

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

BS. 8°

A. 8.

IO. LAVRENTII A MOSHEIM

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE

CANCELLARII

REL.

COMMENTATIONES

ET.

ORATIONES

VARII

ARGVMENTI

COLLEGIT

NONNVLLAS EX SCHEDIS

PERILL. AVCTORIS

RECENSUIT ET PRAEFATVS EST

IO. PETRVS MILLER

A. M.

SCHOLAE HELMSTAD. RECTOR ET COENOBII

MARIENTHAL. SVB-PRIOR.

HAMBVRGI

SVMTIBVS CHRISTIANI WILH. BRANDT.

MDCCLI.

V I R O
ILLVSTRI ET CONSVLTISSIMO
IOACHIMO THEODORO
LICHTENSTEIN

I. V. D.

SERENISSIMO DVCI BRVNSV. ET LVNEB.
A CONSILIIS AVL.

NEC NON
CIVITATIS HELMSTAD. PRAETORI

ATQVE

V I R O
CONSVLTISSIMO ET AMPLISSIMO
CHRISTOPHORO
ISENBART

I. V. D.

FACVLT. IVRIDICAE IN ACADEM. IVLIA
CAROLINA ASSESSORI

IN SVPREMO ITEM DICASTERIO DVCALI
QVOD WOLFENBVTFTELI EST
ADVOCATO ORDINARIO

ET CIVITATIS HELMSTAD. CONSVLI

LIBRVM HVNC

D. D. D. D.

IO. PETRVS MILLER.

*VIRI ILLVSTRIS,
CONSVLTISSIME ET
AMPLISSIME,
PATRONI OPTIMI.*

Duplex fere huic litterarum generi ratio esse solet proposita. Quarum prima, ea scilicet, quae ad libri

securitatem pertinet, ob illustre auctoris sui nomen, minus me nunc agitat, quam altera haec, quæ, bene de nobis meritis gratiam referre, et piam offerre mentem, præcipit. Quare hanc inprimis hic sequutus fui, et sponte id quidem, et non vna ratione incitatus. Quodnam enim auspicius pagellis hisce principium quaeri a me potuisset eo, quod a laude magnorum in rem publicam meritorum ducitur, quæ cum sint præclara in se, et illustria in citibus, tum autem in exemplum proposita, decus suum et vsum, multo, quam ante, latius

latius diffundere cernuntur. Quid enim est, quod impediat, quo minus id prae me feram, VESTRAE prudentiae laudem non solum me nuper pertraxisse iterum ad Vos, sed ipsum illius adspectum effecisse, ut non sine voluptate in optima hac civitate fuerim huc usque versatus. Nam ut ab iis, quibus me imprimis ornare voluistis, VIRI ILLVSTRIS atque CONSVLTISSIME, discedam beneficiis, (ne nova scilicet aucupari videar commemoratione acceptorum) illa certe, quae cum pluribus mihi sunt communia, honestius enarrare,

quam reticere, mihi videor. Ex quorum genere cum illa sit, sine qua nulla esse potest, inter tot vnus corporis membra, firma quaedam colligatio, aequa scilicet et casta iuris religio, tum hanc, quam primam vobis scripsistis legem, qua laude ornabimus: parum loci externae vi et poenis in ciuitate esse futurum, si, quod cupitis maxime, intestina humani generis mala, vera in DEVM T. O. M. pietate, eneruata et paene sublati fuerint. Id vero curare cum inprimis sit venerandorum Euangelii praeconum, et item eorum, quibus

bus

bus tenerae mentes informandae ad omne virtutis decus traduntur, igitur cum illis communes fuscipitis deliberationes, horum vero consilia, ut quaeque optima videntur, ita benignissime et accipitis, et vestra publicaue auctoritate fulcienda iudicatis. Atque in his praeclaris rebus, qui meliores sequi Vos, PATRONI OPTIMI, rationes queatis, quam eas, quas paterna SERENISSIMI CAROLI cura VOBIS suggerit: cuius, ut communis patriae spiritus, utinam immortalis vita, aequae ac gloria meritorum futura sit!

Reliquum est, ut supplex praesens
praepotensque Dei numen venerer,
ut Vos, viros de patria optime me-
rentes, ad reipublicae clauum tam
diu sedere iubeat, quoad ipsi Vos
VESTRIS votis ac studiis atque adeo
VOBIS IPSIS satis feceritis; ex hac au-
tem statione euocatos aliquando ipsa
recordatione rerum bene gestarum
et copia praemiorum beare digne-
tur, si quidem, ut ait CICERO, *omni-
bus, qui patriam conseruarint, adiu-
uerint, auxerint, certus est in caelo
et definitus locus, ubi beati aeuo sem-
piterno fruantur.* De qua futura
messi

meffi dubitare , sacra diuini codicis
nos oracula vetant. Sed iam follen-
ni quasi formula huncce VOBIS libel-
lum trado , meque adeo ipsum : illo
Vos aliquantulum recreatum iri ex
desiderio istius ingenii , cuius ille
fructus est, spero, me vero, quo ne-
mo vnus Vos maiori pietate obser-
uare potest, et scholam nostram, vt
VESTRO patrocinio porro foueatis,
non quod dubitem, sed quia pietas
erga hanc vrget , etiam Vos atque
etiam oro et obsecro. Ita valete,
VIRI ILLVSTRIS ac CONSVLTISSIME, ma-
gno rei cum publicae tum priuatae
emo-

XII DEDICATION

emolumento. Scrib. Helmst. vigil.

iv. Pasch. ciro cc li.

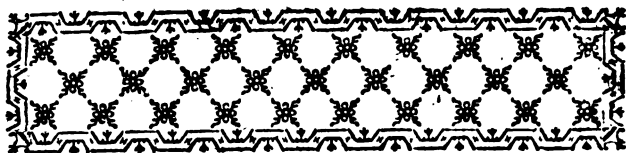
ILLVSTRIVM VESTROVM

NOMINVM

addictissimus cliens

IO. PETRVS MILLER.

LECTV-

LECTVRIS

SALVTEM.

uum nos quidem ante tempus aliquod commentationes illas, quas de rebus varii argumenti, vernacula lingua, conscripserat vir illustris, Io. LAVR. A MOSHEIM, vno fasce comprehensas, * Tibi, benivole Lector, trademus, maiori forte, quam opus erat, loquacitate, principes consilii huius causas exposuimus. Dicebam scilicet ibi pro me, dicebam pro eo, cuius sumtibus liber typis describebatur; viro de bonis litteris bene merente. Sunt autem duo omnino istius vel defensionis vel excusationis capita, quae paucis hic mihi repetenda videntur. Quid enim opus est, causam longius perorare, ubi nullus sit, qui in ius vocet, qui criminis

* Inscripti: *Herrn Io. LOR. von MOSHEIM teutsche vermischte Abhandlungen etc. etc. nebst einem ausführlichen und vollständigen Verzeichnisse aller übrigen Schriften desselben. Hamb. 1749. in 8. 34. plag.*

nis vllius reos nos agat, quique vllis nos, quantum quidem scio, verbis ad pugnam laceffierit; aut quid quaeso ad commendandum hoc *Συνταγμα* proderit, lectores, summi MOSHEMII audiendi auidissimos quasi in Poëcilis huius vestibulo, incomto molestoque sermone morari?

Primum igitur, vt sum animo tardo et timido, ita verebar, ne peius forsan nonnulli meum hoc omne propositum interpretaturi sint. Ex quo factum est, vt non nisi pededentim, et omnia circumspectans pericula, in hunc campum descenderim. Obuersabatur scilicet ob oculos periculum illorum in litterarum republica ciuium, qui, quum vel naturae, vel suo quodam vicio eo sterili sint ingenio, vt, cum nullos ad communem vsum ac delectationem efferant fructus, in alienam messem inuolent, ac distribuendis vndecunque arreptis frugibus, famam nominis, sudore alieno, redimant, et consequuturos se esse, sibi persuadeant. * Fauet quidem haud raro dulci errori aliorum iudicium, fauet credula in nostra ciuitate plebs, fauet et ex parte grata mens eorum, qui, quidquid boni oblatum fuerit, laeti id accipiunt, nec, per quem illud traditum sit, diu inquirunt. Ego vero cuiquam minus, quam

* Nam

— Pulchrum est digito monstrari, et dicier,

HIC EST.

PERS. Sat. I.

quam Flacci Celsi similis esse velim, qui
monitus, multumque monendus:

*Priuatitas ut quaerat opes, et tangere vitet
Scripta, Palatinus quaecunque recepit
Apollo:*

*Ne, si forte suas repetitum venerit olim
Grex auium plumas, moueat cornicula
risum,*

Furtiuus nudata coloribus,

Falluntur persaepe ii insigniter, qui, quae
ipsi probant, quaeque in deliciis habent, ea
aeque omnibus accepta fore, existimant.
Sunt enim quot capita, tot quoque sensus
et hominum de eo, quod in quaque re exi-
mum et pulchrum habetur, iudicia. Inest
vero etiam in foetibus a summorum inge-
niis virorum editis, nescio quae natua et
excellens gratia, visque pulchritudinis mi-
rifica, quae allicit ad se, quin rapit animum
nostrum, quaeque efficit, ut efflictim eos
diligamus omnes, et ab eorum lectione ae-
que difficulter, atque ab amicorum suavis-
simo complexu, diuellamur. Raram hanc
felicitatem, quae post veterum Graecorum
ac Romanorum monumenta consequuta sint,
perpauca ex omni aetate nominare licebit.
Ego itaque si meum tantum in edendis li-
bris consilium sequi vellem, eam forte in-
terdum eruditae mercem obtruderem, quam
paullo post piperis et sesami venditoribus
iratus emtor traderet. At cum nunc qui-
dem

dem illarum Dissertationum, quae disperſae ſi occurrant, placent magnopere pluribus, fasciculum eruditis offeram, nullus dubito, quin vnita haec doctrinae et pulcritudinis vis ingentes ſui ſit omnium amores excitatura. Nec vereor, ne quisquam ei liberali induſtriae vehementius irascaſtur, quae, quas potuit, diuitias publici iuris fieri omnes voluit.

Cauſſam meam vtcunque ornaui. Reſtat nunc, vt pro bibliopola quoque, viro honeſtiſſimo, verba faciam. Eſti hoc eo magis ſuperuacaneum multi arbitrabuntur, quò minus ab illius probitate quidquam, exſpectauerint, quod, non dicam homine Chriſtiano, ſed ne aequi quidem iuſtque amante ciue, dignum eſt. Sed dicam tamen: at tribus verbis. Vnam et item alteram Reuerendiſſimi MOSHEMII Diſſertationem hic et illic diſperſam anquirimus, in vnum cohortem cogimus, et iunctam cum ſororum aliquibus in publicam lucem denuo prodire iubemus. Reuocamus quasdam ex illis locis, in quibus, quaſi in altero illo Poëcili, variorum ſimulacra ingeniorum ad tempus aliquod reponuntur, et, ſuum artifice opus iterum vindicamus. Praefationes denique aliquas iis comites adiungimus. Sat male? Minime id quidem. Reuocamus enim lectoribus, et quidem multo pluribus et nouis etiam, eas laudes in memoriam, quas
auctor

auctor illarum libris istis tribuit, quibus patroni et praecones datae primum illae fuere. Nullo ergo suo ornamento vendibilem mercem priuamus. Nihil, quod alterius est, cuiquam subtrahimus, sed, cuius operis usus latius patere debet, id cura nostra in plures manus venire volumus. At quid ago? patronum? vbi vero reus, vbi, qui in ius vocet? Cum laruis depugno, quae *φιλατιων* ars esse assolet et consuetudo. Conticuere omnes.

His duabus partibus omnis ibi a me causa tractata fuit. Reliqua imis, quod aiunt, labris tantum attingam. Quod ad *notas* attinet, praeter illas, quas ipse summe venerabilis auctor lucis maioris causa adiecit, et inde a me sparsas, et nota (M.) distinctas ab illis, videbis.

De iis rebus, quas in me recepi et summae fide praestare debui, taceo, quod haud satis verecunde atque caute de eo, quod nostra effectum opera est, differimus homunculi. Dedi autem omnem, quae iure postulari a me potest, operam, omnesque oculorum neruos intendi, vt typotheta primam formam curate imitando exprimere queat. Vbi vero cunque ab illa lapsus est atque recessit, ibi humanae oscitationis memorem te esse debere, suo exemplo homo docuit. Illud tamen ipsum ne accideret, cauit eruditi hominis vigilantia, qui absente me sphalmatum

b

tum

tum tollendorum onus imponi sibi passus fuit, cuiusque industriae *Indicem* quoque debemus, quo aequae incommode liber hicce caruisset, atque domus variis multisque rebus instructa, clauibus.

Ex conspectu tuo et suaui commercio ut nunc discedam, a me impetrare aegre, Lector amice, possum. Patere igitur libenti animo, uti me hac felicitate sponte oblata, non a me extorta aut anxie quaesita. Vtar, non abutar patientia, differam, non garriam, te arbitro, de re quapiam, quae, quam acriter diu me multumque vexauerit, dicere iam pluribus nil attinet. Cum amicis res mihi est, cum veri rectique studiosis bona fide agendum. Quid ergo haesito? quid tego? quid ambages multas quaero? Pauca tantum, (plura enim excrescens libri moles non permittit) pauca inquam, in medium proferam, quae ad difficillimum istud *περοβλημα* spectant: *Num pie satis ac tuto MIRACULA, INTER INFIDELES GENTES patranda, hodie quoque expectari a nobis queant?* Nihil in hac ardua quaestione ipse definiam, constituam nihil: interpretem, non iudicem, acturus. Exponam scilicet, quanta fieri poterit perspicuitate, rationes eas, quae in utramque partem disputari possunt. Producam autem eas tantum in aciem, quae sponte sua animo cogitanti hac de re sese, obtu-

obtulerunt, ab aliis nullas in auxilium vocare potui, cum neminem, qui de ea data opera egerit, ego quidem sciam. Audaciae, aut rebus nouis placendi pruritui, caue, oro te, tribuas illud, quod bono consilio fecisse me, DEVM immortalem testor. Omne praeterea penes Ecclesiam hac de re esto iudicium, cuius vt venerandi doctores quid de re non inani statuunt, significant, omnino esset optandum. Ab hoc vero loco alienam prorsus hanc tractationem esse, is certe non pronuntiabit, qui duas de APOLLONIO TYANAEO Dissertationes in hac Sylloge conspexerit. De huius enim varii et mirabilis hominis prodigiis, quotusquisque est tam mediocriter in monumentis rerum antiquitus in hoc orbis theatro gestarum, versatus, qui non vel vmbra quamdam illius viderit? Aut quis rerum omnium tam ignarus est, vt nesciat, portenta eius ab amicis et tutoribus fabularum anilium et impiae fraudis cum ipsis sanctissimi Seruatoris miraculis graui multorum damno collata olim fuisse et a multis hodie conferri solere. Neque temporis instituto meo refragatur ratio. Flagrat enim adhuc de miraculorum post Apostolorum ex hac vita discessum, fide historica, exortum in Anglia bellum. Auctorem illius Protobibliothecarium Academiae Cantabrigiensis D. MIDDLETONVM, qui superiori anno ex hac Scena discessit,

b 2

esse,

esse, res nota omnibus est ac manifesta. * Ait autem vir doctus commentitia esse miracula, quae contigisse post Apostolos, Patrum fide nixi huc vsque credidimus. Videamus, num utilitatis aliquid ex hac lite deriuari in rem christianam queat, nec irascamur sis iniquius, qui, si humani aliquid experti fuerint, lapsi non fuissent, nisi ingens diuinae gloriae et sacrae ecclesiae studium eos impediuiisset, quo minus maiori vel metu vel cura rem ex omni sua parte spectarent, atque ex lenitate animi sui fratres aestimarent. Dicta iam caussa est, viaque ad lectorum animos munita, praemissa sunt, quae praemittere fas esse ducebam, quo facto, nunc multo quam ante liberius in conspectum vestrum prodeamus. Placet

- * Signum pugnae dedit vir acerrimus Libro, quem inscripsit: *An introductory Discourse to to a larger Work, concerning the miraculous Powers, which are supposed to have subsisted in the Christian Church* rel. London 1747. (v. *Biblioth. Raisonnée*, Tome XXXIIX. P. II. p. 236.) Quo cum classicum cecinisset, omni sui ingenii vi collecta in bonos Patres impetum fecit opere: *Dr. Middleton free Inquiry into the miraculous Powers, which are supposed to have subsisted in the Christian Church*, Lond. 1749. 4. Cuius utriusque libri translationem germanicam, examine et refutatione instructam, acuto Philosopho, Celeb. CHRISTIANO ERNESTO A WINDHEIM acceptam debemus.

cet igitur, quoniam omnis disputatio de Miraculis futura est, ante definire, quid sit MIRACVLVM, qua in re magna est hodie cum Philosophis Theologorum consensio. Quum enim illud inter omnes constet, eiusmodi in rebus mutationes, quae citra internam earum vim, quam naturam vocant, accidunt, *supernaturales* esse, tum ad vnum, quod quidem scio, omnes MIRACVLVM *supernaturalem in ente quodam*, siue corpus illud fuerit siue spiritus, *mutationem* appellant. Quum vero nihil sine causa aliqua oriri aut fieri queat, quaedam vero contingant, quorum nulla a sagacissimis naturae consultorum in vniuersa rerum natura probabilis ratio reperiri queat, consequitur, ad primam rerum omnium causam tum maxime reuertendum esse, et in voluntatem, ipsius, quasi in communem rerum omnium fontem, penetrandum. * Otium hic nobis

b 3

fece-

* Quod ad miracula summatim pertinet, id summo studio collegit, et exposuit etiam accurate Ven. WALCHIVS in *Lexico philosophico* v. WUNDER. p. 2960. ff. vbi et flagitia nonnullorum, quales sibi videntur, philosophorum recenset p. 2968. f. et quae forte omissa sunt; ea peti possunt ex b. BVDDEI *Isagoge* p. 1205. ff. vbi aduersus SPINOZAM, quem in primis violentas manus miraculis intulisse, notum est, erudite disputat, adductis in aciem auctoribus, quorum virtute debellatus est homo audacissimus. In
re

fecerunt Philosophi, quare vberiori de miraculis tractationi nunc quidem supersedebimus.

Illud vero cum extra omnem dubitationis aleam sit positum, miracula a nulla alia proficisci posse natura, quam ab ea, quae ab hac rerum, certis limitibus definitarum serie, quam mundum appellamus, separata, et legum earum, quibus tota illius moles continetur, auctor existit, * atque adeo sine
caussa-

re vbi vis obuia nolumus multi esse. Ceterum vix est, quod moneam, veteres, vt non omnino erant felicissimi naturae interpretes *miraculū* vocabulo fere lusisse, eoque rem quamvis mirandam, nouam, aut excellentem, verbo, *portentum* vel *naturae* vel *artis* miraculi nomine insigniuisse. Narrabant tibi pueri eius notae miracula ex PLINII *ep.* VALERIO MAXIMO, et LIVIO. Numerat vulgus septem mundi miracula, et, qui fabulis delectantur, sitim facile restinguent, IACOBI DE VORAGINE *legendis aureis de vitis* S.S. aut iis, quos laudat FABRICIVS *Biblioth. Gr.* Vol. VI. L. V. p. 509. ff. Vellem legerent omnes accurate de euentu naturali et supernaturali disputantem CICERONEM L. II. de *Divin.*

- * Placuit quidem summis quibusdam viris, et hos inter nominatim SAM. CLARKIO, addubitare; num quaedam ex IESV CHRISTI miraculis et Apostolorum ipsius *αμεισως*, an vero potius interueniente genii cuiusdam praeclara virtute effecta fuisse, commodius dici queat. At ingenue fateor, facilius me capere, qui v. c. is, qui ex
nibi-

causarum, quas vocant, secundarum et intermediarii concursu et ope efficere aliquid potest; tum et illud quoque clarissimum est, numen eius non nisi grauissimis rationibus adductum miraculis patrandis rerum fluentium cursum turbare. Ex illarum enim constantia et stasis vicissitudinibus pulchritudinis vis illa emicat, quae rapit extra se animos sapientum. Tum demum ergo DEVM O.M. maius naturae viribus opus patratum esse, credendum est, quando ad magnum quemdam scopum non nisi noua via perueniri posse, perspexit.

Id si cogitemus, in promptu est, quid iis respondeamus, qui rationes ex nobis quaerent, quare tam parca fuerit in efficiendis miraculis ante MOSIS et CHRISTI tempora DEVS, contra vero ea tam liberalis, cum hos ambos Prophetarum principes ad mortaliū genus ablegaret antiquitus. Scilicet,

b 4

(vt

nihilo omnia fecit, et voce prolata Lazari animam cum corpore suo iterum copulauit, qui is, inquam, caecis visum reddere, aquam in vinum generosius mutare, et mare pedibus calcare potuerit. Qui autem natura, ab omni concretione libera, corpus tangere, ambulans in fluido sustentare, aut alio illud quocūque modo mutare queat, id hebes ego prorsus non intelligo. Praeterea, vt tandem ad primam causam rerum omnium deueniamus, necesse est. Breue ergo iter longiori, et adaequatum principium minus perspicuo ego praeferrem.

(vt ad Domini nostri statim accedamus tempora,) cum vnicam salutis consequendae rationem et occulta DEI de illa decreta ad mortales perferret filius *ομοσσιος*, idemque is esset, per quem omnis haec felicitas vnice impetratur, tum vero necesse fuit, vt nouis quibusdam signis summum Numen testaretur, velle se atque adeo grauitè iubere, vt cuncti mandatis filii obediant, necesse, inquam, fuit, vt hic ipse *την δόξαν' αὐτοῦ, ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς* conspiciendam omnibus praeberet. Io. I, 14. II, 11. Quod enim vniuersim de natura diuina hominibus sciendum atque tenendum est, id sana cuiusque mens ex magnifico ipsius opere, rerum hac vniuersitate, cognoscere posset, nisi vitio ingenii humani assiduitate quotidiana et consuetudine oculorum assuescant ànimi, neque admirentur, neque requirant rationes earum rerum, quas semper videnti perinde quasi nouitas nos magis quam magnitudo rerum debeat ad exquirendam Dei maiestatem excitare. * Quum autem eiusmodi quid hominibus persuadendum est DEI verbis,

* CICERO de N. D. L. II. p. m. 62. Bene AVGVSTINVS in Iob. Tract. IX. *Maius miraculum est, inquit, gubernatio totius mundi, quam saturatio V. millium hominum de V. panibus. — Illud mirantur homines, non quia maius est, sed quia rarum est. — Mortuus resurrexit, mirati sunt homines: tot quotidie nascuntur, et nemo miratur. cet.*

his, quod non modo rationis captum excedit, sed vagas quoque coërcet et laxatas libidines; tum illis opus est argumentis, quae inueteratis his vitiis fortiora sint, quaeque ipsa nouitate sua excitent ex sopore mortales. Digna profecto naturae domino leges suas manifestandi ratio? Augustorum quidem et Regum imbecillitas pretiosam pompam, exercitum, auri, lapidum, argentique splendorem et vere humanam requirit magnificentiam. Instruant sibi similes legatos hisce vel tertriculamentis vel ornamentis; Dei ad genus humanum et reges ipsos ablegatos non nisi diuina praesidia ornant.

Quod enim speciatim ad IESV CHRISTI miracula attinet, ea ita exornata erant, ut iis nihil illustrius, tantaque maiestate, Dei praeterea hominumque amore, fieri potuerit dignius. Ut enim copia illorum naturae eum esse *αυτοκρατορα* iam testabatur abunde; ita omnia, quae in istis spectantur, et vere illa contigisse, * et hominum tantum bono, clarissime euincunt. Salutaria sunt omnia, noxium nullum. ** Corpus morbo excruciatum

b 5

tum

* Veritate miraculorum IESV CHRISTI ipsum plus quam Vatinianum Phariseorum odium testimonium perhibebat v. e. c. Io. XI, 47. 48. conf. cap. IX, 16. 32. 33.

** Neque ipsa illa fides, quam emori iussit dulcissimus Seruator Matth. XXI, 19. ex beneficiorum, quo-

tum liberat, incolumitateque pristina donat, nulla adhibita medicina; at eodem temporis momento vere caelestem sese medicum esse, demonstrat: mentem enim immortalem diuina ac placida hac vi emendat, nouaque luce, dispulsis miraculose errorum et vitiorum pestiferis nebulis, beat, et cum summo bono iterum coniungit felicissime. Cuius beneficii exemplum D. Iohannes cap. IV. 49. 50. in regio quodam administro describit:

Rebus dein, quarum causa homo nasci voluit DEI filius, felicissime peractis, paternum solum victor recepit, et non multo post hoc primum recuperatae maiestatis specimen edidit GLORIOSISSIMVS SERVATOR, vt effuso in legatos suos spiritu sanctissimo facultatem illis traderet, res viribus humanis maiores efficiendi. Ex quo tempore factum est,

quorum tota ipsius vita vna series erat, temere eximenda est. Primo enim cum ligno sterili actum esse iniquius, si potentiae suae theatrum illud fieri voluisset Iesus, nemo dixerit: dein vero vt notum erat Iudaeis, prophetarum facta insolita, ipsa iam vaticinia esse, ita docere tragico arboris casu eos voluit Dominus, bonorum operum sterilitatem diuinae gratiae priuatione puniti. v. Luc. XIII, 6. 7. et Hebr. VI, 8. adeo verum est illud pulcherrimum elogium, quo D. PETRVS elegantissimum vitae cursum tribus verbis complexus est: διηλθεν Ἰησὺς εὐεργετῶν. Act. X, 38.

est, ut miraculorum ab amicis Iesv patratorum personarent omnia. Quin immo, quo maiori ii essent auctoritate, qui rem Christianam nondum satis stabilitam moderari debebant, soli illi dona ista miraculosa rursus cum aliis, impositis suis manibus, communicare poterant, Act. IIX, 15. 18. Extraordinaria hac facultate fideles hi DEI oeconomi adeo non abusi sunt, ut ne in periculis quidem suis ea vterentur, licet excusationis ibi esset plurimum. Concidit quidem Ananias cum vxore, ut ceteris scilicet formidines impiarum fraudum atque exempla periculorum proponerentur. Triste in vno documentum, in sexcentis aliis salubre existit.

De *Charismatibus* nolumus hic post TOBIAM PFANNERVM, virum eruditissimum, et alios, agere. Sunt illorum, quod notum est, et nomina et genera varia. Alii enim fidelium extraordinarias animi dotes, vno momento, nanciscebantur; alii facultatem stupendos effectus in rebus aut personis extra se positis producendi, diuinitus accipiebant. Recensentur in iis 1 Cor. XII, 4. 6. haec:

λογος σοφιας.

Disciplinae moralis accurata scientia. Sapientia enim Hebraeis idem est, quod doctrina de moribus 1 Sam. XVI. 18. Eccles. XLIV. 6. Ephes. V. 15. Iac. III. 19.

λογος

λογος γνωσεως.

Facultas fuisse videtur dogmata, a christianis credenda, clare et ad persuadendum accommodata explicare. v. 1 Cor. XIII. 2. XIV. 6. 2 Cor. XI. 6. 2 Petr. I. 5. illustre exemplum Apollos Actor. XIX. 24. 25.

πισις.

Heroica illa persuasio, fore, ut Deus singulari causa permotus, caelum terramque prius moturus sit, quam causae suae gloriam aut deuotas sibi mentes negligere videretur. Bene nostri vocant *den Wunderglauben*. v. 1 Cor. XIII. 2.

προφητεια.

Propheta vulgo est homo, qui praesentit et praedicat res futuras, et quidem determinate, licet diuersimode contingere illae queant. Verius e contrario et magnificentius de diuinis istis viris si sentire velimus, nec multos, qui in N. F. tabulis illustri hoc titulo ornantur, illo priuare iniquius, vaticinandi munus partem tantum, et quidem extraordinariam, sanctissimi prophetarum officii fuisse dicemus. Generatim enim Propheta sacer homo est, qui, afflatu diuino gaudens arcanam antea et ignota DEI consilia hominibus explicat, aliasque res magnas DEI verbis peragat. Quod regis est legatus extraordinarius in prouincia, id propheta DEI in eccle-

ecclesia. Quid igitur, inquires, hic per *προφητειαν* intelligis? facultatem mysteria religionis messianae accommodare, praecipue ex V. T. explicata patefaciendi et alia, scitu Christi ciuibus necessaria, iis vero ante hac incognita. (eiusmodi enim res, et dogmata inprimis, stilo N. T. proprie *mysteria* vocantur.) *

διακρῖσις πνευμάτων.

i. e. hominum, qui diuino afflatu excitatos agi se perhibebant. 1 Io. IV. 1. Apoc. II. 2.

γενη γλωσσων.

Aët. II. 4. *παρα γλωσσων*, linguae nouae et variae, vt Marc. XVI. 17. ridiculus error eorum, qui statuunt miraculum fuisse in auribus audientium. v. comm. 28. 30. cap. XIV. 2. 4. 5. 6. 9. 13. et seqq.

ερμηνεια γλωσσων.

1 Cor. XIV. 5. 26. memini, (si recte recorder) CAMPEGIVM VITRINGA in eruditissimo opere, *Synagoga vetere*, edit. *Wollii*, hoc munus explicare. Liber enim mihi iam non ad manus est.

χαρι-

* Vide tamen sis Renerendiss. MOSHEMI Dissert. de iis, qui Prophetiae vocantur in N. F. exstat illa in *Syntagm. Dissertt. ad Hist. Eccl. pertin.* Vol. II. p. 126. et patruī nostri pie deuenerandi Dissertationem a nobis Vlmae 1745. defensam: de vero ac recto significato vocis *Προφητης*, ex profanis maxime asserto.

χαρίσματα ἰαματων.

Marc. XVI. 18. Luc. X. 9. Iac. V. 14. 15.

ἐνεργήματα δυναμειον.

Megalander vertit: *Wunder zu thun*, scilicet pristinae valetudinis restitutione maiora miracula, aut hominum saltim iudicio difficiliora, qualia sunt illa fere: reuocare mortuum in vitam, daemonem sedibus suis exturbare etc. Miror, GROTIUM vocem latissimam, *δυναμις*, ad facultatem fontes puniendi, qua apostoli tantum, idque rarissime et non nisi coacti utebantur, restringere. Generatim enim *δυναμεις* miracula indicant v. v. c. Matth. XI. 21. Marc. VI. 2. 5. cet.

Iam, quotusquisque est tam hebes aut tam impius, qui religionem Christianam diuinam esse totam, non cernat, eique gentium doctor grauissima minatur supplicia, qui hanc de salute aeterna consequenda doctrinam negligit aut aspernatur, eam scilicet doctrinam, *ἥτις ἀρχὴν λαβούσα λαλεῖσθαι διὰ τῆς Κυρίας, ὑπο τῶν ἀκουσαντῶν εἰς ἡμᾶς ἐβεβαίωθη, συνεπιμαρτυροῦντος τοῦ Θεοῦ ΣΗΜΕΙΟΙΣ τε καὶ ΤΕΡΑΣΙ, καὶ ΠΟΙΚΙΛΑΙΣ ΔΥΝΑΜΕΣΙ, καὶ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΑΓΙΟΥ ΜΕΡΙΣΜΟΙΣ, κατὰ τὴν αὐτοῦ θελήσιν.* Hebr. II. 3.

Qui enim cogitauerit, nuntios illius paulo ante, quam haec dona communicata cum ipsis fuere, fuisse rudes, timidos, variisque erroribus imbutos Io. XIV. 5. 9. 20. XVI.

12. 13.

12. 13. Act. I. 6. mox vero iis acceptis optimos doctores, et eius quidem disciplinae, quae obscura antea erat omnibus; qui felicissimos eos fuisse medicos sine remediis, viatores mali genii et impietatis toti ut tum erant tempora orbi imperitantis, sine armis, qui haec inquam et alia secum reputauerit, diuinos fuisse legatos euangelii nuntios fateatur, necesse est.

Quod si vero nunc omnia, quae huc usque dicta sunt, colligamus, videbimus, MIRACULA CHRISTIANAE Religionis fuisse eiusmodi *supernaturales* in rebus definitis producti *effectus*, qui *immediata* supremi numinis praepotente virtute ad *confirmandam propagandamque veram* IESU CHRISTI doctrinam perfecti fuerunt. Attendamus ad tria adhuc momenta.

I. *Miracula doctrinae caelestis confirmandae causa tantum fieri, * nec sine illa quidquam*

* Quaestionem hanc, *num miracula certa sint veritatis signa?* acerrimi iudicii vir SAM. WERENPELS singulari Dissertatione, quae in *Dissert. theologg.* Basil. 1718. editis, p. 165. legitur, tractauit. Vicina autem huic quaestio est alia, a multis mire implicata, *num malus genius miracula efficere*, erroris propagandi causa, inque hominum fraudem, *queat, nec ne?* Quod glaucomata, quae miraculorum speciem mentiuntur, credulis oculis obiicere possit, ipse sacer codex ait Deut. XIII. 1. 2. Matth. XXIV. 24. 2 Thess.

quam prodesse, nisi vt nouo suo iucundoque
spectaculo oculos pascant. • Quod quidem
ita

2 Theff. II. 9. Apoc. XIII. 13. XIX. 20. conf.
Act. IIX. 8. 9. Mentem nostram tribus verbis
aperiemus, ablegantes lectores ad singularem
hac de re Dissertationem in *l'histoire de l'Acade-
mie des Inscriptions et belles Lettres*, Tome IIX.
p. 59. et p. 76. IACOB SERCES *Abhandlung von den
Wunderwerken* et instar omnium Praeceptoris
nostri, Reuerendiss. MOSHEMII *annotatt. aa Gud-
worthi System. Int. Cap. V. Sect. I. §. LXXXVII.*
p. 866. Repetendum est autem ex supra dictis,
1) nullam naturam creatam legibusque vniuersi
subiectam et a Deo plene dependentem, ordi-
nem creatoris mutare posse, nisi id permittat
DEVS certis de causis. Notandum 2) est,
DEVM non permittere, vt eiusmodi dolus prius
perficiatur, quam vera doctrina clare explicata,
et variis miraculis euidentibus confirmata sit,
quod ex locis citatis et bonitate sapientiaque
Dei clarum est. Quare nihil nocent fraudes
hae piis, probatis et electis DEI amicis, qui
credita sibi oracula sancte tuentur omniaque ad
Lydium S. S. lapidem exigunt. 3) Permittit au-
tem DEVS huius furfuris praestigias interdum,
partim, vt fides proborum habeat, in quo vires
suas exerceat; vt ii, qui excubias pro grege do-
minico agere debent, metu tantorum periculo-
rum excitati insomnes se praestent; partim de-
nique, vt ii fraudibus puniantur, qui castae ve-
ritati inobedientes fuere, quique profanis gen-
tibus peiores sunt, a Satana vt illae, agitentur
vexenturque.

ita verum est, vt nihil clarius esse queat, siue sapientiam diuinam, siue expressa spectes sacrorum pandectarum oracula. Illa indignum esse videtur, sine grauiori causa naturae turbare ordinem; haec vero testatur, a) miracula ad manifestandam gloriam IESV CHRISTI maiestatemque diuinam pertinuisse, vt homines cognoscerent, DEVM fecisse cum ipso Io. III. 2. et fiducia in eo collocata vitam aeternam nanciscerentur. Io. XX. 31. Quare IESVS noua in dies diuinae legationis suae argumenta petulantissime postulantes Iudaeos ad edita a se in luce publica miracula ablegat Io. V. 18. ff. II. 22. X. 37. 38. conf. VII. 31. Aët. X. 36. Hinc neque in iis gentibus edere voluit σημεία, quibus vt illud in mandatis paternis non habebat, ita ipse Euangelium non annuntiabat Matth. XV. 22. 24., neque coram illis, quorum, qua erant inflexibili peruicacia et omnis medelae impatiente animo, malitiose affectata απιστία obstabat, quo minus miraculis fides in ipsis incenderetur. Matth. XIII. 58. Marc. XVII. 5. Nec minus apostoli eum tantum in finem extraordinariis his remediis prouide ac sapienter admodum utebantur, vt diuinam Domini sui auctoritatem ac doctrinae suae αξιοπιστίαν testatam facerent, et ad vnum omnes cognoscerent, DEI eos esse oratores. Marc. XVI. 20. Aët. XIV. 3. 1 Cor. II. 2. 1 Thess. I. 5.

II. *Miracula ad propagationem disciplinae Christianae tantum fecere, quantum doctoribus illius auctoritatis conciliarunt.* Res in aprico est. Lege tantum acta Apostolorum. Quanta hominum multitudo bone DEVS! intra dimidii saeculi spatium in Christi ditionem sine vi, sine armis, sine magnificis praemiis redacta est? Paullus anno post N. C. circiter LXII. iam ad Colossenses scribit cap. I. 6. *Euangelium peruenit ad vos, sicut, et in vniuerso mundo est, et quidem καρποφοροῦμενον fructificans καὶ αὐξανόμενον et crescit.* conf. Rom. I. 8. Atqui vero miraculis suis tantas res homines inopes effecisse nemo dubitat. Marc. XVI. 20. Rom. XV. 19. De dono linguarum, de celerrima praeparatione plurium fidelium ad docendi munus, quin de aliis quoque miraculis hoc facile est ad intelligendum. Primum enim Αποδείξις haec πνεύματος καὶ δυνάμεως demonstrationis artificiosae onere, magno temporis cari compendio, caelestes oratores leuabat; dein antegressa eos, vt solet, discurrens per orbem fama attentos et sciendi cupidos istos reddebat, ad quos cursum suum, dirigeabant, ita, vt vidisse θαύματα/εργας, dimidia fere iam illinc laboris, hinc salutis pars esset. Ita crucem Saluatoris quasi quoddam ad bene sperandum signum ubique locorum breui tempore erectum figebant. Ceterum (vt hoc addam) magnum id

id erat prudentiae apostolicae specimen, quod in illustribus locis, ubi magna hominum et peregrinorum inprimis est frequentia, id maxime facerent, epistolasque suas ad maximas quasque ciuitates perscriberent.

Forte et hoc notasse ab hoc loco non alienum erit, si proprie loqui velimus, *non apostolos, sed DEVM per apostolos miracula effecisse*. Marc. XVI. 20. * Impetrarunt autem ea precibus suis, quas semper cum *χρησισι* coniunctas fuisse, quamuis illius tantum mentio plerumque fiat, H. GROTIUM alicubi in Euangelicis Commentariis probasse, memini. Act. IX. 40. 41. Interdum tamen singulari sanctissimi Spiritus motu impulsus forte sine votis praemissis, (quamuis nihil sine his hominem christianum suscipere debere, praecepto et exemplo Domini edocti erant) miracula effecerunt. Succedat

C 2

III.

- * Tribuunt inprimis CHRISTO maiestatis diuinae receptae et praesentiae suae illustre hoc *τεκμηριον*, in miraculosa claudi cuiusdam sanatione editum, ita enim Act. IV. 10. publice edicunt ac magnifice omnino: *Manifestum sit vobis omnibus, totique Israël populo, in nomine Iesu Christi Nazareni, quem vos cruci affixistis, Deus vero ex mortuis excitauit, per hunc, inquam, hic, qui mox claudus ante erat, παρῆσθηκεν consistit coram vobis incolumis.* conf. Act. IV. 30.

III. *Miraculis certum suum et definitum a diuina sapientia tempus est, nec perpetuo ea, nec ubique locorum illacescunt.* Scilicet ubi ingens iam hominum multitudo Christo se deuouit, et religionis christianae diuina origo satis demonstrata est, tum quidem tantum abest, ut nouorum miraculorum insignis aliquis usus esse possit, ut potius veterum illorum splendorem tegant ex parte, vimque illorum labefactent. Vnicum, quod reuera contigit, miraculum sufficit ad diuinam auctoritatem religionis christianae demonstrandam, quod vero vno plura eius gratia effecta fuerint, id DEVS liberaliter ac magnifice vel imbecillitati dedit hominum, vel necessitati temporum. Quicumque ergo ea aetate viso miraculo semel conuictus erat, is, si nouum rursus postulasset miraculum, haud dubie in DEI liberalitatem peccasset impudentius.

Illi vero ad quos fama tantum miraculorum, non vero ipsa, peruenerant, illi inquam aequae facile, atque testes oculati de veritate miraculorum christianorum certissimi fieri poterunt. Ut enim Christus in media fere terrarum orbis parte diuinam maiestatem suam signis hisce manifestauit, et legati eius in variis et a se inuicem remotis terris locisque nobilissimis, miraculis edendis, fidem dictis suis faciebant; ita nemi-

mini

mini veri studioso ardua res esse poterat, siue per litteras, siue alia quacunque ratione rem totam tam certo comperire, ac si ipse illustria haec facta coram suis oculis intuitus fuisset.

Qui autem post haec demum tempora, illustribus apostolorum rebus gestis nobilitata, viuebant, aut nunc quoque viuunt, iis noui foederis codice edendo diuina consuluit prouidentia. In eo enim apostoli non solum disciplinam christianam clare exposuerunt, sed etiam res a se gestas summa fide exposuerunt. Librorum autem horum *αξιωματικῶν* omni exceptione maiorem esse, omnes ii validissimis probarunt rationibus, qui magno numero, pro veritate Religionis christianae scripserunt, quos inter laudandi sunt v. c. ABBADIE, PASCAL, Huetivs, DITTON alique. Quod inprimis, ad miraculorum fidem attinet, illa ita in saluo est, vt admiranda sit omnium, hostium quam amicorum amabilis CHRISTI, in hac re magna consensio. Vere illa facta esse, nobis largitur PORPHYRIVS, non negat IULIANVS, fatetur CELSVS. * His ergo
c 3 diui-

* Consulatur hic WERENFELSII Dissert. de Veritate miraculorum in S. Scriptura narratorum. add. IAQUELOT de la Verité et de l'Inspiration des Livres sacrés, P. II, ch. XII. p. 393. BVDDEVS Diss. de

diuinis sigillis cum satis corroborata sit I. C. doctrina, quid quaeso opus est nouis? Num forte, vt facilius vincatur obstinacia nonnullorum inter nos hominum, qui negant, fidem se tuto satis sacris nostris libris adhibere posse, vsque dum sibi persuaedatur, a Sanctis viris, et quidem diuino afflatu, eos exaratos fuisse. Vt enim exosa illis est simplex, casta et ad pietatem tantum composita I. C. disciplina, ita numquam iis deerunt, quibus neruos miraculorum, quae dari ipsis sumimus, incidant. Tum autem omnis plane, quae inest in miraculis, probandi vis corruat labefactata fide istorum librorum, necesse est. Primis enim istis sua lux, suum decus suaque omnis adimeretur auctoritas; id vero est, quod cuperent hi, quibus turpe videbitur, ingenue fateri, caecos se fuisse antea et iniustos in pias illas mentes, quas leuitatis aut fraudis suspitione consperferint. Ad haec, amato te, quae regia-

de Kerit. Rel. Chr. philosoph. gentil. obtrectat. confirmata. Prodiit 1746 in Anglia, altera illa Africa, liber GE. WESTONI, Theol. Baccal. in quo in excogitandis rationibus iis, quae christianorum miracula profanis gentibus suspecta reddiderint, valde et vane laborat auctor. v. *Bibliothèque Raisonnée, Tome XXXVI. p. 474.* Eleganter AVGVSTINVS: *quisquis adhuc prodigia, vt credat, inquit, magnum ipse est prodigium, qui mundo credente non credit.*

regiarum litterarum postea futura amplius esset auctoritas, si nouo toties sigillo identidem suam legem muniret princeps, quoties immorigeris subiectis fidem prioris signi et regiae manus reprobare allubuerit. Vilescerent tandem penitus miracula: quod si enim petulantiae cuiusque darentur, necesse foret, ut fere quotidie in quouis ignobili vico ea contingerent. Quae cum ita sint, recte omnino ac digna Deo atque CHRISTO ratione sensisse nostros certum est, qui Romani Pontificis aedibus ea negarunt miracula, quae ad demonstrandum LUTHERI ius reformandi impudenti ore et conuicio, ut curant externum splendorem vnice, postularunt. Scilicet diuinae maiestatis regia illa insignia ludibrio non inferuunt. *Exercenda videlicet est Christianorum pietas, versandae sunt sacrae paginae, alenda piis meditationibus fides est eorum, quorum labori tanta praemia proposita sunt, ut ipsis illis beatiores praedicentur a Domino, qui quidem illa tantum credunt sine obstaculis, quae ipsi viderant. Io. XX. 29.

His autem praemissis, multo iam quam ante paratior accedo ad grauiissimam illam, quae in disceptationem vocatur, quaestionem: *num fidenti satis animo, et hodie quoque, iterum miracula, in profanis gentibus*

C 4

patran-

patranda, a Deo expectari queant, nec ne?

Ex supra enim dictis veram mentem lectores intelligent huius disputationis: Videbunt primo: quaeri tantummodo de miraculis inter *ethnicos*, non vero inter Christianos, aut eos, qui cum Christi fidelibus multum versantur, patrandis: deinde nec illud definiri: *quae, quot, et quanta* fieri debeant. Fuerunt varia, ut vidimus, in prima ecclesia *χαρισματα*: Dei est, pro varia sua sapientia munera haec temporum et hominum rationibus accommodare, non vero libidini. Nec denique tempus, initium aut finem nouae huius gloriae determinari. Haec omnia enim ex eo rerum genere esse, tenendum est, *α ο πατηρ εθετο εν τη ιδια εξεστια. Act. I. 7.* Hoc sibi tantum volunt, nouorum miraculorum patroni (quos compendii causa *Neothaumatophilos* appellabimus,) dignum luminibus suis iudicent viri cordati rerumque diuinarum imprimis periti, num sine grauiori quadam errandi periculo hominibus gloriae I. C. bene cupientibus sperandum sit, fore, ut Deus religionis christianae amplificandae et multorum hominum salutis promouendae causa, aliquando miracula rursus effecturus sit. Ne vero indicta causa iniquius cum illis agamus, euge, ea patientia, quam fratribus, minime de lana caprina certantibus, debemus, argumenta eorum accipiemus.

Arcem

Arcem caussae suae Neothaumato-
 phili ponunt in eo, quod dicunt, nihil DEO O.
 M. magis curae cordique esse, quam ut ca-
 sta I. C. disciplina terrarum orbi illucescat,
 hominesque in vniuersum omnes ea susce-
 pta, non modo in his terris pie ac feliciter
 cum, qui datus ipsis ad viuendum est, cur-
 sum absoluant, verum etiam illo expleto
 aeterna beatitate fruantur. Quid quaeso,
 inquirunt, etiam si S. hac de re litterae tace-
 rent, DEI numine dignius consilium atque
 decretum cogitari a nobis potest? Sed satis
 perspicue DEVS mentem suam explicauit,
velle se, ut omnes saluentur homines, atque
ea propter ad cognitionem veritatis (quae
 christiana est religio) *perueniant omnes.*
 I. Timoth. II. 1-4. 2 Petr. III. 9. Abomina-
 tur, et quam maxime abominatur, impiam
 istam et nefandam superstitionem, qua ho-
 mines, ad imaginem suam et gloriam effi-
 cti, deformantur, integraeque gentes, at-
 que adeo myriades hominum in perniciem
 suam caeco cursu feruntur. Exosa est ipsi
 impietas, infelix monstri illa humani inge-
 nii, superstitionis, filia. Indigne patitur,
 Numinis sui maiestatem non dicam, mini-
 me coli vita ad sanctitatem ipsius conforma-
 ta, sed turpissime profanari. Diuinam IESU
 CHRISTI, cui omne in genus humanum
 dominium tradidit, maiestatem, nec nosse
 innumeras gentes, nec reuereri, quis du-
 bitet,

bitet, Deo per molestum ac ingratiſſimum accidere. Quid? cuius tenerrimum cor toties miſericordia populi, quem ſine paſtore diſſipatum, aut in deſerta terra eſurientem, aut morbis vexatum conſpexerat, fractum eſt, et paene liquefactum, num cum Seruatorem duriorem iam in maiori calamitate eſſe putabimus? Atqui vero ſparſa haec et graſſantia per populos mala ſola I. C. diſciplina auertere ab eorum ceruicibus et mentibus poteſt. Ad huius ergo pleniorẽ cognitionem (ἐπιγνωσιν) vt tandem perueniant, optare DEVM, certum eſt; quin et hoc credendum, velle cum, vt huius benefici ſideris radii quam celerime illuſtrent, illuſtratos vero ex torpore mortifero excitent. Ad hoc vero efficiendum quid quaero accommodatius, quid optabilius, quodſi rationem et ſacram hiftoriam audiamus, miraculis? Haec ſi DEVS precibus noſtris et miſerae gentium calamitati dederit, ſpes eſt non incerta, breui futurum eſſe, vt turbas nationum ad crucem Saluatoris confluere videamus, ac gentes immanitate barbaras et peccandi conſuetudine deperditas homines frugis tam cito factas eſſe, miremur.

Ad haec, quid reſiſturi ſint illi, quibus miraculorum repetitio non item probatur, facili coniectura aſſequemur. Pia haec vota

ta

ta non poterunt non collaudare, at nimium forte miraculis tribui, notabunt. Dicent, non satis pensari vim istam diuinam, quae cum caelesti doctrina coniuncta est semper. Inest enim ipsi mirifica quaedam et supernaturalis efficacia, quae, nisi ingenii humani prauitas fortius ipsi resistat, mentem emollit humanam, flectitque subito, et, nescio quo diuino sensu et rerum diuinarum studio totam perfundit. Pure ergo et accommodate quod si illa hominibus applicetur, tum omni humana virtute et cogitatione maiora efficere cernitur. Est enim *δυναμις Θεοῦ εἰς σωτηρίαν* Rom. I. 16. et secunda illa fiducia in Christum genitrix Rom. X. 14. neque fructibus efferendis quidquam illa esse potest vberius. Coloss. I. 6. conf. Aët. XVIII. 11. Primam causae arcem videtis, qui nouis miraculis locum quaeritis: vestrae iam est virtutis, fortioribus ex ista nos sede secura deturbare.

Vera sunt, hi quidem inquit, (malumus enim vestram liberalitatem nostra prouocare, quam pertinacia depellere,) vera sunt, quae dicitis, omnia, et nos quantum distet diuina ab humana sapientia bono nostro didicimus. Sacra illa oracula non ignoramus: at, quod in priori illo τῷ πισυνοντι, et in posteriori hoc ἀφ' ἧς ημῖς αἰκουσατε, καὶ ἐπεγνωτε τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἐν ἀλη-

αληθεια additum sit, quodque vos, qua estis
 prouidentia omisistis, quaeso perpendite.
 Nonne illud primum requiritur, vt attente
 et discendi studio incensi auscultent diuinas
 christianorum litteras docentes, vtque se-
 men hoc efficax animis suis committi pa-
 tiantur, nec oculos lucis radiis occludant:
 hoc autem vix prius sperandum est, quam
 magnifice de diuini verbi praeconibus et
 ipsa illorum doctrina sentire inceperint,
 quosunque praua nascendi fors alienos a
 sacris nostris efficit. Qua vero re, rogo
 vos, adducentur, vt homines sibi plane
 ignotos, ac eam sapientiam, cuius prorsus
 expertes sunt, quodammodo venerentur.
 Num pietate forte eorum, qui ex nostris
 ad eos quaestus causa commigrant? Hem!
 suspectam fidem nostram et prope exosam
 Europaeorum gentem (quos *Brangos* cor-
 rupte, vt iudico pro *Francos* appellant) fa-
 ctam illis esse accepimus. Sed nolumus
 huic loco diutius immorari, neque enim
 vos ipsi fructus a terris vestris nisi semen
 receperint, et sinu illud foueant, requiritis,
 et missa faciemus haec etiam, quae quo-
 rundam culpa nostrorum hominum obicem
 emendationi illorum ponunt, et difficiliora
 mala, quae miseras nationes premunt, et
 a salute longius remouent, lustrabimus
 paullulum. Quae utinam nullum hic lo-
 cum inuenirent!

Pri-

Primum vis illa praeiudicatarum opinionum, quae vna cum corpore, ut fieri solet cum naevis humanae naturae, augetur, ita eas occoecat, ut partim non videant, quam absurda sit accepta cum lacte nutricis superstitio, nec ut perspicere queant, curiosi satis atque intrepidi veri falsique exploratores existunt. Mystrarum vero, numinum scilicet metuendorum familiarium, fidem quotusquisque est in ea calamitate tam audax, ut vel in dubium eam vocasse dignum piaculo crimen non iudicet, tantum abest, ut ipse eam suspectam aliis reddere sustineat. Publicae porro multis in locis leges et metus cruciatuum horrendorum animum Christi sapientia excitatum deprimunt, et infirmum adhuc pietatis studium in herba plerumque suffocant, si minus penitus extirpare illud queant, aut impedire, quo minus sereniori tempestate sensim adolescat. Exuuntur opibus suis, qui ditari a CHRISTO caelestibus bonis volunt; honoribus nudantur et ignominia obruuntur, quibus gloriosum videtur, diligere a DEO et I. C. sacrum esse mancipium; cum omnibus intolerandis patientiae humanae cruciatibus lacerantur, quorum mens caelestibus inhiat deliciis. Haec omnia subeunda mala sunt, et ipsa natura iis vincenda est, qui demum diuinis armis animum suum munire volunt. Praestanda ipsis esset virtus, cuius
non

non nisi veteranus Christiani exercitus miles capax est, et ante id quidem, Christiani facti sint.

Taceo alia multa impedimenta, (neque enim de caussis retardati inter profanas gentes euangelii fluminis scribere propositum est) quae diuersa sunt pro gentis, legum ac institutorum ratione et indole varia. Haec vero si cum communibus humanae salutis hostibus sese coniungant, cum illud pro dolor! euenit, ut non nisi incredibili labore molestia, et innumeris periculis scopulisque superatis diu multumque iactatus animus in sanctum Christi portum penetret. Petent, qui volent, pleniorum harum rerum notitiam ex iis commentariis, qui de Missionibus et Missionariis, ut vocantur, exponunt. Legant inprimis ea, quae de Sinensium legibus et auitis moribus, quibus nihil sanctius genti, euangelii vero nuntiis nihil molestius est, a multis copiose exposita sunt. Liceat hic vno tantum alteroue exemplo rem illustrare, quo intelligant lectores, quare Missionariorum nostrorum incredibilis labor tantam hucusque messem nondum viderit in Malabariis, ut hoc vtar terris, quanta quidem a pietate et pretioso studio ipsorum speranda esset.

Est

Est omnis Indorum gens in quatuor tribus tributa, quarum prima est *Braminarum*, quibus religionis et iuris cura mandata est; * secunda, *Raiarum*, s. militum; tertia *Banianum*, quae mercatorum et nummulariorum, Brittannorum est familia; quarta denique *Parehorum*, seu opificum, hominum maximam partem pauperum et leui quodam ignominiae macula notatorum. Ut vero ciuile hoc omne videtur esse discrimen, ita nihilo tamen minus maxime obstat, quo minus in vnā ciuitatem, CHRISTO sacram, singuli ex hisce ordinibus homines cogi a sacris caduciferis queant. Nulla enim prope inter eos est coniunctio, nullum fere commercium, et a Parehis quidem omnes se sic separant, ut vel contactum eorum, Braminae inprimis, haud secus ac pestem quamdam, refugiant. Ut illis vero sapientia, et rei tam Sacrae quam publicae cura, his vita bellicosa, lucri istis cupido maximo est salutis impedimento; ita Parehorum, in hac gente calamitas reliquis, qui ex meliori lato factos se

* v. omnino S. Rev. IAC. BRVCKERI *Hist. Philol. mai.* T. IV. Part. alt. L. III. c. II. p. 826. ff. et eos, quorum fidem hic saepe testatur, auctores, inprimis la CROCE *Histoire du Christianisme des Indes*, L. VII. p. 577. ff. et CHRISTOPH. ARNOLDI, ICTI Bataui, *offene Thür zu dem verborgenen Heydenthum*. Edit. Norimb.

se esse existimant, propriae calamitatis et eius quidem tristioris causa euadit. Ex hac enim contemptissima tribu quum plerique illi sint; qui in CHRISTI castra trans-eunt, tum illud fit, ut ceteri nomen dare Regi nostro auersentur, cui placere tam sordidi et sibi exosi, subiecti queant.

Alterum, quod euangelii cursum pessime moratur, obstaculum est male sana illa, superstitionis tutorum, follertia. Ut enim est humana mens infeliciter in perniciem suam ingeniosa, ita Braminis istis in exco-gitandis malis artibus, quibus tueantur, quin exornent putitam idolomaniam nihil esse potest acutius. Commendant nostri a CHRISTO praescriptam colendi DEI rationem: admiratur homo uaser maiestatem et pulcritudinem huius sapientiae, laudibusque eam interdum ornat. At, num ad-optat propterea illam? Minime id gentium. Accommodatam iudicat Europaeorum ter-ris tantum esse et ingeniis, reliquis vero terrarum incolis nec aptam satis, nec pro-ficuum esse futuram. Delectatur, ex men-te philosophi, rex ille vniuersi orbis terra-rum vario isto ciuium cultu suorum et cu-iusque gentis pietatis ad sensum suum con-formatae, cultu. Superstitionem abomi-nandam damnat I. C. nuntius, et ab omni ratione relictam illam esse defendit rationi-bus.

bus. Non damnat illas impurorum sacrorum antistes, et, non male prorsus, inquit, quae nunc philosopharis, se habent; num enim adeo nos insanire putas, ut maculas in plebis cultu non animaduertamus et aniles has fabulas abominemur. At quaeso te, sensu non mente, humi repens et indocta multitudo regitur; nos e contrario, qui alta tantum et profunda spectamus, quique ea sumus acie, quae in res ab omni concretionem liberas penetret, imagunculas plane non requirimus: at sellulariorum ista faex, quod admiretur, quod veneretur, et quod extimescat, praesens numen cernere debet. Ficta nostra esse ex meliori luto praecordia nostro bono gaudebimus, aliorum vero homuncionum humi adeo esse defixa, si placet, dolebimus. Quae, cum ut vides, ita sint, non modo non e re publica est, novas condere leges, sed res etiam irriti prorsus laboris.*

Sapi-

* Principia horum ratiociniorum suppeditat Ven. IAC. BRVCKERVS d. l. p. 835. eaque testimoniis ex *Lettres curieuses et edifiantes*, et b. ZIEGENBALGHII *ausführlichen Berichte, wie er nebst seinen Collegen das Amt des Evangelii unter den Heyden und Christen führet*. Perpetua rerum a Danicis ut vocantur, Missionariis in oris Malabaricis gestarum historia, quae exempla suppeditabit,

Sapient, (ita ad haec dicta sermonis vicem referunt, quibus iterandorum spes miraculorum lubrica esse videtur) sapient suo et caelestis sapientiae praeceptorum commodo. Argumenta illa, quibus euincitur, doctrina CHRISTI verius nihil esse, diuinius nihil, istis explicentur, atque ita accurate ac sapienter, vt, qua elabantur veritatis vi circum circa clausi, non inueniant. Haec enim si recte proponantur, dubitari non potest, quin superior discessura sit veritas. His scilicet patrum memoria et nostra effectum est, vt non pauci eorum, qui caelestem sapientiam esurientium hominum et callidorum commentum multis procacibus scriptis diffamauerunt, eandem postea non modo diuinis laudibus cumulatam celebrarint, sed iis ipsis ingenii armis, quibus paulo ante eam infestauerant, felicissime defenderint. Quorum ex numero illustres in Anglia et alibi viros nominarem, nisi in omnibus Hist. eccl. libris ipsorum posteris sit commendata memoria.

Audi-

contexta est in *Continuationibus*, quae Halae Saxorum prodeunt in lucem. Quibus vero difficilior tanti operis perfectio videtur, euoluant *Acta Hist. Eccles. Vinariensis*. Pluribus auctoribus onerare paginam nolo. Recenset illos b. FABRICIUS in *salutari Luce euangelii, toti orbi oriente*, Cap. XXXII. p. 550. ff.

Audiamus, quid Neothaumatomophilis hac de re videatur. Euinci putant posse commodius, nullam cogere necessitatem, ut in eorum gratiam, qui inter christianos nequiter noua sibi dari specimina postulant, miracula edantur; verum multo aliter pronuntiandum esse cum de iis quaeratur, qui remotioribus in terris, iisdemque barbaris, spurca numina deosculantur. Primum enim, ut rebus, quae sensus tantum mouent, fluctantur quicunque huius tantum vitae rebus sapiunt, ita vix ac ne vix quidem illud obtinebitur, ut attenta docilique mente eos audiant, qui curatius res grauissimas, illisque non parum exosas, (ut Pharisaeis olim et Iudaeorum procèribus) exponere cupiunt. Deinde, ut difficilis et longa iis haec via videbitur, ita etiam nostra colligendi vnum ex altero et ratiocinandi ratio, nasutulis istis infueta, haud parum suspicionis habere fortassis censebitur. Id ipsum vero, ni fallor, est malorum lerna reliquorum omnium. Quod ut pluribus hic palam a me fiat, ideo non necesse duco, quia inter nostros homines, qui a teneris sacra religionis nostrae praecepta cognoscere possent, illud ipsum rerum diuinarum et corpus parum delectantium fastidium in culpa maxime est, quare vix vnus et item alter tot libris, tot sermonibus, tot exemplis denique, pietatem

d 2

tatem vndicunque spirantibus, demulceatur atque excitetur. Deinde, vt difficilis et longa nimis iis haec via videbitur, * ita etiam nostra verum eliciendi, vnumque ex altero colligendi et ratiocinandi ratio haud parum suspicionis habere censebitur. Putabunt hanc artem viscum quasi illud esse, quo irretire imperitos, male iam ab fallaciis audientes Europaei vellent. Quae formido et

* Refert LOUIS LE COMTE in *nouv. Memoires sur l'etat present de la Chine* T. II. p. 196. postquam disputationibus suis de veritate religionis christianae, parum proficere se animaduertisset, ad officia pietatis christianae, quae ipsa sana ratio ipsis commendat, adhortatum fuisse, (*apres les avoir convaincu de la necessité de pieté et des maximes du S. Evangile, je leur disois: pratiques ces divines leçons, prosternes vous jaque jour devant la Majesté de ce Dieu, demandes lui de tout votre ame, qu'il vous eleve à ces sublimes verités, que la raison vous ne decouvre point. Je puis vous assurer, que de tout ce, qui s'y soumettoient de bonne foy, je fois trouve disposé de croire ce que la loy nouvelle nous enseigne de plus difficile etc.* Quo facto ingenia ferocissima, milites, eruditos, acutosque homines Christo se sponte sua subiecisse, ait. Peruisis nocturnis alios, alios vicissim nescio quo mentis impetu coram sanctissimo Seruatore prostratos fuisse, qui nulla ante arte flecti vincique potuissent.

et ipsos heroes nostros inter dialecticos tum fere occupare fuit, quodocumque ipsis cum veterano quodam ex Iesuitarum cohorte milite congregiendum est, aut cum quocumque alio, qui in scholasticorum arena exercitatus inde a iuuentute fuit.

Sed et his remotis, quae viam oblaepiunt, faxis nouum se obicit, non aequae ac illa quidem, facile e via tollendum. Argumenta nimirum illa, quibus sanctitatem et caelestem originem praeceptorum I. C. tuemur, maximam partem rerum antiquitatis gestarum fide nituntur, consequens ergo est, ut historiarum luce utamur, quam nonnisi ex veterum monumentis accipimus. Haec vero ignota plane incondito isti est philosophantium agmini. Huic quidem, inquires, penuriae librorum munificentia Europaeorum consulat liberaliter, vel ut vertantur in gentis linguam, vel ut summa eorum breuiter strictimque exponatur. Bene quidem, at parum mihi cogitare videris, illud negotium diurnam nocturnamque requirere industriam et artis quamdam critices, geographiae, praeterea antiquitatum, item et rerum aliarum multarum non leuem omnino notitiam; id vero cum sumis, omnem fidem, nostris philosophastros illos esse adhibituros. Vide, ne plus a nobis postules, quam largiri queamus.

Quid, si et illud adiiciamus, argumen-
tum hoc, quo nouorum miraculorum ex-
spectatio labefactatur, plus probare, atque
deberet, (placet enim ex umbraculis no-
stris scholasticis aliquid in lucem adferre et
dialecticarum artium laqueis paululum
strepere.) Quis enim est tam obtusus et
tam pinguis dialecticus, qui eodem adhibi-
to non sollerter admodum disputare queat,
num apostolorum et aequalium miracula
magnopere necessaria fuerint? Tanto enim
tunc facilius diuina I. C. et doctrinae suae
auctoritas cognosci a quocunque poterat,
quanto commodius iter Hierosolymam et
que in agrum iudaicum, illustre illud ca-
etate theatrum, fieri poterat. Nullis libris
aliisque testibus opus erat, cum eorum erat
copia facilis, qui visum aut totius corporis
incolumitatem, immo ipsam vitam diuini
medici vel tactu solo, vel voce recuperaue-
rant. Quin itineris necessitatem et mole-
stias tollebant praeter ingentem testium ali-
orum et diuersorum manum, apostoli, in-
diuulsi illi Medici thaumaturgi comites et
viri, si qui alii, inprimis probi et fide lon-
ge dignissimi. Quid multa? quae Iudaeo-
rum doctoribus, qui miracula coram facta
volebant tantum negare, refellere non po-
terant, instar rationis erat, lucri iactura,
haec omnibus, qui omnia ad hanc solum
vitam referunt, pietatis et salutis suae im-
pedi-

pedimentum esse semper consuevit. Haec ipsa, inquires, est, doli omnis expers integritas, et testimonii ἀξιοπιστία, quae docenda miraculis erat ac signis corroboranda. Belle in rem nostram philosopharis. Id enim volumus DEVM precibus fatigandum piis omnibus esse, ut illustribus aliquot notis testari dignetur, non nisi vera a suis oratoribus dici, quo tandem illam fidem citius reperiant, quam non nisi vitae sanctimonia sensim sibi conciliaturos tandem esse, speramus.

Subtiliter haec disputari iis videbitur, quibus incerta et fallax miraculorum spes audit, at nefas esse putabunt, quidquam sperare, quantacunque etiam utilitatis specie sese id nobis commendet, nisi Deus ita clare sponderit, ut oculis et manibus spes illas, non coniectura modo, teneamus. Vbi vero, amabo te, loca ista, ex quibus spes illa refulget: abi et conquire, hisque armatus ad nos reuertere ocyus (neque enim vnum quemdam ex satellitum DEI numero has delicias e caelo tibi attulisse, dixisti.) Videamus igitur, quid noui secum afferat causae neutiquam malae propugnator.

En vobis duo loca; verba pro me facientem IOELEM, ut nostis DEI interpretem,
d 4 quae-

quaeso patulis auribus attentisque animis attendite: *Et erit, inquit ille, post haec, (tempore noui foederis,) ut effundam Spiritum meum (dona eius) super omnem carnem, (omnes gentes, non Iudaeos solum;) tunc prophetabunt filii vestri et filiae vestrae: vestri senes somniabunt (somnia diuina) et iuuenes vestri visiones videbunt, (supra naturam obiectas.)* Cap. III. 1. (al. II. 28.) Haec autem verba de donis istis miraculosis fidelium accipienda esse, nemini dubium esse potest, qui ipsum sanctissimum Spiritum de illis interpretatum Act. II. 17. coll. X. 44. fuisse non ignorat, idque ut moneam, scilicet speciem pro toto miraculorum genere poni, vix est necesse. Alterum meum praesidium in Seruatoris mandatis, quae legatis suis, cum paullo post triumphum acturus esset, et regale suum solium, et nunc quidem humano corpore vestitus, recepturus, dederat: MARCVS, diuinus historicus, ea cap. XVI. perscripsit, in cuius commate 16, postquam Rex humani generis summam doctrinae et apostolici muneris hisce inculcaueras legatis suis: ο πισευσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται· ο δὲ ἀπισήσας κατακριθήσεται. addit v. 17. Σημεῖα δὲ τοῖς πισευσασι ταῦτα παρακολουθήσει· *Signa autem eos, qui fiduciam in me conceperunt animo, haec (recenset autem quaedam ex his donis miraculosis) sequentur, quasi quidam comites.*

tes. Quid? quod Euergeta mortalium O. M. liberalissime promittit Io. XIV. 12. Ἀμην, ἀμην, λεγω υμιν, ὁ ΠΙΣΤΕΥΩΝ εἰς ἐμε, τὰ ἔργα, (miracula,) αὐτὸς ἐγὼ ποίω, καὶ κεῖνος ποιήσει, καὶ μείζονα τούτων ποιήσει· ὅτι ἐγὼ πρὸς τὸν Πατέρα μου πορεύομαι. Rationem addit: quia exaltandus ut victor in solium patris sum, et plenam potestatem in genus humanum et vniversam rerum naturam aditurus, id, ni fallor, et hoc praeterea sibi volunt verba: *quia proficiscor ad Patrem*, qui nunc *pater* iterum est, antea seuerus iudex et laesae suae maiestatis vindex.

Haec loca, victoriae iam paene certus, exclamat Neothaumatonophilus, tanta luce radiant, ut aliena non indigeant. Neque eripi prius meum mihi, si ita vobis placet, haeresin, patiar, quam Hvg. GROTIUS, *

d 5

aut

* GROTIUS ad Marc. XVI. 17. in *Criticis Anglic.* T. VI. p. 199. postquam varia testimonia ex patribus, v. c. Iustino Martyre, Tertulliano, Minutio Felice cet. de miraculis illorum temporum adduxerat, ita pergit: *Cam vero multo etiam seriora secula plena sint testimoniis eius rei, nescio qua ratione moti quidam id donum ad prima tantum tempora restringant; quibus ut vberiore fuisse miraculorum copiam ad iacienda tanti aedificii fundamenta contra vim mundi facile*

aut ipso Megalandro meo, LVTHERO, * auctior interpres, rationibus meis multo glorio-
rioribus ostenderit, illustre hoc beneficium ad nullos, nisi Apostolos eorumque discipulos pertinere. Scilicet, num soli illi πιστευόντων, seu in CHRISTVM credentium nomine glorioso digni fuere? Profer, si potes, tabulas huius privilegii, aut si in verbis haeres;

eile concedo, ita cum illis exspirasse hanc Christi promissionem cur credamus non video. Quare si quis nunc etiam gentibus CHRISTI ignaris (illis enim proprie miracula inseruiunt I Cor. XIV. 22.) Christum, ita ut ipse annuntiari voluit, annuntiet, promissionis vim duraturam non dubito. Sunt enim ἀμεταμέλητα τοῦ Θεοῦ ὄντα. Sed nos cuius rei culpa est in nostrā ignavia aut diffidentia, id solemus in DEVM reuocare.

- * b. LVTHERI verba in der Kirchenpostill, vt b. Starkius in Synopsi Biblioth. Exeg. in N. T. ad Marc. XVI. 17. T. I. p. 960. adfert, sunt haec: Nachdem das Evangelium nun ausgebreitet, und aller Welt kund worden ist, ist es nicht vonnöthen, Zeichen zu thun, wie zu der Apostel Zeiten. Wenn es aber die Noth ersodern würde, und sie das Evangelium ängsten, und dringen wollten, so müßten wir wahrlich dran, und auch Zeichen thun, ehe wir das Evangelium uns ließen schmäh-
hen und unterdrücken. Concedit ergo ο μακαρίτης, fieri adhuc posse, sub certis conditionibus, miracula et inter ipsos quidem Christianos.

res, exemptionis a lege communi. Negat id certe ea historia, quae ab illis quoque, qui ab apostolorum discipulis permoti fuerunt, ut ad CHRISTI clementiam se reciperent, munera haec splendida impertita fuisse affirmat. Act. IIX. 14-17. Possem id planius adhuc facere exemplo aliarum ecclesiarum, quas donis Spiritus S. dotatas fuisse, quum Christo nuberent, nemo negat; non vero harum omnes ab apostolis primum ad I. C. adductas esse, certum est. At quid sudamus? expressis hoc verbis Eph. IV. 7. ff. et 1 Cor. XII. 7. ff. legitur, in quibus, aliisque locis velim perpendatis egregiam istam inter veram ecclesiam, et inter corpus humanum, inter fideles illius, et membra huius institutam a D. Apostolo comparisonem. Vni ille membrorum cuique suas tribuit vires, atque in sustinendo hoc corpore mystico ac exornando partes.

Paucis me expediā; (mox enim longum iter ad antiqua monumenta faciemus) generatim Christus τῇ ΠΙCΤΕΙ facultatem omnibus humanis viribus superiora et maiora perficiendi et promisit magnifice et tradidit liberalissime. Est autem πίσις haec certa illa et inexpugnabilis fiducia, quae, DEVM quidem caelum terramque prius moturum, quam filii causam deserturum esse, persuasa est. En habes hic Marc. XI. 21. ff. quid

quid legis? Quum Petrus sicum illam sterilem CHRISTI mandato protinus exaruisse attonita mente cerneret, Seruator grauiter discipulos adhortatur: *εχετε πισιν Θεου, Αμην γαρ λεγω υμιν, οτι, ος αν ειπη τω ορει τουτω, αρθητι, και βληθητι εις την θαλασσαν, * και μη διακριθη εν τη καρδια αυτε, αλλα πισευση, οτι ο λεγει, γινεται, εσαυ αυτω, ο αν ειπη. conf. Luc. XVII. 6.*

Equidem quid ad haec reddituri fitis, etiam si augur non sim, iam praesentio. Christum haec familiaribus dixisse suis, memorem me esse, iubebitis. Nec istud ego ignoro, nec valde extimesco monitum. Certe nec Herculis mihi lacertos, nec Tullii facundiam valde requiro, ut vobis persuadeam, hanc fiduciam inter peculiaria apostolorum I. C. dona nullo modo referri debere. Ut haec enim post Domini demum in caelesti regia reditum exspectanda apostolis erant, ita e contrario hic iubet, ut nullis precibus, nullique studio parcerent, quo mox, et non demum post ascensionem Domini hoc efficaci fiducia instruerentur. Nec illud negligendum est, Soterem amabilem

* Species miraculi difficillimi pro toto genere hic ponitur, ut indicet Seruator, nihil αδυνατο, esse fidei immotae, et precibus piae fiduciae plenae.

bilem increpare tardam illorum et meticulosam *απισίαν*, quae illorum culpa imbecilles eos et ad eiusmodi heroica facinora patranda impares effecerat. Potuissent ergo si minus ignavi fuissent, aequae ac alii, qui eo iam tempore Christi nomine fidenter invocato, malos genios debellabant, maxima quaeque praestare. Locum illum classificum Matth. XVII. 20. 21. testari sat erit. Me vero, quod si eo nomine taxare vobis allubuerit, quod ego quidem id, quod ad apostolos pertinere tantum vobis videtur, latius patere statuam et omnibus CHRISTO subiectis commune ius esse velim, animo iniquo non feretis, si par pari vicissim referens, vice versa vos incusem, quod timidius dicam an iniquius verba Christi arctioribus limitibus circumscribatis, et, quae ipse *suis fidelibus* beneficia indulgit, ipsis e manibus extorqueatis, illudque, quod *euangelii*, non XII. hominum causa praestitit *Deus*, illi adimatis, ut his solis vindicetis.

Quod si vero illud cogitetis, quantum ipse Dominus *πιστι* eorum, quibus miraculose opem tulerat, virtutem adscripserit, et quot D. PAVLLVS fiduciae *ενεργηματι* recenscat Hebr. XI, nihil me a mente ipsius alieni contendere iudicaretis. En loca, quae sacras paginas versanti sponte sua se mihi offerunt. Matth. IX. 22. Marc. VII. 27. 29.

Illis

Illis videlicet, qui excellenti hac fiducia donati verbis Christi simplici et pia mente innitebantur, nihil tam arduum tamque diuinum videbatur, quod non superarent masculae et in Christi laudem perficerent. Ita ipsi diuini historici a Iudaeis, nescio quibus, diuina Christi nominis virtute perfectae esse miracula memoriae prodiderunt, quod inexpectatum factum vehementer duodecim demirati leguntur. v. Marc. IX. 38. Luc. IX. 49. Quodsi igitur Thaumaturgi huius infirma fides (videtur enim ex illis fuisse, qui non palam I. C. comitabantur, sed clam deditum ipsi animum seruabant) quid non eorum pietatem effecturam esse putabimus, quibus Christus rebus omnibus maior est, quique gloriae eius se suaque omnia intrepida mente dudum deuouere? Quid non hodie fidelium precibus effici saepe videmus aut accipimus.

Et sane nec ipsis longius ab apostolorum aetate remotis temporibus DEVS hanc indulsit potestatem, quippe quam fiduciae, non hominibus, et religionis vnice commodis dedit Testes requiritis eosdemque locupletes? nec illud immerito. Ecce iam adfunt. Quinam? veteres ecclesiae doctores, aut si sacrum Rom. Ecclesiae vocabulum vos delectat, *Patres*. Apage, sublesta sunt fidei homines, clamatis, quorum in libris pia-

piarum fraudum et religiosorum mendaciorum sexcenta sunt vestigia. Me miserum! vestram doleo vicem miracula, vobisque me meliorem promachum optassem. At augetur iterum animus. Sint, dabimus id enim aliquantulum, sint venerandi isti antistites levis armaturae milites, nos num igitur id, quod rationibus iam occupauimus, eorum vitio rursus amitemus? Non putarim. Sed videtis, eos a nobis in extrema acie collocatos, vt iuuarent tantummodo priora argumenta. Sed aberrauerint isti (simus enim erga amicos liberales) plus simplici vice a regia veri via, quid inde? Semel iterumque lapsi sunt in rebus iis, quae mentis acie tantum perspiciuntur et iudicandi vi ac facultate definiuntur, num ergo semper labuntur? Habent enim id cum omnibus hominibus commune, vt specie veri falsi fuerint et praeiudicatis opinionibus abrepti nonnumquam. At vbi sensuum iudicio res quaedam constat, agrestis hominis fidem non damnamus, quidni igitur probo ecclesiae doctore fides habetur, cetera si se recte habeant scilicet, nec fraudis clara sint vestigia.

Viderit MIDDLETONVS, qui nescio quae de causa, omnia, quae apostolicae aetatis auctoritate ius suum non tuentur, miracula, exfulare ex sacra ciuitate dictatorio
pror-

prorsus supercilio iubet: Viderit, inquam, vir ingenio acerrimo, qui nouam hanc Dialecticis legem hancce suadeat: *qui semel a vero aberrauerit, ei nunquam, etiam ubi rem a se visam narrat, eamdemque valde probabilem, fides habenda est.* Maiori circumspectione eius verba tractanda esse, qui semel spuriam mercem vendidit, nemo non sapiens dictitat; at viri alioquin probi testimonium haud secus ac pessimi nebulo- nis, respuere et pro nihilo ducere, id vero iniquissime fieret. Quo autem loco cuius- que habenda sit fides, ego hic operose exquirere nolo. Libri hoc esset, non pagellarum aliquot. Et quid iuaret post viros, qui summa cum laude hanc occuparunt prouinciam, quasi post Homerum Iliada scribere? * Fuerint profecto patres aut leuissimi aut impudentissimi mortalium, qui tanta constantia res magni momenti, diuersis et temporibus et hominibus, et inter hos quoque magistratibus Christi gloriae inuisis, et discipulis infestis, et ea quidem aetate, qua fraus nulla arte tegi potuisset, persuadere fidenti animo ausi sunt. Taceo reliqua *αξιωματικὰς* ipsorum indicia, quae sane, si libero animo omnia excu-
tian-

* Indicat praecipuos p. m. BVDDEVS in incomparabili opere et varia eruditione referto *Isagoge*, L. II. c. III. §. X. p. 523. §. XIII. p. 539.

tiantur, illud nos ingenue fateri cogent, aliquibus eorum narrationibus omnem fidemtribuendam esse. Excitabo ergo praecipuos ex illis, plura qui loca eorum desideret, in *TOBIAE PFANNERI* singulari de *donis miraculosis Diatribe*. Adeste igitur testes, et digna professione vestra edite testimonia.

IVSTINVS, qui altero saeculo iam adulto Antoninis ad gubernacula sedentibus floruit, in *Dialogo cum Tryphone* edit. Colon. p. 302. 308. *perseuerasse adhuc apud nostros miraculorum dona* affirmat, *CHRISTIQUE nomine etiam tunc fieri virtutes*, et alibi nominatim memorat, *Prophetiae dona adhuc inter Christianos vigere, daemonia in nomine Iesu adiurata vinxi, et haec aliaque charismata Dei a Spiritu et feminas et viros habere*. Idem *Apologia prima* p. 45. *Complures daemonum intemperis correptas per totum orbem et in hac ipsa ciuitate Romana multi ex nostris Christianis adiuratos per nomen IESV CHRISTI sanarunt, **
quos

* Sint inter eos, in quibus daemones habitare veteres christiani putarunt, nonnulli, quos difficilis tantum morbus vexauit et pertinax malum, num minus ergo miraculum erit, diuturnum

quos nec adiuratores alii, nec incantatores expiatoresque sanare potuerant, atque etiam nunc sanant, exarmantes atque exigentes ab hominibus, qui illos obsederunt, daemones. Excipiat hunc IRENAEVS, qui circa secundi saeculi finem suo adhuc et Imper. COMMODI tempore miracula facta fuisse testatur, et disertis verbis *resuscitados mortuos aliquot, daemoniacos purgatos, et aegrotos sanatos* memorat, et quosdam prophetiae et visionum dono praeditos fuisse ait, edit. GRABII Oxon. p. 408. 186. 188. L. II. c. 56. et c. 57. L. V. c. 6. confer EVSEBII L. V. c. 7. p. 171. vbi ex IRENAEI scriptis probat, non tantum Christum et Apostolos oratione mortuos excitasse, *sed et saepe inter fratres, (christianos) simul vnius loci Ecclesia ob aliquam necessitatem id flagitante, cum ieiuniis multis et orationibus, reuersam esse in corpus animam defuncti, et donatam hominum sanctorum precibus.* et ibid. *Iam etiam, quod diximus, et mortui re-*
surre-

num morbum, hostem scilicet validissimum, inuocato IESV nomine vna voce pellere? Atqui vero hoc sexcenties contigisse, loca illa, quae GROTIUS ad Marc. XVI. 17. adducit, testatum faciunt.

surrexerunt, et perseuerarunt nobiscum annis multis, et quid autem? Non est numerum dicere gratiarum, quas per vniuersum mundum Ecclesia a Deo accipiens, in nomine IESV CHRISTI crucifixi sub Pontio Pilato per singulos dies in opitulationem gentium perficit. IRENAEI fidem hac in re illud ab omni suspicione liberat, quod L. II. c. 56. Valentinianos refellat, quod caecis non possint reddere visum, surdis auditum, neque debiles et claudos curare, nec mortuos resuscitare, quod tamen inter Christianos saepissime factum esse ait, vbi scilicet quocumque in loco Ecclesia vniuersa per ieiunium et preces id postulauerit. v. IREN. d. I. p. 188.

TERTULLIANVS in *Apologetico* c. 23. audacter et consulto deastrorum mancipia prouocat: *Edatur*, inquit, *hic aliquis in tribunalibus vestris, quem daemone agi constet.* Iussus a quolibet Christiano loqui, *Spiritus ille tam daemonem confitebitur de vero, quam alibi Deum de falso.* Agmen claudat ORIGENES contra *Celsum* edit. *Cantabrig.* L. I. p. 5. Hic vero *miracula*, ad quae, ceu peculiaris religionis christianae argumenta prouocauit in antecedentibus, *miracula haec posse demonstrari ex multis aliis, tum ex eo, quod vestigia quaedam*

dam eorum supersint apud eos, qui secundum verbi voluntatem viuunt. Vtramque vero paginam hic faciunt illa, quae L. I. p. 34. et Vers. Moshem. p. 99. profert. Postquam enim dixerat, intelligi non posse, qui Apostoli sine miraculorum ope tot gentes in ditionem Christi redegerint, pergit: Quin et hodie vestigia Sancti illius Spiritus, qui columbae specie apparuit, apud Christianos supersunt. Excantant daemones, multas curationes perficiunt, et vident quaedam, secundum voluntatem verbi, de futuris. (wenn es dem Worte gefällt, ihren Geist zu erleuchten. Moshem.) Irrideat licet CELSVS, aut introductus ab eo Iudaeus, dicetur, multos paene inuitos attractos esse ad religionem Christianam, spiritu quodam repente mutante intellectum eorum, ab odio, quo erga verbum detinebantur, ita ut ipsius gratia non cunctarentur, mortem oppetere post visiones oblatae ipsis vel dormientibus vel vigilantibus. Multa enim talia vidimus, quae si memoraremus, duntaxat gesta in nostra prae-

praesentia cachinnos tollerent infideles, rati nos quoque, sicut illi, de quibus male suspicantur, fingere. Testis autem est DEVS nostrae conscientiae, conari me non falsis narratiunculis, sed variis compertae efficaciae exemplis commendare diuinam Iesu doctrinam, quod sane luculentissimum est testimonium. Quae quanta in viro probo audacia, quae nisi exemplis firmis et in luce positis suffulta fuisset, ab vno impiorum quoque facile in ruborem data fuisset atque publicae cauillationi exposita. Origenem non possum quin ex manibus abiiciam. Idem enim L. III. contra Celsum. Quidam, ait, Christiani in signum acceptae per fidem virtutis mirificae, sanant aegrotos, inuocato saltem super eos DEO, qui est super omnia, et nomine IESV, addita historia (euangelica) de ipso. Vidimus enim et nos multos sic liberatos a grauibus malis, mentis alienatione, insania, aliisque innumeris, quibus nūquam homines vel daemones opem attulerunt. confer. L. II. p. 124.

L. VII. p. 334. Priori loco Iudaeos eo usque a DEO desertos esse ait, vt ne miraculorum inter eos vestigia vlla obuia sint, *inter christianos vero*, pergit, *nondum cessarunt miracula, quin maiora saepe interdum inter eos sunt iis, quae olim illuxerunt.* Si qua nostra hac in re auctoritas, nos ipsos spectatores ipsorum fuisse, *affirmare possumus.* Vnum adhuc bona vestra venia. De temporibus Gallieni Imp. anno circiter a natō Christo 264. SOZOMENVS L. II. *Histor. Eccles. c. V.* haec memoratu digna memoriae prodidit. *Caussae cur omnes fere barbari Christianam religionem amplecti caeperint, fuere bella, regnante Gallieno gesta: multi enim sacerdotes Christi a barbaris captiui abducebantur. Qui quidem homines in illis locis morbis afflictatos sanarunt, et a daemonibus occupatos, SOLO NOMINE CHRISTI FILII DEI INVOCATO, liberarunt, et virtutibus obtrectationes superarunt.*

Abeant boni hi viri iterum ad suos et quiescant in pace, nobisque, quibus adhuc

huc certandum est, liberam palæstram relinquant. In Neothaumatomphilum tota acies conuersa est, cum eo solo certandum: optabimus ergo ei, vt in extremo hoc actu, (ruit enim tempus ad praefandum nobis datum) boni disputatoris personam non interer agat, aut causam suam deferat.

Ille itaque, nolim, inquit, quisquam vestrum me putet ex his, quae in meam rem huc aduocaui, testimoniis hoc extorquere velle, vt, cum proximis a primo saeculis visa fuisse miracula constet, remotiora etiam multo tempora iisdem necessario exsplenduisse. Hoc tantum velim mihi detis, *nihil, quod a diuina lege abhorreat, me dicere, si ex iisdem euincere studeam, cum graui quadam urgente necessitate, Ecclesia I. C. firma fiducia promissis Domini insists flagitaret ab ipso supplex et ieiunio publice casteque seruato miracula, illum precibus ipsius splendidum hoc munus dedisse; atque adeo liberalitatem suam nullis temporum limitibus, sed necessitate et utilitate illius definire solere.*

Quare si nos antiquam istam pietatem et heroicam fidem imitemur, si nullis precibus, obsecrationibus, ieiuniis denique aliisque supplicantis humiliter animi et ad Christi normam deprecantis parcamus, Matth. XVII. 21. si ii, quibus apud nos cura ecclesiae mandata publice est, hoc pietatis officium fidelium coetui sedulo commendent, si dominici gregis boni pastores et voce et exemplo suos ad illud excitent, tum probabilius multo amabilissimum *χαρισμάτων* inter infideles donum expectandum est. At num precibus demum, inquires, permouendus est DEVS, ut id largiatur, quod paullo ante lubentissime et suae gloriae causa facturum esse dixisti? Quid si hoc: Iussit CHRISTVS discipulos suos, exorare patrem, ut operarios in messem mittere Matth. IX. 38. 2 Theff. III. 1. et promissam Spiritus S. effusionem accelerare dignetur Act. I. 4. 14. Io. XVI. 23. ff. scilicet, ut fiduciam, obsequiumque testemur, atque tunc attendisse patrem ad voces filiorum, laeti cognoscamus, nec quidquam casui cuidam fortuito adscribamus, sed omnia beniuolentiae eius,

eius, et I. C. meritis. Io. XIV. 13, 16.
26. 29.

Modo id absit a nobis, ut Deo sapientissimo modum quemdam et tempus praescribamus. Est varia et multa eius in administranda sua gratia, oeconomia. Solus is res cunctas vno obtutu, praeteritas, praesentes et futuras perspicit, consequentia sine omni errore cernit, causas rerum omnium videt, et earum progressus et effectus non ignorat. Hero igitur optimo omnem hanc rem committemus, at, quod servorum et proborum est filiorum, in ea speranda gratia, neutiquam negligemus.

Quod si verò quid ab iis, quos novorum spes demulcet miraculorum et nutrit, peccatum fuerit, id ex fonte minime malo emanasse putemus. Qui enim ex omni Sacra historia didicerunt, DEVM O. M. ingentem semper curam ecclesiae suae egisse, atque gloria I. C. et hominum salute, nihil ipsi prius fuisse ac horum amore omnium

e s

per-

LXXIV PRAEFATIO.

permotum, non legatorum tantum existimatione, miracula indulgisse illum, meminerit; qui ipsum gloriosissimum Seruatorem et felicitatis humanae studiosissimum promississe meminerit, praesentem se suo numine omnibus diebus ecclesiae futurum vsque ad finem mundi, Matth. XXIX. 18. 19. 20; qui excitasse eum pios quosdam homines ad hoc munus difficile, nostra aetate, subeundum; qui signa ultimi huius temporis cum istis primae ecclesiae contulerit, magnamque inter vtraque similitudinem animaduernerit; * qui nec illud fusque deque habet, illorum pii laboris fructum votis fidelium longe minorem esse, hic aegrius sibi persuadere potest, adeo oeconomiam Dei esse immutatam, ut quum priora illa tempora plena sint diuini auxilii testimoniis, nostra vero, cum istis collata, obscura prope esse; qui promissiones multas et generales quidem sim-

* v. omnino S. Ven. D. FRESENII, Eccles. Francof. Antistitis optime meriti, Dissert. Inaugur. *de Signis huius temporis*, nuper admodum Goettingae 1750. editam.

simplici humilique fide pensauerit; qui denique in hac nouorum miraculorum spe nihil, quod cum clare traditis religionis praeceptis pugnet, offendit; qui haec omnia et alia multa animo suo, ut fas est, humiliter proponit, hunc non mirandum est, facile in hanc cogitationem perſaepe incidere, non absurdam aut fanaticam hanc ſpem eſſe, ſed ali a piis mentibus et foueri precibus poſſe, quoad intra limites ſe contineant. Noſtrum non eſt inquirere in cauſſas, quare Deus illam nondum impleuerit. Viderit Grotius, qui defendat allatam a ſe (ſupra not. p. LVII.) cauſſam et ex Matth. XVII. 19. 20. 21. tueatur. Metuunt alii non iniuria, ne cum intrepidiores ſint, parum prouidi aliis videantur, et vel inuidiae vel variarum criminationum onus in ſe accerſant. Auertat DEVS modo peſſimum ab eccleſia ſua, malum, inſteſtinam diſcordiam et concertationes. Sed quid metuimus? Ipſe ipſi proſpiciet. Vt nihil enim cuiquam bono mali quidquam euenire poteſt, nec vnquam res eius negliguntur a DEO, Rom. IIX. 28. ita illud magis de hoc coetu bonorum ſperandum

dum est. Quae enim ad nostra vsque tempora huic proborum hominum multitudini prima quidem fronte infaulsto omni-
ne accidisse visa sunt, ea omnia, quod ex
omni S. Historia constat, ad maxima il-
lius commoda et decus contulerunt plu-
rimum.

Neque illud vehementer extimescamus,
fore vt hac ratione Romanensium fraudi
et Zinzendorfianae calliditati fortuosae lata
porta aperiatur, * perget enim DEVS, per
fide-

- * Ethnicis Romanenses in fallacibus et fucosis mi-
raculis venditandis minores esse numquam vo-
luisse, testatissimum est. Vt vero illorum fraus
facile detegitur (v. HVTII *Demonstr. Christ. Rel.*
Propos. 9. c. 147. et c. 39. p. 832. 1035. 1042.
CLERIGI *Histor. Eccles.* p. 320. 326. 500. 522.
533. 717. 729. ita et horum in aprico est, v.
DANNHAVERI *Dissertationum* nona, quae *de ve-*
ris falsisque miraculis inscripta est p. 713. ff. vt
arte fraudem in sanguine ex Ianuario ligneo
eliciendo commissum pharmacopola Berolinen-
sis aulae imitatus est;) ita Herrnhuthanorum
astutia iam in innumeris libris depicta conspi-
citur.

fideles ministrorum manus pellem ouinam detrahere istis omnibus, qui non ea quae I. C., sed quae sua sunt, tantum quaerunt, quosque, indignissime fero, amabilissimo SERVATORIS nomine tam turpiter abuti: Sed eo iam res venit, quae DEI est clementia, ut praeter credulas quasdam mentes, aut leues, ad sacra haec infandis flagitiis nobilitata admitti, desideratum esse neminem, sperandum sit. Certus sum, nihil aduersus veritatem effecturos esse nouae disciplinae architectos, idque ut credamus, irriti conatus mentitorum apostolorum et Thaumaturgorum nos iubent. Vera enim miracula principum semper obtinere, suaeque apostolis diuina semper mansit auctoritas.

Haec habui B. L. quae, DEVM semel iterumque testor, optimo consilio proferre in medium de difficillima hac quaestione volui. Ut autem nemo hac in re vel dictum quid a me fuisse arrogantius, vel actum audacius putet, ego nunc iterum praedico, proclamo et protestor, nihil me
in

in tota hac re definire velle aut certi quid statuere, nisi hoc: 1) *vim promissorum diuinorum neque ad certum quoddam tempus restringendam esse, neque tamen; 2) dies quasi praefiniendam esse fidentius, quae noua miraculorum luce aetatem nostram illustret, sed DEI arbitrio omnia esse relinquenda.* 3) *Nostrum autem esse, nihil eorum intermittere, quibus accelerari diuina beneficia cum ex praeceptis S. S., tum vero ex illius exemplis sat multis videmus.* Iudicent de omni hac quaestione, quae non omnino leuis mihi visa est, ii, quorum est, nihil negligere, eorum, quae quoquo modo ad ecclesiam et florem illius pertinent. Ego certe illius disputatione non liti, a qua totus abhorreo, sed piis aliorum meditationibus et precibus materiam praebere volui. Quodsi vero fuerint, qui aut otiosam hanc tractationem iudicent, aut in enumerandis obstaculorum eorum, quae cursum euangelii morantur, iusto longiorem, hi, velim, perpendant, num ea prorsus inutilis habenda sit disputatio, ex qua haec et alia cordatus lector cognoscere queat, primum:

num: supra quam dici potest, humanum ingenium esse corruptum, eoque periculosius prostratum morbo suo epidemico decumbere, quo difficilius remedia exhibita admittit; alterum: Dei fuisse legatos duodecim illos, qui nullis armis aut humanis instructi praesidiis, breuissimo tempore difficillimam ac illustrissimam victoriam reportarint, profligatis fortissimis quibusque hostibus: Excusabunt denique nostros legatos probi homines omnes, quorum labori strenuo obiecta videbunt mala fere insuperabilia. Bene ad extremum precemur ecclesiae I. C. quam ferre in medullis nostrum quemcunque oportet. Obsecremus per communes delicias, IESVM CHRISTVM, ac imploremus DEI fidem, ut, quod tam magnifice de filii imperio cum finibus terrarum orbis exaequando sponndit, id, si ita commodum sapientiae suae visum fuerit, prolixè et cumulate facere ocius ac praestare dignetur! Atque memores illius praecepti, quod 1 Tim. II. 2. 3. 4. 5. legimus, inprimis supplices reges et magistratus DEO dies noctesque commendemus, ut per
hos

hos victricia euangelii arma longe lateque
libere circumferantur. Ah! triumphet
fides, floreat casta euangelii pietas: fle-
tantur omnium genua gentium Regi no-
stro, soli nimirum digno, qui accipiat
gloriam et cultum vniuersorum. Huic
sit maiestas in secula seculorum, Amen!
Scr. in alma Iulia Carol. Domin. Lactare
A. O. R. S. c i d i d c c l i .

DE
ODIO THEOLOGICO
COMMENTATIO
AVSPICII CAUSSA EDITA

CVM
REVERENDISSIMVS AVCTOR
CANCELLARII MVNVS
IN ALMA GEORGIA AVGVSTA
QVAE GOETTINGAE FLORET
CAPESSERET.

COMMENTATIO DE ODIO THEOLOGICO. *

Subiit saepe animum meum, diuque tenuit haec cogitatio, unde id sit, quod, quum vniuersa Theologorum ratio vitiis et morbis humani generis opposita sit, nulli tamen plurium et grauiorum morborum et vitiorum, nec ab illis tantum, quibus nomen religionis molestum est, verum etiam a bonis, sapientibus et sagacibus viris, arguuntur, quam Theologi. Qui accusatores si hoc sibi credi vellent, inter rerum diuinarum interpretes non raro apparere homines officii sui immemores et naturae potius praua suadentis, quam diuinae legis et rectae rationis voci obtemperantes, nihil afferrent inopinatum et insolens, nihil, quod aliquis, nisi stulte morosus, recusauerit. Ex eodem nimirum, quo reliqui mortales, luto ficti sunt diuinae sapientiae doctores, nec omnes in se ipsis castigandis satis diligentes: quare mirum nemini videri debet, nec inter eos deesse, in quibus potentior cupido est, quam illud boni, rectique studium, quod ipsi Dei verbis vnice commendant. Hoc etiam demus, vti quilibet ordo suis sordet maculis, quas vel institutio, vel vitae lex, vel maiorum mores, vel ipsa denique disciplina gignit: ita etiam Theologorum plerisque inesse quaedam, non ex toto
A 2 quidem

- * Fuit, nescio quis, Norimbergae, qui transferenda hac commentatione in linguam vernaculam bene de nostris hominibus meritus est. Num sermonis vero habitus dignus satis sit Moshemii ingenio, et dicendi vim ac pulcritudinem feliciter expresse- rit fidus interpres, cum illud examinare non licuerit, ego quidem nescio. M.

quidem mala et virtuti repugnantia, at ne tamen pulcra et laudabilia, si ad illam severam sapientiae, decori et modestiae normam exigantur, consuetudines quasdam et agendi modos, qui reprehensionem acutiorum loci aliquid relinquant. Verum multo plura poscunt, qui Theologos, eorumque vitia obiurgant et in multitudinis invidiam vocant. Non iidem nos sumus, si vera narrant, qui ceteri, quos nascendi fors nobiscum iungit, id est, infirmi et fragiles, sub imaginationis et sensuum imperium subiecti, antiqui moris, commodorum, honoris nostri iusto amantiores, victoriae non raro studiosiores, quam veritatis: Haec omnia naturae ad mala propendenti se condonare velle, liberaliter pollicentur aduersarii nostri, aequissimi videlicet, communisque labis non ignari: Sed, quod in Francorum est prouerbiis,* magis ipsis, quam alii, homines esse videmur, gens, quod vir ingeniosus de veterum scholarum magistris canebat,

Gens ratione furens, et mentem pasta chimaeris.

praeter omnem modum inuida, contentiosa, maledica, superba, lucifuga, inexplibili odio et iracundia referta, et si quid his tetrius fieri potest. In quo illud potissimum singulare et portentum non dissimile est, quod, quum aliarum sectarum vitia ex ipsius, quam probant, disciplinae visceribus veluti proficiscantur, eaque re non nihil excusationis adiunctum habeant, nostra siue vera, siue ficta flagitia prorsus a sanctissimae, quam profite-mur, scientiae praeceptis et indole abhorrent, ideoque patrocinium omne ipsa respuunt. Ta-
lesne

• Tout homme est homme: mais le Clergé surtout.

lesne igitur sumus, quales multis putamur, an vero aut obrectandi libido, aut opinionis error immanem hanc probrorum molem temere nobis imposuit?

Nolim, vanam aliquis et inutilem hanc quaestionem existimet: multum contra ipsius religionis, ut diligentius explicetur, interest. Tam deformis enim et vitiosa si vniuersa est, paucis demtis, Theologorum natio, tanti mali causae aut in ipsa religione, quam docemus, aut in magistris, in educatione, in exemplis, quae nobis proponuntur, in institutis denique a maioribus traditis, lateant necesse est. Quorum illud si sumas, si

Tantum religio potuit suadere malorum,

quanta inde vis oriatur consequutionum perniciosissimarum, tam hebes nemo est, quin intelligat: Hoc vero si magis placeat, id vnum restat, ut quae rei sacrae vel praesidia, vel ornamenta adhuc duximus, fere omnia repudiemus, et tradendi, agendi, decernendi formam longinquo usu veluti consecratam, nec male, ut credimus, constitutam, cum alia saniori et meliori commutemus. Ad vitia enim quod incitat, eademque enormia, id enorme ipsum et vitiosum esse, quis negauerit? In eiusmodi vero diurni moris abrogatione quantum non dicam difficultatis, verum offensionis et periculi sit, quum satis pateat, differere nolo.

Proferam potius quae vera mihi visa sunt, postquam sapius mente grauissimas illas nostri ordinis accusationes volui, et conuitia, quibus petimur, omnia suis momentis, semoto, quantum licuit, sectae

sectae studio, ponderavi. Sic ergo statuo: Peccat omnino haud leuiter non minima pars eorum, quos parcius ceteris hominibus peccare decebat: addo: turpiter quidam & ignominiose peccant: atrociora vero et insigniora reliquorum hominum morbis qui nostra iudicant esse dedecora, hi viderint, ne acute nimis cernant, et insectandis aliorum vitiis ipsi vitiosi fiant. Communia habemus, quae in nobis vituperantur, cum illa multitudine, quae turbulentis degeneris naturae motibus obsequitur: Longius vero ceteris aberrare videmur duas maxime propter causas. Primum Theologi appellamur: quod vocabulum quoniam arctiorem cum Deo, rebusque diuinis consuetudinem indicat, eos etiam, quibus proprium est, longius, quam alii, a criminibus et quauis animi turpitudine abesse debere, significat. Deinde in aliorum peruersitatem, quod muneris lex iubet, diserti sumus, quosque videmus secus agere, quam ratio fert et diuina voluntas, acriter et libere castigamus. Sic vero a natura fere comparatum est, ut tam ea, quae recte et ordine, quam quae perperam fiunt, ab auctoribus suis pondus quoddam atque aestimationem accipiant, et vel laude maiori, vel reprehensione digna pro statu et conditione eorum, a quibus committuntur, esse videantur. Quare quod ab illis alienum ab officio proficiscitur, a quibus praeclara quaeuis et egregia expectantur, id detestabile inprimis et supra omnem modum turpe habetur, mediocre licet fortassis sit, nec valde a quotidiana consuetudine remotum: Et quod praeceptis suis contrarium admittit artis cuiusdam magister, tametsi leue aut modicum, quod casus forte

forte importauit, maximum tamen plerisque videtur esse.

Ita ne quis nos imprudentes, caussaque parum cognita, pronunciare suspicetur, excerpamus ex longo illo contumeliarum, quibus vulgo afficimur, indice illam, quae caput fere est et magnam ceterarum partem complectitur, et vtrum vere illa in nos cadat, an temere ab hominibus siue maleuolis, siue minus attentis, coniiciatur, enucleata disputemus. Illud puto scelus, quod ODII THEOLOGICI nomine designatur. Quod quidem qui commemorant, commemorant vero, hac nostra praesertim aetate, innumerabiles, illi omnes capitalem animi morbum, rem veritati aequae funestam, atque pietati, malum tanto formidolosius, quanto aegrius vim eius optimus quisque effugit, at tam alte tamen mentibus nostris infixum, nullis vt inde consiliis et laboribus euelli queat, sese deplorare perhibent. Testem unum tantum, multis enim in re manifesta et peruulgata quid opus est? vnum, inquam, sed quo maiorem et locupletiozem nemo desideret, producam, ipsum Theologum, immo Theologorum coetus nosti, si LV THERVM tollas, principem, PHILIPPVM MELANCHTHONEM. Is vir sine controuersia summus, nec rigidus nimis, quod notum est, alienae stultitiae censor, adeo exhorrescebat hoc ODIVM THEOLOGICVM, vt ipsam mortem, terribilium omnium primum, illo tolerabiliorem putaret. Paucis nempe ante supremum diebus quum argumenta vndique conquireret ad leuandam imminentis obitus formidinem opportuna, eademque ne memoria elaberentur, litteris consignaret, liberationem a furo-

re et rabie Theologorum inter praecipua mortis commoda collocabat. *Discedes*, scribebat bonus ille et lenis MELANCHTHON,* *discedes a peccatis, liberaberis ab aerumnis* ET A RABIE THEOLOGORVM. Quam immensum et horribile malum, bone Deus, quod vir sapiens, idemque diuturno rerum usu exercitatus et eruditus, ipsa morte redimere non dubitat? Forte ab hoc egregii hominis solatio dictum illud fluxit, quod in ore illorum, qui praeter ceteros vrbani et lepidi videri volunt, crebro versatur: orandum hodie esse Deum, vt a furore et inuidia Theologorum viros pios et salutis suae studiosos liberet, quemadmodum publicis olim supplicationibus rogabatur, vt Normannorum, ferocissimae et inhumanae prorsus gentis, crudelitatem cohiberet.

Quaenam sub hoc ODII THEOLOGICI nomine notio sit subiecta, in promptu est. Intelligunt, vt arbitror, *vehementem inprimis, insatiabilem et modi omnis, finisque nesciam libidinem illis nocendi, qui vel modice ab opinionibus, in quas iurauimus, abeunt, vel fortunis, honoribus et commodis nostris insidiantur, aut abire et insidiari videntur*. Tria ergo insunt in hoc infami odio, quae illud supra vulgare et commune, quod homines agitare solet, euehunt. *Primum* Theologi paruas propter causas, quas liberalis et generosus animus facile contemserit, inimicitias suscipiunt: iidem *deinde* acrius et animosius, quos sibi hostes crearunt, oppugnant, quam alii: *postremo* nulla re alia, quam aut eius, quem vexandum sibi sumserunt, interitu, aut summa ignominia placantur, quum iniuriarum multo citius ceteri

* MELCH. ADAMI in vitis Philosophor. p. 202.

teri obliuiscantur et celerius in gratiam cum inimicis redeant. Puta, si nil mentiuntur, quos ista delectat accusatio, quod inter animalia ferae sunt, id inter homines esse Theologos.

Iam si ex illis, unde animum ducant tanto nos crimine onerandi, quaeras, infinita omnis generis et aetatis exemplorum multitudine obruimur. Vniuersam enim ciuitatis Christianae Historiam testem advocant, optimum et sanctissimum quemuis, qui verbis, factisque a regia publicorum doctorum via nonnihil declinauerit, aut tentauerit, egerit, dixerit aliquid rationibus eorum vel ad speciem aduersum, conuitiis et iniuriis exquisitis laceratum, oppressum, fortunis omnibus exutum, igne, fune, gladio sublatum esse. Ac ne forte aliquis venenosum illum tantae calamitatis fontem exaruisse, recentioresque magistros maiorum vestigia deseruisse opinetur, ex recentissima maxime memoria viros in primis acutos et venerabiles nominant, qui hunc vnum praestantissimorum consiliorum et laborum fructum ceperint, vt in summum capitis, honoris et dignitatis discrimen a religionum curatoribus adducerentur. Satisne, aiunt, experientia tam diuturna, tam constans, tam late patens probat, sacri ordinis inimicitias suo in genere expletas atque cumulas esse, ceterorumque mortalium odiis multo perniciosiores? Quibus omnibus copiose, nam facundos iustissima facit indignatio, nec sine querimonia, expositis, aut illo veteris poetæ dicto:

Tantaene animis coelestibus irae?

orationem terminant, aut, si Gallicis elegantis
A 5 magis

magis pascantur, cum Satyrico gentis admirantur, tantum fellis in sanctas sese animas insinuare posse. *

Habemus criminationem, tantam profecto, tamque atrocem, maior et atrocior ut vix alia cogitari queat, si quis munus et mandata eorum, quibus intentatur, attentius inspiciat. Omnes enim quum suo merito stulti videantur, qui aliter ipsi viuunt et agunt, atque aliis auctores sunt, quid in eos dicere conuenit, quos summum Numen tota vita prouidere iussit, ut odiorum et inimicitiarum radices extirpentur et fraterno amore cuncti coniungantur, si maleficorum et iniustorum ipsi principes sint, nec modo citius, quam alii, exardescant, vero multo etiam tardius ignorent? Quid in eos, quos Dei filius columbas fellis expertes imitari voluit, si felle ipsi plus, quam ceteri, abundant? Quis publici boni amans genus hominum loco quodam et numero esse in ciuitate patiat, quod rem publicam bellis et inimiciis suis turbat, nullosque amat, nisi quos studiis suis et cupiditatibus seruire videt? Fateamur, quod res est: Si tam impotentis animi sunt, ut vulgo feruntur esse, Theologi, neque semel e potestate mentis egressi, ad se redire possunt, caueant necesse est, qui auctoritate et iure imperii valent, ne quid illi dignitatis et opum consequantur, enitantur e contrario, ut quantum fieri potest, depressi et viribus destituti in tenebris contabescant. Tantaene igitur reapse sunt, ut formula in hac causa familiari utar, tantaene sunt animis coelestibus irae?

Incipit

* BOILEAU Lutrin Chant. I.

Tant de fiel entre-t-il dans l'ame des deuois?

Incipiamus a remouendis illis, quae finitima licet huic disputationi sint, in disceptationem tamen haud veniunt, ne soluta nobis vagetur oratio. *Principio* ordinem nostrum, ut reliquos, ex dissimilibus mistum esse, fatemur, alios officio, quod praescriptum est, obtemperare, alios illud negligere: & in his homines esse iracundos, rixosos, implacabiles, quibus iniurias siue veras, siue fictas, ad necem usque vlcisci, gloriosum et bonorum finis esse videtur. Verum in hoc contro- uersiae, quam agimus, cardo non vertitur. Ec- quae inter homines est familia, equis ordo tam purus et integer, suis ut monstris et pestibus ca- reat? Illud vero malum, in quo ODI THEO- LOGICI nomen ponitur, singulare est, illisque solis proprium, quibus religionis tutela commis- sa est.

De sectarum *deinde*, quae ciuitatem Christia- nam discerpunt et agitant, mutuis discordiis, o- diis et funestis litibus, haud quaeritur. Nam et illa

*Infidos agitans discordia fratres **

publica est omnium factionum, cuiuscumque ge- neris sint, calamitas, nec minus Rhetorum, Grammaticorum, Poëtarum, Philosophorum, dissidentes inter se scholas obsidet, quam Theo- logorum. Hic vero morbus tractatur, cuius ipsum nomen indicat, nullis eum metuendum es- se, nisi disciplinae sanctioris professoribus.

Ad extremum hoc animaduerti maxime debet, vniuersam eorum, qui diuinis rebus praesident, nationem, non certas eius tribus, immanis cu- iusdam

* VIRGILIUS Georg. Lib. II. v. 496.

iudam odii nomine in crimen vocari: ex quo efficitur, non ex praeceptis nonnullis et sententiis, quas haec vel illa tantum familia probat, vitium istud nasci, verum ex causis per vniuersam civitatem Christianam manantibus. Illud quidem vt concedamus, haud aegre a nobis aliquis impetraverit, in quorundam Christianorum dogmatibus tantum residere ad eiusmodi odium, quale Theologicum esse dicitur, producendum potentiae, vt qui adsciscunt ea, nullo illud modo effugere queant, nisi aut a naturae clementia, aut diuina quadam virtute contineantur. Est, quod nemo ignorat, in primis scitis populi illius Christiani, qui se Romano-Catholicum vocat: subiecisse IESVM CHRISTVM totam eorum, qui ab ipso nominantur, multitudinem unius Romani antistitis voluntati, eandemque non aliis ab hoc legato suo legibus gubernari velle, quam illis, quibus ciuitates et imperia reguntur. Sume tibi hanc opinionem, et vide deinceps, num placido tibi et mansueto erga eos esse liceat, qui mandatis eius, quem Regem sacrorum putas, vel segnitè obediunt, vel aperte aduersantur. Si pro Christo legatione fungitur inter homines Pontifex Maximus, violatae sine dubio maiestatis diuinae rei, perduelles, perfidi sunt, qui secus, atque ille vult, sentire et agere audent: quos si tu non dicam diligeres, verum aequo animo ferres, ipsum IESVM CHRISTVM exquisita iniuria afficeris. Quod si porro eandem esse voluit imperii sacri formam Seruator sanctissimus, quam ciuilis, quod magistratibus in ciues improbos et nouarum rerum studiosos, idem supremo ecclesiae iudici in homines licebit factiosos et iussa sua detrectantes:

tes: nec idcirco iniuste fecerit, si ferro et igne seditiosam turbam exstirpet, aut minis et cruciatibus ad officium reuerti cogat. Quae quum mecum expendo, lenitatem illam et humanitatem, quam solito multo maiorem caput et procures Romani coetus erga *haereticos*, aut, quod modestiores dicere malunt, *segregatos fratres* praese ferunt hodie, rebus ipsis parum consentientem et simulatam esse, suspicor. Nimirum dum hanc tenebunt et caute custodient sententiam, regnare aliquem inter homines pro CHRISTO, eumque iisdem vti maiestatis iuribus, quibus populorum rectores: inter quae sine controuersia ius est bello ciues noua molientes et legum auctoritatem spernentes persequendi et suppliciis coërcendi: ipsi sibi omnes fontes aequitatis et amoris in dissentientes obstruent. Verum haec illi viderint, ad quos pertinent: nobis ostendisse satis est, illud, de quo loquimur, odium, quoniam totius sacri ordinis esse fertur, distare ab eo, quod certa quaedam praecepta et dogmata, non ab omnibus recepta, pariunt.

His, quae commemorata sunt, amputatis et a disputatione nostra seclufis, liquet, vt opinor, eos, qui nos omnium hominum biliosissimos esse, perhibent, hoc significatum velle, modo significare aliquid, non maledicere, aut ludere velint, latere in mentibus *omnium* eorum, quibus *Theologorum* nomen inscribitur, igniculos, nescio quos, nec vnde natos, quibus vel tenuissima aura afflatis, ingens irae et odii flamma existat, nullis rebus aliis, quam aut morte, aut humili deprecatione eorum, a quibus deriuata est, extinguenda. In quo tamen non eo vsque iniqui sunt,

sunt, vt negent, quosdam, eos scilicet, quibus aut liberale ingenium obtigit, aut mentis acies siue Dei ipsius, siue rectae rationis beneficio curata est, tanti vitii expertes esse: quamquam hos ipsos, si cum reliquis comparentur, perpaucos esse, contendunt. Iam vtrum vere sic existiment, an vanis et inanibus visis decipiantur, exploremus.

Ego, vt quod sentio, statim aperiam, etsi manifestis animorum morbis patronus adesse nolim, nec in ordine, cui ipse adscriptus sum, iure quaedam a viris perspicacibus desiderari, dissimulare velim, ODIVM illud THEOLOGICVM, de quo tam multus sermo fuit, non culpae cuiusdam, non institutionis, non ipsius denique disciplinae nostrae, sed *humanae naturae delictum* esse, iudico, nec rabiosius nos facere aliquid, quam alios, qui sibi magis student, quam Deo, statuo. At quoniam nullos magis dedecent inimicitiae, quam eos, quos diuinus magister, idemque religionis princeps et auctor, placabilitatis et caritatis non praecepta solum, verum etiam specimina fratribus suppeditare iussit, ideo grauissime omnium aegrotare et fellis vni omnium ditissimi esse, videmur, quum in hostes molimur aliquid modestiae et aequitati parum congruens. Addant alii, quibus commodum est, alias causas: sunt enim, nisi me fallit opinio, praeter hanc principem aliae: quas quidem, ne illo ipso, quod profligatum cupio, odio, ardere paullulum videar, consulto praetermitto. Vtinam ne hanc sententiam, in quam non nisi bene subducta ratione ingressus sum, aliis frustra persuadere coner! Nam ipsius religionis dignitatem hoc postulare arbitror, vt
obstetamus,

obstamus, ne tutores eius attri magis esse videantur, quam reapse sunt, nec malorum et improborum primi putentur, quos ultimos esse oportebat.

Primum igitur *de ipso odio*: deinde *de causis*: postremo *de modo*. In quibus omnibus si nihil inuenerimus a communi humani generis more alienum, sic mecum rationem concludent aequi omnes et boni; peccent licet Theologi aduersarios premendo et infectando, haud tamen minorem eos sanitatis partem habere, quam illos, qui aliam vitae rationem sequuntur.

Principio stomachari fodales meos, illos puto, qui non Deum, non rationem, sed seipsos audiunt, molestiis et insidiis forte orientibus, atque male velle illis, qui aut de auctoritate, qua valent, aut de commodis, quibus fruuntur, aut de disciplinae, quam profitentur, excellentia detrahunt, tam parum habet admirabilitatis, ut mirabile potius foret, si se aequo animo contemni et bonis suis exui paterentur. Est hoc omnibus natura insitum, ut se, suamque felicitatem, veramine, an fictam nil refert, diligant: unde fit, ut secunda eos fortuna uti nolint, quos suis fortunis inhiare et quae necessaria et optabilia putant, eripere sibi velle, intelligunt. Tales autem sine dubio sunt non modo, qui aut hoc dedita opera agunt, ut minus, quam antea, beati et honorati sint Theologi, aut impediunt, ne quam bonorum, honorum et potentiae accessionem adipiscantur, verum etiam qui quae publice docentur ab illis derident, et populi salutem imperitis magistris commissam esse, dolent. Quorum ultimum qui hostile ideo negant esse, quia sapientis
et

et honesti viri nomen non statim amittunt, qui a vero nonnullis in rebus desciscere dicuntur, illi non considerant, quantum inter religionis interpretum et aliorum hominum errores interfit. Errant plerumque et sine magno aliorum periculo, et sine sua ipsorum insigniori infamia, qui vitiosas rerum naturalium, ciuiliū et litteratarum imagines in animos introducunt, qui vim sententiae aut dogmatis cuiusdam Philosophici non satis assequuntur, qui male narrando factum aliquod imprudentes deprauant, aut alia his cognata committunt: At qui viam salutis aliis monstrare iussi sunt, idque iter vel ipsi ignorant, vel aerumnosum et difficile reddunt, vel denique occultant et obscure designant, illi non iniuria non modo turpissimi, verum etiam in primis noxii et perniciosi putantur. Hoc ergo primum ratum et fixum sit, illud aduersariorum odium, quo magna ordinis nostri portio ducitur, non Theologicum aut sacrum, sed humanum et naturae crimen vocandum esse.

Nunc ad *causas*: in quibus oratio eorum potissimum exultare solet, qui nos omnium hominum impotentissimos et iniquissimos esse, clamant. Habent, aiunt, placet enim ipsos loquentes inducere, habent hoc a natura mortales, quod illatas sibi iniurias depellunt et rerum suarum hostes inuadunt: Verum hoc habent siue a vecordia, siue ab arrogancia et dominandi libidine, siue ab aliis intestinis vlceribus Theologi, quod hostium suorum nomine omnes comprehendunt, qui paullo aliter, atque ipsi, de re sacra decernunt et immensae indignationis materiam ex leui dissensione eliciunt. Labatur forte aliquis sermonis

monis errore, aut secus, quam communis magistrorum consuetudo fert, de particula quadam religionis loquatur: optet alius distinctionem subtilem magis, quam vtilem tolli: dubitet quidam de veritate dogmatis nec ad beate viuendum, nec ad spem futurae vitae firmandam necessarii: statim ingenia hominum exardescunt et indelebile odium concipiunt.

Iamque faces et saxa volant, furor arma ministrat.

Miser ille, etsi non ipsam religionem diuinitus datam, sed formam tantum religionis, hominum studio inuentam et stabilitam, suspensa manu attrectauit, plebis tamen furori, magna conuictio- rum mole onustus, lacerandus et fortunis, honore, ipsa, si fieri possit, vita mulctandus, sine misericordia traditur. Haec illi, quod copiosi et eloquentes homines solent, longa oratione explicant et exemplis ex omni Historia accersitis confirmant: nos paucis tantum attingimus, quoniam in omnium manibus libri versantur, quibus inuidiosus hicce locus enodate tractatur. In hoc ergo iniquitas et turpitudine Theologici odii potissimum cernitur, quod palea citius accenditur et minimis ex principiis proficiscitur: nec idcirco male audimus, quia irritamur, ab aliis duriter tacti, sed quia facilius et celerius irritamur, nec probabiles inimicitiae causas a vanis et futilibus distinguimus.

Contra haec plurima disputare licet homini non prorsus obtruso et tardo: nos pauca tantum quae luculentiora videntur. Accedamus primum ad eos, qui nos mobiliores, quam dici potest, esse, queruntur, et longi, maximique odii rationes

B

parvas,

parvas, immo nullas, plerumque habere, opinantur. Dato hoc, par erit in vtrisque, et in accusatoribus et in accusatis, culpa. Quid enim? Qui temere rixas ciet et iurgia, hominemque ad arma vocat, quem iracundum et felle plenum esse non ignorat, isne minore sese crimine obligat, quam ille, qui natura proclivis ad iram stomacho, leuiter incitatus, frena laxat et in prouocantem amens irruit? Eccur tu, vir sapiens scilicet et moris nostri gnarus, eccur tu publicae pacis causa, non parcis generi adeo irritabili et iniurias bilioforum hominum, quas ferre nequis, silentio et modestia declinas? maxime quum te ipso auctore, parum ad beatam vitam momenti habeant, quae in nobis corrigenda esse censes. Non loquimur tibi satis commode: non apte satis animi notiones determinamus: de nonnullis a summa religionis remotis parum vel euidenter vel caste praecipimus. Quid haec, quaeso, omnia ad te, quum nihil detrimenti afferant illis, in quibus sincerum est salutis obtinendae studium? Sine nos sermone vti minus aperto et facili: sine coniuncta vitiose distrahere, disiuncta male sociare: sine denique, te paullo indoctiores et insipientiores esse. Satiusne est haec omnia, ex quibus tu ipse, si maneant, parum incommodi metuis, si tollantur, parum fructus speras, satiusne est has labeculas moderate ferre et silentio tegere, quam intempestiua reprehensione pugnacissimi generis et tuam et rei publicae tranquillitatem tollere?

Ita litem nobis lite resolvere et quod in nos vibratur telum in hostes retorquere licet. Verum mittamus hanc contendendi rationem, quae non tam purgat nos, quam aduersarios polluit, et propius

pius congregiamur. Pusilla sunt, aiunt, et exigua, quae animos nostros exacerbant et inflammant: non dubitamus, ita illis videri: At quum omnis de quaestionum grauitate et leuitate disceptatio valde anceps sit, idemque aliis magnum, aliis paruum non raro esse videatur, aequitatis lex iubet, vt cognoscatur ante omnia, num quae vilia ipsi putant, pretio reapse careant. Cuius controuersiae iudices si non illi, quorum res agitur, verum extra partes positi et rerum humanarum ac diuinarum periti constituentur, multa forte quae ad vltimum locum male consulta perspicacitas detrusit, ad excelsiorem et honestiorem reuocabuntur. Norunt, vt ea tantum, quae omnium sunt postrema, tangam, viri prudentes et vsu edocti, vnum saepe vocabulum temere aut mutatum, aut proscriptum, periculosas peperisse suspiciones et publicae quietis fundamenta labefactasse: norunt, tradendi rationem temporis diuturnitate consecratam ipsa plurimis religione non inferiorem videri: norunt, maximarum conuersionum tenuissima non raro initia esse: norunt denique, grauissimis tempestatibus fores aperuisse olim nonnullos, qui nubeculas antegressas otiosi spectarunt, rati, fore, vt breui dissiparentur. Quae quum ita sint, veniam esse dandam arbitror religionum curatoribus, si formido futurorum malorum attentos ad illas etiam molitiones eos facit, quae per se nihil calamitatis portendere videntur. Cui vigilantiae si quid inhonesti et iniqui odii in eos, a quibus sibi metuunt, admisceant, ego quidem haud intercesserim, ne iniustitiae ac acerbitatis poenas dent, quas merentur: hoc tantum pugno, communis naturae modum

homines non excedere, nec supra ceteros improbitate et malitia eminere. Vulgare nimirum est, cum timore periculi detestationem eorum, a quibus excitatur, coniungi.

Excedamus ex hoc loco non satis fortassis probabili his temporibus nostris, et ad alium progrediamur, magis, si quid video, ad ingenium saeculi accommodatum. Accipiant, quod sibi concedi volunt, ODII THEOLOGICI praecones, exiguis plerumque causis nos in arenam euocari: haud tamen causa cademus, modo hoc nobis vicissim dederint, speciem eas grauitatis apud illos habere, quos vrunt et fodicant. Quod si in animum inducere nequeunt, statuunt necesse est, id quod fieri nequit, euentum causa sua maiorem esse, id est, diuturnum et vehementissimum odium aut nulla aut perexigua ex animi molestia exsistere posse. At in perturbationibus animorum diiudicandis non, quantum illud in se sit, quod mouet homines, sed quantum videatur illis, qui mouentur, considerari debet. Quare si iustae Theologis et arduae putentur esse rationes, propter quas bellum aliis inferunt, quidnam illi sequantur, haud video, qui aliis eos deteriores esse iudicant, quibus, vt toleranter illatas patiantur iniurias, persuaderi non potest.

Hoc loco si quis occurrat mihi, id ipsum in illis damnari, quod inimicitiarum causas haud diiudicant et magna sibi fingunt et ponderosa, quae limatis ingeniis parui aestimantur; rudis enim et incultae mentis id signum esse: ab hoc ego monstrari mihi non sectam, non ordinem, verum hominem velim huius maculae prorsus nescium. Vbinam, obsecro, terrarum degunt, quibus tam
feli-

felicibus eſſe licet, vt pulcrum nihil et praeclarum exiſtiment praeter ea, quae omnes rectae rationis compotes pulcra et egregia eſſe ſciſcunt? Incredibili nimirum in opinionum varietate poſiti ſunt mortales de illis, quae vel anteferri vel poſtponi debent aliis: vnde fit, vt homo ſemper hominem leuitatis et temeritatis in iudicando poſtulet. Turbam certaminum in ſcholis ſuis alunt Philoſophi, vt de Iureconſultis, de Medicis, de Grammaticis fileam, quorum nullum tam exile volunt eſſe, vt ſine veritatis iactura deſeri a ſe poſſit. Quanta vero vis eſt hominum minime ſtultorum, quae hanc totam abſtruſarum quaestionum ſyluam deſpicit et ingredi recuſat? Incauta vox hominis forte haud mali viros magnanimos ita ſaepe perturbat, vt enſem ſubito poſcant, conuiſciumque ſanguine expiari velint. Quid ceteri militaris illius gloriae minus appetentes? Mirantur, verbulum tantam gignere flammam potuiſſe, foedoque errore animum fortiffimi viri excoecari, iurant. Soline ergo Theologi tam miſeri ſunt, vt quae natura ſua leuia et vana ſunt, opinione ſibi commendent et exaggerent?

Haecenus de cauſſis ODI, quod THEOLOGICVM nominant: de *modo* nunc, quod poſtremum eſt, agamus. Habent ſuos terminos communes et naturales inimicitiae: nullos vero, vti perhibent, religioſae et ſacrae. Trahuntur plerique omnes, qui ſe laeſos arbitrantur, vindictae ſtudio, alius licet alio pro naturae ratione vehementius: at vincunt omnes, qui ab omnibus hac parte vinci debebant, furore et infania. Nulli ſic aeſtuant, nulli tam curioſe omnes nocendi vias pertentant, nulli bellandi artes tam acute variant, quam illi,

quos placidissimus Seruator voce et vita pacem et amorem suadere voluit. Ceterorum hominum odia ratio, dies, preces et aliae causae paullatim sedant et diminuunt: hos nihil placat. Magna certe nobis mala, quorum hae voces sunt, narrant: discrepat, vti volunt, odium Theologorum a communi, quod natura dicat, binis rebus: Acerbitate et constantia. Expendamus vtrumque. De immanitate primum et incredibili vehementia odii nostri quod queruntur, metuo, vt fatis probaturi sint. Magna quidem in promptu habent exempla, quae sine fine testantur: verum haec contrariis facile exemplis oppugnari possunt. Fuerit vnus item et alter nostrorum, fuerint plures consiliis omnibus immoderati et deuui: haud minor tamen eorum numerus laudari potest, qui ratione inimicitias, quas susceperant, temperarunt, multoque minus, quam licebat, hostibus malorum et incommodorum inferre voluerunt. Motus animorum et perturbationes, ingeniorum corporumque natura et disciplinae, quam a primis annis accepimus, indole plerumque definiuntur. Quae quum in nostri ordinis viris, non secus ac in aliis hominibus, valde sint disparia, consentaneum est, vt non omnes eundem amoris et odii modum seruent, sed alii aliis molliores vel duriores, aequiores vel iniquiores sint: nisi forte quis, quod absurdum foret, statuatur, pestifera quadam aura omnes afflari, qui se scholis nostris committunt, vt naturalem lenitatem prorsus deponant et aequaliter omnes rabiosi fiant.

Verum esto, tales esse nos, quales ferimur, homines omnium bellicosissimos et ad hostes opprimendos ceteris mortalibus et ingeniosiores, et

vio-

violentiores : haud contemnendum tamen praefidium ad amoliendam, qua cumulatur, inuidiam relictum nobis erit. Quis nescit, naturam commotiones suas rerum, ex quibus oriuntur, excellentia et dignitate metiri? Qua nos ratione adducimur, ut plus solito excandescere et laborare eos patiamur, qui eorum, quae summa, quae carissima, quae maxime necessaria ducunt, iacturam metuunt. Excusat odii et irae magnitudinem rei, quam sibi dolent eripi, magnitudo. Religione vero quid vel fieri vel cogitari potest excellentius? quid pulcrius? quid ad omnem vitae statum conducibilius? Nihil saltem maius et praestantius videri potest illis, quorum salus religionis salute continetur. Hoc concessio, cogitemus, sic nobis firmiter esse persuasum, actiones eorum, in quos odium nostrum cadit, cum ipsius religionis diuinitus traditae ignominia, periculo et detrimento coniunctas esse: rectene, an secus, hoc iudicemus, non quaeritur: satis est ad rem, quam in manibus habemus, nos ita iudicare: hoc si cogitemus, quis magnopere odii, quod concipimus et nutrimus, grauitatem admirabitur! Respondet illud grauitati causae suae, quae nihil languidi, nihil moderati, nisi aut Deus, aut rationis consilium vim eius fregerint, parere potest. Noli arbitrari, ex Theologo prodire insanos illos, qui tantum tibi terroris iniiciunt, in aduersarios impetus, in exhaustam illam circumueniendi, opprimendi, vexandi voluntatem: ex homine prodeunt haec flagitia naturae tecum communitate sociato, cuius tu certe mores, si casus in te similis incurrat, imitaberis.

De perennitate et constantia odii religiosi, quod ultimum est, idem fere quod de eius immunitate et acerbitate dixerim. Liceret mihi, si otiosus essem, exempla, quae ad eam probandam testantur, totidem, immo pluribus et maioribus, exemplis refellere: sed quid opus est isto labore? Habeant sibi, quod volunt, obrectatores nostri, bellandi et faciendo finem non antea facere solere illos nostri ordinis, qui deprauatae naturae obediunt, dum aut is, quem petunt, occumbat; aut calamitatum onere obrutus misericordiam tortorum suorum supplex imploret: verum hunc sibi errorem eximi patiantur, nos ut institutis, ita hac odii pertinacia a reliquo genere humano disiungi. * Tot nobis sunt morbi huius focii, quot homines res sibi carissimas in summo discrimine versari et vindicem idcirco postulare opinantur: neque alia de causa irae nostrae sunt aeternae, quam quia pro dolor! iisdem eas legibus, quibus alii suas, regimus. Ignauissimi quique mortalium ad arma conuolant, quum violentas illis manus

- * Commodum haec scribentis in manus venit scriptor Gal-
lus e-recentissimis, qui rem, quam oppugnamus, apte sa-
tis et eleganter explicat. *Journal universel* Tom. XIII.
p. 212. *C'est quelque chose d'inconcevable, que la viva-
cité & la constante opiniâtreté des passions dans les Eccle-
siastiques! Un homme de monde a-t-il perdu de vue son
Ennemi mortel, sa haine s'évanouit & dispa-
roit avec la personne qui en est l'objet. Il n'en est pas de même dans
le Clergé. Un (Théologien) prend, sans aucun fondement
de l'aversion pour un homme, qui n'a fait d'autre mal
que de ne lui pas obéir, dans des choses que sa conscience
lui défend de faire: c'en est assez: cet homme devient son
ennemi juré, & vecut-il deux cens ans, il ne le perdra
jamais de vue, ni ne manquera aucune des occasions qu'il
pourra trouver pour le perdre tôt ou tard.*

minus iniici vident, sine quibus se beate vivere
 posse desperant, nec ad tranquillitatem reuertun-
 tur, nisi fugatis, deletis et omni potestate nocen-
 di priuatis illis, qui contra suam salutem venie-
 bant. Non ante dimittit agricola patrimonii sui
 vastatores, quam plenam ab iniuriis illorum se-
 curitatem nactus sit: nec Philosophi, milites, opi-
 fices audacius aliquid et iniquius se agere, verum
 ius sibi suum tenere arbitrantur, si artium, quas
 profitentur, importunos contemtores ad incitas
 redigant. Eodem prorsus modo Theologi: Qui
 quoniam existimant, quidquid de religionis san-
 ctitate, dignitate et incolumitate deteritur, id de
 ipsius supremi Numinis gloria, de humani generis
 salute, de sua denique felicitate deteri, pacem
 cum illis, qui res tam excelsas et egregias aggre-
 diuntur, constantissime respuunt, eundemque
 belli et formidinis suae terminum constituunt.
 Iam quid his omnibus perceptis et accurate pen-
 sitatis relinquitur? Quid, nisi hoc, quae hac no-
 stra aetate de ODIO quodam THEOLOGORVM
 inuitato, extraordinario, communem naturae
 modum excedente, accusatorie a multis differun-
 tur, commenta esse hominum aut indolis et inge-
 nii humani insciorum, aut ipso illo animi morbo,
 quem in nobis reprehendunt, infectorum. Va-
 leant turbulentae animae et alium sibi defenso-
 rem quaerant, quae amoris officio defunt et do-
 lorem quantum possunt maximum inurere illis
 student, quos caritate et mansuetudine, ex diuini
 magistri praescripto, in viam reuocare debebant;
 ego hoc tantum conuincere studeo, eos ipsos,
 qui hoc sese crimine contaminant, non exem-
 plum odii aliis dare, sed a communi natura fume-

re. Non illud ergo dolendum est, fellis copia coelestes animos abundare magis, quam alios, verum hoc, inter coelestes animos non deficere, qui aequae turpiter et immoderate, atque saex mortalium, insaniant, turbidosque motus sapientia componere nolint. Huius in doloris societatem sponte veniemus, non in opinionis illius, quae Theologi pectus funestissimi odii sentinam quamdam esse perhibet.

Haec nondum mihi, nondum libris, nondum illi mentis serenitati, quam litterae expetunt, redditus inter primas salutationes et consuetas aduenarum molestias, ex tempore veluti effundo, non quo doceam, qualis quantusque ingenio et doctrina sum, nec enim hoc requirebatur, sed quo pignus quasi quoddam voluntatis, quam in hanc illustrem omnium disciplinarum et artium sedem mecum affero, exhibeam. Vitorum osor et inimicus inexorabilis, at idem cautus illorum et religiosus aestimator aduenio: ipse ne grauiores culpas contraham et peccandi audaciam aliis subiiciam, sancte cauebo: idem si qua in aliis iure vel iniuria desiderari sensero, ea suis modeste momenti examinabo, ne temere accusando ipse apertum aduersario latus obiiciam. Felicem me, si promisso huic, quod latissime patet, et vniuersum fere officium meum continet, satis fecero! Miserum vero, ingratum et vecordem, si aliam vitae et actionis normam sequar! Neque enim ullam earum rerum abesse sentio, quae hominem non vel stupidum, vel improbum a violanda, quam publice dedit, fide auocare et ad partes suas pro viribus agendas cohortari valent.

Ipse

Ipse primum locus, quo me POTENTISSIMI ET SAPIENTISSIMI REGIS clementia posuit, quotidie, si sanus sim, monebit, omnes, quibus valeo, animi et ingenii vires intendendas esse, ne tanto munere indignus prorsus esse videar. Immortali enim maximi scholae huius parentis et altoris beneficio affectus, qua ratione gratum animum, quod inprimis volo, declarare possum, quam omni opere studendo, ut, si fieri possit, bene, si hoc per meam infirmitatem fieri non potest, non male saltem de ea merear? Succedunt quos pro salute provinciarum Germanicarum excubare PATER PATRIAE OPTIMVS iussit, viri aequo genere et dignitate, atque inexhausto publicorum commodorum amore, totque aliis virtutibus et dotibus eminentissimi: inter quos illum, honoris causa, nominare fas est, IMMORTALEM PATRONVM NOSTRVM, in cuius tamquam Genii Custodis sinu alma GEORGIA AVGVSTA, casuum secura, requiescit et nova in dies ornamenta acquirit. Quorum heroum siue beneficiorum, siue exempla, nam utrisque licet uti, si nihil apud me virium haberent ad animum honestae cuiusdam laudis desiderio incendendum, non rationis, sed sensus inops prorsus forem. Ab his si ad eos oculos conuerto, quorum in collegium adscitus his diebus sum, venerandos et illustres viros, et iudicio famae, benignissimo licet, maiores et nobiliores, eorum quemdam auctorum praecellere et laudabiliter agendi cernere mihi videor. Nullus certe in illis est, in cuius me disciplinam sine eximio fructu dederim, nullus, cuius imitatio segnem et remissum me sinet esse ad ea, quae DEO, quae REGI MAXIMO, quae patriae, quae

quae iuuentuti bonis et ingenuis artibus deditae, debeo, praestanda. Ipsi denique Academiae huius ciues, si animum aduertam, ad officium rite obeundum me adhortabuntur. Quorum quidem pars longe maxima, quod non assentandi studium, sed veritas scribere iubet, quum omne dedecus fugiat et modestiae, diligentiae, probitatis, omnisque recti moris exemplum aliis praeire queat, hoc mihi quotidie arcanam in aurem dictabit: Boni gregis malum ducem rei publicae pestem esse, faciliusque prauis eorum exemplis, qui altiori loco collocati sunt, corrumpi animos, quam sanctissimis praeceptis emendari.

Ad extremum quantum ad me excitandum non minus, quam continendum, conferre possit frequens consideratio admirabilis illius prouidentiae diuinae, quae adhuc vitae meae cursum gubernauit, copiose exponerem, si de me, rebusque meis commode aliquid et decore a me commemorari posse, considerem. Dicam paucis, quae sine vitio et inuidia dici, et vix sine reprehensione omitti posse arbitror. Sentio me in voraginem quamdam variarum cogitationum abripi, quum attentus fatorum meorum a primis aetatis meae annis ordinem mecum repeto: e qua numquam, nisi coelesti quodam igne, si hoc dictu fas est, accensus, nisi plenus gratissimae erga supremum Numen voluntatis redeo. Id vero potissimum mihi euenit ea commentanti, quae ingressum mihi in prouinciam, cui nuper impositus sum, aperuerunt. Latebam inter libros, minutasque diuersi generis curas abditus, fabulaeque meae non tam nouum actum, quam exitum, composita mente exspectabam: iamque tumultum mihi

hi ipse construxeram, cui animae exuuiae, membra multorum annorum continuis laboribus fessa et attrita, inferrentur: latebam, inquam, tranquillus et sorte mea contentus, quum me nec opinata vox diuina excedere domicilio, in quo mori decreueram, et alio proficisci iubet. Diuinam enim quidni appellem vocem nec speratam, nec precibus et votis expetitam? Haereo primum et quid facto opus sit, lentus circumspicio: paullo post sequendum et parendum esse iudico. Verum procedentem haud pauca morantur et interpellant, hinc publica, illinc priuata: terrebat inter alia nonnihil splendor theatri, in quod euocabar, amplissimumque illud magnorum virorum concilium, cui adscribendus eram, homo senescens iam et ingenii robore, si modo umquam habui aliquid ingenii, paullatim deficiens: nec liquebat statim, quid Serenissimus, idemque Clementissimus Herus meus, cuius nutum et voluntatem me reuereri vnice oportebat, a me vel fieri, vel omitti vellet. Ex his difficultatibus exitum quaerenti praeter omnem opinionem quae aspera et implicata videbantur, plana et expedita apparent omnia: Diffluunt subito, quae suspensionem tenebant animum: Et quod primum erat omnium, Princeps immortalitate dignissimus facultatem discedendi primum clementissime promittit, postea verbis perhonorificis et magnanimitati TANTI HEROIS congruentibus concedit. Igitur deliberare desino, Deusne, an casus et fortuna viam mihi monstrant, et diuino fretus auxilio certus et alacris quo iubeor, proficiscor. Haec et alia, quae prudens fileo, saepius, quod et volo et debeo, mente versantem, quaenam vota facere,

cere, quid cogitare, quid agere, quid moliri, oportebit? Hoc, nisi vel impius, vel infans sim, vt maximo et munificentissimo REGI, cuius senectutem viridem, longam et gloriosam supremus rerum humanarum arbiter esse iubeat, fidem datam sancte et inviolate praestem, vt sapientissimis rerum eius et populorum in Germania administris, et in his MAECENATI NOSTRO prouidentissimo et liberalissimo, promptum, obsequiosum et gratum me praebeam, vt quod mihi restat virium pro incolumitate et gloria litteratae huius ciuitatis hilaris expendam, vt studii huius socios, viros inclytos, fulcra et ornamenta nostra, merito honore afficiam et ad tolerandam infirmitatem meam quouis officiorum genere inducam, vt denique Illustrissimae, Generosissimae et Nobilissimae iuuentuti, quae ad hunc liberalium et bonarum artium mercatum confluit et maiori in dies numero confluit, illi maxime, quae in spem ecclesiae adolescit, sanctimoniae, probitatis, humanitatis, modestiae lucem praeferam. Spero, futurum, vt ipse, a quo omnis bene agendi voluntas proficiscitur et successus, Deus Optimus Maximus, rectis meis consiliis, propitius faueat: neque fallet haec spes, nisi, quod abominor, efficacissimam ipsius voluntatem iuuandi per me hanc bonarum rerum omnium officinam, ultro ipse destituam. In Acad. Georgia Augusta Kal. Nouembr. A. O. R. MDCCXLVII.

MEDI-

**MEDITATIO
DE
DIE CHRISTI
AB
ABRAHAMO VISA**

**AD LOCVM
Ioh. IIX, 56. coll. Ebr. XI, 19.**

**AD
VIRVM**

**DVM VIVERET
MAXIME REVERENDVM ATQVE
SPECTATISSIMVM**

FRID. ADOLPH. LAMPIVM

**ORACVL. SACR. APVD BREMENSES
INTERPRETEM.**

THE NEW YORK

NEW YORK

NEW YORK

NEW YORK

NEW YORK

NEW YORK

NEW YORK

NEW YORK

NEW YORK

NEW YORK

NEW YORK

NEW YORK

MEDITATIO DE DIE CHRISTI AB ABRAHAMO VISA. *

Argumentum.

Occasio scriptionis §. I. De voce ἀγαλλιασαι observ. §. II. Quid sit *dies martyrum* §. III. Variæ de hoc loco præcipue Cl. LAMPRII sententiæ examinantur §. IV-XIV. De phrasi *videre diem* alicuius §. V. VI. Nexus et scopus sermonis I. C. §. X-XIV. Comma si illustratur et confertur cum Levit. XVIII. 5. §. XII. Auctoris de hoc loco sententia proponitur §. XIV. XV. Dies resurrectionis est dies natalis et vocatur *παλιγγενεσία* Loca Coloss. I. 18. Ebr. I. 6. Matth. XIX. 28. illustrantur §. XVI. Dies resurrectionis Christi vocatur Dies domini; *κυριακή* §. XVII. In Isaaco fuit resurrectionis dominicæ typus §. XIIII. Locus Ebr. XI. 19. illustratur §. XIX-XXIV. *Παραβολή* §. XIX. Examinatur sententia Braunii §. XX. Hombergii *παραβολόν* notat periculum §. XXI. Bossii §. XXII. Raphelii *παραβολῶς*. Locus Polybii tentatur §. XXIII. Prosperi et Irenæi de hoc loco cogitationes §. XXV. Conclusio §. XXVI.

§. I.

Non sine quadam voluptate legi, *vir eruditissime*, quæ tum *tu*, tum celeb. HEVMANNVS de illustri Abrahami visione, ab ipso Seruatore Ioh. VIII. 56. commemorata, nuperrime differuistis. Cum enim, quæ ad arcanos

* Inserta primum fuit Bibliothecæ Bremens. Class. II. Fascic. I. p. 209. sqq.

nos oraculorum diuinorum sensus eruendos viri docti adferunt, mirifice animum meum pascant, non potui sane, quin his vestris meditationibus delectarer, quibus memorabilis maxime quaestio inusitata prope eruditione excutitur. Vterque certe vestrum, quam suscepit, spartam tam dextre ornat, vt non meum tantum, quem leuis esse ponderis sentio, sed orbis totius eruditi calculum ex merito reportauerit. Vterque dispari licet animo, pari tamen ingenio et industria rem fere desperatam aggreditur, vt neutrum ex eorum esse numero, qui praeaeuntium turbam coeco consilio sequi solent, satis adpareat. Nil itaque nobis, qui pugnae fuimus spectatores, relictum videbatur, quam vt alteram sententiarum, quas Cl. HEVMANNVS, *tuque* defendistis, adoptaremus. Quod enim, quaeso, post tot curas superesse poterat, in quo nostrum aliquis, longe vobis inferior sese exerceret? Sed tamen, *vir celeberrime*, nouum ecce vobis commilitonem, qui utrique palmam reddere dubiam non vereatur! nouum interpretem, qui relictis omnium semitis nouam sibi viam munire cupit! Sua cuique vestrum est sententia, alterius opposita: mihi mea quoque, a vestris diuersissima; quam quidem hic exponere, pace *Tua*, conabor. Non satis quidem decorum videtur veteranorum proeliis tironem sese immiscere, obscurum hominem celeberrimos impugnare. At vero, vt mearum imbecillitatem virium agnosco, ita minime omnium rudiorum conatus vobis displicere intelligo. Nec enim is sum, quem rixandi vexat pruritus, nec is, qui acutiora vobis proferre posse, sibi persuadeat. Nosti, *Vir Amplissime*, quam illorum

tum mores, qui vbiuis litigandi reperiunt locum, detester. Ipse vero scio, quam levis armaturae miles sim. Quapropter non sententiam, sed in re praecipue difficillima coniecturam quandam me vobis proponere existimato. Tu praesertim Cl. LAMPI, pro ea, quae inter nos ab aliquo tempore viguit amicitia, eo, quo meas soles nugas, adfectu has quoque suscipe. Non *Tibi* me aduersarium finge, sed amicum veritatis studiosum, qui discendi cupidus est. *Tibi* ergo non molestum sit, de meis benigne iudicare cogitationibus; mihi a *Te* in viam, sicubi errauero, reduci, gloriosum putabitur.

§. II.

Quod ad explicationem attinet vocum earumque significatus, otia mihi tecum Cl. HEVMANNVS fecit, cuius obseruationibus, vix quidquam addi poterit. Verbum tamen *ηγαλλιασατο* CLEMENTIS ALEXANDRINI locum in memoriam mihi reuocat, qui ad gaudii illius, quod vocabulum hoc exprimit, naturam perspiciendam quodammodo facit, *εξιν γνωσικην*, *habitus cognitionis*, parere ait:

¹ *ἡδονας ἀβλαβεις καὶ ἀγαλλιασιν*. Huius vero *ἀγαλλιασεως* ex cognitione ortae hanc, ex mente, puto philosophorum, finitionem exhibet: *την δε ἀγαλλιασιν εὐφρόσυνην εἴτε φασιν, ἐπιλογισμον οὖσαν τῆς κατὰ τὴν ἀληθειαν ἀσέτης, δια τίνος ἐσιασεως, καὶ δια χυσεως ψυχικῆς*. *Exultationem autem dicunt esse laetitiam, ortam ex reputatione verae virtutis per quandam exhilarationem et diffusionem animi*. Tanti haec vox habebatur, vt ad eam solum vere laetitiam accommodari

C 2

posse

¹ Libro VI. Stromat. c. XIII. p. 789. Tom. II. opp. edit. praestant. Potterianae.

posse putaretur, quae in piis Domini sectatoribus ex viua cognitione praestantiae praeceptorum, quae sequebantur, existeret. Quam egregie itaque ad illud credentium patris gaudium quadrat, quod summi boni aliquando exspectandi repraesentatio in eo excitabat? Huic certe *αγαλλιασις* esse poterat, qui non tantum desiderio domino suo in omnibus obtemperandi ducebatur, verum etiam omnis salutis fundamentum mente cernebat.

§. III.

Quae de notione vocis *ἡμερα* vir egregius adnotavit sua satis venustate et copia se commendant. Nec est mihi quod adiungam, nisi forte hoc vnicum; priscis temporibus illum diem, quo pro servatore sancti homines, mortem oppetierant, absolute *diem eorum* dictum fuisse: Locus mihi nunc succurrit **PRUDENTII**, vbi, posteaquam *candidae illius massae*, ad obeundam pro Domino mortem alacritatem commemorauerat, **CYPRIANI** iam captivi gaudium inde natum sic describit. ²

*Laetior interea iam Thascius ob Diem suorum
Sistitur indomiti Pro-Consulis eminus furori.* ³
Alia nonnulla, quae monere possem, horum quidem similia, hoc est, satis levia, praetereo, ac ipsi potius rei me accingo.

§. IV.

² *περὶ τῆς Πην.* Hymn. XIII. de passione Cypriani p. 157. edit. Heinsii.

³ Liceat iis adiungere Eusebium de vita Constant. L. IV. c. 23. vbi de praefectis ab imperatore constitutis scribit. *τῷ νουματί βασιλεὺς μαρτυρῶν ἡμέρας ἐτιμῶν.* Ex nutu Regis **MARTYRVM DIES** (i. e. vt recte interpretatur Christophorus; *consecratos martyribus dies*) honore prosequerantur T. d. H.

§. IV.

Placuit mihi olim prae caeteris acutissimi viri, SAMUEL WERENFELSI, de hac visione suspicio ⁴ quam an fortiter satis V. C. IAC. BASNAGIVS ⁵ reiecerit, alii iudicent. Nulla vero minus sese mihi probavit, quam peruulgata illa, quae omnibus fere arridet postillatoribus de apparitione illa *Genes. XVIII.* memorata. Nunc omnes pari apud me habentur loco, cum in qualibet difficultatum aliquid reperiam. Non eas quidem omnes hic exponere vacat. Mea enim si aliquem locum inueniat opinio, per se cuius patebunt. De *Tua* tantum, *Vir Amplissime* sententia, quam tu vnus omnium ingeniose exornasti, pauca pace *Tua* animaduertam. Quae quidem non ea repetent, quibus a Celeb. Viris obiectis magna cum doctrinae laude respondisti, neque ea quae Celeb. BASNAGIVS hanc ferire suspensionem putauit ⁶ a *Te* forte, quod exigua putares, neglecta. Alia mihi tuis obesse rationibus videntur, quae num alicuius roboris sint, *Tibi* expendendum relinquo.

§. V.

Locutionis illius: *Diem alicuius videre*, vim erudite vrges, quae haec apud omnes scriptores sit; *Tempus aliquod viuendo attingere*. Mihi vero *vir eruditissime*, huius conclusionis virtus non adeo perspecta est: Non alio sensu quantum nouimus, has voces boni auctores adhibuere: hinc non aliter in hoc praecipue loco, possunt accipi. Eximios esse eorum conatus fateor, qui formulas

C 3

for-

⁴ Sylloge Dissert. Theol. p. 443.

⁵ Antiquitez Iudaïques Tom. II. p. 469.

⁶ l. c. Tom. II. p. 468.

formulis illustrare tentant. Magis vero essent
 laudandi, si, quod saepenumero fieri video, haec
 duo non confunderent: quid factum sit? et quid
 fieri possit? ut tertium nunc omittam: quo loco
 et occasione factum sit? Circumspectos certe vel
 circa primum illud nos esse decet. Quis enim
 nostrum, omnes adeo cognitos habet scripto-
 res, ut de perpetua eorum consuetudine certi
 quidquam statuere possit? periire quoque multi:
 delitescunt alii. Vnde ergo certitudo nostra?
 Ut vero hanc persaepe posse existere, concedam,
 male tamen statim ad alterum illud progredimur,
 Plura non fiunt aut facta sunt, quae possunt aut
 potuere fieri. Non hoc agitur *virī celeberrimi*,
 an omnes ita locuti sint? Hoc quaeritur: an in-
 doles linguae aut aliud quidquam prohibeant,
 quo minus eo sensu quis loqui possit? Hoc nisi
 ostendatur nihil certi de vera cuiusdam formulae
 notione ex aliis locis concludi potest. Qui huic
 loco non satis probe conuenit, significatus, al-
 teri forte aliter constituto apte conuenire potest.
 Quodsi tibi itaque, *vir celeberrime*, concederem,
 formulae huius non aliam occurrere notionem,
 de quo tamen adhuc disputari potest: num inde
 viceris? vix credo. Ille enim, quem alii sub-
 sternunt, sensus nullius linguae repugnet indoli,
 quin potius communi loquendi ratione confir-
 matur. Omnes, quos adfers, loci de veris cor-
 poralibusque visionibus temporis cuiusdam agunt,
 cedo vero alium, quo vates quidam futurum
 quoddam mentis sese iam videre oculis ait, et
 ostende, istud illum loquendi genus sedulo eui-
 tasse, et primus ero, qui herbam *Tibi* porrigat.
Tu ne, vir egregie, negabis, euenturae cuius-
dam

dam calamitatis praescium, se tenebricosum et miserabilem illum diem iam videre, dicere posse? Nonne potius istiusmodi locutiones diuinis vatibus admodum familiares sunt, quo certitudinem praedictionum suarum doceant? Vidit Ieremias luctuosam populi in alias sedes deportationem, quid si dixisset: Conspicio iam illum diem, viri, quo vos colonos veteres Babyloniorum Rex migrare iubebit? Num peccasset? De PETRO LOTICHIO SECVNDO, poëta celeberrimo, accepimus 7 obsidionem Magdeburgensem diu ab

C 4

eo

7 Memoratu certe dignissimi sunt versus, qui in opusculis eius Lipsiae 1586. (quam editionem possideo) impressis atque elegantiam Ovidianorum carminum omnino spirantibus lib. II. El. 4. ad Ioachimum Camerarium scripta leguntur sub lemmate: *De osidione vrbis Magdeburgensis*. Iis enim miserabile illud vrbis excidium quod LXX. circiter annis postea a. 1631. d. X. Maii contigit, viuis paene coloribus depingi videas. Inter alia haec verba praesertim notanda sunt.

*Hei mihi qualis erit (quod abominor) exitus vrbis
Concidet hostili si reserata manu!*

*Quis tenerum pauidae latus haurietense puellae
Virginitas cuius praeda latronis erit?*

*Haec oculi, quaecunque vident, cinis omnia fient,
Vtraque dicetur flebile ripa solum etc.*

*Quid grauius victore Geta, miseranda tulissem
Caesare quam magno bella gerente fero?*

Si somnium illud, quo illum vrbis interitum sibi repraesentatum conimemorat, ei accidit anno 1550. quo annum aetatis agebat secundum supra vicesimum, facile potuit fieri, ut tristes illas imagines obiecerit, atque in somno, uti fit, excitauerit frequens vrbis, tum a copiis Caesaris obsidione cincta recordatio. Interea ipso illo *παρολεθριος* Parthenopolitanae tempore, carmen hoc Lotichianum, tamquam rem singularem adnotatam fuisse ex germanica eius versione, incerti auctoris quae tum temporis Breinae typis Villerianis excusa meoque exemplari latini adiuncta est, disco. T. d. H.

eo fuisse praeuifam. An male *Tibi* locutus viderer, si ita de hoc dicerem: vidit LOTICHIVS miserum illum diem, qua Parthenopolis expugnata est? Sed quid haec longius disputo quorum *Tu* minime omnium ignarus es imo vero, si *vacuus* tam essem, quam occupatus innumeras huius generis locutiones ex sacris et profanis petitas huc transcribere possem: & quo nunc quidem labore supersedeo, cum meo maius requiratur otium, quae menti obuersantur et memoriae, loca inuestigandi.

§. VI.

Alia nunc proponam, quae non satis in hoc argumento expedita esse arbitror. Nonne vides *vir amplissime*, ea, quae adducis loca, non eam, quam *Tu* in hoc loco, formulae illi notionem subdere? *Tu* de ea visione, quae animae Abrahæ extra corpus constitutæ, singulari modo contigit; non vero viuo adhuc sancto huic homini? quid vero illa? Eam innuunt visionem, quae a mortalibus hic degentibus corporis fit oculis. Nonne haec omnia diuersissima sunt? *Diem videre, tempus tibi est viuendo attingere.* At num Abraham diem illam viuendo vulgari sensu et apud scriptores recepto attingit? Minime; in æternis iam tunc sedibus collocatus, atque adeo vita iam defunctus erat. Infirmum hoc esse putas. Equidem non diffiteor. Patere vero seriis ac grauibz leuia quaedam interponi. Paullo iam *tecum* liberius loquar.

Ignor-

⁸ Ebr. XI. 13. Κατὰ πίσιν ἀπαθανον στί πᾶντες, μὴ λαβόντες τὰς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ πορεύθεν αὐτὰς ἸΔΟΝΤΕΣ Cicerō orat. IV. Catil. Tom. II. opp. p. 251. s. Cerno animo sepulta in patria, miseros atque insepultos acervos ciuium: versatur mihi ante oculos adspectus Cethegi et furor in vestra caede bacchantis.

Ignosce, quaeso, temeritati meae, quod omnem circa hanc formulam laborem gratis a Te impensum esse, moneam. Nullam enim Tibi hac in re cum doctissimis aduersariis tuis dissensionem esse opinor. Quod num ingenii mei vitio, an vero curate fiat, tute videris. De notione vocis *videre* nulla certe inter vos lis esse poterit. Illi typicam, aut si mauis, talis, quae vatibus contigebat, visionem intelligunt. Tu non multum ab hac remotam. Abrahamo scilicet non gloriam Seruatoris oculis fuisse visam, existimas, sed innotuisse tantum inter beatos versanti per patefactionem quamdam. Non quidem hoc, quoad vocem, male. Satis enim scio, etiam de iis rebus, quae absentibus nobis narrantur: vocem *videndi* vsurpari. Omnium instar vnicus sit CICERO testis⁹ qui ad TERENTIAM suam ita: *Mihi ante oculos dies noctesque versaris: omnes labores Te excipere video: timeo, ut sustineas: sed video in Te esse omnia.* Idem alio loco: ¹⁰ *Mihi ante oculos dies noctesque versatur squalor vester et moeror et infirmitas valetudinis Tuae.* Eo tamen hoc valet, vt intelligatur, eodem fere, vtramque partem sensu, improprio saltem, hanc vocem adhibere, nullamque adeo hac in parte pugnam esse. Sed neque de formula illa. *Diem videre*, si sapiunt, quidquam mouebunt. Esto eam: *tempus viuendo attingere*, denotare. Per me certe semper licebit. Non enim inficior, eo tempore, quo Seruatoris diem vidit, in viuis fuisse Abrahamum. Omnis itaque controuersia ab illa phrasi in voces

C 5

Dies

⁹ Lib. I. ad famil Epp. VII. p. m. 12. edit. Siberi.

¹⁰ l. c. Ep. IX. p. 16. f. Alia infinita huius generis loca apud eund. exstant.

42 MEDITATIO DE DIE CHRISTI

Dies Seruatoris delabatur. At enim vero si huc ventum est, hoc *tibi* quoque concedi potest, significari per eas tempus manifestationis Domini in his terris. Hoc tantum disputationis restabit: An si tempus hoc in figura quadam aut visione vatum cuidam olim fuerit exhibitum, illud dies Christi appellari non possit? aut: An de sancto quodam homine, cuius menti labores et perperfectiones Domini repraesentati sunt, dici nequeat, illum diem iam vidisse Domini? Vides, *vir amplissime*, quid in quaestione versetur, et in quo *Tibi* praecipue elaborandum sit; Vides, nisi omnibus modis decipior, ea quae de vocum usu egregie alias differuisti, aegre causam tuam adiuuare posse?

§. VII.

Quae de ipsa re in medium profers a me minime tangenda sunt. Non enim argumenti loco pro sententia tua esse possunt, sed hoc tantum ostendunt, nil absurdi in ea contineri. Ipsemet quoque pie *tecum* credo, peruenisse ad caelites, rerum, quae in terris a Seruatore gererentur, notitiam. Omne ergo opinionis *Tuae* robur in scopo et nexu verborum situm erit. Et haec quidem ita sunt comparata, vt, si *tecum* facerent, non aliis indigeres argumentis. Quapropter meum foret, ea hic statim, in quibus cardo controersiae vertitur, examinare. At permitte tamen, *vir celeberrime* vt in alium locum eumque commodiorem, hanc de scopo et nexu disceptationem differam, antea vero alia quaedam, quibus tuam premi sententiam existimo, depromam.

§. VIII.

Si quid iudicare possum, statuendum in his ante
te

te omnia est, Deum Abrahamo patefecisse, quod diem Seruatoris visurus esset. Non enim desiderio tantum, sed et singulari plane gaudio accensum fuisse sanctissimum virum, Dominus ipse refert. Illud in eo esse poterat, etiamsi laetifero hocce nuntio caruisset. Hoc vero necessario cognitionem quamdam obtinendi a se aliquando boni non sperati requirit. *Tu* vero rerum diuinarum imperitum adeo sanctum hominem fuisse existimas, ut, se licet mortuo, inchoatae et absolutae redemptionis notitiam nihilominus se accepturum esse, ignoraret? Quaeenam haec, quae so *te*, singularis promissio: Bono animo, mi vir! Humanis quidem rebus dudum eris exemptus, cum haec ipsa contingent. Omnium vero suo tempore ad *te* modo quodam nuntius perferetur. Quid adtinebat, de iis Abrahamum commoneri, quae diuino collustratus spiritu per se nosse poterat, se actionum Christi non omnino ignarum futurum? Vnde illud insolitum gaudium, quo repletus fuisse narratur? Aut credebat Abrahamus Deo, qui diem domini adfuturum esse praenuntiauerat; aut non credebat. Si credebat; quid noua opus erat confirmatione illi, qui si quidquam hoc certe coniicere imo scire poterat, tunc temporis se, cui bona haec promissa erant, ea non esse latitura? Si non credebat; qui fons in Abrahamo gaudii ex hoc nuntio percepti esse poterat?

§. IX.

Quae hic excepturus sis, *Vir Amplissime*, satis intelligo. Aut opus fuisse, dices, ut haec Abrahamo significarentur, aut non esse necessarium, ut singularem huius visionis patefactionem credamus.

mus. Solam enim, quae in Abrahamo erat, huius visionis scientiam, tantum excitare gaudium potuisse, ut ii, qui coelestium bonorum sensu hic tanguntur, exultare et triumphos agere solent. Non morose hic rixabor. Eligas quamcunque velis, sententiam, non repugnabo. Sed de rei iam disquirendum est magnitudine, an tantum illa gaudium et desiderium producere poterit? Intelligit, aut vero percipit Abrahamus, relatum sibi aliquando iri Christi in terris gesta. Satisne in hoc causae, cur tam incredibili desiderio exardesceret, cur tanto abundaret gaudio? Haereo hic, *vir celeberrime*, se primum post aliquod interuallum corpore exuendum esse, dein longissimum tempus elapsurum ad illam visionem, cernebat. At proh dolor! quam vel praestantissimarum rerum pretium miseris vilescit mortalibus, si longius remotae sunt! Quam infirmos sentiunt igniculos, ubi felicitatem post hanc vitam euenturam, commodaque longinqua ob oculos sibi ponunt? Surdis canebat EPICVRVS, qui dolores leuari, imo tolli imminentium ac futurarum voluptatum repraesentatione debere, praecipiebat. Homines fumus, etiam qui credimus, et ex bonorum praesentia eorum dignitatem metimur. Quid ergo Abrahamus? Hicne solus erat, cuius mentem res, quam post tot saeculorum decursus euenturam nouerat adeo commouere poterat? Quantuscunque vir erat, humanis tamen infirmitatibus, obnoxium fuisse, legimus. Qui difficulter adducebatur, ut de semine ex se venturo promissioni crederet, is sui vix fuisset compos, aliam longe minorem, longeque remotiorem audiens? Quid de ipsa vero re dicam?

Re-

Reputabat secum vir diuinus: Completis temporum ordinibus ego quoque cognitionem actionum Domini accepturus sum. Hinc *αγαλλιασις* tanta? Hinc non gaudium quoddam, sed exuberans et infinita prope laetitia? Ignosce, quaeso, *stoicorum* notionibus, quibus ut hic utar necessitas fere imperat. Non omnia quae hic a me dici poterant, referam: paucis plura complectendi animus est. Si quae alia, maxima fuit haec Abrahamo laetandi causa, quod ex semine suo orbis terrarum Seruatorem proditurum esse, intelligeret. Non poterat profecto, quin, si de hac certus erat promissione, ingens maxime gaudium animo conciperet. Multum ei vero cedit altera illa, qua, se suo modo diem illum aliquando visurum esse, percipiebat. Non comparationem, quam sapientes fugiendam monent, hic instituiam, ne tibi quoque molestus sim. Hoc apertum tamen ac liquidum est, longe maius illud esse, de perenni quadam suarum felicitate ac gloria ita certiores fieri, ut nulla ratione dubitare possit, quam hoc, scire, rem illam ad suam aliquando notitiam quoque peruenturam esse. Cui nulla de priore dubitatio est, vel mente eam iam felicitatem adeo cernit, ut posterius vix appetat; tantum abest, ut propterea, si de eo quoque instruat, singulari ac maiori laetitiae genere efferatur. Magnus ille, si quid iudico, gaudendi fons minorem hunc veluti obstruit, ut erumpere nequeat. Num ergo credibile est, Abrahamum, cuius mentem longe maximum iam occupauerat gaudium, minori de causa maius denuo sensisse, ac tale quidem, quod *αγαλλιασις* voce denotandum ac praecipue commemoran-

randum iudicaret Dominus? Et quid rei erat, cur, quam insigniorem fuisse ratio docet, laetiam negligeret Seruator, cuius eadem aut fortasse firmior adhuc, in demonstratione vis esse poterat, alteram viri posteris obiiceret, quam ex obiectorum rationibus inferiorem illa fuisse, certum est? Aut eximio quodam stupore laboro, aut illa *αγαλλιασεως* et flagrantis desiderii mentio hoc indicant, de die Domini, dum adhuc in viuis esset, videndo promissionem sancto viro factam esse? Iste quidem mortalium mos esse solet. Exhilaratur, vbi nouimus, egregiis posteros nostros commodis vsuros esse? Laetatur vbi certum sumus, splendidae familiae nostrae res fore: Iidem tamen, quibus omnia occulta adeo esse dolendum est, vehementiori adhuc adfectu commouemur, si nobis constet, aut initia illius felicitatis, aut adumbrationem quamdam nobis superstitibus exhibendam esse. Parua componantur magnis, caelestia terrenis, et lux aliqua huic Seruatoris dicto adfulgebit. Exemplo, ne quid obscuritatis restet negotium illustrabo. Fines imperii Seruatoris nostri amplificandos esse ac egregie dilatandos, tot ex oraculis discimus. Quis adeo a probitate relictus, si quidem vere Christi nomen profitetur, vt non, quotiescunque haec sibi tempora ob oculos ponit, gaudio quodam ac desiderio repleri se sentiat? Anxie sane omnibus exoptamus votis, vt illustis ille dies tandem elucescat, quo maxima hominem pars, Domini praeceptis obtemperatura est. Quae vero animi in nobis commotio oritur, cum nos iam coelo redditos non inscios plane eius futuros esse, recordamur? Aut ex meo male ingenio alios iudico,

co, aut longe minor haec est illa, imo vere exigua. Ac dubium mihi est, si coelestis quaedam mens Numinis iussu visionis illius nuntius nobis esset, dubito, inquam, an tantopere exultaturi simus?

§. X.

Verbum non addo. *Te tantum, vir doctissime, rogatum volo, ut, quis sensus dicti Seruatoris ex Tua sententia sit, Tecum perpendas. Hic, ni fallor: parens vester, Iudaei, incredibili desiderio ferebatur et laetitia, quod mentem suam in coelis miracula mea, doctrinam et vitam modo quodam percepturam esse, nouerat: Et sane ea iam, quae a me gesta sunt, cognouit, atque hinc gaudio quodam perfusa est. Fallor, Vir Amplissime, aut haec Tibi ipsi explicatio, ieiunior paullo, ignoscas, quaeso, voci, aut sterilior videtur. Vide vero, an non haec, quam meam tamen ex omni parte esse, non addo, luculentior sit: Egregii genitoris pessimi filii! quam a pietate Abrahae, quem in ore semper geritis, quam ab eius erga me amore et obsequio deflexistis! Me malis artibus instructum esse et genii cuiusdam maligni viribus uti perfricta fronte garritis. Quid vero parens vester Abraham? Huius omne in me solatium repositum erat. Hic quotiescunque me cogitabat, in coelis sibi videbatur esse. Ille accepto nuntio, umbram quandam meorum dierum sibi repraesentatum iri, gaudio prope ac desiderio deficiebat: ista vero visa, praesentissima fruebatur animi voluptate. At vos degeneres filii, ne commouemini quidem, etiamsi non adumbratus vobis, sed verus sistat. Illum umbra quaedam mei extra se rapiebat: Quid fecisset, si me propius carne indutum conspiceret?*
Vos

Vos ne mea quidem praesentia excitat, ut in meos amplexus ruatis, ac laetemini; quin, nescio quae vos vesania praecipites agit, ut omni conuiciorum ac iniuriarum me adficiatis genere. Videte, quam patris vestri dissimillimi sitis. Argumentationem quamdam Domini a minori ad maius intelligis, quam, si per importunam Iudaeorum garrulitatem, qui Domini obstrepebant sermonibus, potuisset, perfecisset forte.

§. XI.

Aliud mihi iam incidit, *Vir Amplissime*, quod *Tuae* quoque opinioni obesse puto. Aduersarii Seruatoris, audita Domini promissione v. 51. sectatores suos a mortis lege liberos esse non Abrahamum tantum, sed et reliquos in responsione sua vates producunt, qui, licet sanctissimi fuerint, nihilominus tamen decesserint. Generatim hanc obiectionem diluere poterat Dominus, nisi in Abrahamo, quem prae ceteris magni faciebant, singulare quoddam reperisset, quod ad alios non aequae pertineret. Missis itaque ceteris vatibus, quo fortius Iudaeos constringeret, ad solum provocat Abrahamum, cuius vnico exemplo omnes eorum machinationes euerti posse, videbat. *Tua*, quam propugnas, sententia si menti Domini fuisset obuersata, sic perapte respondisset ac egregie. Abraham omnesque Prophetae desiderio flagrarunt diem meum videndi: iam vero vident et laetantur. Nec enim ceteris diuinis hominibus istam cupiditatem et visionem obtigisse negas. Solius vero Abrahami cum meminit, abunde hoc ipso docet, de re sibi sermonem esse, quae cum reliquis ipsi non communis sit ac fuerit. Hinc ergo concluditur, beatorum ac celesti-

lestium statum hic indicari. Ne verbosior sim, ea nunc refellere nolo, quae *te* huic collectioni oppositurum esse, perspicio. *Tu* pro eo, quod possides, acumine facile intelligis, non mihi responsiones esse defuturas. Neque obscuritatem sermonis Domini, si tua valeat opinio, nunc vrgebo, licet mihi profecto minime mirum videretur, Iudaeos sic minime sensum verborum cepisse. Id potius agam, vt, quid mihi in obscura hac re veritati proximum habeatur, candide et perspicue exponam; Noli vero id, quod denuo repeto, existimare, *Vir Amplissime*, nouaturiendi quamdam libidinem, aut praeposteram de ingenii mei viribus opinionem eo me, vt dissentirem, impulisse. Valeant, qui illotis adeo manibus rebus sacris operantur. Ego quidem non alio consilio, quam vt confirmator in veritatis cognitione reddar, relictis tantisper aliorum commentationibus, sacras litteras scrutari soleo. Aliorum non inuideo laudibus; mei tamen officii quoque esse arbitror, eruendae studere veritati. Rixandi quoque me non vexat pruritus; satis mihi cum intestino hoste bellorum est, vt litigandi extra me causas temere non quaeram. Quem si rite ex praecepto Domini debellauero, innumeris hoc mihi triumphis potius erit. Neque vero quisquam omni exceptione maiorem a me demonstrationem exspectet. In obscuris rebus et sententiis, qualis haec certe ob concisum disputandi genus est, coniecturarum esse sedem, Rhetores morient. Nostras itaque si non adspernaris suspiciones, *celeberrime Lampi*, ad sequentia, quaeso, attende.

§. XII.

Incipiendum, erit a v. 51. quo praestantiam doctrinae suae inde probat Dominus, *quod verius illius sectatores mortem non visuri essent.* Non illustrandis hisce verbis diu immorabor: nulla mihi tamen dubitatio, quin his ipsis ad Mosis verba respexerit Lev. XVIII. 5. vbi de praeceptis Domini dicitur **אשר יעשה אתם האדם וחי בהם**. Illud itaque dicere volebat, diuina esse sua monita; eandem enim eorum esse virtutem, quam supremum olim numen suis per Mosen latis legibus tribuerit, nimirum, quod praestatione illarum a morte immunes fiant homines. Directe adeo Iudaeorum seriebat hoc dictum conuicia, qui v. 48. impudenter a maligno genio praecepta eius emanasse, affirmauerant: Sensum egregiae huius promissionis hunc vulgo existimant: aeterna morte non periturum, sed coelestis gaudii participem fore Christi discipulum. Bene quidem: sed liberum mihi esto, paulo strictius haec verba capere, ac sic interpretari: *Quicumque praeceptis meis morem gesserit, is in statu mortis non permanebit, sed resuscitatus aliquando mea virtute vna cum corpore coelestibus potietur sedibus.* Ratio huius explicationis mox patebit, quam in paritate ac aequo Christi ac discipulorum iure positam esse sentio. Nec offendere cuiusquam poterit animum, me verba *ἐκ τῶν αἰώνων* simplicissime in aeternum, vertere, non vero: *numquam*. Eo itaque, si Domini sermonem directe Iudaei impugnare voluissent, disputatio omnis conuertenda fuisset: An diuinitus accepisset Seruatus, quaecunque traderet, vt a morte legum *ἡμῶν* per Mosen traditarum homines liberare possent?

Isti

Isti vero, quod in hoc negotio probe obseruandum puto, imperiti dicam, an maleuoli homines, controuersiae, quem vocant statum plane immutant atque detorquent. Ita nimirum concludunt disputatores lepidi: cuiuscunque doctrina mortem ab hominibus arcere potest, ille necessario ipse vim mortis non sentiet. Misera profecto argumentatio, quam variis modis labefactari posse, omnes vident. Vt taceam adeo diuinorum oraculorum expertes aut fuisse, aut esse voluisse, vt ne caperent quidem, quale mortis genus Dominus intelligeret: Nihilo tamen minus sic in Seruatorem inuehuntur: si ista praeceptorum tuorum vis est, vt discipuli tui metu supremæ horæ carere possint? tu certe tantus doctor primus omnium immortalis eris. Tunc vero ignoras, maximos viros, Abrahamum vnde genus nostrum ducimus, totque alios vates summe venerandos, licet ipsa Dei eloquia proposuerint, fatis occubuisse v. 53. Quid itaque? Nonne te hoc pacto illis hominibus, quorum vix terrarum orbis pares vidit, impudenter admodum praeferes? Concedamus aliquantisper, concedita a supremo numine tibi esse, quae profers. Num idcirco morti subiectus non eris? Isti quoque diuina tractabant oracula, Deique ad populum responsa referebant. Nil tamen hic ad eos hac in parte commodi redundauit. Mortui sunt, familiares licet ac amici numinis fuerint. Quem te itaque putas? Quem nobis fingis? Deum aut hominem? Vix Abrahamo nostro maiorem te esse, quicquid dicas, credimus. Manifestum hinc est, quam stupidas, quam insulas obiectiones, quibus Seruatoris verba refellerent, fabricauerint:

hoc vero manifestius, aliam plane disputationem iam esse formam. Hoc quaeritur iam: an Seruator immortalis futurus sit, cum tamen sanctissimi homines diem suum obierint? Ac, si morti non sit obnoxius, quae causa, quae ratio tam insolitae rei sit aut esse possit? Huic ergo quaestioni, missis reliquis, apte ac egregie Seruator respondet. Generatim quidem primum calumniam Iudaeorum ultimo loco prolatam refellit: *τινα σεαυτον ου ποιεις?* simulque indirecte prior quaestionem: An diuinae originis sit, quam profiteretur et inculcaret doctrina? tangit. Si nullo alio, ait, firmamento istud ius niteretur, quod meis praeceptis mihi prae tot aliis competere adfirmo, quam verbis meis, iusti essetis reprehensores et nullius gloriatio haec mea momenti esset. At *εσιν ο πατερ μου ο δοξαζων μου*. *Alius est, qui in eo me collocauit fastigio, ut omnibus, qui umquam fuerunt, sanctis longe potior sim; isque pater meus*, non malus genius, ut inepte conuiciamini, sed illud ipsum numen, cui vos tam strenue seruire vobis videmini. Paullo fortasse concinnius mens Domini, quam minus recte nonnulli capiunt, hoc modo exprimi potest: Misere erratis, qui arrogantiae vitium ac superbiae in me coniicitis. Genus meum ignoratis, quod male humanum ducitis. Deo sum patre natus adeoque cum nullo comparandus. Homines nudi erant, quos ambitiose nominatis. Non ego. Non itaque, quod vos dicitis, maiorem me ipsum illis sanctissimis viris facio, sed ratione originis longe ipsis maior sum. Non mihi dubium est, quin iis sese, qui curatius Domini verba intuentur, haec probatura sit explicatio. Quam qui-

quidem, si id res meae ferrent, locutionibus aliis e sacris et profanis commode illustrare possem. Sed aliud nunc ago : nec vacat iam, quae HVGGO GROTIUS: HENR. HAMMONDVS, totque alii hic excogitarunt, sub examen vocare. Ne quid vero, vnde rursus conuiciandi possent occasionem capere, Iudaeis superesset, eum ipsum sibi genitorem esse addit, quem Dominum suum dicerent:

Οι υμεις λεγετε οτι Θεος υμων εστι, και εκ εγνωκατε αυτον. Foederalis haec est formula, qua, cum pactum iniret Deus cum Abrahamo Iudaeorum patre vtebatur, Genes. XVII. 7. Cuius foederis haec summa est, velle Deum Abrahami posterorumque eius Deum esse. Alii, quae vis promissionis istius sit egregie exposuerunt : mihi Domini nostri verba ex his paulo luculentiora reddere sufficit. Id Dominus nimirum volebat: Iudaeos ad pactum illud, quod Deum inter et Abrahamum sancitum olim fuisset, semper provocare seque eos esse, ad quos promissiones maximae foederis adiectae pertinerent, contendere. Hinc quoque quis sensus sit exprobrationis adiectae, apparet, eos Deum non nosse ; videlicet, licet multa de foedere cum Deo magnifice loquantur, eos tamen condiciones, quas sibi vicissim supremum numen postulauerit, nec scire nec intelligere.

§. XIII.

Hicce in genere commemoratis peculiarem iam addit Seruator rationem, cur sibi non, quae ceteris sanctissimis hominibus, mors subeunda sit. Ostendit itaque se propterea immortalem fore, quod Deum noscat, id est : foederi se inter et patrem constituto satisfaciat, praeceptaque su-

54 MEDITATIO DE DIE CHRISTI

premi Numinis feruet. Quae si obseruantur, quam elegans, quam amica horum verborum cum v. 51. conspiratio? Moriendum erat amicis familiaribusque Dei, eo quod, quantumuis pii essent Domini tamen praeceptis omni ex parte obtemperare non poterant. Iesus Seruator noster, vnus erat omnium, qui leges perfecta impleret ob edientia. Hinc morti nihil in ipsum potestatis. Et licet moreretur, fieri tamen non poterat, quin vinculis leti mox solueretur, *ετι ην δυνατον κρατουν αυτου υπ' αυτου*. Act. II. 24. Aequum cum principe suo ius sectatoribus Christi competit. Numinis sunt, quas dedit, leges Seruator noster. Hisce in redemptore redempti morem gerunt. Non ergo mortis in eos imperium esse poterit, sed vt Domini sui exemplo vitae reddantur aeternae, necesse est. Atque ex communi hocce Christi seruorumque eius iure, horumque cum illo comparatione, obscurum esse nequit, cur verba illa v. 51. quibus a morte immunes discipuli Seruatoris pronuntiantur, de resuscitatione ad vitam aeternam cumprimis ceperim. Vt Iesus enim ob seruatas Domini leges sepulcro contineri non poterat; ita nec illi, qui eius ad exemplum sese componunt; moriuntur, at vi meritorum Seruatoris sui, non in aeternum. Quam suum Deum diligentibus hinc solatium? quanta spes credentium? Fluctuaret animus, nisi principis nostri confirmaretur exemplo. At quae iam dubitatio, nos dicto numinis audientes ex sepulcris deuto prodituros esse? vidimus in magno ouium pastore dulcissimae promissionis impletionem. Viuit Iesus, qui legibus morem gesserat. Quid ni et nos membra ipsius, aeternum victuri simus, si praecepta ipsius obseruauerimus. §. XIV.

§. XIV.

Vix vero opus esse arbitror, *Vir Amplissime*, dictis comprobare sacri codicis hancce meam interpretationem, qua rationem, cur mori non possit, Seruatorem verbis illis reddidisse, puto. Nexus rei, conspiratio cum v. 51. aliaque satis pro me loquuntur. Et quid denique notius ex sacris litteris, gloriam Domini nostri post sustentatos labores ipsius perfectissimae transcribi obedientiae? *υπηκοος* erat *μεχρι θανατος*, *θανατος δε σωτηρ*. *Διο και ο θεος αυτον υπερψωσε, και εχαρισατο αυτω ονομα υπερ παν ονομα*. Phil. II. 8.9. Mitto reliqua, ne in re manifesta nimis tibi laboriosus videar. Neque vero in iis, quae ad collustrandam hanc cum hostibus Christi disputationem huc usque attuli, *Te* mihi aduersaturum esse, existimo. Fortassis non a meis adeo abhorrent, quae de ordine et nexu *Tu* pro insigni *Tua* eruditione monuisti. De principiis itaque inter nos non erit controuersia, sed de conclusionibus inde ductis. Ad caput enim causae iam ventum est; ubi, quid de Die Christi ab Abrahamo visa statui debere censeam, ex iis quae praemisi mihi exponendum est. Quod quidem, quoad potero perspicue, iam facturus sum.

§. XV.

Resurrectionis suae causam in proxime praecedentibus Seruator dederat, ac, cur morti non obnoxius, vt Abrahamus, ac caeteri, esse possit, declarauerat. *De quo* itaque *die* in proxime sequentibus ipsi sermonem esse credibile est? Fallor, an de die illo, quo superata morte resurgens nil huic in se iuris esse omnibus esset demonstraturus. Miraris sententiam, *vir celeberrime!* quae

56 MEDITATIO DE DIE CHRISTI

vel propter nouitatem suspecta esse poterit? Ego vero nil miror, omnibus prima fronte non satis dilucidam illam videri! percipe vero iam eum, quem cum superioribus hisce verbis nexum esse arbitror, et emerget, credo paullulum illis ex tenebris. Haec erat, ut opinor, Domini mens: vobisne vero, miserrimi mortalium, incredibile videtur, me victorem fore mortis dolorumque eius? quae vos tenet dementia, ut putetis, cum Abraham aliique homines sanctissimi decesserint, me quoque non superfuturum esse? Maior animi persuasio vel in genitore vestro, quem semper crepatis, de veritate verborum Domini erat, licet a meis longissime remotus esset temporibus. Tam certo credebat Domino, cuius ex patefactione didicerat, ab inferis me rediturum, ac ius vitae meae acquisitum esse, ut illum resurrectionis et victoriae meae diem videndi desiderio vix conficeretur, maximoque, quoties illum cogitaret gaudio, exultaret. Vos malitiose quouis me conuiciorum genere contaminatis, quod mortis me non subiectum esse legibus, adfirmaverim! Quid Abraham? Is non modo mortis me Dominum futurum esse non dubitabat; verum etiam omnibus expetebat votis, quo vel in umbra laetum illum diem conspiceret. Quo quidem Numen desiderio commotum, voti istius eum fecit compotem, ita ut diem illum videret summoque hinc adficeretur gaudio. Sectatores meos quod a morte immunes fore dixerim, vix expiandum facinus vobis videtur. At ille tam de hac persuasus erat veritate, ut vel spes videndi illius diei, quo ex mea resurrectione hac ad meos peruentura esset libertas, ingens laetandi ipsi fuerit materia.

§. XVI.

§. XVI.

Intelligis ex hisce, quae, quo clariora fierent, pluribus enarraui verbis, quae mea circa hunc locum sit opinio. Vides, quam ex nexu totius disputationis insigne sibi firmamentum promittat. Reliquum est, ut et diem resurrectionis Christi, *diem Domini* dici posse, et *quemadmodum hunc diem viderit Abrahamus*, ostendam.

Quod ad prius adtinet, neutiquam *Te, venerande vir*, fugit, quod ipsum vel *Cl. HEVMANNVS* luculentis commonstravit praeter alios ¹¹ exemplis natalem diem absolute apud bonos auctores *diem* vocari: Quid vero resurrectio? Dies quidam natalis, quo amissa recuperatur vita, et nos denuo quasi nascimur. Optimis scriptoribus haec familiaris est locutio, ut res istas, quae pristinum decus suum, posteaquam perditae fuerant habitae, recipiunt, *nasci* dicant. *Sol* demergit et *nascitur*, ait MINVCIVS FELIX ¹²: et qui non alii simili vtuntur dicendi genere, quorum loca cumulare superuacaneum duco? Immo, aut omni hodie memoria destituor, aut non raro dies ille, quo fortunae nostrae, aut imperium quoddam, aut aliud in melius restituitur *dies natalis* ¹³ apud

D 5

bonae

¹¹ Vid. et *Cl. viri LAMB. BOSII Myster. Ellips. Graecae* p. 21. edit. secundae Franeck. addere plura possem huius generis loca, si per otium liceret.

¹² In *Ostauio* p. m. 371.

¹³ Haec sane ratio est, quod *dies emortualis* martyrum in veteri ecclesia a vetustissimis temporibus frequentissime dictus sit, eorum *Natalis*, siue *ημερα γενεθλας*, quod videlicet eos per mortem aeternae gloriae et vere felici vitae restitui indicarent. Ostendit id cumularis veterum locis *CASP. SAGITTARIUS* in elegantissima dissert. de *Natalitiis Martyrum* c. I. §. 4-7. T. d. H.

bonae notae auctores dicitur. De corporum praecipue resurrectione haud pauci eiusmodi loquendi modi exstant. Sacer codex eam, quae Seruatori contigit, velut nouam quamdam generationem describere solet. Diserte PAVLVS Coloss. I. 18. *ὅς ἐστιν ἀρχὴ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν.* Quo et locum refero Ebr. I. 6. qui, si πρωτότοκος de resuscitatione Domini sumatur, nulla amplius difficultate laborat. Futuram vero corporum nostrorum resurrectionem non vnus ¹⁴ veterum *παλιγγενεσίαν* et nouam dixit generationem. ¹⁵ En locum ex celeberrima Lugdunensium epistola: ¹⁶ Testium Christi cineres in Rhodani alueum a gentibus proiectos esse aiunt. *Ὡς δυναμεις νικησαι θεον καὶ ἀφελεθαι αὐτῶν τὴν ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑΝ, ἵνα, ὡς ἐλεγον ἐκεῖνοι, μὴ δε ελπίδα σχῶσι τῆς ἀναστάσεως.* *Quasi Deo superiores esse, vt VALESIVS vertit, et resurrectionem illis adimere possent, vt quemadmodum ipsi dicebant,*

¹⁴ Immo tam vulgariter haec sententia apud veteres recepta fuit, vt AVGVSTINVS in Epistola ad Pelag. lib. III. c. 3. ausus sit scribere: *Regenerationem illo loco Matth. XIX. 28. NVLLO AMBIGENTE nouissimam resurrectionem vocari.* sicut et ipsemet eandem inculcat de ciuitate Dei lib. 20. c. 5. vt et de pecc. mer. et rem. lib. 2. c. 7. vide plura in hanc rem patrum testimonia congerentem THOM. GATACKERVM, aduers. post. c. 33. et qui sua maximam partem ex Gatackero exscripsit SVICERVM in Theol. Eccles. in voce *παλιγγενεσία*. T. d. H.

¹⁵ PROSPER AQUITANICVS exposuit, in Ps. CXLIII. et CXLIV. p. 518. opp. ex edit. Paris. 1711. fol. ad verba Ps. CXLIII. 4. *potest, ait, per vnā generationem, prima significari vita mortalium, per alteram vero generationem, resurrectio accipi: quia et ipsa regeneratio nuncupatur.* Mox ad Matth. XIX. 28. prouocat.

¹⁶ Apud EVSEBIVM Histor. Eccles. lib. V. c. II. p. 165. edit. Mogunt.

bant, ne spes quidem resurrectionis illis relinqueretur. ALEXANDRINVS CLEMENS de sapientibus Indiae, quos Brachmanes vocant: ¹⁷ καταφρονοῦσι δὲ θανάτου καὶ παρ' ὧδεν ἡγνύται το ζῆν, πειθόνται γὰρ εἶναι παλιγγενεσίαν. Mortem autem contemnunt et vivere nihili faciunt, credunt enim esse regenerationem. Nec in memoriam Tibi reuocem, quae circa celeberrimum Matth. XIX. 28. Seruatoris dictum quam plurimi priscorum disputarunt. ¹⁸ Si dies itaque resurrectionis alter natalis dies, hic vero absolute *ἡμερὰ* dicitur, quidni ille quoque vocabulo hoc appellatur?

§. XVII.

Sed quid multis? Fieri id omnino posse optimi rerum aestimatores, Christianorum primi, videbant. Quo circa nihil apud eos vsitatus erat, quam diem resurrectionis Domini *ἡμερὰν κυρίου* aut *κυριακὴν* nominare. Omnium instar esse potest celebris Iohannis locus Apoc. I. 10. *Εγένομην ἐν πνεύματι ἐν τῇ κυριακῇ ἡμερᾷ.* Cui IGNATI, sed interpolati, luculenta addo verba, qui postquam dixerat, *ἐπιφωσκουσας κυριακῆς* Dominum a mortuis

¹⁷ Stromatum lib. III. c. VIII. p. 539. Tom. I. opp. edit. Potteri. Capiatur hoc loco vox ista, quo quisque velit, sensu. Meam nihilo secius firmabit sententiam. De Stoicorum ceterum *παλιγγενεσία* verba facere nil attinet.

¹⁸ Constitutum mihi est, alio loco de hoc dicto differere, eaque simul, quae vir magnus GODFR. OLEARIUS in *Observ. ad Matth.* p. 535. huc attulit, excutere. Nunc quidem verba CLEMENTIS ALEXANDR. succurrunt. *Paedagogi* L. II. c. IX. p. 219. Tom. I. opp. quibus noui foederis tempus *regenerationis* vocat *oeconomiam*. *Παροικησάμενοι, αἰτ, γὰρ νυν τῆς παλιγγενεσίας οἰκονομίας ἐξηγήσιν.* *Regenerationis enim Oeconomiae in praesentia mitto expositionem.* Num ab aliis locus notatus sit et ad illustrationem verborum Domini faciat, eruditi viderint.

60 MEDITATIO DE DIE CHRISTI

tuis resurrexisse; mox pergit περιχει εν η μὲν παρασκευη, το παθος, το σαββατον, την ταφην η κυριακη την αναστασιν. *Continet ergo dies parascene passionem eius, sabbatum vero sepulturam et requiem Dominica autem resurrectionem.*¹⁹ Non aliter Latini, quibus *dies Domini* et absolute *Dominicus*, dies ille est, quo e sepulcro rediisse Dominum constabat. CYPRIANVS de Aurelio, qui lector constitutus erat:²⁰ *Dominico legit interim nobis, id est, auspicatus est pacem.* Alibi idem:²¹ *Dominicum celebrare te credis, quae corbonam plane non respicis*²². Ipsum illum diem resurrectionis Christi, quem pascha nominamus, ημεραν κυριακην a CHRYSOSTOMO dici observavit COLOMESIUS²³. Plurima alia praetermitto, qui iam fere nimius fui in re nullo modo dubia²⁴.

§. XVIII.

De voce vidimus. Iam *qua ratione credentium princeps desiderio suo potitus fuerit; Diem illum victo-*

¹⁹ Epist. ad Trallianos, §. IX. p. 275. edit. Ittigii,

²⁰ Epist. XXXVIII. p. 75. edit. Brem.

²¹ De opere et eleemosynis p. 203.

²² Appellationis illius *dominici*, Diei ad resurrectionem I. C. retulit AVGVSTINVS de verbis Apost. serm. 15. *Dominici resurrectio conseruauit nobis Dominicum diem, et ipse videtur ad Dominum pertinere.* T. d. H. H.

²³ Obseru. sacris. Opp. p. 627.

²⁴ Equidem non deesse inemini, qui id nominis CONSTANTINI M temporibus primum fuisse natum contendunt quam inuita vero veritate, SVICERVS voce κυριακη alique iam ostenderunt, et vel ea, qui ex CYPRIANO adtuli ostendunt. Ne quid vero dissimulem IGNATII locus, quo potissimum magni viri nituntur ex Ep. ad Trollianos §. IX. p. 50. edit Ittig. non ex omni parte mihi videtur, qui negotium hocce conficere possit. Emendationis enim fortassis indiget, et praeterea admodum est ambiguus.

victricis Christi intuendi, dispiciam. Omnes vero facile animaduertent, me non alio, quam ad *Isaacum*, ex praesentissimo mortis periculo ereptum, hic respicere posse. Vita functus is ab eo tempore Abrahamo videbatur, quod ad montem immolationi destinatum iter incipiebat. Die vero tertia (Genes. XXII. 4.) qua numinis praecepto ex fati ferme faucibus liberabatur, natus denuo ac vitae restitutus. Eo itaque pacto lesum resurgentem et mortis imperium frangentem in umbra videbat Abrahamus, ac ingens propterea gaudium animo concipiebat. Quod quidem mirifice augebatur, cum et vnice dilectum filium, quem iam mortuum crediderat, incolumem reciperet, et iterum ex ore Domini de Messia promissionem audiret. Hoc sane tam certum, fata Isaaci, Domini adumbrasse perpeffiones vt, qui aliter sentire velit, aut ab ipsis Iudaeis, erudendum, quorum maiores ingens in Isaaci Historia arcanum quaerere, satis nosti, aut ad atlantes ablegandum esse censeam, quo innocentiores notes ducere possit. Eius quoque interceptam immolationem ac e morte quasi reditum Christi suo modo repraesentasse resurrectionem, diemque natalem alterum, verissimum iudico. Constans haec erat veterum doctorum opinio. Audiatur CLEMENS ALEXANDRINVS. ²⁵ *αλλα καὶ τὸ κυρίως τὴν θείαν, αἰνιττεται, μὴ σφάγεις, ἀνεστὴ γὰρ μετὰ τὴν κηδεῖαν, ὁ Ἰησοῦς μὴ παθὼν (scil. quoad τὴν θείαν, de qua clementi sermo est) καταπερ πρεβυμὲς ἀφειμένος ὁ Ἰσαακ.* Quin etiam sic vertit HERVETVS ab illustriss. POTTERO emaculatus, *significat Domini diuinitatem, dum non fuit occisus.* *san?*

²⁵ Paedagogi L. I. C. V. p. 112. T. I. opp. 3.

surrexit enim post iusta facta funeris Iesus non passus, quemadmodum Isaacus dimissus est e sacrificio. Interpretatur hinc THEOPHYLACTVS verba Paulli 1 Cor. XV. 4. quibus Christum resurrexisse ait. *κατὰ τὰς γραφάς:* ²⁶ *καὶ πᾶς αὐτὸς αἰτ, αἱ γραφαὶ Φασιν, ὅτι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγὴγέρται? διὰ τὴν κατὰ τὸν Ἰωάνν. τυπὴν, καὶ προ τῆς, τῆ κατὰ τὸν Ἰσαάκ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἀποψώθεντος ζῶντος τῇ μητρὶ καὶ μὴ σφάγεντος, at ubi scripturae loquuntur, quod tertia die resurrexit? per Ionaе prophetae figuram et ante hunc ex eo, quod Isaac tertio die matri sit vivus, conservatus nec immolatus* PROSPERI aut potius alius, mox adscribam locum. Reliquos praetereo, ne iusto sim diffusior, neue illud ab aliis petere videar, quod ipsae mihi sanctiores litterae offerunt.

Est nimirum in Epistola ad Ebraeos decantatus locus Ebr. XI. 19. quo et hanc sententiam et meam de die Christi opinionem optime confirmari puto. *λογισάμενος* scriptor inquit, de Abrahamo filium morti tradituro, *ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δυνατὸς ὁ θεός, ὅθεν αὐτὸν καὶ ἐν παραβολῇ ἐκομίσαστο.* Non ignoro, , quot sibi nodos eruditi in vltimis istis verbis, quae mihi fauere credo, quaesiverint, at quod pace tantorum hominum dixerim, in scirpo quaesiverunt, cum nihil clarius esse possit. Haerent circa verba *ἐν παραβολῇ.* Et quo quisque est ingeniosior, eo acutiores proferre solet explicationem. Ego simplicissime, quod res ipsa scopusque verborum postulat, reddo: *Quapropter et in similitudinem* (*ἐν παραβολῇ* enim pro *eis παραβολῇ*, ut saepius possi-

²⁶ Comm. in Ep. Pauli ad Rom. C. p. 243. edit. *Augustini Lindeslii* Episc. Hereford. Lond. 1636. Fol.

positum) *eum recepit*. Rhetoribus familiare est vocabulum παραβολη, qui vbi dicendi tradunt praecepta περι παραβολων quoque καὶ εικονων commentari solent²⁷ quas dilucidandae rei causa non nunquam adhibendas esse monent. Strictiori vero sensu hi vocem capere consuevere, latiori facri scriptores, quibus omnis diuersarum rerum comparatio ita dicitur. Quin libri Sapientiae auctori παραβολη idem est, ac prouerbium, seu παροιμία. Haec enim mea opinione mens ipsius est C. V. 3. εἶπεν ὁ κύριος, ὅτι ἐγὼ οὐκ εἶπα εἰς γέλωτα καὶ εἰς παραβολὴν ονειδισμῶν. *Hic ille est, qui risui nobis erat et perpetuum malecidendi prouerbium, seu, hic ille, qui in communibus apud nos prouerbiiis versabatur, et fabula nobis factus erat.* Hinc non raro fit, ut in sacris παραβολη idem sit, ac τύπος, καὶ ὁμοίωσις, seu rerum quarundam, futurarum praecipue adumbratio quo sensu et hoc loco exstare, tam ipsa res quam alius eiusdem scriptoris locus, vbi eodem occurrit significato nimirum Ebr. XI, 9. ostendit. Nec accepit aliter non ineptus interpres THEOPHYLACTVS: ²⁸ qui sic eleganter loquitur: τί ἐστὶ τὸ, ἐν παραβολῇ; ἀντί τῃς, ἐν τύπῳ εἰς ἐνδείξιν μυστηρίων κατὰ χρίστου. *Quid est, quod ait in parabola? Id est in figura, ad demonstrationem mysteriorum, quod in Christo erat.* Cui celeberrimos quosuis interpretes, paucis exceptis, iungere possem. Similitudo ergo quaedam pa-
tri

²⁷ DION LONGINVS περι ὕψους c. XXXVII. p. 200. edit. Tollii ARISTOTELES lib. III. Rhetor. C. IV. Illi nimirum ab imaginibus distinguebant similitudines. Non ita scriptores sacri, qui sub generali παραβολῆς voce et illas comprehendunt.

²⁸ Comm. ad hunc locum p. 996. edit. Londin.

tri Isaacus resuscitatus quasi erat? sed cuius quaeso rei? *αναστασις των νεκρων*? Ita quidem longe plurimi interpretum iidemque eruditissimi DAN. HEINSIVS, HUGO GROTIUS alique, quin ipse PHIL. LIMBORCHIVS²⁹ bene, nec me repugnante. Omnes circumstantiae eiusmodi efflagitant explicationem. Ecquid vero probabilius, vnigenitum Abrahami filium, qui unigeniti Dei filii referebat imaginem, omnium resurrectionem, an peculiarem servatoris exemplo suo expresse? Ecquid vero similius, credentium parenti, cui tot praeclara de Messia ex semine Isaaci prodituro, promissa erant, vniuersalem, an eius redemptoris, cuius se patrem fore nouerat, resuscitationem fuisse exhibitam. Equidem posterius arbitror, nec in eo quemquam mihi repugnaturum puto. In similitudinem ergo Iesu e sepulcro aliquando reuocandi filium, de cuius iam salute conclamatum erat Abrahamus recepit. Parabolas crebro vsurpandas esse, vt imbecillitatis nostrae adminicula sint, scripsit SENECA.³⁰ Eo plane consilio perpetuum in Isaaco monumentum Deus Abrahamo constituebat, quo ipsius de Messia mentis persuasio semper renouari, corroborarique posset. Me ne vero iam conclusiones hinc pro sententia mea ducere, cupis, *vir venerande!* Beneficii istud dominum in Abrahamum collaturum fuisse, censes, nisi ingenti eius desiderio inflammatum cognouisset? At enim filebo. *Tibi* scribo, iisque, qui res aestimare didicerunt. Non ergo necessarium, quas sine monitore percipiunt omnes consecutiones, verborum quodam apparatu recensere.

§. XX.

²⁹ Comm. ad h. l. p. 687. a.³⁰ Epist. LIX. p. 149. Tom. II. opp. edit. Gronovii.

§. XX.

Satius erit paucis, quae magni viri de loco illo ad Ebraeos haud ita pridem mouerunt, discutere, quo meliorem nostra interpretationem vix dari posse, intelligatur. IOH. BRAVNIVS V. C.³¹ *ἐν παραβολῇ* hic idem esse vult, ac *ad similitudinem plurium, quos Deus ex mortuis temporibus. V. et N. T. suscitauerit*, aut potius, ut mox addit, *ad similitudinem eorum, qui iam ante Abrahamum aut e morte revocati, aut magnis ex calamitatibus, prout Noachus, erepti fuerint*. Tantum virum istas quaesivisse ambages, ubi nullis spinis obsita sese via offerebat! De vocibus nil moneo; quae tamen, alicubi sic capiantur, aut capi possint, dubito. Nec ea tango, quae de quorundam reditu ab inferis ante Noachum, quibus et Enochum connumerat, in medium profert. Ipsa explicatio ne frigidius quidquam non excogitari, posse, puto. Adeone mortalium intererat, scire, fuisse quamdam inter Isaacum caeterosque, qui e magnis euaserunt calamitatibus, similitudinem, ut tam obscuris illud exponere verbis e re nostra Apostolus duceret? Quis tam stupidus, ut eos, qui communi vtuntur in subeundis fortunae insultibus sorte, pares, sibi ratione quadam esse, nesciat? et quae haec interpretatio, *recepit Abrahamus filium suum non secus, ac alii, quibus sui, quos pro mortuis iam habuerunt, redditi sunt?* vel vulgaris loquendi ratio, eiusmodi dicendi genus spernit.

§. XXI.

Maius quidquam pollicetur ingeniosissimus

παρε-

³¹ Comm. ad Ebr. p. 762

παρεργων sacrorum auctor, qui graecis παραβολην discrimen seu periculum esse notat, atque εν παραβολη exponit *in praesentissimo periculo*. Digna certe tanti viri interpretatio licet minus solida, ut vir graece doctissimus, LAMBERTVS Bos ³² iam ostendit, magis omnibus sese commendaret, si Apostolus εκ παραβολης pro εν παραβολη scripsisset; verum ne tunc quidem firmiter consistere posset. Iudicet ipse vir magnus, vter nostrum fortius colligat. Ipse, qui sic instituit; est apud Hesychium locus, quo παραβολη exponitur per παρακινδυνευμα. Ergo, licet nulla cogat necessitas, i; huius vocabuli significatus hoc etiam loco adstruendus est, praeter scriptoris ipsius aliorumque graecorum consuetudinem? An vero nos, qui sic concludimus; non alio, quam similitudinis sensu apud sacros, omnesque fere exteros scriptores vox παραβολη occurrit, eodem a nostro alio loco adhibetur; commodam praeterea admittit, et elegantem explicationem, quae cum instituto auctoris cui vmbras cum corpore componere moris est, conuenit. Ergo vsitata ista notio neutiquam hic est deferenda.

Equidem nullus dubito, quin, qua est aequitate vir egregius, nobis potius, quam sibi sit adfensurus. Caeterum, non enim diffiteor quod Cl. Bos negat, potest aliquando vox ista periculi notione venire. Graecis παραβολον non raro *periculosum* est. PLINIVS IUNIOR; ³³ *sunt enim maxime mirabilia, quae maxime insperata maxime periculosa atque graecis magis exprimunt, παραβόλα.*
Eodem

³² Exercit. ad Nou. Test. p. 247. edit. secundoe.

³³ Lib. IX. ep. XXVI.

Eodem sensu DION LONGINVS ³⁴ aliiqui adhibent. Quidni ergo et παραβολη periculum esse possit?

§ XXII.

Succedant eius, quem modo nominaui *viri Cl.* LAMB. Bos de hoc ipso loco cogitationes, *οθεν* ipse est *unde*, et ad mortuos refertur, *εκομισατο* vertit per *acceperat*, *εν παραβολη*, per *quasi*. sic haecce esset sacri scriptoris mens; *unde et illum* QVASI, i. e. ex emortuis corporibus, *acceperat*. Stupidus essem, nisi vel hinc curatam viri indutramquae mirum semper in modum mihi placuit, agnoscerem. At enim vero, quis hoc quoque non sentit, quam contorta et dura omnia sint in hac explicatione? vellem ipse non commisisset, quae in *παρεργων* auctore carpit vir doctus: quis unquam aut sacrorum aut aliorum, vocibus *εν παραβολη* ita usus est, ut *quasi* denotent? Nullum produxit, nullum producere potuit exemplum; ad eum, qui vocolae *οθεν* potest esse, significatum reliqua refingere, placuit. Nescio vero, an audaciae careat nota, novas fabricare significationes, quae nulla defendi possint auctoritate? et quis crederet, cum alia non deessent verba, inter omnes recepta, Apostolum inusitatam hic locutionem usurpare voluisse?

§. XXIII.

Aliam ingressus est viam V. C. GEORG RAPHELIUS ³⁵. *Εν παραβολη* is putat pro *παραβολως* hic accipiendum esse, ut saepius *εν αληθεια* pro

E 2

αλη-

³⁴ περι υψους, C. XXXII. p. 174.

³⁵ Annot. in N. T. ex Polybio et Arriano p. 676. sqq.

αληθως, εν ταχει pro ταχεως ponitur παραβολως
 vero interdum apud POLYBIUM esse *insperati*. Igno-
 scat mihi vir non male de sacris litteris meritis,
 quod haec alia cogitanti excidisse existimem. Quid
 αληθεια quid aliae voces in eiuscemodi constructi-
 onibus sint, non ignoro. Quid παραβολη, me
 latet, an *improvidentia*, an *insperabilitas* (nouo
 enim vocabulo opus erit, quod Ciceroniana Len-
 tultate forsan excusari poterit,) an aliud aliquid?
 Melius disputabimus, si vir doctus de hoc men-
 tem suam aperire, simulque apud quos hac notio-
 ne vox illa reperiatur, indicare voluerit. Mihi
 enim alias semper dubitandi erit locus. Neque
 vero de isto, quem praecipue in partes vocat,
 POLYBII loco, certum est, quod παραβολως *in-*
sperato ibi vertidebeat. Lexica compellat Cl. vir.
 Maneat istis laus sua. Mihi vero libertas errores
 eorum castigandi. CASAVBONUS sane *audacter* ver-
 tit. Nec male, viderint vero, ut quid sentiam
 demum profitear, critici, annon medicina lo-
 cus iste polybianus indigeat. & μην αλλ, ait
 ωσπερ αγαθος βραβευτης η τυχη μεταβιβασασα
 ΠΑΡΑΒΟΛΩΣ αυτες εκ τε πειρειημενε τοπη και τε
 προυπαρχοντος αθληματος εις παραβολωτερον
 αγωνισμα, και τοπον ελαττον συνεκλεισεν. [Vnius
 litterae mutatione pro παραβολως legatur παρ-
 βολες αυτες *audaces istos*, sic omnis de adverbio
 isto inconcinne alias hic collocato disceptatio ex-
 spirabit, nihilque porro in hoc loco difficile
 erit.

Sufficiant haec, vidimus quam sese torqueant
 maximi homines, quibus nostra non arridet in-
 terpretatio. Ex quibus omnibus concludendum,
 hanc

hanc ob facilitatem aliasque causas amplectendam, caeteras esse repudiandas, quibus tamen ingenii laudes invidere nolim.

§. XXIV.

Ultimo iam loco *vir amplissime* auxiliares aliorum copiae in aciem essent educendae, quibus meae iam placuissent partes, sed nescio quo fato solus hic milito. Perii, nisi veritatem experior amicam: consensus me destituit. Vnicus est tamen sed ignotus, qui mihi non penitus videtur aduersari. Auctor libri *de promissionibus et praedictionibus Dei* ³⁶ in appendice operum PROSPERI legitur. Is, dum filii Dei perpeffiones ab Abrahamo in filio visas esse, vult, eoque verba nostra diserte trahit, resurrectionis quoque diem non excludit, diem *scilicet*, ait, ³⁷ *passionis filii Dei in suo filio figuratum vidit Abraham quod unico filio non pepercerit, quod velut ad aram crucis tri-duo cum infanti victima conuolauit, quod patiens ac sine voce similis agno coram tondente se filius patri ut percuteret, pia colla praebuit. Quod se ligno quod portauerat, ipse suspendi Isaac non reluctatus est; quod aries cornibus in vepre detentus, spinis coronatum Christum ostendens, pro Isaac immolandum apparuit; quod NB. ideo Isaac immolatus non est, quia resurrectio filii Dei seruata est* Haec omnia credens Abraham videre meruit per figuram quae nos per gratiam impleta esse cognoscimus. Ita auctor hicce, qui fane non adeo ineptus

E 3

tus

³⁶ Editores in admonitione libro huic praemissa satis antiquum esse hunc auctorem et saec. III. florasse ostendunt.

³⁷ L. c. XVII. p. 103. edit. Paris.

tus est, diem Christi ab Abrahamo visum explicat.

§ XXV.

Patere denique *veneranda vir* vt IRENAREI singulares in hoc dictum meditationes ab aliis neglectas his omnibus adiiciam, qui si quis alius, monstri quiddam alere videtur. Verborum vero eius obscuritas forsitan effecit, quo minus ab aliis sententia illa notaretur. Diem Christi tempus ipsius esse confitetur. Duplici vero modo Abrahamum illud vidisse existimat. Primum, dum in terris degeret, eo modo, quo diuini vates futura perspiciebant. Deinde in filiis suis, posterisque Simeone, Hanna, Maria, aliisque, qui viuendo Domini tempus attigerunt, ac ex eius conspectu non leue gaudium perceperunt. Sic ego quidem subobscura sancti viri verba capio, quae interpretes ad unum omnes intacta dimisere. Sed iste plerumque hominum illorum mos est, vt in facilibus occupatissimos sese ostendant. Vnde, si quidem non plane nulla, exigua certe in rem sacram et eruditam utilitas proficiscitur. In iis, quae ad dignoscendas veras aetatis istius rationes, eruendasque genuinas sacros scriptores interpretando regulas; quibus aeui illius doctores insistebant, pertinent, segnes sunt ac remissi; quo tamen dum caremus labore, interiori destituti sumus rerum Christianarum cognitione. Quidquid vero est, non ab iis, quas IRENAEVS sequebatur regulis in sacris oraculis explicandis ista, quam dedi, expositio remota est. Num a vera ipsius mente aberrauerim, ex verbis, quae iam subiiciam, diiudicandum erit.

erit³⁸ *Abraham* inquit - - *doctus repraesentatione*, quod inter homines homo futurus esset filius Dei - - concupiuit eam diem videre, vti et ipse complecteretur Christum; et per spiritum prophetiae videns eam, exultavit. Haec prima Abrahami visio et gaudium. Posteaquam commemorasset Simeonis et pastorum adfectum ob natum servatorem, rursus pergit; sed et *Maria* ait: *magnificat anima mea Dominum* - - *descendente quidem exultatione Abrahae, in eos, qui erant ex semine eius, vigilantes et videntes Christum et credentes ei, reciproca autem rursus et regrediente exultatione a filiis in Abraham, qui et concupierat diem aduentus Christi videre.* Bene igitur Dominus noster testimonium reddebat ei, dicens: *Abraham, pater vester exultavit* et reliqua. En alteram visionem: vereor, vt tibi placitura sit haec commentandi ratio. Me quidem non delectat. Bene tamen illi cum interpretatione, primis doctoribus, consueta, convenire, alio loco docebo.

§. XXVI.

Atque haec sunt, *vir amplissime*, quae in mentem, cogitanti de *die Christi*, venere, *quam Abrahamus vidit*. Tuae erit humanitatis, quae forsitan minus eleganter dicta, benigne interpretari, dictionisque sordes festinationi nimiae, quam morbi auxit impetus, tribuere. Acutissimi dolores, qui me scribentem excruciarunt, vix rationis ferunt imperium: tantum abest, ut ad Latii venustatem me componere potuerim. Omnes impleffe mihi numeros videbor, si ita saltem

E 4

scrip-

³⁸ Lib. IV. adu. Haeres c. XV. p. 302. 303. edit. *Crabii*.

scripserim, ut non frigidum plane Sabini somnium Te legere, existimes. Vale. Kiliae, ex Museo, d. XIV. Sept. MDCCXVIII.³⁹

- ³⁹ Perpauca sunt, quae ad epistolam hanc regessit *vv et* *aynos* LAMPIVS c.l.p. 256. Agit auctori illius gratias, quod *doctissimis iuxta et politissimis observationibus de re ardua pressius cogitandi ansam sibi subministrare voluerit*. Pugnam vero redintegrare cum ipsi non allubuerit, lectores, penes quos omne vult esse iudicium, ad Commentarium suum in Iohannis Euangelium ablegat, qua in via ut b. WOLFFI *Curas in Ioh. II. 56. Tom. I. p. inuisere* haud grauentur, rogamus.

COGITATIONES
DE
IVSTIFICATIONE
ABRAHAMI
AD
ILLVSTRANDA
LOCA QVAEDAM
EPISTOLAE D. PAVLLI
AD
ROMANOS.

COGNITIONES
INSTITUTIONE
ABR. 1711

MAJOR. 1711
1711. 1711. 1711

DE
IVSTIFICATIONE ABRAHAM
COGITATIONES. *

LECTORIBVS

S. P. D.

IOH. LAVR. MOSHEMIVS.

Si, quod nemo negat, verum est, principem inter auctores locum illis deberi, qui quos scribendo erudiunt, eosdem et delectare student, meo quidem iudicio multis aliis praeferri et in primis commendari debent, qui selectas varii generis observationes, quas diuturna et multiplex lectio et meditatio ipsis suggessit, vno volumine comprehensas exhibent, nitidaeque et amoenae oratione vestiunt. Si vsquam; in eiusmodi certe libris vtilitati honestissima iungitur voluptas. Breuitas animaduersionum fastidium pellicit: varietas iucunditatem affert. Est, quod omnes suauiter afficiat et iuuet, in quibus sensus quidam pulchritudinis est, styli nempe dignitas et

* Occasionem illas chartae mandandi Reuerendiss. auctori dederunt opuscula Clariss. BIDERMANNI, quae his nundinis cum erudito orbe communicare viro doctissimo placuit. Optabunt lectores mecum, vti tam felicibus nobis esse contingat, integram messem Commentarii in auream Epistolam ad Romanos, cito citius videre. Haec enim cum Theologiae Christianae diuinum sit compendium, illustratione illius optime omnium consultum in ecclesiae videtur. Est, est e re sacra diuinos libros facili et accommodata temporis ratione explicatos in manus mortalium tradere, atque eos diuinis armis instruere, ne decipiente impietatis specie illusi et industi misere capiantur.

et venustas, rerumque nouitas et inopinata inuentio: Est etiam, quod certarum artium et scientiarum professoribus praeter ceteros et lucis, et commodi, et suauitatis aliquid pariat. Discunt hoc, qui nondum satis sciunt, ut ego, dudum licet aliunde doctus, iterum didici, ex praesenti, viri excellenti doctrina et ingenio, M. IOH. GOTTL. BIDERMANNI, Libro, in quem commentariola sua ex variis humanae eruditionis partibus, antea separatim edita, congeffit, omni quidem ratione perfecta et multa meditatione et cura limata. Nulla harum disputationum triti est ac quotidiani argumenti: omnes noui aliquid et insoliti non per indices tantum suos, quamquam et in his amoenitatis et elegantiae aliquid non communis est, verum etiam res ipsas offerunt. Nulla est, quae vanam tantum et ludicram oblectationem commouere valeat: omnes continent aliquid, quod in rem suam viri docti et litterarum studiosi conuertere possint: vicissim nulla est, in qua sola regnet utilitas: omnes animum etiam voluptate quadam pascunt. Atque haec voluptas non ex rebus tantum nascitur, verum etiam ex verbis, puris, apte cadentibus, propriis, scienter inter se colligatis, et ad Romanae vetustatis prima exempla compositis. Igitur miratus sum, quum vir longe doctissimus libro per se vendibili addi aliquid a me cuperet, qui nec ingenium eius et doctrinam assequor, neque ita mihi faueo, ut auctoritatis nonnihil et dignitatis virorum eruditorum scriptis comparari a me posse confidam: At voluntati tamen eius, ne amici officium defuisse viderer, re bene putata, repugnare nolui.

Co-

Cogitanti, quam de re cum lectoribus in limine opusculi variis optima monetarum animadversionibus referti agerem, non alienum visum est, pauca quaedam ex illis proponere, quae attentius his diebus diuinam S. PAVLI ad Romanos epistolam legens animaduerti ab interpretibus, quos tractavi, aut seposita prorsus, aut minus luculenter explicata. Sciunt rerum sacrarum consulti, restare in hac codicis diuinitus nobis traditi parte nonnulla, quae sagacem et ingeniosam operam desiderent: ex quibus num illa sint, quae iam attingere placet, intelligentibus existimandum committo.

Postquam vir diuinus dogma id, quod epistolae ad Romanos caput est, de iustitia et salute, per fidem in merita Seruatoris, vnice consequenda, grauius et luculenter exposuerat, cap. III. v. 21 - 26. confectionaria quaedam ex eo elicit cognitu illis, quos erudiebat, in primis necessaria v. 27. f. Horum primum his verbis effert: *πᾶ ὅν ἡ καύχησις ἐκ κλειδοῦ.* Vbi igitur est gloriatio? (hominum nimirum apud Deum?) *Exclusa est*, intellige, a negotio salutis, seu a ratione et via salutis obtinendae. In his nihil est, quod diu nos detinere queat. Nam ornatum Rhetoricum si remoueas, haec inest in verbis Sancti hominis sententia: Ex dogmate, quod iam tradidi, hoc primum sequitur, homines omnes, et in his Iudaeos, de meritis et virtutibus suis apud Deum gloriari nullo modo posse, atque omnem iactantiam, quum res iustitiae et salutis in foro diuino agitur, abiiciendam esse. Plus vero, nisi forte fallit opinio, difficul-

ficulatis est in altero confectario, quod haec verba exprimunt: Διὰ ποῖς νόμος? τῶν ἔργων? Ὁυχί. Ἀλλὰ διὰ νόμου πίστεως. *Qua lege, aut per quam legem? Num per legem operum? Minime. Sed per legem fidei.* Praecise S. PAVLVM hic loqui, atque verbis: Διὰ ποῖς νόμος? *Per quam legem?* addendum esse aliquid, quo sensus orationis perficiatur, omni caret controuersia. Id vero non longe quaerunt interpretes, quos inspexi, ad vnum omnes, sed ex proximo sumunt. Repetenda nempe statuunt esse praecedentia verba: ἡ καύχησις ἐξ ἐκλείδῃ, quaestionemque S. PAVLI ita formandam: *Per quamnam igitur legem illa hominum gloriatio sublata aut exclusa est? Num per legem, quae praecipit opera?* Ad eam quaestionem ipse respondet vir diuinus: Neutiquam. *Lex fidei omnem illam gloriationem sustulit.* Fatendum nobis est, sponte veluti hoc supplementum nasci, nec aliud facile in mentem legentibus venire potuisse. At me tamen sententiam, quam gignit, mente diligentius voluentem dubitatio repente inuasit, num facile locum, quem facillime occupauit, tueri possit.

Constat, quod omnes vident, dictum PAVLI binis enuntiatis, altero negante, altero praecipiente seu affirmante: quorum illud ex vulgari expositione hoc erit: *Facultas apud Deum gloriandi seu virtutes et merita sua praedicandi adempta non est hominibus per legem a MOSE latam, quae actiones et opera praescribit.* Hoc ita sese habebit: *E contrario lex fidei seu lex, quae fidem in IESVM CHRISTVM iubet, illam hominum iactantiam vnice exstin-*

extinxisit et sustulit. Posterius enuntiatum per se clarum et euidens est: non item, vti ego quidem existimo, prius. PAVLVS haut dubie nihil temere scripsit. Causam vero si habuit, cur Romanos moneret, hominum gloriationem non per legem Mosaicam deletam et sublatam esse, existimandum nobis est, fuisse tum temporis Romae, qui arbitrarentur, esse in lege Mosis vim quamdam ab omni iactantia homines auocandi, aut fieri saltem potuisse, vt in eam opinionem aliqui delaberentur. Hoccine credibile est? Eratne aliquis vel Iudaeus, vel Deorum cultor, qui sibi aut persuaderet aut persuadere posset, legem Mosis potestate praeditam esse, omnem arrogantiam et gloriationem ex animis hominum extrahendi? Iudaei certe tam longe ab hac opinione aberant, vt potius legem Mosis sibi iustam gloriandi et semet effereendi rationem suppeditare, crederent. Fac vero, fuisse, qui putarent, legem operum a Mose rogatam, humanae arrogantiae obicem ponere atque ad misericordiam Dei implorandam inuitare, digna ne erat haec sententia, quam vir diuinus refelleret et eradicaret? Ego eam potius fouendam fuisse arbitror, quoniam instituto S. PAVLI egregie conueniebat, neque vana et falsa erat. Nonne PAVLVS ipse hoc docebat, legem, humanis viribus maiora exigentem, tacite homines admonere, nullum iactationi apud Deum locum esse? Nonne hoc alte suorum mentibus infixum esse volebat, *legem paedagogum nostrum ad Iesum Christum esse*, seu manu veluti nos ad Christum ducere? *Gal. III. 24.* Credemusne igitur, virum diuinitus actum hoc loco id ipsum euertere,

re, quod alias stabilire studet, per ipsa legis a Deo datae praecepta, quippe quibus nemo satisfacere possit mortalium, tumorem et vanitatem generis nostri deiici? Quo diutius haec mecum considero, eo certior me fieri sentio, paullo altius adscendendum esse, quam solent viri docti, ad id, quod mente retinuit S. PAVLVS, inueniendum. Ego quidem id, quod v. 21. scriptum legitur: δικαιοσύνη θεῷ πεφανέρωται, libenter cum verbis eius iunxerim, quaestionemque, quam Romanis suis proponit, sic esse concipiendam existimauerim: Διὰ ποῖς νόμος ἡ δικαιοσύνη θεῷ πεφανέρωται? *Per quam igitur legem hominibus vera ratio iustitiam seu veniam peccatorum apud Deum obtinendi patefacta est?* Non certe, respondet, per illam legem, cui vos omnia tribuitis, per illam, quam a MOSE traditam accepistis. Sed per illam, quam nos diuino iussu explicamus, *per legem fidei.* Atque huic declarationi verborum viri diuini praeclare respondet conclusio, quae continuo subiicitur: λογιζόμεθα ἐν πίστει δικαιῶσαι ἄνθρωπον, χωρὶς ἔργων νόμου. *Quae quum ita sint, sic quidem censemus, hominem iustum a Deo pronuntiari propter fidem in Iesum Christum, exclusis legis operibus.* Belle ratiocinatur S. PAVLVS: Quoniam, quod vidimus, lex fidei vnice viam salutis monstrat, ideo censemus oportet, fide, non operibus, salutem vnice impetrari posse. Non aequae concinna et euidentis est eius argumentatio, si sic eum rationem subduxisse arbitremur: Quoniam non lex operum, sed lex fidei hominum gloriationem destruit, ideo fidei virtute, non per opera, ad salutem peruenire homines iudicemus.

Habe-

Hæbebit, nisi fallor, quod ad hanc rationem excipiat homo malo suo ingeniosus. Certum scilicet esse negabit, quod hominum aperit miseriam, id ipsum etiam miseriam eius vnice tollere posse.

Ceterum nescio, an intelligant omnes, tametsi, meo quidem sensu, non difficile intellectu est, in verbis viri diuini, de quibus egimus, vocabulum νόμος consuetam potestatem suam non habere, sed idem esse, quod *disciplina*, διδασκαλία, μάθησις, παιδεία. Νόμος, regula est proprie, per quam liberae hominum actiones ad certum finem determinantur. Eam vero notionem hoc vocabulum non admittit, siue cum vocabulo ἔργων, siue cum vocabulo πίσεως copuletur. Inane et superuacaneum est additamentum ἔργων, si νόμος natiuo sensu suo ponatur, quoniam ipsum vocabulum iam normam operum seu actionum significat: vis vero vocabuli πίσεως potestati vocabuli νόμος plane repugnat, ut haec duo vocabula sic, uti hoc in loco, iungi nequeant. Plana sunt omnia et difficultate vacua, si Scriptorem diuinum mutasse hic potestatem vocabuli νόμος animaduertamus, atque verba eius sic reddamus: *Illā institutio seu Disciplina Dei, quae opera exigit ab hominibus, non, quā ratione iustus fieri possit aliquis, ostendit: hoc vnice docet illa disciplina seu eruditio Dei, cuius summa est fides in Christum Iesum.* Dilatat ergo S. PAVLVS, quod et alios Scriptores Graecorum facere memini, exempla licet nunc non succurrant, paullulum communem potestatem vocabuli νόμος, omnem-

F

que

que regulam et normam siue intellectui, siue voluntati hominis data sit, legem vocat. Et quid, obsecro, impedit, ne dogmata omnia, quae hominem gubernant et instituunt, hoc nomine appellentur?

Caput quartum epistolae ad Romanos datae his verbis Dei legatus inchoat: *Quid ergo dicemus Abrahamum, patrem nostrum, consequutum esse quoad carnem?* v. 1. Quam quaestionem ita soluit: *ἐν γὰρ Ἀβραάμ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἔχει καύχημα, ἀλλ' ἔς πρὸς τὸν Θεόν.* Si Abrahamus propter opera iustus est redditus, gloriari quidem potest, sed non apud Deum. Quaestionem mitto, etsi in ea quoque sit, de quo inter se non conuenerint interpretes: In responsione verbis: *ἔχει καύχημα*, addendum esse aliquid, omnes consentiunt: neque disputatur valde, quale illud sit. Deo homines saepissime opponuntur, et hoc quidem in loco nihil occurrit, quod opponi Deo possit, si ab hominibus discesseris. Itaque viri doctissimi adiicere nos iubent: *πρὸς τὴν ἀνθρώπους*, atque PAVLVM hoc dicere, censent: *Abrahamum habere quidem, de quo gloriatur apud homines, nihil vero prorsus, de quo apud Deum se praedicet.* Difficile est, interpretationem repudiare multorum eximiorum virorum consensu firmatam: Verum non contemnenda me cogit, vt hoc audeam, ratio. Manifestum est, verbum: *ἐδικαιώθη*, ad Deum referri debere, PAVLVMque sic intelligendum esse, ac si scripsisset: *ἐδικαιώθη ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.* Receptam igitur si adoptem explicationem, haec S. PAVLO tribuen-
da

da erit sententia : *Si Deus Abrahamum propter opera iustum pronuntiavit, apud homines ille quidem se laudare et efferre potest, non autem apud Deum.* Hoccine verum est? Hoccine S. PAVLUM literis mandasse, verisimile? Quicumque a Deo propter opera sua insons et iustus iudicatus est, is non modo apud homines, verum etiam apud Deum gloriari iustissime potest. Quidni enim ipsi Deo sua merita, suas virtutes, suam sanctimoniam ostendet, quem Deus, propter illam sanctimoniam, merita, et virtutes, purum omnis sceleris et innocentem iudicavit? Quidni apud iudicem gloriatur, qui virtute sua candidam iudicis sententiam obtinuit?

Ego circumspectis omnibus, quae lucem his verbis afferre possunt, in eam venio sententiam, verba: *πρὸς τὸν Θεὸν*, ad utrumque membrum dicti Paulini pertinere, Sanctumque virum, quem nemo nescit compendio sermonis saepissime uti, si quae menti eius praesentia erant, omnia verbis exprimere voluisset, sic loquuturum fuisse: *ἔχει κἀνύχημα πρὸς τὸν Θεὸν, ἀλλ' ὃ ἔχει κἀνύχημα πρὸς τὸν Θεὸν.* Si Abrahamus propter opera iustus a Deo pronuntiatus fuisset, omnino causam haberet coram Deo gloriandi: verum non habebat ille hanc causam apud Deum gloriandi: Sacer enim codex disertissime tradit, eum non propter opera, sed fidei nomine iustum a Deo iudicatum esse. Nihil est in hac interpretatione, quod a ratione et forma orationis Paulinae abhorreat. Verum aliam tamen adiungam explicationem optionem viris doctis relinquens, utram praeferre velint.

Quid si primum incisi, de quo agitur, membrum in quaestionem mutemus et orationem viri diuini hoc modo partiamur: Ἐἰ γὰρ Ἀβραὰμ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη? ἔχει καύχημα, ἀλλ' ἔς πρὸς τὸν Θεόν. Num enim Abrahamus propter opera iustus est dictus? Habet ille quidem suam laudem: (nolo ego eum laude sua priuare: sanctius enim ceteris hominibus et diuinae voluntati conuenientius vixit) *verum hac laude apud Deum uti non potest.* (Qui nimirum acrius videt hominibus, et reconditos mentium recessus scrutatur). Ipse ego priorem interpretationem simpliciorem duxerim: at nec posterior tamen, ut puto, eius est generis, ut difficilis et nimis ingeniosa videri debeat. Ecquid enim obsistit, ne credamus, diuinum virum in priori membro incisi secundi pergere in quaestione, quam inciso primo coeperat?

Demonstrata causa, quae Deum mouit, ut iustitiam patri Iudaeorum impertiret, magnificam subiungit S. PAVLVS commendationem fidei, cui suam felicitatem debebat Abrahamus v. 17-22. Qua commendatione finita quae dixerat, ad Romanorum eruditionem his verbis v. 23. transfert: Οὐκ ἐγράφη δὲ δι' αὐτὸν μόνον, ὅτι ἐλογιάθη αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ δι' ἡμῶν. *Haec vero (quae de fide Abrahami Moses narrat) non propter eum solum scripta sunt, sed etiam propter nos.* Num quid est in his, quod morari aliquem possit? Est, ut arbitror. S. PAVLVS dicit primum, propter ipsum Abrahamum, historiam fidei eius exaratam esse: deia-

deinde et propter posteros. At quomodo Moses Abrahami caussa scribere potuit, qui diu fato suo functus erat, quum Moses opus suum componeret? Num Abrahamus iamdudum inter coelicolas degens, quum Moses exarandae Historiae suae manum admoueret, fructus aliquid ex eius lectione capere potuit? Difficultatem hanc haut aliter remoueri posse puto, quam si sumamus, patrem quidem Iudaeorum Abrahamum hic nominari, at gentem ex eo natam Iudaeorum intelligi debere. Haec igitur fuerit mens diuini auctoris: Moses non tantum ea, quae de fide Abrahami narrat, propterea in literas retulit, ut posteros eius, in quibus ipse quodammodo viuebat, erudiret, verum etiam, ut omnes omnino gentes, quae aliquando crediturae essent tempore Iesu Christi, certas redderet, non nouam salutis rationem illis proponi, sed veterem illam, per quam ipse Abrahamus seruatus est. Non insolens et inusitatum est in diuinis, humanisque Scriptoribus, caput et progenitorem populi cuiusdam, loco populi ex ipso procreati, poni.

Alia quaedam addere molientem occupationes interpellant, quibus deesse diutius non licet. Hoc igitur nobis vnum relinquitur, ut pereruditis his opusculis secundissimam virorum litteratorum voluntatem et eruditi populi suffragia precemur, doctissimo ebrum parenti partam per ea doctrinae multifariae et elegantis ingenii laudem gratulemur. Denique eundem

86 DE IVSTIFICATIONE ABRAHAM.

vera omnis generis felicitate ad vltimam senectutem frui, resque bonarum artium et litterarum aequae diu prosperrime et optime agere iubeamus. Scripsi Göttingae d. III. mens. Iulii A. MDCCL.

DE

DE
DIVERSIS RATIONIBVS
QVAS SEQVVTI SVNT
QVI
IVRIS SACRI CORRIGENDI
NEGOTIVM
IN SE SVSCEPERVNT
P R A E F A T I O.

DE
DIVERSIS RATIONIBVS
 QVAS SEQVVTI SVNT
 QVI
 IVRIS SACRI CORRIGENDI NEGOTIVM.
 IN SE SVSCEPERVNT*
PRAEFATIO.

LECTORI BENEVOLO

S. P. D.
 IO. LAVR. MOSHEMIVS.

Sacri iuris, quod innumerabiles contraxerat deformitates, eodem tempore susceptam fuisse emendationem, quo doctrinae coelestis purgationem, magno animo LVTHERVS aggressus est, illi demum ignorare possunt, quos omnia fugiunt, recentioris ecclesiae Christianae fata. Corruptissima enim doctrina quum in iure, quod ecclesia sibi arrogabat, non vltimum collocatum haberet praesidium, illius nemo poterat vlcerata tangere, quin hoc etiam sanandum sibi sumeret. Atque si LVTHERO licuisset, quae commentatus erat, perficere, non esset hodie, opinor, cur impeditam iuris ecclesiastici disciplinam conquererentur, qui ceteris spectant altius, aut sese superstitionum, nondum prorsus extinctarum medicos profiterentur. Verum fata obstiterunt, vel potius homines, qui nunc plebem inscitam, nunc commoda sua dolebant eripi. Iure consul-

F 5 ti,

Cernitur ea in fronte *Elementorum Iurisprudentiae ecclesiasticae*, Viri Celeb. GEORG. GODOF. KEVPFELII Prof. Helmstad.

ti, quam in decretis Pontificum et Conciliorum ediscendis posuerant multorum annorum industriam, vanitatis atque levitatis condemnari, molestissime ferebant, viamque ideo sequi malebant difficiliorem, sed notam, quam faciliorem, at nulli antea calcatam, et a Theologo praeterea monstratam.

Sunt qui nil rectum, nisi quod placuit sibi, ducunt.

*Sunt, qui turpe putant, parere minoribus, et quae Imberbes didicere, senes perdenda fateri*¹

Theologorum plurimos inane fallebat antiquitatis nomen. Quumque multarum rerum, quae tum legum instar vigeant, aut expressa vestigia, aut leuiter adumbrata simulacra in priscis Christianorum coetibus animaduernerent, neque tamen causas rite perspicerent antiquioris disciplinae, hanc primis CHRISTI sectatoribus reuerentiam deberi iudicabant, ne ab institutis illorum recentiores temere deflecterent. Nota sunt ERASMI, CASSANDRI, WICELII, aliorumque consilia, a quibus nec ego CALVINUM, tametsi episcopos odio habebat, neque ipsum MELANCHTHONEM nostrum, prorsus fuisse alienos, si vellem, demonstrare possem: *Quantum fieri potest*, inquit FRANC. BALDVINVS, nobilis in primis aetate illa Iureconsultus, et CASSANDRI deditus sententia² *valde velim, rem reuocari ad sua initia, primamque veluti formam et institutionem. Quid multis? Lex illa Nicaena, quae tantopere Constantino placuit, nobis quoque placeat, et oraculi etiam cuiusdam loco sit*, ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΘΗ ΚΡΑΘΕΙΤΩ.

Hacc

¹ HORATIUS ep. Lib. II. Ep. 1.

² In Constantino l. de Legibus Constantini M. lib. I. p. 79.

Haec nimis honesta videbatur plurimis oratio, quam ut ei resisti posse putarent. Itaque nonnulla remanserunt in ipso puriori coetu, quae legum auctoritate priuanda putarunt esse sapientes viri, antequam sacrae ciuitatis formam, ex omni parte perfectam dicere liceat.

Vidit aetas posterior maiorum hac in re siue negligentiam, siue leuitatem, atque de tollendis sacri iuris morbis curiose non minus, quam erudite, deliberauit. Verum nostra sibi tempora hoc institutum ita arrogarunt, ut, qui ante nos idem tentarunt negotium, nihil prope secisse, aut potius mala vetustate robusta non tam sedasse, quam leuiter tetigisse, multis hodie videantur. Vtinam! quibus hoc versare saxum placuit, parem semper adhibuissent eruditionem atque prudentiam, neque fidem veteri fecissent dicto: esse, quae deteriora curando fiant vlcera. Sed miserum est, plerosque omnes, qui emendandis aliorum student vitiis, suae ipsos naturae obliuisci, idque, ut alii sine indignatione perferant, postulare, quod ipsimet exquisitam interpretarentur iniuriam. Miserum, qui modum statuere volunt inscitiae, raro ipsos seruare modum posse, idque temeritati dare interdum, quod alii consuetudini. Miserum denique, quum nullos magis lenitas et moderatio deceat, quam eos, qui in aliorum inquirunt vitia, ita multos tamen agere, ac si consulto exacerbare vellent animos, quamque spondent magnifice, correctionem interuertere. Equidem sic sentio, vsu non minus, quam ratione edoctus, Medicos imitari debere, qui vel sacrae, vel litterariae rei commodis inferuire, sordibusque vtramque purgare cupiunt: Qui si
aegros,

aegros, quos accedunt, conuiciis inuaderent, aut nil in toto corpore esse dicerent, quod vel vlllo modo ferri posset, nescio, an multis emotae mentis viderentur. Quod si reputassent doctissimi homines, qui ad sacrum ius castigandum animum aetate nostra appulerunt, parcior, credo, in scriptis eorum contumeliarum melsis esset, quibus moris recepti studiosi excipiantur, neque omnium rerum origines a Pontifice Romano repeterentur, quarum fortassis non minimam partem aut vtilitas, aut necessitas, aut ipsum denique ius consecrauit. Verum haec alias: nunc pauca *de diuersis rationibus, quas secuti sunt, qui negotium hoc corrigendi iuris sacri susceperunt, differere statui.*

Multi nunquam melius fore rebus Christianis arbitrantur, quam si omnia ad priscos mores, veterumque saeculorum instituta reuocarentur. Nihil ego hic requiro, si per prisca instituta eas leges intelligant, quas seruator noster, eiusque amici, eo sanxerunt consilio, vt sempiternae essent, nec vnquam obliterarentur. Verum, quae reduci flagitant vetera instituta, ea, vel ad tempus tantum a sanctis viris constituta sunt, vt ecclesiae consuleretur necessitati, vel etiam, secundo atque tertio saeculo, quum simplicitati minor haberetur, quam antea, honos, certis de causis introducta sunt. Quibus quod alligari nolunt illi, quos veteris aevi rationes non praetereunt, id ego minime demirandum iudico. Si quis alius, ego vetustatis Christianae amantissimus sum, in cuius rationibus explorandis non mediocrem vitae meae partem consumtam esse, non

non inficior: idem pios homines, quorum praeclara extant alioquin in rem Christianum merita, temere hodie irrideri moleste fero ab illis, qui interdum ne attigerunt quidem Patres, ut vocantur, saepe quoque tam infirmo sunt ingenio, ut se cogitatione in heroica illa tempora transferre nequeant; id quod facere tamen oportet eos, qui, quid deceat antiquos Patres, quid dedeceat, perspectum sibi cupiunt esse. Sed idcirco tamen nemo a me impetrauerit, ut iis omnino legibus rem Christianorum publicam regendam esse credam, quibus ea per aliquot olim saecula salua stetit ac incolumis.

Video, atque suo, si vixero, tempore declarabo, non vnam fuisse omnibus in Coetibus, vetustissimis etiam temporibus, sacri iuris normam. Interim qui legibus et institutis diffidebant, ipsos tamen Seruatoris legatos, disciplinae, quam seruabant, auctores esse, utrique contendebant. Sunt, qui alteram partem, mendacii postulant, vire longe doctissimi: Quibus quidnam causae putem esse, cur sic sentiant, vix equidem constituo: mihi secus videtur, et utrosque vera dixisse, non sine causa iudico. Namque amici Seruatoris nostri, quod varia esse populorum perspiciebant ingenia, neque omnes commode intelligebant paribus viuere posse moribus, facile legibus et institutis diffidere patiebantur, quos vna sanctaque coniungebat doctrina. Quod vnum, si nihil esset aliud, satis eos refelleret, qui cum

CLAVD. SALMASIO ³ *quae ab Apostolis constituta sunt, aequae ius diuinum facere censent, ac si ipsius Christi ore*

³ WALO MESSALINVS de Episcop. et presbyter. p. 422.

si ore dicta essent, et praecipue quae ad disciplinam spectant. Multa temporibus dederunt, multa etiam hominibus, sanctissimi viri: quae si omnia retinere vellemus, in ipsos eorum vinctores peccaremus.

Quod si ab eorum discedamus temporibus, quos ipsemet Seruator erudiuerat, incertum videtur, vtrum ipsa rituum multitudo, quae nec opinato priscae simplicitatis sedem occupabat, an inhonestae saepius et inficetae eorum rationes molestius ferendae sint? Sacrum ius Philosophus interdum rogabat, cuius decreta nulli probabant, nisi, quibus ipsam rationem attentius consulere, molestiae plenum videbatur. Nec difficile demonstratu est, quae de daemonum natura, et potestate Graeculi semisapientes somniauerant, plus valuisse interdum, ad leges nouas ecclesiasticas sanciendas, quam sacri codicis effata, aut limatae rationis iudicium. Mitto alia, quae diligenter persequi statui, si per munerum, quibus DEVS, summiq[ue] Principes, me praeter opinionem praefecerunt, molestias, vitam, atque valetudinem, sacrarum antiquitatum commentarios perficere, licuerit atque emittere, in quibus construendis tantum mihi fere otii perit, quantum necessariis eripere possum negotiis. Quamobrem, etsi multa sapienter olim esse constituta non diffitear, quum iniusta Tyrannis immineret ecclesiae, hi tamen, qui vetera sibi reddi volunt instituta; id secum ante omnia deliberent necesse est, an vetera quoque nobis tempora possint reddere, aut antiquas leges, non sine legum rationibus, id quod iustum est, velint recipere.

His

His multo sapientiores, sibi videntur esse, qui ecclesiam sibi met ipsi, id quod olim ea fecerit, iura scribere debere disputant, tantumque putant veritati decedere, quantum ei potestatis atque libertatis eripitur.

Non haec illis tantum sententia placet, qui splendido *ecclesiae* vocabulo Romanum legunt antistitem, aut episcoporum mensas consecantur. Sunt et inter illos, qui nihil ceteroquin sibi rei volunt esse, cum Italorum flagitiis, quorum tam alte haec animis infixi est opinio, ut, si possent, facibus aliter sentientium temeritatem viciscerentur. Quid in Anglia vulgo sentiant haec de re, et quid ibi, non ita pridem gestum sit, sciunt, quos aetatis nostrae rationes non fugiunt: Nam quum BENIAMIN HOADLACVS vir ingenio et eloquentia maximus, iura IESV CHRISTI sibi sumeret adserenda, eumque vnum esse Christianorum legislatorem, quo consilio, nunc non inquiri, contenderet, graviter hoc multis propositum displicuit, qui ecclesiam vice hodie Seruatoris esse censebant. Itaque acris exarsit contentio, in qua illi pro CHRISTI, hi pro ecclesiae propugnabant auctoritate atque iuribus, vtrisque sic dimicantibus, ut modestioribus et sanioribus veritatis, ut sit inter homines, interdum migrasse fines videantur. Esse sua ecclesiae, sua etiam ecclesiae praefectis iura, nescio an negare queat aliquis? Atque tali si nos hodie vteremur ecclesia, qualem Christus esse voluit, casta, pura, omnisque labis et maculae experte Eph. v. 27. cur hanc sacri iuris emendatricem sapientes ferre nollent, nihil omnino causae esset. Sed his moribus

bus et temporibus, quibus ipsa Christi ciuitas prolapsa est, vt omnium opibus refrenanda atque coërcenda sit, viderint, qui ab ea correctionem disciplinae postulant, ne vel imperitae multitudini facem ad nefaria quaeuis audenda praeferant, aut scintillas incendii disseminent, non, nisi multorum sanguine ac pernicie, extinguendi. CROMWELLI tempora in memoriam sibi reuocent, quibus hoc obscurius videtur, eaque legant, quae accurate et prudenter GILB. BVRNETVS, de illis in *Historia temporum suorum* commentatus est. Sed iuuabit de his paullo explicatius disferre.

Siue ipsam eorum, qui pro ecclesia verba tam argute faciunt, mentem, siue argumenta, quibus eam tuentur, spectes, multum habent, quod in eis acutiores reprehendunt. Dudum est, quod eos obseruatum est, qui ecclesiam sine modo crepant, non tam populum Christianum, quam doctores eius atque moderatores, intelligere. Neque fieri aliter posse, quin summa rerum ad eos postremo deuoluatur, qui docendi gaudent iure, si in ecclesiam potestas omnis ferendi leges conferatur, perspicaciores sine negotio intelligunt. Mos hic vero tametsi peruetustus est, primisque rei Christianae saeculis iam valuit, per se tamen satis, quo loco haec habenda sit sententia, declarat. Vt ad speciem niteat, atque eleganti sese commendet amictu, tot tristissimas tamen reipublicae conuersiones, tamque immensum superstitionem examen, in quibus excitandis et fouendis antistitum elaborauit amentia, sapientibus obducit, vt aut pacis atque salutis rei publicae studium deferendum, aut hanc totam sibi repudiandam censeant.

Feren-

Perenda tamen foret haec opinio, si modo certis cincta esset firmamenti ac praesidiis, quibus eam omnino destitutam videmus. Nam in sacris litteris, quod eam communire possit, nescio, an exstet aliquid. *Doctoribus obtemperare* iubentur sancti; Ebr. XIII, 17. Sed cautissime additum est, *eo quod animarum curare salutem iussi sint*. Quod si perpendisset FRANC HARE et alii, qui hoc in praecepto iura sibi videntur ecclesiae deprehendisse, sensissent, nisi fallor, de illis rebus hoc esse mandatum intelligendum, quae ad animi salutem pertinent. Prisci autem aevi mores tum demum apud sapientes valent, quando diuinis eos praeceptis conuenire sentiunt. Inanem sibi vero laborem sumet, qui, quae secundo iam, tertioque saeculo, de ecclesiae natura et potestate, scripta sunt et disputata, ad oracula diuina accommodare studeat. Vtinam SOCRATES aliquis saeculo post natum Seruatorem tertio inter Christianos exstitisset, quaerendoque et identidem interrogando, sensus doctorum de ecclesiae iuribus et indole, vel inuitis illis, in lucem protraxisset! Nunc haeremus saepe numero, ~~magnum~~ magnum licet afferamus erga optimos viros studium, vix tamen, quo illos coërceamus, ~~opinando~~ consequimur, qui neque sibi, neque diuinis legibus conuenienter ac constanter docuisse eos, contendunt. Sed vtcumque est: dixerunt ~~Patres~~ *Patres* praeter id, quod probabile sit et rectum: temporum tamen semper testabuntur variam rationem, qui antiqua ecclesiae hodie iura restitui posse, negant.

Confugiunt alii ad Summos magistratus, atque
 G horum

horum ad sententiam et voluntatem, sacrum ius vnice refingendum esse, existimant. Longam hic attingo litem: quam sic pauci tractarunt, vt nihil inde inuidiae sibi conflauerint. Hinc maiestas vrget imperii atque salus reipublicae: illinc ecclesia, diuinumque ius vim sibi vetant afferri: Sed minus fortassis foret litium, si, qui difficilem hanc ingressi sunt arenam, re aliquomodo finitimas haud miscuissent, neque formulis flexiloquis et inuidiosis sanas saepe deformassent opiniones. Summos imperantes de rebus externis decernere posse ad ecclesiam pertinentibus, de quibus sacrae non minus literae silent, quam sana ratio, nemo forte consideratus negauerit. Eosdem, viris sapientibus in consilium adhibitis, recte latis declarare legibus, quamnam sequi rationem in ciuitate Sacra CHRISTVS et purgata iubeant ratio, aequae certum est ac perspicuum, tutores denique magistratus ecclesiae esse, eiusque iura facta tecta seruare debere, nec committere, vt fiat aliquid in ecclesia, quod rei noceat publicae, controuersia caret.

Sed num intra hos substiterint limites illi omnes, qui sacrum ius principum commiserunt arbitrio, id vero dubium videtur plurimis, visi sunt nonnulli, nec immerito fortassis visi sunt, THOMAM sequi HOBBSIVM, nec modo ciuitatis, cum hoc et ecclesiae iura inter se confundere, sed etiam, post habito iure diuino, atque castae rationis neglecto iudicio, quicquid modo placeat, de re sacra sancire posse, Reges atque Principes, statuere. Fateor, nihil fore planius hac via, si tuto quidem ac sine formidine consecrari liceret eam.

eam. Quid, obsecro, disputamus? quid vltimae vetustatis cineres commouemus? Quid, ne rituum ignoremus origines, cerebrum una cum valetudine consumimus? Quid rationem, quid sacrum codicem, quid Patres, quid consilia emenso labore sollicitamus?

Sic volo, sic iubeo, stet pro ratione voluntas.

Hac norma contenti simus. Caetera hominibus relinquamus, quos laudis atque gloriae nimis vrit atque vexat studium. Satis castigatum erit ius ecclesiae, si id vnice, quod iis rectum videtur, qui rei praesunt publicae, rectum habetur. Sed metuo, ne, qui neminem hac vti posse ratione, nisi qui ius omne atque religionem conculcatam velint, existimant, longe minus habeant futilitatis, atque illi, qui hoc demum esse censent sapere, quod diximus.

Hae itaque omnes viae cum aestuosae sint, nec periculo careant, omnium mihi sapientissime videntur facere, qui abiectis studiis hominum, vnus rationis, sacrarumque litterarum vocem esse audiendam existimant, si natium decus suum iuri ecclesiastico restituendum sit. *ὁ βίος βραχύς, ἡ δὲ τέχνη μακρὴ, ὁ δὲ καιρὸς ὀξύς, ἡ δὲ πείρα σφαιλερὴ, ἡ δὲ κρίσις χαλεπὴ.* *Vita brevis, ars longa, occasio celeris, experimentum periculosum, iudicium difficile.* Sic medicus olim HIPPOCRATES praeclare monuit⁴. Id sibi quoque cum in aliis rebus, tum hic dictum putent, qui recti studiosi sunt, relictisque, quas hominum saepe numero inuenit parum cauta sedulitas, captionibus, ex ipsius mature fontibus hauriant.

G 2

Hanc

⁴ Aphorif. sect. I. Aph. I.

Hanc rationem ingressus est, *vir Ornatissimus*, aliisque iam nominibus de re sacra, peregrinie meritis, GEORGIVS GODOFREDVS KEVFFELIVS. Qui quum intelligeret, ancipiti non raro contentione distrahi, qui purgandis sacris legibus operam nauant, ad ipsa sibi confugiendum esse principia duxit, vnde omnis iuris atque virtutis ratio et norma peti debet, atque sepositis partium studiis, *Iurisprudentiae ecclesiasticae vniuersalis Institutiones* exarauit. Institutum ipsum nulli, credo, sapienti displicebit: dictionis vero ornatum, perspicuitatem, ordinem, sententiarum denique grauitatem, etiam illi probabunt, nisi fallor, quibus haec ceteroquin disciplina minus esse culta videtur atque elegans. Quae mihi lecta sunt, nec enim omnia legeram, quum haec scriberem, ingenium auctoris facile copiosum et amoënum produnt. Cetera, quum is sit vir Clarissimus, a quo nihil proficisci possit, rude, sordidum, aut indoctum, nil dubito, quin eiusdem generis futura, magnorumque et eruditorum hominum beneuolentiam ipsi conciliatura sint. Quam obrem superuacanea haec multis videbitur haud dubie *praefatio* mea, quibus sicut ipse penitus assentior, ita eius repugnare desiderio, nefas duxi, cuius virtuti, studiis, atque honori, impense faueo. *Dabam in Coenobio Vallis Mariae die XIII Iulii MDCCXXVII.*

COGITATIONES
DE
STVDIO LITTERARIO.

STUDIO DE LIBRARIO

COGITATIONES DE STVDIO LITTERARIO. *

§. I.

Quod commune scientiarum ferme fatum esse solet, multos earum cultores famam, paucos sapientiam sequi, id *historiae*, quam *litterariam* vocant, nostro seculo contigisse, manifestum est. Omnes *historiam litterariam* apud nos, quanta potuerunt voce, clamantur hactenus: omnes ad eam diligentius excutiendam miro verborum ambitu hortati sunt: nisi quis ea animum probe imbutum habeat, truncum aut stipitem potius, quam veri nominis eruditum appellari posse, omnes consentiunt. Et quos non motus hae voces in ciuitate doctorum excitant? Ut infamiae notam abstergerent, mista senum iuuenumque agmina tanto concursu ad diuinæ huius scientiarum matris sacra conuolarunt, ut Mystrarum litterariorum numerum inire velle, idem ferme sit, ac arenam dinumerare. Chilia des dicam an myriades? Scriptorum huius farinae ita ab aliquo tempore nostra exercuerunt prela, ut tabernas librarias inspicienti confestim magna se eorum series offerat, quae maiusculo caractere, velut signum salutare, fronti impressum gerunt: DISQVISITIO, SCHEDIASMA, DISSERTATIO HISTORICO-LITTERARIA. Tros Rutulusue huc tam industrie operas contulerunt, ut iam de noua quadam disciplina, formosae matris filia formosiori cogitandum sit, HISTORIA nimirum HISTORIAE LITTERARIAE.

G 4

§. II.

* Describi eas curauimus ex *Miscellaneis*, ut vocantur; *Lipfensibus* Tom. VI. p. 63. (M.)

§. II.

Et non potuisset sane rei doctae melius consuli, si, quod plurimi adfirmant, ex cultu huius disciplinae tota eius salus suspensa esset: quin imo corona aut ciuica, aut muralis, aut, si mauis litteraria, OB CIVES SERVATOS, istis, vt vocantur, Polyhistoribus, publice ex aequo decernenda foret. At dudum est, vt verum fatear, ex quo magna pars istorum laborum mihi admodum suspecta visa est et sterilis: dudum est, ex quo hae *de studio litterario excolendo* vociferationes ingentes animo meo iniecerunt scrupulos. Non quidem nunc exquirere vacat, an ita necessarium fuerit, tam acerbos de hoc studio clamores tollere? licet in istorum sententiam me admodum prouum esse, lubens profitear, qui minus prudenter eos iudicasse existimant, qui cum magno artium seueriorum damno ad euanidas umbras primi, homines non satis consultos auocarunt. Nec etiam de meritis patrum nostrorum in hanc eruditionis partem quidquam afferam, vnde tamen haec quaestio diiudicari posset: num recens natum, an vero vetus hocce inuentum sit? Id saltem aperte mihi constare adfirmo, paucissimos istorum, qui nescio quas ampullas et sesquipedia verba proiiciunt, scire: *quid demum sit Historia litteraria? quae vera eam tractandi ratio? quis studii istius tantopere adamati usus?* Plurimi caeco impetu, nescio quo ruunt, vt scilicet docti videantur, puerilem adfectant scientiam, barbarisque nomenclaturis suis, quos magno numero ediscunt, mirum quantum sibi placent; adeo, vt nouo habitu barbariem ad antiquum imperium recuperandum grassari verendum sit.

§. III.

§. III.

Mouit me res ista, vt paullo altius haec indagarem, *cogitationes*que quasdam *de studio litterario* consignarem. Nihil mihi in istis prius, nihil antiquius fuit, quam veritatis vestigia presso pede sequi, quidquid alii sentiant aut tradant. Docta seruitus valde ab ingenio meo aliena est, qui cum SENECA didicerim. * *Eruditos non dominos nostros, sed duces esse: patere omnibus veritatem: nondum eam occupatam esse.* Num vero hae cogitationes publici saporis futurae sint, vel exinde dubito, cum iste saeculi genius sit, vera odisse. At vero.

Quid refert, dictis ignoscat Mutius, an non? Succenseant, quibus volupe est, tricarum apinarumque caussam agere. Et glandibus vescantur, qui fruges resputant. Irascantur, qui se tactos sentiunt. Per me id semper licebit. Is vero minime sum, qui prudentiorum censuras ferre nequeam. Cogitationes sunt quas scripsi, non praetoria sententia. Et omnia nostra eruditorum iudicio subiecta sunt. Sicubi errauero, aut ipse mihi somnia finxero, sapientum erit, modeste nos admonere, nostrum, confestim stilum vertere, et delere errores.

§. IV.

Ante omnia dispiciendum erit, *quid sit historia litteraria?* vt eo facilius de vtilitate eius, et requisitis candidati litterarii, iudicium ferre queamus. Ludunt hocce vocabulo homines indocti, cumque istud ambiguum sit, purpureum hunc pannum, qui late splendeat, nugis suis assuunt, prauasque merces specioso hoc titulo venditant.

G 5

Sunt

* Epist. ad Lucil. 33.

Sunt quibus vniuersa eruditionis compages hoc nomine venit, alii solam scriptorum et librorum notitiam hac voce innuunt: multi, si rem recte consideres, ad solas elegantiores litteras eam adstringunt. Et quid multis? prout

Poscuntur vario multum diuersa palato,
 talis et notio vocabulo huic subditur. Quin et magna pars ieiunam tantum eorum notitiam requirit, quae hac in scientia, ex eo tempore, quo diligentius eam excoli coepisse aiunt, gesta sint. Haec ipsis est illa scientiarum regina *Historia litteraria*. Hi ut ex suis protrahantur latebris, accurate finienda ompino erit haec disciplina, nimirum quod, meo quidem iudicio, sit, *enarratio factorum, quae scientiis eruditis obligere*. Iusto forsan breuior haec finitio videbitur: at omnia, quae quidem huc referri poterunt, eam complecti, ex dicendis patebit. Nec quisquam, ut puto, cordatior erit, cui ista non sufficiat. Si quis secundum quatuor genera procedere velit, aut cum NICOLAO RICHTERO * *habitus mentis Philologicum* hic ponat, multo prolixior, fateor, esse poterit. Verebar tamen, ne argutiis huiusmodi prudentioribus stomachum mouerem: quapropter hac finitione succincta nostra uti placuit.

§. V.

Vir illustris Io. ALB. FABRICIUS ** triplicem *Historiam litterariam* esse ait, LINGVARVM, SCIEN-
 TIA-

* NICOLAI RICHTERI, Gedan. *de Historia litteraria* Dissert. Rostochii 1696. in 4to prodiit, et, si recte recorder, *sectioni primae Systematis litterarii Dn. D. Caroli Arndii* adiuncta est.

** In Praef. ad nouam editionem *Prodromi Histor. Litter. Lambeciani* 2. a. b.

TIARVM ET SCRIPTORVM; quem alii longo numero sequuntur. Optime sane, si latissimo significato vocabulum accipiat. Credo tamen, Virum Summum, quem fautorem deueniri non ultimam felicitatis meae partem reputo, non indigne laturum, si modeste hic ab eo dissentiam; imprimis, cum ex aliorum tantum mente loqui videatur. Non semel animaduerti, nugiuendulos hac sub diuisione, veluti post carecta, latere, suaeque ignorantiae hanc ceu velum obtendere; et hinc alia ratione rem instituendam esse existimo. Quod ad *Historiam linguarum*, eam Historiae litterariae partem esse, omnino nego. Omnis certe laus, si quae ex tam futili labore sperari potest, Criticis relinquenda erit. Num enim Historici est, apices fugientes insectari, syllabas dimetiri, voces minutis ambagibus dissecare, aut originem verborum et radices deperditas apud Indos, Aethiopes, Sauromatas, Garamantas, et quos non? inuestigare? Minime. At videant isti, qui ortum, progressum, fataque linguae cuiusdam exponere volunt, an quidnam sine miseris hisce subtilitatibus proficere possint? Videant, qui Historiam litterarum inter pia desideria referunt, si vel maxime canoras illas nugas, expeditae possent, num Criticorum, aut Historiorum partibus ipsis defungendum sit? *Vanum omnem laborem esse, qui linguarum Historiae impenditur*, tot egregii Viri, et ipse Celeberr. FABRICIVS * non obscure indicant. Num igitur, qui tam egregiae Scientiae candidati sunt, aliqua ex parte ineptire coguntur? Absit, vt haec adfirmemus. Quomodo id enim tantis laudibus, certatim

* Vid. citatam Praefat.

tim in hanc disciplinam congestis, congrueret? Omnis igitur de linguis contentio, ad Kalendas Graecas finienda, ad Criticorum abeat subsellia. Si quid certi, aut quod usum praestare possit, isti in Syllabicis digladiationibus inuenire possint, nec ego, nec alii gloriam inde partam eis inuidebimus. At si vel ipsi iudicent, omnia hic densissimis tenebris obsita esse, nae tenebrae istae minime omnium in scientia locum inuenient, quam facem ceteris praeferre, omnes fatentur.

§. VI.

Quid mihi hic obiici possit, non video: nisi quis ad viros doctos prouocare velit, qui *Historias* tamen *linguarum* conscripserint, omnibus racemationibus Criticis vacuas. Noui commentationes Virorum Celeberrimorum hac in parte, verum et, quid respondeam, in promptu habeo. Num isti prima initia, mutationes, et reliqua fata linguae cuiusdam enarrarunt? Nemo certe eorum. Num isti Historiam Alphabetariam, originem vocum, radices deperditas, huiusque commatis alia indagarunt? Non credo. Quid itaque egerunt? Linguarum incrementa et decrementa, quae in hac vel illa gente expertae sunt, rudi penicillo delinearunt, sicque adeo non linguas considerarunt, quatenus linguae sunt, et vocibus constant, sed ut scientias a gentibus excultas. Si ulterius progrediuntur, extemplo eas ad Grammaticorum castra dilabi, proque certis incertas spargere fabellas, cernas. Hac vero ratione, si quis Historiam linguarum, litterariae partem esse contendat, non litigabo, cum eandem, quam nos, tueatur sententiam; licet et hic absque Philologica scientia nil solidi exstrui posse omni-

omnino mihi persuadeam. Nostra interea salua, immo tricus otiosorum hominum detegendis longe aptissima erit finitio, quae, remotis discussionibus Philologicis, solas scientias Historiae litterariae obiectum esse statuit.

§. VII.

At quid fiet de Historia DOCTORVM? Haecce ne etiam a finibus Historiae litterariae arcenda erit? Non haec mea mens est. Id volo, Historiam doctorum non distincte considerandam esse, ceu litterariae partem, ne vel hinc occasio supeditetur istis, qui omne studium in Biographiis evoluendis collocarunt, et centum ore DEOS eruditos tonant, Marios, Mutios, Syllasque, deliria sua splendido Historiae litterariae nomine vestiendi. Non certe coelo delapsae, nec ex lovis cerebro, sed hominum ex ingenio prognatae sunt scientiae, et per ipsos educatae. Tam arctus proinde eruditorum et scientiarum nexus est, ut Historia scientiarum absque eruditis, qui obstetrices manus eis accommodarunt, nullo modo dextre explanari queat: Historia vero doctorum, nisi coniuncta sit cum istis eruditionis partibus, quibus hi mentem consecrarunt, incondita farrago sit, cui mens aegra crasso sub aëre natorum pretium quoddam affinxit.

§. VIII.

Omnibus itaque rite expensis, sic iudicio: OBIECTVM *Historiae litterariae solae sunt scientiae, earumque fata*, quae habuerunt. Hae vero cum suos habeant auctores, fautores, propagatores, nosse plurimum interest, quinam isti fuerint, quem factorum ordinem senserint, quo animi habitu polluerint, aliaque. Ista enim, ut ita dicam,

cam, Praecognita magna saepenumero mysteria sagacibus pandunt, unde de ipsa eorum doctrina, eiusque causis, veritate aut falsitate iudicium ferre possunt; hinc *Biographiae* requiruntur. At iidem eruditi plurimam partem aeternas sedes iam petierunt, suaeque inuenta libris post se relictis crediderunt. Ex quo ultro sequitur, opus esse, ut, quinam foetus isti ingenii eorum sint, noscamus, quo in loco apud meliores habiti fuerint, et reliqua. Posset ex his forte triplex Historiae litterariae diuisio exsurgere, quod nimirum sit, *scientiarum* stricte sic dictarum, *doctorum*, et *librorum*. Verum si rem bene putaueris, posteriores duae non sunt partes Historiae litterariae, sed instrumenta tantum illius, aut, si mauis, materiam quamdam praebent, ex qua istius corpus aliqua ex parte formari possit; licet postmodum corporis perfecti omnino partes essentiales sint. Ut hodiernis Pansophis via occludatur, phaleras suas rudi populo venditandi, distinctio haec quam maxime fugienda est. *Historia doctorum et librorum*, in se spectatae, quantius sunt pretii tenuisque usus, ut omnia illa, quae sola memoria reguntur. Potest quis optime in iis versatus, et tamen gnauiter indoctus esse. Neque is Historiam litterariam callere dicendus est, cuius mentem immensa moles narrationum de scriptis et scriptoribus premit. Nae is, credo, deliraret, qui sic concluderet: Bauus aut Maeuius mercaturam earum rerum exercet, quae aedibus condendis inseruiunt. Vel, Caius arte lateres coquendi valet. Ergo hi homines facultate, magnifica palatia et regales domus ex praescripto Scaramozziano aptissime extruendi

di instructi sunt? At vero pari ratione is Historiae litterariae peritus dici potest, cui immensum indicem doctorum ab Adamo usque texere, et sexcentos scriptores de quouis argumento effundere, in procliui est.

§. IX.

Magnam proinde, nostra sententia, inter *Historiam litterariam, librariam, et eruditam*, differentiam esse, maxime evidens est, ut vberius ex iis, quae, cum a generalioribus ad specialiora ventum fuerit, in medium adferemus, patebit. Fuisse et non aliam saniorum mentem, qui ad litterarum fata explicanda, animos calamosque conuertere iusserunt, omni sine negotio comprobari posset. Quam vero nostra aetate huic tenebras offuderint, immo plane eam peruerterint, quis tam rerum omnium ignarus est, ut nesciat? Proximum quoduis scriptum, quod a litteris famam mutuo accepit, consulatur, et extemplo id quod diximus adparebit. Sane si ipsis Viris clarissimis, qui in conscribendis *Introductionibus litterariis* otium consumserunt, discrimen hoc obseruare placuisset; longe alia, puto, facies istorum scriptorum futura fuisset. At dedisse eos aliquid genio seculi, cui nuces cassae saepe deliciae sunt; dedisse aliquid hominibus nugatoribus, quos pro Iunone nubes crebro delectat, existimo, cum rite positis principiis in ipso laboris tractu nimis opere a meta praefixa deflectant. Non defunt, qui oleum et operam eos perdidisse, nos scriptis huius facile carere potuisse, fumos in istis fuisse venditos, in gratiam fratrum ignorantiae, nimis rigide decernunt. Non horum subscribo iudicio: id tamen non diffiteor, me, quae mea forsan

san est stupiditas, non thesauros istos, quos nonnulli in quibusdam depereunt, sed saepius carbones reperisse, nec, serio licet in rem istam cogitarem, quae ratio vera, quis usus Historiae litterariae? ex potioribus mente assequi potuisse. Neque id nego, esse quaedam ex eorum numero, quae, quo sub fidere parentes eorum nati fuerint, solummodo me docuerint, aliis vero in superficiali eruditionis auia ruendi viam monstrarint.

§. X.

Quot enim, sodes, ex eo tempore, quo nominata ista scripta publice comparuerunt, quot, inquam, libri nauci, gerrae Siculae, chartae catae, quot centones ex triuio misere confuti, quot labores, magis quam insulsi, ingeniorum Arcadicorum aut Boëticorum nostram Germaniam ferme inundarunt, quorum tamen nemo non se primi ordinis Polyhistorum esse, aliosque, quos non humiles hae myricae iuuant, longo intervallo post se relinquere suauiter somniat. Vidimus, et adhuc videmus, *Crassos* et *Brutos* eo processisse dementiae, ut excluso monstro informi, cui omne rationis lumen ademptum, sese heroes istos esse, quibus cum litterae intermoriturae sint, sese hic omne punctum tulisse, proterua fronte dicant. At vel Iouem lapidem iurare, ipsos ne quidem nosse, quaenam sit illa Helena, cui placere sic gestiunt. Nec ego hactenus satis acumen eorum capio. Si quid tamen diuinare licet, diuersum plane non tantum a nobis, sed omnibus prudentioribus sentiunt. Difficillimum est, difficiles finire nugae: at quid verat tamen, periculum facere, quod pace tantorum virorum fiat, num,

num, quid ipsis Historia litteraria sit, si non omni aliqua saltem ex parte, tradere possimus. Sit itaque haec, licet non forte ad Scharffii aut Stierii praecepta conformata, plana tamen et perspicua finitio: HISTORIA LITTERARIA est *habitus mentis Morosophicus, memoriam doctorum, semidoctorum et indoctorum, rubraque librorum utilium et inutilium, recentioris potissimum aevi, ex Biographis diobolaribus, aut triobolaribus, quin et ex Diariis eruditorum haustam continens, plerumque in homines, rebus grauioribus ineptos, et iudicio destitutos, cadens, ut fucum imperitiis faciant, et specioso titulo curtam ingenii suppellectilem tegant.*

§. XI.

Num acu rem tetigerim nescio: Id scio, res ita hodie comparatas esse, ut, non multum nos a vero aberrasse, et Strabo et Iulius facile viderit. Socratica ipsa sapientia, qua sine omnem eruditionem lumine cassam esse docent, aliquot chiliadibus nominum propriorum et Scriptorum omnis absoluitur. Si mediocris quaedam notitia factorum, quibus docti indocti obnoxii fuerunt, ex vulgaribus *Βιογραφίαις* accedat, vah! quam non frustra is in Parnasso bicipiti somniavit? Hinc Demetrios atque Tigellos videas, quos Horatius inter discipulorum cathedras plorare iuberet, id primum curare, ut, neglectis omnibus, volumina, quibus funebria programmata, aut naenias confarcinatas habemus, euoluant. Hisce si litterariam quamdam introductionem, eruditorumque Diaria, forte et Morhofianum Polyhi-

lyhiftozem, iunxerint, se vertice Sidera ferire, planeque Apollineo spiritu inflatos esse gaudent. Actum est, ipsorum si iudicio res agatur, actum est de ceteris, qui sua interesse putant, ut solidioribus mentem alant, aut saltem subcesiuarum horarum ista esse reputant. Id chartis impallescere dicunt, Adamum, Wittenium, aliosque huius farinae, in succum et sanguinem vertere. Sic elegantius omnibus innutriti, ne illa, quae sapientia turgent, rumpantur, in vulgus prodeunt, mercesque venales exponunt, multo scilicet sudore partas. Et quoties isti Polyhystores, sic enim vocari malunt, colloquiis eruditae se immiscent, proh! quam dicaculi sunt? Data vel leuissima occasione, imprimis si beata ipsis memoria contigerit, linguarum frenum felici auspicio laxant, nouaque et vetera quam liberaliter e penu sua depromunt. Hic quadrata rotundis misceri, Salmasios, Gruterios, Graeuos, Buchneros, Bosios, Baruffaldos, Mabillonios, Vossios, et quod non? in scenam prodire audias. Ne vero se altum tantum sapere videantur, iuuat et omnino sui similitudinem meminisse. Hinc ad sociari integras cateruas, et quid cateruas? Legiones obscurorum virorum, quibus forsitan concio quaedam funebris, aut aliud quippiam in *Diario Witteniano* aut *Praetorii Homiletica Bibliotheca* locum dedit, summis illis viris cernas. Quot verba, tot fere nomina. Et quo magis ista auribus insueta sunt, eo maius recitatione illorum decus sibi accedere credunt. Quid enim? Num ii non eruditissimi reputandi sunt, viri grandisoni, qui *Azpilcuetos*, *Castricomios*, *Galindos de S. Romano*,
Lu-

Ludouicos de Gongera et Argoye, Aristizauaios, Valenzuelos, Velasquezios, quos alii nefando quidem inaudiuerunt, ad vnguem recensere possunt. Stuper profecto indoctum vulgus, velut ad Orphei chelyn, garrulos hos auscultans, quibus tot ingeniose et eleganter dictis, si Diis placeat, graue synciput est, seque in eis germanos Phoebi fratres suscipere putat. Et silent ita quidem misera haec leuis gloriae mancipia tales plerumque auditores quaerere, quibus ranam pro Diana venditare nullius artis est. Cardinalem PERRONIVM, vt famam sibi acquireret, mille subtilitates, de fluxu et refluxu maris, abstractis et concretis sexui sequiori narrasse ferunt. Non aliter hi nostri Polyhistores: mutatis personis eadem fabula luditur.

§. XII.

At vero, num solam nominum rationem habent? Caue, id credas. Longe alia restant, multo augustiora, multo elegantiora, quibus firmate velut acu picto superbiant. Viros et fata eorum in genere canere, illorum tantum est, qui nondum ad sacra Eleusinia almae huius scientiae penetrarunt. Alii sunt, quos altius progressos omnium Venerum parentes dicere fas est. Habet et Historia litteraria suos *adeptos*, quos viros *adcuratos* vocare moris est. Hi maiori cum industria vitarum scriptores, *Personalia*, vt vocant, Libros in ANA, et huiusmodi, peruolutarunt. Quin et improbo labore Praefationes librorum quorundam, Indicesque prouestigarunt, aurum saepius ex Stercore collecturi. Subnata sunt ipsis

indefessa industria spissa volumina, *aduersaria literaria*, auro contra cariora. Haec omnis eruditionis promtuarum! Hi thesauri, quos vel, Maecenas et Augustus, si in viuis essent, ipsis inuiderent. Huc Arabs, Cappadox, Phryx, Ebraeus, Graecus et Latinus opes contulerunt. Vah! quae in istis non obseruata? Quot hic immensae lectionis specimina! Siue enim *Nominalia*, siue *Realia* sint, densa agmina, quoties iusserint, eruditorum selectarumque obseruationum ex eis, non secus ac ex equo Troiano, prodire possunt. Possessores eorum continuo vsu *viua Musea* et *ambulantes Bibliothecae* dici promeruerunt. Nihil fere est, quod nesciant. Nihil, cui non obseruatis suis animam quasi inspirare queant. Idem ipsis est, de cedris Libani et de hyssopo parietis verba facere. Sit ita, magis mutos eos esse quam pisces, cum a verbis ad res ipsas deuentum est. Sit ita, ne prima quidem ipsos scientiarum principia percepisse. Elegantioribus studiis manus dederunt. Quid itaque ipsis cum seuerioribus Musis negotii? Relinquendae hae sunt iis, quos Iupiter minus aequus pistrino addixit. Id demum est sapere. Historiam litterariam exacte tenere. Et, quam ingeniosi sunt isti summi Viri? Quot floribus quotidianos sermones exornant? Nil loquuntur, nil chartis tradunt, nisi quod pipere et sesamo litterario conspersum. Si vel de puncto, vel spatiis imaginariis, aut de corrigiis Mosis Amyraldi sermo instituatur, statim omnes, qui a Mose hucusque hoc in argumento desudarint, longa serie enarrant, libros, quos nunquam legerint, nunquam viderint. Sufficit, apud GESNE-

RVM,

RVM, DRAVDIVM, BOLDVANVM, LIPENIVM eos occurrere.

§. XIII.

Sin vero de ipsis LITTERATIS quaeras, Historiam eorum vtramque ipsis paginam facere deprehendes. Quam suaues sunt, si placide hic cum iis agatur? Quam rigidi litigatores et omnis *accipiens* tenacissimi. Si quis forte impegerit: Quo die IULIVS PALMARIUS ad plures abierit? Quod matri TAVBMANNI nomen fuerit: *Sybilla* aut *Vrsula*? Quo die RHODOMANNVS laurea ornatus fuerit? deque similibus subtiliter disputant. Queras, quaeso, ex ipsis, quae patria IOHANNIS BACHOTII fuerit? Quaeras de filia CVIACH, de filiis FRANCISCI CAMARELLII, de auia MERCVRIALIS aut CARDANI, de focero BERNHARDI ZIEGLERI, de vxore LAMP. ALARDI, absque omni haesitatione respondent, aut, vbi, memoria deficit, ope aduersariorum lites tantas componunt. Audito tantum viri cuiusdam nomine, quot ille conciones ediderit, qua forma, quo titulo, optime norunt. Innumera sunt, aliis ignota, ipsis quam notissima. Natales inde suos habent arduae, quae tanto furore inter ipsos agitantur, controuersiae. Quid itaque mirum, eos mascule pro suis inuentis, velut pro aris et focis decertare, quibus hic maior ceteris laus debetur. Sic non de lana caprina, sed altioris indaginis rebus manus conferunt. Disputant nimirum: Num rectius scribatur BVSBEKIVS an BVSBEQVIVS? HENRICVS ERNSTIVS an vero ERNESTIVS? Num VOSSIVS, Gerhardus Iohannes, aut Iohannes Gerhardus dictus fuerit?

H 3

Num

Num vox Ebraea KIMCHI, Synonyma sit nominis Germanici Moeller? Num BERNH. RVFILII vitae ICTorum veterum, Lugduni Gallorum, aut Batavorum excusae sint? Num Iuris aut Theologiae Professor TRAZIGERVS fuerit? Num a pictore vnquam SCIOPPI facies adumbrata fuerit? Piget plura referre vitilitigia. Hinc rixae, hinc iurgia, hinc contentiones, bella, Grammaticalibus multo iucundiora. Difficile est ista intuenti Satyram non scribere. Quis enim tam patiens,

- - - tam ferreus, ut teneat se?

cum lepidissimos viros de lepidissimis rebus modo lepidissimo tam cruenta inter se praelia committere videt. Credit, se quis hic acutum cernere: mox vero alter exsurgit, qui Tiresia coeciorem proclamat, monopolium nimirum adcuratoris litterariae sibi soli competere persuasus. Fur es: ait Pedio. Negat alter. Quot hinc dira vibrant fulmina? Quot spargunt conuicia? quot anathemata?

O literatores! seruum pecus! Ut mihi saepe Bilem, saepe iocum vestri mouere tumultus.

§. XIV.

Et ferenda esset ista vesania, ferenda ieiuna ista scientia, aut tacite explodenda, si sibi soli saperent, nec extra muros Iliacos, certamina haec protraherentur. At bone Deus! quam difficile bile ipsis iecur tumet, si vel leuissimus error istis in minutiis a meritis viris committatur. Si *Henricum* pro *Iohanne*, *Danielem* pro *Detbleuo* dixeris, si in patria, aut natali die obscuri hominis erraueris, si numerum minus recte

ſte poſueris, proſ Deum atque hominum fidem! quantos peccatilla haec clamores cient? Proximum eſt, vt doctiſſimis viris ἀβλεψίας, ſtupiditatis, ignorantiae dica ab animalculis iſtis gloriae ſcribatur. Itane quenquam imperitum eſſe? Hoccine credibile eſt, aut memorabile, tanta vecordia innata cuiquam vt fiet? Sic fremunt homines diobolares, vix curto centuſſe redimendi, quaſi omnes Valerii Catonis diras in eos conii-cere vellent, quibus tamen laboris ſterili aenae et infelici lolio impendere non placuit. Herculem κοπεροφόρον generoſo conatu imitantes lapſus magnorum virorum magna adſiduitate Voluſianis ſuis annalibus concredunt, vnde nobiliſſimum tandem opus de *lapſibus magnorum virorum litterariis*, Allatiano de lapſibus in dicendo geminum, conſcribi poſſit. Et memini, nuperum quemdam ſcriptorem id dediſſe conſilii, vt integer de *Anabaptiſmo litterario* Tractatus conſignaretur, vt et hoc modo commodis Doctorem ſubueniretur. Quid vero, ſi hoc non eſt, Ariſtarchi ad dignitatem adſpirare?

§. XV.

Nolumus plura. Iudicent, qui poſſunt, num hoc illud non ſit, quod plurima pars *Hiſtoriam litterariam* vocat. Nihilo tamen minus ad hanc metam pleroſque ſtudiis addiكتورum properare, adhuc hodie cernimus. Nolumus quidem contra ſaeculi guſtum diſputare: Decipiantur, qui decipi volunt. Suum cuique oſput: ſuus pileus. Id nouimus, multa placuiſſe ENNIO et PACUVIO, quae CICERONI et HORTENSIO diſplicebant: et

paruum Iulum passibus minus aequis patrem Aeneam sequutum esse. Iuuenes parum cautos ea, quae facilitate blandiuntur, leuesque curas requirunt, sectari, nil miramur. Et quid non sectentur, cum antecedentium gregem sequi, omnes ferme sibi gloriae ducant? Quid non sectentur, cum nouus ferme indies exsurgat muscarum captator, splendidus talium ineptiarum panegyristes? Id dolemus, quae vere regno IESU CHRISTI et saluti publicae rei inferuire possunt, interim plane negligi, aut supine admodum coli. Sed haec *in genere de studio litterario* dicta sunt: Secuturis harum Cogitationum partibus ad magis specialia descendemus, vt, quae vera nostra mens sit hac in parte, quam clarissime constet. *

- * Primum consilium suum si postea auctori sequi per alia et varia negotia licuisset, primas has cogitationes aliae sequutae fuissent. At sat dictum erat sapientibus. (M.)

DISSER-

DISSERTATIO
IN QVA SOLVITVR
HAEC QVAESTIO
NVM PHILOSOPHORVM
A VERA RELIGIONE AVERSORVM
ALIQVIS MVNDVM A DEO EX
NIHILO CREATVM ESSE
DOCVERIT?

177

DISSERTATIO DE CREATIONE MVNDI EX NIHILO *

Argumentum.

Dogma de creatione mundi ex nihilo ab ipsis rei Christianae initiis inter Christianos viguit §. I. Tametsi aliqui ab eo abhorruerint, illi maxime, qui originem et Platonicos consectabantur §. II. Nam vero philosophi quidam in eadem fuerint sententia, qui a vera religione averri fuerunt, id contrarium est §. III. Utilitas huius quaestionis §. IV. Status controuersiae §. V. Bini Aristotelis loci explicantur, qui generatim ad hanc rem referuntur §. VI. Veterum philosophorum de generatione et ortu rerum sententiae explanantur et illustrantur §. VII. Empodoclis versus ad hanc rem pertinentes §. VIII. Senecae loci §. IX. Num Orpheus creationem ex nihilo probauerit? §. X. Num Hesiodus? §. XI. Num Xenias Corinthius? §. XII. Pythagoraei quidam, qui huic dogmati fauere videntur spinosissimi potius arguendi sunt §. XIII. Nec Philolaum, Pythagoraeum, illi fuisse deditam liquet §. XIV. Plato creationis ex nihilo patronus a multis inducitur §. XV. Qui ex ipso Platone facile refelluntur §. XVI. Nec quae ex Timaeo et Sophista eius referuntur, aut ex Philebo contrarium docent §. XVII. Dacierii quoque rationes ad hoc efficiendum inanes sunt §. XVIII. Platonicis materia et quae sub sensu cadunt *nihilum* dicuntur §. XIX. Num

* Ornat etiam haec Dissertatio CUDWORTHII *Systema Intellectuale*, cui inferi eam primum Auctor voluit, euolue p. 957. (M.)

Num Aristoteles creationi ex nihilo fauerit; itemque Stoici. §. XX. Num Aegypti? §. XXI. Num Sinenfes? §. XXII. Num Iapones? §. XXIII. Num Indi recentiores? §. XXIV. Num antiqui Brachmanes? §. XXV. Num Phoenices? §. XXVI. Num Persae vel veteres vel recentiores? §. XXVII. Num Hetrusci? §. XXVIII. Veteres et recentiores multi ex iunioribus Platonici quosdam creationi ex nihilo fauisse arbitrantur §. XXIX. Dicta quaedam eorum hac de re. §. XXX. Verum vniuersa haec secta credidit mundum ex omni aeternitate existisse §. XXXI. Igitur quicumque ex illis materiam dixerunt esse conditam, illi de idea tantum materiae loquuti sunt §. XXXII.

§. I.

Inter dogmata, quae pro sacro - sanctis merito *Christiani* habent et ab ipso seruatore traditis, non postremum est illud, quod ortum totius rerum vniuersitatis ad supremum numen vnice referre, mundumque hunc infinita Dei potentia, quum nihil olim existeret, conditum et factum esse tradit. Viguit praeceptum hoc in ipso statim Christianae ciuitatis exordio, nec in coetum sanctiorem receptum fuit aliquis, nisi qui publice profiteretur, Deum vnicum rerum omnium, et ipsius etiam materiae ex qua constant omnia, parentem et conditorem esse: quod quidem vnum, si vel sacrae litterae de eo tacerent aequis et consideratis viris argumento foret, ab ipso CHRISTO, eiusque legatis illud profectum esse. HERMAS ille, nescio quis, antiquissimus e Christianis scriptor, quem

* *In pastore Lib. II. Mandat. I. p. 85. Tom. I. Patr. Apost. COTELERII. conf. Lib. I. vii. I. p. 75.*

quem saeculo primo rerum Christianarum vixisse constat, principe fere loco inter Christianae religionis capita, quae suscipi vult ab omnibus, hoc ipsum collocat. Πρωτον παντων, inquit, ¹πιστευσον, οτι εις εστιν ο θεος ο τα παντα κτισας και ποιησας εκ μη ουτος εις το ειναι. *Primum omnium crede, qui vnus est Deus, qui omnia creauit et consummavit, et ex nihilo omnia fecit.* Et hanc docendi formam constantissime seruauerunt deinceps, qui coetibus Christianorum docendo praefuerunt, si a paucis quibusdam discesseris, qui humani subtilitates ingenii simplicitati Christianae doctrinae praetulerunt: id quod, si res et institutam id posceret, infinitis eorum locis demonstrare liceret. Longae exstant praeterea et ingeniosae plerorumque veterum doctorum disputationes aduersus eos, qui materiam rerum, non secus ac ipsum Deum, ex infinito tempore exstitisse, tradebant: ² ex quibus quidnam de creatione rerum senserint, manifestam est. Quocirca qui nostra et patrum nostrorum memoria tam fuerunt audaces, vt hanc sententiam non ante scholasticorum tempora natam, et antiquioribus Christianis incognitam fuisse statuerunt, id quod fecisse aliquos certum est, ³ non tam refellendi sunt, quam admonendi, vt ignorantiae suae consulant, nec antea decernant aliquid,

² Lege, quae collecta sunt ex variis scriptoribus ab EVSEBIO praepar. *Euangelicae Lib. VII. Cap. XIX. f. p. 333. f.*

³ IAC. WINDETVS, eruditus Anglorum medicus, *Libro de vita sanctorum statu sect. II. p. 48.* Cerebrosius tamen o diuina . . . operae putauit (*Manuductionis suae p. 19.*) Scholasticos infimulare, quasi illi principes creationem ex nihilo ex male accepta significatione vocis נִחְיָה confixissent. Conf. THOM. BURNETI *Archaeolog. Philof. Lib. II. Cap. IX. p. 453.*

aliquid, quam maiorem sibi veterum rerum et dogmatum scientiam collegerint.

§. II.

Ante Christianos quin *Iudaei* doctrinam eamdem de ortu rerum omnium tenuerint, et ab ipso MOSE acceperint traditam, nullum omnino dubium est. Nullus quidem coetus tam purus et sanctus est, quin membra eius quaedam interdum a sanitate deficiant: nec idcirco tam inter *Iudaeos*, quam veteres *Christianos* exstitisse olim aliquos negem, qui, communi et publica totius gentis opinione reiecta, sibi sapere et de rerum originibus ingenii sui dictata, quam diuina oracula sequi maluerunt. Sed ex paucorum exemplis et rationibus totius multitudinis aut plurimorum saltem opinionem metiri, nunquam hominis fuit sapientis et ingenui. Auctor est PROCOPIVS GAZAEVS, non ignobilis sacrorum librorum saeculo sexto interpret, exstitisse, qui dicerent aetate sua, MOSEN ab Aegyptiis edoctum tradidisse, mundum a Deo ex materia quadam conditum esse aeterna, eaque de causa in Graeca versione *capitis primi geneleos* vocabulum *εποίησε*, *fecit*, adhibitum esse, quod de rebus etiam usurpari soleat, quae ex materia quadam conficiuntur. ⁴ Placet ipsa eius Graeca verba, quae non ita pridem a STEPHANO SOVCIERO, iesuita doctissimo, in lucem protracta sunt, ⁵ describere et in latinum sermonem vertere:

⁴ *Comment. in Genesim* p. 2. ed. latinae a CONR. CLAVSERO Tiguri 1555. fol. curatae. Graece nondum prodiit hic commentarius.

⁵ In *observationibus* ad librum posthumum RICH. SIMONII. Parisi. 1730. quatuor volum. in 8. editum: *Critique de la Bibliö.*

re: nam CLAVSERI, quae adhuc exstant, *commentarii in Genesin* PROCOPII versio cum obscurior est, tum verbis Graecis non satis congruit: Το γαρ εποίησεν, επειδη λεγεται, και επι των εκ τινος γιγνομενων, οιον οτι εκ σιδηρου δρεπανον η τι τοιουτον ο τεχνιτης εποίησε, δεδωκε τισι λαβην τε λεγειν, ως Μωυσης εξ Αιγυπτιαων μαθων, εξ υλης προϋκειμενης γεγονενα το παν, εικοτες ειπεν εποίησεν. Ων αγνοητες την συκοφαντιαν οι ερμηνευσαντες, εποίησεν ειπαν: *Quum vocabulum εποίησε de illis etiam rebus adhibeatur, quae ex materia quadam fiunt, de falce, verbi causa, quae paratur ex ferro, et de aliis rebus eius generis, quae conficiuntur ab artificibus nata hinc est nonnullis occasio dicendi, MOSEN, quum ab Aegyptiis edoctus esset, accommodate ad hanc sententiam verbum εποίησε usurpasse: Quorum hominum fallaciam quum nescirent Graeci interpretes Mosis, verbum ebraeum verterunt: εποίησεν.* Ergo erant id aetatis inter Christianos, qui creationem rerum omnium ex nihilo non modo repudiabant, verum etiam MOSEN ipsam in partes suas pertrahere, studebant. Suspisor discipulos et sectatores ORIGENIS potissimum hic argui. Nam ORIGENES, quum Platoniorum iuniorum sese capi passus esset commentis, mundi etiam cum his aeternitatem adseruit, Deumque materiam numquam non ex infinito tempore ex semetipso produxisse,

Bibliothèque des Auteurs Ecclesiastiques de Mr. du Pin, Tom. I. p. 690. Professus est ipse SOVCIETVS, se harum observationum auctorem esse tametsi nomen eius in fronte libri non exstet. Quare falluntur qui TOORNEMINIO eas adscribunt, erudito ex eadem familia viro et rerum veterum peritissimo.

duxisse, adseueravit, quod ex METHODIO⁶ liquet, aliisque locis a PETR. DAN. HUVETIO iam commemoratis: ⁷ quo dogmate prorsus creationem ex nihilo sustulit. Dissidebat ille quidem nonnihil ab HERMOGENE, MARCIANE et reliquis, qui materiam aequae esse, atque Deum, aeternam, neque villo modo supremo Numini subiectam, statuebant: quos numquam antistitum Christianorum vigilantia in veris Christianis numerari fuit, sed scriptis, factisque ciuitate sacra proscripsit: at hoc tamen in illis probabat, quod res omnes creatas a Deo esse, quum nihil exstitisset antea, negarent, tametsi materiam, vnde facta sunt omnia ex Deo ab aeterno pependisse, diceret. Ab ORIGENE, cuius incredibilis fuit inter Christianos tertii et quarti saeculi autoritas, et Philosophis Platonicis, quibus nulli meliores ista aetate putabantur, perniciores haec sententia ad multos manauit alios, et eorum etiam tam Graecos inter, quam Latinos, infecit animos, qui purioris ceteroquin doctrinae statores et vindices putabantur. Vnum ex multis testem dabo, magnum profecto virum et sanctis post obitum adscriptum, BOETHIVM, qui ex mente prorsus Platonicorum de mundo praecipit, eumque aeternum quidem esse negat, at perpetuo tamen fuisse tradit: *Itaque*, inquit, ⁸ *si digna rebus nomina ultimus imponere, Platonem sequentes, Deum quidem aeternum, mundum vero dicamus esse perpetuum.* Itaque inter illos etiam Christianos, qui grauiorum erro-

⁶ Libro περί των γεννητων apud PHOTIVM Bibliothecae codicis CCXXXV. p. 934.

⁷ In Origenianis Lib. II. *Quaest.* XII. §. IV. p. 165.

⁸ De consulatione Philosophiae Lib. V. p. 138. 139.

errorum in doctrina haud alioquin postulati fuerunt, aliqui exstiterunt, qui nihil sibi rei voluerunt esse cum veteri de rerum originibus doctrina: Sed hoc tamen non impedit, quo minus publicum hoc et commune Christianorum dogma primis fuisse saeculis constituamus, diuinam potentiam effecisse, vt quae nusquam erant antea, esse ac existere inciperent, quam hic orbis concederetur. Sileo nunc de alio quodam Christianorum genere, in quo eximii quidem viri etiam fuerunt, quod inter Platonicos et Christianos sese veluti interiecit, et hunc quidem, quem cernimus, mundum a Deo ex nihilo factum esse concessit, at simul alium multo meliorem mundum, qui sub adspectum haud cadat, ex aeternitate vna cum Deo fuisse existimauit: ⁹ cuius sententiae partem quamdam ii deinceps adsciuerunt, qui *Palamitae* seculo decimo quarto inter Graecos vocati sunt, et recentiores quidam in coetu Romani Pontificis Theologi.

§. III.

Num vero praeter Iudaeos et Christianos, qui a sacris hac de re litteris eruditi fuerunt, Philosophorum aliqui, qui vel ignorarunt veram religionem, vel contemserunt, eo contemplando sola ratione duce peruenerint, vt mundum totum, nec formam tantum eius, sed etiam materiam a Deo perfectam esse, constituerent, inter viros doctos haud conuenit. Plurimi quidem censent, omnem philosophorum turbam Graecos, Barbaros, Latinos, quotquot luce diuina haud

⁹ Lege BASILIVM MAGNVM *Comm. in Hexaemeron Homil. I. §. 5. p. 5. Tom. I. opp.*

haud fuerunt collustrati, aut ipsum mundum pro aeterno habuisse aut mundi saltim materiam initio priuasse, eamque putasse aut lege quadam et motu naturali formam, quam nunc habet, accepisse, aut ab ipso Deo digestam et descriptam fuisse. PETR. GASSENDVS: *omnes, inquit, ¹⁰ philosophi in id consentiunt, ut materia praefuerit, ex qua procreatus sit mundus, quod nihil ex nihilo fiat, cum fides tamen sacra declaret, fuisse mundum ex nihilo nullaue materia creatum.* Huic multi, grauesque et eruditi viri plane consentiunt, quos inter, ne longus sim, vnum sufficiet nominasse IACOB. THOMASIVM, in quo eximiam fuisse notum est dogmatum et opinionum veterum cognitionem. ¹¹ His longius etiam THOMAS BURNETVS progressus est, qui ne Iudaeos quidem arbitratur credidisse, mundum ex nihilo esse conditum, et negat Christiana religione antiquius hoc esse dogma. ¹² *Notandum est, inquit, credidisse antiquos ex nihilo nihil fieri et quidquid est substantiae, aliquo modo semper existisse semperque existitum.* *Doctrinam enim de educatione rerum ex nihilo et reductione in nihilum, philosophis ignotam primum inuexisse videtur Theologia Christiana.* Et interiectis nonnullis: *Creatio et Annihilatio hodierno sensu, sunt voces factitiae: neque enim occurrit apud Hebraeos, Graecos aut Latinos*

¹⁰ *Physices Sect. I. Lib. I. Cap. VI. p. 163. Tom. I. opp. confer eundem Lib. VII. Cap. VI. p. 481. p. 484. f.*

¹¹ *Schediasmate Philosophico §. 37. p. 54. 55.*

¹² *Archaeolog. Philos. Lib. I. Cap. VII. p. 326. Adde Lib. II. Cap. IX. p. 453. FRANC. BALTVS defense des Peres accuses de Platonisme. Livr. III. p. 325. Ni Platon ni les autres philosophes payens n'ont point connu de creation proprement dite.*

vox ulla singularis, quae vim istam olim habuerit. His autem vehementer resistunt alii nec eruditione nec ingenio minores; qui tametsi haud negent plerisque veterum philosophorum creationem ex nihilo ignotam fuisse, aliquos tamen putant ex illis, excellentiori ceteris ingenio praeditos, meditando ad hanc sententiam delatos fuisse, alios a maioribus ita institutos fuisse, ut eandem, quam Christiani, opinionem de rerum originibus fouerent? Huic generi duces sese iam dudum prae buerunt ex antiquis Christianorum doctoribus aliqui, quos nouimus studiose cauisse, ne Philosophorum et Christianorum praecepta nimis inter se distare viderentur: De quorum numero CLEMENS ALEXANDRINVS non modo PLATONEM et ORPHEVM, verum ipsos etiam stoicos perhibet mundum duxisse ex nihilo factum esse.¹³ Maiori autem virtute et eruditionis copia recentiores quidam negotium hoc aggressi sunt, qui post instauratas vixerunt litteras: quod ut facerent, hoc eos potissimum adduxit, quod Christianorum religionem pulcriorem nunnullis visum iri sperarent, si cognoscerent, difficillima eius dogmata illis dudum placuisse, quibus nullum aliud lumen, quam ratio, affluisset. AVGVSTINVS STEVCHVS Eugubinus antistes, *toto Libro septimo* operis notissimi *de perenni Philosophia* id vnum agit, ut ostendat omnes philosophos, qui aliquo inter Graecos et Barbaros loco et numero fuerunt, falsos esse, Deum mundi huius conditorem et opificem esse. Sed hic minus, quam res flagitat, luculentus est, nec euidenter satis declarat, vtrum hoc tantum sibi voluerit, Philosophos istos

I 2

mundi

¹³ *Stromatum Lib. V. Cap. XIV. p. 701. et p. 724. Conf. EVSEBIVS Demonstrat. Euangel. Lib. III. Cap. III. v. 106.*

mundi aeternitatem inficiatos esse, an vero eosdem quoque censuerit statuisset, ipsam eius materiam a Deo ex nihilo factam esse. Coepisset mundum aliquando, nec semper fuisse, immo diuina ratione compositum et constructum esse, nullum est dubium, quin summi et praestantissimi veterum sapientum censuerint: valde vero dubium est, an aliqui ne mundi quidem materiam existitisse dixerint, antequam Deus eam immensa potentia sua produceret. Afferit STEVCHVS passim nonnulla ex quibus non sine ratione conficias, fuisse eum illis, qui materiam mundi ex ipsa diuina natura fluxisse arbitrantur: Et notum est praeterea, visum fuisse homini ex aeterno lucem quamdam diuinam, nec creatam, existitisse, et ex ipso Deo manasse: quam eius sententiam acerbe DION. PETAVIVS¹⁴ castigat. Hinc ne ipse quidem sic, vti fas est, de ortu rerum sensisset et creationem mundi ex nihilo certa ratione sustulisset videtur: ex quo cur tam obscure ex conturbate de hoc negotio differuerit, apertum est. Moneo, haec eorum causa, qui STEVCHVM copiosissime omnium ostendisse tradunt, de rerum originibus inter antiquos philosophos et Christianos nullam dissensionem esse: quod qui absolute accipit, is sine dubio fallitur. Non multo apertius et dilucidius in hoc argumento versati sunt alii nonnulli, qui post STEVCHVM scripserunt. HVGGO GROTVS¹⁵ afficere studet, Phoenices, Indos, Aegyptios et Graecos, de origine mundi

¹⁴ *Dognat. Theolog. Tom. I. Lib. III. de Deo et propriis. Dei Cap. V. §. III. p. 144 f.*

¹⁵ *Not. ad Libr. de veritate relig. Christian. Lib. I. §. XVI. p. 29.*

haud aliter sensisse, atque MOSES sensit: at dubium relinquit lectoribus, quam late hoc patere voluerit, nec clare significat, an vel ab ipso MOSE putet creationem ex nihilo esse traditam. PETR. DAN. HVETIVS in *Quaestionibus de concordia rationis et fidei quas Alnetanas* inscripsit, singulari capite¹⁶ demonstrandum sibi sumsit, laudatissimos philosophos de initiis huius vniuersitatis eadem sensisse, quae veteres Ebraeos et Christianos. Ac sub ipsum quidem disputationis exordium tres ferri commemorat de mundo sententias, quas inter primo loco eorum opinionem collocat, qui ex nihilo censent cuncta esse a Deo creata: verum huius distributionis prorsus deinceps obliuiscitur, nec designat, quosnam ex philosophis, quorum sententias recitat, primo illo genere comprehendere velit, vno tamen excepto PLATONE, quem diserte contendit mundi totius molitionem ad vnum Deum retulisse. In TOBIA PFANNERO, alio huius generis scriptore, idem fere desideres. Monet is¹⁷ philosophorum plurimos, tametsi Deum mundi huius fabricatorem dixerint, aeternam tamen ei adiunxisse materiam: quod dum facit, aliquos eorum simul indicat melius sensisse ceteris et materiae quoque originem adscripsisse. Quod si vero quaeras, quinam illi fuerint ex illis quos longo recenset ordine, quibus vera placuerit sententia, responsionem ab ipso frustra expectaueris. Sed nec tamen alii desunt, qui minus hac in re explicanda ambiguitati student, et nominatim eos enumerant, quos putant materiae non minus, quam

¹⁶ Lib. II. Cap. V. p. 109.

¹⁷ *Systemate Theologiae gentilis purior.* Cap. V. §. III. f. p. 156.

formae huius vniuersi principium dedisse. Nam, vt eos praetermittam, quorum in sequentibus aliquos indicabo, qui vnum vel alterum philosophorum confirmant sententiae huic fuisse deditum, LIVIVS GALANTES, philosophiae vtriusque in foro Cornelii professor, probare instituit platoniorum non mediocrem partem nihilo deterius atque Christianos, de mundi natalibus docuisse.¹⁸ Cum hoc facit RADVLPHVS CVDWORTHVS, qui nobis haec scribendi occasionem dedit, vt pote cui passim iuniores Platonici cum aliis in rebus, tum hac maxime, haud multam infra Christianos putantur esse positi.¹⁹ Alii maius etiam aliquid postulant, nec Platonicos tantum, verum omnes fere philosophos, tam Graecos quam Barbaros, in quibus nominis et dignitatis non nihil fuit, in societatem dogmatis huius pertrahere cupiunt. EDMVNDVS DICKINSONVS, Anglus, veteres omnes ante ARISTOTELEM physicos, Phoenices item Aegyptios, quin etiam HESIODVM autumas materiae opificem et conditorem, supremum numen, praefecisse.²⁰ Ex nostri coetus Theologis ADAMVS TRIBBECHOVIUS²¹ cunctos veterum sapientes, si a paucis quibusdam discefferis, arbi-

¹⁸ *In comparatione Christianae Theologiae cum Platonica*, Lib. IX. p. 236. Bonon. 1627. fol.

¹⁹ Vid. *System. Intellect. Vniuers.* Cap. V. sect. II. p. 752. f.

²⁰ *Physicae veteris et verae* Cap. XII. quod est *de creatione materiae* p. 195. 198.

²¹ *In diff.* quam inscripsit: *veritas creationis mundi, prout a MOSE descripta est, offensa in traditionibus gentium ac vetustissimis antiquitatis profanae monumentis* Kiliae 1668. edita, quam THOM. CRENIUS in lucem reuocauit et in fasciculo *Dissert. Hist. Critic. Philologicar.* Roterod. 1691. 8 edidit, Cap. II. p. 276. et alias.

arbitratur nihil de ortu materiae dubitasse. Attulit etiam ad hanc opinionem confirmandam nonnulla Io. ALB. FABRICIVS²² qui noua quaedam testimonia veterum laudauit, ab aliis praeterita. Novissime viri doctissimi, qui *historiam vniuersalem* magnae molis opus condendum inter Anglos susceperunt: in eius *Prolegomenis* Gallice superiori anno versis, non modo Graecorum philosophorum nobiliores quosdam, sed etiam Hetruiscos, Magos, Indos, Iapones, Sinas et alios aut parum aut nihil patuunt a Christiana veritate hoc in dogmate remotos esse.²³ Plures, quos eadem delectat opinio enumerare, necesse non est, quum hi reliquos omnes facile tam auctoritate, quam eruditionis copia et testimoniorum multitudine superent.

§. IV.

Haec magnorum et eximiorum virorum discordia commouit me, vt constituerem, aliquid laboris et diligentiae in hac quaestione enodanda consumere: quod quidem praesenti *Dissertatione* faciam. Neque nullius momenti est, scire, vtri parti veritas magis faueat. Nam cum semper utile est perspectum habere, quousque illi peruenerint in veri cognitione, quibus lumen coeleste non adfuit, tum necessarium hodie intellectu est, quantum fidei habere decreat illis, qui conuenientiam Christianae religionis et philosophiae semper in ore ferunt: quos quidem multi, quibus omnis exosa est religio, imperitiae rerum ve-

I 4

terum

²² *Biblioth. Graec. Lib. II. Cap. XII. §. VII. p. 464.*

²³ *Introduction à l' Histoire universelle contenant les sentimens des philosophes anciens et modernes sur l'origine et la creation du monde. Haye 1731. in 8. p. 139. seq.*

terum et piarum fallaciarum accusare non desinunt, alii nocere potius, quam prodesse rebus Christianis existimant. Omitto commoda, quae ex his disquisitionibus eiusmodi capere illi possunt, quorum interest vel Historiae philosophicae, vel sanctioris recessus scrutari, veramque naturam cognoscere dogmatum et opinionum, quae tam veterum scholarum philosophicarum conditores, quam coetuum Christianorum antistites discipulis suis tradiderunt. Ordine igitur eos perlustro, quibus id honoris a viris doctissimis datum est, quod de rerum ortu haud aliter, quam Seruatoris nostri discipuli senserunt et ingenue exquisiram, num ista laude digni sint. Primum *Graecos* prodire iubebo philosophos in quos hanc gloriam cadere eruditi homines voluerunt, a quibus *Latini* deinceps disciplinam acceperunt. Ab his ad gentes progrediar, quas *barbaras* appellare cum Graecis et Romanis solemus: Extremum locum *iuniores* occupabunt *Platonici*, qui nouam ex singularem plane sectam condiderunt, cuius rationes alio loco exposui, et pluribus, quam ceteri, patronis utuntur et defensoribus: ob quas causas figillatim et accuratius de illis dicendum esse, arbitror.

§. V.

Ante vero quam rem ipsam aggrediar, constituendum mihi diligenter esse video, quidnam in quaestionem et disceptationem proprie veniat, ne aut rerum imperitis aut rixarum cupidis aditus aliquis ad hanc causam pateat. Non hic quaeritur: vtrum philosophorum aut aliorum hominum aliquis qui ratione quidem valuerunt et ingenio at diuinæ patefactionis lumine caruerunt, eo vs-

que

que contemplando enifus fit, vt statueret, Deum orbis huius, fiue formam fpectes, fiue materiam, vnum fabricatorem effe? aut: num dogma de creatione rerum omnium e nihilo ex illis fit, quae ratione fibi relicta poffunt inueftigari? Perfua- fum mihi eft, tantum effe virtutis in animis ho- minum praefertim eorum, quibus diuino benefi- cio perfpicere ratum eft, quid rem quamque con- fequatur, quidue ei viciffim repugnet, vt etiam fine patefactione diuina cognofcere ac intellige- re valeant, eos, qui aeternam Deo materiam ad- iungunt ex eaque hunc orbem ab eo compara- tum effe putant, difficultatibus femet ipfos im- plicare indiffolubilibus et ad fcita deduci valde absurda et a fana ratione auerfa, eaque de cauffa decernant, fieri nullo modo poffe, quin mundus hic a Deo ab omni parte procreatus fit, tametfi ingenii fui viribus explicare nequeant, quemad- modum hoc factum fit. Et hanc mecum tenent fententiam illi, quos nemo vel imperitiae vel ftuporis, vel nimii erga rem Christianam ftudii postulauerit. Memini BENEDICTVM PERERIVM Ie- fuitam pereruditum, cuius hodie fcripta neglecta iacent, quamuis nec eruditione careant, nec in- genii et orationis copia, octo argumenta referre, ex quibus ratio, fuis vnice viribus fulta, cogno- fcere poffit in doctrina de creatione ex nihilo effe nihil, quod magnopere hominem fapientem offendere queat.¹ Et in his quaedam tales funt, vt non poffint non mentem hominis commoue- re, cui veritas curae eft. PETR. BAYLIVS grauiffi- mis oftendere rationibus tentat, neminem, nifi

I 5

qui

¹ *De communibus omnium rerum naturalium principis et affectionibus Lib. V. cap. VII. p. 291.*

qui sententias amplecti velit extra modum absurdas, dubitare posse, quin ipsa etiam rerum materia profecta sit a Deo. ² Eximii duo viri, quibus nihil maius est inter philosophos aetatis nostrae, IO. LOCKIUS et ISAACUS NEWTONUS non modo negant, creationem mundi rationi purgatae aduersari, sed etiam fieri posse contendunt, ut modum eius comprehendamus aliqua ratione, si vulgarium sententiarum vinculis nos expedire conemur. ³ Quod tametsi forte paullo dictum sit confidentius, tamen quum ab illis traditum sit, quos nemo facile recuset arbitros, quum de rebus quaeritur arduis et sublimioribus, nonnihil facit ad eos iuuandos, qui mentis nostrae tenebras obfistere negant, ne ad vnum totius vniuersitatis parentem et conditorem pergamus. Et quis nescit, plerosque eorum, qui religionis et Dei contemptores scriptis libris proffigarunt, magnis eos argumentis inscitiae et tarditatis conuicisse, qui aut mundum aut mundi saltim materiam numquam coepisse arbitrantur? Noui, nihil intentatum ab illis esse relictum, qui Deo male volunt et religionem extinguere nituntur, quo vix magis aliquid a ratione abhorrere docerent, quam id, quod Christiani de rerum initiis et originibus praecipunt; quos inter omnes BOVLAINVILLIERIUS primas facile et audacia et subtilitate tenet.

² *Dictionnaire Histor. et Critique* Tom. III. voce *Ouidius* Not. C. p. 2140.

³ Vid. IO. LOCKIUS de *intellectu humano* Lib. IV. Cap. X. §. 18. p. 566. et ad h. l. *observationes* Clar. viri PETRI CORTE in editione nupera versionis gallicae, Amsterd. 1729. 4.

tenet. * Verum hi, quidquid demum moliantur, nihil vinqnam efficient praeter id, quod nemo sapiens infitiat, angustius esse mortalium ingenium, quam vt rem tam magnam capere ac complecti queat, nulla vero arte docebunt, quod docere tamen oportet eos, si vincere velint pugnare eum secum ipso, qui sciscit naturam necessario et per se existentem ex nihilo fingere aliquid posse. Quae quum ita sese habeant, facile concesserim, non vnum forte, sed plures olim existisse, nobis hodie ignotos, qui supra vulgus eo vsque sese ratiocinando extulerint, vt Deo faterentur mundum comparanti nullam praesto fuisse materiam: quod si negarem, hoc vna statuerem, quod incredibile est, neminem antiquorum quum de rerum omnium principio cogitaret, recte ratione sua vsum esse. De illis ergo tantum philosophorum sectis et philosophis certamen hoc instituitur, quorum aut libri, aut placita ad nos delata sunt, nec quid hi sentire potuissent exquiritur, si rationi voluissent obedire, sed quid reapse senserint et suos sentire iusserint. Vt paucis verbis rem totam complectar hoc vnum expediendum mihi sumo: *Vtrum ex antiquioribus populis et philosophis, quorum vel praecepta et dogmata in litteras relata sunt, vel monumenta exstant, tam sobrii et sani fuerint aliqui, vt decernerent, Deum non modo formam* in

* *Refutation du Systeme de Spinoza*, vt inscribitur pestiferus liber qui inscribi debuisset: *Explication et defense des Sentimens de Spinoza* p. 68.

† Lectu non indigna sunt, quae hac de re disputat ISAACVS OROBIO, eruditus Iudaeus, in certamine philosophico propugnatae veritatis diuinæ et naturalis aduersus Iob. Bredenburg p. 400. et 463.

in materiam huius mundi, induxisse, sed ipsam quoque materiam, *quam nulla esset antea, interminata potentia sua finxisse ac procreasse?*

§. VI.

Qui fuisse philosophos eiusmodi, non dubitant, illi primum nonnullos veterum testantur locos, ex quibus hoc generatim intelligi, putant. Bini ex ARISTOTELE fumuntur, vnus EMPEDOCLES est, postremus SENECÆ. ARISTOTELES scriptum reliquit, omnes ante se philosophos affirmasse coelum genitum siue factum esse. ¹ Γενόμενον μὲν ὑπὸ πάντων ἐν αὐτῷ φασιν. Haec eius verba DICKINSONVS et quidam alii sic interpretantur ac si traderet in illis ARISTOTELES, omnes antiquos Sapientiae professores censuisse, mundum ex nihilo factum esse. Sed quis non videt, plura sibi hos sumere, quam concedi potest? Nam qui factum aliquid et procreatum esse dicit isne simul affirmare putandus est, existisse nihil, ex quo res illa genita et facta sit? Initium certe et ortum mundo plerique tribuebant veterum, nec minus tamen constanter iidem defendebant, materiam ab aeterno existisse. Accedit, quod hanc propositus conterit expositionem, aliis ARISTOTELEM locis, quos paullo post afferam, adseuerare, physicos omnes negare, ex nihilo fieri posse aliquid. Alter locus ARISTOTELIS plus habet speciei, nec leuiter eos conturbare potest, qui ex nostris dicendi formis veterum loquendi modos aestimant. Disputat in XENOPHANEM Peripateticorum princeps, qui ex nihilo nihil fieri posse praeceperat, idque scitum nec absolute verum esse, nec ab omnibus probari philosophis, demonstrare vult:

¹ Lib. I. de coelo Cap. X. p. 632. Tom. I. opp.

vult: parum quidem id facit ingenue: nam verborum notiones, quod Sophistae solent, mutat, vt aduersarium obruat: sed hoc nunc omittimus. Videamus tantum, quemadmodum doceat, fuisse aliquos, qui ex nihilo fieri posse quaedam dicerent. ²

Λεγεται τε και σφοδρα υπερ αυτων γινεσθαι τε τα μη οντα και μη γεγονεναι πολλα εκ μη οντων και εχ' οτι οι τυγχανοντες, αλλα και των δοξαντων ειναι σοφων τινες ειρηκασιν. Nam ab ipsis his saepe dicitur, et fieri ea quae non sunt et non multa facta esse ex iis, quae non sunt, atque non haec e vulgo quilibet, sed ex iis nonnulli asseruerunt, qui sapientes etiam habiti sunt.

His locum subiicit ex HESIODO: postea vero ad aliam sectam digreditur: πολλοι δε και ετεροι ειναι μεν εδεν φασι γινεσθαι δε παντα. λεγοντες εξ εκ οντων γινεσθαι τα γινομενα. ωστε τετο μεν δηλον οτι εν οis γε δοκει και εξ εκ οντων αν γινεσθαι. Multi praeterea alii esse nihil, sed fieri omnia, asserunt: ex iis, quae non sunt, omnia quae fiunt exsistere affirmantes: vt perspicuum iam sit, nonnullis videri, etiam ex iis, quae non sunt, gigni omnia quae fiunt.

Duplicem liquet hic commemorari ab ARISTOTELE sectam philosophorum statuentium, ex nihilo fieri posse aliquid: num quis igitur dubitare poterit amplius, fuisse in antiquis sapientibus, quibus hoc dogma probatum fuerit? Equidem adhuc dubito, speroque, me effecturum esse, vt omnes, intelligant, hunc Stagiritae locum non illum esse, qui omnem hac de re dubitationem extrahere funditus ex animis valeat. Primum ARISTOTELEM ipsum mihi

ad-

² Libro de Xenophane, Zenone et Georgia Cap. I. p. 836. Tom. II. opp.

adesse volo, qui multis aliis in locis totam physicorum turbam nihil antiquius et prius habere memorat hoc praecepto: *Ex nihilo nihil fit.* Est, ubi dicit, eos, qui primi ad philosophiam sese contulerint, nihil magis esse veritos, quam ne admitterent aliquid, huic dogmati contrarium: 3

ο μαλιστα φοβημενοι διετελεσαν οι πρωτοι φιλοσοφησαντες, το εκ μηδενος γινεσθαι προεπαρχοντος.

Alio loco communem opinionem κοινην δοξαν των φυσικων esse, ait hanc, quam diximus, sententiam. 4 Et plura passim eius generis enuntiata in ARISTOTELIS libris occurrunt, quae necesse non est, ut huc transferantur. Vere dixisse haec ARISTOTELEM, ex ipsis cognoscitur physicorum

ex philosophorum scitis, quae ab eo enarrantur, et in aliis veterum libris exponuntur. Quomodo igitur a semetipso desciscere et hoc in loco quem tractamus, statuere potuisset, non postremam philosophorum partem duxisse, multa esse ex nihilo procreata? sed facile video, vix expugnatum iri hac observatione eorum studium, qui philosophos veteres non nimis dissensisse volunt a religionis Christianae praeceptis.

Itaque ad ipsum propius hunc locum accedam et longe secus eum ostendam, intelligendum esse, quam videtur illis, qui recentiores notiones antiquorum vocabulis subiiciunt. Principio animaduerti velim de creatione et ortu rerum omnium non agere in eo ARISTOTELEM, sed de generatione rerum, quam cernimus quotidie in hoc orbe: ex quo constat, si vel ita essent accipienda haec verba,

quoniam philosophos veteres non nimis dissensisse volunt a religionis Christianae praeceptis.

Itaque ad ipsum propius hunc locum accedam et longe secus eum ostendam, intelligendum esse, quam videtur illis, qui recentiores notiones antiquorum vocabulis subiiciunt. Principio animaduerti velim de creatione et ortu rerum omnium non agere in eo ARISTOTELEM, sed de generatione rerum, quam cernimus quotidie in hoc orbe: ex quo constat, si vel ita essent accipienda haec verba,

3 Libro I. de *generat. et corrupt.* Cap. III. p. 705. Tom. I. opp.

4 *Natural. Auscult.* Lib. I. Cap. V. p. 450.

quemadmodum viris eruditis placet, parum tamen auxilii illis inde expectandum esse, qui creationem vniuersitatis ex nihilo diuina potentia, in veterum philosophorum praeceptis quaerunt. Quamuis enim is, qui putat, ex nihilo fieri aliquid, quum aut animal, aut arbor, aut alia natura gignitur et procreatur, ab illis abhorre nequeat penitus, si sibimet ipsi repugnari nolit, qui Deum aliquando ex nihilo credunt effecisse omnia: interest tamen haud parum inter vtrosque. Ipsa deinde pugna ARISTOTELIS verba obsistere illis, qui philosophos in illis commemoratos tam perspicaces fuisse volunt, vt de rerum originibus idem sentirent, quod Christiani sentiunt. Duplex genus philosophorum, id quod apertum est, ab ARISTOTELE introducit: quorum prius ait statuere: *τα μη οντα γινεσθαι*, ea quae non sunt fieri. Sume hic vocabulum *μη οντα* eo sensu, vt idem significet, quod *nihilum* et *nullum* dicitur: et sententiam habebis perabsurdam et ineptissimam. Dixissent enim hi philosophi, id, quod *nihil est* et *nullum*, factum esse, seu, quod idem est, *id quod non est*, *nec esse potest*, esse tamen et existere coepisse: quod tam puerile et a ratione remotum est, vt sano nemini in mentem venire queat. Quare, nisi deliros et emotae mentis fuisse velimus philosophos, quos magnis honestat laudibus ARISTOTELES, vel hinc concludere nos oportet, vocabulum *τα μη οντα* longe aliam apud eos vim habuisse, quam *nihilum* habet. Alterum philosophorum genus refert Stagiritam tradere, *nihil esse, sed omnia fieri*, quod vt explanet, addit, placere illis, *ex των μη οντων*, ex rebus, quae non sunt, fieri et gigni omnia. His in rebus si *τα μη*

οντα,

ovta, idem essent, quod *nihilum* praecepissent hi magistri, quae hodie gignuntur et procreantur omnia ex nulla fieri materia, sed absolute fingi et produci, nec esse hodie materiam, ex qua fingi queat aliquid: non enim dicunt, facta esse olim ex nihilo omnia, verum semper fieri, nec tempus fuisse perhibent, quum nihil esset, sed esse nihil. Ita vero et esse aliquid, et non esse, docuissent: etenim quae fiunt et generantur, sunt sine dubio: sensuum iudicium et plane sustulissent, et simul minime fallax esse, constituissent: ut de aliis nihil dicam aequae absurdis et ridiculis confectariis, quae suscipienda fuissent his hominibus, si hoc sibi voluissent. Quae cum ita sese habeant, perspicuum est, alio longe sensu ARISTOTELIS haec verba exponenda esse, quam exponuntur ab illis, qui philosophos sibi videntur in illis inuenisse creationi ex nihilo fauentes, nec *τα μὴ οὐτα*, ea quae non sunt, idem designare posse, quod *nihilum*.

§. VII.

Periculum ego faciam, num ita declarare quam obscuras hodie, quae recitantur ab ARISTOTELE, sententias, ut mens eius ab omnibus intelligatur. Non omni carebit hic labor utilitate, quoniam locum mihi faciet nonnulla monendi, quae ignorari a multis video, ~~tempore veterum~~ tam philosophorum quam Christianorum dogmata et opiniones rite explanari, nisi his cognitis, nequeant. Incipiam a vocabulis *τα οὐ* et *τα μὴ οὐ*, quae sensim, ut fit inter homines, longe aliam notionem induerunt atque antiquioribus Graecorum temporibus habuerunt. *Τὸ Οὐ* antiquissimis Graecorum philosophis id dicebatur, quod *im-*

musa-

mutabile, constans, perenne, fixum et definitum est:
 το MH ON vero quod certa et constanti natura
 haud praeditum est, sed perpetuo fluit, muta-
 tur, labitur et conuertitur. Qui hoc sibi proba-
 ri volunt ARISTOTELIS libros *physicorum*, libros de
generatione et corruptione, libros denique *Meta-*
physicorum, PLATONEM in *Parmenide*, aliisque in
 dialogis consulant: quamquam, et ex iis, quae
 iam afferentur, res manifesta fiet. Omnium ve-
 ro controuersiarum, quae veteres seiungebant
 naturae speculatores, haec princeps erat fere:
 Vtrum esset aliquid το ον, natura quaedam immu-
 tabilis et vicissitudinis omnis expers, nec ne?
 Affirmabant hoc magni viri et inclyti: negabant
 alii. Qui sciscebant, esse aliquid το ον naturam
 aliquam stabilem et mutationis verae prorsus ex-
 pertem, illi diffidebant tamen inter se, cuius ea
 generis et indolis esset: qui contra perpetuis na-
 turam rerum mutationibus obnoxiam esse, ne-
 que stare aliquid, sed fluere omnia, existimabant,
 rursus in magna sententiarum varietate positi
 erant, quum enucleatius de re vniuersa differen-
 dum et rerum naturalium rationes reddendae es-
 sent. De hac opinionum discordia et varietate
 quae antiquissimos distinebat sapientes, longus
 esse ac copiosus possem: sed institutum vult, vt
 breuitati studeam. Nulla vero in re apertius et
 longius inter se distabant hac philosophorum fa-
 miliae, quam quum ad explicationem generationis
 rerum omnium ventum esset: quae quidem res
 nullo non tempore vehementer exercuit ingenia
 eorum, qui causas aperire conati sunt eorum,
 quae naturae rerum accidunt. Qui naturam esse
 quandam putabant stabilem et immutabilem, το ον
 K quod-

quoddam, illi nihil dubitabant, quin ex hac omnia fierent, quae gignantur, ita scilicet, ut ipsa haec natura nihil detrimendi caperet, verum una semper eademque maneret, tametsi varias formas et figuras veteretur: E contrario qui perpetuo fluxu et aeterna inconstantia ferri omnia, secum constituebant, hi non poterant, quin decernerent, non formas tantum et habitus rerum externos mutari, quum gigneretur aliquid, sed ipsam quoque interiorum materiae naturam conturbari et conuerti. Et hae binae iterum sectae in multas scissae erant minores familias, de quibus si exponere vellem, multum consumere temporis possem. Quamvis igitur variae veterum de generatione et ortu rerum essent sententiae, quas ARISTOTELES¹ et alii veterum passim recensent, omnes tamen apte ad binas generatim factiones reuocari queunt. Alii docebant generari et procreari omnia *ex τῶν ὄντων*. *Ex illis rebus, quae vere sunt*: ita illis videbatur qui esse aliquid *το οὐ* censebant, licet et hi, quod iam indicaui, non eodem omnes modo sentirent. His alii oppositi decernebant, *ex τῶν μὴ ὄντων* fieri et generari omnia, quod idem est, ac si dixissent, in generatione res fieri id, quod non fuerant antea, et in aliam transire naturam: in hac illi erant opinione, qui nihil esse immutabile et nescium mutationis contendebant. Iuuabit, hanc distinctionem veterum de generatione sententiarum ipsius ARISTOTELIS verbis firmare, quum id potissimum hic agamus, ut verborum eius vim et potestatem declaremus. ZE-
NO

¹ Lib. I. de gener. et corrupt. Cap. I. p. 697. c. III. p. 704. Physic. Auscult. Lib. I. Cap. V. p. 451. Lib. III. de Coelo Cap. I. p. 687. Tom. I. opp.

NO PARMENIDES, MELISSVS esse aliquid το ον naturam aliquam stabilem et immutabilem rati sunt, quod eos non fugit, qui historiae non imperiti sunt philosophiae antiquae: igitur et in illis habiti sunt, qui praeciperent εκ τς οντος gigni procreari omnia. ARISTOTELES πρωτον μεν ον, inquit de ZENONE,² λαμβανει και ετος το γιγνομενον γιγνεται ΕΞ ΟΝΤΟΣ εσπερ ο Μελισσος. *Ac primum quidem etiam iste, non secus ac Melissus, sumit, id quod fit gigni ex eo quod est, id est, rebus omnibus, quae sunt, vnam perennem et immutabilem naturam esse subiectam, quae in varias tantum formas diuerso modo transeat. Qui hanc viam sequebantur, illi antiquis scriptoribus dicti sunt omnem generationem et corruptionem prorsus tollere: Quam loquendi formam quum non satis assequerentur sequentium aetatum scriptores, in opinionem de his philosophis inciderunt prorsus ineptam. Scriptum enim reliquerunt, visum fuisse viris his, nihil prorsus nasci, nihil interire, nullum esse motum: quod si sensissent, stolidi plane et dementes fuissent, nulloque indigniores nomine, quam philosophorum. Quare recentiores eosque ingeniosissimos et acutissimos viros tam fuisse incautos, moleste fero, vt hoc illis recte tribui nihil dubitarent: quem quidem errorem effugissent, si loquendi modos, qui antiquis vsitati fuerunt, maiori diligentia explorassent. Sed hac de re iam alias disserui nonnulla³, quibus nunc addo, valde me laetatum esse, quam PETR. GASSENDVM virum magnum et*

K 2

per-

² Libro de Xenophane, Zenone et Georgia Cap. IV. p. 841. Tom. II. opp.

³ Observat. ad Cadworthi system. intellect. p. 468. 469.

perspicacem ab hac mea sententia non fuisse nimis remotum intelligerem⁴. His, quos dixi, philosophis qui contrarii erant et negabant, unam stabilem et perennem naturam esse rebus omnibus subiectam illi, *ἐκ τῶν μὴ ὄντων, ex illis, quae non sunt*, gignere ferebantur omnia. ARISTOTELES de hoc ita loquitur genere:⁵ *πρωτον μεν γαρ ομολογουσιν απλως γενεσθαι τι εκ ΜΗ ΟΝΤΟΣ. Primum enim fatentur simpliciter fieri aliquid ex non ente*, id est, tradunt, res, quum gignuntur, id fieri, quod antea non fuerant. Inter duas hasce familias, quae tamen multum alebant intestinae discordiae, medii quidam interiecti erant, qui quum esse aliquid *το ὄν* faterentur, fieri tamen simul statuebant nonnihil *ἐκ τῶ μὴ ὄντος*: quamquam ne hoc quidem uno omnes modo volebant accipi. His ipsemet sese ARISTOTELES quoddammodo aggregabat, quem praecepisse constat, ex materia seu ente et priuatione materiae adiuncta, quam *non ens* vocabat, fieri et gigni omnia. Subtilis haec est sententia, quam multi negant intelligi posse: quare ipsis auctoris eius verbis eam exponam:⁶ *συντομως δε και, νυν λεκτεον οτι τροπον μεν τινα εκ ΜΗ ΟΝΤΟΣ απλως γινεται τροπον δε αλλον ΕΞ ΟΝΤΟΣ αι. το γαρ δυναμει ον, εντελεχεια δε μη ον, αναγκη προυπαρχειν. Compendiose in praesentia quoque dicamus oportet, e non ente simpliciter aliquo modo fieri generationem, et alio modo ex ente semper. Namque ens potentia, sed actu non ens, praeeffistat necesse est.* His explicatis, mul-

⁴ Vid. *Physic.* Sect. I. Lib. VII. Cap. I. p. 458. Tom. I. opp.

⁵ *Natural. Auscult.* Lib. I. Cap. X. p. 461. Tom. I. opp.

⁶ De *generat. et corruptione* Lib. I. Cap. III. p. 704. Adde *Natural. Auscult.* Lib. I. Cap. VIII. p. 456. Tom. I. opp.

to erit facilius intellectu, quam videtur initio, quamnam potestatem subiicere nos oporteat verbis ARISTOTELIS, quae haec commentandi occasionem nobis suppeditarunt. Primum genus quoddam philosophorum inducitur ab eo, quod gigni autumat *τα μη οντα* et ex his pauca rursus procreari. Esse hi, quod euidens est, statuebant *το ον*, immutabilem quamdam naturam, sine qua nulla fieri queat procreatio: Ex hac vero materia gigni *τα μη οντα*, res quae per se non constant, sed fluunt et stabili natura carent, quales sunt, quae quotidie existunt et rursus dissoluuntur ac ad initia sua redeunt. Sed quid hoc sibi vult, quod iidem censent ex illis, *quae non sunt*, aliqua quidem, sed *μη πολλά* non multa, gigni et procreari? Itane hi philosophi existimabant ex fluxis illis rebus, quae ex perenni et immutabili creantur materia, novas oriri et fieri naturas posse? Numquam id crediderim, nec modum et exitum sententiae huius reperio. Vellem clarius loquutus fuisset ARISTOTELES, qui et hic et infinitis in locis aliis, non secus differit, ac si omnes sphingem domi habere putasset, quem in aenigmatibus enodandis adire possent. Sed viam tamen accuratius meditando inveni, qua ex hac difficultate nobis eluctari quoque liceat. *Pauca* illa, quae hi philosophi dicuntur putasse procreari ex illis, *quae non sunt*, minime res sunt seu naturae, aut, ut philosophorum more loquar, *substantiae*, sed *accidentia* tantum quaedam rerum. Hoc ergo tradebant, in omni generatione primas omnino partes stabili et aeternae materiae tribuendas esse, quae cunctis rebus subiecta sit: at nonnulla tamen simul adiungi unicuique rei nascenti, quae

in illa materia non fuerint antea, et id circo **en**-
 nihilo veluti oriantur. Quatenam vero haec? Fi-
 gura, nil dubito, magnitudo, situs motus, quies;
 quae quidem non insunt proprie in materia, vn-
 de res fiunt, sed ex eius demum concretionem et
 varia temperatione nascuntur, eaque de causa di-
 ci possunt certa ratione ex illis, *quae non sunt*,
 fieri. Hoc modo si exponantur ARISTOTELIS ver-
 ba, vt meo quidem iudicio oportet ea exponere,
 facile in illis agnosces philosophiam sectatorum
 DEMOCRITI et EPICURI. Namque hi primum esse
 statuunt το ον, seu certam quamdam et definitam
 corpusculorum indiuiduorum copiam, quorum
 interior natura nulla vi mutari queat: ex his dein-
 de atomis decernunt fieri τα μη οντα res ceteras,
 quae parum habent constantiae et vt natae sunt,
 ita sensim obteruntur rursus et diffuunt: postre-
 mo conformationem externam, magnitudinem,
 habitum motum ex corpusculorum varia et fortui-
 ta concursione, ideoque ex illis, *quae non sunt*,
 quodammodo fieri. Ab his multum secedebat
 altera secta, quam deinceps commemorat. Ne-
 gat enim haec esse aliquid το ον, *stabilem, immo-*
tam et definitam naturam: ferri contra omnia per-
 petuo motu tradit: quod perspicue satis ARISTO-
 TELES significat, quum ait, sciscere eos, *οδεν εναι*
nihil esse; sed *γινεσθαι, fieri omnia*, nihil stare
 et idem semper permanere, sed omnia ex vno
 in aliam non modo formam, sed et naturam
 sine modo et fine transire. Hinc non poterant,
 quin id quoque praeciperent, quod additur, *α*
υκ οντων γινεσθαι τα γινόμενα, ex iis, *quae non sunt*,
fieri omnia, quae fiunt, id est, in omni genera-
 tione rem ipsam ex qua alia quaedam res existit,
 mutari

mutari aliamque fieri, quam antea fuerat, nec sola concretionem, segregationem, accretionem, diminutionem procreationem perfici.

§. VIII.

Diutius me, quam opinatus eram, ARISTOTELIS detinuit: nec tamen operam me perdidisse, arbitror, quum haec praeceptorum quorundam veteris philosophiae declaratio conferre nonnihil valeat ad similes locos, non ARISTOTELIS modo, sed et aliorum antiquorum scriptorum melius, quam vulgo fit, intelligendos. In EMPEDOCLES et SENECAE dictis, quae ad hanc trahuntur causam, interpretantis, minore sagacitate ac diligentia opus erit. PLVTARCHVS sequentes nobis ferrauit EMPEDOCLES versus ¹:

Νηπιοι· ε γαρ σφιν δολιχοφρονες εισι μεριμνα
οι δη γινεσθαι παρος εκ τον ελπιγυσιν

Η τοι καταδνη σκαιν τε και εξολλυσθαι απαντη.

*Stulta et prolixas non admittentia curas
Pectora, qui sperant, exsistere posse, quod ante
Non fuit, aut ullam rem pessum protinus ire.*

Quibus versibus recitatis, hanc eorum subiicit PLVTARCHVS explanationem: Ουκ αναιρει γενεσιν αλλα την εκ μη οντος, εδω φθοραν αλλα την παντη, τριτεσι τηνεις το μη ον απολυσσαν. *Non tollit omnino ortum, sed oriri aliquid ex nihilo negat: nec interitum infuturum, sed eum tantum interitum, quo res in nihilum rediguntur.* Viri longe doctissimi existimant, his in verbis eos refelli ab EMPEDOCLE, qui putarent, res omnes ex nihilo esse genitas et factas, ex quo postea conficiunt, exstitisse tam temporis qui hoc affirmarent, philosophos. Nam

K 4

quis,

¹ Libro *aduersus Colotem* p. 113. Tom. II. opp.

quis, quaeso, sapiens cum vmbris pugnare solet et opiniones reiicere, quas nemo vmquam proposuit? sed veniam mihi dabunt praestantes viri, quod plura eos cernere arbitror in his versibus EMPEDOCLES, quam in illis expressa sunt. Non enim de creatione vniuersitatis ex nihilo philosophus loquitur, sed de quotidiana rerum generatione et corruptione. Pythagoraei, de quorum grege fuit EMPEDOCLES, plerique certam esse ac aeternam rerum omnium summam arbitrabantur, ex qua per vnā particularum translationem fierent omnia, quae gignuntur, et in quam dissoluerentur rursus, quae perire videntur, summa ipsa eadem semper et inuiolabili manente. Hoc dogma versibus hisce comprehenditur: Eleganti-
 tius vero et pulcrius ab OVIDIO, Pythagorae sciti carmine exprimente, expositum est: cuius locum afferre haud grauabor, quum nihil eo aptius fieri possit ad EMPEDOCLES mentem illustrandam:²

*Nec perit intanto quidquam, mihi credite, mundo,
 Sed variat, faciemque nouat: nascique vocatur
 Incipere esse aliud, quam quod fuit ante, mo-
 rique*

*Desinere illud idem: cum sint huc forsitan illa
 Haec translata illuc: Summa tamen omnia
 constant.*

At plerique mortalium, qui animum ab oculorum consuetudine haut solent abducere, persuadent sibi, noui aliquid nasci et fieri, quam rem quamdam gigni et exsistere cernunt: nec, re quadam sublata, dubitant, eam interire prorsus et ad nihilum abire. Hanc vanam populi et multitudinis

² Metamorphos. Lib. XV. p. 255. Tom. II. opp.

rudinis sententiam inuadit EMPEDOCLES et irridet; nullo vero modo philosophos aggreditur docentes, ipsam rerum summam seu materiam non existisse, antequam a Deo ex nihilo fingeretur: quos quidem si opprimere voluisset, lenius et humanius eos compellasset, nec stultos et infinitis curis non necessariis implicatos dixisset. Plebem quidem negotiosam et oculis vnici fidentem, verbis tam asperis designare poterat: at minime philosophos, contemplationi tanto feruore deditos, ut ipsam materiam cogitatione superarent et nusquam aliquando fuisse decernerent. Eodem modo illis occurrere licet, qui LVCRETIVM adesse sibi volunt in hac causa, et quod hic poeta studiose et copiose probat³ ex nihilo fieri nihil posse, id argumento esse censent, fuisse aetate eius, qui ex nihilo conditum hunc orbem esse autumarent. Namque et hic nihil sibi probandum sumit, quam hac, certas esse rerum omnium, quae eueniunt in hoc orbe, causas, et quidquid gignitur et procreatur, ex materia dudum praesente fieri. Adde, eos, qui praeceptum aliquod solidis rationibus contra omnes impetus muniunt, non ideo semper id facere, quod sciunt, esse aliquos, quibus id displiceat, sed eo tantum saepenumero consilio, ut certiora et robustiora videantur, quae imponere illi et committere postea volunt et in animas hominum facilius penetrent.

§. IX.

Restat SENECAE locus, de quo mihi dicendum est aliquid, antequam ad singulos homines et sectas descendam. Is, quum de utilitate differit,

K 5

quam

³ Lib. I. de *natura rerum* v. 149. f. p. 153.

quam ex Philosophiae studio capere liceat, his inter alia verbis vtitur: ¹ *Quam utile existimas ista cognoscere et rebus terminos ponere? Quantum Deus possit: Materiam ipse sibi formet, an data utatur? Vtrum idea materiae prius superueniat, an materia ideae?* Ex his verbis apertum esse, summi viri putant, addubitasse SENECAM, vtrum materia ex nihilo formata esset a Deo an vero ab aeterno existisset? Tradi enim ab eo philosophiae auxilio hanc quaestionem vnice dirimi posse. IUSTVS LIPSIUS postquam dixerat, omnes philosophos veteres DEMOCRITO assensos esse, qui ex nihilo nihil fieri praecepit, ita pergit: ² *Et tamen, quod mirere, SENECA dubitat, an Deus materiae auctor? Ita enim in quaestionibus naturalibus.* - - - *Dubitat ecce, quod Christianos quosdam non est pudicum contra adfirmare et cum priscis materiam aeternare.* Haud secus GERH. IOH. VOSSIUS censet qui: *Mirum vero, inquit, ³ e gentilibus a-* num SENECAM non ausum dicere materiam esse aeternam, sed de eo dubitasse. Sic enim scribit in Qu aest. Natural. Sequuntur horum vestigia multi recentiores, quos nominare haud expedit: quin etiam longius procedunt aliqui, et patere arbitrantur ex hoc SENECAE dicto. Vulgo hac de re inter philosophos aetate eius disputatum fuisse, duplicemque existisse sectam, alteram eorum, qui Deum decernerent Materiam sibi formare seu ex nihilo fingere, alteram eorum, qui sciscerent data seu aeterna Deum materia vii. Ego vero ne hoc quidem loco aduersus eos pugnaverim, qui

¹ Praef. Qu aestion. Natural. Tom. II. opp. p. 485.

² Physiologiae Stoicae Lib. II. Diss. II. p. 57. a.

³ Thesibus Historico-Theol. Diss. I. p. 9.

qui creationem ex nihilo nullis, nisi Iudaeis et Christianis, notam olim fuisse censent. Quod si is in SENECAE verbis sensus esset, qui esse in illis creditur, haud multum tamen eos iuuarent, qui patronus dogmatis de mundi creatione ex nihilo inter antiquos sapientes exquirunt. Etenim haud confici ex illis posset, quosdam huic dogmati vere fuisse quondam, sed hoc tantum inde pateret, acrius meditantibus aut SENECAE, aut aliis dubitationis aliquid hac de re obortum esse, quo diu tamen haud possi fuissent sese vexari. Sed libere confiteor nescire me, quam illi ratione et fundamento nitantur, qui mentionem creationis ex nihilo inuenisse sibi in hoc SENECAE dicto visi sunt. Num loquutionem: *formare sibi aliquid*, in se spectatam, censent idem esse, quod: *Ex nihilo fingere*? Vix puto: nec ipse SENECA hanc ferret interpretationem, apud quem vocabulum: *formare*, numquam non significat, *formam rei cuidam informi inducere*. *Causa autem*, inquit, alio loco, + *id est ratio*, *Materiam format et quocumque vult versat, ex illa varia opera producit*. Quod hic *formare* vocat, id paulo post nominat *faciem dare*: *statua et materiam habuit, quae pateretur artificium: et artificem, qui materiae daret faciem*. Et quid multis? in ipso loco illo, unde haec verba, quorum sententiam exploramus, deprompta sunt, ita verbum hoc adhibet. Sic enim, paucis interpositis, pergit: *Deus quidquid vult efficiat, an in multis rebus illam tractanda destituant, et a magno artifice praeformantur multa*. Nec adiectum vocabulum *sibi* postulat, ut hanc notionem in loco nostro

+ Epist. LXV. p. 160. Tom. II. opp.

nostro deferamus. Nam is *recte formare sibi aliquid* dicitur, qui oblatam materiam ad voluntatem et arbitrium suum disponit, informat et afficit. Num igitur ex opposita formula: *Data materia uti* elucere arbitrantur, vim, quam diximus huic loquendi modi subiiciendam esse? ita quidem videtur. Sed dicant mihi viri docti, an recte putetur is ipsemet sibi materiam fabricari et ex nihilo facere, qui ab aliquo perhibetur *data non uti Materia*? Ego quidem secus sentio, nec multos, re bene putata, discessiuros a meo iudicio arbitror. Duo mihi ante oculos pono artifices, quibus aurum offertur, ut ex eo simulacrum quoddam conficiant. Alter horum diligenter praeparat aurum, antequam opus aggrediatur, et admistis peregrinis particulis et sordibus purgat: alter, omissa omni purgatione, ex materia, quam traditam accepit, signum, quod iussus est, elaborare perficit. Malene is loqueretur et in dicendi praecepta peccaret, qui de binis hisce hominibus ita differeret cum SENECA: *Alter ipse sibi format materiam, alter data utitur materia*? Nec dissimili ego modo SENECAE verba putem exponenda esse. Erat is, id quod neminem praeterit eruditorum e Stoicorum familia, in qua de materiae natura et ortu nihil erat certaminis. Omnes enim Stoici eam aequae aeternae esse dicebant atque ipsum Deum, omnisque initii expertem, quod multis eorum locis IUST. LIPSIUS testatum fecit. Et hanc sectae suae sententiam SENECA nusquam in dubium vocat, sed passim diserte approbat: *Dicunt, ut scis, inquit, Stoici nostri*.

5. *Physiol. Stoicae* Lib. I. Diff. IV. p. 9.

6. *Epist. LXV.* p. 160.

*nostri, duo esse in rerum natura, ex quibus omnia
 fiant: causam et materiam. Materia iacet iners
 res ad omnia parata, cessatura, si nemo moueat.*
 Hoc vero dubium erat inter Philosophos, qui
 mundum a Deo comparatum esse putabant, et
 inter Stoicos etiam: Vtrum informis et omnis
 prorsus qualitatis et pulcritudinis expers fuisset
 materia, antequam Deus ad eam disponendam et
~~componendam~~ accessisset, an vero qualitates et re-
~~rum~~ formae in ipsa materia reconditae fuissent,
 cuius tantum sollertia opus fuerit ad eas rite
 distribuendas et in ordinem rationi conuenien-
 tem cogendas? Illud quidem plerisque PLATO
~~videtur~~ est tueri, quod vel ex PLUTARCHO liquet: ?
 Sed nec hoc defensoribus suis caruit. Vix me-
 lius haec controuersia intelligetur, quam si cum
 ea comparetur lite de naturali statu animae, quae
 Platonicos a reliquis distrahebat philosophis:
 quorum quidem illi animam informatam iam no-
 tionibus et speciebus rerum in corpus venire sci-
 scebant, hi vero institutione et doctrina in cor-
 pore demum imbui et informari arbitrabantur. ?
 Et hanc ego diffensionem his verbis, in quorum
 vim inquirimus, SENECAM puto tangere. Nam
 qui formas omnes et qualitates a Deo induci in
 materiam opinabantur; illi Deum ipsum sibi ma-
 teriam formasse, aut formis eam et qualitatibus
 donare, quibus vellet, docebant: secus autem
 qui iudicabant, ac formas et qualitates inesse iam
 in materia ducebant: Deum data tantum vti ma-
 teria, nec nisi noua ratione molem rerum diges-
 sisse

? De animae procreat. ex Timaeo p. 1014. Tom. II. opp.

? Lege CHALCIDIVM in Timaeum Platonis Cap. XIII.
 p. 391.

fisse ac instruxisse statuebant, vt iste ornatus et habitus nasceretur, quem in mundo nunc conspicimus. Neque diuersam potestatem aliis puto subesse SENECAE verbis, quae non multum remota sunt ab illis, de quibus adhuc egimus, et paulo etiam maiori ad hanc rem virtute videntur esse praedita, tametsi viros doctos praeterierint, qui negotium persequuti sunt, quod in manibus est: *Equidem*, inquit SENECA, *⁹ tunc naturae rerum gratias ago, cum illam non ab hac parte video, quae publica est, sed cum secretiora eius intravi: cum disco, quae vniuersi Materia sit, quis Auctor, aut Custos.* Dubius hic iterum et anceps haeret philosophus, nec constituit satis: vtrum Deum *auctorem*, an vero *custodem* materiae vocare deceat? At qui dubitare se profitetur, an Deus auctor sit materiae, isne simul significat, fieri posse, vt hoc ita sese habeat, et materia idcirco ex nulla re alia condita sit a Deo? Ergo hoc saltim liquere videtur ex hoc enuntiato, nec SENECAM nec alios fortasse philosophos, credidisse, rationi hoc dogma repugnare, quod illi, qui Deum esse negant, hodie tam a recta ratione alienum esse putant. Speciem haec veri habent, non diffiteor: At talia sunt minime, vt rem plane conficiant. Etenim quis nescit, *auctorem*, rei cuiusdam etiam illum dici, qui ex suppeditata materia eam construit et format? Nec vocabulum *custos*, quum nomini auctor opponitur, necessario flagitat, vt aliam ei notionem putemus subiectam esse. Quare, quum et Stoici, quod iam antea monuimus, de aeternitate materiae certissimi fuerint, in eam facile sententiam ingredior,

⁹ *Praef. Quaest. Natural.* p. 482. Tom. II. opp.

dior, ut eos, qui Deum *auctorem* dixerunt esse *materiae*, hoc sibi tantum voluisse credam: Deum *materiae* naturam illam dedisse, quam nunc habet, et ex statu eam informi plane ac ad nullam rem idoneo ad meliorem et aptiorem traduxisse; eos vero, quibus *custos materiae* Deus vocatus fuit, censuisse, qualitates et formas in materia latentes ab eo conservari tantum et custodiri. Si verbosus esse ac eruditus vellem, alia ~~quidam~~ addere liceret ad labefactandam vulgatum verborum SENECAE interpretationem: sed sufficiunt haec, ut intelligatur certum ea auxilium minime spondere illis, qui philosophos quosdam idem quod Christiani, de rerum ortu sensitisse volunt.

§. X.

Testimoniis hisce generalioribus auditis, ad singulos nunc homines et sectas veniam, quae Deum *materiae* fabricatorem praedicasse feruntur. Princeps atque auctor omnis religionis et sapientiae, qua Graeci quondam valuerunt, ORPHEVS fuisse fertur. Hunc tanti nominis virum CLEMENS ALEXANDR. dudum in illis numeravit, qui creationem ex nihilo professi sunt. Postquam enim Orphicos quosdam versus recitauerat, in quibus Deus *μητροπατωρ*, *pater matris*, appellatur, ita pergit: ¹ Δια μεν τῆς μητροπατωρ, ἡ μορφή τῆς ἐκ μη οντων γενεσιν ἐμνησεν δαδωκεν δὲ ἀφορμας τοῖς τὰς προβολὰς εἰσαγαγεῖν τὰ XL, καὶ συζυγον νοησαι τῆς θεᾶς. *Qui sane dum matrem cum patrem nominat, cum rerum ortum ex nihilo significat, tum iis forte qui profeminationes illas tuebunt (Valentinianis) coniugis etiam Deo tribu-*

¹ Stromat. Lib. V. p. 724.

buendae occasionem dedit. Materiam scilicet autumavit matris nomine indicari, et Deum id circo, quum *matris parens* vocatur, materiae conditorem atque auctorem dici.² At quem, quae so, fugit, omnia, quae de ORPHEO et eius carminibus feruntur, tam esse incerta, vix ut fieri queat aliquid incertius? quae restant hodie carminum Orphicorum reliquiae a multis creduntur vel a Iudaeis, vel a degeneri quodam Christiano esse confictae, quo tam insignis viri auctoritate scitis suis robur et firmamentum aliquod compararent: quam sententiam ne illi quidem totam audent reiicere, qui magni ceteroquin Orphicam disciplinam faciunt.³ In ipsis deinde carminibus hisce magnam sententiarum licet discordiam cernere: quae argumento est, non vnum eorum auctorem esse. Quapropter si hos ORPHEI versus, quos CLEMENS laudat, tamquam dubios et ancipitis fidei, prorsus ab hac causa segregandos esse dicerem, ratione propitia, nec summis viris inuitis, id facere possem. Verum alia ratione quum infringi possit hoc ORPHEI testimonium, nunc quidem hanc ingredi viam nolo. Sint hi versus aliquo loco: valeat quoque CLEMENTIS interpretatio vocabuli *μητρωνπατωρ*: Superest, ut quaeramus, an inde consequatur, conditorem versuum illorum Deum pro materiae effectore habuisse. Dabunt mihi omnes, quod spero, ex vno verbo, eoque obscuriori, confici nullo modo posse, quatenam auctori huic sententia de tam arduo

² Eodem modo vocabulum hoc explicat EDM. DICKINSONVS *Physic. veteris et verae* Cap. XII. p. 198.

³ Vid. CUDWORTHII *Systema intellect.* Cap. IV. §. XVII. P. 347.

arduo dogmate fuerit: sed reliqua etiam, quae supersunt ex eius carminibus conferenda et ex hac collatione mentem eius illustrandam esse. Hoc autem si fiat, tantum abest, ut ORPHEVS ille, quisquis demum fuerit, cum Christianis sensisse putandus sit, ut potius a Spinosa flagitiis exiguo aut nullo interuallo remotus fuisse videatur. Nam, quod alio loco copiosius iam obseruavi, 4 Deum esse omnia canit et ex Deo ita fluxisse omnia putat, ut partes huius vniuersitatis membra tamen et partes diuinae naturae non desinant esse. Tam impium et profanum hominem quis ferat cum Christianae religionis sectatoribus componi? Itaque quod Deum *matris* seu materiae patrem esse dixit, id haud dubie sic voluit accipi: Ex diuina natura non secus ac filiam quamdam, genitam et procreatam esse materiam, et partem propterea ipsius diuinae naturae esse. Quae quum ita sint, parcius vellem laudassent ORPHEVM viri ceteroquin doctissimi: quos inter THOM. BYRNETVS 5 et ANDR. CHRIST. ESCHENBACHIVS 6 nihil fere opinati sunt tam magnificum de hoc homine dici posse quin id virtus eius et praestantia multum superet.

§. XI.

HESIODVM, poëtam Graecorum vetustissimum, EDMUNDVS DICKINSONVS 1 non postremo loco inter creationis ex nihilo adsertores collocat. *Ab Aegyptiis, inquit, eruditus antiquissimus ille Cosmolo-*

4 *Obseruat.* ad CVDWORTHVM p. 357.

5 *Archaeologiae Philos.* Lib. I. Cap. IX. p. 354.

6 *Epigene* seu libro de *poësi orphic.* p. 41. f. *praefat.* et alias.

1 *Phys. vet. et verae* Cap. XII. p. 199.

mologus Hesiodus itidem Chaos, quo nomine mundi materiam primam nuncupabat, non aeternam, sed genitam esse tradebat his verbis: Ητοι μὲν πρῶτισα χάος γέγερτ'. Principio quidem factum est Chaos. Et ab hac sententia non multum abhorere praestantissimos quosdam viros ex antiquis et recentioribus, alio iam loco animaduertimus.² Verum, si HESIODVS hoc dignus est honore, eundem sibi iure poscet OVIDIVS, qui sententiam Graeci vatis his Latinis versibus enarravit: ³

Ante mare et tellus et quod tegit omnia coelum

Vnus erat toto naturae vultus in orbe

Quem dixere Chaos: rudis indigestaque moles.

Nec minor fortassis esse volet ARISTOPHANES,⁴ quem nouimus hunc scriptum reliquisse versum:

*χάος ην καὶ νύξ ἐρεβος τε μέλαιν πρῶτον καὶ
ταρταρος εὐρεus.*

*Chaos erat et nox e rebusque niger in principio et
tartarus amplius.*

Periment, nisi me ratio fallit, bonam hanc viro-
rum doctorum de HESIO DO opinionem, quae iam
obseruabimus. Primum nemo diffitebitur grae-
cae linguae et dictionis poëticae gnarus, verbum
graecum γέγερτο, cui imponitur haec opinio, ita
posse verti, vti vulgo vertitur et ab innumerabi-
libus antiquis et recentioribus intellectum fuit:
Primo omnium quidem Chaos fuit. Vnde magna
iam oritur dubitatio, vtrum hanc notionem, an
vero superiorem illam, quam eruditi quidam viri
praeferunt, poëta illi subiecerit. Plus vero sibi

sumit

² *Obseruat. ad CVDWORTH. p. 177. adde BESSARIO-
NEM in calumniator. Platonis Lib. II. Cap. V.*

³ *Metamorphos. Lib. I. v. 5. f.*

⁴ *Anibus v. 694. p. 404. ed. Kusteri.*

sumit quam fas et aequum patitur, qui, quum vocabulum occurrit ambiguum, alteram eius potestatem nulla fultus ratione, eligit et ex hac deinceps potestate disciplinam auctoris metitur. Si vel aequae certum esset, atque incertum est ac dubium, verbum hoc apud HESIODVM significare: *factum est* aut *genitum*, ne sic quidem expedita forent omnia. Nec enim addidit HESIODVS a Deo Chaos esse factum, nec refert ex nihilo factum esse illud et genitum: quod de gradu plane deiicit fautores eius. Sed, his missis, faciam, ut planum fiat, vulgatam huius nominis expositionem retinendam esse et HESIODVM nihil indicasse aliud, quam id, quod OVIDIVS cecinit, *existisse* CHAOS ante orbem conditum. Ipsa primum hoc postulant eius verba. Quod si enim de generatione et ortu rudis et indigestae molis, quam Chaos nominant, loqui voluisset, causam haud dubie efficientem eius vna nominasset, quum opificis et parentis haud obliuisci soleat, qui naturam aliquam genitam dicit et factam esse. Quis sibi persuaferit HESIODVM, si rem tam grauem, tamque magnam, qualis est *Chaos* procreatio ex nihilo commemorare voluisset, ne vocula quidem auctoris tanti operis mentionem facturum fuisse? quem hoc nondum commouet, is tamen modo, religionem poëtae huius cognouerit, continuo cedit. Non habuit maiorem et excelsiorem Deum HESIODVS, quam IOVEM suum, quod nemo ignorare potest, qui vel leuiter poëma eius inspexerit: hunc Deum, hominumque parentem, hunc ferum omnium procuratorem, hunc optimum et maximum praedicat. At de hoc Ioue valde sentit abiecte ac humiliter. Nam Saturni

eum filium esse tradit : Saturnum vero perhibet ex coelo et terra sub ipsum mundi huius exordium esse natum, id est, virtute aetheris ex terra editum esse, qua de re iam alias explicatius disserui.⁵ Ecquis est, qui sibi persuadere queat, vatem aperte aduersus Deum impium et tam puerili religione imbutum, vt hominem ex Saturno et Rhea genitum omnibus praeficeret, de materiae initio et creatione pie ac sapienter sensisse?

§. XII.

HESIO DO iungam XENIADEM, philosophum perantiquum, Eius aliquoties SEXTVS meminit EMPIRICVS et inter alia haec de eo memoriae prodidit :¹ *Χενιαδης δε ο κορινθιος (ε και Δημοκριτος μεμνηται) παντ' επων ψευδη και πασσαν φαντασιαν και δοξαν ψευδεσθαι, και εκ τς μη οντων παν το γινομενον γινεσθαι, και εις το μη ον παν το φθειρομενον φθειρεσθαι, δυναμει της εχεται τω Σενοφανει πασειος.* *Xeniades autem Corinthius, cuius etiam meminit Democritus, cum omnia dixerit esse falsa, et omnem phantasiam et omnem opinionem esse fallacem; et ex non ente fieri, quidquid nascitur, et quicquid corrumpitur in non ens interire, potestate ab eadem stat sententia qua Xenophanes.* His SEXTI verbis adductus fuit PETR. GASSENDVS, vir alioquin acutus et veterum dogmatum peritissimus vt dubitaret, an XENIADES hic adscribendus sit illis, qui ex nihilo statuunt omnia esse condita: verum addit tamen, *posse hanc sententiam eo modo explicari, quo ipse Aristote-*

⁵ *Notis ad Cudworthum* p. 421.

¹ *Lib. VII. adu. Mathemat. seu Lib. I. adu. Logicos* §. 53. p. 381.

*stoteles fieri docet aliquid ex non ente, non illo quidem simpliciter, sed non ente per accidens.*² At celeberrimus SEXTI editor, Io. ALB. FABRICIVS *adnotatione ad hunc locum* sine dubitatione negat, de creatione ex nihilo in eo sermonem esse, XENIADEMQUE vult id tantum docuisse, quod multi alii tradiderunt philosophi, quum gignitur aliquid, rem genitam id fieri, quod antea non fuerit, quumque accidit vicissim res quaedam, eam aliam plane naturam induere. Non male censuit, vir egregius: et res ipsa docet, de ortu materiae nihil hoc apud SEXTVM loco quaeri, qui de nota veri disputat et Logicorum scientiam lubricis niti fundamentis docere studet. Numeratur XENIADES in illis a SEXTO, qui omne iudicium, omnes veri et falsi notas, omnem certam cogitationem sustulerunt: quam quo tueretur sententiam, fertur ab eodem docuisse, ex rebus, quae non sunt, fieri et gigni omnia et quae pereunt vicissim in ea redigi, quae non sunt. Si hac in sententia τα μη οντα idem essent, quod *nihilum* et *nullum*, XENIADES secum ipso pugnas-
set, nec omnem veri notitiam et iudicium hominibus eripuisset: nam qui statuit, facta esse omnia ex nihilo et in nihilum rursus reuerti, is certis, nec fallacibus instructus esse debet praeceptis et regulis, ex quibus hoc ipsi cognoscere liceat, nec illis ideo potest accedere, qui omnia non modo visa, sed et opiniones incertas et veri expertes esse sciscunt. Itaque τα μη οντα sint oportet res parum stabiles, fluxae et perpetuis conuersionibus obnoxiae, neque alia potuit mens huius esse philosophi, quam haec: Res quae gignuntur, ex

L 3

rebus

² *Physics* Sect. I. Lib. III. Cap. I. p. 232. Tom. I. opp.

rebus procreari omni constantia priuatis, longeque idcirco differre a materia, ex qua fiunt, et vicissim, quae intereunt, naturam plane mutare et nouas qualitates adipisci. Qua quidem qui sunt imbuti sententia, eos nihil mirum est, tam sensuum, quam rationis decreta repudiare, certi-que omnis et veri normam tollere.

§. XIII.

Propero iam ad illam philosophorum familiam, quam a PYTHAGORA conditam esse accepiimus. Ipse quid de rerum originibus senserit PYTHAGORAS per summam veterum scriptorum inconstantiam vix hodie licet decernere. Et ipsos, qui discipuli eius videri voluerunt, incertos fuisse, verisimile est, quatenus magistri mens fuerit, quia inter se dissident, nec vnam omnes fouent de mundo et materia sententiam. Credibile tamen est, eos praeceptoris sui mentem ceteris perspexisse rectius, qui docuerunt Deum *syluam minime genitam*, vt CHALCIDII verbis vtar, ¹ *exornatam a Deo, illustratam et eo digestore generatam esse*. At ex sectatoribus eius aliqui tam longe dicuntur a vestigiis doctoris sui recessisse, vt ipsam materiam a Deo genitam et factam esse traderent. Ejus rei auctor CHALCIDIVS esse videtur, qui, postquam ex NVMENIO veram PYTHAGORAE opinionem de materia recitauerat ex eodem refert, quosdam discipulorum eius hanc omnino sententiam peruertisse: ² *Sed nonnullos Pythagoraeos, vim sententiae non recte assequutos, putasse, dici etiam illam (Syluam seu materiam) indeterminatam et immensam duitatem ab vna singularitate*

¹ *Comm. in Timaeum Platonis* Cap. XIII. §. CCXCIII. p. 387.

² *Logo citato.*

tate institutam, recedente a natura sua singularitate et in duitatis habitum migrante. Non recte, pergit CHALCIDIVS, ut, quae erat singularitas, esse desineret, quae non erat, duitas, subsisteret: atque ex Deo sylua et ex singularitate immensa et indeterminata, duitas conuerteretur. Quae opinio ne mediocriter quidem institutis hominibus competit. Mihi vero, quoquo me vertam nusquam in his verbis creatio materiae ex nihilo sese offert, at capitalis alia et pestifera sententia, quae SPINOZAE impietati cognata prorsus et affinis est. Singularitas stylo Pythagoraeorum, quem imitatur CHALCIDIVS, Deus est, duitas vero immensa et indeterminata, materia est finium et terminorum expers. Quare duitatem quum hi Pythagoraei statuunt a singularitate institutam esse, hoc sibi volunt, materiam a Deo comparatam esse. Haecenus satis sani sunt: sed quae de modo perhibent, quo Deus effecerit materiam a summa propius adsunt dementia, Deum enim seu singularitatem tradunt naturam suam mutasse et in duitatis habitum migrasse, seu in materiam semet ipsum conuertisse: hoc facto, singularitatem seu Deum esse descisse, et duitatem seu materiam vni- ce subsistere coepisse: paucis ex Deo Syluam et ex singularitate duitatem factam esse. His quid fieri magis impium et absurdum potest? Scilicet aperte confitentur, qui sic sentiunt, mundum esse Deum, nec praeter mundum et materiam diuinum aliquid esse. Nam si Deus a natura sua recessit et in materiam sese conuertit, quid nobis relinquitur, praeter mundum et materiam quod Dei loco habeamus et colamus? Et quid est aliud Deus, si hoc verum est, quam acinata et spiritu

quodam instructa materia? Vereor, ne illi, quibus haec placuit opinio, ex aeterno, non certo tempore, hanc diuinæ naturæ commutationem esse factam, simul asseuerauerint: quod si recte suspicor nulli certe sunt antiquorum philosophorum quos maiori iure illis adscribas, qui SPINOZAE portenta diu ante hunc natum hominem defensitarunt. Hinc recte CHALCIDIVS tam futilem et inficeram esse subiicit hanc opinionem, vt ne in illos quidem cadere queat, qui vel mediocriter animos doctrina excoluerint: quod quidem numquam tulisset iudicium, si cum Christianis hi Pythagoraei de ortu naturæ sensissent, quorum quippe rationes hic Platonis interpres minime contempsit; sed ita passim probauit, vt multis etiam omnino Christianus fuisse videatur.

§. XIV.

PHILOLAUS, Crotoniates, quam illustri fuisse loco inter primos PYTHAGORAE sectatores, accepimus, probabilius paullo inter eos collocatur, qui a Deo ex nihilo confecta esse vniuersa; rati sint. CLAUDIANVS enim MAMERTVS in quodam libro eius, qui periit, haec olim exstitisse scripta refert: *Deus, qui ex nihilo fecit omnia, qui, sicut opere instituit, ita materiam incorporauit rebus omnibus, inter quas et anima censetur. Sicut distribuit pondus, numerum atque mensuram, ita posuit quantitatem.* His quid fieri potest clarius? Dicitur *Deus ex nihilo fecisse omnia*: dicitur *materiam opere instituisse*; quod idem videtur esse, atque *comparasse et condidisse*. Tenemusne igitur ex PYTHAGORAE schola hominem, qui sapienter de rerum originibus docuit? Non puto, habeoque, cur

¹ De statu animae Lib. II. Cap. III. p. 106. ed. Barthii.

cur credam, ne PHILOLAVM quidem cum Christi-
anorum doctoribus hac in parte sociandum esse.
Exstant scilicet huius philosophi apud IAMB-
LICHVM² verba, quibus diserte negat, *unitatem* seu
Deum esse rerum omnium principium, traditque
binarium seu materiam, ei tamquam alterum prin-
cipium sociatam fuisse in rerum omnium creatio-
ne; Ὁν γὰρ ἐν Φησιν Φιλολαος ἀρχὰ παντῶν καὶ
τοῖς ἐτερομηκεσιν εἰς γενεσὶν ὁσπληγγὰ ὁμοίως ἐαυτὴν
παρεῖχει, ἐκετὶ δὲ νοῶσα εἶναι τῆς καθ' ὑποστροφὴν πα-
λινδρομίας καὶ ἐπανοδῆς, ἀλλὰ τὸ τοῖσδε ἡ δύας αὐτ'
αὐτῆς ἀποστήσεται. *Dicit enim Philolaus unitas non
est omnium principium et similiter altera parte lon-
gioribus se ipsam praebebit tamquam carceres ad ge-
nerationem, neque est meta secundum reflexionem
reversus et reditus: sed hoc pro unitate faciet bina-
rius.* Sunt haec vehementer obscura, ut omnia
fere, quae ex addita et interiori Pythagorae disci-
plina sunt ad nos delata: at quae generatim ta-
men PHILOLAI fuerit opinio, facile intelligitur.
Ei seu *unitas* Deus apud Pythagoraeos vocatur,
id quod notissimum est: *δύας* vero materiae vo-
cabulum est. Idque ipse non siluit IAMBlichVS qui
paullo post: *δύας*, inquit, ὑλῆς λόγον ἔχει. *Dyas
materiae rationem habet.* Quocirca manifestum
est, hoc vniuerse PHILOLAVM praecipere, duo esse
rerum omnium principia, Deum et materiam.
Neque hoc nos ignorare passus est IAMBlichVS,
qui quum non nihil consumisset laboris in hac fir-
manda et declaranda PHILOLAI sententia, remotis
inuolucris^o et Geometricis vocabulis, planis et

L 5

per-

² In *Nicomachi Geraseni Arithmet. introductionem* p. 109.
ed. Tennulii.

perspicuis verbis eam enuntiat.³ Διότι δὲ ἐξ ἀρχῆς ἔκ ἀν εἴη, Φησὶν ὁ Πλάτων, ἔκ ἀν ἐτι ἀρχῇ εἴη. εὐρίσκεται δὲ ἀναλογῶς καὶ ἐν ταῖς κοσμικαῖς ἀρχαῖς ὁ ἡμιουργὸς θεὸς μὴ ὢν τῆς υἷος γεννητικός, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν αἰδὶον παραλαβὼν εἶδεν καὶ λόγοις τοῖς κατ' ἀριθμὸν διαπλαττῶν καὶ κοσμοποιῶν εἶδεν τὰς τῶν λοιπῶν ἑτερομηκῶν εἰς δυσάσεις κατὰ μὲν τὴν πρόδον, ὡς ἐφάμεν, ἐπιδώσει αὐτὴν ἡ μόνος, ἔκτετι δὲ καὶ εἰς ἐπ' ἀνοδόν. *Quoniam vero non erat ab initio, ut dicit Plato, neque hodie erit principium, sed inueniemus rerum opificem etiam in principiis mundanis non habuisse vim generandi materiam, verum illam, cum esset aeterna, assumpsisse et ex illa secundum formas et rationes numericas formare et condidisse mundum: si quidem unitas ad reliquorum altera parte longiorem constitutiones secundum solum processum, ut dicebamus, non autem etiam retrogressum se dabit.* Haec qui cum PHILOLAI verbis, quae paullo ante attulimus comparauerit, is statim sentient, esse ea liberiores et magis perspicuam expositionem eorum, quae obscurius ab ipso tradita sunt. Quae quum ita sese habeant, res ipsa postulat ut verbis eius, quae a CLAUDIANO seruata et latine ab ipso versa sunt, sensum attribuiamus alium, quam ad speciem primo videntur habere. *Nihilum* quod in illis vocatur aut τὸ μὴ ὄν *nihilum* haud dubie platonice est, apud quos quod paullo post ostendemus materia *nihil* appellatur, idque propterea, quia perpetuis conuersionibus subiecta est, nec stabilitate quadam valet. Quumque *Deus ex nihilo fecisse omnia* dicitur, hoc ita debet accipi. Deum ex materia, constantia et certa natura carente, comparasse

et

³ L. c. p. III.

et condidisse hanc vniuersitatem. *Opere vero instituere materiam*, quod Deo quoque adscribitur, nihil est, quam fingere et potentia componere materiam: quae notio verbo *instituere* infinitis scriptorum Latinorum locis subiecta est. Valeant igitur et Pythagoraei, quum dogmati de rerum ex nihilo procreatione tutores et patroni ex antiquis aduocandi sunt.

§. XV.

In PLATONE refingendo et ad leges disciplinae Christianae componendo: tot eximiorum virorum elaborauit sagacitas et industria ab ipsis rerum Christianarum initiis, vt numerum eorum vix inire liceat. Hunc ergo quis miretur coactum quoque fuisse, vt melius sentire de rerum originibus videretur, quam re vera sensit? Princeps, quod sciam CLEMENS ALEXANDR. inter creationis ex nihilo statores eum confidere iussit. *οποτ' αν ειπη, inquit, τον μεν εν ποιητον τε εδειξε τον κοσμον, αλλα και εξ αυτε γεγονενα σημανει, καθαπερ υιον πατερα δε αυτε κεκλησθαι, ως αν εκ μονε γενομενε και εκ μη οντος υποσαντος.* *Plato cum ait: Atque illum quidem effectorem ac parentem vniuersitatis huius, inuenire difficile: non modo generatum esse mundum ostendit, sed etiam ab ipso Deo, tanquam a patre filium, generatum quippe quem ab illo uno satum et ex nihilo creatum velit.* Putat vero CLEMENS et PLATONEM et alios philosophos, non ratione et ingenio hanc sententiam inuenisse, sed ex Mosis scriptis sumsisse. Et quotquot veterum cum CLEMENTE sibi persuaferunt ex librorum Mosis lectione profecisse PLATONEM sapientia, in qua sententia multos eorum fuisse notissimum est, in hanc

¹ *Stromat. Lib. V. Cap. XIV. p. 701.*

hanc eius opinionem simul propendent. E familia iuniorum Platoniorum HEROCLES et alii quidam idem dogma magistro suo adscripserunt: sed quum hi alia id fecerint ratione, quam Christiani, nec idem quod nos, de rerum principiis senserint, satius erit, genus id extrema disputationis huius parte audire, quam recentioris Academiae de mundi natura et ortu sententias exponemus. Sub ipsum litterarum renascentium exordium Platonici, qui caput in Italia extulerunt, cum multis aliis in rebus, tum hac quoque, PLATONEM plane Christianum fuisse adseuerarunt. Hos inter MARSILIVS FICINVS eminet, homo praeter modum PLATONI deditur; qui tametsi *commentario in Timaeum* ² in medio videatur hanc quaestionem relinquere, nec dirimere velle: *Num Deus mundi auctor idem ex Platonis sententia materiae quoque sit effector?* tamen in indice PLATONIS operibus, a se editis subiecto, nihil dubitat, illis sese adiungere qui Deum PLATONI visum fuisse materiae conditorem arbitrantur. ³ Alios minoris ingenii et famae, quorum non exiguam producere manus liceret, omitto, quum nihil afferant eximium, decernantque potius quid credi velint ab aliis, quam rationibus sententiam firment. Sufficiet, tres ex recentissimis temporibus viros ⁴ insignes et laudatissimos nominare, qui prae ceteris studiosi fuerunt in purganda PLATONIS memoria,

² Cap. IX. X. p. 1441. Tom. II. opp.

³ Nam voce *Deus* in *hoc indice* haec verba exstant *Deus omnia ex nihilo creasse* p. 168. De loco, qui hic indicatur, PLATONIS infra disseretur.

⁴ Adde his, cuius paene oblitus fuisset CVDWORTHVM nostrum *systemat. Intellect.* Cap. V. p. 750. f. Conf. eodem p. 485. vers. latinae.

ria, nec auctoritate sua, sed testimoniis et argumentis lectorum sibi assensionem comparare voverunt. Horum primus LIVIVS est GALANTES:⁵ is autem ex *Philebo* PLATONIS probare contendit, nil discessisse hunc philosophum a scitis Christianorum de procreatione materiae. Alter est PETR. DAN. HVETIVS,⁶ is iuniorum Platoniorum HIEROCLIS potissimam enuntiatis PLATONIS declarat sententiam, quos tamen pessimos magistri sui interpretes esse nec ipsos inter se consentire, haud ignorare vir magnus potuit: Tertium locum ANDREAE DACIERIO adsignabo:⁷ is rationibus potius quam testimoniis, quod cupit, obtinere laborat, in quibus non ingenium quidem, sed gravitatem requiras. Verum incredibili doctissimus hicce vir amore PLATONIS incensus erat, quo saepenumero sic abducitur, ut haud multum infra CHRISTVM et sanctissimos, eius legatos hominem collocare videatur; qua re accidit, ut leuissimas rationes pro magni momenti argumentis interdum haberet.

§. XVI.

Ingenio et arte si candidior diuinus PLATO fieri posset, atque est reapse, tantis viris opem ipsi suam commodantibus, pulcher dudum et formosus esset redditus. Sed ipse patronos hosce recusat, vetatque sese lauari. Quidnam de origine huius orbis senserit, ex nullo eius libro clarius et melius intelligitur, quam ex illo, cui nomen fecit *Timaeus*. Atqui hoc in *dialogo* tam perspicue
aeter-

⁵ *Comparat. Theol. Christianae et Platon. Lib. IX. p. 237.*

⁶ *Quaest. Alnetanis de concordia ration. et fidei Lib. I. Cap. V. p. 109.*

⁷ *Vie de Platon p. 178. operibus eius quibusdam Gallice versis praemissa.*

aeternitatem adscribit materiae, tamque clare Deum tradit materiam non produxisse, sed digessisse tantum et exornasse, clarius ut vix aliquid edisseri queat. Hinc et plerique veterum, qui de eius dogmatibus exposuerunt, tria esse ab eo rerum principia posita, tradunt, Deum, materiam et ideam. Neque illis discipulorum eius, qui praeceptoris sui disciplinam purius et luculentius ceteris explicarunt ALCINOO,¹ APVLEIO et aliis umquam aliter visum fuit. *Initia rerum*, inquit APVLEIVS,² *esse tria arbitratur PLATO: Deum et materiam, rerumque formas: quas ideae idem vocat - - Materiam vero improcreabilem incorruptamque commemorat.* Ipse CHALCIDIVS, qui iuniorum ceteroquin platoniorum vestigia legit, haud tamen inducere potuit animum, ut rem tam apertam et planam vel negaret, vel in dubium reuocaret. *Sunt igitur*, ait,³ *initia (PLATONI) Deus et sylva et exemplum, et est Deus quidem, origo primaria moliens, et posita in actu: Sylva vero, ex qua primo fit, quod gignitur.* Idem alio loco⁴ eorum sibi placere sententiam profectur, qui statuunt PLATONEM docuisse, fuisse semper tam animae, quam corporis, vim: nec Deum ex his quae non erant, fecisse mundum, sed ea, quae erant sine ordine et modo, ordinasse. Itaque potius ea, quae existebant, exornasse, quam generasse ea, quae non erant. Praetermitto tot veteres coetuum Christianorum doctores, qui PLATONI

¹ *Introduct. in doctrinam Platon.* Cap. XII. p. 338. in THOMÆ STANTEII *Historia philosophica.*

² *Libro de habitud. doctrinae Platon.* p. 3. opp.

³ *Comm. in Timaeum Platonis* Cap. XIII. §. CCCV. n. 390.

⁴ *Cap. II. §. XXXI.* p. 287.

TONI non modo dogma eorum, qui aeternam sciscunt esse materiam, attribuerunt, sed etiam grauissimis et longis disputationibus eum propterea adorti sunt. Sunt non pauci veterum, qui existimant, PLATONEM mundum ipsum, non secus ac materiam eius, pro aeterno habuisse, in *Timaeo* vero quo rudiores melius institueret, ita loquutum fuisse, ac si mundus auctore et parente Deo fuisset conditus, neque hi, quod iam alias ostendi, omni destituuntur verisimilitudine.² At qui Deum, PLATONE IVDICE mundum ex illis, quae non erant, fabricatum esse opinantur, nihil vsquam reperiunt, quo se tegant, nec ante perficient aliquid, quam ipsum *Timaeum* aut sustulerint, aut PLATONIS opus esse negauerint. Sed lustremus tamen breuiter, quae ipsi PLATONI totque eius sectatoribus opponunt viri docti, vt iure videantur eum Christianis aggregare philosophis.

§. XVII.

CLEMENS ALEXANDRINVS quae attulit ad hanc causam ornandam, indigna prope sunt, quae refutentur. Nam quid hac imbecillius est argumentatione: PLATO Deum *parentem et effectorem mundi* nominauit: Ergo putauit, materiam ex nihilo procreatam esse ab eo? quasi vero is, qui parens hominis cuiusdam aut rei alicuius conditor et effectus dicitur, credendus idcirco sit filium aut opus suum de nihilo produxisse? Mutasset siue controuersia CLEMENS sententiam, si quae sequuntur in *Timaeo* PLATONIS in memoriam sibi reuocasset, nec nimio affectus fuisset studio concordiam philosophos inter et Christianos fanciendi. Ex Mosis libris vtrum in suam disciplinam

non

² *Observat. ad Cudworthum*, p. 286.

non nihil transtulerit PLATO, nec ne, alio loco commodius disquiretur. MARSIL. FICINVS et CVDWORTHVS sententiae suae praesidium in sequenti PLATONIS loco collocant:¹ ζῶα δὲ πάντα θνητὰ καὶ φυτὰ, ὅσα τ' ἐπὶ γῆς εἰς σπερμάτων καὶ ριζῶν φύεται καὶ ὅσα ἀψυχὰ ἐν γῇ ζυγίζονται, σώματα τήκτα καὶ ἀτήκτα μὲν ἀλλὰ τινος ἢ θεοῦ δημιουργήτος φησομεν ὑπερὸν γίνεσθαι πρότερον ἔκ οὗτα. *Animalia cuncta mortalia, plantasque, quaecumque terra ex seminibus, radicibusque nascuntur, et quaecumque inanimata in terra consistunt, siue liquefieri possint, siue non possint, numquid alio quodam opifice fabricata, quam Deo, facta esse cum prius non fuisset, dicimus?* Huic quaestioni paulo post THEODORVS, colloquentium vnus, respondet, persuasum sibi esse, Deo auctore genita esse vniuersa. Quis vero tam male cernit, quin his in verbis intelligat de materiae ortu et creatione minime quaeri, sed de generatione tantum et procreatione animalium et stirpium? Haec certe credebatur PLATO² a Deo ex materia facta et constructa esse, siquidem ex animi sententia in *Timaeo* loquutus est: at materiam, ex qua fiunt omnia, aeternam ~~firmam~~

¹ In *Sophista* p. 168.

² Nescio, qui factum sit, vt vir certe doctissimus, THOMAS GALE, in eandem ingrederetur sententiam: Sic enim Not. ad Iamblichum de *Myster. Aegypt.* p. 276. *Quae* porro fuit Platonis sententia de materia, sane in *Timaeo* non satis liquet: videtur quippe materiam Demiurgo opponere et contra distinguere ab eo: in *Philebo* vero disertè dicit Deum το μὲν πρὸς δεῖξιν οὐτῶν, το δὲ ἀπὸ γεν. Constat per ἀπειρίαν intelligi materiam. Lapsus est siue dubio vir egregius nimis Platoniorum recentiorum amore, qui, quod ipsi cupiunt, in PLATONE inveniunt.

simul esse statuebat et principii nesciam. LIVIVS GALANTES alium eius dialogum, *Philebum* nimirum, suppeditare posse tantum opinatur, quantum satis est ad hominem hac ex parte defendendum. Describam ipsa eius verba, quo melius de argumenti gravitate constet. *Materiam primam*, inquit, *summus ille Deus produxit, exemplar vel mundus idealis corpus dedit vel vestigiis quibusdam formatum ornauit, quod corpus visibile factum et ornatum mundum hunc conformarunt.* Haec praeclara et scitu digna positio Platonis in *Phil.* auctoritate confirmatur. Sunt verba ipsius in *Philebo*, *unum illud primum ex se et non ex nihilo produxisse* *περὰς* et *ἀπερὶαν*, hoc est, terminum et finem, vel infinitatem, quae tamquam duo principia mixtionis entium omnium per entia et corpora permearent in corporibus hisce completis: *finis et terminus est ipsa forma, infinitas vero est ipsa materia.* Sequuntur nonnulla in hanc sententiam alia: ORPHEVS etiam et HERMES eiusdem dogmatis amici et statores fuisse traduntur: verum minus est in his momenti, quam ut necesse sit, verba scriptoris ipsa legenda hic exhibere. Nimis autem vigilauit, ita quum PLATONEM exponeret GALANTES, quam necesse erat, nec vel potuit sententiam eius adsequi, vel iunioris familiae Platonicae auctoritate, utpote cuius interpretationibus non parum tribuit, impeditus fuit, ne vim orationis eius perspiceret. Vetus scilicet est haec *Philebi* Platonici interpretatio, nec a GALANTE primum inuenta, sed a Platoniciis illis sumpta, qui conciliationem omnium antiquorum sapientum maxime PLATONIS et ARISTOTELIS tentarunt. Te-

M

stis

stis huius rei praeter alios PROCLUS erit: ³ qui ex recentiori memoria BESSARIONEM socium dabo, cardinalem, quem notum est PLATONIS studiosissimum fuisse, et ex antiquioribus Platonice congestisse fere omnia, quae ad illustranda magistri sui dogmata disputat. Is igitur: *Iam vero inquit, ⁴ in Philebo materiam non extrinsecus quaesitam, sed a primo opifice generatam manifestissime declarat. Ex uno inquit et multis constant ea; quae semper esse dicuntur, et finem atque infinitudinem habent in se ipsis generatam. Et alibi Deum dicebamus duplicem illam naturam rerum in lucem protulisse, finitum dico et infinitum, ex quibus tam corpora, tum cetera omnia constituuntur. Ad haec calidum, frigidum, humidum, siccum, maius etiam et minus et reliqua his similia in infinitum progredi possunt. Quod si corpora ex fine et infinitudine constant, finis autem nihil aliud, quam forma est, haec enim terminat definitque materiam, manifestum est, materiam infinitudinem esse: et hoc loco dici a Platone: quapropter cum omnem infinitudinem producat Deus, materiam etiam quae ultima infinitudo est producere: Quamquam haec sententia non impediuit hos Platonicos, quo minus statuerent simul PLATONI, non secus ac ARISTOTELI, mundum aeternum fuisse visum: qua de re infra differemus. Nunc GALENTI operam dabimus, qui Platonicos sequitur. Sumit is primum sibi, *απειρίαν* in PLATONIS *Philebo* ipsam esse materiam, *περας* vero formam materiae: Deinde PLATONEM asseuerat scriptum reliquisse, Deum *απειρίαν* seu materiam produxisse. Vtrumque*

³ *Comm. in Timaeum Platonis Lib. II. p. 117.*

⁴ *Lib. II, in Calumniator. Platonis Cap. V.*

nemo dederit homini, nisi cui PLATONIS *Philebus* numquam studiose lectus fuit. Statuit PLATO siue SOCRATES sub dialogi huius initium supremum Numen in rebus omnibus, quae facta sunt, et genita, *απειραν infinitum* et *περας terminum* seu *finis* coniunxisse inter se atque sociasse. *τον θεον*, inquit SOCRATES inter alia, *ελεγομεν περ, το μὲν απειραν δεῖξαι των οντων, το δε περας*. Deum dicebamus ex iis quae sunt alterum quidem infinitum, alterum vero terminum ostendisse. Haec ipsa sunt illa verba, quod perspicuum est, quae GALANTES causae suae imprimis opinatur fauere, in quibus tamen qui creationem ex nihilo cernit, nae is aliis, quam ceteri homines, oculis instructus sit necesse est. Postulat, vt credamus, GALANTES *δειξαι* hoc in loco idem esse, quod *producere*: in quo iuniores Platonicos, quod vidimus, audit. *Materiam*, inquit, *docet PLATO ostendi et hoc praecise vitur verbo, quod verbum ipsi (Platonici) interpretantur producere. Et sane quod productum est, principio etiam ostensum est non carere. απειρον* deinde censet materiae nomen esse. His positis, sententiam concludit verborum PLATONIS hanc esse: *Deus materiam ex nihilo produxit et forma seu termino donauit*. Temere praefecto ac sine vilo iudicio? quis hominem docuit *δειξαι* idem esse, quod *producere ex nihilo*? Quis *απειρον materiam* designare testis est? Recentiores sine controuersia Platonicos auctores nominauit. Sed his nemo sanus tantum tribuet, vt plus eis fidei habendum esse, praecipiat, quam rationi et circumspectae verborum PLATONIS considerationi. Est in hoc PLATONIS dicto, cuius vim nec cepit FICINVS, qui infinita philosophi huius peruerse

M 2

expo-

exposuit, plana haec et simplex sententia: *Deus ostendit seu patefecit ubique rerum, quae sunt et existunt, cum infinitatem tum finitatem.* Atque hanc expositionem totius orationis series confirmat et roborat. *Απειρον* vero tantum abest, vt materiam designet apud PLATONEM, vt potius nomen sit multarum notionum et affectionum ab omni concretionem corporea remotarum. Experiar, num hanc PLATONIS de *infinito* et *finito* philosophiam ita mihi explanare liceat, vt ab omnibus intelligatur. Non ea quidem in se valde abstrusa et difficilis est, at plerosque conturbat idcirco, quod nec ad nostras differendi et philosophandi leges accommodata est, nec facile capitur, nisi ab eo, qui mentem rerum adspectabilium formis et speciebus antea purgauerit et ad notionum abstractarum contemplationem extulerit. *Απειρον* vel *infinitum* SOCRATI, seu potius PLATONI, dicitur totum illud genus affectionum rerum, qualitatum, quae in se et abstracte spectatae certum modum et finem haud habent, sed vel augeri vel minui, intendi et remitti rursus possunt: est igitur in hoc genere voluptas, dolor, frigus, calor, tarditas, velocitas, pulchrum, deformis, et reliqua innumerabilia quibus addi aliquid, vel demipotest, nec terminus et finis praescriptus est et constitutus a natura. Vno verbo: *Infinitum* PLATONIS abstracta est notio rerum, proprietatum, qualitatum et affectionum omnium, quatenus fine carent et crescere possunt, vel decrescere. Docebo hoc ipsius philosophi verbis: *ὅπως ἡμῖν φαινεται μαλλον τε καὶ ἧττον γιγνομενα, καὶ ὁμοειδῆ καὶ ἕτερα ὁμοειδῆ, καὶ τὸ ἴδιον καὶ ἕτερον*

Philebo p. 28.

ὅσα τοιαῦτα, πάντα εἰς τὴν ἀπείρου γένος ὡς εἰς ἐν πάντα ταῦτα δεῖ τιθεῖναι. *Quaecumque magis ac minus vehementer ac remisse, nimisque et huiusmodi quaedam admittunt, cuncta in unum infiniti genus reducenda sunt.* - Iam quid πέρας seu finis sibi vult, qui infinito opponitur? Id non tam perspicue PLATO est eloquutus, qui in notionibus et speciebus rerum a materia secretis definiendis praeter modum saepenumero obscurus est, et PYTHAGORAE dicendi rationem sequitur. Δυσκὲν, inquit, τὰ μὴ δεχόμενα ταῦτα, τῶν δὲ τὰ ἐναντία πάντα δεχόμενα, πρῶτον μὲν τὸ ἴσον καὶ ἰσότητα. μετὰ δὲ τὸ ἴσον, τὸ διπλασίον καὶ πᾶν ο, τί πέραν πρὸς ἀριθμὸν ἀριθμὸς, ἢ μετρὸν πρὸς μετρὸν, ταῦτα ζυμπαῖντα εἰς τὸ πέρας ἀπολογιζόμενοι. *Quae vero talia quaedam minime, sed horum contraria accipiunt omnia, primo quidem aequale ipsum atque aequalitatem, post aequale etiam duplum et singulas inde proportionem, quascunque ad numerum numerus, et ad mensuram mensura habet, haec inquam omnia in genus finiti referimus.* Haec quis sine interprete intelligat? quatenam sunt res illae, quae nec maius, nec minus recipiunt, at aequalia tamen vel inaequalia, simplicia, dupla, tripla fieri possunt? Haec enim PLATO ait genere illo comprehendendi, quod πέρας seu finem et finitum vocat. Docet hoc attentum lectorem ex vniuersa disputatione meditando et suspicando eruere. Aut totus ego fallor, aut ex omnibus, quae disserit philosophus liquet, πέρας et finitum ipsi dictas fuisse rerum mensuras, modos, proportionem, numeros, sed extra res ipsas et abstracte. Pythagorae enim more et instituto numeros, modos, proportionem, id quod vel ex Πυθαγο

apparet, tamquam res existentes licitum sibi duxit intueri, quemadmodum et de notionibus formisque rerum, tamquam de naturis vere existentibus, loqui solet. Quo circa *περας* nihil est, quam vocabulum quod abstractam notionem numerorum omnium mensurarum et proportionum designat, quibus res vniuersae affectiones et qualitates, quae in se modo vacant, temperantur, definiuntur et terminantur, certus vt concentus et harmonia rerum et qualitatum inter se oriatur. His declaratis, haud graue amplius intellectu erit, quid significare voluerit PLATO, quum dicerit, ex finito et infinito mista et temperata esse omnia, aut *infinitum* vt ipse loquitur in rebus omnibus termino quasi deuinctum esse,⁶ (*ζυμπαντων απειρον υπο τη περατος δεδεμενων*) Deum item in rebus omnibus genitis infinitum coniunxisse cum termino et finito. Haec nimirum eius est sententia, res, qualitates, proprietates et affectiones, quae sine et modo in se carent, sapienter vbique determinatas et pondere, numero, mensura definitas esse ad pulcritudinem rerum et animalium felicitatem efficiendam. In arte, verbi causa, musica finitum copulatum est cum infinito: et ex hac societate concertus nascitur, qui aures et animum recreat. Soni ipsi in se spectati, siue graues sint, siue acuti, siue veloces, siue tardi, in eo sunt genere, quod infinitum dicitur: minus enim et maius recipere, remitti et intendi possunt. Sed ars huic infinito terminum seu finem addidit, id est, certo modo infinitatem sonorum, seruata proportionem circumscripsit et definiuit, vt harmoniae suauitas exoriretur. In
vni-

⁶ *Philebo* p. 79.

vniuersitate hac, in quauis eius parte, in singulis animantibus res, qualitates proprietates sunt natura sua modi omnis nesciae: adest igitur vbique infinitum. At mens et sapientia diuina terminum et finitum addidit, quae ignem, frigus, humidum, siccum, durum, graue, molle, voluptatem, dolorem, et reliqua certis vbique legibus definiuit ad vniuersi omniumque eius partium salutem firmandam: Itaque et finitum seu terminus vbique exstat. In quouis homine cupiditates sunt, quibus nullum naturae modum posuit: at viri sapientis ratio his terminum et finitum adiicit, et certe mensura vagantes libidines coërcet. Est ergo et in viro sapiente *μεγας και απειρον*, *finitum et infinitum*. Suspicio, fore aliquos, qui dicent non nimis reconditam et sublimem hanc esse SOCRATIS vel PLATONIS sapientiam; verum in se facilem et apertam, potuisse haec omnia simplici ratione et popularibus verbis enunciari: nec laudandos idcirco esse hos homines, quod nouis vocabulis et differendi subtilitate obscuriora fecerint ea, quae in se parum habent obscuritatis. Cum his ego magnopere haud pugnauerim hoc loco: fatebor potius in PLATONIS plerisque disputationibus demonstrandi et docendi viam nimis mihi longam, impeditam et a vulgari captu remotam, orationem multo magis poëticam et figuratam, quam simplex veritatis ratio patitur, videri. Sed recordari tamen simul omnes velim, suum cuique ingenium et tradendi modum esse, quod sapientem aequo animo ferre oportet, grauesque PLATONI fortassis fuisse causas, quas ignoramus hodie, cur inusitata passim vocabula circuevit et obscuritatem simplicitati et breuitati praeferret.

§. XVIII.

§. XVIII.

De HVETII testimoniis, quibus effecturum se se speravit, ut *Plato* aeternitatem materiae negasse videretur, nunc sileo: sumpta enim sunt, quod iam dixi ex *HIEROCLE* et eius similibus, de quorum rationibus sigillatim exponere constitui. Ad *DACIERII* ergo rationes progredior, quibus *Platoni* succurrendum esse duxit, ne diutius inter aeternitatis materiae patronos referretur. Is ita primum ratiocinatur: ¹ *Incredibile est, tantum philosophorum, qui toties professus est, unum tantum esse Deum, tam turpiter labi potuisse, ut materiam diceret aeternam esse. Materia si aeterna esset, Deus forit: igitur duo essent Dii quod Plato auersatur et reiicit.* Summa argumenti haec est: qui unum esse Deum sciscit, is non potest simul statuere, materiam esse aeternam. Ita quidem est, vir doctissime, si homo is secum ipso consentiat et dogmati suo de vno Deo conuenienter docere velit. At quis nescit, multos philosophorum haud pauca suscepisse, quae pugnant inter se, neque omnes dogmatum suorum consequutiones perspexisse? Idem *PLATONI* accidit: qui quum toties de vno Deo loquatur, haud tamen existimauit vel vidit, tolli vnitatem Dei, si materia aequè aeterna censeatur, atque ipse Deus est. Idque tanto minus est admirandum, quanto certius constat, innumerabiles praeter *PLATONEM* alios in idem incidisse peccatum, quumque vnum con-

¹ *Vie de Platon p. 178. Mais un philosophe qui établit en tant d'endroits l'unité de Dieu, ne peut être tombé dans une erreur si grossière: si la matière étoit éternelle, elle servirait donc Dieu et il y auroit deux Dieux contre ce qu'il a établi.*

confiterentur Deum esse, perennem ei tamen materiam adiunxisse: quibus omnibus defensio parata foret, si DACIERII liceret viam inire. ARISTOTELES tametsi de natura diuina secus, atque fas est, senserit, vnam tamen esse primam causam adseueravit: idem quod notum est, mundum aeternum esse duxit. Puta vero, sumere tibi id concessum esse, quod vir hic eruditus sibi sumsit et ARISTOTELEM sine negotio purgabis a foedo hoc errore. Is enim, dices, qui vnum esse Deum fatetur, non potest vna mundo aeternitatem adscribere, ita enim duo essent Dii, non vnus. Decet eum, qui veterum philosophorum sententias explorat, non quid illi sentire debuissent, exquirere, si decretis et praeceptis suis conuenienter docere voluissent, nec a semet ipsis vilo modo desciscere, verum id illis tribuere, quod verbis perspicue expresseverunt et professi sunt, etiamsi male ceteroquin ad reliqua eorum dogmata quadret. Audiamus alterum viri doctissimi argumentum: ² *Plato, inquit, baud potuit materiam pro aeterna habere: nam animam statuit corpore antiquiorem esse. Quod si anima corpore est antiquior, corpus baud dubie initium habuit et conditum est.* Certum est, quod in hac ratione fundamenti ponitur vice, tradidisse PLATONEM, animam omni corpore vetustiore esse ac prior. Caue vero, credas, ex hoc eius dogmate effici posse, materiae initium adscriptum esse ab eo. Miror, hominem eruditum, qui PLATONEM

M 5

ver-

² *Platon ne peut avoir pensé que la matiere fut eternelle, puis qu'il assure, que l'ame est plus ancienne, que le corps: car l'ame estant plus ancienne que le corps, le corps est donc crée et par consequent il ne peut estre eternel.*

vertendum sibi sumfit, tam ignarum fuisse dictionis Platonicae vt nesciret, multum ab eo discriminis poni inter *υλην* et inter *σωμα υλη* PLATONI prima materia est, ex qua facta sunt omnia *σωμα* corpus ipsi figuratum est, quod ex materia constat prima et ex forma, et qualitatibus, quas Deus induxit in materiam. Eamdem differentiam inter haec duo vocabula studiose seruarunt praestantissimi quique eorum qui PLATONEM magistrum sibi adsciuerunt: Quod me alio loco luculentius et copiosius demonstrare memini.³ Sed fugit hac multos, qui ex nostris notionibus veterum aestimant vocabula; quare fit, vt incauti in errores saepe incidant haud mediocres. Corpore figurato et a Deo formato animam priorem et antiquiorem esse, omnino PLATO tradidit: sed nusquam praecepit, *υλην* seu materiam primam, quae subiecta est omnibus corporibus, anima iuniorem esse. Quod tertio affert vir eruditus, id iam supra vanitatis conuincimus: nam commune id cum CLEMENTE habet ALEXANDRINO. Putat nimirum, quod PLATO Deum vocat *parentem et opificem huius mundi*, id argumento esse, cognitam ipsi fuisse creationem ex nihilo. Nomine enim *parentis* indicari, Deum ex nihilo procreasse materiam: vocabulo vero *ποιητης* seu *opifex*, procreatam materiam ab eodem cultam, digestam et exornatam esse.⁴ Ingeniose quidem? Verum PLATO vetat nos

³ Factum illud est ab auctore perspicacissimo ac felicissimo veterum interprete in *Obseruat. ad Cudworth.* Cap. I. §. XL. p. 59. n. 2. (M)

⁴ Il appelle Dieu Pere ou Createur et Ouvrier du monde. Par la qualité de Createur, il marque qu'il a tiré le monde du neant et par celle d'Ouvrier, il fait entendre qu'après avoir crée, il luy a donné l'arrangement et l'ordre.

nos huic verborum suorum interpreti fidem habere. Nam in ipso illo *Timaeo*, in qua haec Dei nomina leguntur, clarissimis verbis materiam praedicat aeternam esse: ex quo liquet, male haec vocabula a viro doctissimo exponi. Non id praeterit eum, materiam a PLATONE diserte dici aeternam, nec ignorat, obesse id potissimum sententiae suae, ne recipiatur ab omnibus. Sed inuenisse tamen sese aliquid opinatur ad hoc impedimentum de medio remouendum. PLATONEM nimirum contendit, quum ab aeterno, existisse materiam scribit, non de illa, quae tangitur, cernitur et tractatur, materia hoc intellectum vel le, sed de forma et specie materiae huius, seu, de *materia*, vt sic dicam, *ideali*. Fuit ex infinito tempore et ab omni aeternitate in mente diuina species et notio materiae illius, quam certo demum tempore ex iis, quae non sunt, fingere Deus statuerat: haec aeterna notio materiae, si DACIERIVM audias, a PLATONE designatur, quum materiam scribit initio carere.⁵ Propius haec sententia remota est ab illorum opinione, quos perhibere memorat ADAMVS TRIBBECHOVIVS⁶ veteres, quum materiam adseuerarunt aeternam esse, *per materiam intellexisse potentiam creandi mundum, quae ab aeterno in Deo fuerit*. Hanc quisquis vbi que interpretanti artem adhibuerit, is continuo, leuissimoque labore perficiet, vt nullus sit tam ater et capitalis veritatis et religionis omnis hostis, quin

⁵ *Quand Platon a appelé, la matiere éternelle, il n'a pas voulu, faire entendre qu' elle subsistoit visiblement de toute éternité, mais qu' elle subsistoit intelligiblement dans l'idée éternelle de Dieu.*

⁶ *Veritas creationis mundi* Cap. II. p. 279.

quin mundus sanctus et omnis labis nescius appareat. Verum sapientiores, opinor, oportet esse, qui veritatis sine ulla partium studio cupidi sunt, nec quod optant docuisse philosophorum aliquem, studio et arte ex dictis eius exprimere, sed ea, quae oratione et verbis apertis professus est, ipsi tribuere, si vel maxime dedecori sint illi. Nihil ad veritatis, nihil ad religionis accedit dignitatem et praestantiam, si veterum magistrorum aliqui meliores credantur fuisse, atque reapse fuerunt: contra praeposterum hoc studium philosophos cum christianis fociandi, incrementis doctrinae coelestis non raro nocuit. Redeo ad PLATONEM quem DACIERIVS de notione et forma materiae non de ipsa materia loqui tradit, quum aeternam esse eam sciscit. Latebram elegit vir doctissimus parum tutam, ex qua ipse eum PLATO, quem nimis amat, protrahet. Primum PLATO mundum et materiam inter se opponit in *Timaeo*: illum affirmat initium habuisse et auctore Deo coepisse. Hanc aeternam esse dicit. Haec quomodo cum arguta illa interpretatione DACIERII conveniunt? Mundus eodem modo aeternus est, quo materia, si de notione tantum et forma eius quaeratur: nam quis neget, aeternam mundi formam intelligentiae divinae obversatam esse? PLATONEM igitur quid commouisset, ut mundum negaret, materiam affirmaret, aeternam esse? Dicemusne tantum qualis PLATO fuit, virum tam inconcinnum fuisse, ut notionem materiae ipsi mundo vere existenti opponeret, hunc coepisse, illam numquam coepisse, affirmaret? Equidem plus faueo memoriae hominis, quem diuinum dixit antiquitas, quam ut hoc ab ipso factum esse credam:

credam: nec, si credere id vellem, *Timaeus* eius id pateretur. Scilicet ex ipsa materia illa, quam aeternam pronuntiat, Deum PLATO docet mundum finxisse et construxisse. Finge, materiam speciem et notionem esse materiae: Ergo hoc dicit philosophus, ex notione et aeterna specie materiae mundum a Deo conditum esse: quo quid fieri potest amentius? Eandem materiam, quam vocat aeternam, *Plato* ait turbulentam, malignam variisque motibus sine lege ac ordine agitatum fuisse, antequam Deus ad eam componendam et mundum construendum accederet. Θεός, inquit, ὁ ὅσον ἢν ὁρατὸν παραλαβὼν, εὐχῇ στυχίαν αἰγῶν ἀλλὰ κινεῖμενον πλεμμελῶς καὶ ατακτῶς, εἰς τὰ ξιν αὐτο ἡγάγεν ἐκ τῆς αταξίας. Deus, quidquid erat, quod in cernendi sensum caderet, sibi assumpsit, non tranquillum et quietum, sed immoderate agitatum et fluctuans, idque ex inordinato in ordinem adduxit. Eundem satis notum est tradidisse, malitiam et pertinaciam materiae obstitisse voluntati supremi Numinis, ne talem faceret ex ea mundum, qualem voluisset, mali omnis et vitii expertem. Sapiensne sibi aliquis persuaserit in aeternam materiae notionem quae in mente fuit diuina, haec et eius generis alia cadere posse? Num aeterna species materiae in diuina intelligentia dici potest inordinata, maligna, quietis ignara, turbulenta fuisse, priusquam Deus eam in ordinem redigeret? Num eadem impetiuisset Deum perhiberi potest, ne omne vitium et malum mundo, quem fingere volebat excluderet? Legant, qui pluribus argumentis edoceri volunt, quam
vana

⁷ In *Timaeo* Cap. XIV. p. 527. Conf. DIOGENES LAERTIUS Lib. III. Segm. 69. p. 207.

vana sit haec viri docti sententia, ipsum *Timaeum*, et vbique nihil sentient excogitari posse, quod magis aduersetur huic libello.

§. XIX.

Antequam PLATONEM dimittam, nil alienum fecero ab instituto meo, si saxum aliquod praeteriens de via tollam, ad quod offendere possent, et offenderunt iam eorum aliqui, qui philosophum hunc enixe cupiunt Christianum fauere. Frequens mentio fit in scriptis PLATONIS et sectatorum eius *τεμνησκος*, seu *nihili* tamquam naturae cuiusdam existentis, ex qua constant et gignantur omnia. Hoc qui vident, nec periti satis sunt sermonis huius philosophi, facile in hanc veniunt cogitationem, nil inter se differre quae a Christianis et a Platoniceis de rerum ortu et initiis traduntur. Id igitur ne fiat, animaduerti debet, PLATONI omnia, quae a perpetuitate et constantia absunt, quae oriuntur et occidunt, quae augentur et diminuentur, *nihilum* et *τα μη οντα* appellari: Quumque omnia, quae sub sensus cadunt, omnis materia et cuncta, quae ex illa procreantur, corpora, eius sint generis, ideo et haec isto nomine apud ipsum veniunt. Pulcre hac iam obseruauit CICERO, cuius haec verba sunt: ¹ *NIHIL Plato putat esse quod oriatur et intereat, idque solum esse, quod semper tale sit, qualem ideam appellat illa, nos speciem.* Idem DIOGENES LAERTIVS significandum sibi esse duxit: *το γεν*, inquit, ² *αισθητον και ον καλει και μη-ον. ον μεν δια το γενεσιν αυτε ειναι. μη ον δε, δια την συνεχη μεταβολην.* *Sensibile vocat Plato et quod est, et quod non est.*

¹ *Tuscul. Quaest. Lib. I. Cap. XXIV. p. 2598. Tom. VIII. opp.*

² *De vitis philosophorum Lib. III. Segm. 64. p. 202.*

Esse quidem propter generationem: non esse autem, propter assiduam mutationem. Iuniores Platonici eodem vocabulo *materiam* appellare solent: nec tamen omnino huic generi cum magistro conuenit. Etenim hic omne quod sensibus subiicitur, omnem materiam, siue ea, vt formarum et qualitatum expers siue vt qualitatibus praedita et in corpora coacta est, spectetur, *nihilum* et id, quod non est, nominat. Illi vero tantum materiae, quatenus abstracte concipitur animo, quatenus corpori opponi opponitur, quatenus extra omnem formam, figuram et qualitatem in se consideratur, hoc nomen imponunt, numquam vero materiam, vt corporibus continetur, vt formis et affectionibus praedita et spectabilis est, hac nota designant. PLOTINVS de materia hac informi, quam sola mens videt ac contemplatur: *υλη*, inquit,³ *μη ον αν εικοτως λεγοιτο. Και οχωςπερ κινησις μη ον, η τασις μη ον αλλα αληθινως μη ον ευδωλον και φαντασμα ογκος και υποστασεως υφεσις.* *Materia merito non ens appellatur, neque tamen ita non ens dicitur, vt motus vel status non ens dici solet, sed reuera non ens, simulacrum et imaginationis molis, appetitioque subsistentiae.* Eadem et iisdem fere verbis apud discipulum eius, PORPHYRYM⁴ legas, qui *αληθινον μη ον, verum non ens* dicit materiam et subtiliter quaedam, quo rationem huius nominis reddat, differit. Inuenit autem *prima materia* hoc nomen apud philosophos istos ideo quod certam haud naturam et fixam habet, sed in singulis rebus et corporibus variat faciemque

³ *Deimpossibilitate corporeor.* Ennead. III. Lib. VI. Cap. VII. p. 310.

⁴ *Sententiis ad intelligibil. ducentib.* §. XXI. p. 226.

que mutat. Adhibet id ipsum de materia vocabulum. DIONYSIVS ille, qui se falso *Areopagitam* nominat:⁵ quem locum quum explanant interpretes eius MAXIMVS et PACHYMERES, his vtrique verbis causam eius nominis explicant.⁶ λέγεται δὲ μὴ οὐ ηὐλή, ὅτι παντελὸς ὄντων ἐστὶν ἀλλ' οὐ μὴ ἐστὶ. *Materia autem dicitur non ens, non quod omnino nihil sit, sed quod non ens,*⁷ id est, quod stabili et immutabili natura caret. Sunt doctissimi viri, qui cum nomen hoc, quod Platonici materiae dare solent, tum cetera, quae haec secta de materia perhibet, nimis premunt, nec male se facere opinantur, quum ex illis efficiunt, materiam Platoniorum reapse nihil esse et nullum: sed hi mihi, quod iam alio loco declaravi,⁸ nimis, esse duri videntur aduersus hanc familiam nec in notionibus vocabulorum, quibus ea vtitur expendendis et vniuersa philosophandi ratione quam sequitur, exploranda, tantum posuisse diligentiae, quantum fas fuerat. Apud *Peripateticos quidem*, inquit MARSILIVS FICINVS,⁹ *si quis materiam non ens diceret hanc omnino diceret nihilum. Sed apud Platonicos, qui ipsam vnius naturam latius quam naturam entis longiusque sursum deorsumque protendunt: quamuis materiam dicas non ens, non tamen habes eam pro nihilo*¹⁰. Inter recens-

⁵ Libro de diuinis nominibus Cap. IV. §. 18. p. 570. Tom. I. opp.

⁶ Scholis in *Dionysium* p. 618. et 608.

⁷ Haud dubie hypothetae peccato pro: *non est.* (M.)

⁸ Repete §. VII. (M.)

⁹ *Comment. in Plotini libr. περὶ ὕλης* Cap. XVII. p. 1654. Tom. II. opp.

¹⁰ IO. SCOTVS ERIGENA de diuisione naturae Lib. III. Cap.

centiorum temporum philosophos ROBERTO FLVDDO totque aliis, qui sapientiam huius hominis admirantur et propagare student, Platoniorum hunc morem imitari et materiam *nihilum* appellare placuit: quod quidem cum ob alia, tum propter hanc causam facere videntur, ne apertum fiat, distare non leuiter doctrinam suam de rerum originibus ab ea, quam Christiani coetus vbique probant. Quamuis scilicet Christianis vtantur verbis, quum de mundi loquuntur initio, nec secus, atque nos e *nihilo* producta esse omnia dicant: haud tamen eandem, quam nos vocabulis suis potestatem subiiciunt, sed nomine *nihilum* sigillatim rudem eo informem materiam designant, quam alterum volunt esse rerum principium. Erudite has insidias detexit praeter alios PETR. GASSENDVS, cuius verba legisse iuuabit.¹¹ *Quod ad creationem, caue etiam productionem rei ex nihilo intelligas, eo sensu quo Theologi vulgo genesin mundi interpretantur, quae a MOSE descripta est. Quamquam enim FLVDDVS vsurpat et verba et Historiam MOSIS: symbola tamen ipsi omnia sunt. Nomine igitur creationis intelligit primo productionem seu generationem cuiuslibet rei, quae in tantum dicitur ex nihilo esse, in quantum est ex tenebris, seu materia. Quae ipsi appellatur nihil. Dicitur vero etiam a*

Deo

Cap. XIV. p. 118. *Multi saecularium philosophorum informem materiam coaeternam esse Deo putauerunt, de qua omnia sua opera fecit, quam materiam propterea NIHIL dicebant, quia priusquam formas et species a Deo acciperet, non apparebat ac veluti penitus nihil erat. Quid quid enim omnino caret forma et specie non immerito potest vocari NIHIL.*

¹¹ *Examine philosophiae Fluddanae part. I. p. 218. Tom. III. opp.*

N

Deo et ex Deo esse, quatenus lux, quae ipsi est Deus, dum materiam discutit, apparat, informat rem quoque ipsam constituit. Interiorē philosophiae huius naturam nunc aperire et edisserere, necesse non est: quod quidem remotum foret ab instituto meo: monitos tantum occasione sic ferente eos volo, qui scripta horum hominum legunt, quibus obruere orbem Christianum non desinunt, ne verborum sonis nimis fidant, sed potestates potius eorum ex dogmatibus ipsis intelligere et diiudicare studeant.

§. XX.

ARISTOTELIS philosophiae dogma *de aeternitate mundi* ita est innexum, vt, hoc sublato, non mediocre illius partem vna corruere atque concidere oporteat. Aufer ex disciplina eius aeternitatem mundi, nec habebis amplius, quo fulcias ea, quae idem de coelo, de Deo, de intelligentiis et aliis rebus praecepit: nam quaecunque de his tradidit, vno prope hoc fundamento nituntur. Itaque veterum haud dubitauit aliquis, siue faueret partibus eius, siue cum illo dissentiret, quin mundo et motui non minus atque causae et auctori eius initium omne derogasset. Sed quid non audent illi, qui coeco hominum studio et amore ducuntur? inuenti sunt inter Christianos, qui ARISTOTELEM, obtorto collo et plane renitentem, in eorum adscripserunt numerum, qui Deum ea, quae sunt, ex illis, quae non sunt, comparasse credunt. Gentem quae *scholastica* dicitur, ARISTOTELES, quo vnice delectabantur, tam praepostere studiosam fuisse, DAN. GEORG. MORHOEVS tradit: *scholastici quidem, ait, persuadere nobis*

¹ *Polybistor. Philos. Lib. II. part. I. Cap. XII. §. 9. p. 227.*

nobis volunt, quod Aristoteles materiae primae creationem ex nihilo agnouerit. Hi quinam sint ignorare me fateor; nec puto temporis, quo nihil mihi carius, partem aliquam in exquirendis eorum nominibus bone a me et vtiliter positum iri, qui opinioni tam peruersae operam suam commodarunt. Satis mihi locuples MORHOFIVS auctor est, vir infinitae lectionis et accuratae diligentiae. No-
ui enim audax et temerarium factionis huius ingenium, nec ipsum THOMAM AQUINATEM² ignoro, probare conatum esse ARISTOTELEM non absolute et simpliciter, verum comparate tantum et certo modo pro aeternitate mundi dimicasse: cuius quidem auctoritas multis persuasit, vt maius etiam aliquid tentarent et omnem turpitudinem tanto philosopho detrahere niterentur. Post scholasticos, qui vocantur, doctores GEORGIUS TRAPEZVNTIVS, non ignobilis e graecis saeculo decimo quinto scriptor, contendit, ARISTOTELEM, quem non secus, ac Deum colebat, nihil de ortu mundi et materiae statuisse, quod Christianum dedeceret,³ quod ex BESSARIONE aduersario eius, liquet, qui hanc hominis sententiam omni exiit veritatis specie.⁴ Ex recentioribus stagititae admiratoribus multos nominare liceret, quibus idem, quod

N 2

TRA-

- ² *Summae* Part. I. Quaest. XLVI. Art. I. Consentiant cum THOMA hac in re ex Scholasticis doctoribus multi, vid. *Conimbricenses* Iesuitas in *Physic. Aristotelis libros* Lib. IIX. Cap. II. p. 378.
- ³ In *comparatione Platonis et Aristotelis*, Venet. 1523. in 8 edita. Lege LEON: ALLATIVM de *Georgiis et eorum scriptis* §. L. p. 726. ad calcem Volum. X. *Biblioth. Graecae* IO. ALB. FABRICII.
- ⁴ *Aduersus calumniatorem Platonis* lib. III. c. XIII. XX, XXVII, ed. *Romanae* sine anni mentione editae.

TRAPEZVNTIO visum fuit: nam Peripateticis id contingit, quod plerisque eorum, qui sectae cuidam sese totos dediderunt, et libertati, quam a Deo acceperunt, nuntium miserunt, quorum alter alterum ratione et iudicio nullo adhibito, sequitur, idque probat, quod ab aliis probatum et iudicatum videt. Sed binis contentus ero, quorum in nostro coetu non obscurum nomen est. Alter est Io. ZEISOLDVS, cuius exstat liber de *Aristotelis cum scriptura sacra consensu*, in quo multis inter alia disputat, dari, ut verbis eius utar, *iuxta ARISTOTELEM verum mundi principium et creationem cum nouitate essendi*.⁵ Alter ADAMVS TRIBECHOVIVS qui ZEISOLDVM ARISTOTELEM omni infamia hac in re egregie liberasse opinatur;⁶ cum hoc hominum genere, ut certamen hic instituum, necesse non est, solem enim obscurare volumus, idque dubium facere, quod nullis dubium esse potest, quibus vel elementa philosophiae peripateticae non ignota sunt. Praeterea dudum eruditi viri, quorum alioquin suspecta haud est in ARISTOTELEM pietas solidis rationibus eorum praeflugarunt errorem, et ex ipsis Stagiritae scriptis monstrarunt, placuisse ipsi quod LACTANTIUS ei tribuit,⁷ *mundum semper fuisse, ac semper futurum*, inspici velim prae caeteris Iesuitas *Conimbricenses*,⁸ BENED. PERERIVM,⁹ FRANC. PATRICIVM,¹⁰ et exno-

stris

⁵ Disp. II. Artic. I. §. I. p. 60. et §. XIII. p. 71.

⁶ *Veritas creationis mundi* c. II. p. 279.

⁷ *Institut. diu.* lib. VII. c. I. p. 774.

⁸ *Comm. in libros phys.* Aristot. lib. VIII. c. II. quaest. III. Art. I. p. 375. et quaest. IV. p. 382.

⁹ *De communibus rer. natural. principiis et affect.* lib. V. c. VII. p. 286.

¹⁰ *Discussionibus peripateticis* Tom. V. lib. IV. p. 400.

stris IAC. THOMASIVM ¹¹ quibus lectis, nihil desiderabis amplius. Praecipuus locus, quo nituntur illi, qui pro ARISTOTELE verba faciunt, hic est: ¹² *Θεός δόκει το αἰτίον πάντων εἶναι, καὶ ἀρχὴ τις. Deus videtur omnium esse caussa et initium quoddam rerum.* At quis nescit generaliores eiusmodi sententias ita accipiendas esse et exponendas, ne primis fundamentis disciplinae scriptoris cuiusdam repugnent? Secus si quis fecerit, breviaque eius generis enuntiata pro norma sumat, ad quam uniuersum corpus doctrinae philosophi cuiusdam conformandum sit, is incerta reddet omnia, quae certissima videntur esse et in medias eos tenebras detrudet, quorum interest, veterum dogmata perspecta habere. Nec est in hoc ARISTOTELIS dicto aliquid, quod suum facere nequeant, qui formarum tantum et modorum auctorem esse Deum arbitrantur, tametsi mundum aeternum esse velint. De STOICIS plane fileo, quos supra ¹³ significauimus a CLEMENTE ALEXANDRINE in eorum relatos esse ordinem, qui Deo nullam praesto fuisse materiam censent, quum hanc mundi molem fingeret ac instrueret. Testatissimum enim est, duo rerum principia hanc sectam posuisse, Deum et materiam nec per ipsa philosophiae quam profitebantur, initia licuisse illi, materiae exordium aliquod tribuere.

§. XXI.

Igitur dimissis Graecorum sectis et philosophis ad gentes transeo barbaras, quae saniam viris do-

N 3

ctis

¹¹ Libro de *stoica mundi exustione* Diff. IV. p. 58.

¹² Libro I. *Metaphys.* c. II. p. 263. Tom. IV. opp.

¹³ §. III.

ctis sententiam de creatione rerum fouisse videntur. Dudum est, quod constituo, disputationem omnem, quae de veterum populorum philosophia et religione fuscipitur valde lubricam, incertam et ancipitem esse. Neque enim antiquae nationes certis legibus, confessionibus et formulis colligabantur, ut idem omnibus sentiendum esset, qui adscribi in ciuitatem vellent, sed liberum erat singulis sacerdotibus et ciuibus ea probare et amplecti, imo proponere et tradere, scita, quae meliora ceteris et veriora sibi viderentur, modo cultum Deorum, qui legibus sancitus erat, haud prorsus negligerent et conturbarent. Atque ipsas caerimonias et religiones publicas quilibet pro lubitu interpretabatur, nemine intercedente, id quod innumerabilibus veterum dictis et exemplis constat. Hinc fieri potuit, ut tot essent in vna gente religiones, quot prouinciae, imo quot urbes, quot collegia sacerdotum, quot homines denique, qui non alienis, sed suis oculis diiudicare volebant, quae de re sacra sentire fas esset. Nos vero ex paucis scriptorum quorundam verbis totius plerumque populi cuiusdam religionem et sensus de Deo aestimamus: quod vitiose fieri vel ipsa discordia, quae inter hosce scriptores viget, nos edocere potest. Quodenim Persarum et Aegyptiorum religionem diuerso modo et ratione antiqui auctores exponunt, id, meo quidem iudicio, declarat, nihil certi in his gentibus de religione, si summa quaedam capita demas, decretum fuisse, nec tam publicam omnium, quam priuatam quorundam opinionem scriptores illos enarrasse. Sed haec pluribus alio loco iam edisserui: nunc tritam sequamur viam, nec secus

fecus agamus, ac si hodie a nobis de popularum veterum religionibus in vniuersum firmiter aliquid statui posset. Initium ab *Aegyptiis* faciam, qui sapientiae fama, vetustate, aliisque rebus ceteris fere omnibus populis praestant. Hanc vero gentem HERMETEM, *Trismegistum* quem vocant, creationem ex nihilo docuisse, ferunt: idque ex scriptis eius, quae adhuc leguntur patere affirmant.

¹ Addunt, idem ex *Physiologia* constare Aegyptiorum, in qua materiae $\alpha\epsilon\chi\eta$ diserte tribuatur: Sic et vniuersae materiae, inquit DICKINSONVS: $\tau\eta\nu\ \alpha\epsilon\chi\eta\nu$, id est, principium attribuit Aegyptiorum *Physiologia* atque eam, quando primum coepit existere valde confusam rem fuisse, commixtam scilicet omnigenorum corpusculorum molem posteaquam vero decessissent a se ista corpora, mundo contigisse illud, quem nunc videmus ordinem. Denique IAMBlichVS quem sententiarum et dogmatum Aegyptiorum peritissimum fuisse putant plerique verbis disertis confirmare videtur, nil dubitasse hac de re Aegyptios. Contentiose si hic agere vellem, his auctoribus eos opponerem, qui longe alia de Aegyptiis memoriae prodiderunt, sigillatim materiam pro rerum omnium principio ab hac gente ita esse habitam, retulerunt, vt Dei ne rationem quidem habuisse videantur in explicandis rerum originibus: his testibus auditis, praeferendos eos esse contenderem superioribus illis, cum propter antiquitatem, tum propter multitudinem et numerum. Nec, puto, haec disputatio inanis et grauitatis omnis expers cuiquam videri posset. Sed paullo lenius rem expediam, et quo

N 4

loco

¹ Liuius Galantes Comparat. Theol. Platon. p. 237. 238.

² Phyc. veter. et verae cap. XII. p. 198.

loco haec testimonia sint habenda, ordine videbo. Primum ab HERMETE, qui vocatur, testimonium hac in causa petiposse nego. Nam qui nomine eius inscripti circumferuntur libri, spernuntur hodie a sapientioribus, et si quid habent ex germana veterum Aegyptiorum disciplina, quod valde dubium est, multis tamen contaminati sunt fraudis et doli malis notis, ut quid vere sit Aegyptium in illis, quid minus, discerni plane nequeat³. Verum haec quoque se ponamus, et rem propius contemplemur. Quid tandem dicit, ter maximus ille HERMES quod in eam nos inducere queat opinionem, creationem de nihilo Aegyptiis ab ipso fuisse traditam? Nihil praeter id, quod paullo post IAMBlichVM tradere audiemus, quodque vniuersa fere iuniorum Platonicoꝝ turba sanxit, mundum ex ipso Deo ab omni aeternitate fluxisse, et Deum idcirco esse omnia.⁴ Exeat vero a nobis, suasque sibi res solus habeat, cui tam foeda potest placere sententia, quam ego deteriore illorum esse dogmate arbitror, qui perennem aeterno Deo materiam adiungunt. *Physiologia* Aegyptiorum, quam DICKINSONVS in auxilium vocat, illa est de ortu omnium rerum narratio, quod ex ipsis eius verbis liquet, quam DIODORVS SICVLVS⁵ nobis reliquit: nam haec vulgo a viris doctis pro Aegyptiorum habetur *Physiologia*, quamuis nec ipse DIODORVS hoc significet, nec EVSEBIVS⁶ a quo repetita est, Aegyptiis, verum Graecis eam tribuat. Vtcumque est, aut nihil videt,

³ Vid. CVDWORTHII *systema intellect.* p. 373.

⁴ Vide CVDWORTHII *systema* p. 388. etc.

⁵ *Biblioth. Hist.* lib. I. p. 7. 8.

⁶ *Præparat. Euang.* lib. I. c. VII. p. 19.

videt, aut nil cernere vult, qui perhibet, principium materiae adscriptum esse ab auctoribus philosophiae huius de mundi procreatione. Legant haec ipsa DIODORI verba, et iudicent deinde aequi rerum aestimatores, quantum sibi veteres Aegyptii, si quidem auctores illi sunt huius sapientiae, gloriae ex illis promittere queant: Οἱ δὲ γενητόν καὶ ἀφθάρτον εἶναι νομίσαντες, εῖησαν ὁμοίως ἐκείνοις τρεῖς ἀνδρῶνες τυχεῖν τῆς πρώτης γενέσεως ἀρίστοις χρόνοις. Κατὰ γὰρ τὴν ἐξ ΑΡΧΗΣΤΩΝ ὁλὴν συζασιν, μίαν εἶναι ἰδεάν θρανὸν τε καὶ γῆν μεμυγμένης αὐτῶν τῆς φύσεως. μετὰ δὲ ταῦτα διασπῶντων τῶν σωμάτων ἀπαλλήλων, τὸν μὲν κόσμον περιλαβεῖν ἀπασαν τὴν ὡρωμένην ἐν αὐτῷ συντάξιν. *Qui mundum generatum atque occasurum putauerunt, iis perinde atque ipsius, hominum etiam generationem certo quodam tempore principium habuisse defenderunt. Quippe cum huius primum vniuersi coagmentatio fieret, vnā aliquam coeli et terrae ex permixta confusaque amborum natura formam exstitisse: deinde vero simul atque corporum distinctio successisset, continuo mundum quidem totum hunc, quem videmus, partium ordinem accepisse. Hic coagmentationi quidem rerum omnium ἀρχὴ seu principium quoddam tribuitur: ex quo apparet, eos, quibus haec philosophandi forma quondam placuit, pro aeterno hunc mundum haud duxisse: at materiam, non secus ac mundum coepisse, tradi minime video. Adde, quod maius est, ne Dei quidem mentionem fieri in hac explicatione originis huius vniuersitatis: quod iam dudum viros doctissimos adduxit, vt philosophiae huius auctores in illis numerandos esse suspicarentur, qui ortum huius orbis causis naturalibus,*

et fortuitae materiae commotioni adscribere⁷ non verentur. In IAMBlichO binos offendi locos, qui ad hoc negotium, quod agimus, pertinent. Quaesiverat PORPHYRIUS *epistola ad ANEBONEM* sacerdotem Aegyptium, inter alia, quidnam de materia sentirent Aegyptii; vtrum eam aeternam, vel genitam et procreatam existimarent? Ει αγεννητον υλην, η γεννητην. Ad hanc quaestionem IAMBlichVS hisce verbis responder: ⁸ υλην δε παρηγαγεν ο θεος απο της εστιοτητος υποσχιθειας υλοτητος, ην παραλαβων ο δημιουργος ζαδικην εσαν, τας απλας και απαθεις σφαιρας απ' αυτης εδημιεργησε το δε εσχατον αυτης, εις τα γεννητα και φθαρτα σωματα διεκοσμησε. *Materiam quod attinet Deus eam produxit diuidendo materialitatem ab essentialitate: hanc materiam opifex Deus accipiens vitalem ex ea simplices incorruptibilesque sphaeras fabricauit, ipsius vero quod erat postremum ad corpora generabilia et corruptibilia facienda transiit.* Eadem, quae in hoc, in altero eius loco, sententia est, licet non aequaluculenter, atque perspicue expressa sit: ⁹ μη δη τις θαυμαζετο εαν και υλην τινα καθαραν και θειαν ειναι λεγομεν απο γαρ τε πατρος και δημιουργου των ολων και αυτη γενομενη, την τελειοτητα εαυτης επιτηδειαν κεκτηται προς θεων υποδοχην. *Sed nec mirum cuiquam videatur, si et materiam aliquam puram et diuinam esse asseramus: nam ipsa quoque materia, cum ab opifice, patreque omnium facta sit, merito perfectionem sui*

⁷ Ita iam EVSEBIUS censuit l. c. cap. VII. p. 21. cum quo recentiorum multi consentiunt. vid. *Sentimens des Philosophes sur l'origine du monde* p. 56.

⁸ *De mysteriis Aegyptior.* sect. VIII. c. 159.

⁹ Sect. V. c. XXIII. p. 138.

sui quamdam accepisse censenda est aptam ad Deos recipiendos. Haecine igitur dicta tantum apud nos valebunt, ut Aegyptios pronuntiemus putasse, materiam supremi numinis opus esse? speciem, fateor, non inconcinnam habent ad eos perinouendos, qui non nimis considerati sunt in iudicando. Sed efficiam, ut haec pereat nec IAMBlichVS melior ceteris sociis suis videatur, quos totos a Christianorum praeceptis de origine rerum dissensisse constat: Principio non is est IAMBlichVS, homo vanus et corrupti ingenii, ex quo Aegyptiorum veterum sententias et dogmata discas. Incidit aetas eius in ea tempora, quibus dudum antiqua HERMETIS disciplina perierat et variis de causis oblitterata erat: nec, si tum temporis haec disciplina florisset adhuc, Platonius homo ut legitimus et iustus eius interpretes spectari posset. Etenim hoc hominum genus numquam id agit, ut quis veteres vere senserint pateat, sed potius omni studio antiquorum opiniones pervertere studet, ne a suis dissentire videantur. Nec aliter IAMBlichVS affectus fuit animo. Dederim ego, esse quaedam in eius opere philosophiae Aegyptiacae *Fragmenta*, qualis illo tempore apud sacerdotes quosdam existit, quo vixit: At rerum tamen Platoniarum valde sit ignarus necesse est, qui haec non perspicit mirifice corrupta, ad ingenium scitaque familiae, in qua vivebat IAMBlichVS, prorsus accommodata, denique nativa forma et virtute sua plane spoliata et contra sententiam auctorum suorum exposita esse. Mittamus vero haec, meliusque sentiamus de hoc sapientiae Aegyptiacae doctore, quam meretur: haud tamen ex his eius locis id licebit efficere, Aegyptios de materia

ria idem, quod Christianos, praecepisse. Materia dicitur ab eo producta esse a Deo: ex materia ab eodem deinceps omnia perhibentur esse condita. Non est vero vnus generis haec materia, sed in *subtiliorem* et *grauiore* diuiditur. Ex subtiliore et coelesti Deus sidera comparauit, ex concretiori et grauiori reliqua corpora. Vel le nec insipienter prorsus si verba spectes vnice: sed in vim si sententiarum inquiras, quas comprehendunt, aliter sentiendum videbis esse quae re primum: qua ratione, quo modo Deus materiam produxerit? Respondet IAMBlichVS: *Diuisit Deus, quum materiam conderet, materialitatem ab essentialitate.* Haec quam vim habeant, quis aegre perspicit? significant, Deum ex ipsa essentia et interiori natura sua eduxisse materiam aut materiam a sua natura secreuisse ac separasse. Ergo in eorum numero IAMBlichVS est, qui materiam tamquam partem naturae diuinae, considerant eamque ex Deo aliquando manasse, volunt.¹⁰ Quorum dogma plane distat a Christianorum sententia, qui Deum materiam ex nihilo creasse sanciunt. Nam quod in Deo fuit semper, id haud ex nihilo procreatum est, verum iam existit antequam ex Deo efflueret, et a Natura diuina disiungeretur, alia licet forma, alioque modo et habita. Ac parum mihi referre videtur, num aliquis intra Deum vel extra naturam diuinam materiam semper existitisse statuatur. Non sum nescius, numerosum agmen ex antiquioribus et recentioribus

¹⁰ Idem IAMBlichVS Sect. I. c. IX. p. 15. profitetur τα ὅτι ἐπὶ γῆς ἐν τοῖς πληρώμασι τῶν θεῶν ἔχοντα τα εἶναι. *Quae cumque in terris sunt a Deorum plenitudine habent suam essentiam.*

ribus temporibus produci posse eorum, qui creationis modum hac ratione explicarunt, nec tamen Christianae veritati vim esse afferre, opinati sunt: sed idem noui AVGVSTINI iam aetate publice hoc dogma proscriptum fuisse, nec amari posse, nisi ab illis, qui vel ingenii ludificationibus plus tribuunt, quam simplicitati Christianae, aut quo difficultates quasdam effugiant, portenta et flagitia sententiarum recipere non recusant¹¹. Sed perge quaerere ex IAMBlichO, quo cum nobis hic vnice res est: *Vtrum putet, hanc materiam ex omni aeternitate de Deo fluxisse, an vero certo tempore hoc contigisse arbitretur?* et turpitudine sententiae, quam Aegyptiorum fuisse dicit, clarius apparebit. Ipsa hominis verba posteriori sententiae videntur fauere: sed caue Platonicoꝝ verbis credas, quibus longe alius saepe sensus subest, quam is, quem prae se ferunt. Solent hi philosophi de Deo ante creationem non raro magnifice differere et ipsam ita creationem describere, ac si certo quodam momento contigisset, libereque a Deo suscepta esset. Verum hoc cum faciunt, Metaphysicorum personam sustinent, et statum rationis seu *abstractionis mentalis*, vt in scholis loquuntur, intelligunt, id est, Deum mundum et creationem *absolute, secundum se et sine determinatione quadam* animo concipiunt: a qua mentis abstractione, quum recedunt, mundum, aequaeque Deum, ex omni aeternitate fuisse et nunquam ex eius natura manasse, praecipiunt. Idem de IAMBlichO nos oportet statuere. Mundum is non

¹¹ Lege B. ABRAH. HINCKELMANNI *Detectionem fundamenti Boehmiani* p. 69. s. qui ex instituto contra hanc opinionem disputat.

non secus ac reliqui Platonici aeternum esse, et ex infinito tempore de Dei natura fluxisse, statuit: quare cum hic Deum accepisse materiam, et ex ea res caeteras fabricatum esse tradit, *abstracte*, quod aiunt, Deum, materiam et creationem contemplatur, nec secus loquitur, atque Metaphysici consuevere quoties *uniuersalia*, quae nominant, a rebus, quibus insunt, segregant et seiuncta expendunt ac *Iamblichus* quidem plus licentiae adhibere in his rebus explicandis, integrum fuit, quam reliquis platoniciis, quia censuit, posse philosophum in docendo, rudiores melius instituendi causa, ad tempus assumere, mundum initium habuisse, tametsi reapse careat principio. Tetigit hanc eius opinionem IULIANVS Imperator et simul improbavit ¹²: οἶδα μὲν, inquit, καὶ Πλατῶνα τὸν μεγάλῃ καὶ μετὰ τὸν ἀνδρᾶ τοῖς χρόνοις, μὲν εἶναι μὴ φύσει καταδείξον, τὸν χαλκιδεὶα φημι τὸν Ἰαμβλίχον - - - ἀχρεὶς υποθέσεως τὴν γεννητὴν προσχρωμένῃ καὶ οἶονεῖ χρονικὴν τινὰ τὴν ποιήσιν ὑποτιθέμενης, ἵνα τὸ μέγεθος τῶν παρ' αὐτῆς γινομένων ἐργῶν ἐπινοήσῃ. *Non me praeterit tam magnum Platonem, quam qui tempore, non tamen indole posterior existit, Chalcidensem Iamblichum - - - hypothesis tenus genitum adhibuisse mundum ac temporariam quamdam effectiorem disputationis tantummodo gratia posuisse, ut eorum, quae ab illo fiunt, magnitudo utcumque capiatur.* Addit Imperator, hanc sibi sententiam videri periculo non carere. His cognitis quis dubitet amplius IAMBlichVM et Aegyptios, quos a suis haud discrepare opinionibus contendit, a Christiana, de ortu mundi doctrina omnino remotose fuisse? Vt enim noster

paene,

¹² Orat. IV. in solem p. 146.

paene, si verba vnice intueamur IAMBlichVS esse videatur, id tamen remotis inuolucris, docuisse intelligitur. *Deus vnum est et omnia: nam ex omni aeternitate fluxit materia, ex qua constant omnia de diuina natura, et in totam rerum vniuersitatem se diffudit, quocirca quidquid est, id Dei ipsius pars et portio est.* Atqui hoc dogmate vix aliquid in Deum iniuriosius et ad summam impietatem accommodatius fingipoteſt. Hinc et PROCLVS, quem notum est acerrime pro mundi aeternitate propugnasse, alterum IAMBlicHI dictum, quod priori posuimus loco, tamquam HERMETIS praeceptum laudat et rebus suis fauere significat¹³. Nec aliter princeps facile sectae illius platonicae, quae ante saecula aliquot Italiae partem peruasit, BESSARION: qui cum minime neget, platonicos omnes pro mundi aeternitate dimicasse, hoc tamen IAMBlicHI aut HERMETIS effatum huic nullo modo sententias repugnare iudicat: *creator, inquit, Deus materiam quoque ipsam producit, esseque ita ei impertit, ut a forma inseparabilis sit: haec de materia Platonis opinio est: haec PLOTINI, PORPHYRII, AMELII, IAMBlicHI, SYRIANI, PROCLI, omnium denique qui Platonis disciplinam sunt sequuti. Hoc etiam Herme Trismegisto placere Iamblichus scribit; quippe voluisse Hermem affirmat, materiam ex substantialitate produci. Quomodo vero haec intelligi velit, cum per totum caput, vnde haec verba sumsi, tum in sequentibus luculenter ostendit: Differt aeternum illud, quod omnem simul infinitudinem entis comprehendit, qualem PLATO statuit Deum, ab eo aeterno, quod*

¹³ Comm. in Timaeum Platon. lib. II. p. 117.

¹⁴ In Calumniatorem Platonis lib. II, c. V.

quod suum esse, non absolute, sed cum fluxu generationis connexum habet, et ut perpetuum esse possit, aliunde acquirit: qualis Platonis sententia est mundus. Declarabitur haec distinctio aeternitatis infra, cum ad iuniores ventum erit Platonicos.

§. XXII.

Ab Aegyptiis *Sinas* seu *Sinenses* pergo, quos probabili valde coniectura doctissimi viri Aegyptiorum esse suspicantur propaginem. Pessime populus hic audit apud plerosque¹ inamque multitudo plebs foedissimis superstitionibus devincta putatur, litterati qui vocantur, Dei prorsus et omnis veri cultus diuini expertes et nescii habentur. Inuenti vero sunt doctissimi viri, qui veteres Sinenses antequam Indorum et aliorum populorum in hoc regnum irreperet impietas, longe rectius sensisse, nec nimis a vera religione et sapientia remotos fuisse contendunt. Neque contemnenda sunt, quae ut hoc testatum faciant, in medium ex ipsis Sinensium libris, aliisque monumentis proferunt. Inspiciant, quos haec

¹ Effuse tamen disciplinam Sinensium moralem laudarunt quidam, quos inter, (neque enim id omnes malo animo fecerunt) quos inter ii inprimis vel liberales vel impudenter loquaces fuerunt, qui pessimo in sanctissimam Seruatoris sapientiam sunt animo. Ne vero res sacra ex confictis his laudibus vel iusto maioribus detrimenti quid caperet, erudite et curate cauit auctor noster rerum Sinicarum peritissimus in *der Sittenlehre der heiligen Schrift*, zweyt. Tb. p. 363. f. Ceterum rerum Sinensium cupidis inprimis recentiorum commendamus IO. BAPT. DV HALDE Description de la Chine, quam ciuitate donauit germanica Ven. Rambachius. v. MOSHEMII Praefationem in *teutschen vermischten Abhandlungen* p. 31. ff. (M.)

haec iuvat cognoscere ATHANASIVM KIRCHERV² lesuitas qui CONFVCIVM ediderunt. ³ MAY VR. VEISS. LA CROZE, ⁴ et recentissimum harum rerum scriptorem, virum clarissimum et orientalium linguarum et historiarum imprimis peritum, THEOPH. SIGFR. BAYERVM, Acadamiae petropolitanae Professorem. ⁵ Hodie quoque aurei illius generis reliquias in numerosissima hac gente non desiderari, sed esse adhuc viros honestos et probos, qui novam et nefariam reliqui populi religionem exsecrantur disputant. Hos igitur de rerum quoque originum originibus et mundi creatione, tam praeclare sentire viri eximii volunt, vt indigni minime sint, quos in societatem dogmatis sui Christiani, quos ipse Deus erudit, recipiant. In hanc nuper ingressi sunt sententiam, qui *historiam universalem* ⁶, inter anglos condere aggressi sunt: qui quidem meliorem hanc Sinensis populi partem existimare tradunt, esse Deum, summum coeli, terraeque dominum, cuncta gubernantem et sapientissime administrantem: hunc Deum ex Chao omnia procreasse, quae concreta sunt et materia constant. Chaos autem duplicis esse generis alterum occultum et minus perfectum, quod *Yn* nomenclant: alterum patefactum seu perfectum cui

² *Chinae illustratae* part. III. p. 129. seqq.

³ *Declarat. proemiali* part. I. §. I. p. LIV. f.

⁴ *Histoire du Christianisme des Indes* Livr. VI. p. 440.

⁵ *Commentariis Originum Sinicarum* §. III. f. p. 269. f. Tom. II. *Musei sinici Petropoli* 1730. 8. editi.

⁶ *Halae Saxonum adnotationibus* S. V. BAVMGARTENII ornata Teutonice veste (*Allgemeine Weltbistorie*) eam prodire in publicum fonsfores nostri non ignorant. (M.)

cui nomen faciant *Yang*:⁷ Haec duo principia in duo rursus alia abire, ex his porro quatuor existeret, haec quatuor in octo alia diuidi, ac in multa deinceps alia, seruata tamen semper primae secretionis ac diuisionis norma⁸. Haec si antiquissimorum Sinensium et eorum qui hodie in hoc populo prae caeteris sapientia eminent, doctrina est, haud putem inuenissimos in China, quibuscum foedus inire nobis liceat, quum ortus mundi in disceptationem vocatur. Deum ex Chao produxisse adseuerant omnia, seu ex *Tay Kie*, vt loqui solent Sinenses, Chaos item non esse vnus generis, varieque inter se permissum, hanc vniuersitatem peperisse. Vnde vero Chaos? Num etiam a Deo conditum est? Num vero intra Deum ab aeterno existit, an vero extra Deum? Silent hic Sinenses philosophi. Et ego vereor, ne hoc silentium causam eorum prodat, et Chaos ipsis aequae aeternum videri: significet, atque ipsum Deum. Qui ex Chao fecisse Deum omnia censent, nec vnde Chaos natum sit, addunt, illos cum Ouidio et aliis veterum poetis sociari patior, qui meliorem naturam et Deum.

Non bene iunctarum discordia semina rerum.

diremissee ac composuisse canunt, non item cum Christianis, qui nihil omnino fuisse sciscunt, quum Deus materiam et mundum conderet. Verum eruditi *hi Historiae vniuersalis* conditores non optimos

⁷ Alii YAM habent.

⁸ *Sentimens des philosophes sur l'origine et la creation du monde* p. 153. conferri hic omnino debent Iesuitae, qui *Confucium* ediderunt: quippe qui doctrinam hanc in tabula aenea exprimi curarunt, *Declarat. Proemial.* part. I. §. VII. p. XLII. XLIII.

timos sequuti videntur esse auctores, veteremque ac nouam, quae dicitur, Sinarum philosophiam inter se confudisse. Igitur eos potius in consilium adhibeamus, qui maioribus instructi praefidiis hoc argumentum tractarunt, ut quid vere nobis constituendum sit appareat. Hodierni Sinarum philosophi primum rerum omnium principium appellant *Tai Kie*: de quo tamen verbis loquuntur magnificis, ipsimet tamen Iesuitae confitentur, *meram materiam primam*,⁹ hoc nomine indicari: neque negant iidem *clare satis intelligi posse* ex horum magistrorum *loquendi modo*, *aeternitatem eos quamdam rerum orientium, occidentiumque antecedentem agnoscere numerofo illo annorum cursu*, quem mundo huic nostro tribuunt, infinitis vicibus repetito. Qui tam turpiter sentiunt illi profanis potius et Dei negatoribus, quam sapientiae consultis annumerari debent: nec dissentiant Iesuitae: Nam, inquiunt, *ubi multis de suo LI et TAI KIE, sed admodum intricate perturbateque disputarunt, sensim delabi videntur in Atheismum, quatenus excludunt omne principium efficiens supernaturale; et quamuis subinde abstrahere videantur, ab sensu et materia, reuera tamen in materia persistunt*. Probant hoc iudicium quotquot cum cura res Sinenfium perscrutati sunt: illi etiam, qui huic populo plus prope tribuunt, quam reliquis omnibus nationibus, quae terrarum orbem incolunt. De pietate igitur eorum, qui hodie sapientiam videri volunt curare in China, conclamatum est. At negant viri praestantissimi, maioribus Sinenfium idem, quod his visum esse, voluntque vix ante exterorum quorundam philoso-

O 2

pho-

⁹ Proem. declarat. ad Confucium part. II. §. I. p. LVI. LVII.

phorum, Indorum maxime, aduentum tam perniciosam doctrinam in hac gente auditam fuisse. Audiamus omnium instar Clar. Vir. THEOPH. SIGFR. BAIERVM qui: *sunt*, inquit, ¹⁰ *in Sinis alii, qui rerum principium ab hoc diuersum in libris suis constituunt* TAY KIE. Quoniam autem voces illae magnum terminum et polum significant, vides ut opinor, hoc totum ex aliquo ratiocinio philosophiae vetustam maiorum fidem ut vanam et futilem spernentis profectum esse. Quae enim Bramanum est opinio, ea quoque ante annos mille et septingentos Sinas inuasit, perpetuam mundorum conuersionem infinitis ante nos saeculis exstitisse, ut alii ex aliis nascerentur, hunc quoque ut ex superiore processit, ita orbe suo confecto desitutum et alterius relicturum semina. Concedamus, haec ita sese habere: nec enim caussae nobis est aliquid, cur fidem illis adiungere recusemus, qui litterarum sinicarum inprimis gnari sunt, et antiqua populi monumenta summo studio perlustrarunt, maxime quum omnis doli mali hac quidem in re suspicio ab illis absit. Restat igitur, ut exquiramus, quemadmodum de rerum origine illi senserint, qui principes philosophati sunt inter Sinas. Iesuitae a quibus CONFUCIVS est editus, tradunt, eos rebus omnibus principium assignasse: *in quo*, inquit, ¹¹ *pugnant equidem*, (recentiores philosophi) *cum sensu communi antiquitatis Sinicae, ut quae ex traditionibus saltem suis sensuit coelo et terrae primoque homini et foeminae suum fuisse principium*
sic

¹⁰ *Commentariis originum Sinicar. §. III. p. 272. Tom. II. Musei Sinici adde omnino Iesuitas l. c. p. LIX. qui latius hanc rem persequuntur.*

¹¹ *Loco citato p. LVI.*

sic prorsus ut et horam ipsam, qua coeperint existere non dubitanter assignent. Diligentius paullo in hoc argumento versatus Cl. BAYERVS. Obseruauit is ex libello *Siao ul lun, paruorum liberorum institutio*, quem pueris explicare solent magistri Sinenfium, antiquissimos gentis huius sapientes rerum omnium principium dixisse *Tay Ku*, idque alio nomine etiam *Puen Ku* appellari.¹² Hoc vero *Tay Ku*, tametsi perperam existiment aliqui, antiquissimum eo nomine Regem dici, cum CHRISTIANO MENZELIO contendit vastam esse aeternitatem, quae ante vniuersitatis exstiterit initia: *Nempe Sini*, inquit, *a maioribus acceperunt, vastam illam aeternitatem ante rerum principia exstitisse, quam percommode dixere TAY KV summam, vetustatem, siue PVEN KV primam antiquitatem.* His constitutis et explicatis, opinionem conditorum gentis Sinicae de rerum originibus his verbis declarat.¹³ *Prisci illi mortales nihil de mundorum rerumque aeterna vicissitudine inaudierant; ferebant enim hoc Tay Ku, quod coelis terraeque ortus antecesserat tranquillum atque quietum rerum omnium Chaos continuisse, donec impulsu quodam motum formam indueret, quae opinio a Patriarcharum nostrorum Mosisque sanctissima fide non ita multam abhorret, si recte interpreteris.* Hinc longius progreditur vir doctissimus Sinasque vetustissimos eandem fouisse sententiam demonstrare studet, quam Phoenices, Thales, et alii dicuntur tenuisse, *ex aqua, tamquam materia, rerum formam productam esse.*¹⁴ Certa sint haec omnia:

O 3

omnia:

¹² *Comment. Origin. Sinic.* §. III. p. 269. 270. 271.

¹³ p. 272.

¹⁴ §. IV. p. 274. f.

omnia: nam quis ausit viros eruditos, qui aetatis suae non mediocrem partem in rebus Sinicis explorandis contriuerunt, mendacii sine testibus coarguere? Neque tamen sic illis commoueor, vt antiquioribus Sinis creationem ex nihilo notam et probatam fuisse decernam. Principium dederunt huic vniuersitati et humano generi profici Sinarum sapientes: aeternitatem docuerunt tranquillum et quietum rerum Chaos continuasse, donec incitatum a Deo formam adipisceretur, quam seruat hodie. Haec vero hominum potius sunt effata, aeternam Deo materiam adiungentium, quam eorum, qui nihil fuisse contendunt, antiquam hic mundus a Deo construeretur. Et enim aeternitas si tranquillum et quietum Chaos sinu suo complexa est et continuit, rudis et indigesta ex omni aeternitate adfuit materia, quae Deo postea disponendam sese ac formandam praebeuit. Itaque nec doctissimi viri, a quibus haec proficiscuntur, sanos ex omni parte hac in re veteres fuisse Sinas confirmare audent. Iesuitae quum nomen *saltem* vsurpant, non obscure significant, non licuisse sibi omnem erroris de ortu rerum suspicionem ab illis depellere, nec certo constare aliquid ex antiquis libris, quam hoc, plus in his hominibus fuisse rationis et veritatis, quam vt mundum aeternum esse sciscerent. Doctissimus vero BAYERVS accedere tantum perhibet dogmata illa, quae Sinis antiquioribus adscribit, quodammodo ad veritatem Christianam, praefertim si benigna explicatio subueniat illis: quod idem est, ac si dixisset, interesse haud parum inter Christianorum et veterum Sinarum de mundi ortu doctrinam. Igitur haud repugnemus illis, qui hodi-

hodiernam Sinarum philosophiam ab antiqua forma non parum desciuisse, ac mirifice corruptam esse ostendunt: grauiora tamen desiderantur testimonia, priusquam decernere nobis liceat, Deum omnium, quae sunt, vnicum parentem et auctorem, maiores Sinensium credidisse.¹⁵

§. XXIII.

Sinis *Iapones* et *Indos* iungam. Quod ad illos attinet, refert LVDOVICVS FROES,¹ esse in hac gente nonnullos reliquis sapientiores et meliores, qui de Numine *Amida* longe secus, atque populus et sacerdotes, sentiant. Etenim persuasum esse illis, hunc Deum fuisse, antequam coelum et terra fieret, aeternumque fore: ab eo facta et condita esse omnia, naturam seu essentiam eius per coelum et terram fusam esse, immo longe ultra coelum et terram patere, omnia denique ab eo prouide gubernari et conseruari. Sunt, quibus placet sufficere haec, vt statuamus, ne inter Iapones quidem reperiri creationis ex nihilo adfertores. Ego vero rem nondum liquere et ampliandum idcirco esse censeo. Statuamus, recte Iaponum, cum quibus colloquutus est, sententium coepisse LVDOV. FROESIVM, nec verba eorum

O 4

ad

¹⁵ Viri Reu. IAC. BRVCKERI *Historiae Crit. Philos.* Tom. IV. partem alteram in manibus habens dum euoluto, p. 886. Ill. auctoris nostri de omni philosophia Sinensium sententiam reperio. (M.)

¹ In *Epistola Lusitanica* A. 1565. ex Iaponia data, quam exhibet ATHAN. KIRCHERVS *Chinae illustratae* Part. III. cap. II. p. 142. En ipsa verba Lusitanica: *Que antes desto mundo, ceos e terra, serem creados o Fombum sempre fora enunca tiuera principio, nem hauia de ter fim, et qua por elle foraon creadas todas as conzas, que seu ser estaua dentro na terra et nos ceos.*

ad Christianam disciplinam temere accommo-
dasse, quod tamen saepissime ab illis fit, qui gen-
tium peregrinarum sacra et religiones explorant:
hoc vnum tamen ex verbis eius efficias, alienam
esse hanc sectam a dogmate eorum, qui mundum
volunt aeternum esse. Nam et illi, qui Deum ex
perenni materia fecisse omnia docent, nil vere-
buntur eadem, quae genus hoc de rerum crea-
tione profiteri atque probare. Confer, si velis,
Timaeum PLATONIS cum hac sententia, et sum-
mam vtriusque cognitionem senties. Sed me-
tuo, ne opinionis errore lapsus sit FROESIVS, meli-
oremque huic familiae, quam decebat, sententi-
am adscripserit, verborum conuenientia quadam
et similitudine inductus. Nam qui recentissime
in sectas, religionem et dogmata Iaponum tanta
sagacitate inquisiuit, quanta nemo ante ipsum ali-
us, ENGELBERTVS KAEMPFERVS, nil nisi tenebras
et impietatem vbique hac in gente offendit, nec
vsquam in homines incidit tam sobrios tametsi et
sacros gentis, sectarumque singularum libros di-
ligenter euoluerit, et cum omnium religionum
mystagogis versatus sit. Tres in primis, si a mi-
noribus discedas, sectae florent inter Iapones.
Prima, quae *Sintos* dicitur, reliquas antiquitate
superat et in ipsa insula nata videtur esse et edu-
cata: Altera *Budfdo* nominatur seu *religio peregrini-
norum Nominum*, quae ex vicinis Asiae regioni-
bus ad Iapones translata est, nec ab ea, quam In-
dorum *Bramines* profitentur, differre videtur.
Tertia est philosophorum, quam *Siuto*, id est,
viam sapientum nominant. Hanc facile vident,
qui nonnihil diligentiae in Orientalium populo-
rum religiones cognoscendas contulerunt, pro-
xime

xime ad hodiernorum Sinensium philosophorum disciplinam accedere; nec id diffitentur sectatores eius, qui CONFUCIVM summis honoribus officunt, Sinensiumque ritu maiores et defunctorum parentum animas reuerentur. Quī *Sintos* dicuntur, populum fabulis pascunt de Diis et eorum rebus gestis, veram autem doctrinam suam de rerum originibus studiosissime occultant, nec discipulis suis aperiunt, nisi horribili antea sacramento promiserint, numquam sese sublime hoc mysterium profanae et stupidae multitudini patefacturos esse. At KAEMPFERVS ex libro huius sectae, quem *Odaiki* nominant, in lucem eam protrahit; quod postquam fecit, patuit, dignam esse illam, quae sempiternis deuouetur tenebris. Insana enim haec gens opinatur, naturam illam, quae condidit, et finxit omnia ex aeterno Chao seu materia procreatam esse et fatali quadam necessitate omnia perfecisse.² Placet ipsius libri, quem dixi, verba describere Latine versa, quibus vniuersa haec sacra doctrina comprehenditur. *In principio, quum res omnes in lucem prodirent, Chaos quoddam non secus fluctuabat ac mouebatur, atque pisces in aquis natare solent, quum voluptate feruntur. Ex hoc Chao res quaedam exislebat, spiculum forma referens, eaque mobilis et ad formas varias recipiendas apta. Haec res animus fiebat siue spiritus: atque hic spiritus dicitur KVNITO KODATSNO MISKOTTO.* Parum abest, quin coniiciam, FROE-

O 5

SIVM

² *History of Iapan* Livr. III. cap. I. p. 207. *In the beginning of the opening of all things a Chaos floated, as fished swim in the water for pleasure. Out of this Chaos arose a thing like a prickle moveable ac transformable. This thing became a soul or spirit, and this spirit is calld KVNITO KODATSNO MISKOTTO.*

sivm huius sectae aliquem audiuisse ortum mundi enarrantem, verbaque eius ex doctrina Mosis interpretatum esse, quem narrare nouimus, spiritum Domini super aquis vectum esse, quum haec vniuersitas a Deo conderetur: Vnde euenit, vt reliqua etiam doctrinae huius in sensum flecteret Christianis praeceptis consentaneum. Qui religionem, cui nomen fecerunt Iapones, *Budsdō*, sequuntur, aeternam quamdam mundorum successionem, qualem Stoici olim professi sunt et Indorum multi fingunt, animo sibi videntur concipere. *Siodosju* denique seu philosophi tam peruerse de re omni sacra sentiunt, vt nihil erret, qui cum Atheis eos sociandos esse putet. Plerique eorum nullum alium colunt Deum, quam animam mundi aliquam, quam per totam vniuersitatem permeare, nec nisi fataliter et necessario agere arbitrantur. Aliqui, esse fatentur quidem mentem aliquam a corpore secretam, sed eam parentem negant esse rerum omnium, immo tam sunt amentes, vt hanc mentem, quam regeretamen omnia et gubernare censent, ex coniunctione coeli et terrae, sed *In* et *Io* procreatam aliquando, et genitam esse statuunt.³ Vtrique mundum esse putant aeternum, homines vero et animalia virtute coeli et quinque elementorum terrenorum producta esse arbitrantur.⁴

§. XXIV.

De *Indorum* religione et sententiis de Deo, rebusque diuinis quum quaeritur philosophi possi-

³ KAEMPFER *History of Japan* Livr. III. cap. VII. p. 249-250.

⁴ L. c. p. 250. *They make the world eternal and suppose men and animals to have been produced by in Io, the heaven and five terrestrial elements.*

tissimum Indorum intelliguntur, quos *Brachmanes* seu *Bramines* nominant, qui magna in sapientiae laude ab antiquissimis temporibus fuere possiti. Reliquam enim multitudinem vesanarum fabularum et errorum turpissimorum copia oppressam viuere, raroque animo ad rerum a sensibus abstractarum contemplationem eniti, fatentur omnes, qui cum hac gente vixerunt. Et hos igitur *Bramines* viri quidam docti, peregrinatorum quorundam freti narrationibus, non dubitant illis annumerare, qui rerum omnium et ipsius materiae origines ad vnum Deum referunt. Si quid vero dubium, anceps et incertum est, certe hoc est Braminum religio, de qua tot fere sunt sententiae, quot homines qui eam ex instituto enarrandam susceperunt: quapropter nec exploratum est, quemadmodum de ortu rerum omnium aut sentiant, aut sentire debeant. Sunt, qui tradunt aeternam mundorum sibi succedentium seriem ab his hominibus induci, Sinasque hodiernos hoc ab illis dogma accepisse: nec caret haec opinio veri similitudine, quod vel ex illis liquet, quae MATVR. VEISS. LA CROZE,¹ de magno mundorum numero, quem praedicant, retulit. Alii perhibent, statuere eos, creationem nihil esse aliud, quam naturae diuinae amplificationem, Deumque, quum mundum condere vellet, rerum omnium materiam ex ipsa essentia sua extraxisse, non secus ac aranea fila ex ventre suo educit: ex quo sequitur, Deum esse omnia, et quidquid existit, naturae diuinae partem esse.² Ab his non multum

¹ *Histoire du Christianisme des Indes* Livr. VI. p. 467.

² FRANC. BERNIER *Voyages aux terres du Grand Mogol*, Tom. II. p. 164.

multum illi discrepant, qui credere eos narrant, Deum semetipsum primum in ouum quoddam aut in materiam ipsam conuertisse, et ex hoc ouo postea aut potius ex ipso Deo coelum, terram, omnia ³ fluxisse. Sed longe alia ex Indorum libris narrat nobis BARTHOLOMAEVS ZIEGENBALG, quem notum est aetate nostra doctrinam IESV CHRISTI inter Indos summa cura, nec infelici successu propagasse: etenim is gentis huius sapientes generationem quamdam Deorum tradit proferre, quum de rerum omnium initiis sententiam iubentur dicere. Initium familiae totius, quam sibi effingunt animo, naturam esse statuunt infinite potentem et originis omnis nesciam, quam *Barabara waslu* vocant: hanc naturam, quae idem est, quod supremum Numen, generasse dicunt aeternitatem: ab aeternitate procreatum esse *Tschirwen*. Deum praepotentem: ex hoc Deo natam esse Diuam *Tshadely*: Deam hanc genuisse *Putadi*, seu mundum ex elementis constantem et sensibus subiectum.⁴ Ita pergant nugatores infinitamque fere seriem texunt tam Deorum, quam rerum, mutuo ex sese prodeuntium, et pendentium, dum ad hominum creationem longo ordine veniant: mihi fabulae initium recitasse satis est. Suspicio autem, haec omnia vberiore tantum esse declarationem sententiae illorum, qui ex ipsa diuina natura volunt manasse omnia: namque summam et potentissimam naturam, unde initium huius generationis ducunt, fontem esse praedicant

³ CROZE loc. cit. p. 462. *Sentimens des philosophes sur l'origine du monde* p. 150.

⁴ *Der Koenigl. Daenschen Missionarien Berichte aus Ostindien*, Tom. I. Part. I. p. 47.

dicant illum, ex quo fluxerint omnia et ad quem reuerti cuncta debeant. Quae quid sibi velint, apertum est. Aliam formam religionis, *Braminum* exhibet ABRAH. ROGERIVS, cuius accuratam diligentiam plerique omnes commendant, qui ad res Indicas cognoscendas animum appulerunt. Vnum tradit hic, et summum Numen colere *Bramines*, quod VISTNOV appellant: hoc numen credi ab illis, antequam aliquid esset ac existeret, alium produxisse Deum, cui nomen sit *Brama*: Rogatos, vnde hic *Brama* genitus sit, respondere solere: Factum esse Deum hunc, ex flore, qui immensa in abyssu ante rerum creationem natauerit: Addere eos Bramae tantum fuisse fidem ac virtutem, vt supremus Deus potestatem ipsi impertiret rerum naturam creandi. Hic quis non videt vestigia veteris erroris de aeternitate materiae? Nam immensa vorago illa, cui flos innatauit, ex quo Brama procreatus est, quid aliud est quam aeternum Chaos, quod Bramam postea digressisse volunt illi, quos ludicra haec sapientia delectat? Plures, si liberet sententias enumerare possem, quae Indorum philosophis passim in eorum libris attribuuntur, qui his in Orientis regionibus commorati sunt. Sed nil opus est pluribus: satis enim habent in illis, quae attulimus, vnde discant harum rerum studiosi, in dumeta veluti compelli, ex quibus eluctari nequeunt, qui veram recentiorum Brachmanum de mundi origine doctrinam

* *Offene Thür zum verborgenen Heydenthum*, P. II. cap. I. quem egregium librum amplissimis adnotationibus rem sacram populorum, extra Europam terram prementium mirifice illustrantibus locupletauit *Christophorus Arnoldus*. Norimb. 1701. (M.)

strinam exquirere student. Sunt haud dubie plures inter eos hac de re sententiae, et quisque pro lubitu, quod vult, amplectitur, quum lex nulla rogata sit, quae certis eos opinionibus alliget: nec enim deceptos fuisse opinor, aut fallere nos voluisse illos, qui hanc dogmatum et fabularum varietatem retulerunt. At in omnibus tamen, quas vel recitavi, vel scriptas legi, nulla est quae Christianis auribus placere queat, aut dogmati, quod nos profitemur, de rerum originibus conveniens sit. Dederim abesse plerarumque harum opinionum professores ab illis, qui mundum nunquam coepisse volunt: contra cum illis consentire, qui infinitam quamdam naturam hanc universitatem condidisse autumant: at certum simul esse reor, aliquos eorum de modo creationis tam puerse sentire, ut parum aut nihil discriminis inter Deum et mundum constituent, reliquos aeternum sibi Chaos quoddam, unde nata sint omnia fingere. Ita vero utrique secluduntur a Christianis, qui ab his sententiis non possunt non abhorre, nisi sacrarum litterarum auctoritatem aspernari velint. Si qui tamen ex Indis sisti possent, quod quidem valde dubito, quibus Christiana veritas de rerum initiis ex omni parte probaretur, dispiciendum foret ante omnia, utrum germanam illi maiorum suorum disciplinam inuiolatam retinuisent, an vero ex consuetudine cum populis Europaeis et disputationibus eorum, qui Christianae religionis disseminandae causa ad Indos mittuntur, non nihil emendassent. Nam id dubio arbitror carere, Brachmanum multos, eorum maxime, qui in oris maritimis habitant, ex colloquiis cum Christianis haud parum profecisse

fe

se et ad horum dogmata vi veritatis coactos, nonnullis in rebus sapientiam suam accommodasse.

§. XXV.

Dicet hic fortassis aliquis: Recentiorum Braminum in hac quaestione rationem esse nullam habendam: Desciuisse enim hos homines sensim innumeris in rebus a maiorum legibus et institutis, ab eo vero tempore, quo *Mogores* rerum Domini apud eos facti sint, alios paene factos esse, atque fuerint antea: Nec satis quidem eos hodie antiquum illud sermonis genus intelligere, quo vetusti libri exarati sint, quibus philosophiae Indicae summa continetur, multo minus ipsa veterum dogmata habere cognita. Dominari iam diu in hac gente magnam sentiendi et opinandi licentiam, nec ob stare cuiquam in ea aliquid, quo minus pro lubitu et arbitrio maiorum philosophiam de rebus a sensu remotis interpretetur. Poëtas etiam, quorum ingens sit apud eos auctoritas, fabulis suis puerilibusque ornamentis antiquam sapientiam mirifice obscurasse et contaminasse: Plerosque horum hominum plane rudes et rerum ignaros esse, multaque saepenumero garrire, quorum ipsi vim et sententiam nesciant: Libros, ex quibus ea depromserunt, quae de Indorum religione nobis narrant peregrinatores et doctores Christiani, qui religionis causa Indos adeunt, recentiores esse ac post ea tempora conscriptos, quibus antiquioris disciplinae forma et ratio immutari et perverti coepit. Ad antiquos igitur Brachmanes, qui ante hanc rerum Indicarum conuersionem vixerunt, hanc causam totam deuoluendam esse. Exstare horum sapientum et philosophiae, quam tradiderint, memoriam in scriptoribus Graecis,

cis : Et hodie adhuc antiquissimum volumen apud illos custodiri et sacrosanctum haberi, cui omnes, qui Bramines dici velint, obedientiam spondent, tametsi mirifice opinionibus diffideant inter se. Hinc igitur vnice veram et germanam Indorum religionem sumendam, recentiorum Indorum commenta vero suis auctoribus esse relinquenda. Haec ego magnam partem vera esse non diffiteor: et vellem haec et alia numquam ex memoria sibi finerent exidere, qui de populorum orientalium religionibus deliberationem instituunt. Sequamur itaque hanc viam, videamusque, num ea duce conficere nobis liceat, antiquos Indorum sapientes sanam de ortu huius mundi sententiam fouisse, posterisque eorum, nisi degeneres videri velint, ad eam accedendum esse. Scita veterum Brachmanum de mundi natura et rationibus exponit MEGASTHENES apud STRABONEM.¹ Refert is, *mundum huic generi et ortum et corruptioni obnoxium, globi autem forma praeditum videri*: οτι γαρ γενητος ο κοσμος και φθαρτος, και επι σφαιροειδους. Deum, conditorem et administratorem eius totam molem peruadere et animare, seu, quod idem est, Deum mundi esse animam. οτι διοικων αυτον και ποιων θεος δι ολη διαπεφοιτηκεν αυτη. *Aquam, quum mundus conderetur, primum esse factam*: της δε κοσμοποιουας αρχη το υδωρ. Reliqua praetermitto, quia parum ad rem, quam tractamus, lucis afferunt. Cum his prorsus ea consentiunt, quae PHILOSTRATVS, aut, si mauis, IARCHVS, Indorum philosophorum princeps, apud PHILOSTRATVM his de rebus disserit.² Luculentius

¹ *Geograph. Lib. XV. p. 677.*

² *Vitae Apollonii Tyanaei, Lib. III. cap. XXXIV. p. 125. f.*

tius hic inter alia mundum esse animal docet; quod dogma quo illustret, cum *naui* mundum comparat. Deo vero, qui hoc animal fecit, primas regendi partes in ista naui tribuit, cui minores, alios Deos sociat. *την μὲν γὰρ δὴ πρώτην καὶ τελευταίαν ἐδρὰν ἀποδοτεὸν θεῷ γενετορὶ τὰ δὲ τὰ ζῶα.* *Primus ac perfectissimus locus in mundo Deo est tribuendus animalis huius conditori* Sint haec vera et certa: quis enim contrarium doceat? At talia tamen minime sunt, vt Brachmanes ostendant, ipsi quoque materiae principium adscripsisse. Nam qui mundum statuit a Deo esse conditum, qui Deum mundo instar *animae* adesse tradit, qui creatum huncce mundum dissolui rursus et interire posse adseuerat, is vna tamen ab illis stare potest, qui materiam ipsam, ex qua conflatus est mundus initio et fine vacare volunt. Nescio, qui fiat, quod eruditissimi quoque viri quum veterum quosdam legunt praecepiisse, Deum mundi esse auctorem, repente concludunt, totam Christianam veritatem de ortu rerum istos homines complexam tenuisse: quasi vero qui mundum factum esse fatetur, non possit, quin materiam quoque factam esse putet. Graeci ergo scriptores quum nihil iuuent Indos, ad ipsos eorum libros veniendum erit, quos diuinos et a gentis suae conditore sibi traditos esse, narrant. Exstat adhuc collectio quaedam librorum antiquissimorum inter Bramines, quam *Vedam*³ nominant: hanc coeca
gens

³ *Legum* hic liber Brachmanibus ita sacro-sanctus est, vt magis fideli et anxia custodia, quam Colchi aut Chimici aureum suum vellus, eum asseruent. Quare desperarunt
iam

gens ab ipso Deo Brama sese accepisse perhibet: hanc incredibili studio et veneratione, immo maiori, quam Christiani veteris et noui foederis libros, reuerentia persequitur: hanc a nullis legi patitur ex ipsa Braminum familia, nisi ab hominibus sacro ritu antea praeparatis et cunctis animi corporisque fordibus puris: hanc denique omnis religionis et sapientiae vnicam esse regulam et normam perhibet, nec quisquam est Braminum, quin omnem scientiam suam praeceptis hoc volumine comprehensis subiiciat, tametsi variis ceteroquin sententiis inter se distincti sint. Largior, ex hoc libro veram Indorum religionem vnice metiendam

iam prorsus eruditi, fore, ut vniquam illius copia sibi fiat, cum ante aliquot annos ex Gallis P. CALMETTUS sacer legatus, in epistola ad Cartignium scripta spem potius illius non in certam harum rerum cupiditas faceret. v. *Lettres edifiantes curieuses des Missions Etrangeres Recueil* XXI. p. 455. vbi quidem non scripto traditam, sed ore a Bramana quodam et quidem clausis oculis, profundam mentis venerationem prodentibus, recitatam famosam legem Missionarius fuisse, ait. Est autem, si testibus his fidem adhibere tuto possumus quadruplex omnino *Vedam*, siue cognitionis principium. Primum est, quod *Rügwedam* seu *Ircuuedam* sua lingua gens ista appellat; (v. mox notam 6.) alterum est *Yuegiur* vel *Iadsur-Vedam*, quod iterum in quatuor capita diuisum est, atque de variis rebus praecipit, v. c. de sacrificio ignis, de gloria et numine Deorum, de formulis quibusdam, de bonis operibus. Tertium sequitur *Sçama-Vedam* inscriptum. Quod quarto denique loco ponunt, *Adbaer-Wana Vedam* arcana quaedam de artibus, quas exercere ipsi nefas ducunt, praecepta tradere pronuntiarunt, optatum rei Christianae inter barbaras gentes promouendae causa omnino esset, ut praecipua reconditae sapientiae capita proderentur, quo felicius disputare nostri cum hoc genere sapientum, (si dñs placet,) eosque cum erroribus ex latebris suis in lucem protrahere queant. (M.)

dam esse: et dudum est, quod cum viris eruditis opto, vt vetustissimum hoc monumentum in lucem prodeat et in linguam notio-
~~rem~~ Sed Bramines sibi solis hanc legem esse scriptam et rogatam aiunt: quare religiosissime illam custodiunt, nec vel inspiciendam aliis prae-
 bent, nisi ex tribu sua ortis: omnium vero minime Europaeorum, quos profanos esse ducunt, aliquem versare illam sinunt. Quidquid etiam Iesuitae, qui Braminum tamen mores et instituta imitantur, seque Bramines ex regionibus septemtrioni-
 bus subiectis esse dicunt, conati sunt, vt exemplum huius *Vedam* consequerentur, spes tamen adhuc vota eorum prorsus destituit: ex quo apparet, ne aureum quidem Vellus tam arcta custodia olim septum fuisse, atque lex haec, quam Indi diuinam esse censent. Retulerunt, non ignoro, nonnulla nobis viri quidam docti de rationibus et argumento huius libri, quae ex ore Braminum sese accepisse testantur: sed haec pauca primum sunt, deinde pugnant inter se, vt Indos pateat aut mentiri et decipere percontatores voluisse, aut ipsos rerum suarum non satis gnaros fuisse. Mittam ego reliqua, quae, nisi breuitatem confectarer, differere mihi de rebus his liceret, et ad id tantum veniam, quod hic agitur, ad doctrinam, scilicet de ortu huius vniuersitatis, vt in hoc *Vedam* tradita est. Consentunt, qui de arcano hoc volumine reliquis luculentius et accuratius commentati sunt ABRAH. ROGERIVS, BOUCHERVS, Iesuita, et FRANCISCVS BERNIERIVS, in quatuor illud libros esse distributum, et primo horum librorum de Deo, de mundo, eiusque ortu, de materia prima, cognatisque argu-
 P 2 men-

mentis exponi: ipsam vero, quae hoc primo libro continetur doctrinam non eodem modo explicant. ABRAH. ROGERIVS perscriptum esse in eo significat, summum Numen ex flore immensae voragini innatante Deum *Bramagenuisse* primum, Brama vero reliqua creasse omnia, id quod supra iam retulimus. FRANC. BERNIERIVS narrari perhibet in eo, summum omnium Deum, quum mundi creationem aggredideretur, tres ante omnia naturas perfectissimas produxisse, *Brama, Beschen, Mehabdeu*: ab illa mundum esse conditum, ab ista euandem conseruari, ab hac denique aliquando eum destructum iri.⁴ Breuius BOVCHETVS, qui postremus, quod sciam, ad PETRVM DANIELEM HVETIVM, de hac Braminum lege retulit.⁵ Scriptum enim in ea legi, tantum memorat, in exordio rerum nihil extitisse, nisi Deum et aquam, Deum vero summis aquis innatasse: quae quidem Iesuita hic non multum differre ab illis existimat, quae MOSES de origine rerum tradidit.⁶ Haec inter se qui contulerit,

is

⁴ *Voyages aux Etats du grand Mogol*, Tom. II. p. 139. Aliis quidem nominibus BERNIERIVS sacros Indorum libros appellat, quam reliqui, qui de illis retulerunt: lex ipsa vera narratione eius liquet, de eadem illa collectione ipsum loqui, quae *Vedam* Indis dicitur.

⁵ In *Epistola*, quae legitur dans les *Lettres édifiantes et curieuses écrites des Missions étrangères par quelques Missionnaires de la compagnie de Jésus*, IX. Recueil p. 38. f.

⁶ L. c. p. 40. *La premiere partie du Vedam, qu'ils appellent Irroucou-Vedam traité de la premiere cause et de la maniere dont le monde a esté créé: ce qu'ils m'en ont dit de plus singulier, par rapport au notre Suiet, c'est qu'au commencement il n'y avoit que Dieu et l'eau. La ressemblance de ce trait avec le premier chapitre de la Genese n'est pas difficile a remarquer.*

is intelligit quidem, non ita ea distare inter se, ut nullo componi modo et in vnum quoddam corpus cogi queant: idem vero, nisi me fallunt omnia, sentiet, minus esse lucis in illis, quam necesse est, ad vniuersam Braminum de vniuersitate doctrinam percipiendam, plusque etiam ad fumentum sumere inde posse, qui vetères Indos suspicantur materiae perennitatem adscripsisse, quam eos, qui contrariam de illis opinionem font. *Aqua* enim illa seu immensa vorago; quam vna cum Deo fuisse ab initio tradunt, quid, obsecro, est, quam Chaos illud, quod Poëtae Graecorum canunt, aut rudis illa materia, quam PLATO Deum ad salutem generis humani artificiose composuisse docet? Et quid de *flore* dicemus illo, ex quo *Brama* conditor orbis fertur esse genitus? Ineptusne prorsus id foret, qui suspicaretur, hanc gentem a Iaponum dogmate non esse nimis alienam, quos supra ostendimus sibi ~~persuadere~~, naturam illam genetricem, quae molem materiae digessit, ex ipso eius sinu prodiisse et intra materiam ab aeterno abditam latuisse? Sed nolo coniecturis lectores morari: quos certos tantum esse volo, nec antiquos Indorum sapientes hac in re iunioribus meliores videri.

§. XXVI.

Phoenicum prope oblitus fuisssem, gentis inclytæ? multisque olim nominibus laudatae. EVSEBIUM si audias, populus hic a summa erga Deum impietate propius absuit, nec Deos alios coluit, quam solem, lunam et sidera, quibus rerum omnium ortum et interitum adscripsit: *Φοινίκας α-*

P 3

παι-

Præparat. Evangel. Lib. I. Cap. VI. p. 17.

πάντων κατεχει λογος ἡλίον καὶ σελήνην καὶ ἀστέρων
 θεος ἀποφηναι, μόνος τε εἰναίτης τῶν ὅλων γενέσεως
 καὶ φθορᾶς αἰτίης. *Phoenices vulgatum est, soli, lu-
 nae ac stellis diuinitatem attribuisse, iisque solis re-
 rum omnium ortus interitusque causam adsignasse.*
 Id ipsum aliis in locis repetit et ex notissimis illis
 fragmentis, quae SANCHONIATHONIS, philosophi
 ex hac natione celeberrimi, esse feruntur, studi-
 ose confirmat. Et hanc eius opinionem viri prob-
 ant perspicacissimi. Haud passus tamen est tam
 insignem culpam in Phoenicibus residere EDMUND.
 DICKINSONVS, qui, renitente EVSEBIO, totque aliis
 viris doctissimis, in eorum numero eos ponit, qui
 summum Numen ipsius materiae conditorem et
 parentem esse statuunt. *Hinc, inquit,² Cosmolo-
 gia Phoenicum palam docet, haud ipsum mundum
 dumtaxat, sed eius etiam materiam quae fuit σπο-
 ρα κτίσεως, seminium creaturae, γενητον, id est,
 factam esse.* Verum aut fallere nos voluit vir do-
 ctissimus, aut ipsemet, ne verum cerneret, te-
 mere adscitis opinionibus, impeditus fuit. *Cos-
 mologia, in qua tam bellam sapientiam sibi vide-
 tur inuenisse, ipsae sunt illae SANCHONIATHONIS
 reliquiae, ex quibus manifestum esse contendit
 EVSEBIVS³ Phoenices de mundi origine adeo im-
 pie et nefarie philosophatos esse, ut Deum ipsum
 tollerent. τοιαυτη μὲν αὐτῶν ἡ κοσμογονία, ἀντι-
 κρυσ ἀθεοτητα εἰσαγῶσα. Huiusmodi a Phoenicibus
 mundi ortus ponitur, qui omnem plane diuinitatem
 exterminet.* Verba, quae in suam pertraxit sen-
 tentiam, haec sunt: καὶ ἐκ ταύτης ἐγένετο πᾶσα
 σπορά κτίσεως καὶ γενεσίς τῶν ὅλων. *Ex hac sequi-
 ta*

² *Physicae vet. et verae cap. XII. p. 198.*

³ *Loc. cit. Lib. I. cap. X. p. 33.*

*ta productionis omnis semina, ipsaque adeo rerum
uniuersarum generatio exstitit.* Persuasit sibi vir
eruditus, his in verbis *σπῶραν κτισews*, *semen
creationis*, materiam designare eamque dicia Deo
genitam et productam esse: nihil autem minus ve-
rum est, quam hoc. Namque res illa, ex qua
SANCHONIATHON semen creationis exstitisse affir-
mat, non Deus, sed *Mot* est, quod vocant Phoe-
nices, natura nescio quae, quam, ut ipse ait, a-
lii dicunt *limum* esse, alii *corruptionem aquosae
mixtionis*. Hoc quid fieri potest magis a disci-
plina Christiana alienum? Neque *semen creationis*
prima est rerum materia, quae diu ante illam rem,
quam *Mot* nominabant Phoenices, ex ipsorum
sententia exstitit, verum dispositio quaedam ma-
teriae ad formas illas recipiendas, in quas con-
uersa fuit, quum ipsa contingeret productio re-
rum et creatio. Equidem tantum abest, ut eos
sequar, qui diuinae veritatis non mediocrem par-
tem in Phoenicum doctrina, ut exponitur a SAN-
CHONIATHONE, cernunt, ut potius EVSEBIUM opti-
me perspexisse censeam disciplinae huius flagitia,
cumque illis sociandam esse hanc gentem consti-
tuam, qui virtute quadam et lege naturae ex ae-
terna materia prodiisse cuncta tradunt, Deumque
prorsus a creatione huius mundi segregant. Cre-
das oportet primum, si Phoenicibus uti ma-
gistris velis, ex omni aeternitate caliginosum
quemdam fuisse aërem, spiritu quodam foecun-
dum, et simul turbidum, rude et indigestum
Chaos; atque bina haec principia sine omni et ter-
mino carere. Quam haec turpia sunt et in Deum
iniuriosa? Negant enim homines, Deum sese agno-
scere alium, quam spiritum quemdam tenebrico-

so aëri permistum. Nihilo meliora sunt, quae sequuntur. *Spiritus hic exarsit aliquando amore Chaos, et idcirco cum illo sese coniunxit.* Hanc copulationem spiritus et rudis materiae appellant *ποθυν*, cupiditatem. Et ab hac cupiditate omnis creationis initium ductum fuit. Haec quam vim habeant, haud difficulter coniecetis. Postquam spiritus in materiam aeternam sese insinuauit, et eam peruasit, exstitit in ea coecus quidam impetus ad ea ex sese parienda et producenda, quae creata deinde sunt. Nec est, quod existimet aliquis, spiritum illum via et ratione egisse, materiamque prudenti consilio temperasse: non is erat hic spiritus, ut eiusmodi quid suscipere posset. Ignorabat e contrario, quid fieret, nec prospiciebat, quid euenturum esset, id est, necessario et fataliter eueniebant vniuersa. *αυτο δε πνευμα, ait SANCHONIATHON, εκ συνωσης την αυτη κτισιν.* *Spiritus minime opus suum*, seu ea, quae copulationem eius cum materia consequiebantur, *agnascebat.* Ex coniugio Spiritus et Chaos natum est *Mot*, limus quidam, quod iam dixi: *Mot* solem, lunam, stellas primum procreauit: sidera postea calore et virtute sua hominum genus et animalia generarunt. Pulcrum sane sapientiam, quam alibenter amplectentur omnes, qui Deum ex hac vniuersitate volunt exterminatum.

§. XXVII.

Persas quoque veteres ad vnum supremum Numen materiae creationem retulisse, nec deterius eos sentire, qui superstites hodie sunt ex illa gente, viri quidam nec vulgaris ingenii, nec medicis doctrinae sibi persuaferunt. Ego vero quod
me

me cogat, vt his assentiar, nusquam aliquid in antiquis et recentioribus monumentis offendi, nec attulisse eiusmodi quid video viros praeclaros, qui hac in opinione versantur. HERODOTVM si fas fuerit audire, vsque adeo a veritate remoti fuerunt antiqui Persae, vt ne summum quidem Deum haberent alium, quam concretum et corporeum. Etenim is *coeli gyrum seu vniuersum ambitum Iouem*, id est, *summum Deum ab illis appellari*, refert: ¹ τον κυκλον παντα τε θρανθ Δια καλεοντες. Verum dixi iam alias, videre mihi Graecos ideo tam deformem sententiam Persis attribuisse, quod nullis illi templis vterentur, Deumque sub dio in montibus venerarentur. ² Itaque contemnam hoc testimonium, ac, ne longus sim, dabo, non modo Persas vnum coluisse praepotens et aeternum Numen, sed etiam putasse, huius Numinis vi et potentia vniuersitatem rerum esse creatam. Restat, vt illi, qui Persis bene cupiunt, veteris cuiusdam scriptoris vel vnum designent locum, ex quo constet, ipsam rerum omnium materiam pro Dei opere ab illis fuisse habitam. Mihi ineptas gentis huius fabulas de binis principiis rerum, *Oromasde*, et *Arimanio*, itemque ea, quae de *Mithra* et aliis rebus tradiderunt expendenti, prorsus hoc incredibile videtur esse. Qui hodie antiquam Persarum religionem retinere videri volunt, a legibus et institutis maiorum iam diu valde defecerunt, scitisque Mahumedanorum, quo securius hos inter vuerent, multa disciplinae suae capita temperarunt: idque ne illi quidem diffitentur, qui hoc

P 5

ho-

¹ *Historiar. Lib. I. §. 131. p. 55.*

² *Obseruat. ad Cudworthum p. 328.*

hominum genus ceteroquin magni ob antiquitatem faciunt. Itaque testes idonei de veteri Persarum religione esse nequeunt. Sed nec tamen ex sacris eorum libris adhuc proferri aliquid memini, quod probet, ex toto sanam esse eorum de origine vniuersitatis sententiam. Narrant viri docti, qui ex instituto in opiniones eorum de diuinis rebus inquisuerunt, communem vniuersae gentis hanc esse sententiam, Deum intra vnus anni spatium sex temporibus, ex dispari dierum numero constantibus, orbem terrarum, et omnes eius partes creasse: Primo tempore, quod quinquaginta quinque dies continet, coelum esse conditum, altero, quod sexaginta diebus terminant, aquas, tertio terram, quarto plantas et arbores, quinto animalia, sexto denique hominem existisse.³ Non haec, fateor, plane remota sunt ab illorum dogmate, qui diuini scriptoris, Mosis, auctoritatem sequuntur; atque vereor, ne potius ex Christianorum aut Iudaeorum libris sumpta, quam in Persarum hortis nata sint. At ne hinc quidem liquet, materiae initium ab illis adscribi: quamuis enim coelum primum a Deo creatum esse adseuerent, haud tamen indicant, vtrum illud ex nihilo, an vero ex aeterna quadam materia productum esse putent. Mihi quidem ~~posterius~~ probabilius videtur, idque multis de causis, quas nunc breuitatis causa praetermitto.

§. XXVIII.

Hetruscos non contemnendi scriptores perhibent

³ THOM. HYDE *Historia relig. veterum Persarum* p. 64. f. HENRIC. LORD *Account of the Religion of the Perses* p. 6. 41. f.

bent in caussis rerum naturalium inuestigandis plus posuisse diligentiae, quam reliquos populos: fruuntur hac illi gloria: nos nostro vicissim iure vtemur, et quantum sapientia et eruditione profecerint hoc studio, si fieri quidem poterit, indagabimus. Equidem in plura superstitionis et leuitatis, quam sapientiae Hetruscae, vestigia incidi, veterum libros euoluens, qui de illis nonnulla memoriae prodiderunt, neque hoc negaturos esse iustos rerum et opinionum existimatores arbitror. Verum habent tamen et amicos suos Hetrusci, qui, tametsi non negent, populum hunc multis in rebus a vero aberrasse, in dogmate tamen de mundo et eius creatione eum ex toto sanum fuisse nil dubitant. Auctorem bonae huius opinionis laudant ignotum quemdam auctorem, cuius verba SVIDAS¹ seruauit. Narrat is, Tyrrhenios siue Thuscas praecepisse, Deum illum, a quo condita sint omnia,² duodecim mille annos consumpturum esse in fabricandis operibus suis: mille primis annis coelum et terram comparatam ab eo esse; post haec caelum illud constructum esse, quod oculis nostris expositum est: tum mare et aquas omnes conditas esse: hinc solem, lunam et sidera producta: successisse his aues, pisces, ceterasque bestias: finem vniuerso labori hominis creationem imposuisse: singulis hisce operibus mille annos supremum Numen impendisse: sex igitur annorum millia effluxisse, antequam homo fingeretur a Deo: reliquos sex mille annos humanum genus in his terris versaturum esse. Desinit hic SVIDAE narratio: verisimillimum autem est, addidisse

¹ In *Lexico* Tom. III. v. *τυρρηνία χώρα*.

² τῶν δημιουργῶν τῶν πάντων θεῶν.

disse his Hetruscos vates, elapsis his duodocim mille annis periturum esse hunc orbem, nouumque rursus a Deo constructum iri. Nam ex PLUTARCHO³ apparet, homines hos existimasse, certo et a Deo definito annorum numero praeterito, quem *magnum* appellabant *annum*, rerum omnium ingentem conuersionem euenire solere. Non refragabor illis, qui scriptorem hunc, cuius nomen SVIDAS silet, fide omnino dignum esse volunt, tametsi hoc iure quodam meo facere possem: hoc vero pugno, parum ex hoc testimonio auxiliū sumere posse, qui Hetruscos eadem quae Christiani, de creatione rerum docuisse putant. Nec enim vel verbum in hac deprehendas narratione, quod suadeat, visum fuisse illis, materiam Deo iubente existere coepisse, quum nulla esset antea. Sunt e contrario quaedam in ea, quae adducunt me, vt credam, nihil illis huius dogmatis in mentem venisse. Deum scilicet sex mille annos tradunt in hoc mundo elaborando et ornando consumpsisse. Atqui Deus infinite potens, cuius nutui parent omnia, qui verbo potest efficere, vt prodeant et existant, quae haud exstiterunt, haud indiget tanti temporis ad id, quod vult comparandum et producendum. Itaque primum ex his intelligere mihi videor, Hetruscos veteres censuisse, obstitisse aliquid Deo, ne citius opus suum perficeret, totque annos in eo fabricando contereret. Quale igitur impedimentum Deo tantae tarditatis causa fuit? In ipsa illud eius natura fuit, an vero extra eam. Perinde mihi erit, vtri quis accedat sententiae. Ipsa natura diuina si, Hetruscis iudicibus, tam imbecilla

³ In *vita Syllae* p. 456. Tom. I. opp.

cilla fuit, vt non possit vno tempore, quae meditabatur, perficere, numquam mihi persuaserim, Deo tam impotenti. Hetruscos id adscripsisse, quo nihil maius et grauius fieri et cogitari potest, creationem materiae ex nihilo. Extra Deum vero si quaerenda sit ratio huius morae, aeterna statim occurrit materia. Haec, nisi multum fallor, contumacia, inertia et malitia sua effecit, ne Deus maturius, quae optabat, consequeretur. His quum addo, quae ex PLVTARCHO retuli de *magno anno et mundi conuersionibus*, quas sibi finxerunt Hetrusci in eam lubens sententiam descendendo, fecisse cum illis hanc familiam, qui aeternam quamdam mundorum sibi succedentium seriem animis concipiunt: quod dogma prorsus a veritate, quam nostuemur, alienum est. Igitur potiores perlustraui populos, quibus ita doctissimi quidam viri fauent, vt ea, quae de mundi docuerunt originibus, eodem loco esse cupiant, quo praecepta, quae diuinitus Christianis sunt tradita. Nam de antiquis populis, qui septemtrionibus subiecti fuere, de Americanorum item gentibus nonnullis, erga quos non nulli eodem modo sunt affecti, disputare nolo, quoniam omnis harum gentium antiquior Historia nimis est obscura et sterilis, quam vt de religione earum certi aliquid et immoti constituere nobis liceat.

§. XXIX.

Restant, de quibus mihi dicendum est, *iuniores Platonici*,¹ qui Aegypto egressi, per omnes fere

¹ Vulpeculas mirifice ea quae sequuntur, lecturum & vulpes has cognoscendi cupidum inuabit consuluisse, hic S. Ven. aucto.

fere cultiores terrarum orbis regiones discipuli, nam suam propagarunt, nec hodie fautoribus et amicis distituuntur. Sectae huius in sententiis et scitis exponendis haud pauci lapsi sunt excellentis alioquin ingenii viri, partim quod dictionem et stylum eius ex vulgari loquendi lege aestimarunt; partim quod minus, quam decebat, animaduertunt, multa, quae ab his philosophis disputantur de *statu rationis*, ut in scholis loquuntur, seu abstractionis mentalis accipi tantum debere. Et vereor, ne idem contigerit in re, quam nunc agimus. Antiquiorum Christianorum aliqui dudum tam benigne quorundam ex Platonice hisce de mundo sententiam interpretati sunt, ut nihil eam differre a dogmate suo arbitrarentur. Testem appello AENEAM GAZAEVM, clarissimum e seculo quinto philosophum; qui cum Platonicos confutat, qui aeternum statuebant mundum esse, nec modo mundum, verum etiam mundi materiam coepisse aliquando, auctore Deo, pugnat, ipsa scholae Platonicae fulcra illis opponit, et PLOTINVM, PORPHYRIVM, vna cum oraculis, quae Chaldaica vocantur, idem quod Christianos arbitrari de materia, contendit. Iuuat ipsum loquentem audire:² *ε γαρ αγεννητος εδ' αναρχος η υλη, ταυτε σε και Χαλδαιοι διδασκευσε και ο Πορφυριος επιγραφει δε καθ' ολα το βιβλιον, ο εις μεσον προαγει των Χαλδαιων τα λογια. εν οις γεγονεναι την υλην ισχυριζεται,*

auctoris Dissert. 1725 Helmstadii, Andrea Henrico Fausto defendente habitam de *turbata per recentiores Platonicos Ecclesia*. Offert eam etiam *syntagma Dissert. ad Hist. Ecclesiasticam pertinentium* Vol. I. 85. et locupletior et emendatior in Cudwortho Tom. II. p. 89. ff. (M.)

² In *Theophrasto seu Dialago de opificio mundi* p. 56.

ριζεται, και το Πλωτινου διανοιγων βιβλιον οθεν τα
 κατα φυσιν πε λεγει, αγεννητον δη ειναι την υλην και
 το εν αρχαις τιθεναι, ως αθεον δογμα παραιτητεον.
 Haec verba CASP. BARTHIVS ita latine vertit: *Ma-*
teria ipsa neque ingenerata neque caret principio.
Hoc quidem et Chaldaei te docuerint, et PORPHYRIUS
libro, quem Catholon scripsit, producendis eorum-
dem dogmatibus compositum. In hoc factam esse
materiam conuincit et PLOTINI enarrans commenta-
rium statuit, opinionem eorum, qui syluam illam
ingenitam et principii expertem docent in Deum im-
pietatis explodendam. Laborat haec versio vitiis
 nonnullis, quod Graeca cum Latinis conferenti
 statim patebit: in quibus vitiis id peius et ceteris,
 quod verba καθ' ολης, et quae cum his coniuncta
 sunt, ita BARTHIVS reddidit, ac si PORPHYRIUS li-
 brum reliquisset *Catholon* inscriptum, eoque Chal-
 daeorum vnice collegisset oracula. Nusquam ex-
 stat libri eiusmodi a PORPHYRIO conscripti memo-
 ria, neque postulant verba GAZAEI, vt credamus,
 in illo, quod hic memoratur, volumine, homi-
 nem Chaldaeorum oracula tantum congeffisse et
 fortassis explanasse. Vidit iam errorem hunc
 LVCAS HOLSTENIVS, vir doctissimus, qui vocabu-
 la καθ' ολης libri negat esse titulum et totum lo-
 cum ita vertit:³ *Ille enim integrum librum con-*
scripsit, quo Chaldaeorum oracula producit, qui-
bus materiam esse genitam confirmatur. Sed nec
 huic vt assentiar prorsus, a me impetro. Suspi-
 cor potius, libri cuiusdam PORPHYRII indicem o-
 mnino hic a GAZAEO nominari, sed corrupta esse
 verba eius librariorum incuria. Scripsit, vt con-
 iicio, AENEAS λαθ' ολης et volumen illud hic te-
 status

³ De vita et scriptis PORPHYRII cap. IX. p. 56. ed. Cantabr.

status est, quod SVIDAS refert eum conscripisse *περι υλης* seu de *materia prima*. Idque cum ex re ipsa puto constare: nam de materia hic sermo est, tum inde, quod, PLOTINI commentarium quemdam a PORPHYRIO hoc libro expositum esse GAZAEVS addit: exstat enim PLOTINI liber *περι υλης*, cui haud dubie discipulus eius lucem afferre hoc opere conatus est. Ex recentioribus multi hos antiquos sequuntur, nec confirmare verentur PLATONEM, omnesque eius germanos discipulos existimasse, materiam a Deo productam et creatam esse. In his primum locum BESSARIONI tribuo, qui his verbis utitur: *⁴ Deus materiam quoque ipsam producit, esseque ita ei impartit, ut a forma inseparabilis sit: haec de materia Platonis opinio est, haec Plotini, Porphyrii, Amelii, Iamblichi, Syriani, Procli, omnium denique, qui PLATONIS disciplinam sunt sequuti: hoc etiam Hermi Trismegisto placere Iamblichus scribit, quippe voluisse Hermem affirmat materiam ex substantia litate produci*. Sed nec tamen accuratus satis est hic BESSARION, quia omnibus Platonice eandem adscribit sententiam, quod fieri nullo modo posse, paullo post apparebit: nec omnino fauet illis, qui adolescentiorem scholam Platonice Christianum dogma de ortu materiae complecti adseuerant, quia idem minime negat, sectam hanc aeternitatem simul mundo attribuisse. Distinctius et diligentius hac de re commentatur LIVIVS GALANTES, *⁵* cuius disputationem in suos artus et mem-

⁴ Libro II. contra calumniatores Platonis cap. V.

⁵ *Comparatione Christianae theologiae cum Platonica* Lib. IX. p. 236. Memoria fefellit virum praestantissimum, 10.

membra accurate distributam, omiſſis illis, quæ ad ſummam eius haud pertinent, exhibebo. Præſcribit GALANTES capiti, quo hoc argumentum perſequitur, hunc indicem: *An mundus ſit ex nihilo, vel ex præiacenti materia creatus.* In ipſo capite verò Platonicos in tres claſſes partitur. Primo genere comprehendit eos, qui materiam æque æternam, atque Deum, exiſtimarunt eſſe, quorum principem et ducem obſervat ipſum PLATONEM a plerisque haberi. Huic ſubiicit alteram claſſem eorum, qui materiam a Deo quidem creatam et productam eſſe cenſent, at ſimul tamen mundum æternum eſſe ſtatuunt: *Alii*, inquit, *in hac familia præſtantioreſ Platonici ſeu qui ab Ammonio Sacca profluxerunt, - - Plotinus, Porphyrius diſcipulus, Iamblichus Porphyrii auditor, Syrianus Iamblichi, Proclus Syriani, Ermiſias Procli, Damascius Ermiæ, Prifcianus Lydius, qui Damascii fuit præceptor, et hæc tota Schola Platoniorum inſignium materiam primam utique genitam et productam eſſe a Deo velle videntur.* Verum addit continuo, familiam hanc, ſi cuncta

ALB. FABRICIVM, quam *Biblioth. Græcae* Lib. II. cap. XII. p. 464. ſcriberet, GALANTEM, *Syranni, Hermiæ, Damascii et Prifciani Lydilocæ proferre*, ex quibus pateat, hos philoſophos creationi ex nihilo fauiſſe. Nec enim horum philoſophorum locos affert Galantes, ſed nomina tantum eorum recitat, nec hos philoſophos ita, uti Chriſtianos, de creatione ſenſiſſe perhibet, ſed PROCLVM tantum, PORPHYRIVM et IAMBlichVM huius gloriæ participes facit, quod ex enarratione diſputationis eius, quam hic exhibemus, patebit. Non monuiſſem hoc, niſi metuiffem, fore aliquos, qui tanti viri auctoritate ſent ſuſpicarentur, non accurate ſatis GALANTIS diſputationem a me reſtam eſſe.

Q

cuncta eius dogmata rite expendantur, locum inter adfectores germanos creationis ex nihilo haud flagitare posse: statui enim ab illa mundum aeternum esse: quare quae de materiae productione et creatione tradant, non de vera et reali productione, sed de causali tantum et rationali accipienda esse. *Nam, inquit, si hi mundum causatiue dumtaxat genitum voluere, hoc est, ratione non re, sed aeternum, quomodo etiam materiam non putarunt aeternam, hac nimirum mundana aeternitate? Dicendum est igitur, quod hi, sicuti voluerunt mundum nunquam productum realiter, ita etiam materiam primam improductam reuera existimauerunt, sed productam dixerunt, non productione reali, sed productione causali, seu rationali, cum non solum ipsa sit vmquam formis destituta, sed etiam nec vix cogitari possit.* Sapienter et prouide haec animaduersa sunt: quorum similia si forent omnia, quae toto GALANTES opere disputat, summa merito laude dignus esset. At quosdam tamen ex Platonicis melius ceteris docuisse iudicat, nec vlllo modo Christianum dogma de creatione mundi deprauasse: Hos tertio in genere ponit. *Sunt, inquit, nihilominus quidam Proclum sequentes et alios, qui materiam Re et tempore genitam esse a Deo arbitrantur.* In consequentibus nominatim PORPHYRIUM et IAMBLICUM huius sententiae fautores esse, tradit. Hos primum PLATONIS, HERMETIS et ORPHEI auctoritatibus sese tueri perhibet, nec obscure, bonos sibi eos horum sapientum interpretes videri, significat: tum argumentis et rationibus quibusdam sententiam eorum confirmat. Nos vtrumque hic repetere nolumus. Nam PLATONEM et reliquos illis mini-

me

me fauere, qui materiam ex nihilo ducunt a Deo creatam esse, supra late ostendimus: argumenta vero, quibus sententiam suam hosce Platonicos ait munuisse, ab ipso GALANTE excogitata, non ex scriptis eorum hausta et sumta sunt. Ab hoc parum remotus est RADVLPHVS CVDWORTHVS, qui, tametsi Platoniorum multos constituisse fateatur, aeternum esse mundum et idcirco materiam quoque, quosdam tamen familiae huius nil dubitat rectiora vidisse ac probasse, ipsamque materiam censuisse a Deo factam esse: Et huius generis arbitratur praeter alios PLOTINVM, PORPHYRIVM, IAMBlichVM, Hieroclem et Proclvm fuisse, quos Chaldaicorum Oraculorum, Aegyptiorum et Orphei legisse vult vestigia: Prae ceteris omnibus Platoniciis Hierocles, tamquam acerrimus vindex recte huius opinionis de vniuersitatis originibus a viris doctissimis laudatur: Et certe clarius is, quam reliqui sectae suae, hac de re loquutus est, nec modo, id quod mox videbimus, in eos sociorum suorum aspere inuectus est, qui aeternam Deo non vererentur, materiam adiungere, sed etiam PLATONEM maximopere contendit statuisse, materiam ipsam Dei opera creatam et productam esse. Hinc PETR. DAN. HVETIVS⁶ hunc vere vnum sufficere sibi ratus est, cuius testimonio conficeret, PLATONEM, et vniuersam eorum turbam, qui disciplinam eius vere sectati sunt, Christianis nihil deterius de materia sensisse. PETR. autem BAYLIUS ita Hieroclis verbis commotus fuit, vt suspicaretur hominem hoc dogma ex Christianorum libris depromsisse, cumque acrius medi-

Q 2

tando

* *Systemate intellectuáli vniuersi* cap. V. Sect. II. p. 751. 752.

⁶ *Quaestio. Alnetanis Lib. II. cap. V. p. 109. 110.*

tando intelligeret, maiestati diuinæ nihil eo esse conuenientius, vulgatam sectæ suæ doctrinam deseruisse.⁷ In quo mihi vir ingeniosus non totus falli videtur. Nihil enim certius, quam hoc, iuniores Platonicos ex Christianæ religionis præceptis in suam scholam haud pauca deriuasse, atque verbis et oratione saltem imitatos esse Christianos, si dogmata forte ipsa viderent nimis a scitis suis aliena esse, quam ut a se probare possent.

§. XXX.

Quod si verba quis vnice spectet horum hominum, nec cum reliquis eorum placitis, quæ splendide et sapienter videntur dicere, conferat, satis sibi causæ opinabitur esse, cur cum viris hisce doctis sentiat; fateor enim, ita loqui eos nonnumquam de materia et causis materiae, toti ut à Christianorum steterisse partibus videantur. PROCLUS¹ subtilissimus scholæ huius doctor magno feruore pugnat, Deum ipsum *αγεντον αιτιον* in *essabilem materiae causam esse*, et ut omnem *απειριαν* seu *infinitatem*, ita et materiam, quæ *infinitas ultima* sit, constituisse. *αι εν*, inquit, *ωσπερ επομεν*, *ο θεος*, *πασαν απειριαν υφισησι και την ιλην υφισησιν εσχατην εσαν απειριαν*. Idem gra-
uiter

⁷ Dictionnaire Historique et Critique Tom. II. voce HIEROCLES not. A. p. 1464. Je me persuade qu'il l'avoit lu dans les Ecrits des Chrétiens, et qu'ayant été frappé des argumens qui combatent l'existence d'une matiere increée et qu'ayant joint à cela les notions de createur qui portent au plus haut point la puissance et la majesté divine, il supposa pour la gloire de la secte, que son fondateur avoit connu Dieu sous l'idée d'une nature dont une simple acte de volonté, peut suffire à la formation de l'Univers.

¹ Comm. in Timæum Platon. Lib. II. p. 17.

uiter execratur eos, qui duo ponerent rerum principia, Deum et materiam, PLATONEMQUE suum diligentissime ab huius opinionis dedecore vindicare conatur. Crederes EVSEBIUM aliquem aut BASYLIVM differere ac philosophiae profanae vitia acriter infectari. Nec remissius hanc causam agunt, alii quidam ex hac familia philosophi, quos audire necesse non est. Satis erit vnum HIEROCLEM² attendere, qui ceteris fere omnibus nervosior et luculentior est, siue verba spectes, siue rationes, quas adhibet. Is ergo primum vehementer eos increpat ex Platonicis, qui Deum statuerent ex aeterna quadam materia finxisse omnia, siue id ab aeterno dicerent contigisse, siue in tempore. Putat autem, hanc sententiam et in bonitatem diuinam iniuriosam esse, et sanae rationi aduersariam. Nec inepte fortassis multis ratiocinari videbitur. Primum argumentum sumit a natura rerum illarum quae per se subsistunt et initio carent. Quidquid, inquit, nec genitum, nec factum est, sed per se subsistit necessario, id non potest non perfectum, bene ordinatum et vitii omnis expers esse. Quare quod eiusmodi rei additur, id naturam eius mutat: Quod naturam eius mutat, id vitiat et corrumpit eam. Deus igitur si materiam aeternam et per se subsistentem digessisset, ordinasset et temperasset, opus suscepisset superuacaneum potius et inutile, quam bonitatem eius decens, (ο περιεργια μωλον αν ειη, η αγαθοτητος δεξ) materiamque non perfecisset,

Q3

verum

² Lib. VII. de *providentia et fato* apud PHOTIVM *Bibliothecae* Cod. CCLI. p. 1379. f. Adde quae ex eodem libro idem affert Cod. CCXIV. p. 550.

verum adulterasset ac deprauasset. Alteram eius rationem optime sic posse exponi et declarari arbitror: Quicumque rem sibi minime subiectam et aeternam, in quam nihil iuris habet, ex statu naturali suo in nouum et naturae eius contrarium transfert, is peccat et maleficio quodam sese contaminat. Quocirca si Deus materiam aeternam, sororem veluti suam, non sciuiſſet in statu suo permanere, sed noua ratione temperasset et adfecisset, sine controuersia rem molitus esset iniquam et a iustitia alienam. *αλλ' εδε ο θεος αετος κακων αναίτιος εσαι, την αρχην της δημιουργιας απο τινος κακοποιας ενσησάμενος.* *Sed neque Deus ipse innoxius erit initium creationis a quodam maleficio inchoans.* Quae praecise et conturbate dicta sunt ab HIEROCLE in ordinem redegi, perspicuitatis causa: neque puto id sapientem quemdam vituperaturum esse. His argumentis praepositis, eos sigillatim adoritur, qui non ab aeterno, sed in tempore Deum ad mundum ex materia condendum accessisse ducunt, deteriusque etiam eos sentire contendit illis, qui ex infinito tempore Deum materiam ornasse tradunt. Sed haec praetermitto, ne nimis ab instituto abeam. Iam si quis quaerat quemadmodum veritas de creatione mundi sentire iubeat, respondet HIEROCLES, sano cuius existimandum esse, Deum vna voluntate sua ex nulla materia aeterna, aut ex nihilo, mundum tam spectabilem, quam inuisum produxisse: atque hanc PLATONI quoque sententiam placuisse: *οτι δημιουργον θεον, φησι, προϋφιστησιν ο πλατων εφωτατα πασης εμφανες τε και αφανος διακρομησιως, εκ μηδενος, προκειμενα γεγεννημενης.* *αρκειν γαρ το εκεινε βελημα εις υποστασιν των αντων.*
 PLATO

PLATO *opificem Deum censuit sustinere omnem aspestabilem et inestabilem mundum, nulla prius existente materia productum.* Sufficere enim voluntatem Dei, ut ea, quae sunt omnia, existant. Verbis tam disertis, et perspicuis quis sese commoveri haud patitur? Ego vero diuturno usu, et librorum a Platonice conscriptorum lectione edoctus sum, nullius sectae orationem acrius expendendam esse, quam Alexandrinae huius, et quae primo aspectu praeclare apud illos et egregie dicta videntur, formam omnem et pulchritudinem amittere, si cum illis comparentur scitis quibus tota ratio philosophiae eorum nititur. Documentum capere licebit ex illis quae iam dicturi sumus: quae quidem sententiam Platonice de mundo et materia a verbis multum discrepare, docebunt, quibus eam explicant.

§. XXXI.

Ante omnia, qui cupidi sunt causae huius cognoscendae, animadvertere decet, uniuersam Platonice sectam, mundum duxisse aequae aeternum esse, atque ipsum Deum, atque huic non secus ac umbram corpori ex infinito tempore adiunctum fuisse. Tritum est hoc dogma, et sacro-sanctum in scholis huius sectae: nec quisquam eorum repudiare illud potest, nisi totam simul abiicere philosophiam et ad aliam transfugere sectam velit. Scilicet aeternitas mundi tam necessario consequitur ex metaphysicis illorum praeceptis, quam ex illo decreto rationis: *paria paribus addita numerum efficiunt parem*, hoc manat consecrarium: *Ergo bina binis addita quatuor pariunt.* καὶ ὁμοῖα, ipsos audis Platonice apud

ZACHARIAM MITYLINEVM,¹ αἰτίαν τοῦ σώματος τῆς σκιάς
 ὅμοχρονος δὲ τοῦ σώματι ἡ σκία
 καὶ ὡς ὁμοτιμος. ἔγω δὲ καὶ οὗτος ὁ κόσμος παρὰ καλῆ-
 ῥημα εἰς τὴν θεὸν αἰτίαν αὐτὸς αὐτῷ τῇ εἶναι, καὶ συ-
 ναϊδιος εἰς τὴν θεῷ ἐκτεῖ δὲ καὶ ὁμοτιμος. *Quemad-*
modum quodlibet corpus caussa est umbrae suae,
aequalis autem est tempore umbra corpori non item
honore: ita mundus hic sequela est Dei, qui caus-
sa est ipsi, ut sit, et coaeternus est Deo, at non
compar honore. Haec communis est totius fami-
 liae sententia, quam qui deferere voluisset, haud
 dubie, res sibi suas habere iussus a magistris fuis-
 set. Solent dogma hoc exemplis et similitudini-
 bus nonnullis illustrare, quas ab aeterno baculo,
 aeternaque eius umbra ab aeterno sole, aeterno-
 que solis radio ab aeterno pede, aeternoque eius
 vestigio sumunt. Quod enim aeterna umbra ba-
 culo aeterno, quod aeterno pedi vestigium aeter-
 num, quod aeterno soli sempiternus eius radius
 foret, id homines hi aeternum mundum ratione
 Dei aeterni esse dicunt. Memini me iam alio
 loco copiosius de hac re commentari: quod
 me admonet, ut hic breuior sim. Ipsi quos viri
 doctissimi volunt creationis ex nihilo vindices es-
 se, sectae huius philosophi huic dogmati totos se-
 se addictos ostendunt. PLOTINVS tot in locis o-
 perum suorum profitetur, mundum a Deo ex o-
 mni aeternitate fluxisse et radii instar ex sempiter-
 no sole manasse, hospitem ut oporteat esse in scri-
 ptis eius, quem hoc praeterit. PLOTINI vero qui
 nouit dogmata, is vna cognitum habet, quid di-
 scipulus eius PORPHYRIVS senserit: qui praecepto-
 ris sui tam studiosus est, ut ipsa eius verba mul-
 tis

¹ Dialogo de officio mundi p. 187. ed. Barthii.

tis in locis sua faciat, quod ex *Sententiis* eius apparet a LVC. HOLSTENIO editis. De IAMBlichO supra iam diximus: ² differt quidem is a reliquis Platoniciis in eo, quod existimat, in disputando docendi causa assumi posse, mundum habuisse initium; quam eius opinionem IULIANVS, Imperator, reiecit; nec tamen dubitat, quin re ab se mundus principii omnis expers, nec secus, quam aeternum *caussum*, ut cum metaphysicis loquar, *aeterni causantis* spectari debeat. PROCLUS tantum abest, ut mundum certo tempore coepisse putauerit, ut singulari potius libello, id quod notum est, contra Christianos aeternitatem mundi defenderit: quem librum eius IOHANNES PHILOPONVS ex Christianis oppugnauit. ³ Nec in alia fuit Hierocles sententia idque satis inde patet, quod Deum *ἐξ αὐτῆς ἀνέγειν* vocat, ⁴ seu *ab aeterno operatum esse* scribit: Nam Platoniorum stylo *ab aeterno operari* et *ab aeterno mundum creare* formulae sunt eiusdem potestatis. Idem ex eoli-quet, quod summa cura et diligentia in libris de providentia et fato, teste PHOTIO, conatus est, PLATONEM et ARISTOTELEM coniungere probatumque dare, utriusque eandem de mundo et eius ortu fuisse sententiam. ARISTOTELEM vero quis nescit mundum statuisse principio carere ac aeternum esse? neque quisquam Platoniorum unquam aliam ARISTOTELI sententiam tribuit. Non sum inscius, sectam hanc non raro de creatione mundi

Q5

mundi

² §. XXI.³ Vid. IO. ALB. FABRICIUS *Biblioth. graec.* Lib. V. cap. XXVI. p. 522. Vol. VIII. et Lib. V. cap. XXXVII. p. 362. Vol. IX.⁴ Apud PHOTIVM *Biblioth.* Cod. CCLI. p. 1378.

mundi magnifice loqui immo negare mundum aeternum esse. Sed haec neminem conturbabunt mediocriter in scriptis eorum versatum. Nam cum mundum dicunt conditum et factum a Deo esse, non talem intelligunt, qualem nos, creationem verum aeternam: idque passim apertis verbis significant. Rursus cum aeternitatem mundo derogant et soli Deo tribuunt, non de omni accipi hoc volunt aeternitate, sed de certo tantum aeternitatis genere. Alio nimirum modo Deum esse adseuerant aeternum alio mundum. Aeternitatem enim distribuere solent in *aeternitatem temporis* et *aeternitatem causssae*, et rursus in *aeternitatem fluentem* et *stabilem* seu constantem, de qua distinctione, caussisque eius iam alias plura disserui. Aeternitatem illam, quae *temporis* dicitur, Deo et mundo communem esse volunt: at aeternitatem *causssae* mundo detrahunt et soli Deo tribuunt. Optime hanc sententiam BOETHIUS expressit, qui et ipse eam amplexus est: *Neque enim, inquit,⁵ Deus conditus rebus antiquior videri debet temporis quantitate, sed simplicis potius proprietate naturae.* Rursus aeternitatem, quam *fluentem* dixi, mundo conuenire dicunt, in quo cuncta perpetuis vicissitudinibus et conuersionibus feruntur, ita vt aliud ex alio fiat, et noua semper rerum series et successio priorem consequatur: vni vero Deo aeternitatem illam *Stabilem* et omnis Successionis nesciam propriam esse tradunt. Aliud est, inquit BOETHIUS, *per interminabilem duci vitam, quod mundo PLATO tribuit: Aliud interminabilis vitae totam pariter complexam esse praesentiam, quod diuinæ mentis proprium esse manifestum*

⁵ De consolatione philos. Lib. V. p. 138.

festum est. Itaque cum mundum aequè negant Platonici aeternum esse, atque Deum, huc eorum vnice redit sententia: *Mundum ex omni aeternitate sine ullo principio de Deo tamquam de causa et de auctore suo fluxisse, quemadmodum de aeterno corpore aeterna umbra, aut de perenni sole perennis radius.* Talis quum totius familiae Platonicae sententia sit, nec esse possit alia, perspicuum est, per leges disciplinae, quam profitentur, non licere illis cum Christianis de mundo et materia consentire, nec posse eos non creationem mundi et materiae reiicere? Num igitur secum ipsis pugnant Platonici, quum affirmant, mundum non modo, sed et materiam mundi factam, genitam, immo vna Dei voluntate ex nihilo productam esse? Num primorum forte philosophiae, quam probant, elementorum obliuiscuntur? Aut, fallendi causa, aliter loquuntur quam sentiunt? Soluam ego hoc aenigma, apertumque faciam, neque sibi ipsis huius philosophos aduersari, nec malitiosas mentibus aliorum insidias struere.

§. XXXII.

Duplicem gerunt in plerisque scriptis suis personam Platonici, *Physicorum* nimirum et *Metaphysicorum*: quod qui haud animaduertunt, illi in exponendis eorum sententiis non possunt non grauissimos admittere errores. Quum physicom munere funguntur; res, de quibus disserunt, sic explicant, uti in se et natura sunt, ex sententia nimirum disciplinae, cuius scita tradunt. At Metaphysicorum quando sibi sumunt habitum, res natura sociatas cogitando diuellunt, partesque rerum intelligentia seiunctas separatim ita confide-

derant, ac si nullum inter eas vinculum esset, imo de illis tamquam de rebus per se subsistentibus loquantur. Licuit hoc semper quoddammodo facere Metaphysicis: at haec secta modum omnem excedit, cum hoc iure utitur. Postquam enim ex mundo hoc, quem cernimus, in mundum transfiliit *idealem* seu *intelligibilem*, ita subito seruire effertur imaginationis et contemplationis impetu, ut animi notiones non in personas tantum, sed etiam in Deos conuertat, et de his fictis et commentitiis personis et numinibus, non secus, ac si res gestas heroum et hominum exponeret, longas narrare fabulas incipiat. Vniuersa gens hac scabie laborat: sed alius tamen deterior est alio quidam, ut PROCLUS, IAMBlichVS, DAMASCIVS ita efferuescunt, cum naturae fines transgressi sunt, ut nullum ego fere poëtarum tantopere sese imaginationi suae tradidisse regendum, crediderim. Id in hac nos causa imprimis oportet obseruare. Physicorum personam dum sustinent Platonici, nec supra lunam et sidera commentando euolant, mundum perhibent aeternum esse atque vna cum Deo ex omni aeternitate ita existisse, ut totam naturam suam a Deo, tamquam efficiente causa, acceperit. Haec sententia non nimis differt ab ARISTOTELIS de Deo et mundo opinione, quod iam alias monuimus, et erroribus valde noxius atque summae aduersus Deum impietate vicina est. Sed iidem homines cum ingenio laxant frenam, et in commentitium illum orbem, in quo ideae speciesque rerum vagantur, commeant, aut, quod idem est, Metaphysicorum suscipiunt partes, ita de Deo, de mundo, de materia mundi disputant,

tant, ac si a semetipsis diffiderent, Deumque, mundum, et materiam nulla ratione inter se colligata esse putarent. Primum Deum a mundo cogitatione diuellunt: quod cum fecerunt, de creatione mundi, tam graui ter et accurate loquuntur, ac si Deum initium aliquando huius laboris fecisse, certumque ordinem increando tenuisse et obseruasse vellent, quod Christiani a diuino scriptore Mose didicerunt. Haec qui legunt, nec vel sciunt, vel recordantur caetera huius familiae praecepta, facile adduci sese patiuntur, vt existiment, nihil sanius hisce philosophis fieri posse: Qui vero non ignorant, quae alias in illorum libris de aeterna mundi et Dei colligatione scripta leguntur, illi vident ac intelligunt, Metaphysicam tantum esse creationem illam mundi, de qua differunt, remque totam in EPICURI intermundiis aut potius in cerebro horum hominum agi, qui pro lubitu res natura sociatas meditando dissoluunt et componunt iterum. Nam quid est aeterna creatio, quam binorum vocabulorum coniunctio, quorum notiones disparatae sunt? at quo demum modo id, quod ex omni aeternitate fuit, et ex Deo semper pependit, certis legibus et certo ordine seruatō conditum videri poterit? His nondum contenti doctores Platonici, subtilius instituunt, et quemadmodum Deum a mundi cogitatione secreuerunt, ita materiam, ex qua constat mundus, a mundo ipso seiungunt, i. e. notionem et speciem materiae in se et abstracte spectatae informant animis. Hunc vbi contemplationis gradum attigerunt, et in sublimi supra mundum et coelum constituti sunt, dici vix potest,

est, quantas excitent tragoedias. Namque de hac notione materiae, de ortu eius, de affectibus eius, non secus deliberant, et disputant, ac si hominem quemdam aut animal contemplantur et manibus contrectarent: quod quidem ex PLOTINI libro *de materia* et aliis eius generis commentationibus apparet. Iurarent, qui non satis gnari sunt rerum huius sectae, rem maxime grauem et seriam agi, Platonisque persuasum esse, exstitisse, antequam fieret aliquid, materiam quamdam et hanc materiam a Deo adhibitam fuisse, quum mundum fingere vellet; at qui diligentius perpendunt omnia, nec integumentis rethoricis et poëticis sese deludi sinunt, illi de notione quadam animi, de *abstractione* quadam *mentali*, de *idea Platonica*, tam verborum, longam et spinosam disceptationem institutam esse, vident. Hanc illi notionem digitis fere dimittuntur: hanc in omnes versant partes: hanc denique id nescio quae membra iterum discerpunt, in quorum consideratione tam acuti sint et ingeniosi, vt diligentissimum etiam speculatorem saepenumero effugiant et fallant. Quamque nullis in rebus facilius dissensiones et rixae oriantur quam in illis, quae ab omni sensu remotae sunt, nec nisi mente prorsus adducta et contenta cernuntur, ideo fit, vt de huius ideae natura et proprietatibus, in certamina incedant saepenumero acerrima, alterque alterum errorum postulat nullo modo ferendorum. Mittamus nunc reliqua, quae inter eos de materia quaeruntur et ea tantum videamus, quae de ortu eius in his *scholis* tradi solent. Ardua est in his scholis et valde subti-

subtilis quæstio: *Vnde exstiterit materia?* quam idcirco PORPHYRIUS inter eas retulit, de quibus Aegyptiorum sententiam exquirendam sibi esse duxit in epistola ad ANEBONEM sacerdotem Aegyptium. Patuit mihi vero libros doctorum studiosè legenti, tres de hac re inter eos floruisse opiniones. Quidam volunt, materiam naturam esse per se ex omni aeternitate constantem et a divina natura plane seclusam et diuisam, quam Deus formauerit, et certis legibus constrinxerit, quum mundum crearet. Qui hac imbuti sunt sententia, illi PLATONIS *Timæum* potissimum testantur, et in rem suam trahunt: Sed non ita multis hi videntur sectatoribus valuisse: quare PROCLUS, HIEROCLES et alii, id quod antea vidimus, secure eos corripunt, et violatae prope maiestatis diuinæ insimulant. Alii ex ipsa diuina natura fluxisse materiam ex aeterno arbitrantur et diuinæ idcirco *essentiae* partem quamdam esse, sic PLOTINVS, sic PORPHYRIUS sensisse videntur: sic IAMBlichVS quod supra probatum dedimus, ut alios prætermittam, aperte sensit. Alii denique, cum ne hoc quidem dogma Deo satis dignum esse ducerent, altius etiam enisi sunt ingenio, materiamque ex nihilo sola voluntate diuina productam esse decreuerunt. Hanc sententiam HIEROCLES professus est, quod ex verbis eius supra recitatis apperet, et multi sine dubio alii. Suspicor autem, cum opinionis huius in antiquioribus Platoniceis nullum offendam vestigium, eam rebus Christianis iam multum amplificatis saeculo demum tertio natam et fortassis ab ipso HIEROCLE excogitatam esse. Qui quidem philosophus,

cum

cum saepius cum Christianis congressus, nec leuiter in monumentis eorum versatus esset, recte sese facturum opinatus est, si verbis eorum vteretur, et quo citius flecteret animos, eodem modo, quo illi solebant, rerum omnium origines explicaret. Et obseruatum iam ab aliis est. Plura eum tam verba, quam dogmata mutuatum esse a Christianis, atque cum sectae suae placitis colligasse, quo haec ornatiora redderet, et Christianis gratiora. His contentionibus et certaminibus Platoniorum de ortu materiae qui spectator veluti interest, is leui a se labore impetrat, vt hos homines credat reapse materiam a mundo et a Deo seiunctam putasse, atque pro natura habuisse per se constante. Verum secus sentire coguntur, qui interiora sectae huius dogmata non ignorant, velumque remouent, quod disquisitionibus suis obtendunt. Namque hi intelligunt, Metaphysicum mimum strenuos hosce bellatores agere, vixque meliores esse illis, qui de vmbra afini litem longam feruntur inchoasse. De *ente scilicet rationis*, quod nullum est, de *abstractione mentali*, de notione animi altercantur. Abiice figuras orationis et figmenta, atque hanc habebis disputationis vniuersae summam: *Isne sapientius et rectius faciat, qui postquam abstractam materiae notionem animo et cogitatione informauit, cum hac notione ideam aeternae existentiae vel emanationis aeternae coniungat, an vero is, qui ideam creationis ex nihilo cum ea faciet? Bellam profecto et tam acutis ingeniis dignam disputationem! Quasi vero reipublicae aut salutis humani generis intersit, nosse, quemadmodum*

animo

animo concipiendae sint species et imagines rerum, quae nusquam per se subsistunt, et ex infinito tempore tales fuere, qualis nunc sunt. Finge tibi auream catenam ex omni aeternitate de manu Iouis pendentem; adde, tres philosophos acriter inter se rixari, num aurum, ex quo haec conflata est catena, quatenus cogitatione illud a catena secernitur et abstrahitur, per se ab aeterno fuerit, an vero ex manu Iouis fluxerit, an denique ex nihilo creatum sit? quid diceres, si hos homines certare inter se et mutuis conviciis pugnare audires? Diceresne, propius eos a clementia abesse? Nam quum talis semper fuit haec catena, qualis nunc est, et aeternum talis futura sit, non modo inutile, sed etiam inep- tum et lepidum esse, contendere, qualem notionem auri, ex quo catena constat, mente informare, oporteat? aurum illud nec factum nec natum est, nec extra catenam umquam existit, ipsa etiam catena nullo non tempore fuit: quid ergo prodest disputare, quale illud aurum futurum fuisset, si natum fuisset, et extra catenam aliquando existisset? Transfer haec ad Platonicos nostros et quo loco habendae sint meditationes eorum *de materia extra mundum spectata*, non ignorabis. Nos, qui Christum sequimur, quum materiam ex nihilo a Deo factam esse, rem et naturam intelligimus vere existentem: illi cum idem dicunt, non de materia ipsa, sed de abstracta tantum imagine et forma materiae, de umbra, de notione mentis suae loquuntur. Egrediamur itaque ex hac arena, postquam susceptum laborem absolui-

R

mus,

mus, nec oblatum nobis adhuc ex veteri memoria vel philosophum vel populum quemdam discernamus, quem constet eandem, quam Christiani, de rerum originibus et creatione opinionem fouisse.

DE
LOCO VEXATO
AELII LAMPRIDII
SANCTVM NOMEN
IN
PENETRALE DEI SVI
TRANSTVLIT
OBSERVATIO

PROBATVR AVTEM
HAC OBSERVATIONE
PER
SANCTVM NOMEN *ATTYN*
CYBELES AMASIVM
INTELLIGI.

DE
S A N C T O N O M I N E
A B
H E L I O G A B A L O I N P E N E T R A L E
D E I
S V I T R A N S L A T O
O B S E R V A T I O *

Iure Tuo a me postulas, PEZOLDE amplissime, vt quas consignare coepi de *litterario studio cogitationes* ¹ qualescunque, quam id fieri possit, celeriter absoluam; ne elegantissima *Tua Miscellanea* defectu quodam laborare diu videantur. In aere, fateor, *Tuo* sum, nec tam *Tuo*, quam omnium, qui nugas nostras aliquid esse putant; qui, ne permolesto ferant animo, datam a me fidem aliquando tardius liberari, mihi pertimescendum est. Ego vero etiamsi nostro labore litteratos ciues facile carere posse intelligam, quam tamen vellem, ne lentum nomen iure quodam videri possim. Sed, cum citra meam culpam istud mihi periculum subeundum sit, non desfore spero, aequos videlicet rerum aestimatores, qui cunctationem nostram a vicio remotam esse iudicabunt. Eo scilicet in loco, meae res sunt, vt ab otio omnium maxime relictus mox hoc, mox illuc

R 3

* Publici iuris primum eruditam hanc Commentationem fecere *Miscellanea Lipsiensia*, ad incrementum rei litterariae edita. Tom. IX. p. 271. (M.)

¹ Typis descriptae illae fuerant Tom. VI. *Miscell. Lips.* p. 63. quo ex loco depromtas eas lectoribus legendas dedimus supra. (M.)

illuc ferar continuaque negotiorum serie premar certe si non obruar. Et quo magis sua sese gravitate ista commendant, eo citius ad tranquilliorum statum, qualem huius generis labores requirunt, omnes intercludunt aditus Ipsae illae horae, quae ab opere mihi reliquuntur vacuae, invitum penitus ab elegantioribus istis distrahunt, aliarumque rerum immergunt disquisitionibus. Non ergo, *vir amplissime*, homini vehementer occupato propterea succensebis, quod continuati-
onem levis opellae paullulum cogatur differre, donec, id quod proxime expecto, liberalius aliquod obtingat otium, meditationibus hisce litterariis necessarium. Habes vero interea, memoris animi Tibique addictissimi pignus quoddam, coniecturam nimirum criticam, non quidem doctam, aut acutam, fortassis tamen non iniucundam; quae si Tibi ita videbitur, aliquem in *Miscellaneis* Tvis locum occupare poterit, dum, quantum per susceptas vitae rationes licet, meliora possim submittere. Conatum sane, si Tuum recte perspexi animum, non aspernaberis, quantumvis ipsa res merito aspernanda videatur.

AELII forte LAMPRIDII, aut si maior Palatinis excerptis ab Ill. SALMASIO laudatis ² fides SPARTIANI, si summo viro HENRICO DODWELLO, qui omnes historiae Augustae, ut vocant, scriptores excussit, credamus, IULII CAPITOLINI³ vitam
AN-

² *Notis ad scriptores Hist. August.* Tom. I. p. m. 790. edit. Hackianae.

³ Vid. DODWELLI *Praelect.* *Combedenianas*, *Praelect.* III. prooemiali §. III. p. 71. 72. Oxon. 1692. 8.

ANTONINI HELIOGABALI hisce euoluebam diebus, cum ecce! nescio quo fato, statim mihi occurrit locus vexatus: * *lactauit autem caput inter praecipuos phanaticos, et genitalia sibi deuinxit, et omnia fecit, quae Galli facere solent: ablatumque sanctum nomen in penetrale Dei sui transtulit.*

Criticos, eosque maximi nominis circa SANCTVM NOMEN hic haerere videbam. V. C. ISAACVS CASAVBONVS, NVMEN, eleganti certe coniectura emendat. Rectius vero IANVS GRVTERVS vocem illam plane expunxit, eo quod Palatini et Gallici codices manu exarati eam ignorarent. Consentit huic CLOVDIVS SALMASIVS, qui, vt CASAVBONI lectionem plane euertat, addit, *non moris esse pedestribus auctoribus NVMINA vocare simulacra Deorum.* Curate satis haec a viris doctis, animaduersa sunt: nec ego tantis nominibus vlllo modo refragari ausim. Id vero nescio, an verba illa: SANCTVM *in penetrale Dei sui transtulit*, recte de typo matris Deum, LAMPRIDIO paullo ante memorato, cuncti ceperint interpretes? si, quid vere sentiam, dicendum sit, salua reuerentia manibus summorum virorum debita, veram LAMPRIDII mentem neutiquam eos tetigisse adfirmarem. Ego quidem per SANCTVM, non alium quam ATYN siue ATTYN matris Deum amasum, cuius in sacris huius solennis frequentisque erat memoria, intelligendum esse putem. Praeterquam enim, quod de typo illo ab Heliogabalo erepto iam supra LAMPRIDIUS dixerat:

R 4

Tau-

* T. I. Script. Hist. Aug. p. 805. 806. 807.

*Tauroboliatus est, ut typum eriperet, quae, ut paullo post repeteret, non erat necessarium; mentio Gallorum, quos ATY sacra fecisse vel ex LACRANTIO, ⁵ ISAACO VOSSIO ⁶ infinitisque aliis constat, rem satis manifeste declarat. Quorum cum hic signate ritus suscepisse dicatur HELIOGABALVS, num de alio quam ATY hic cogitari possit, equidem dubito. Coniunctus praeterea semper huic Matri Deum seu CYBELE erat ATTYS, quapropter suauissimo LVCIANO ⁷ haec τὸν Ἀδδὶν ἐπὶ τῶν λειοντῶν φερθεῖσα dicitur. Idcirco non fieri poterat, quin, cum matrem CYBELEN in Dei sui adyta raperet HELIOGABALVS, ATYN etiam insimul eo transferret, ne suo iniuste periret amatore; quem itaque ab LAMPRIDIO nominari quoque par erat: Omnium vero maxime nostram id confirmat opinionem, quod SANCTI titulus ATY speciatim a Romanis datus fuit. ARNOBIUS: ⁸ *Nempe illum Atym Phrigem abscissum et spoliatum viro, magnae matris in adytis, Deum propitium, Deum sanctum Gallorum conclamatione testamini.* Quid ergo hoc euidentius esse potest, καὶ ἐξ ὧν hic etiam per *sanctum*, LAMPRIDIUM ATYN indicare voluisse? Denique et hoc accedit, quod HELIOGABALVS nouum suum numen suo nomini dedicatum SOLEM esse voluerit, Phoenices imitatus, qui, refe-*

⁵ *Diuinar. Institut.* L. I. c. XVII. p. 108. ed. Cl. Walchii.

⁶ *Observationibus in* CATVLLI Atyn s. Attyn p. 163. f.

⁷ Tom. I. opp. ed. Belgicae p. 365. περὶ Θυσίων.

⁸ Lib. I. *aduersus gentes* p. m. 30. edit. nitidae DESID. HERALDI Paris. 1605. in 8. cuius vtor exemplo illo, quod Heraldus ipsemet summo SCALIGERO dono transmissit, ut ipse in limine libri manus indicat.

referente IULIO CAPITOLINO ⁹ *Heliogabalum solem vocabant.* AELIVS SPARTIANVS: ¹⁰ *Fauſtinae templum et diuale nomen eripuit, certe templum, quod ei ſub Tauri radicibus fundauerat olim maritus Antoninus, in quo poſtea filius huius Baſſiani Heliogabalus Antoninus ſibi vel Ioui Syrio, vel NB. Soli templum fecit.* LAMPRIDIVS ¹¹: *Opera publica ipſius praeter aedem Heliogabali Dei, quem ſolem alii, alii Iouem dicunt - - nulla exſtant.* Idem DIO CASSIVS, ¹² idem alii docent, quos enumerare nihil nunc attinet. At vero ATTYN ſolem eſſe dicebant. Romani vt ex ARNOBIO ¹³ aliisque conſtat. Hinc apud SALMASIVM ¹⁴ in antiquis inſcriptionibus MENOTYRANNVS quaſi menſum dominator, dicitur. Quo circa ſi ſuum numen ſolem eſſe, et ſolis inſtar coli cupiebat HELIOGABALVS, id proximum erat, vt ATTYS, quemadmodum Deorum reliqui, ſuo faſces ſubmitteret, in eiusque deportaretur ſacrarium.

Propoſita haec ita promptaque eſſe exiſtimo, vt plura adiicere, praeter rem neceſſitatemque fore putem. Commentatoris vero vice hic non fungor: facili alias negotio de ATTY priſeis ſcriptoribus admodum decantato, plura commemorare poſſem. Id mihi obſeruare liceat, minime

R 5

eum

⁹ In vita Opitii Macrini Tom. I. Hiſt. Auguſt. p. m. 759.

¹⁰ In vita Caracallae Tom. I. Hiſt. Auguſt. p. 732.

¹¹ In vita Heliogabali p. m. 826.

¹² Hiſt. Romanae lib. LXXVIII. p. 899. edit. Francof. 1592. 8.

¹³ Lib. V. aduerſus gentes p. m. 234.

¹⁴ Notis ad Lampridii Heliogabalum p. 805.

eum cum aliis huius nominis confundendum esse, ATTY, Lydorum régis Crœsi filio, de quo passim veteres, ATTY, Lydorum rege, Manis filio, de quo HERODOTVS ¹⁵ aliique. Prolixius de eo egit Io. LVD. VIVES vir egregie doctus ¹⁶. Quam variae vero dubiaeque de eo inter veteres sunt sententiae ac narrationes vel ex ARNOBIO ¹⁷ et LVCIANO ¹⁸ intelligi poterit, quibus in CATVLLI ATTYN commentatores maxime doctissimus vir ISAACVS VOSSIVS adiungendi sunt. NERONEM Augustum ATTYN et Bachas coram magno militum numero et vniuerso populo cecinisse, auctor est DIO CASSIVS ¹⁹ vnde quanti Romanis, quamque celebris fuerit liquet. Aureum Dei huius simulacrum fuisse. LVCIANVS ²⁰ docet, apud quem BENDIS, ANVBIS ATTIS et MITHRES ολοι ολοχρυσιο, και βαρεις, και πολυτιμητον dicuntur. Ab eodem cum PANE ET SABAZIO inter της μετοιικας και αμφιβολας θεας collocatur. ²¹ Gentilium sapientiores more suo omnes de ATTY narrationes in meras conuertebant allegorias, ne scilicet risum deberent Christianis, aliisque cordationibus. Fabulas esse, quae de eius et CYBELES amoribus referantur, sine tergiuersatione confitetur PLVTAR-

¹⁵ *Hist. Lib. I. c. VII. p. 4. c. XCIV. p. 40. L. VII. c. LXXIV. p. 409. edit. Francof. Iungermanni.*

¹⁶ *Ad AVGVSTINVM de ciuitate Dei lib. I. c. IV. p. 1561. Paris. 1613. fol.*

¹⁷ *Lib. V. contra gentes p. m. 200. 234.*

¹⁸ *De Dea Syria T. II. opp. p. 662. 663. conf. Dialogi Deorum T. I. p. 206.*

¹⁹ *Hist. Rom. lib. LXI. p. m. 697.*

²⁰ *Ioue Tragoedia T. II. opp. p. 132.*

²¹ *Icare Menippe Tom. II. opp. p. 207.*

CHVS.²² Ingeniosius alii vt supra monui, solem esse dicebant, quos false perstringit ARNOBIUS.²³ PORPHYRIUS vero pro eo, quo valebat, acumine, flores, eorumque praematurum interitum ista de ATTY fabula adumbrari, sapienter praecipiebat²⁴. Elegans sane tanti, vt sibi videbatur, viri commentum. Tantum scilicet mysterium est, florum occasus et ortus, omnium quotidie expositos oculis, vt inuolucris fabularum indigeat, ne, vt coniicio in metum et stuporem subito conuerterentur homines! sed vide, quam suauiter hominis coërceat stuporem optimus AVGVSTINVS²⁵ inuito fortassis EDMUNDO DICKINSONIO, cui persuasum est²⁶. *Peav* gentilium nihil aliud esse, quam *per anagrammatismi metamorphosin*, vt superciliose loquitur, *seav*, nempe *terram*. Quo pacto saluus esset PORPHYRIUS nisi forte vtrumque somnia sibi finxisse, istum malo, hinc bono consilio, quis diceret.

Sed quo feror? Alibi haec discutuntur, et, si Deus et valetudo permiserint, a me discutientur in libro *de studii mystici et allegorici inter gentiles vestigiis et praeceptis*, quo fabulas interpretandi rationem illis in more positam, quo potero, studio persecuturus sum. Hic itaque desino,
cum

²² In *Numa vitarum parallel*. T. I. p. 112. edit. Francof. 1592. 8.

²³ Lib. V. in *gentes* p. 234.

²⁴ Lib. *de ratione naturali Deorum*, vt CL. VIVES citat ad AVGVSTIN. de ciuit. Dei p. 156.

²⁵ *De ciuitate Dei* lib. VII. c. XXV. p. m. 438.

²⁶ *Diatriba de Noae in Italiam aduentu eiusque nominibus Ebnicis* p. 176. edit. Thomae Crenii.

cum praefixos mihi limites, iam praeter opinionem meam migrauerim.

Tuum erit, *vir amplissime*, indicare, quo numero locoque nostra haec hariolatio habenda sit. Teneat, nisi Tu aliter sentias, interim in *Miscellaneis* Tuis locum quemdam, meque acutiorum experiatur iudicium. Ego, si quis umquam, meliora docenti facillimas aures praebiturus sum. Ita vale, mihi que porro faue. Dabam Kiliae d. XX Ianuarii MDCCXVIII.

DE
LINGVAE LATINAE
CVLTURA ET NECESSITATE
DISSERTATIO.

DE
LINGVAE LATINAE CVLTVRA
ET NECESSITATE
DISSERTATIO*

LECTORIBVS

S. P. D.

IO. LAVR. MOSHEIM.

§. I.

Et si castus et integer Latinorum sermo plurimis semper, usque grauissimis, patronis usus est, multos tamen, vt contra meliorum omnis aevi iudicium hac in caussa starent, nescio, quis animi morbus induxit. Non veteres hic tangam ex ipsis Quiritibus, qui Latinae linguae paupertatem diuitiis Graecorum concedere, debere iudicabant, patriumque sermonem parum aptum ad litterarum studia pertractanda conquirebantur.¹ Quorum quidem sententiam incomparabilis CICERONIS industria non voce tantum, verum re ipsa, sic confutauit, vt non vocabulorum et nominum copia Latinis, verum accusatoribus ingenii et diligentiae copia prope defuisse videatur. Neque etiam illiberales senescentis Romae mores commemorabo, quae vernaculi fer-

* Primum ea Lectoribus FOLIETAE L. III. de *Linguae Latinae VSV et praestantia* dicata fuit. Ceterum conferre hanc cum illa, quae *Noltenii Lexico Antibarbaro* praefixa est, e re legentium erit. (M)

¹ Vid. CICERO Lib. I. de *Natura Deor.* Tom. IV. opp. p. 196. et passim. Loca collegit FRANC. VAVASSOR de *ditione ludicra* p. 323. f. QVINTILIANVS *Instit. orator.* Lib. XII. c. X. p. 750. GELLIVS *Noct. Attic.* L. II. cap. CXXVI. p. m. 98. alii.

fermonis propemodum oblita vesano quodam erga Graecas litteras studio ducebatur, adeo ut mulieres non nisi Graece vulgo loquentes audires.² Satius erit, quo loco nostris temporibus Latinorum res versentur, quasue illis insidias struant, qui sibi reliquis sapientiores videntur exponere. Duplici fere genere comprehendi possunt, quorum in Latinas litteras iniquior hodie voluntas est. Alii enim, etsi Latine, scribendum esse putent, male tamen id fieri contendunt, quod in expolienda oratione et eloquentia comparanda tantum a nonnullis laboris et molestiae collocetur. Sufficere dicunt, modo quis cogitationes aliqua ratione litteris mandare obsoleta illa lingua possit: ornate id fiat et commode, an barbare et inficete, CICERONEM quis imitetur, an APVLEIVM parum aut nihil referre: Hominis esse, de rebus ipsis quaerere, pueri, verborum tendiculas struere. Alii vero, ne hoc quidem ferendum existimant, sed abiiciendum plane Latinationum sermonem ac ad inferos amandandum censent: suam cuique genti linguam esse; hac utendum, hac loquendum, hac scribendum: qui secus sentiant, coeco peregrinarum rerum amore distineri, nec patriae satis dignitati consulere.

§. II.

Petulans et plane maledicum eorum esse genus solet, qui non litteras quidem Latinas spernunt, verum de ornatu dictionis et elegantia non nimis

² IUVENALIS Sat. VI. v. 189.

Hoc sermone (Graeco) pauent, hoc iram, gaudia curas,
Hoc cuncta effundunt animi secreta, - - -

mis bene sentiunt. Si quos elegantiarum Latinarum tutores conspiciunt, hos Grammaticastros, prurientes Criticos, verborum regulos, ac barbara voce *Pedantes* appellant, quin tot fere conuiciis impugnant, quot ipsi Barbarismis orationem contaminant. Ac, ut verum fatear, inconditis quorundam, qui in hisce elaborarunt, clamoribus, aliorum autem inconsulta in rebus nihili fedulitate perfectum est, ut a veritate propius abesse videantur. Quoties sane in quorundam voces incido, quibus aut Grammaticorum Labores HERCVLIS operibus et aerumnis praeferunt, aut tantam Latini sermonis dignitatem esse tuentur, ut ne coelestes quidem eo carere possint,¹ aut denique inquinatam dictionem capitalem omnis virtutis et eruditionis pestem esse, praecipunt, toties alios exstitisse, qui in dictatores hosce seuerius animaduernerint, minime miror. Quis vel mediocri praeditus ingenio hominem ferat, qui diuinitus instinctum fuisse hunc vel illum decernit, ut de Grammaticis quibusdam subtilitatibus exponeret?² Quis alios sine risu audiat, qui id demum sapere putant, si quis more CICERONIS sententiam claudat? Aut quis facile se contineat, si omnium artium et disciplinarum salutem linguae Latinae castitate contineri, hac spreta illas iacere,

¹ Vid. MELCH. INCHOFERI historia S. Latinitatis Lib. V. C. II.

² IO. ZECHENDORFIVS Praef. ad CHR. DAVMII *Diff. de causis amissarum Linguae Lat. radic.* p. 450. in GRAEVII *Diff. rarior.* Donec, inquit, tandem spiritus S. impetu, non etenim sine Numine Iouae auguror hoc factum, incitatus - - litteratissimus DAVMIVS - - in plura consulendo inquireret.

iacere, hac florente illas stare, toties inculcantem magistrum intelligat. Equidem tempus olim esse memini, quo nugarum plaustra et ineptiarum cohortes optimis exornatae vocibus prodierint: nec aliam fuisse aetatem ignoro, qua praeclara multa et exquisita dictione mirum obscura et ridicula deformata publice proposita fuerint. Quod, ni fallor, argumento est, Litterarum et linguae Latinae gloriam et culturam non ita semper, ut diuelli plane nequeant, coniunctas esse. Britannorum gens quam in omni litterarum genere hodie dominatur? Quot Libros, quibus aut religionum veritas praestantissimis communiorum rationibus, aut artium Mathematicarum intimi panduntur recessus, aut reliquarum disciplinarum mysteria reteguntur, beata illa insula quotidie producit? Quod si tamen quam sancte et reuerenter ibi Latinorum sermo habeatur scisciteris, laborare illic bonum CICERONEM ac a paucis diligere, PRISCIANVM atrocissimis affici iniuriis, plurimos domestico sermone contentos alienum prorsus spernere intelliges. Io. LOCKIVM aut THOMAM HYDE quis non laudat? Quorum hic orientalibus litteris, ille saniori Philosophiae immortalis nauavit operam. At hos si quis Venerum Latinarum arbitros constituisset, aut, ut CICERONEM scribendo exprimerent, postulasset, nae is summam eruditionem et exquisitum dicendi genus saepenumero disiuncta esse, sensisset. Reddeant itaque, vnde malis auibz egressae sunt, superbae istae quorundam voces, qui, nisi quis optime Quiritum sermonem calleat, nihil fors in litteris perficere posse, audacter vociferantur.

§. III.

§. III.

Nihilo tamen minus qui idcirco elegans dicendi genus in postremis habendum esse putant, magnopere falluntur. Neque enim id quaeritur: An quis sine accurata Latinarum litterarum cognitione Mathematicus aut vir bonus, esse possit? Verum id explicandum est: *Num homini erudito conueniat eleganter scribere?* Aut num is, qui apte et ornate animi sensa exprimit, melior illo putandus sit, cuius oratio aut ambiguus oraculorum sententiis, respondet, aut totus vocibus vel ipso sono terrentibus scatet, aut denique decem sententias vno spiritu pronuntiare iubet? Quam quaestionem qui vel leuiter considerauerit, hunc ego de contumeliarum, quae in casti sermonis cultores coniiciuntur iniquitate, persuasum fore non dubito. Praeclare quondam CICERO:¹ *Non tam praeclarum est scire Latine, quam turpe nescire.* Quod dictum si minus quidam neglexissent, minus de iis, qui plane barbari videri nolunt, existimassent. Sed age, congregiamur paullo propius cum iis, qui sermonis Latini cultum minime conseruandum esse, bonasque horas melioribus negotiis impendendas praecipiunt. Videamus, an fortassis ignauiam, aut ignorantiam, aut aliud vitium oratione ista ad speciem honesta tegant? Quid tandem illud est, quod per cultum et ornatum Latini sermonis intelligi volunt, viri caeteroquin egregii? Qui sapiunt, cultum orationis perspicuitate et proprietate; quarum vtramque vocum delectus et commoda structura sustentant, imprimis absolui iudicant. Hasne itaque virtutes scriptori negligendas esse adfirmant? Si haec il-

S 2

lis

¹ In Bruto c. XXXVII. p. 168.

lis mens fuerit, digni profecto sunt, qui ad omnium illorum, qui vniquam inquinata et inepte scripserunt, perpetuam lectionem a conscriptis Criticorum patribus condemnentur. In quae enim molestias, bone Deus, coniiciemur, si consilio huic omnis generis scriptores obtemperauerint? Iam res molestiae plenissima erit, legendo tempus fallere aut sapientum monita memoriae mandare. Iam quem de alio scripserit constat de cepis nonnumquam intelligemus. Iam optimos interdum homines perniciosissimorum dogmatum postulabimus. Iam, ut multa paucis complectar, quum verba rerum notae sint, immanis omnium rerum confusio exorietur. Mirum profecto, homines ita sentire posse, qui libros ipsi met emittunt, ac sine dubio ab aliis legi et intelligi volunt. Nam qui consultat: conducatur rei publicae litterarum nec ne perspicue et eleganter scribere? is profecto nil aliud, quam hoc quaerit: An e re sit litterarum, ut libri, qui prodeunt euoluantur et perlustrentur? An satius sit, sic scribere, ut veritas sine molestia in animos hominum se insinuet? an vero sic, ut rebus praestantissimis verba minus opportuna et clara noceant? Quod posterius si quis est qui affirmat, is an hominis vocabulo gignus sit, vehementer dubito. Ego quidem sic animo meo persuasi, omnibus qui scribunt id in primis, propositum esse debere, ut rudes erudiant ac veritatis normam tradant. At quibus hae meta praefixa est, eos tali orationis genere uti debere, quod omnibus sese commendat, perspicuum est. Quodnam vero est dicendi genus, quod cunctis probatur? Num asperum, ieiunum, agreste, barbarum? Num humile,

le, plebeium, illiberale? Num obscurum, neglectum, loquax? Nec ego, nec ullus, nisi amens, ita senserit. Quid ergo reliquum est, nisi ut statuamus, cuiusvis esse scriptoris, si minus nitidae et perfectae commodae tamen et elegantidictioni studere?

§. IIIV.

Longum foret et ab instituto meo alienum, si cunctas, quas ex stylo minus proprio et perspicuo nascuntur, turbas et difficultates, enumerare vellem. Innumerabilis iste commentatorum in veterum et recentiorum libros exercitus, unde maximam partem exortus est? Nonne ex eo, quod plurimi sic scripserint, ut diuinationibus in exploranda eorum mente opus sit? Si CASSANDRAM suam LYCOPHRON aut librum *de pallio* TERTULLIANVS populari et perspicuo dicendi genere composuissent, quis, quaeso, magnopere tot coniectores et opinatores desiderasset? Horum autem exemplum si recentiores, quorum aliqua in studiis litterarum laus est, imitarentur, quis tandem expositionum, interpretationum, scholiorum, coniectaneorum finis foret? Et qui tandem mortalium tam infinitis molestiis et laboribus perferendis par esset, quae tum sine dubio, si quis ceteris scientia praestare vellet, suscipiendae forent? Controuersiarum dum intueor immensum agmen, quibus et sacra et litteraria res misere affligitur, totas fere legiones earum inde ortum traxisse sentio, quod duces minus accurate et proprie mentem explicuerint. Utinam nemo umquam inuentus esset, quem nescio quae peruersitas aut vitium, ut duriter et improprie

loqueretur, impulisset, et minor hodie fortassis eorum index esset, qui *haeretici* vulgo appellantur! At cum iam omnes linguae per se maxima ambiguarum vocum copia laborent, quid mirum est, hominem, a quo omnis orationis nitor et proprietas abest, ab aliis peruerse intelligi. Quid mirum, inquam, id ei contingere, quod APOLLINI, cuius oracula, quod plures admitterent sensus, variis interpretationibus locum dabant? Hic praecipuus controuersiarum, quae de verbis agitantur, fons est: quarum tamen foeditatem et ipse diuinus PAVLVS detestatus est,¹ et quidquid vquam prudentiorum fuit, condemnauit.² Non meum est, per omnia hic ire saecula et quas negligentia quorundam in scribendo factiones et mala produxerit, pluribus recensere. Voluminis sane res id foret, nec multos lectorum meorum adeo rerum inter Christianos gestarum expertes arbitror, vt exemplis in hac causa destituantur. Et quid tandem est, quod multis disputo, quemlibet dictionis suae curam gerere debere? Ipsi illi, quibus sordes orationis pro deliciis sunt, nisi plane velint desipere, errorem confiteri cogentur, modo paucis quaestionibus candidè respondere velint. Dicant mihi, quaeso, viri docti: An malint omnes CICERONIS, an MARTIANI CAPELLAE more scripsisse? An LACTANTIUM lubentius legant, quam TERTULLIANUM? Dicant: An THOMAE AQUINATIS *summa et sententiarum Magister* ita eos delectent, vt politissimi GERHARDI DE VRIES aut alius cuiusdam recentioris de rebus
Phi-

¹ I Tim. VI. 4.

² Vid. hic WERENFELSIVS de *logomacchiis eruditorum*. c. V. et VI. p. m. 506. 524. in opp. iunctim editis.

Philosophicis libelli? Dicant: An clarius quid HOMERVS sibi velit, an quid LYCOPHRON percipiant? Aut ego vehementer fallor, aut tota lis de cultu et ornatu sermonis composita erit, modo hic veritate et rationi refragari nolint. Nulla profecto res plus apud animos hominum quam ordo et ornatus orationis valet. Viderint ergo, qui se sapientiam profiteri dicunt, et libros tamen non dicam incultos, sed ruris et inficetiarum plenos protrudunt, an officio satisfaciant et bonis omnibus et intelligentibus se excusare possint.

§. V.

Verum, inquit, quibuscum hic nobis res est; Absit a nobis, vt perspicuitatem et proprietatem sermonis fastidiamus. Cum larvis plane luctaris, non hominibus. Quis vmquam tam a ratione relictus fuit, vt venustum et elegans dicendi genus non sperneret, verum insectaretur? Superstitionem quorundam et superbiam notamus, qui in vocibus deligendis et collocandis, in comprehensionibus verborum molliter et delicate componendis, in sententiis ad nauseam exornandis non horas, sed dies consumunt, ac si quem vocem, quam illi minus probam iudicant, adhibuisse vident, iam sapientiae quidquid est animam agere contendunt. Hos irridemus, qui iam longos barbararum et obsoletarum vocum indices texunt, quas grauiter deinde possint proscribere, iam quo sensu vocem *asserere* aut aliam CICERO vsurpauerit, non sine sudore deliberant, iam stipites et truncos, qui sententiam non more CICERONIS, sed fortassis SENECAE aut PLINII fiant, dictitant, iam nullum vocabulum, quod

Graecam sapit originem, tolerandum esse petunt, nec *Deum* umquam, sed *Deus* inuocant, ac aliis eiusmodi ineptiis sibi aliisque molesti sunt. Bene habet igitur, quod principio perspicue et proprie scribendum esse concedatur: de reliquis facile transigemus. Ac possem quidem initio monere, nullam sine verborum delectu orationem planam et dilucidam fieri posse: verum de omnibus sigillatim exponere satius erit, quam *vaga* quaedam disputatione, quos exitus habitura sit, *in* *optio*, incertum lectoribus facere. Vt de *vocum cura* exordiar, non equidem necessarium arbitror, ut quis cunctas dimetiatur syllabas, ac de quouis vocabulo, an purum illud aut minus purum sit, sexcentos Grammaticorum libros consulat. Neque illorum exemplum cunctis propositum volo, qui in seligendis loquutionibus cautiore sunt, quam in remediorum formulis praescribendis HIPPOCRATES. Non lenocinia viro bono quaerenda sunt, sed ornamenta tantum. Praeclare, ut solet, QVINCTILIANVS, ipse Rhetor: ¹ *Plerosque, videas, inquit, haerentes circa singula et dum inueniunt, et dum inuenta ponderant ac dimetiuntur. Quod etiamsi idcirco fieret, ut semper optimis uterentur, abominanda tamen haec infelicitas erat, quae et cursum dicendi refraenat et calorem cogitationis exstinguit mora et diffidentia. Miser enim, et, ut sic dicam, pauper orator est, qui nullum verbum aequo animo perdere potest.* Praeclare, inquam, haec monuit vir disertissimus. Vt enim formam plerumque corrumpunt, quae fucis et pigmentis exornant: ita qui de ornatu dictionis perpetuas animo curas versant, vitium quod fugiunt concipiunt,

¹ *Instit. orator.* L. VIII. c. I. p. 447. ed. Obrechtii.

cipiunt, ac languorum sibi contrahunt. Si quod de MANVTIO nonnulli prodiderunt, eum totos in epistola conscribenda menses perdidisse, verum est,² aut nulla prorsus memoria valuit, aut profecto stultitiae et superstitionis irridendae crimine non caruit. Dandum est aliquid proprietati et elegantiae sermonis, sine quibus consistere nequit oratio; verum qui nimium in se inquirunt, iis, quod de CALVO eleganter CICERO,³ euenit, vt dum metuunt ne vitiosum sanguinem colligant, etiam verum deperdant.

§. VI.

Barbarismos et Soloecismos, vt vocant, nonnullos, quos et viris Latine doctissimis excidisse nouimus, vniuersam deformare orationem, etsi plurimis ita videtur, non sentio. Facile vero hominem, qui *gratitudo et certitudo* pro eo quod certum est et grato animo scripserit, modo nervis suis reliqua non destituatur oratio, sed apta commoda et argumento conueniens sit. Laudo eum, qui in his quoque nihil sibi indulget; verum vt alios, quorum in reliquis multae sunt virtutes, idcirco reprehendam, quod à vocibus quibusdam minus latinis, perspicuitatis forte causa, non abstinerint, à me nullo modo impetro. Si complexus, vt ita dicam, orationis bene se habeat, si color quidam et succus adsit, si nihil hiulcum et asperum aures offendat aut lectorem impediat,

S 5

leues

² Dubitat de hac re DAN. GEORG. MORHOFIUS libro de Patauinitate Liuiana ac fabulam à SCIOFFIO profectam suspicatur.

Bruto c. LXXXII. p. m. 181.

leues quosdam naeuos vix attendendos duco. Vallet et hic illud HORATII:¹

*Vbi plura nitent in Carmine, non ego paucis
Offendar maculis, quas aut incuria fudit,
Aut humana parum cavit natura.*

Quapropter molesta mihi semper et futilis eorum visa est industria, qui ex optimis doctissimorum hominum libris quae forte contra Grammaticorum regulas admiscere, colligunt, ac non secus ac si flagitium esset, minus castam vocem usurpare, illis odiose exprobrant. In quibus quidem CASPAR SCIOPPIVS, homo alioqui doctissimus, primas facile tenet, quem Libro *de stilo Historico, infamia Pamiani* aliisque eius generis de summorum virorum laudibus ob vnam alteramque vocem minus puram adeo detraxisse constat, ut *Grammatici canis* nomen communi suffragio retulerit. Leuius morosa haec et male sana sedulitas tolerari posset, si quibus finibus Latina dictio coercenda esset, omnium consensione definitum, aut si nullum eorum vocabulorum, quae in recentioribus tantum offendimus, apud antiquiores receptum fuisse, perspectum esset. Verum de altero Grammatici certant ac fortassis semper certabunt, de altero, quum tot veterum libri interierint, ne ipse quidem APOLLO pronuntiare poterit. Lis est et erit semper, quinam meliores sint, qui viliores scriptores: quinam puriores, qui minus casti. Lis est, aurea tantum et argentea num seligenda sint vocabula, an ferreis etiam uti fas sit. Lis est, ad Analogiam noua componi possint vocabula, nec ne? Lis est, de
acta-

¹ *Arte Poetica* v. 57. 58. 59.

um linguae Latinae partitione. Hic auream
 tem a bello Punico secundo auspicatur, ille
 augustiaeuo.² Non conuenit, qui ad quam-
 aetatem scriptores pertineant. IUSTINVM SCI-
 vs in aureis scriptoribus numerare non dubi-
 quem alii vix in argenteis habendum dicunt.
 NVNVM sunt: qui proximo post PLINIVM loco
 fidere iubent: at alii ad ferrei saeculi scripto-
 amandant.⁴ Et quis omnes his de rebus dis-
 iones enumeret? Contenditur, an satis alio-
 scriptores quidam digni sint, ad quos dictio
 ponatur. VITRVVIVM orationem peregrinita-
 t plebitate infuscasce, GER. IO. VOSSIUS,⁵ SCI-
 vs⁶ et multi alii contendunt. Contra qui pa-
 cinium eius fusciperet, doctissimus BORRICHIVS
 titet. TACITVM duritiae et obscuritatis pluri-
 condemnant: Alii hunc vnum proprie et ar-
 e scripsisse volunt. Iam quis tam stupidus est,
 n de eo quod inquinatum, quod turpe, quod
 barum non antea iudicari posse, sentiat, quam
 omnibus hisce rebus constans quaedam et cons-
 s omnium sententia stabilita sit. Quod si ve-
 quis ex Criticorum quaerat acutissimis, vnde,
 c vel illam, cui male cupiunt, vocem nemi-
 n adhibuisse veterum exploratum habeant, aut
 rsus conticescent, aut rationes, quibus ne ru-
 us quidem cedat, afferent. *Decrementum an-*
GELLIVM non reperiri, viri docti obseruarunt,
atque

Vid. BORRICHII *cogitat. de variis linguae Lat. aetatibus*

§. II. et passim p. 4. f.

De stylo Historico.

Vid. BORRICHIVS l. c. p. 15.

De vitiis Sermonis.

De stylo Historico p. 54. 55.

atque adeo vocem vt minus probam notarunt. Non is ego sum, qui pro voce damnata verba facere cupiam: mihi enim scientiam reseruare, Criticis loquendi vsum confedere soleo. Verum si quis, an idcirco certum sit, ignorasse *decrementum* veteres, ex me quaerat, non liquere respondebo. Tot perire Scriptores, tot monumenta vetustas deleuit, tot libri Grammaticorum curis deprauati sunt, vt profecto in eiusmodi rebus nemo hodie decernere possit. *Tot supersunt*, ita celeberrimus MORHOEIVS,⁷ *in glossariis Latinis et Graeco-Latinis voces, quas vt barbaras hodie damnamus, cum crediderim ego, pari cum optimis, quibus CICERO utitur, antiquitate censeri debere.* CHRIST. DAVMIUS innumeras, easque optimas linguae Latinae voces variis de causis hodie amissas esse, luculenter demonstrauit.⁸ Quis ergo tam audax sit, vt de sanitate aut vitio cuiusuis vocabuli sententiam, praetoris instar, ferat? Fingamus vero nihil prorsus eorum, quae ad veterum linguam pertinent, nostros hodie confores praeterire, num idcirco liberius in eos, qui non numquam falluntur, inuehi poterunt? Equidem haud arbitror. Quis quaeso mortalium tam foecunda pollet memoria, vt omnium meminisse queat? Quis summos in his litteris viros maximis sese erroribus contaminasse nescit? Ne Momum quidem ipsum maledicentiozem fuisse, quam CASP. SCIOPPIVM in eos, qui minus accurate loquebantur, puto. Idem tamen quantum sibi ipsi tri-

⁷ De Patauinit. Liuiana p. 520. in Dissert.

⁸ Dissert. de causis amissarum linguae Latinae radicum, quam GRAEVIVS iterum adidit in Syntagmate Diss. rarior.

si tribuerit, ex ipso eius ore audiamus. Itaque, inquit, ⁹ quod alias non semel professus sum, hoc loco nunc repeto, minime vulgarem gratiam a me initurum, qui, quam ego nunc aliis, eandem mihi operam nauare, hoc est, libros meos - - - diligenter excutere quaeque in iis vel minus Latina, vel aliqui culpis accensenda compererit; vel palam, sic si videatur, dedocere me voluerit. Huic Minerual seu διδάκτωρ, quale ab homine gratissimo expectari potest, ingenua scilicet ingenii praedicatione, nequaquam a me deerit. Parum quidem haec modestia moribus tam seueri paedagogi conuenit, quem nusquam peccare decebat. ¹⁰ Verum tamen quis hinc non perspicit, eum facillimum in eiusmodi rebus, quae sola continentur memoria, lapsum agnouisse? Hic vero si id fecit, quem in hoc genere tantum potuisse, quantum pauci, constat, quis longe inferiores stomachari ferat, ubi leuiter a quibusdam erratum sit? Multa hic, de summorum virorum erroribus, quos ista censendi libido genuit, commemorare possem; qui quidem optimae notae vocabula Latio saepe eiecerunt, aliosque ab ea usurpata in ius perperam vocarunt. Multa Io. GERH. VOSSIVS proscripsit, quae OLAVS BORRICHIVS ab exilio reuocauit. Hic rursus plurimis bellum indixit, quae CELLARIVS et alii seruata maluissent. Neque enim, quod probe PHIL. CAROLI MONET, ¹¹ tam facilis est censura Romani sermonis, ut sibi Nizoliani fratres persuadent, cum eruditissimos etiam viros et huius provinciae

⁹ De stylo Historico p. 89.

¹⁰ Specimen barbarismorum SCIOPPII BORRICHIVS inter alios dedit in *Defensione Vossii contra Scioppium* p. 276.

¹¹ Animadversionibus in Gellium p. 323.

uinciae praecipuos dyastas hic errasse compertum sit. At longius me fortassis haec res abduceret, quam instituti ratio ferret, et eleganter iam a doctissimo viro, FRID. TAVEMANNO pertractata est.¹² Quapropter in iis potius, quae culturam sermonis propius attingunt, pergam.

§. VII.

Vidimus itaque non idcirco metuendum esse ne ciuitas Latina detrimentum capiat immedicabile, etiamsi summus iste Latini sermonis nitor a quibusdam absit. At, qui ex his contemnendam eorum esse industriam, quibus *barbaras* voces et collegerunt, ut ab aliis facilius euitentur, et ipsi studiose euitarunt, effici putat, is profecto vehementer fallitur. Neque enim quemquam amen-tem fore ducō, quin rusticos laudet, qui sordibus et infelici lolio feraces alioquin agros liberant, aut HERCVLEM, quod Augiae stabulum purgauerit, operae pretium fecisse fateatur. Quorum tamen simillimi sunt, qui ne prorsus Latini sermonis decus multitudine spurcarum et ineptarum vocum obruatur, diligentissime cauent. Arrogantis et temerari est, maculam quibusuis inu-
rere, quibus NIZOLIVM semper ad manus habere ac voces lectoribus appendere, nimis graue et taediosum videtur. At homines irridere, quibus a veterum norma discedere ac incorruptam Latini sermonis integritatem negligere, religio est, insipientis plane et stolidi. Ut tolerandi sunt nec exagitandi, quos ne veterum loquantur more, nonnulla impediunt: ita qui id sibi datum credunt, ut fucos et impuram cohortem a Latii sedi-

¹² Diff. de Lingua Latina p. 79. f.

sedibus arceant maximopere laudati sunt. Aut num quis forte tam audax est, vt nihil interesse inter castum et inquinatum dicendi genus tueatur, vt horrida et barbara vocabula pari cum suauibus et amoenis loco versari posse contendat, vt denique riuum saxa et sordes vehentem altero libere et clarissime fluenti non inferiorem esse statuatur? In qua si quis est sententia, is se omnibus, quotquot vmquam fuere, prudentibus, imprimis cunctis veterum sapientibus, aduersari sciat, ¹ quorum varia et exquisita de pura dictione confectanda praecepta exstant. Sigillatim quod illi nonnumquam acerbe reprehenduntur, qui, ne alio voces sensu adhibeantur, quam quo veteres illis vsi sunt, diligentissime prouident, id ab omni ratione alienum est. Vocum enim veras notiones mutandi libertas cum nulli concessa est, tum, si semel inuoluerit, miras sine dubio turbas excitabit. Hac semel introducta is qui veterum assuetus est significationibus, male recentiores intelliget, qui recentiorum notiones recepit, pessimus veterum interpret erit, atque adeo innumeris controuersis et erroribus locus dabitur. Quibus quidem profecto obsistunt qui proprias vocabulorum notiones et erunt et aliis tradunt obseruandas. Non opus est, vt in re tam perspicua plus temporis consumam, aut virorum doctorum auctoritatibus

¹ Exstat elegans summi quondam viri D. G. MORHOFII sed nondum editus, *de pura dictione* liber. Qui profecto vt e tenebris in lucem protrahatur, Notulis nonnullis adiectis, dignus est: (Ipse paullo post obstetriciam hanc operam bono libro praestitit Ven. Auct. en nomen libri: *Dan. Georg. Morhofii de pura dictione liber. 1o. Latir. Mosheimius edidit, notas subiecit.* Hanou. impensis Foersteri 1725. in 8. (M.)

tatibus eam confirmem. Vnicum enim exemplum satis causae bonitatem declarabit. Veteres vocabulo *humilis et humilitas* abiectum quid et animi vitium expresse-
 runt. Recentiores iisdem vocibus praecipuam CHRISTI discipulorum virtutem denominant. Quam posteriorem notionem si quis ad veteres auctores secum attulerit, nonne alienam plane sententiam ex illis eliciet? *Infractus* CICERONI et reliquis idem est quod *valde fractus*. Hesterni quidam scriptores *infractum* vocant animum, quem nulla calamitas fregit. Quae-
 nam haec dissimilitudo? Quam lepide is CICERO-
 NEM explicabit, cui novus quidam scriptor hanc significationem persuasit? Ac vellem sane, eos, qui latini sermonis hodie tutores sunt, magis in eo elaborare, ut sua sermoni constet proprietas, quam in barbarismis expungendis. Ut hi enim non prorsus orationem deformant, ita proprietas illa neglecta, quod in omni dictione potissimum et elegantissimum est, reiicit. Prae-
 iuit strenue ANTON SCHORVS², vir cui plus Latinae litterae debent, quam dici potest: cuius sane libellis nemo elegantiarum studiosus facile carebit. Utinam plures sequuti essent, ac quibus loquutionibus proprie rem quamque veteres Latini exposuerint, observassent! ac melius forsitan hodie Latinorum sese res haberent. Non equidem despicio hominem, qui Historiam de Seruatore

² Cuius in deliciis et manibus sunt casti sermonis imprimis a-
 mantibus *Phrases linguae Latinae*, quae Tubingae 1713
 cum versione germanica recusae sunt. PAREORVM,
 BALDI, RHODII, LAVRENBURGII, LVBINI, CEL-
 LARII, NOLTENII nomina & merita quis est, qui
 non grata mente recolat. Alios ut taceamus. Mirum in
 tanta subsidiorum copia tot barbaros nos inter versari. (M.)

in Iordane sacro ritu tinctu enarraturus: *Coelum*, inquit, *aperuit sese*. At nescio tamen quemadmodum longe magis placeat, qui veterum formula: *Coelum discessisse visum est*, dicit. Non barbarum voco, qui scribit: *Clinias interfecit se*: voces enim Latinae sunt. At elegantiores tamen dico, qui sic: *CLINIAS mortem sibi conscivit*. Hoc enim, non illo modo, veteres loquuti sunt.

§. IIX.

Fateor his minutis nimium a nonnullis tribui: fateor plurima in illis esse incerta nec satis explorata: etiam illud adiungo, qui in hisce spinis consenscunt, bonam temporis partem pessime collocare; verum tamen id nullo modo obstare contendo, quo minus eorum praedicetur industria, qui exemplo magni illius IULII CAESARIS, *tamquam scopulum*, sic inauditum atque insolens verbum et fugiunt et fugiendum praecipiunt. Cogitanti mihi saepius de hisce rebus, Iudaeorum magistri occurrerunt, qui de legibus, quae a maioribus traditas acceperunt, dicere solent, sepimentum eas esse, quibus lex diuina valletur. Ita profecto de curis illorum sentiendum esse duco, qui barbararum et improprium vocum legiones ad ineptias interdum profligant. Sepimentum hi labores sunt, quo ne penitus in sacrarium casti sermonis hostes eius irrumpant, impeditur. Sint itaque in illis multa nimia, alia minus certa, alia prorsus inepta et vix sapiente digna; si modo hanc nobis utilitatem praestent, ut dignitas purae dictionis et perspicuae conseruetur, maculas quasdam, quibus nulla mortalium disciplina caret, aequo animo feremus. Modestiae studeant Latinitatis censores,

T

nec

nec bonos alioquin viros ob vocem minus castam aqua et igne interdiciant: Aequitatem sibi commendatam habeant, quibus illorum non tanti videtur industria, nec laboriosos viros cavillentur, et facilis utriusque partis erit consensus. Si tot Mathematicorum subtilitates, tot Astronomorum observationes, etsi nec utilitate se commendent, nec omnes cum veritate consentiant, non modo non aspernamur, verum praemiis et honoribus adficimus, quidni homines toleremus, qui ne pura Latii turbentur flumina; vigiliis, laboribus et observationibus prohibere student? Si tot artes admiramur et extollimus, quarum tamen pretium non ex necessitate earum et commodis, verum ex ingenii, quod eas produxit, praestantia vnicui metiendum est, quare in Latinitatis custodes iniqui sumus, quorum opera sine summo interdum ingenio perfici nequeunt, etiam si fortassis litterarum studia illis carere possent? Ita fere vir acutissimus, PETRVS BAYLIVS, pro hoc genere dixit: cuius verba,¹ quae in extrema adscriberem pagina, dignissima duxi.

§. IX.

¹ Mr. Bayle Nouvelles de la Republ. des Lettr. 1684. p. 682. *Leur principale raison pour mepriser si fierement ceux qui se perfectionnent dans l'étude d'une langue, est que c'est une chose peu nécessaire. Ils ne voient pas que par là ils condamnent la plupart des sciences, car que sont elles à proprement parler qu'un bonnête amusement? De quoy sert pour la prospérité d'un Etat que l'on sçache l'Astronomie et l'Algebre? je dis bien plus: quel besoin a-t-on de tous les raffinemens de la Peinture, de l'Architecture et de la Sculpture? Ne scauroit-on vivre dans l'abondance si l'on n'est logé dans un Palais, où toute la finesse et toute la symmetrie de l'Art ayent été observées? Ce n'est donc point par rapport à l'utilité publique qu'il faut juger si un Auteur merite des loüanges? quelles que soient ses occupations,*

§. IX.

Si de *peregrinis* vocibus quaestio sit, quas admittere seueriores quidam magistri nolunt, et ab his, qui recusant eas, et ab illis, qui sponte adsciscunt, peccari certus sum. Peregrina autem voco omnia rerum recentius inuentarum, artificum, Medicorum, Iurisconsultorum, Theologorum vocabula quibus CICERONIS aeuo Latinorum sermo carebat, nostro vero tempore carere nequit. A quibus ita quidam abhorrent, vt longis ambagius rem vulgo notam explicare, quam suo nomine appellare malint. Nota est PERRI BEMBI, SEBAST. CASTALIONIS, aliorumque non diligentia, sed superstitio, quibus modo Latinorum more loquerentur, nec pietas, nec religio curae fuit.¹ Nota sunt aliorum consilia, quibus ita,

T 2

Latini

tions, il faut regarder s'il a été nécessaire d'employer beaucoup d'esprit pour arriver au point, où il est venu. C'est à cette regle que nous devons proportionner, nôtre admiration et les louanges que nous donnons à la beauté du genie. Or qui peut douter sur ce pied-là qu'il n'y ait des Humanistes aussi dignes d'admiration que les plus subtils Mathématiciens, puis qu'il est indubitable qu'il y a des difficultés de Chronologie et de Critique pour l'explication des quelles il faut une aussi grande quantité d'esprit, si j'ose parler ainsi, que pour la resolution des plus difficiles Problemes de Geometrie, je le dis encore un coup, si l'utilité qui vient des occupations d'un homme étoit la regle de nos eloges, celui qui a inventé la Charue meriteroit mieux la louange de grand Esprit, qu'Archimede, qu'Aristote, que Galilée, que Mr. Descartes, etc. Sensit ita iamndum CICERO in Bruto s. de claris oratoribus c. LXXIII. p. 197. Non, inquit, quantum quisque proficit, sed quanti quisque sit, ponderandum est: praesertim cum pauci pingere egregie possint, aut fingere: operarii autem aut bazuli desse non possint.

¹ Voyés le Dictionnaire de Mr. Bayle T. I. voce Bembus.

Latini sermonis castitati consulere conati sunt, ut nec famae suae, nec orationis perspicuitati, nec voluptati lectorum consulerent. At valent istae inelegantes elegantiae, quas non sapientum instituta, sed puerorum nuces et crepundia non immerito dixeris. *Nemo sanus dubitauerit*, verba recito ingeniosissimi viri, FRIDR. TAVB-MANNI², *si CICERO cum tanta eloquentia Christianus fuisset, et pari studio in religionem nostram et maiestatem numinis Christiani, quo in urbem orbis Dominam Romam flagrasset, ipsum non minus elegans in oratione iudicaturum nomen seruatoris nostri, quam patris sui patrati: Apostolorum, quam Patrum conscriptorum: Ecclesiam Christianam quam Rempublicam Romanam: coetum fidelium quam concilium plebis aut Deorum, et reliqua. Non ego multis nunc rationibus pugnabo, licere nouis, ubi necessitas flagitat, vocabulis Latinam linguam locupletare. Doctissimi id dudum ante me viri fecere, in quibus ipse VBERTVS FOLIETA, cuius librum nunc edo, eminet: ac nuperissime elegantissimi ingenii vir, CHRIST. AVG. HEVMANNVS, idem luculenter demonstrauit.*³ Vnum tantum, quod mihi rem plane videtur conficere, notabo. Omnis ista controuersia: Latinis vocabulis nouae res circumscribendae sint, an propriis suis appellandae? Ex hac quaestione pendet: Maior ratio perspicuitatis in stylo sit habenda, an vocum delectus? Ego quidem, quum cuius propositum esse debeat lectores erudire, non dubi-

² Diff. de lingua Latina p. m. 38.

³ *Epistola de iure linguam Latin. nouis vocabulis augendi, nouae Dialogi de Causis corruptae eloquentiae* editioni sub-iuncta.

to, quin satius sit euidētiaē sermonis, quam venustati studere, vbi virtus vtraque coniuncta esse nequit. Iam vero acerrimus quisquam linguae Latinae patronus ex THOMA aut SCOTO, paginam mere Latinis reddat vocibus, et alius probe quidem in eodem sermone versatus, sed disciplinae vocabula non fastidiens, idem suscipiat negotium. Nisi hic rem magis perspicuam lectoribus fecerit, quam ille, Minerua sane non mediocre debeo. Nolim tamen haec eo trahi, ac si illorum plane studium contemptum velim, qui Latina veste loquutiones Philosophorum et aliorum induere tentant. Nam et his eadem, quae illis, palma debetur, qui barbaris et impropriis vocibus bellum inferunt, et eos non minus peccare iam initio animaduerti, qui in recipiendis quibusvis vocabulis faciles sunt. Euoluenti recentiorum et antiquiorum libros ingens sese copia nominum offert barbarorum, in quorum locum alia Latina non minus apta substitui possent. Nescio sane quid rei sit, quod tenaces adeo simus vocabulorum a maioribus acceptorum, qui si melioribus vixissent temporibus, certissime ab illis abstinuissent. Graeci sacris Christianis imbuti sunt prius quam Latini et diuini noui foederis libri Graecis consignati sunt litteris. Latini itaque a Graecis multa vocabula sumserunt, quibus sacrae et religiosae res denotantur. Nobis, etsi eadem Latine possemus dicere, a vestigiis tamen eorum discedere, crimen videtur. *Apostolos* appellamus, quos *legatos Seruatoris* aequē perspicue poteramus nuncupare. *Diabolum* dicimus quem *genium infernalem* commodē vocare poteramus. *Ecclesiam* nominamus, quam *Christianorum coetum* La-

tino vocabulo dicere fas fuisset. Scholaſtici quos vocant, deinceps exorti inficetis plane vocabulis rem ſacram inquinarunt: quorum magnam partem, neſcio qua de cauſſa, retinemus, quum alia non deſint elegantiora. Non is ego ſum, qui meritiffimos homines idcirco reprehendam, quod eiſmodi vocabula longo uſu recepta repudiare nolint. Leuior proſecto res eſt, quam ut multis pro ea propugnetur et iniquiſſimus ego et ineptiſſimus iure dicerer, ſi litem cuiquam propterea mouerem. Sententiam tantum, quoniam res ſermonis hic agitur, dico, nec tam leges fero, quam eos, qui cum Latinis, quam aliis loqui malunt, ab iniuriis vindico. Eſt enim mordax quoddam genus, quod doctiſſimis alioquin viris contumelias ingerit, ſi voces puriores impuris praeferant. Quasi vero is, qui vocabula mutet, dogmata quoque; mutaret et *diabolum* is de medio tolleret, qui *genium infernalem* vocet. Fruatur interea ſuo quilibet ingenio, modo omnes in eam incumbant curam, ut euidentiam ſibi quam maxime familiarem reddant. Meam equidem ſententiam hac regula complectar: Conſectanda ſunt tamdiu latina vocabula, quam id res ipſa et orationis perſpicuitas patitur, nec, ſi voces caſtae ſuppetant, peregrinis et alienis homini purae dictionis ſtudioſo utendum eſt. Quod ſi vero fruſtra commoda quaerantur apud Latinos vocabula, aut periculum eſt, ne tenebrae orationi inducantur, ſi publice recepta ſpernamus, aut longiori circuitu aures offendendae ſint, ſapientis eſt res, non verba ſpectare. Elegantiſſime SENECA: *Magis,† inquit, damnabis an guſtias Romanas, ſi ſcieris unam* ſyl-

† Epistoſa LVIII. T. II. opp. p. m. 142.

Syllabam esse, quam mutare non possim. Quae haec sit quaeris? ro ov. Duri tibi videbor ingenii: in medio positum, posse sic transferri ut dicam: Quod est. Sed multum interesse video. Cogor verbum pro vocabulo ponere. Qui ad hanc sententiam sese adiungere nolunt, quae summorum in hoc genere virorum fuit,⁵ illi videant, ne dum teneris auribus videri velint, tenera sibi esse et puerilia ingenia ostendant.

S. X.

Ad *imitationem* accedo *veterum*, quam ita plurimi commendant, ut se liberos esse natos, prope modum obliuiscantur. Ut varia hominum sunt ingenia, ita hic CICERONEM, alius LIVIVM, tertius SENERAM, quem imitetur et exprimat, sibi proponit, nec ab eius numero et compositione latum vnguem recedere, fas ducit. Hac demum ratione nos consequi florem dictionis existimant, si veteres non legamus, non laudemus, sed prorsus, invita licet et repugnante natura, referre studeamus. Nescio, qui fiat, quod maxima pars hominum ita facta sit, ut in litteris servire malit, quam libertatem amplecti. Certe plurimos in aliorum verba et voces iurare, paucos ingenio et diligentia ad gloriam sibi viam munire videas. Dudum est, quod de isto imitandi pruritu veteres

T 4

con-

⁵ MVRETVS accerimus casti sermonis vindex, hic consultatur, *Notis ad Senecam* p. 383. Equidem, inquit, inter alia, ut de meo sensu libere atque ingenue fatear, multa puto ab istis delicatis in S. THOMA, in IOHANNES COTTO aliisque eruditissimis hominibus irrideri, quae et necessaria sunt et talia, ut si quis ea vetustis illis temporibus protulisset, magnam ei gratiam omnes Philosophiae studiosi habituri fuisse videantur.

conquesti sunt: HORATHI enim quis ignorat illud: *O imitatores seruum pecus.* Verum longe magis aut conquesti essent, aut sane risissent, si auorum nostrorum aetate vixissent. Extulit in Italia cum ipsis fere litteris caput factio quaedam, *Ciceroniana* dicta, BEMBO, SADOLETO, LONGOLIO, ducibus, quae fortunas Latii in eo positas existimabat, ut nihil sine CICERONE diceretur. Hinc longiores illae verborum comprehensiones: hinc sententiarum frequentia: hinc vocum Tulliana plane conglutinatio: hinc denique, qui profecto non poterat abesse, languor orationis quem in BEMBI aliorumque libris qui non videt, is sensu caret: Aderant viri praestantissimi, qui omnibus opibus hanc seruiendi libidinem impugnabant, ERASMVS imprimis, suauissimo libello, quem *Ciceronianum* inscripsit, GVIL. BVDAEVS,¹ HENR. STEPHANVS,² FRID. TAVEMANNVS³ pluresque alii, quos nunc enumerare haud opus est. Qui licet hac diligentia id efficerent, ut CICERONIANVS⁴ iste morbus paullulum remitteret, haud tamen, quo minus alii mox nascerentur, paullo illis insipientiores, impedire poterant. Planum erat PHIL. MELANCHTONIS dicendi genus et naturali quadam simplicitate cunctis sese probabat. Noua itaque secta, *Philippica*

¹ In *Commentariis Graecae Linguae*, p. 1290. f.

² In *Pseudo-Cicerone*.

³ *Diff. de lingua Latina*, p. 38. f.

⁴ Simias ipso Titiano lepidiores nosse qui cuperit, ei DAN. FRID. IANI dissertatio de *nimio latinitatis studio in Comment. de doctoribus umbraticis*, perlegenda est. Est enim illa quasi theatrum humanae et eruditae stultitiae, in quod qui intuebuntur attenti spectatores, dubitabunt forte, num irridere artificiosam stultitiam et laboriosam cum Democrito, si fabula vera est, an potius deflare Heraclitum imitati debeat. (M.)

lippica scilicet, in Germania efflorescebat, quae, ut apertam illam PHILIPPI dictionem consequeretur, enitebatur.^s Mira profecto res! virum optimum, qui numquam eo progressus est arrogantiae, ut se vnum dicendi magistrum constitueret, inuitum post fata scriptoribus in exemplum proponi. Verum ita ratio naturae plurimorum comparata est, ut, quas in magnis hominibus enitere vident, artis et ingenii dotes, nulla sui ratione habita, acquirere studeant, quo partem gloriae ab illis collectae in se quoque deriuent. Maiores LIPSIANA dictio tumultus deinceps mouit. Is enim quum pressum, viuudum et a veterum rationibus paullo remotius dicendi genus, siue quod nouitatis et laudis esset audius, siue quod natura hominem eo impelleret, affectaret, multos sectatores in hoc genere habuit. Qui veterum illam copiam et vbertatem sibi conciliare non poterant, nec tamen vltimi latine loquentium videri volebant, viam sibi natam esse summopere gaudebant, qua facilius ad eloquentiae laudem peruenire possent. Hinc cerebrum sibi paene nonnullos perdidisse constat, et in his BERTILIVM CANVTVM, ut Lipsianae istius breuitatis compotes fierent. Adeo verum est, quod vulgo dicitur, easdem saepenumero fabulas mutatis tantum personis agi. TVLLII enim iam aetate idem, quod tum, contigit; qua quidem factio *Atticorum* quae vocabatur, quum copiosam illam CICERONIS et aliorum eloquentiam ingenio non posset consequi, exilitatem quamdam sermonis adsciscebat, quam *Atticam* dicebant, eosque, qui dictionis vbertate gaudebant, *Asianos* esse et tumidos, criminabantur.

T 5

^s Vid. TAVBMANN de *lingua Latina*, p. 34. C.

tur.⁶ Sed quid est, quod in imitatorum factionibus enumerandis commoror? Longo plures certe commemorare possem ac ad nostra etiam tempora propius descendere, quibus sibi ipsis multi nocent, dum aliorum orationi nimis fauent. Citius enim terrarum orbem mortale genus, quam homines imitatorum secta deficiet. Verum satius erit, quid de hacce ratione habendum sit, paucis exponere.

§. XI.

Imitandos esse veteres in externis styli virtutibus, in loquutionibus, in vocibus, in praeceptis Grammaticis, nemini umquam dubium fuit. Nouas enim regulas aut voces et loquendi modos sine necessitate confingere, nulli hodie licet. Esse etiam sanum quoddam imitandi genus, quo praecipuas, quae in priscis illis eminent, dictionis laudes, euentiam imprimis et proprietatem, quin verborum coagmentationem illis familiarem interdum, consequi studemus, extra controuersam collocatum est. De quo quidem imitandi genere totis libris doctissimos homines exposuisse nouimus. Exstincto enim sermonis Latini usu quae meliora nobis exempla proponere possumus, quam veteres illos, quibus in hoc genere primas deberi, omnes omnium aetatum sapientes professunt? Verum ita veteres aut recentiores imitari, ut quae nobis animo obuerfantur, cogitationes totidem verbis, tot vocum comprehensionibus, iisdem formulis, pari breuitate aut ambagibus, quibus illi, exponamus, in aperto vitio positum est.

⁶ Vid. CICERO in *Bruto* c. LXXXIII. p. m. 182. et QUINTILIANVS instit. Orator. L. XII. c. X. p. m. 746.

est. Peccant profecto cum in se, tum in alios, qui hanc seruitutem exigunt ac ingeniis, quae sine libertate stupefunt, vincula iniiciunt. Infinitis prope modis homines cogitare solere de rebus suis et alienis, ac totidem fere ingeniorum esse genera, quot mortales viuunt, nemo est, quin intelligat. Vt vero notiones in animis informantur, aut ingenii sese habet indoles, ita plerumque styli quoque et dictionis ratio componi solet. Quapropter tot fere videas orationis genera, quot ingeniorum; ac orationem animi esse indicem dudum a sapientibus iudicatum est. Hinc ipso illo CICERONIS saeculo, quo supremo gradu Latinus sermo collocatus erat, tot prope dicendi rationes erant, quot homines, qui aut publice dicebant aut scribebant. CICERO solutior et copiosior erat: ASINIUS POLLIO numerosior: CAESAR verbis et sententiis splendidior: BRVTVS grauior. Qui tamen omnes non modo ad summum in Latinis litteris decus adspirabant, verum etiam omnium suffragiis Latini habiti sunt. Haec vero si se ita habeant, quam absurdi, quaeeso, sunt, qui ab huius aut illius orationis forma sibi abeundum esse negant? Stylus sequitur et sequi debet ingenium: at hi ingenium vt stylo alicuius morem gerat, misere torquent. Ex quo profecto nihil, nisi hoc, nasci potest, vt omne decus orationis pereat, ac siccam quamdam et exsanguem eloquentiam larua et vmbra scriptoris cuiusdam committetur. Licet enim ars naturam magnopere adiuuare possit, ars tamen si naturam penitus subruere studeat, non ars, sed flagitium, dicenda est. Mihi sane mollius in id genus vocabulum haud conuenire videtur, quam si ingeniorum eos carnifices dixerim, quibus

quibus summam profecto vim cum omnium molestia et taedio inferunt. Quid de homine dices, qui vultum suum in tabula coloribus exprimi curaturus, signum AESCINIS aut DEMOSTHENIS pictori traderet, quod imitaretur? Nonne Medici et curatoris indigere diceres? Fallor vero, aut nulli similiores sunt illi veterum simii, quam huic homini. Docendum erat oratione, quo et quali essent ingenio. Quid vero agunt? A CICERONIS ingenio aut LIVII formam mutuantur, ad quam suum pingant. Hoccine est hominum aut stultorum more vivere? voces itaque, loquutiones, ornatus, ac aliqua etiam compositionis pars a veteribus petenda sunt. Habitum vero, ut ita dicam, orationis et nervos ex suo quemlibet ingenio, non ex alieno, fingere oportet.

§. XII.

Atque hoc loco non possum, quin eos *reprehendam*, qui nihil dicendi facultate levius esse putant, et ineptissimo cuius, modo voces componere novit, iuvenes in ea erudiendos committi posse, somniant. Magistro opus est filio meo, Caius inquit, at mediocri tantum et semi-erudito. Nondum enim litteris ipsis imbui debet; verum in expolienda oratione non nihil temporis consumere. Homini itaque adolescens committitur, qui, si a tenui quadam Latini sermonis cognitione discedas, nihil fere doctrinae possidet, nec ratione uti novit. Ego vero ab hominibus, sapientia aliquin non destitutis, hanc orationem proficisci posse miror. Qui non intelligere videntur, non tam verba in oratione spectanda esse, quam ordinem, sententias et verborum circumscriptiones,

nes, nec eum eloquentem iure vocari posse, qui pure et ex Grammaticorum praescripto loquitur, verum eum, qui apte, commodè et argute cogitata eloqui potest. Ieiunum semper erit et vile dicendi genus, quin obscurum, confusum et ineptum, nisi, antequam ad scribendum accedas, clare et distincte res ipsas percipias ac eadem deinde ratione in litteras referas. Atque haec sanatio neglecta tot nobis non disertos, sed loquaces, peperit, qui sapientia non nimis exculti, verborum elegantium agmine lectores obruunt; ex quibus tamen id tantum discas, homines istos, si res ipsas intelligerent, et sapere didicissent, non inscite verba de illis facturos fuisse. Non sine voluptate nonnumquam leguntur, quibus aliquod a nitida dictione nomen est, eo quod styli rotunditas aures suauiter afficit. Verum si deposito libello, quam prudenter, quam distincte et ordinate scriptor praeceperit, quibus argumentis sententiam confirmarit, quam sapiens ex lectione discefferis, tacitus expendas, arenam sine calce sibi oblatam ac summa imis fuisse mista, senties. Vellem itaque pueri, perceptis primis linguarum rudimentis, matura assuescerent, mentem a sensibus reuocare ac de rebus quibusvis ordine et distincte cogitare, deinde quae animo conceperant vel impurissimis vocibus chartae tradere. Vellem qui erudiendis illis praeficiuntur, rationem magis initio, quam voces et dictionem formarent, ac non nisi probe exercitatos ad meliorum autorum lectionem admitterent? Vellem magistri longe seuerius in confectarium hebes et minus acutum, quam in barbarissimos et soloecissimos animaduernerent, discipulosque perspicue et commodè

mode animi sensa proferre docerent! Aut nihil enim video, aut tum demum recte et ornate scribere discerent, meliusque illis consultum esset, quam si vocabulorum et loquutionum castissimarum multa millia memoriae mendent, mente interea scientia vacua. Egregie HORATIVS: ¹

Scribendi recte, sapere est principium et fons.

Rem tibi Socraticae poterunt ostendere chartae,

Verbaque prouisam rem non inuita sequentur.

Sed satis de eo, quod circa dictionis culturam iustum esse putamus, diximus. Primo omnium nulli in bonis scriptoribus locum concedi posse dicimus, nisi proprie, euidenter et ornate cogitationes animi explicare studeat. Quid enim magis sapienti optandum est, quam ut ab omnibus non lubenter modo legatur, verum etiam intelligatur? in reliquis styli ornamentis rationem, tamquam obrussam, adhiberi debere opinor. Caueamus, ne aut aucupes verborum et superstitiosi, aut castae dictionis studiosos vituperando fordidus, agrestes, et inficeti videamur. Laudemus eos, quibus nihil prius est nitore et munditia sermonis. Sed nec eos insectemur, qui rerum curam verborum deliciis praeferunt. Venio nunc ad *alterum* illud genus, quod deletam plane et extinctam Latinam linguam cupit.

§. XIII.

Longa est et ab ipsis fere litterarum instauratorum initiis ad nos ducta quaestio: *Latine scribendum sit viro docto, nec ne!* Cui quidem aliorum stupor et ignauia, aliorum inconcinna diligentia, aliorum denique inconsultum erga res domesti-

CAS

¹ *Arte Poëtica*, v. 315.

cas studium locum aperuisse videtur. Quo tempore Graecorum et Latinorum litterae ex fati paene faucibus, magnorum hominum consilio et auspiciis, eripiebantur, eodem fere in Gallia et Italia fordibus patriae linguae depellendis laudabilem viri egregii impendebant operam. Suam cuique diligentiam inprimis probari, nullus ne-
 seit. Quapropter et illi, qui in sermone patrio emendando et expurgando versabantur, et illi, qui veterem Latinorum elegantiam orbi terrarum restituere connitebantur, inter se statim de praestantia laboris dimicabant. Erant quidem in Italia potissimum, qui Hetruscam eloquentiam cum Latina coniungebant, IOANNES CASA, PETRVS BEMVS, COELIVS CALCAGNIVS, pluresque alii; pauci tamen, si cum reliquis contendantur, qui pro latina aut italica lingua pugnabant. Non omnibus utriusque sermonis lepores et veneres sibi comparare datum erat: Hinc, vt quisque tempus suum in altera earum collocauerat, ita pro hac aut pro illa sibi dicendum putabat. Augebant hominum, qui tutelam domestici sermonis susceperant, studium et voluntatem cum insitus plerisque natalis soli amor, tum Latinae factionis in exprimendo CICERONE aliisque veterum non studium, sed prope furor. Rem esse difficillimam, nec liberali dignam ingenio, praecclare intelligebant ingeniosi homines, scrupulos ad quoduis verbum concipere ac religiosius in vocibus coniungendis, quam in tectis alii et vrbibus exstruendis, versari. Quibus natura paullo tardior contigerat, illi nullo sudore se tantam venustatem consequuturos, facile animo prospiciebant. Hos itaque naturalis torpor, illos

los virtus et ingenium facile inducebant, ut, sprete Latinorum deliciis, in vnius patriae linguae amplexus ruerent.

Iamque faces et saxa volant, furor arma ministrat.

Italici sermonis satellites PAVLLVS BENIVS in libro *furfurariorum Academiae* opposito, FRANCIVS ALVNNVS, alique cum peculiaribus libellis, tum in aliis scriptis, passim nihil vilius et abiectius lingua Latina esse contendebant, eaque longe superiorem esse Italorum sermonem tuebantur. Contra Latinorum patroni indignum facinus esse clamabant, filiam non satis castam matri formosissimae praeferrere, Latino sermone Italos orbis terrarum dominos esse loquutos. Hetruscae consuetudinem tum coepisse, quum in deterius cuncta ruerent, et quae his sunt gemina. Idem libris erudite et eleganter scriptis, excellentiam Latinae dictionis commendabant, HYBERTVS imprimis FOLIETA, cuius nunc libros iterum edicamus et ROMVLVS AMASAEVS, Latinis litteris eruditissimus, quem duos *de dignitate et excellentia linguae Latinae prae Hetrusca* libros reliquisse, accepimus.¹ Taceo alios, de quibus in Notis ad FOLIETAM disserui, ac id tantum moneo, utramque partem, ut fit in controuersis, aequitatis et prudentiae fines non raro migrasse. In reliquis gentibus etsi his haec non tantis agitata fuit motibus, quantis in Italia, pleraeque tamen suos habuere, ut ita dicam, Brutos et Cassios, qui a seruitute Latinorum ciues suos vindicare conati sunt. Quod si nullo alio constaret argu-

¹. Vid. *les Eloges des hommes savans par Mr. TEISSIER*.
Tom. I. p. 143.

argumento, inde factis apertum esset, quod Galli, Angli, Hispani, praecipua ingenii monumenta vernaculo sermone conficiunt, nobisque linguas istas addiscendi molestam sane necessitatem imponunt. In Gallis tamen sigillatim IOANNES LABOVRERIVS existit, qui linguae suae prae Latina praerogativas peculiari libello, a SAMVELE SORBERIO edito, explicare studeret.² Contra quem SLYSIVS, Mathematicorum aetatis suae paene princeps, idemque Latine doctissimus, duabus epistolis gloriam Romani sermonis diligenter adseruit;³ etsi, acutissimo viro PETRO BAYLIO, iudice,⁴ acrius in nonnullis et luculentius causam hanc ornare potuerit. Mitto ISAACVM VOSSIVM, qui se LABOVRERIO, cuius alioqui ingenium non spernit, adsentiri non posse, nomine tamen eius omisso, publice professus est.⁵ Hodie, ut dixi, praecipuae Europae gentes, dum sua patriis commendant litteris, haud esse necessarium, Latina lingua uti, adfirmant. Quarum exemplo Germanorum plurimi in eam prope sententiam inciderunt, ut Germanice scribere, gloriosum putent, eosque, qui latino sermoni nuntium mitti posse negant, in hostibus patriae aut certe nugarum et adulterinae eruditionis patronis habendos esse ducant.⁶

§. XIV.

² *Les Avantages de la langue Françoise sur la langue Latine.* Paris 1669 in 8.

³ Additae sunt illa LABOVRERII Libro.

⁴ dans l'*Avertissement sur la Critique generale de l'Histoire de Calvinisme de Mr. Maimbourg* p. 5. 6.

⁵ de *poëmatum cantu et viribus rhythmi.* p. 36. f.

⁶ Consultenda hic erit Dissertatio Auctoris de *hodierna Romanae linguae in patria nostra existimatione*, quam haec ipsa nostra Poësis lectorum oculis offert. (M.)

§. XIV.

Non me praeterit, plurimos his conatibus se opposuisse et opponere ac *pro linguae Latinae necessitate* diserte et erudite verba fecisse. Sed neque id ignoro, in vitiosa eosdem nonnumquam incurrere, nec semper aequo cum aduersariis Marte congredi. Raro nimirum, quibus causam quamdam aut impugnare placet, aut defendere, intra rectae rationis limites consistunt. Video quosdam summam Romani sermonis maiestatem et intemeratum decus fecus sentientibus obiiicere ac reconditas quasdam virtutes eius miris modis iactare. Ego vero parum ista commendatione animum meum commoueri, ingenuè fateor. Non omnes tam perspicaci sumus ingenio, ut istam maiestatem, quam tantopere praedicant, sentiamus, eique ceruices statim submittamus. Hispani certe, qui *cum Deo Hispanice ob maiestatem linguae loquendum esse* contendunt, maiorem sermoni patrio maiestatem tribuere non verentur. Alii, si vel nulli haec virtus obscura foret, in linguis tamen copiam, proprietatem, aliaque potius esse spectanda, quam inanes sonos et tragica verba, defendunt. Maiestate itaque omnibus aliis longe Latinorum sermo superior sit; modo reliqui ceteris abundant virtutibus, hi tamen a scriptoribus merito praeferentur. Equidem risum vix tenui, quum his diebus in doctissimos alioquin homines, alterum Germanum, alterum Hispanum, FRID. TAVB-MANNVM, et BERNARDVM ALDRETE inciderem, eosque pro latinis dicere audirem. Hic romanorum sermonem *labium illud electum* esse non dubitat, quod Deus, interprete Sophonia yate, cunctis

cunctis terrarum orbis nationibus promiserit.¹ Quam quidem interpretationem, etsi aliis quoque Romani antistitis defensoribus placuit, ne pueris quidem vir alioquin magnus persuadebit. Ille Latinae potissimum linguae beneficio salutem imperii Romano-Germanici contineri, grauiter disputat.² *Primam, inquit, e tuis eras: An studium linguae Latinae adeo sit necessarium, ut eo carere nulla hodie possit liberalis disciplina. Ad hoc respondeo non tribus quidem, quod solet dici, verbis, sed uno. Nulla: nec illiberalis quidem disciplina, et parum abest, quin in calore addam, vix ulla pars Christiani orbis. Mihi profecto lingua Latina vinculum quoddam gentium in hac Europa videtur, diuina providentia quasi coelitus demissum. Et quod Tu, Imperator RVDOLPHE, Res patriae ferro tutoris, moribus ornas, legibus emendas, et tanta negotia curas, ut de Augusto altero illo Caesarei nominis et imperii conditore Flaccus olim cecinit, audebo dicere, etsi παρὰδοξον quibusdam videbitur, id sit linguarum et potissimum Latinae beneficio.* Subtilior mihi haec argumentandi ratio videtur, quam vt ab omnibus capi queat. Melius, quid festius homo sibi veller, intelligerem, si milites telorum loco voces Latinae

V 2

nas

¹ vid. ipsa eius verba Hispanica libro: *Varias Antigue dades de Espanna Africa y otras provincias*, Lib. I. Cap. II. p. m. 6. *Este fue, inquit, el language que escogido, que Dios Nuestro Senyor dixo por Sophonias, que avia de dar a los pueblos para que invocassen su nombre, i todos anna pufessen et ombro, i todo su conato para servirle.* Quis tunc reddam populis labium electum, ut inuocent omnes nomen Domini et seruiant ei humero vno. Cap. III. 9.

² *Diff. de lingua Latina*, p. 19. f.

nas in hostes vibrarent, quibus auditis hi non secus ac cantionibus et veneficiis compulsi, repente terga verterent. His hominum moribus et temporibus quis sensus sit verborum istorum, prorsus nescio. Paulo maius quid aliorum minatur ratio, cum filias matri praeferri, turpe et inhonestum ducunt, ancillas dominam antecedere, fas esse negant. Sed metuo tamen, ne et in hac aduersarius paullo acutior quod rodat, inueniat. Saepius filiae, ut eandem adhibeamus translationem, matres forma, virtute et ingenio vincunt. Quas qui nihilominus matre minores et inferiores habent, non aliam ob causam, quam quod filiae sunt, illi parum aequi rerum existimatores iure suo audient. Naturali ordine ancillae dominas sequuntur: verum quae summis postea, viris matrimonio iunguntur famulae, in illis nihil pristinae conditionis superest. Clarius loquar: Si Galli, Hispani, Itali, quorum linguas e Latina natas esse nouimus, suauitate, proprietate, diuitiis, patrium sermone[m] longe post se Latinum relinquere docuerint, recte atque ordine faciunt, si hoc abrogato illius custodiam suscipiant. Non dico iam, recentiores illas linguas cum Latina matre de palma contendere posse. Aliorum hoc esto iudicium. Mihi de robore et vi argumenti hoc loco tantum quaerere visum fuit. Cuius quidem argumenti virtus, etsi longe esset illustrior, ad Anglos, Danos, Germanos, aliasque gentes permouendas, ut non alia, quam Romanorum lingua, libros conscribant, nihil profecto faceret. Horum enim populorum linguas qui Latinis ortum debere dixerint, illis nulli fidem habebunt, qui familiarum
instar

inſtar eas ſpectandas eſſe docuerint, hos iracundiores male fortaiſſis mulctabunt. Ad alia iam tendere poſſem eorum tela, quibus pro neceſſitate Latinae linguae propugnare placuit, quorum longe maxima pars diligentius examinata corruit. Verum de nonnullis ad FOLIETAM diximus: de reliquis vberius hoc loco commentari, non opus eſt. Tribus verbis in nouam doctiſſimi hominis, mihiſque inprimis amici rationem inquiram, quam litteris ad me datis haud ita pridem expoſuit, ac deinde ad alia diſcedam. Exiſtimat vir exquisiti ingenii, ex viuentibus linguis eruditorum ſermonem haud eſſe debere, quippe quae perpetuis viciffitudinibus et mutationibus agitentur et corrumpantur. Reliquum eſſe itaque, ut latinus ſermo, qui nulli hodie genti proprius ſit, principatum obtineat. Quod vero pace egregii viri dixerim, Latinorum mihi cauſam haec ratio non admodum iuuare videtur. Vt Italos enim taceam, qui a DANTIS, PETRARCHAE et BOCCATHI temporibus pauciſſimas linguam ſuam ſubiſſe mutationes gloriantur: nonne is, qui Graecorum aut Hebraeorum ſermonem cariorem reliquis habet, eodem plane argumento pugnare poterit? Nonne has linguas eruditis adoptandas eſſe, quod uſus earum hodie extinctus ſit, eodem iure diſputabit?

§. XV.

Nemo vero ex his argumentis paullo leuioribus de bonitate cauſae exiſtimet. Certe infelicius longe Latinarum Litterarum hoſtes congreſſi ſunt, ac vel inuitiſſimis indignationem in-

terdum exprefferunt. Quod exteris nihil concedendum esse, dicunt, qui suis, non alienis linguis, libros componere soleant, id ieiunum profecto et exile est. Exterorum qui suadet imitationem, is vitii nihil in moribus eorum esse, ante omnia ostendere debet. Quid si ergo id inprimis vituperandum esse in Gallis, Anglis, et aliis, quod communem eruditorum linguam deferant, docendum quis recipiat? Num et sic Germanis eorum consuetudines amplecti licebit? ut scilicet se ab illis nullo modo vinci velle, demonstrent. Quod idoneum et aptum esse Germanorum sermonem litterarum studiis, publice planum esse faciendum, discitant, id nihilo sese melius habet. Esto; nihil Germanis ad vbertatem, ad venustatem, ad proprietatem linguae deesse: esto, quasuis animi notiones elegantissime ea explicari posse: esto denique, quod tamen haud ita est, nulla Germanis vocabula a Latinis mutua sumenda esse, quando de rebus eruditae disputant. Iam vtrum magis litteris et veritati expediat, Latine an Germanice scribere, excutiendum erit? iam patrii sermonis dignitatem et eruditionis commoda ita esse coniuncta, ut illa sprete his quoque multum detrahatur, aperiendum erit? Si quis enim magis rei litterarum publicae conducere doceat, manere Romanorum linguam, vniuersa haecce ratio extincta erit. Equidem et litteras stare posse opinor, etiamsi minor Germanorum linguae opera naperetur, et linguam hanc dilatari, exornari, amplificari posse, etiamsi praecipua ingenii monumenta Latinis litteris commendarentur. Quod plebis alii et eorum, qui Latinae Linguae exper-

tes

tes sunt, rationem habendam esse obducunt, ne id quidem magni momenti est. Non infirior, sapientiae praeceptis rudiorum animos emendandos esse: idem vero foeminis et vulgo rerum, quae inter eruditos geruntur, cognitionem, quoniam ratione uti nesciunt, non nimis salutare esse existimo. Habeatur imperitorum ratio in libris, quibus vitae sapienter componendae, aut felicitatis consequendae, aut mentis ab erroribus reuocandae grauioribus, modus traditur. Reliquis profecto, id quod multis constat exemplis, abutuntur facile, qui oculorum magis consuetudini et vitae negotiis, quam rebus diligenter ponderandis, tribuunt. Quamobrem vix a me impetro, ut magno eos sibi beneficio mortales obstringere putem, qui libros hodie Philosophicos et abstrusioris argumenti Germanis lingua patria legendos exhibent. Qui non plane rerum eruditarum imperiti sunt, tantum in Latinis et Gallicis litteris temporis posuere, ut interpretis non indigeant. Viderint itaque interpretes hi, ne laboribus istis aut mulieres intempestive et inepte philosophantes producant, aut hominibus ab ingenio et ratione relictis, quos ambitio tamen vexat, errandi et rem publicam perturbandi locum suppeditent. Aliud est genus, quod idcirco Latine scribendum esse negat, quod magna pars huius linguae amissa, nec omnium hodie loquutionum ratio in medio posita sit. Memini acutissimum BAYLIVM loco quodam, qui nunc memoriam fugit, acriter disputare, multa hodie nos praeterire in Latinorum veterum sermone: quod vel ex eo patere putat, quod quam obrem CICERO nunquam *conscripti patres*, ve-

rum semper, *patres conscripti* dixerit, prorsus obscurum sit. Memini alios in eadem re probanda multos esse. Et sit ita, quod viri eximii volunt, multa nos fugere, tonsoribus olim et baulis Romanorum notissima; vsum potius, quam regulas esse spectandas, quae saepenumero fallant: *Eloquentissimos hodie et nitore orationis prae ceteris insignes*, quod PETRVS BYRMANNVS, vir in his litteris summis nuper statuit, ¹ *tam barbaros, tam in elegantes prae antiquis esse, ut vix millesimam linguae partem adsecuti, digni forent, si pro nostris os aperire auderent, qui mulierum et puerorum sibilis exploderentur.* Addant licet alii, summam Romanorum paupertatem prohibere, quo minus optima eorum lingua habeatur. Neque sic tamen, quod putant, effectum erit, Latinorum litteras cum aliis commutandas esse. Antequam id fiat, res, quae ab eruditis pertractantur, ista lingua nec commode satis, nec perspicue exponi posse, docendum erit. Quod si quis susciperet, is immenso illo librorum ista lingua conscriptorum agmine non refelleretur, verum obrueretur. Nesciamus omnes linguae istius delicias et interiores elegantias: modo id, quod certe habemus, habeamus, apte et convenienter omne scriptionis genus illustrari ea posse. Verum quid multis aliorum non nimis acutas conclusiones persequor? Quis nescit optimos interdum homines tam alias res agere, ut tyronibus inter veteranos, ratiunculis inter argumenta locus sit? Dicam potius breuibus, *quae mea sit de Latinae linguae necessitate opinio.*

§. XVI.

¹ Oratione in *humanitatis studia*. p. 11.

§. XVI.

Principio *propria quandam et peculiari lingua res eruditorum carere non posse*, fixum atque ratum esse volo. Sapientis est, velle, vt quam latissime veritatis imperium pateat, et ad omnes omnino gentes propagetur, quo ad Deum colendum, et officia inter se praestanda, quidquid e't toto terrarum orbe mortalium excitetur. Iam tot linguis hodie, quot fere gentibus, aut omnia linguarum genera iis, qui aut alios, aut se ipsos erudire cupiunt, ediscenda sunt, id quod fieri nequit, aut ex omnibus vna aliqua deligenda, qua eruditi omnium gentium colloquantur. Quenam igitur et qualis haec lingua sit, necesse est? Antequam praecipuas terrarum orbis partes gens togata subigeret, *Graecorum* sermone quod eruditum et elegans vnice legebatur. Quamobrem qui sapientiae flagrabant amore, illis Graecis studendum erat litteris, quibus Philosophia et omnes ingenuae disciplinae continebantur. Hinc CICERO: *Graeca leguntur in omnibus fere gentibus, Latina suis finibus exiguis sane continentur.*¹ At postea Romani rerum domini ad gentes bello superatas cum imperio linguam trans mittebant:² quae CICERONIS et aliorum industria

V 5

expo-

¹ Orat. pro Archia.

² Vid. quae ad L. I. FOLIETAE notauimus. Quibus adde nummos a Graecis culos exstare, quorum inscriptiones tamen Latinae. Obtulit sese mihi nuper, quum Hâfniae versarer, vnus ex eorum genere et quidem acutus. Cuius altera facies Numinis cuiusdam, IOVIS aut NEPTVNI barbaram ostendit effigiem: altero *Arionem* Delphino vectum et cythara canentem, a cuius tergo Latina inscriptio: P. CORN. Inferior numini pars Litteras

expolita et locupletata, atque adeo artibus et scientiis accommodata, communis facile eruditorum sermo euasit. Mutata rerum Romanarum facie et barbararum gentium incurfionibus lingua prorsus foedata et corrupta, aliqua tamen eius umbra relicta fuit nec in prouinciarum, quae solem spectant occidentem, scholis umquam Latine, licet turpiter et inepte, loqui desitum est. Quae ratio summos et immortalis memoria dignissimos homines, quorum virtute, ingenio et vigilantia barbari ei iugum a ceruicibus nostris depulsum est, potissimum induxit, ut Romanum sermonem suo, quo versatus semper erat, loco manere iuberent ac nouo lumine illustrarent. Potuissent illi Graecas litteras Latinis surrogare; quod utinam facissent! Verum ita hominum ingenii plerumque comparatum est, ut, nisi summa cogat necessitas noui aliquid, praesertim molesti et difficilis, haud moliantur. Latinorum itaque sermo cum ipsis iterum probatus est litteris, ab eruditis receptus, et innumeris deinceps voluminibus confirmatus. Ex his falli eos, qui Latini sermonis naturali cuidam praestantiae prae reliquis linguis ius illud, quo hodie utitur, debere disputant, perspicuum est. Constat etiam, non eam esse Latinae linguae, quod multos sibi persuasisse miror, necessitatem, quam physicam vulgo vocare solent. Non suauitate sua, non nitore, non copia ad eam, qua nunc est, dignitatem primo peruenit, sed imperiis et victoriis. Nec renascentibus litteris consilio quodam et post

teras quoque Latinas habet, verum vetustate detritas. Memini et alios eius generis passim et in Regiis numis me videre.

post longas deliberationes scientiarum custos constituta est, sed casu. Multo minus deteriori hodie conditione liberales essent disciplinae, si maioribus alio sermonis genere scientiam et eruditionem ad posteros transferre placuisset. Forte melius sese habuissent disciplinae Graecorum litteris traditae. Nam quae nunc plurimis spernuntur praclara Graecorum monumenta, ob ignorationem potissimum linguae, in omnium fere manibus versarentur. Lactent se in puero-
rum concionibus, qui diuino quodam instinctu rerum Latinarum decus conseruatum esse glori-
antur, sine quibus ipsa periisset eruditio. Illi, quibus ratio non frustra est concessa, numquam vt in hanc sententiam descendant, a se impetra-
bunt. Quanam igitur ratione, dices, Latini sermonis demonstrabitur necessitas? *Praescrip-
tionis* iure, vt cum Iuris consultis loquar, et me-
tu, ne, nouo sermonis genere introducto, de-
trimenti plurimum res publica litterarum capiat. Nihil ego caussae video, quare Latinorum ser-
mo, tot doctissimis hominibus probatus, posses-
sione post tot saecula exturbari debeat? Si tot ille sordibus, tot ambiguitatibus, tanta pauper-
tate et inopia laboraret, vt et aures lectorum of-
fenderet, et litteris explicandis parum esset ido-
neus, omnino proscribendus esset. Verum
quum non modo vitiis istis careat, sed multis
etiam virtutibus aliis linguis praestet, quare di-
gnitate, quamdiu tenuit, exuendus esset? Fin-
gamus vero, quod minime metuendum, id age-
re eruditos, vt communibus hanc linguam sus-
fragiis repudient, quid tum clarius erit, quam
omnia vehementer perturbatum ipsiusque doctri-
nis

nis incredibile damnum allatum iri? Omne fere scientiarum et disciplinarum genus latinis litteris exornatum ampliatum est, atque adeo vniuersa fere eruditio ex Latinis libris addiscenda est. At simulac nouam eruditi linguam adhibebunt, Latinis litteris idem, quod Graecis contigisse videmus, vsu veniet. Despicientur nimirum a plurimis, qui doctrinis tamen eruditi videri volunt, obterentur, ac obliuioni prope cedent. Quis vero istam contemtionem cum ingenti eruditionis et scientiarum iactura coniunctam fore, non intelligit? Nisi homines plane ineptire velimus et obbrutescere, infiniti labores suscipiendi, saltim Latini libri potiores nouo illo sermone induendi erunt. Vt nunc Graecis codicibus Latina versio adiungitur, quoniam pauci hac lingua sunt imbuti: ita tum Latini libri versionibus et commentariis explanandi erunt. Neque sic tamen cunctis malis medebimur. Quod hodie fieri videmus, vt ne Graecis quidem inspectis plurimi ex versionibus hauriant, tum quoque fiet. Istis vero moribus, multa quae Latinis litteris memoriae prodita sunt, eaque memoria dignissima, plurimis eripientur mortalium, multa perperam a plerisque intelligentur, omnia denique longe maiori, quam nunc, labore constabunt. Quod si vero nihil obstat, quo minus eruditorum lingua Latinorum sermo maneat, quin multa sint, quae necessitatem eius suadeant, quorum partem enarrauimus, quid de eorum consiliis existimandum sit, qui patria commentandum esse lingua praecipiant, nulli obscurum esse potest? De *Gallis* nihil dico. Eo enim hodie ventum est, vt duabus res eruditorum linguis vtantur.

tur. Latina nimirum et Gallica. Nec vllus hodie, nisi Gallicis tinctus sit Litteris, locum prope quemdam in eruditis tenere potest. De reliquis tantum nationibus, quarum *linguae ignotiores* sunt, verba facio. Quae mihi quidem pessime de humano genere mereri videntur, si quae magno labore excogitarunt et inuenerunt non alio. quam vernaculo sermone, prodire iubeant. Quid enim, quaeso, hoc aliud est, quam aut infinitam negotii vim illis conciliare, qui ex aliorum inuentis sapere cupiunt, aut optimis observationibus magnam mortalium partem priuare? Quotusquisque tot linguis addiscendis par est? Si nonnullis haec felicitas obtigit, quanta temporis pars melioribus negotiis hoc modo eripitur? Denique an is melius officio satis fecit, qui omnium populorum, quam qui vnus tantum gentis, commodis seruire studet?

§. XVII.

Haec habui fere, quae innumeris negotiis, iisque ab hoc argumento alienissimis moleste interpellantibus, *de Latini sermonis cultu et necessitate* dicerem. Quae quidem non idcirco in litteras retuli, vt hac diligentia, quantum tempus apud Grammaticum perdiderim, docerem, aut ingenium ostentarem. Dudum enim aliis rebus, ac paullo quidem maioribus, me totum consecraui, nec mihi tantum arrogo, vt dicendi magister videri velim. Verum haec eo tantum consilio scripta sunt, vt honestissimo viro ac de litteris optime merito, qui sumtus erogauit FOLIETAE edendo necessarios, morem generem, nec saeculi moribus repugnarem, quod nouas antiquis libris prae-

praefationes praemitti cupit. Quae minus diligenter explicata sunt, ea luculenter, ingeniose et erudite VBERIVS FOLIETA, vir in praestantissimis aetatis suae illustriori loco positus, *libris tribus de praestantia et usu Latini sermonis Romae MDLXXIII.* apud Iosephum de Angelis forma quarta editis, exposuit, quos nunc *Notulis* meis passim illustratos luci restituo. Non diligentior sane, non dignior, non eloquentior Latini sermonis vindicem vel ipse, si ab inferis rediret CICERO, exspectaret. Fuit in illo ingenium non Grammaticis subtilitatibus nutritum, verum ratione et exercitatione ita politum et limatum, ut ne acutissimo quidem concedat. Quod profecto in homine admirandum, qui tam feliciter omnes Latinae linguae elegantias assequutus est, ut aetatem in illis consumpsisse, nec aliis disciplinis operam dedisse videri queat. Peracutus est ad excogitandum, in componenda et distribuenda causa solertissimus, in explanando et differendo copiosus, verbis denique mirabiliter aptus. Dubites, ut brevibus dicam, an eloquentium eruditissimum, an eruditorum eloquentissimum FOLIETAM dicas: adeo nihil omittit, quod ad causam, quam suscepit, pertinet, adeo caste, nitide et ad animos legentium flectendos accommodate cuncta persequitur. Dicendi genus aequabile, copiosum, solutum, ac prorsus *Ciceronianum*, TULLIVM enim, quem tum omnes Itali, qui Latinitati studebant, referre conabantur, hic unus prudenter imitatus est, ut ab ubertate eius et nitore minime omnium discederet, nec tamen superstitiosius in verba eius iuraret. In qua quidem re quem omnes, qui Latinis delectantur litteris, in
exem-

exemplum sibi proponant, dignissimus est. Fateor CICERONEM exprimendi, quod minime dissimulat,¹ studium nervos orationis interdum incidere et languoris nonnihil asferre, quod ii sine negotio sentient, qui in hisce studiis elaborarunt. Verum tot reliquae sunt, quibus abundat, virtutes, ut hoc quaecunque vitium, si quidem ita dicendum est, facile tegant. Non opus est: ut in laudibus FOLIETAE longior sim: quem ex rarissimis illis ingeniis esse constat, quae, ut Phidiae signa, simul adspiciuntur et probantur, nec cuiusquam testimonia desiderant. Id tantum dicam, summorum virorum de FOLIETAE cum hoc, tum reliquis laboribus idem dudum fuisse iudicium. Acerimus huius generis censor, Io. GEORG. GRAEVIUS, tanti eos fecit, ut inscripta Historiam et antiquitates Italiae illustrantia nonnulla eius opuscula, licet alieni prorsus argumenti, ob summam elegantiam et raritatem interponeret.² Quod eius consilium vir GRAEVIO ingenio, doctrina et virtute par, IACOBUS PERIZONIVS, publice sibi probari professus est. Sic enim demum, inquit vir egregius,³ *iustum se operae facturum censēbat pretium, si Tibi hic exhiberet, Lector, non tantum optimos quosque singularum ciuitatum scriptores, sed simul etiam tales, quorum magna iam dudum erat penuria. Quin hoc ipsum maxime spectans, quum elegantissimos VBERTI FOLIETAE Historias, quae Historico vere stilo et iudicio sunt scriptae, de-nuo hīceret, adiecit alia quaedam illius opuscula,*

¹ Vid. Lib. II. de usu Latini sermonis sub finem fere p. 138. 139.

² Thesauri Antiqq. Italicarum Tom. II. p. 936. f.

³ Praef. in Thesaurum Antiqq. Italic. p. 4.

la, licet ad Ligures nihil pertinarent - - ne scilicet tam egregia illius auctoris scripta, quae iam nunc erant rarissima, paulatim interirent. Neque mihi vllum dubium est, quin GRAEVIVS, si hunc de Latina lingua librum nactus fuisset, pro eo, quo in hoc genus ferebatur, amore, reliquis eum adiunxisset. IAC. AVG. THVANVS FOLIETAM Latine scribendi facultate praestitisse ac multa elegantissime et acri iudicio scripsisse, quin hunc vnum dignum fuisse, qui Historias sui temporis Pauli Iovii vestigiis insistens persequeretur, iudicat.⁴ Idem litterarum interesse scripta eius simul edi proficitur. AVB. MIRAEVS mire inter scriptores Italos cum sibi placuisse, cum ob styli Ciceroniani elegantiam, tum ob aequa et vera Historiarum eius testimonia,⁵ scriptum reliquit? Et quis omnes enumeret, aut conquirat, qui virtutem eius aut eloquentiam praedicarunt.⁶ Certum est neminem vnum ne ex inimicis quidem eius exstitisse, quin viri ingenium et acumen, commendatione et praemio dignum existimaret. Redeo nunc ad librum, cuius res hic agitur. Occasionem illius scribendi cum controuersia, quae tum in Italia de praestantia Latini et Hetrusci sermonis agitabatur, ipsi dedit, tum querelae nonnullorum, qui Historiam ab eo latino sermone componi, quae vernaculo conscribenda esset, moleste ferebant.⁷ Ex quo

⁴ *Historiar. sui temporis* Lib. LXXIV. p. 96. 97. ed. Offenlacii 1609. fol.

⁵ De scriptoribus Saeculi XVI. p. m. 242.

⁶ Varia eaque per honorifica summorum virorum de eo testimonia libris eius, in propriis *Historiae Genuensi* praerussa sunt. vid. *Thef. Antiqq. Italiae*, Tom. I. p. 205. f.

⁷ Ita ipse FOLIETA libro de ratione scribendae *Historiae* p.

quo intelligitur non modo Romanorum linguae patrociniū, verum etiam sui ipsius ab homine disertissimo susceptum esse. Quamquam sic in hac causā versatur, ut rerum suarum obliuionem consulto quaesuisse videatur, ac castitate potius et nitore dictionis, quam argumentorum apparatu consilium tueatur. Iam quae mihi fuerit elegantissimum librum denuo edendi occasio, paucis accipe. Inquirenti mihi, rogatu honestissimi viri, PETRI *Van der Aa*, quam potissimum ratione ingens, quem molitur *Thesaurus Antiquitatum et Historiarum Italiae* exornari posset ac amicorum idcirco opem per litteras poscenti, inter alia et hic liber a viro longe doctissimo, THEOD. HASAEO, humanissime oblatus est. Ego itaque, qui GRAEVIVM noueram alia eiusdem viri scripta, etiamsi instituto non satis responderent, in hoc *Thesauro* iterum describi curasse, statim et huic aliquem in eo locum concedi posse, cogitabam. Verum postea, grauissimas esse rationes, ob quas huic consilio fauere non posset *Thesauri* editor, intellexi, ac ipsemet inter *Siculae* rerum scriptores haud commode hominem collocari posse sensi. Quapropter ne liber temporum notitiorum rationibus imprimis accommodatus,isque venustissimus et accurate conscriptus aut interiret, aut diutius lateret, operae pretium separatim

1191. T. II. Antiq. Ital. *Principio*, inquit, *consilium meum reprehendunt, qui Latine Historiam scribendam duxerim.* Et p. 1193. ita: *Negantibus*, pergit, *Historiam hac tempore posse latino sermone conscribi, satis copiose, ni fallimur, in libris nostris de linguae Latinae usu respondimus, remque diligentissima ac satis, ut putamus, subtili disputatione persecuti sumus.*

ratim eum edere duxi. Ac scio sane, magis hoc acceptum fore harum litterarum studiosis, quam si voluminosi operis, quod perpaucorum teritur manibus, pars constituta fuisset. Confirmavit me in proposito, quod eruditissimos homines, non librum modo vehementer laudasse, verum nouam eius editionem expetiisse memoria tenebam. IOANNES DOPPERTVS, V. C. sibi dudum in animo fuisse, crebriori eum eruditorum vsui cum notis reddere, *si modo amatorem, qui denuo cum typis exsculperet, reperire potuisset*,⁸ testatur. IO. ERH. KAPPIVS, vir de elegantioribus litteris praeclare meritis, accepisse se, celeberrimum quemdam virum nouam *praestantissimi libri* editionem parare, significat, ac vt ea quam primum lucem publicam adspiciat, exoptat.⁹ Quorum aliorumque magnorum virorum desiderijs obsequutus, nihil quod reprehensionem incurrere possit, fecisse mihi videor.

§. XVIII.

At *Notulae* fortassis meae, quos passim adieci, censuram non effugient? Fateor nihil esse in illis, quod magna laude dignum sit. Nec enim diligenter sunt elaboratae, verum inter negotia alienissimi generis in chartam coniectae. Dandum aliquid erat saeculi moribus, non nihil etiam illi, cuius sumtibus liber prodiit. Praeterea luxuriari nolui, nec, quod multi solent, eruditis quidem, at peregrinis et non necessariis observationibus, molem libro et pondus conciliare. Quam ob rem

⁸ De linguae Romanae incuria obseruatione, *Miscell. Lips.* Tom. III. p. 215.

⁹ Notis ad *Vauassorem de dictione ludiana*, p. 476.

rem si quis in nostris exagitandis ingenium exercere cupit, frustur ista voluptate. Nihil ego scio tam eruditum, tam praeclarum, tam ingeniosum esse, quod non calumniando perueri possit. Optimus quisque furorem et inuidiam hominum imperitorum et malignorum expertus est. Nec is ego sum, qui me cunctis placere posse putem, qui nulli hanc felicitatem obtigisse noui. Quot maleuolorum tela magnus ille ERASMVVS excepit? Quot cauillationes hominum stupidissimorum sustinuit?¹ Quorum insultus si modesto silentio, id quod minime fecit, vltus fuisset, maiorem sibi laudem apud posteros collegisset. Sed quid disputo? Fingere mihi fere aduersarios videor, vt ebrii lemures, ac cum vmbris iurgio contendere. Valeant notae meae, immo pereant, modo FOLIETAE sua laus, quod minime dubito, maneat. Cui quidem si nonnihil splendoris ex laboris mei exilitate

X 2

acces-

¹ Dum curiosius his diebus magni illius hominis opera, a IOHANNE CLERICO, coniunctim edita, euoluerem, non potui, quin aduersariorum eius furiosissimos clamores ac interdum ridiculos mirarer. Id vero imprimis mirabile visum fuit, quod innocentissima vocabula ab aliis vsurpata crimini tanto viro data fuerint. Exemplum dabo IO. OECOLAMPADIVS nostrum eum vocauerat ac in *Praef. Comm. in Esaïam* scripserat: *Magnus Erasmus master*. Id maligne interpretantur hostes, et inuidiam ex eo doctissimo viro constabant. Vid. *Epistola DCCXXVIII. ad Oecolampadium*, Tom. IV. opp. Bone Deus! si voces ab aliis adhibitae crimina sunt, quis tandem mortalium innocens erit? Si nefas est amicum vocari ab homine erudito, quid de sanctissimis IESV CHRISTI legibus fiet, quae hostes diligendo esse praecipunt? Rectius tamen fecisset ERASMVVS, si iniurias istas, non tot querimoniis diluisset, sed exemplo Seruatoris, id quod eius discipulum decet, silentio confutasset. Rationibus sapiens, non conuiitiis respondet.

accefferit, non succensebo, sed gaudebo. Vitam FOLIETAE, quam subiunxi, perfectiorem fortassis dare potuissem, si plures mihi libros per otium inspicere licuisset. Verum facile excusatus ero illis, qui rationes meas nouerint ac simul rogatu mercatoris librarii hanc operam a me susceptam esse, recordati fuerint. Dab. Kiliae Idib. Septembr. MDCCXXII.

COMMENTATIO
DE
HODIERNA
ROMANI SERMONIS
IN
PATRIA NOSTRA
EXISTIMATIONE

DE
HODIERNA ROMANI SERMONIS IN
PATRIA NOSTRA EXISTIMATIONE *

LECTORIBVS

S. ET O.

IO. LAVR. MOSHEMIVS.

Cum praefari me non nihil ad hunc librum, quem integrae orationis latinae thesaurum quemdam haud male vocauerim, necesse sit (nec enim lubens in alienam inuolaui provinciam) placet, pauca quaedam de *hodierna Romani sermonis in patria nostra existimatione* disse-
rere. Testes habeo locupletissimos, qui quot-
anis in lucem exeunt, libros partim latina oratione comta et casta exaratos, partim ad ornandas et vindicandas latinas litteras magna cura et diligen-
tia compositos, abundare hodie germaniam viris eximiis, quibus id imprimis curae est, vt et ipsi scite et eleganter animi sui sensa Romanorum ser-
mone exprimant, et iuventutem bonis artibus et disciplinis dicatam exprimere doceant. Immo di-
xeris paene, contentius hodie et curiosius, qui Latine scribendum sibi esse ducunt, prouidere, ne sordidi et agrestes videantur, quam qui ante hos ipsos viginti aut quadraginta annos Romane lectores suos compellarunt: Quod quidem nisi me fallit opinio, bonae mentis aut rectae ratio-
nis inter nos incrementis tribuendum est, quae turpe atque illiberale sciscit esse, quos erudire et

X 4

dele-

* Commendat haec Praefatio lectoribus V. Cl. IO. FRID. NOLTENII *Lexicon Latinae Linguae antibarbarum*, quod eam in fronte gerit.

delectare cupias, eosdem aspero, impedito et rustico sermonis genere offendere. Sed nascitur inter haec simul et sensim adolescit ac diffunditur secta non seuera, non tristis, non illiterata, verum elegans, hilaris, erudita, eaque re non leuiter formidanda, quae culturam sermonis latini dissuadet, ridet, despicit, tempusque, quod in scholis nostris ei dicatur, inutiliter collocari, rebusque sanctioribus, et maioribus iniuste subtrahi queritur. Factio haec, (absit omnis ab hoc nomine inuidia!) in binos veluti ramos distribuitur. *Alii* a linguarum studio iuuenes prorsus auocant, et mentem commentando et philosophando acuere, non ediscendis formulis et vocabulis, conquirendisque stili luminibus et ornamentis frangere et eneruare volunt: putamina haec esse aiunt, fucum, crepundia, aut si quid hisce vilis est, quibus vir sapiens et veri cupidus sine vlla molestia careat: res ipsas consectandas esse ingenuo homini et ad veram laudem nitenti, integumenta rerum et sententiarum otiosis ludimagistris relinquenda esse, ne desit, quod inter puerorum subsellia disputent. *Alii* verecundiores dicam, an callidiores? ipsam quidem eloquentiam facunde laudant, at latinae male volunt. His satius et honestum magis videtur, germanum hominem patriae linguae ditandae et purgandae, quicquid habet ingenii, commodare, quam peregrinae et obsoetae. Iniuriam, inquit, et ipsos sibi et genti suae non exiguam inferre, qui latinis verbis explicent, quod commode, commodius etiam et aptius, germanicis enuntiare possint: Francos, Anglos, Italos, cultissimas Europae nationes, suis singulas linguis publice lo-

qui

qui folere: hos igitur germanis aemulandos, viderem illum Quiritum sermonem antiquitatum studiosis commendandum esse.

Cum *priori* illo genere, *quod dicendi studia prorsus*, si posset, *e ciuitate litterata eiiceret*, nunc quidem multis certare nolo. Dabit illud posteritate iustissimas temeritatis suae poenas, quae in vicos tus et piper vendentes chartas migrare iubebit, sale, lepore, venustate omninudas, verborumque male iunctorum, minus propriorum et aures radentium mole tumentes. Quod qui non temere me vaticinari, cognoscere cupit, ut vulgo is in celebrem illam et acutam *Sholasticorum*, nominatur, gentem oculos tantum coniiciat: quae cum multa excogitauerit et in litteras haud paruo labore retulerit, ingeniosa, vera, laudabilia, ita tamen, quia bene meditata rudi et infecta oratione deformauit, omnibus, in quibus sensus aliquid et luminis est, hodie sordet, ut ipsa quae reliquit, volumina nauseam et grauedinem commoueant. Viderint praeterea, quibus orationis sapienter et scienter conformatae cura res adeo leuis et nugatoria videtur, viderint, inquam, si philosophi sunt, quod esse volunt, quemadmodum prudentiae doctoribus rationem suam probent, quos discipulis idemtidem haec monita inculcare nouimus: Non parum ad hominum animos capiendos et iusti honestique amore imbuendos referre, quali in corpore, quae credenda et agenda proponuntur, locata sint: saluberrima saepenumero et optima, si male condita sint, reiici: Contra ea molesta et acerba libenter admitti, modo formam aliquam et colo-

rem secum vehant, verbisque gratis et probabilibus vestita compareant. Haec, quae vitae usus supra omnem habitationem euehit, si quid possunt, refellant: nobis interea hoc vnum credant, sic longe plurimis, nec ineptis viris persuasum esse, qui vanitatis vtilem quamdam facultatem postulant, eos aut tardiores esse, quam ut eam assequi possint, aut segniores, quam ut eam comparare sibi velint.

Cum *altero* genere, quod *Germanicam eloquentiam longe latinae anteposit*, hancque contabescere et interire optat, quo illa sola viuat et valeat, paullo agam copiosius. Nam, ut nunc sunt tempora, plus in dies fautorum et amicorum sibi colligit, et a potentissimo illo, quem natura omnes sentimus, amore patriae vehementer adiuuatur et roboratur. Quaeramus ante omnia, quid in disceptationem veniat, ne visa, non oblata, sed ficta, debellare videamur: quod eo magis necessarium est, quoniam, qui germanicam linguam defensum veniunt, faciem crebro mutant, nec eandem nobis omnes quaestionem ponere solent. Hoc igitur si vernaculi sermonis patroni dari sibi a nobis velint, qui in linguae latinae facultate sibi comparanda consensescant, et omnes animi vires absumant, nulla linguae patriae vel ipsarum rerum ratione habita, malos et ingratos ciues esse; boni et iusti ciuis esse, ad eam curiam incumbere, maxime si vulgi pars esse nolit, ut ea, quam a maioribus accepit traditam linguam pure, perspicue, concinne ac copiose scribere discat; ad germanorum hoc pertinere decus et gloriam, ut, quo vtuntur,

aui-

auitus sermo, eandem nitoris, vbertatis, per-
 spicuitatis, dignitatis laudem, quam exterarum
 quarundam gentium linguae nactae sunt, sensum
 adipiscatur; e republica esse, vt rationis, virtu-
 tis, sapientiae praecepta, disciplinarum humanae
 vitae conducentium initia, alia item quae vim
 ingenii excitant, mores componunt et emen-
 dant, vincula societatis muniunt, otio honeste
 et fructuose fallendo materiam suppeditant, vt
 haec omnia et cognata illis alia germanicis litte-
 ris, neque inepte ac negligenter, sed quam fieri
 potest accurate, et ornate, mandentur: Haec,
 inquam, si poscunt sibi concedi, nec verbis nec
 argumentis apud nos, vt, quod volunt obtine-
 ant, opus est. Valeant, quorum aciem Roma-
 ni sermonis maiestas adeo praestringit, vt nihil
 honeste, grauitur decore, nisi latine, scribi
 posse putent. Quorum errorem, vt cetera mi-
 nus ferenda taceam, id vnum intolerabilem red-
 dit, quod per eum maxima pars popularium no-
 strorum, Latini quippe sermonis inscia, multa-
 rum rerum optimarum et vtilissimarum cognitio-
 ne iniquissime interdicatur. Abeant et illi, quos
 adeo ignauos et illiberales esse iuuat, vt, si quid
 germanice siue ore, siue calamo efferendum sit,
 illud nullo verborum delectu, nulla norma et re-
 gula adhibita, vt sua quemque libido et inscitia
 ducit, enuntiandum esse confirmet. Quasi ve-
 ro fas sit, hominem, qui doctoris publici perso-
 nam sibi sumit, ita loqui et scribere, vt barbarie
 sua discendi cupidos absterreat, sibi que ipse ma-
 gistri stolidi et imperiti nomen adquirat. Haec
 nempe, quod paucos ignorare arbitror, incom-
 moda et mala illa sunt, quae neglectam plane et
 im-

impolitam orationem sequuntur. Sibi solis ad extremum canant, nobis parcant, qui natura ipsa magistra ac duce, sine praeceptore, sine exercitatione, ad germanici sermonis facultatem qualis viros doctos et honestos decet, peruenire posse arbitrantur, patriaeque idcirco eloquentiae scholas claudere iubent. Habemus id a natura et educatione, ut loqui et garrere queamus, ut apte, ut prudenter, ut sermonis, rerumque indoli conuenienter loquamur, id aut artis et institutionis, aut usus et consuetudinis beneficium est. Qua in re si nobis credere recusant, quibus omnis intempestiua et parum necessaria ducitur cura, quae vernaculo sermoni tribuitur, Romanis suis, quos in oculis ferunt, credant: hos enim accepimus in ipsa latini sermonis fede, in ipsa vrbe, non Graecarum tantum, sed etiam Romanarum litterarum ludos apperuisse, in quibus ingenui iuuenes prauum illum loquendi morem, quem ex nutrice, vernisque tenera aetate hauserant, dediscerent, et sapienter, commode et scienter dicendi leges acciperent. Credant item Francis, quorum mores et ingenium tantopere plurimis placent. Nam hac etiam in gente, illi qui cum populo componi nolunt, in vernaculae linguae regulis et praescriptis cognoscendis tantum locant diligentiae, quantum vix inter nos illi in latinis elegantiss et dicendi praeceptis addiscendis ponunt, quibus Romanae facundiae procuratio commissa est.

Haecenus ergo aut nihil, aut parum nos ab illis seiungit, qui germanos suam ipsos linguam despiciere, negligere et longe infra Latinam ponere,

nere, moleste ferunt. Atqui hos si excedant limites, quod nonnulli facere videntur vereor, vt saluo diu esse queat concordia nostra. Memini, me legere et audire quisdam, bonos quidem illos, lepidos, facetos, et ingeniosos viros, verum immoderato patriae amore inflatos, quum statuerent, aut ne quid nimis dicam, statuere viderentur, indignum facinus esse, germanum hominem latino sermone libros componere, deterius etiam et stuetum plane, cauere hoc vehementer germanos latine scribentes, ne quid calamo excidat Romanis auribus insuetum et insolens, bonamque temporis, quod maioris momenti rebus impendi poterat, in verborum latinorum et nominum potestatibus indegandis et limandis perdere; legibus principum coërcendam esse latinam illam scabiem, quae ex scholis egressa vniuersam, qua patet in Germania, rempublicam eruditam turpiter contaminet. Haec si vere sentiunt viri praeclari, ego quidem, quod bona eorum cum gratia fiat, profiteri minime dubito, secus mihi videri, et sententiam illam patriae nostrae non gloriae tantum verum etiam saluti noxiam esse.

Principio certissimus ego sum, non expedire reipublicae, vt quaecunque inter viros eruditos quaeruntur, et disputantur, omnia promiscue sermone populari explicentur et cunctis legenda exhibeantur. Sunt quaedam, nisi me fallit opinio, quae nescire illos, fatius est, quibus tantum natura luminis haud dedit, vt atra albaque, vera et falsa facile discernere possint, quam scire. Inter ea refero vniuersam illam philosophiam, ab-

stru-

strusam sane et longe a plerorumque mortalium intelligentia remotam, quae de primis rerum omnium causis et rationibus, de aeternis; iusti et honesti originibus, de voluntate Dei, ceterisque eius immensis perfectionibus, de generalibus eorum, quae vere sunt et existunt, affectionibus, de providentiae natura, de animorum indole ac viribus, similibusque argumentis subtilissime differit. Satis habet multitudo praesidii ad res suas prudenter agendas, ad vitam sancte et moderate ducendam, ad bene beateque moriendum, si tantum de his novit et intelligit, quantum supremi numinis sapientia, libris illis, quos diivinitus dictatos esse scimus, aperire nobis consultum iudicavit.

Plura si perceperit, primum illi, qui aut ingenio supra ceteros eminent, aut eminere sibi videntur, quaestiunculis et se et alios exagitare incipiunt: de multis deinde gravissimisque rebus imperite ac conturbate disputant et dubitant, porro, quae vere et bene dicta sunt, perperam interpretantur et ad vitae actionumque perversitatem excusandam audacissime trahunt, postremo scientia sua elati simplicem illam et sanctam disciplinam; quam ex libris coelestibus sacrorum ministri, promunt et proponunt, aspernantur, nec sibi, hominibus scilicet vasis et acutis, sed plebi, scriptam esse pugnant. Testamur, ne quis haec temere dici putet, temporum nostrorum historiam. Ecquid, obsecro, quantumque felicitati Germaniae nostrae accessit, postquam viri magno et excellenti ingenio praediti de rebus arduis et, vulgi, caprum fugientibus sermone populi

populi philosophari coeperunt? Hoc vnum, si recte recordar, quod turba passim importunorum vtriusque sexus hominum obsidemur, qui quae minus distincte comprehenderunt, quia mentem a sensibus seuocare nesciunt, sublimioris doctrinae mysteria in conuentibus et circulis confuse proferunt, insanis disputationibus omnia turbant, scitisque denique et decretis male intellectis ad viuendi licentiam et religionum contemtionem impie abutuntur. Maneant ergo ista, quae populi praeteruehuntur intelligentiam, intra saepta ciuitatis eruditae, nec alio, quam eo sermonis genere, quo viri docti dudum inter se colloquuntur, exponantur. Quod philosophis, id mei quoque ordinis hominibus dictum volo. Non satis enim prudentiae monitis obtemperare mihi videntur, qui ante multitudinis oculos sine velo collocant, quae religionis antistites de sublimibus et reconditis fidei Christianae dogmatibus audacius interdum et subtilius, quam necesse est, disceptant. Fateor, si qui populum prauis opinionibus corrumpere, et in errores inducere studeant, confutationes istiusmodi monstrorum lingua, quam populus intelligit, accurate conscribendas esse. At si metus absit periculi, aut de rebus quaeratur, quas sine salutis iactura multitudo indocta ignorat, mentesque incultae et exiles difficulter capiunt, mea quidem opinione praestabilius est, controuersias sacras peregrini sermonis inuolucro tegere, quam in lucem publicam protrahere. Habent enim hoc plerumque eius generis certamina, si publicentur, ut plebem in factiones perniciosas distrahant, ut ab eo, quod vnum est necessari-

um,

um, imbecilles et contentiosos anocent, vt doctoribus inuidiam et obrectationes pariant, vt improbjs et religionis hostibus maledicendi et cauillandi materiam subiiciant. Haec tanta mala quis probus et sapiens non libenter, quanta fieri maxima potest, opera redimat? Adiicerem his alia, nisi tempus spatiumque breuitatem imperarent.

Hic si quis mihi Anglos et Francos obducant, populos in magna sapientiae et ingenii laude positos, quos de summis rebus tam sacris, quam philosophicis et ciuilibus lingua cunctis nota commentari solere constat, ante omnia commoda et emolumenta demonstrari mihi velim ex illa consuetudine nata. Si quae porro emolumenta eiusmodi, quod minime totum negem, ostendi possint, poscam, vt cum malis ex eodem fonte surgentibus ingenue comparentur, et vtra maiora sint, aequis animis expendantur. Ancipitem vides et perdifficilem disputationem, ex qua linguae latinae hostes victores esse discessuros, prope despero. Sunt certe in vtraque gente viri inclyti et eruditione maximi, qui hanc cum populo de grauissimis et subtilissimis rebus agendi libertatem fortiter accusant, et magnarum conuersionum, impietatis, bellorum intestinorum tam sacrorum, quam ciuiliū infelicissimam matrem et fuisse olim et adhuc esse contendunt. In quo prorsus eos falli, nemo rerum inter Anglos et Francos gestarum peritus arbitrabitur.

Dixi de eo, quod salutare et vtile germaniae nostrae opinor esse: iam ad id venio, quod eidem

dem gloriosum et honorificum putari debet. Nullus hodie est, quod inuiti etiam fatentur inuidi et inimici nostri, Europae populus, cui Germania inuentorum vtilissimorum multitudine, ingeniorum fertilissimorum copia, scriptorum omnis generis doctissimorum prouentu cedat: multae sunt etiam gentes, quas his opibus longe superamus ac vincimus. Tantarum diuitiarum notitia et fructus, vt quam longissime diffundatur, ecquis neget non iustum tantum et aequum, verum etiam patriae nostrae honorificum esse? Hoc autem quomodo fiet, Europaeque magistra euadet Germania, si, qui nostrorum arte valent at ingenio, cogitata sua germanicis cuncta litteris perscribant, spreto illo, quem suum respublica erudita fecit, latinorum sermone. Frustra sane speramus, futurum esse aliquando, vt qui scientiis et artibus apud exterarum gentes dediti sunt, linguae nostrae cognitionem omnes appetant, quo ex nostris libris profiteri possint: alios ipsa rei difficultas, alios arrogantia, alios inertia, ne in hanc cogitationem veniant, impedit. Inhumani quoque simus et superbi, si viros doctos caeteris, quas, si docti velint esse, suscipere debent, molestis, istam minime leuem, linguam nostram ediscendi, addere velimus. Eadem fere impedimenta occurrunt, nostramque leuitatem nobis exprobrabunt, si forte alienigenas conuertendis in linguas suas libris nostris consulere sibi debere, putemus. Hoc illi euenturum esse, verisimile iudicent, quos omnis fugit rerum humanarum, temporumque nostrorum cognitio. Nihil ergo, nisi aut

Y

inui-

inuidi, aut honoris nostri parum memores dici volumus, reliquum est, quam ut ea, quae scire omnium interest, communi gentis eruditae sermone explicemus.

Incidit hic aliud, quod, nisi egregie fallor, ostendit, ne in patria quidem sua diuturnam sibi laudem et famam, cuius, qui scribunt, cupidine plerumque trahuntur, polliceri sibi posse, qui latino sermoni renuntiant. Omnes, quae viuunt, et in ore hominum versuntur, linguae eodem incerto et volubili, quo ceterae res humanae, cursu feruntur, et alias ex aliis formas et habitus induunt, tempus, quod omnia, vocabula quoque, dicendi modos, formam orationis, ipsam, ut sic loquar, animam et medullam linguarum mutat. Inde fit, ut, qui castissimi, politissimi, suauissimi scriptores aetate sua vocantur, magnam laudis huius partem paullo post fata, maiorem lustris aliquot, decem, viginti, triginta elapsis postremo saeculo, aut binis ad summum saeculis transactis totam amittant. Exempli omnes fere Europaeae linguae, nostra quoque, praebent, ut hoc tamquam notum, et ab omnibus concessum sumere mihi liceat. Alia longe ratio et fortuna est linguarum, quae in usu esse desierunt, et linguae mortuae appellantur. His ipsa mors immortalitatem parit: facit nempe, ut, communi lege solutae, formam quam habent, constanter seruent, nec applus mutationis aliquid subeant. Cuius rei hic fructus est minime contemnendus, ut pulchra semper, grata, luculenta maneant, incertamque et mobilem

lem rerum humanarum conditionem effugiant, quae illis semel scite et pulchre in litteras relata sunt. Cogitent haec velim secum praeclari viri, qui germanos non, nisi germanice, scribere oportere existimant, si quidem vivere inter mortales post hanc vitam et laborum suorum famam perennem restare cupiant. Quid erimus, nos, qui germanorum hodie disertissimi et politissimi videamur, non dicam consequentibus saeculis, sed hoc ipso, quod agimus, exeunte? Infima fortassis scriptorum faex, quibus mille notas delicata posteritas, aliis dicendi legibus sancitis, inuret. Id fatum non timent libri veteri Romanorum stilo de rebus bonis, saltem haud malis ornate conscripti: hi remotissimis etiam nepotibus parentum suorum facundiam ingenium et doctrinam praedicabunt. Iacent in tabernis mole ineptarum chartarum oppressi, qui ante hos quinquaginta annos eloquentiae in germania principatum tenebant: atqui ante tria saecula primi Romani sermonis decus inter Italos instaurarunt, longe licet a summa perfectione absint. POGGIVS, PHILELPHVS, ARETINVS, VALLA, CAMPANVS, alii, tantum abest, vt senescant et spernantur, vt potius nouam existimationem ab ipso tempore ducant, et renouati in manus virorum doctorum tradantur, quibus nunquam molesti et ingrati veniunt.

Sunt haec, quae monuimus et alia, quae consulto praetermittimus, tam aperta, vt intelligentiam eorum fugere nequeant, qui his nostris temporibus ad linguam patriam amandam et col-

lendam, iuvenes litteris dicatos tam studiose incitant. Quocirca plurimi eorum negant hoc sibi propositum esse, vt latinam linguam plane proscribant et germanicam in eius locum substituant. Ferasus, aiunt, inueteratum illud Romani sermonis in erudita ciuitate imperium, vt mala illa patienter ferimus, quibus frustra remedia quaeruntur: hoc vero quis aequo animo ferat, viros graues et sapientes in captandis elegantissimis latinis, in finiendis et determinandis nominum potestatibus et particularum viribus, in oratione ad superbissimae gentis Grammaticae normam exigenda, in dinumerandis vocabulis puris et impuris, similibusque nugis tantum studii et otii consumere? Satis ille latine doctus est, qui, quas animus effinxit imagines et sententias qualicunque ratione exprimere, verbaque sic inter seiungere valet, vt quid sibi velit, lectores intelligant. Munditiem et incorruptam latini sermonis integritatem qui tam cupide affectant, illi futilis diligentiae hoc plerumque referunt praemium, vt, quum germanice loquendum et scribendum est, balbutiant, et nihil concinnum et illustre proferre queant.

Haec illi non sine quadam veri et honesti specie: quae tanto fallit facilius, quanto citius nostram sibi naturam conciliant, quae opere et laboris parte quadam nos levant. Sed accedamus paullo propius, et, num talia reuera sint, qualia videntur esse, cognoscamus. Principio quidem procul me ab illorum opinione remotum esse profiteor, qui dignitatem et doctrinam homi-
nis

nis ex latini sermonis, qua pollet, facultate metiuntur, et pallent, sudant, nauseant, ubi egregios alioquin viros rerum magis, quam verborum, studio duci, aut damnatis quibusdam vocabulis orationem distinguere vident: Non is ego sum qui, quod ille non illepide apud comicum, inuitos canes venatum ducere et durae huius legis auctor esse velim: Nemini scribendi potestatem concedendam esse, nisi qui verba omnia et vniuersam dictionem ad amussim Romanam conformare studeat. Hoc autem quaeritur: Anne honori suo, vtilitatiue publicae rectius consulant, qui, pro suo quisque modo et consilio, quae bene et sapienter excogitarunt, munda, aequabili clara neruis suis adstricta, tali, verbo, quali Romani veteres immortalitatem sibi pirarunt, oratione vestiunt? Atque hoc ut puto, iisdem facile praeceptis et rationibus, quibus germanicae facundiae patroni aduersarios suos obtundunt, effecere.

Dicite nobis, quaesumus, viri doctissimi, quidnam id est, quod vos stimulat et impellit, ut de restituenda sermoni patrio natua sua dignitate et pulchritudine, de nominibus et vocabulis peregrinis, obsoletis, rusticis, de particularum vero usu et potestate, de veteri multorum verborum pretio et originibus, de rite instruenda et componenda oratione haud aliter consulatis, ac si patriae salus his quaestionibus criticis et grammaticis contineatur? Haec, inquiunt, ideo suscipimus et fouemus consilia, quia pura, mascula, neruosa et rotunda oratio incredibilem

vim habet ad persuadendum, ad animos flectendos et molliendos, ad durissima quaevis pectora demulcenda, quia, quod verum ipsum non potest, triste natura sua et humanae indoli inuisum, id decens veri amictus et ornatus saepe efficit; qui astrenua illa, qua maxima pars mortalium delectatur, inertia scribentes monet, dulce vtili miscendum esse. Ipsum illud, si absolute spectetur, sermonis purgandi, limandi et ornandi studium exile est, nec magnorum et excellentium virorum personis dignum: idem vero, si ad finem suum referatur et cum eo copuletur, egregium est, nec postremo loco inter boni viri et humani generis amantis officia ponendum. Non exigua pars eorum, (nec enim, quod res est, difitendum ducimus,) quae inter nos magnis animorum motibus disputantur et contentiosius interdum, quam par est, disputantur, parum aut nihil habet dignitatis: litteras, apices, voculas saepe confectamur; at hoc nomine qui nos reprehendunt, illi ex his leuibus et contemptis interrogatiunculis dignitatem et splendorem orationis pendere quodammodo non perspiciunt. Si nihil aliud, hoc tamen nobis praestant istae minutae concertationes, ne maiora vitia et monstra in prouinciam nostram irrumpant, et in ipsa eloquentiae viscera penetrent.

Bene sese haec omnia habent, neque oppugnari honeste possunt, nisi ab illis, qui totam bene dicendi artem ludicram et vanam esse putant, quod tamen genus, hac tanta germaniae luce, inter homines vel mediocriter institutos et educatos nullos

nullos patronos invenit. Verum iisdem argumentis causam suam defendunt, iisdem plane armis pugnant, ne nugae agere videntur stili Romani vindices et tutores. Quid igitur? Adeone aut vecors, aut iniquus quisquam erit, ut quod ipse causae suae tuendae adhibitum, validum, certum, rationale statuit esse, idem in aliena, non simillima, sed eadem plane causa infirmum, fragile, virtute vacuum iudicet? Aut igitur desinant, qui hodie Germanorum linguae excolendae, purgandae legibusque certis muniendae operam dant facere id, quod bonis omnibus et intelligentibus secundis faciunt, aut, Latino sermoni, qui eandem praestant operam, praeposterae sedulitatis absoluant.

Sed attingamus id quoque paucis, ne quid praetermissum videatur, quod adiiciunt: Vix commode in vna sede Latinam Germanamque eloquentiam versari posse, alteram alteri natura veluti inimicam esse, altera qui valeant, alterius plerumque inopes esse solere: maius autem probum esse, in solo patrio errare, quam in Latio, turpius longe vitium. Patrii sermonis, quam peregrini facultate destitui: illam igitur quaerendam vnicuique, hanc missam faciendam esse. Demus hic, nec enim nostrum est, vel artificiose tegere, vel impudenter negare, quae omnium obuersantur oculis, demus igitur, haud paucos, copiosos, disertos, luculentos esse, dum ore romano loqui licet, eosdem infantissimos, sordidos, mutos, paene apparere, si stili mutandus, eandemque res germanicis verbis clare et accurate enunti-

anda sit. Reliquum est, ut deliberemus, utrum hoc a naturali quadam difficultate utriusque linguae diuitias consequendi veniat, an hominum socordiae et negligentiae adscribendum sit? Ego quidem arbitror, si, qui diuites verborum sunt, quum latina poscitur oratio, pauperes, quum Germanica opus est, tertiam industriae quam Romanis litteris tribuerunt, partem Germanicis dedissent, futurum fuisse, ut parem dicendi et scribendi vim in utramque lingua sibi pararent. Cui quidem sententiae tot patriae nostrae lumina et ornamenta praesidio sunt, quos aequae promptos, facundos, disertos, verborumque felices videmus esse, siue germanice expedienda sint, quae mente voluunt, siue latine. Si qui tamen sunt, quibus ingenium adeo angustum obtigit, ut utriusque eloquentiae praecepta simul complecti et custodire nequeant, illis ego humilis quidem, at forte non insipiens, auctor sim, ut, nisi muneris ratio repugnet, vnus in germanicae disciplinam sese tradant.

Haec quum ita sint, laudem sine controuersia merentur amplissimam, qui se nobis, quibus latine scribendum est, duces et magistros praebent, ad naturalem orationis pulcritudinem et in corruptam sanitatem assequendam, quaeque vel ipsi eius rei causa obseruarunt, vel ab aliis obseruata legerunt, iusto et concinno ordine digesta et disposita sistunt. Longum est eorum agmen, qui aut dedita opera, aut aliud agendo, vtilissimo huic labori manum admouerunt. Omnes, si qua mihi est de rebus a professione mea alienis iudicandi potestas, studio, copia, facilitate vicit
vir

vir celeberrimus, ordinisque scholastici apud nos non mediocre decus Io. FRID. NOLTENIUS, felicissimus in ludo Schenningensi, cui pro Rectore praeest, fingendae iuuentutis artifex, mihi a multis annis officiis et amicitia iunctus: *Is in Lexico Latinae Linguae Antibarbaro*, quod nunc secundis curis magnifice locupletatum et emendatum, forma praeterea et habitu longe nitidiori emittit, quaecumque nescire nefas est hominem, cui dictionis barbaries magna scriptoris turpitudine videtur, partim ex diuturna veterum Romanorum scriptorum lectione, partim ex innumeris virorum latine doctissimorum commentariis hausta mirabili diligentia collegit et in classes suas accurate distribuit. Rationes instituti in praefatione ipse more suo, id est, diserte et eleganter exposuit: nec idcirco, ut a me minus apte et decore (nam a meae conditionis homine quis dilucidam, amoenam, et lepore quodam coloratam orationem expectet?) commemorentur necesse est. Perspexerunt praestantiam et utilitatem operis, rudis adhuc, quod ipse doctissimus parens eius, qua est ingenuitate, non dissimulat, et longius a perfectione distantis non germani modo, verum etiam incorrupti plane in hac causa integerrimi iudices, Itali, quorum formis non ita pridem Venetiis iterum descriptum est. Quanto magis nunc latinae castitatis amicis probabitur, quum renatum quasi, et rerum optimarum infinita paene silva auctum, correctum, expolitum in lucem reuertitur? Ego quidem primus, quas mecum omnes eruditi debent, ingentes egregio viro gratias persoluo, quod incredibile molestia sua et immenso prope labore

veras fictasque latini sermonis pestes et maculas
indicare et ad integrae castaeque orationis laudem
contendentibus instructissimum armamentarium
aperire voluit: iungent sese mihi non dubito,
quotquot aequi sunt, et rerum istiusmodi gustum
qualemcunque habent NOLETINVM que meum, ca-
rissimum mihi et Musis caput, ad omnem memo-
riam haud inuiti commendabunt. Dat. in Acad.
Iulia d. XIV. Febr. A. O. R. CIOIOCCXLIV.

OBSER

OBSERVATIO
HISTORICO-CRITICA
DE
EXISTIMATIONE
CELEBERRIMI PHILOSOPHI
APOLLONII TYANAEI.

DE
EXISTIMATIONE CELEBERRIMI
PHILOSOPHI APOLLONII TYANAEI
DISSERTATIO. *

Argumentum.

Occasio et vtilitas laboris. §. I. Magna Apollonii cum viueret existimatio. Incertum tamen num pro Deo haberi voluerit? ipse PHILOSTRATVS facit. §. II. Aliorum sequiora de eo viuo adhuc iudicia ex PHILOSTRATO collecta. §. III. Ad fata post mortem *Apotheosis* primo pertinent, quae minus certa iudicatur. §. IV. Argumentum pro ea ab imaginibus desumptum diluitur. §. V. Nullum eius *templum Tyanae* fuisse et quod IOVIS ASBAMAEI erat, falso APOLLONIO a PHILOSTRATO tributum esse docetur. §. VI. VII. Neque etiam *Ephesi* cum pro Deo fuisse cultum aduersus HIEROCLEM et alios euincitur. §. VIII. Propagabatur fama eius tamen cum ab aliis, tum a vitae eius scriptoribus, DAMIDE, cuius historiae veritas funditus euertitur. §. IX. MAXIMO et MOERAGENE. §. X. Sed ita tamen ea crescebat postea, vt potius decresceret, et infamis redderetur. LVCIANI et APVLEII in eam rem testimonia. §. XI. Neque ipse id diffitetur PHILOSTRATVS, qui incipiente saeculo III. famam ipsi restituere conabatur. §. XII. Quamquam licet quibusdam, et in his ALEX. SEVERO et CARA-

* Inserta primum fuit haec commentatio Auctoris *Observationibus sacris et Historico-Criticis*, quae Amstelædami 1721. 8. editae sunt, at quum rara admodum huius libri iam quidem in Germania sit copia, gratiam viris eruditis rem facturum me esse speravi, si quae omnium vsui inferuire debent, renouata editione publici iuris fieri iterum curarem. (M.)

CARACALLAE, multis tamen minime, persuadebat.

§. XIII. AVRELIANI, tempora noua incrementa eius fama capiebat, cum tamen, quod ostenditur, visio Imperatori huic oblata conficta sit. §. XIV.

NICOMACHVS tamen forte ea commotus *vitam Apollonii* conscripsit. In *Africa* vero, vt antea,

Magus habebatur, quod ARNOBIVS ostendit. §. XV.

Sub quarti Saeculi initium HIEROCLES magno cum ardore gloriam eius restituere conabatur: quam eius voluntatem SOTERICVS, VORISCVS, et alia promouebant. §. XVI. Propagabatur itaque inter gentes eius fama; sed quod TRISTANVS ex numo quodam colligit IVLIANVM insignes ei honores habuisse, omni fundamento caret. AMM. MARCELLINI de eo locus. §. XVII.

Christiani gentium calumniis ob viam ibant, ita tamen, vt laudi potius eius consulerent, quam officerent. §. XVIII. Cuius rei causae aperiuntur duae praesertim. §. XIX.

CHRYSOSTOMI, SIDONII, ISIDORI PELUSIOTAE pro hac opinione loca producuntur et illustrantur. §. XX.

Tandem cum haec ita sese habeant, nil mirum esse, concluditur, saeculo sexto creuisse eius existimationem, Graecorumque fabulis longe pluribus locupletatam fuisse. §. XXI.

§. I.

Fidem hic ex parte librare constitui, quam *Diff. da figuris telesticis* APOLLONII TYANAEI, Amplissimo Viro, MAT. VEISS. *la* CROZE, *inscripta*,¹ obstrictam a me esse memini. Pollicitus

¹ Exstat in Bibl. Bremensi, opere longe elegantissimo, T. III, part. I. seq. (Nunc vero etiam in hac ipsa Sylloge nostra. M.)

citus in ea inter alia de APOLLONIO TYANAEO sum, me de fama et existimatione celebratissimi huius viri peculiari commentatione luculenter expositurum esse.² Non spernendum etenim ex hoc labore commodum proficisci posse perspiciebam, doctissimos vero viros, qui in enarrandis eius rebus occupati fuerunt, parum distincte, curate et diligenter, neminem separatim et ex instituto de ea in litteras aliquid retulisse, animaduvertebam. Hoc igitur promisso me iam exsoluere, ac *qua fama, qua infamia vivus mortuusque hic APOLLONIVS* claruerit, explicare conabor. Beneficio variorum id fiet testimoniorum, quae apud omnium aetatum scriptores ab aliis partim iam ante me, partim a me ipso observata sunt. Quibus tamen sic uti decreui, ut non simpliciter ea fasce quodam collecta exhibeam, sed, quousque per iustae rationis leges licebit, observationibus et ratiocinationibus illustrem. Evidens ex iis erit, numquam tanto in honore hominem versatum esse, quin multorum simul obnoxius fuerit maledictis et caullationibus; neque etiam tanta umquam infamia pressum fuisse, quin nonnullorum laudibus ac opinione decoratus fuerit. Non id insolens quidem aut ab hominum moribus alienum est, quorum pro ingeniorum ac studiorum varietate varia solent esse iudicia. In hac tamen illud non ignorare causa, non plane nullam utilitatem adferet. Duo ad extrema nimirum circa APOLLONIVM doctissimi viri dilapsi sunt. Quorum alii ne existitisse quidem, si existiterit umquam, obscu-

² Conferendae sunt cum hac tractatione notae 5. Ven. auctoris ad CVDWORTHII *syst. Intell.* c. IV. §. XV, not. 18. p. 309. seqq. (M.)

obscurissimum fuisse mortalium; omnibus pronebulone habitum, famam, qua nunc est, diu post fata adeptum esse, contendunt. Alii e contrario nulli celebritate secundum, omnium populorum studiis honestatum, Numinisque instar viuum mortuumque cultum, falso sibi persuadent. Vtrique in hac disquisitione, ex quo mentem suam emendent, sine dubio accepturi sunt. Sed et alius, si quidem recte coniicio, fructus eius erit. Varia, dubiaque hominum de eo fuisse iudicia, et numquam constantem quamdam opinionem de eo obtinuisse, ex ea apparebit, vno eodemque tempore his impostor, illis Philosophus, aliis malarum mentium sodalis fuit creditus. Vnde quae de eo feruntur incerta, nullisque innixa praesidiis esse, constat. Illi itaque, quibus Historiae viri huius auxilio sacra nostra adoriri placuit,³ si sapiunt, intelligent, quam prae-

³ Scilicet iurati hi Christiani nominis hostes quum IESU CHRISTI, Domini nostri, sanctitatem atque miracula in tam illustri luce posita cernerent, ut negare ea pertinacius velle aequè stolidum sit ac solem ipsum de caelo tollere, vulpina astutia rem Christianam labefactandam sibi esse censuerunt, cum leonina virtute nihil profecerint. Ut sunt enim duo haec capita arx quasi religionis christianae, quae quod probe munita et firma est, ut est omnino, reliqua in saluo sunt, ita hanc primum suffodiendam esse iidem cito intellexere. In bellum stratagemata horum impietatis ducum! Sapiens, probus quia diuinus sit Legislator vester, o Christiani! dicebant; sanctior fuerit vita illius omnis, quam ut ullus in ea locus criminationi pateret: sit ille consentientibus bonis omnibus sapientum honore et laudibus si quis alius, dignissimus. At quid tum? Num igitur solus ille caelo diuino munere delapsus innocentiae et virtutis exemplum ceteris praebeuit? Numquam, certe parca aut deficiens in effingendis

praepostere et misere sibi, famaeque suae hoc pacto

gendis hominibus sapientiae laude conspicuis praepotens numinis benignitas fuit. Nec vlla vmquam actas tam maligna erit, vt Platonis, Socratis, Pythagorae et his similia virtutis vna simulacra pia mente veneretur. Res a Christo, Deo vestro et amicis eius miraculose et praeclare gestas aeternis laudibus cantando ad caelum vsque tollitis. Sint magna illa et extraordinaria omnia. Neque enim vt fidem et excellentiam eorum impugnemus necesse est. Credimus et ipsi illa et demiramur fere omnes. At nolite, quaelumus iniquiores esse in reliquos, quos terrarum orbis vidit heroas, quum iustum vestris pretium statuere vultis. En et nostra familia signis eiusmodi et *ἡρώων* imaginibus nobilitata est. Habuit, habuit omnis aetas suos Aesculapios, Vespasianos, Apollonios. Haec attrita vetustate arina illa sunt, quibus impudens Goliathi soboles ad nostram vsque memoriam abutitur. Terrent saepe nomina eorum eos, quicumque ex nostris minus in veterum scriptis versati sunt milites inexercitati. Quare praeclaram rem isti omnes facere censendi sunt, qui in veteres has fabulas studiose ac erudite inquirunt, et artificiosam fraudem publice spectandam praebent. Fecerunt id fere omnes, qui veritatem Religionis christianae ex instituto et solide demonstrarunt. Multus inprimis in hoc argumento est HAVTTEVILLAEVS in *Discursu historico et critico, de methodo praecipuorum auctorum, qui scripserunt pro et contra christianismum, a prima eius origine*, eiusdem tractatui, *Religio christiana probata per facta*, praefixa. p. 124. Miracula vero, quae de astrorum amicis falso tribuuntur, infucata et commentitia sua specie manus critica feliciter priuauit. Laudandi sunt ob praeclarum hoc factum IAC. SERCES, in *Traité des Miracles* p. 276. Ven. CHRISTOPH. AVG. HEVMANNVS in *Dissert. de Miraculis Vespasiani*, quae conspicitur in *Poëciles Tomo II. Libri III.* p. 427. s. Adde Reuerendiss. MOSHEMII *Dissert. de turbata per recentiores platonicos Ecclesia* §. XXVII. p. 155. in *Dissert. ad Hist. Eccles. pertin.* Vol. I. et CVDWORTHII *Systema Intellect.* Cap. IV. §. XV. p. 304. 307. not. 12. p. 310. (M.)

Z

pacto feruiant. Lubrica enim et ex omni parte fluctuantia, aut quae non nisi plebis continentur sermonibus ad res omnis aevi auctoritate confirmatas euertendas accommodare, hoc est, diffluentes suspiciones cum immotis committere argumentis, nullius, nisi delirantis aut stolide ratione abutentis est. Multa ex iis, quae produco, testimoniis, iis fauent, qui Philosophum haud infimum fuisse censent, cui intempestiue et absurde laudantium, PHILOSTRATI inprimis, stultitia maculas tantum quasdam inusserit.⁴ Alia pro eis faciunt qui in fraudum architectis et impostoribus iure optimo numerari sentiunt. Multa denique eorum causam adiuuant, qui malarum artium et Magiae insimulant. Quamcumque ex his sententiam elegero, ita eam exornari, ita defendi posse intelligo, vt prae ea ceterae deformes appareant. Alius certe dixerit, quis qualisue, ater, an albus fuerit? Mihi omnibus sollicitè ponderatis, collatisque pro quauis sententia argumentis, id vnum perspicuum esse fateor, talem, quem PHILOSTRATVS fingit, non fuisse. Multa circulatorum instar, praestigiis vulgus circumuenisse suadent. Sed et quaedam huic opinioni contrarium fere docent. Quo quod maius documentum esse potest, frustra laborare, qui ex eius Historia, aliquid firmi et certi eruere, eiusque beneficio, sacris nostris detrudere conatur? Alia quaedam emolumenta praetereo,⁵ quae ex ipsa tractatione manifesta erunt.

⁴ Hanc sententiam prostremus tuitus est Diuus OLEARIVS
Dissert. de Apollonio p. XXXI. Philostrato praefixa.

⁵ Discent e. c. hoc exemplo ii, qui veteres tractant, quam
 caute

erunt. Iam ipsum aggredior negotium, primoque qua vius existimatione fuerit, expono.

§. II.

Si MOERAGENIS de vita eius narratio exstaret, quanti apud multos vius fuisset habitus, curatius enarrari posset. Perit ea, quam ORIGENES suo tempore adhuc legit, eorum sine dubio, qui famae hominis consultum cupiebant, studio. Interiere et celeberrimi Epicuraci CELSI? *κατα μα-
γαν* commentarii, quibus LVCIANO teste, fraudes

Z 2

et.

caute in illis versandum sit, quam curate omnia sint excutienda, interque se conferenda, vt, quid verum falsumue sit menti clare pateat. Colligent sibi Historici et boni Logici exempla ex hac tractatione, quibus illustrari commodius poterunt praecepta de iis, quae verivel mendacii speciem habent, aut minus. At ne quid diffiteamur, discent ex hac Dissertatione critica qui volent, velle autem omnes debebunt, cui bono sit ars critica, si hominem cordatum, sapientem veri commodique communis studiosum, amicum et cultorem nanciscatur. Hic scilicet non ignorat, boni ciuis esse, ad communem vniuersitatis vsum omnia referre, nec minutis et otiosis quae stiunculis committere, vt inutilius suture membrum vasti illius corporis, quod hominum inter se societas est, homo litteris vocans iis, qui exsules videre optant eruditos, videatur. O terque quaterque beatum hominem illum sapientem, qui gloria Dei ac seruatoris O. M. nihil in omni vita et studii genere prius et antiquius habet. Huius enim in summum numen pietate atque in omne genus humanum studio efficitur, vt nec ipsi veteres fictorum numinum cultorum libri tam tætris tenebris circumfusi sint, vt non lucis aliquid ex illis in rem sacram et publicam eliciat boni critici sapientia. Nolo in varip et multiplici vfu artis criticae longior fieri post IO. CLERICVM in *Art. Crit. Part. I. praefat. Sect. III. p. 8. ff.* et PHILIPPI CAROLI *Dissertationem de Criticis, p. 13. et seqq. cont. Miscell. Lipsiensia, Tomo VII. p. 285. ff.* (M.)

et artificia eorum, qui se magos profitebantur, in quibus et hic habebatur ab eo APOLLONIVS studiose aperuerat.¹ Vnicus igitur nobis hodie PHILOSTRATVS restat, ex quo, quae ad vitam eius pertinent, haurienda sunt. Huius vero fidei quantumtribuendum sit, nulli, nisi qui scriptorem ipsum ignorant, ignorare possunt. Id vnice nugatori propositum est, vt omni ratione eiurata, diis proximum, omnibusque maiorem hominibus fuisse persuadeat. Quem scopum vt consequeretur, incredibili vrbium populorumque plausu et admiratione exceptum fuisse, praeclarissimaque floruisse fama, simul tueri coactus fuit. Maxima fabulosissimi operis pars mihi transcribenda foret, si, quae hanc in rem narrat, exhibere vellem. E multis vnicum tantum mihi explicandum sumam: num diuinis honoribus: viuus adhuc non inuitus quidem, celebratus fuerit? faciet hoc ad quaestionem eam, quam simul excutere animus est: *num pro Deo vnumquam fuerit habitus?* Et simul quae de PHILOSTRATI inscitia dixi, non minus confirmabit doctissimi viri ex PHILOSTRATO manifestum esse adfirmant, libenter eum, vt a quibusdam pro numine coleretur, permisisse.² Recte quidem, si quaedam spectemus loca, si alia rursus consideremus, minus bene. Ego enim diligenter collatis, quae hac de re apud eum reperiuntur hominem a se ipso aut ab APOLLONIO diffidere ac stoliditatem suam aperte prodere intel-

¹ *Pseudomanti* T. I. opp. p. 761. conf. *Origenes aduersus Celsum* L. I. p. 53. et SPENCERI Not. p. 3. 4. *Versionis German.* MOSHEM. quae Hamburgi sumtibus Bohnii 1745. in quarta forma prodiit, nota 16. p. 670. (M.)

² Vid. TILLEMONT *Histoire des Emper.* Livr. II. Part. II. p. 212.

tellexi. Quae ab eius capite calumniam hanc propulsare videntur, ex defensione praecipue coram DOMITIANO pronuntianda petuntur, quam PHILOSTRATVS *octavo libro* inseruit. Erat hoc in criminibus illis, quorum causa in iudicium capitis adductus erat, quod se Deum appellari ab hominibus passus sit. *τε χαιεν*, AVGVSTVS quaerit, *οι ανθρωποι θεον σε ονομαζουν.*³ *Cur Deum homines vocant?* Respondet ille: *οτι πας ανθρωπος αγαθος νομιζομενος θεσ επωνυμια τιμαται.* Quoniam vir omnis, qui bonus existimatur, Dei cognomine honoratur.⁴ Parum adcommodata est haec ad interrogationem responsio. Nec enim Imperator id scire vult: Quare ipse APOLLONIVS se Deum vocet et vocari permittat. Quam quaestionem ea quae regerit soluunt. Causam nosse cupiebat, ob quam homines eum ita salutarent. Quos quidem, si hoc vocabulo eum honestarunt, Pythagoricae disciplinae rationes ob oculos habuisse, prorsus incredibile et a plebis ingenio remotum est, ut obiectum crimen maximam partem removeant, arrogantiaeque improbissimae maculam eluant. PHILOSTRATVS, dum hanc memorat responsionem, e Philosophorum Indorum doctrina eam profluxisse addit, quibuscum eum familiariter quondam versatum fuisse narrauerat. Certe sectatores PYTHAGORAE tam magnifice de se locutos esse extra controuersiam est, et SCHEFFERV

Z 3

mul-

³ Lib. VIII. p. 325. ed. Olearii L. VIII. c. II. p. 376. edit. Morell.

⁴ TILLEMONTIVS I. c. cum dixisset: *Il ne trouvoit pas mesme mauvais qu'on le traitast de Dieu*, ad haec eius verba provocat. Sed addere debuisset, quo sensu id permisit.

multis testimoniis demonstravit.⁵ Quorum e numero cum Indi illi fuerint ipsi quae APOLLONIVS, nil mirum est iisdem vsos fuisse loquutionibus. Praeses eorum ab hoc interrogatus *τινας αυτας ηγοιντο, quales se ipsos putarent*, Θεός illico rege-rit.⁶ Qua ratione Persas quoque magos suos Deos appellasse, ipse auctor est APOLLONIVS.⁷ Quod si eo itaque, quo discipuli Pythagorae, sensu Dei nomine se appellari passus est, istam multis modis eneruatam esse accusationem liquet. Vberius sese ea, quam memoravi, Apologia purgat, suamque luculenter explicat sententiam, quae fere haec est: omnem sapientem Deum dici posse, quoniam, ut Deus mundum, sic is inordinatas mentis commotiones et appetitus gubernat et regit, et sicuti is bonitate sua commotus omnia condidit, sic et hic pluribus prodesse cupit.⁸ Hanc enim obscurorum verborum summam esse arbitror. Eodem loco, nec se a quoquam cultum flagitasse diuinum, nec a quoquam recepisse diserte tuetur: *ετα, aut, δοξας περιεμαντε τοιαυτας απειλαι, ετ' ες λογια και χρησμων ωδας εξηλθον, οια των Θεοκλυτεντων φορα εδ' οίδα πολιν εδεμιαν, εν η εδοξη ξυνιοντας Απολλωνιω θυειν. Neque talem de me opinionem disseminavi, neque ut oracula et vaticinia ederem circummivi, qualis solet fanaticorum esse*

⁵ De natura et consuet. Philof. Italicae c. VII. p. 41. f.

⁶ Conf. PHILOSTRATVS Lib. III. c. XXIX. p. 119. ed. Lips.

⁷ Lib. VIII. c. VII. §. 7. p. 336. 337. 338.

⁸ Loc. cit. p. 336. ed. Morelli c. III. p. 390. 391.

⁹ Lib. IV. c. X. p. 157. 189. ed. Morell. Optime OLEARIVS vertit quaestionem: *an non etiam Theophrasia ipsi sint celebraturi*. L. IV. c. XXXI. p. 171.

*esse instinctus. Neque ciuitatem noui ullam ubi decretum fuerit, ut publice APOLLONIO sacra fierent. Paulo post, cum ad rem publicam nihil inde detrimenti redundaturum fuisse monuerat, si diuinis honoribus dignum populi reputassent, audacter adiungit: αλλ' ἔχει τὸ τοῦ οὐνοῦ. Sed nihil tale de me existimarunt. Ea sunt haec omnia, ut nec umquam Diis connumeratum fuisse, nec, ut connumeraretur, eum postulasse, abunde demonstrare videantur. At PHILOSTRATVM si curatius intropiciamus, mox ea nobis succurrent, quae cum hac eius excusatione prorsus conciliari nequeunt. Fidem duo quae iam enotabo, loca facient. Corinthium quemdam ex Lacedaemoniorum legatis, quorum summum erga eum erat studium, quaesiuisse narrat: *an diuinos etiam honores viro decernere vellent?* Respondisse eos, *νῦν τῷ σὺν ἑτοίμαγε. Paratissimos se ad id officii genus esse; APOLLONIVM vero ab hoc eos reuocasse proposito. Quam ob causam vero? ὡ μὴ φθονοῖτο, ne inuidia sibi eo pacto conciliaretur. Illaudabilem profecto rationem! Qui commodum quoddam aut honorem propter inuidiae metum respuit, is hoc ipso, se libenter eo decorari velle, si maius illud malum, ab eo abesse posse declarat: Quod a se itaque alienum semper fuisse APOLLONIVS contendit, id ineptus eius laudator ei tribuere haud veretur. Singulare porro colloquium illud est, quod, cum iam Romae in custodia teneretur, cum tribuno quodam ab eo habitum fuisse, perhibet. Dicebat is, se non ignorare causam, quare in vincula coniectus esset APOLLONIVS accusari eum nimirum; quod ab hominibus diuinam reciperet venerationem. Hoc audito quaerit APOL-**

ΛΟΝΙΥΣ καὶ τις οὗ προσκυνήσας με? *Quis hunc mihi cultum exhibuit?* Ἐγώ, respondet tribunus, ἐν Ἐφεσῶ, πᾶσις ἐτι ὢν, ὅποτε ἡμᾶς ἰασωτὲς λοιμῶ. *Ego ipse cum adhuc puer essem Ephesi, quando nos a peste liberaſti.* Quid ad haec noster? Non modo factum id esse fatetur, sed et recte factum defendit. Καλῶς ποίῳν αὐτὸς γε σὺ καὶ ἡ σωθεῖσα Ἐφεσσος πόλις.¹⁰ Praclaram vero concordiam! Quod nemini vmquam in mentem venisse cum se defenderet, contendit, id Ephesios et fecisse, et iure fecisse hic tuetur. Alter mendax erit aut APOLLONIVS aut PHILOSTRATVS. Apologiam illam si audimus purus est intentati criminis. Si hunc intolerabili, laboravit fastu et, vt se commodius purgaret, strenue mentitus est. Nobis quodnam ex his eligendum sit, nec vacat explorare, nec etiam licet. Habemustamen nouum imprudentiae et stuporis PHILOSTRATI documentum. Quod ad nostram vero caussam, id tenemus quamuis et ipse Deum se salutari passus et a multis forte ita salutatus sit, nullo tamen vrbis cuiusdam aut populi decreto viuo templum aut statuam fuisse dedicatam.

§. III.

Inter tot ac tantastamen quasimmodice et stolidè PHILOSTRATVS in eum congeſſit laudes, varia passim laesae a permultis eius existimationis vestigia deprehenduntur. Non id nunc, quod praeclare iam in HIEROCLIS confutatione EVSEBIVS monuit, vrgebo, omnem istum laborem ad famam viri deformandam et violandam potius, quam
ad ex-

¹⁰ Lib. VII. c. X. p. 346. *Morell.* L. VII. c. XXI. p. 301. ed. Lips.

ad extollendam valere. Facile id ii intelligunt, qui talia ei facta adscribi non ignorant, quae in nullum nisi praestigiatorem et nebulonem malis artibus imputum cadere possunt. Neque controuersiam nunc propius attingam quae inter ipsum et EUPHRATEM magni nominis Stoicum floruit, a PHILOSTRATO fufius explicatam. Quamquam vel ex ea perspicuum est, plurimorum conuiciis ac cauillationibus eum fuisse expositum plurima stois ille gratia et auctoritate ob castigatos mores et eloquentiam valebat:¹ qua, si EVSEBIO credimus,² diu post fata adhuc quasi superstes fuit. Sed is ipse editis in Apollonium libellis, quos PHILOSTRATVS memorat, grauitet et acerbe ipsi insultauerat, plurimorumque vitiorum et criminum publice postulauerat. Ex quo eos, qui huic tanto viro plurimum tribuebant, pessimam de illo opinionem imbibisse, manifestum est. Ego instituto, quod suscepi, satis me facturum arbitror, si ex iis aliqua locis, quibus insignia heroi suo peccata et delicta exprobatam fuisse, aperte testatus, in medium adduxero. In *magiae* et *veneficorum* suspicionem multis eum venisse, passim declarat. Athenis qui sacris Eleusinus praecerat sacerdos³

Z 5

APOL-

¹ Vid. PLINII epp. Lib. I. ep. X. aliosque.

² *Libro adv. Hieroclem* p. 464. ed. Mor. c. XXIII. p. 455. Lips.

³ Lib. IV. c. VI. p. 174. Mor. c. XVIII. p. 155. Lips. Non dubium est, quin hic locus EVSEBII animo, obseruatus sit, cum a sacris Eleusiniis, eum reiectum fuisse scriberet, non solum, quod *Magus diceretur*, sed et quod NERONIS laudes Romae decantasset, et sodalibus, qui idem Imperatori officium praestarent, praemium solui iussisset. *Libro adv. Hieroclem* p. 461. Certe ex IV. PHILOSTRATI libro se haec habere testatur sed, aut alio vsus est PHI-

I. OSTRAT-

APOLLONIVM mysteriis illis initiari posse negabat, quoniam incantatoris et Magicarum artium periti infamia laboraret. Eadem de causa, qui HERCVLI TROPHONIO sacra faciebant, ab oraculi eius aditu eum arcebant, ne, quod aiebant, praestigatoris illud accessu inquinaretur, ⁴ in Cretense vero Dicteae Matris templum cum intempesta venisset nocte sacrilegi et magi nomine in vincula a sacerdotibus coniectus est. ⁵ Adeo ne eorum quidem suspiciones et odia evitare potuit, qui Diis, quorum collapsas restaurare religiones summo opere connitebatur, ministrabant. Eiusdem coram DOMITIANO criminis arguebatur, quod Apologia eius docet: Sed nec eius solum, verum etiam fastus et arrogantiae, avaritiae legumque contemptus, quod ex Imperatoris ad eum verbis manifesto colligitur; ⁶ multi quoque *parum caste* et pudice eum vixisse, libidinisque exsatiandae causa apud Scythas toto anno commoratum esse, palam praedicabant. Alii ALEXANDRVM, sophistam, PELO-

PLA-

LOSTRATO, quod tamen nulla ratione credibile est, aut memoriae vitio lapsus est vir optimus. Non alia, cur a sacerdote repudiatus sit, adfertur causa, quam Magiae suspicio. Deinceps, nondum, cum Athenis hac adficeretur iniuria, APOLLONIVS Romae fuerat; urbem postea tamen vidit. Denique ipsimet NERONIS laudes haud decantauit, licet ei, qui cantauerat mercedem solui iusserit. Videatur *Philostratus* lib. IV. Cap. 13. 199. emendandus hic TRISTANVS est, qui non modo hanc EVSEBII narrationem incautus sequitur, sed et errorem addit, dum *foeminam sacerdotem Apollonium initiare noluisse tradit*, quem virum fuisse ex *Philostrato* et *Eusebio* constat. *Comment. Historiques* T. I. p. 207. voce *Neron*.

⁴ Lib. VIII. c. VIII. p. 420. ed. Morell.

⁵ Lib. VIII. c. XII. p. 429. ed. Morell.

⁶ Lib. VII. c. XIV. p. 361. ed. Morell.

PLATOREM dictum, ex eius adulterio prognatum esse, adfirmabant. Ipsemet PHILOSTRATVS non diffitetur, quin inter praecipua eius ornamenta coelocat, quod imperio DOMITIANI *insidias struxerit*, et NERVAM, aliosque, ad nouas res molientes omni studio exhortatus sit. Quod tamen quantum ad laudes eius obscurandas valeat, quamque honesto et ingenuo homini indignum sit, nemo tam imperitus est, quin intelligat. Ex ipso itaque quamuis ineptissimo praecone eius constat, virum non integra atque incorrupta vsum fuisse famam, sed ab his illisque ingenii plerumque plebei hominibus, laudatum, ab aliis vero grauis-
simorum criminum insinulatum fuisse.

§. IV.

Quando, et quo mortis genere obierit, incertissimum est. PHILOSTRATVS ipse, se hic nihil explorati scire, profitetur. Qua re iusto confidentiores habendi sunt, qui in tempore mortis eius constituendo elaborauerunt. In quibus omnium audacissimus opinator HVGGO GROTIUS est, qui TRAIANI cum temporibus adhuc superfuisse, eique malorum Christi sectatoribus illatorum auctorem extitisse, sibi persuadet.¹ Ita sentiendum viro maximo fuisse videtur, quo suis in IOHANNIS *visionem* commentationibus praesidium quoddam compararet. At si diuinare sine ratione sufficiet, quae non adfirmare ac defendi poterunt? Nos relictis omnibus eius generis disquisitionibus, vnice qua auctoritate et forma post facta inter mortales floruerit, exquirere conabimur.

Primo

¹ *Comment. ad Apoc. XIII. Tom. II. opp. Theol. P. II. p. 1204.*

Primo statim loco memorabilis hic nobis quaestio sese offert: *An in Deorum coeptatus numerum, templisque et sacrificiis ab urbe quadam aut populo honoratus fuerit?* Nullum noui eruditissimorum virorum, qui non omnem extra controuersiam eam esse velit. HUGO GROTIUS ex VOPISCI et LACTANTII locis indubitatum putat, eum pro Deo fuisse habitum.² Quibus tamen testimoniis nihil effici, mox euicens erit. Ille AVRELIANVM Templum ei consecrare voluisse narrat. Hic quae de simulacro Ephesino habet ex HIEROCLIS fide refert. PETR. DAN. HVETIVS non modo hoc generatim, sed et speciatim ab HIEROCLE, de quo in sequentibus dicendi locos erit, factum esse perhibet.³ Doctissimus TRISTANVS PHILOSTRATI praesertim auctoritatem in hac caussa adhibet, et praeterea IULIANVM denuo honores ei diuinos decreuisse, ex numo quodam euincere studet.⁴ Qua de re inferius curate commentabimur. Diligentissimus TILLEMONTIVS, qui eius alioqui partibus minime fauet, non tamen dubitat, cultum eius ad quarti vsque saeculi initium perdurasse, quin Argumentum ex eo pro seruatoris praestantia ducit, cuius memoriam nulla aetas extinguere potuerit.⁵ Sed hac minime contentus est professione ingeniosis-

² *Comment. ad Apoc. XIII, 14.* T. II. opp. Theol. p. 1204.

³ *Demonstratione Euangelica*, p. 1064. ed. Lips.

⁴ *Comment. Historiques* voce Julian. II. T. III. p. 726. f.

⁵ *Histoire des empereurs* T. II. P. I. p. 215. ed. Brux. Cependant cette pretendue divinite par la terre et par l'enfer, a eu si peu de cours, que dès le commencement du quatrieme siecle, qui que ce fust ne l'honoroit comme Dieu.

niosissimus BAYLIVS, ⁶ qui, quidquid cum LACTANTIO dicat TILLEMONTIVS, diutius adhuc Tyannenses, aliosque in eius veneratione perstitisse disputat. Taceo alios, qui cum his, quos nominavi amice in eum conspirant, dubitari non posse, quin Deus publice APOLLONIVS salutatus fuerit. Ego vero licet nullius eorum ingenio aliquid derogatum cupiam, hanc tamen de diuinis viri huius honoribus opinionem dudum mihi suspectam fuisse, diffiteri nolo. Miror etiam, homines magna ingenii felicitate praeditos, tam facile in nugatorum verba adigi potuisse. Nec quid contra disputari posset exquisuisse. Age videamus, quo de toto melius constet negotio, quibus magnifica haec de eo opinio innitatur, quibusque eam labefactari posse putemus. Perspicue et candide omnia explicare conabimur, neque aliquid, quod pro confirmanda ea dici potest, praeteribimus. Non vero de eo quaeritur: annon priuatus aliquis, aut multi etiam, male sana quadam erga eum superstitione fuerint, sed an *urbis* cuiusdam aut *populi decreto* in Diis habitus, ac templis ceremoniisque cultus fuerit?

§. V.

Ante omnia igitur ea statim se ponamus, quae aut imperatoribus quibusdam, ut priuatis aut aliis hic illic in deliciis et honore hominem fuisse, docere

⁶ *Diction. Histor. Crit. T. I. voce Apollonius not. F. p. m. 311. Avec tout le Respect du à ce pere (Lactance, ad quem Tillemontius provocaverat) de l'eglise je ne saurois me persuader, que ce de Tyane eussent discontinuè leurs venerationes, ou qu'on eut été des tous les temples des images d'Apollonius.*

docere videntur. Hierocles *olim a quibusdam eum adoratum fuisse*, perhibet.¹ Quam vere, nunc non disputo: licet verisimile admodum sit, eum, vt alia omnia, ex PHILOSTRATI hoc hausisse fabulis. Iis tantum, quibus APOLLONII placet *αποθεωσις*, testimonium hoc quamuis credatur verissimum, minime subuenire posse moneo. Nullum etenim ad publicum cultum ius ex vesana quorundam opinione, ei nasci potuit. VOPISCVM templum Aurelianum ei dedicare voluisse, auctor est. Quo de consilio, eiusque causis mox dispiciendum erit. LAMPRIDIUS SEVERVM imaginem eius in Larario coluisse narrat. DIO CASSIUS magnifico eum monumento a CARACALLA honestatum esse, testatur. Haec omnia tamen, cum ab Imperatorum veluti priuatorum studiis tantum profecta sint, nec ad similem venerationem subiectos obligauerint, quod res ipsa docet, nullum in hac disceptatione locum fortientur. His igitur se iunctis ad duo omne negotium capita commodissime reduci posse arbitror. De iis *primo* argumentis circumspectum erit, quae *generatim* diuina ipsi iura tributa esse, certa quadam vrbe aut gente non indicata, probent. *Deinde*, cum Tyana *speciatim* et Ephesus, quarum illam patriam habuit, hanc peste liberaffe fertur, stultitiae huius arguantur, num hae vrbes reae illius sint, inuestigabitur. TRISTANI sententiam, quae specularis ipsi est, de IULIANI erga eum studio, cum ad eius tempora ventum erit, separatim excutiemus. Prioris generis rationem quantopere quaesierim, vnā tantum reperi, quae ab

¹ Apud LACTANTIUM *diuin. Instit. Lib. V. C. III. p. 542. 543. ed. Walcbii.*

ab imaginibus eius in templis collocatis ducta est. PHILOSTRATVS quidem Romanos Imperatores iisdem, quibus se ipsos, honoribus dignum eum iudicasse, in fine operis prodit. Sed hic locus cum nihil huc facit, tum vbi de Tyana commentabitur, attingitur. Quare praeter *imagines* eius in *templis* conspectas nihil hic considerandum est. Fuisse effigiem eius memoriae causa a permultis conseruatam, et in delubris constitutam, equidem haud negauerim. PHILOSTRATVS in Tyansenstemplo quandam, austeram grauitatem conspicuam, existisse narrat.² Idem factorum vitaeque eius memoriam suo adhuc tempore apud sanctorum sacerdotes viguisse, refert.³ FL. VOPISCVS diserte ab AVRELIANO *multis in templis imaginem eius visam fuisse* testatur.⁴ Et quidni sanctorum ministri, quorum commodis collapsos Deorum cultus instaurando praeclare prospexerat, tantum eius honori tribuissent? In Museis inter maximi nominis viros effigiei eius non vltimum fuisse locum concessum, cum alia, tum illustris SYNESIUS locus, quem inferius producam ostendit.⁵ In hunc usque diem ab hominum oculis non remota est. Ex ingenti numo contorniato, ut eruditi vocare solent, FVLVIVS VRSINVS eam aere exprimi curauit.⁶ Repetit eandem ex aereo reginae CHRISTINAE numismate IAC. GRONOVIVS.⁷ Alia pratermitto, quibus, vix dubi-

² Lib. VIII. c. XXIX. p. 369. Lips.

³ L. I. c. II. p. 4.

⁴ Vita Aureliani, c. 24. Histor. Aug. T. II. p. 475.

⁵ Encumio caluitiei, p. 68. Opp. ed. Petauii 1640. fol.

⁶ Imagin. viror. illustr. Tab. XXIV.

⁷ Thesaurus Antiq. Graec. Tom. III. Tab. LXXII.

dubitari posse, quin in fanis et delubris Deorum imago eius appensa fuerit, efficitur. Sed vero, an ex eo *diuinis eam honoribus celebratam* fuisse, certum sit, difficilior quaestio est. Ego quidem hoc tantum inde constare arbitror, quosdam, qui beneficia ei debebant, nomen eius exstingui noluisse. Nec enim PHILOSTRATVM, nec HIEROCLEM, nec alium quemquam ex eius admiratoribus honorem hunc, imagini eius habitum, ut diuinum interpretatos esse video. Quos si iure quodam fieri potuisset, ii profecto principes fecissent, quibus nihil erat antiquius, quam ut mortaliū numero hominem eximerent. At curatius illi mores et instituta populorum nouerat, curatius aliis sacrorum ritus perspectos esse non ignorabant, quam ut eiusmodi aliquid tentare auderent. Varius scilicet templorum intergentes ornatus erat.⁸ Nec omnia, quae in eis conspiciebantur, Deorum referebant mysteria aut religionem singularem postulabant. Quidquid sese ab elegantia et artificio commendabat, quaecumque demum esset, in ea recipiebatur. Interiores aedis Mineruae, quae Syracusis erat, parietes vestiti erant tabulis, in quibus pugna equestri Agathoclis egregie picta cernebatur.⁹ Gracchus, fuso Hannonis exercitu celebrati post praelium a militibus conuiuii simulacrum, in aede libertatis pingi iubebat.¹⁰ Neque huic neque illi picturae a religione aut sacris pretium erat. Eadem imaginum in templis collocatarum erat ratio.

⁸ Vid. I. RYCVIVS de *Capitolio* p. 363. f.

⁹ CICERO L. IV. in *Verrem* c. LV. p. 135. 136. T. II. Opp.

¹⁰ LIVIUS *Histor.* L. XXIV. c. XVI. p. m. 526.

tio. Hae ornamenti causa aliae in memoriam aderant, nec propterea tamen publico religionum officio colebantur. SERVIVM eleganter obseruasse recorder,¹¹ simulacrum Numinis, cui templum dedicatum, in medio fuisse positum, at circa illud varia signa aenea marmorea, tabulasque pictas, non religionis, sed ornamenti causa collocare moris fuisse. Quae cum ita sint, quid imagines APOLLONII in templis ad diuinus eius honores adstruendum valebunt? Nihil enim quidem, vt opinor. Bene de patria meritorum statuas in Deorum cellulis fuisse collocatas, ab eruditis adnotatum est. Quis idcirco sacro solemnique officio eas fuisse cultas, sibi persuaserit? Crotoniatae, cum Iunonis templum, quod religiosissime colebant, egregiis locupletare velent picturis, HERACLEOTEM ZEUXIN advocarunt, qui Helenae inter alia simulacro praestantissimo illud exornauit.¹² Num propterea Helenam in Dearum fuisse numerum relatum statuendum erit? Igitur concedo, multis in templis, iis praesertim, quorum, desperatis rebus opem tulerat, imaginem APOLLONII fuisse conseruatam. Quemadmodum vero ex eo pro Deo eum fuisse habitum dici queat, non capio. Sed pertinet ad hoc argumentum ab imaginibus ductum locus quidam auctoris eius, cuius *Quaestiones et Responsiones*, ad orthodoxos in IUSTINI operibus leguntur. Neglectus is fere a viris doctis est, qui de APOLLONIO commentati sunt. Mihi vero, ne quis aliquid me

¹¹ Ad Georg. Virgilii.

¹² Vid. CICERO de inuentione L. II. c. I. p. 59. T. I. Opp.

me studiose praeteriisse putet, et recitare et excutere eum haud graue erit. Statuam ille nostro dedicatam fuisse innuit, quae oracula ediderit, suo tamen tempore iam abolitam. καὶ τὰ μὲν, αἶτ, ὑπο τῆς Ἀπολλωνίης γεγενητὰ τελεσμάτα, ἐπεὶ δὴ κατὰ τὴν ἐπίσημην γεγενῆται τῶν Φυσικῶν δυνάμεων πρὸς τὴν σωματικὴν ἐργασίαν ἀνθρώπων ἐκάνετρεφεν ὁ κύριος. αὐτὸν δὲ τὸν δαίμονα τὸν ἐν τῷ ἐκείνῳ ἀγαλματὶ ἰδρυμένον, τὸν ἐν ταῖς μαντείαις ἀπατήσαντα τῆς ἀνθρώπου, ὡς Θεὸν σεβεῖν καὶ τιμᾶν τὸν Ἀπολλωνίον, Εἰμώσε, καταργήσας αὐτῆς τὰς μαντείας.¹³ *Et Apollonii figuras telesticas* (male vertit interpres: *effectus praestitos*) *quia naturalium virium scientia ad corporalem hominum usum factae sunt, Dominus non evertit: daemonis autem ipsius in illius statua insidentis, et homines oraculis edendis in errorem, ut APOLLONIVM sicuti Deum honorarent, et colerent, inducentis, os obturauit, responsis eius abolitis.* Num hinc forte, qui pro diuinis nostri honoribus pugnant, aliquid adiumenti accipient? Dubito statua dedicata fertur Apollonio. Si vellem fidem viri reiicere possem. Disputant de aetate eius viri docti at sexti saeculi scriptorem esse minimum consentiunt. Quantum vero hominum narratiunculis tribuendum est, qui diu post res, quas narrant, gestas vixere, nec ex iis, qui de iisdem rebus antea exposuerunt, aliquem consentientem habent? Hancine statuam, si exstitisset, PHILOSTRATVS ceterique eius laudatores nesciissent? ATHENAGORAS fatidicas Graeciae statuas, quas suo tempore celebrari nouerat, commemorat, NERYLLINI, PEREGRINI, ALEXAN-

¹³ *Quaest. XXIV. p. m. 495. Opp. Iustini.*

ALEXANDRI.¹⁴ APOLLONII eius generis simulacrum, quod primo loco nominandum erat, plane nescit, scripsit is vero, quod supra demonstrauimus, A. CCLXXVII. At aliquo hominem loco hic frui patiar. Fuerit APOLLONIO statua erecta. Inclaruerit et ea praestigiis et responsis. Idcircone Deus publice declaratus fuit? Qui potest, credat, mihi vero ad sensum cohibere, permittat. Multae erant huius generis in Graecia statucae, quibus vulgus praelagienti morbosque sanandi vim inesse putabat. At num omnes illi, quorum referebant imagines, pro Diis publice habebantur? Id nemo, nisi litterarum expertus, dixerit. Quapropter neque haec, si quidem umquam exstitit, statua id a nobis impetrabit, ut ad Deos nostrum ascendere philosophum iubeamus?

§. VI.

At *Tyana* tamen cui suo *templum excitauit*, omnique, qui Diis immortalibus deberi putabatur, cultu memoriam eius prosequuta est. Ita quidem disertus PHILOSTRATUS, cuius ab auctoritate eruditissimus quisque minime sibi recedendum duxit. Equidem doctissimos viros negligentiae haud accusabo, neque fidem temere nimis mendacissimo eos commodasse conquerar. Is in hac causa testis videtur esse, cui minime omnium aliquid detrahendum sit. Orbem peragrauerat, templa visitauerat, sacerdotes consuluerat, commentarios eorum euoluerat. Hunc cine, quid in herois sui patria gereretur, aut gestum quondam fuisset, prae omnibus non explorauisse, quis

A a 2

facile

¹⁴ Legat. pro Christ. §. XXIII. p. 107. ed. Oxon.

facile sibi persuadeat? Haec vero licet ita sese habeant, etiam hic tamen hominis deferenda esse vestigia euincere conabor. Praemittamus eius de *Tyanensi templo* testimonia, quae tria sunt. Primum hoc:¹ *τεχθῆναι δὲ ἐν λειμῶνι λέγεται πρὸς ὧν ἱερὸν ἐκπεπνῆται. Fertur autem in prato quodam natus esse, iuxta quod nunc sanum ei exstrudum.* Succedat secundum:² *ἐστὶ γὰρ τις ὥρα καὶ περὶ εὐτισίῳ, ἡ μάλιστα περὶ ἐκεῖνον ἡθροῖσεν, ὡς εἰκόνες τε δηλαστοὶ ταιδρὸς ἐν τῷ Τυανᾷ διερω, καὶ λόγοι.* Nempe et in rugis quidam est decor, qui maxime in eo enitebat, quod et imagines viri demonstrant in templo Tyanensi, et litterarum monimenta. Tertius hic est:³ *καὶ ἱερὰ Τυανᾷ δὲ βασιλείοις ἐκπεποιημένα τέλει. ἔδε γὰρ βασιλεῖς ἀπηξίεν αὐτῶν αὐτοὶ ἤξιοντο. At et ipsa sacra habetur Tyanensis urbs, neque missis ab imperatoribus legatis obnoxia est. Neque enim Imperatores dedignati sunt iisdem honoribus virum honorare, quibus ipsi honorari sueverunt.* Haec illa sunt loca, quibus eruditi viri innixi non dubitant, quin percelebre APOLLONII templum Tyanae fuerit. Antequam quaeramus num tanti ea ponderis sint, observationibus ea quibusdam illustrabimus. Ultimus hic ordine primus esto, quoniam manifesto laborat mendacio, et reliquos idcirco suspectos reddit. Tyanam eam ob causam sacram fuisse habitam, nec missis ab Imperatore legatis obnoxiam fuisse tradit, quod tam admirabilem ciuem genuisset. Verum est, quod ait, urbem istam *ἱερὰν* et *αὐτονομὸν* fuisse. At num APOLLONII caus-

¹ Lib. I. c. V. p. 6. ed. Lips.

² Lib. VIII. c. XXIX. p. 369.

³ Lib. VIII. c. XXIX. p. 371. 372.

sa haec priuilegia adepta erat? Alias eorum rationes esse potuisse, extra dubium est: fuisse vero ex eo luculenter constat, quod, antequam aliqua hic fama esset, eodem praerogatiua hanc urbem fuisse usam ostendi queat. Mirus vero homo, totus officii et amoris erga APOLLONIVM plenus, quidquid bonorum ciuitati euenerat, ab hoc veluti vnico fonte manasse animo suo persuaserat. Igitur et hoc illi in acceptis ferendum esse non dubitabat. EVSEBIVS Philosophum hunc nullum rerum a se gestarum monumentum, nullum miraculorum editorum testimonium, post se reliquisse confidenter contendit. Famamque hinc et gloriam eius non tam late potuisse diffundi concludit: 4

η γαρ εκ ατοπωτατον τεκτονων μεν και οικοδομων και μετα την των δημιεργων τελευτην επιμηκισον τεργον διαρκειν, αθανατον πε σχεδον των συησαμενων την μνημην σηλιτενον. Θειαν δ' αρα Φυσιν ανθρωποις επιλαμψαταν, σκοτιον πε και μινυνταδιον αποτελειν, εχι δε es αιωνα την αρετην επιδικνυσθαι, μη es ενα τινα Δαμιν, η και αλλης βραχεις πτωχευσαν των ανθρωπων, αλλ' es μυριων οσων ωφελειας, ε των καθ' ων εγνωριζετο μονον, αλλα και των μετα ταυτα γενησομενον, την παροδον ποιουμενη. *Annon quaeſo absurdum maxima est, architectorum quidem opera et fabrorum, vel iis ipsis vita perfundis in longinquum sane tempus exſtare, vnde illorum nomen aeternitati mandetur: diuinam vero naturam inter homines splendentem ita angusti temporis interuallo obscuram euaniuisse, neque in saeculum virtutis suae monimenta testari: non Damidis quidem nescio cuius, aliorumque breui dila-*

A a 3

ben-

4 Libro ad HIEROCLEM p. m. 440. Mor. c. VII. p. 435. Lips.

bentium hominum testimonia mendicantem, sed utilitate ipsa in multa hominum millia, neque horum modo, a quibus dignosceretur, sed ad posteros pertinente longe lateque diffusam. Eiusmodi vero hominem, cuius facta cum ipsis decertabant tenebris, cuiusue nullum superabat monumentum, tanti ab imperatoribus fuisse habitum, ut patriam eius amplissimis exornarent beneficiis, cum incredibile est, tum ex consequentibus refellitur. Qui secundo positus est, locus, imagines quidem memorat APOLLONII in Tyanensi templo conspiciendas. At cur de templo in eius honorem dedicato id accipi debeat, nihil causae est. Commode de alio Dei cuiusdam fano, in quod, uti diximus, philosophi receptum erat simulacrum, explicari potest. Quamquam si quis omnino de alio, quam ipsius, templo id nolit accipere, non repugnabo. Primus omnium est lulentissimus, ac in prato quodam, in quo natus erat, extra urbem fanum ei fuisse conditum, aperte tradit Heroum, si huic fides, honores ipsi decreti sunt. Cum duplex enim delubrorum genus apud Graecos esset, Deorum proprie ita dictorum, et hominum inter eos receptorum, illa quidem in urbibus magnifico apparatu extruebantur, haec minus splendida agros et prataplerumque occupabant. Homo itaque habebatur genere: Locum vero inter Deos beneficia in mortales collata post fata ipsi fecerant. Loca contemplati sumus ac nonnulla in ea obseruauimus: Iam cur illorum vacillare fidem existimem, explicandum erit. VOPISCVS, dum apparitionem APOLLONII, quae AVRELIANO Tyanam obsidenti euenisse ferebatur, ortumque ex ea de templo
illi

illi excitando consilium narrat, primum mihi scrupulum iniecit. Quod nimirum aliis maiorem eius fuisse gloriam persuadere posset, id, ut in minori eum versatum esse credam, me prope adduxit. Ipsum visum inferius examinabimus: Iam de euentu scriptoris verba audiamus: *Narrat, inquit, vultum Philosophi venerabilis AVRELIANVS atque in multis eius imaginem viderat templis. Denique statim attonitus, et imaginem et statuas et templum ei promisit, atque in meliorem rediit mentem. Haec ego a grauibz Viris comperi, et in Vlpianae Bibliothecae libris relegi et pro Maestate APOLLONII magis credidi.* Adiungo his, quod VOPISCVS ipse in superioribus eum *amicum verum Deorum, ipsum etiam pro Numine frequentandum* vocat. Fallor, aut haec nullum Tyanae, cum AVRELIANVS eam oppugnet, APOLLONII templum exstitisse docent. Viderat in pluribus templis imaginem eius Imperator. Iam id concessimus, ac nullum ex eo diuinum cultum elici posse probauimus. Cur vero non in templo praecipue Tyanensi, prope quod siquidem exstabat, constitutus erat Augustus, eam conspectam quoque fuisse memorat? De aliis loquitur: quare quod primo loco nominandum erat omittit? Imaginem statuas, templum promittit. Probe. Igitur nullum Tyanae eius sanum tum fuit. Si quod floruiisset, ingressus illud fuit, thureque ac supplicationibus iratum placare Numen studuiisset, votiuus etiam more consueto tabulis illud exornasset. Ipsa durante obsidione id fieri poterat, quoniam, PHILOSTRATO

A a 4

teste,

⁵ *In vita AVRELIANI c. 74. T. II. Histor. Aug. p. 474. 6. 75.*

teste, extra urbem constructum erat. Quod pollicetur tantum; id nullam animi reuerentiam dellarandi occasionem adfuisse documento est. Egregia vero adfuisset, si vicinus eius fuisset delubro? Nihil de eo VOPISCVS, nihil ZOSIMVS, nihil ceteri, qui res eius gestas persecuti sunt, scriptores. Splendidum ab eo templum Soli consecratum esse et ZOSIMVS⁶ et alii memoriae tradidere. De APOLLONII aut fano aut statua nihil proditum legitur. VOPISCVS cum incredibili APOLLONII amore flagraret, si quid eius generis aedificii molitus fuisset, numquam praetermisisset. Is vero tantum abest, ut hoc dicat, ut potius neque ab vrbe Tyana, quod vel solum eius silentium alioqui indicat, neque ab alia quadam ciuitate pro Deo eum fuisse habitum, diserte testetur. *Amicum vocat Deorum, venerabilem Philosophum, hominem denique pro Numine frequentandum*, id est, talem, qui, ut amplissimi ei honores decernerentur, dignus esset. Qui, quaeso te, cultus eius in patria florere potuit, si tum pro Numine nondum frequentatus erat? Statuendum igitur ex his esse manifestum est, *nullum* AVRELIANI temporibus APOLLONII templum TYANAE fuisse: nullum etiam qui sub DIOCLETIANO vixit VOPISCI aetate. Hoc vero si certum, cum PHILOSTRATVS scriberet, aliquod ibi visum fuisse, prorsus incredibile est. Saeculo tertio incipiente APOLLONII is concinnabat Historiam: de anno nullam hic mouebo litem. Oppugnatio Tyanae ab AVRELIANO suscepta in A. CCLXXII. cadit. Quam exiguum temporis interuallum, si, PHILOSTRATO scribente, nobile illic APOLLONII fanum

⁶ *Histor. nouae* L. I. c. LXI. p. 99. ed. Cellarii.

num fuisset, et illud ibi sine dubio AVRELIANI tempore. Ne leuissima quidem causa enim poterit reddi, quare id destructum interea aut euersum fuerit. Rationes e contrario suppetunt, quae summa id industria ac cura conseruari debuisse doceant. Iam vero, AVRELIANO urbem cingente nullum adfuisse, euidens est. Qui rem bene putare solent, facile mecum in his consensuros esse arbitror. Quin argumenta illos quoque addituros esse praeuideo, quibus euidentius nullum, cum ab AVRELIANO obsiderentur, tale templum ab Tyanensibus fuisse cultum pateat. Quae licet ego quoque perspiciam, studiose tamen, cum cuius facile succurrant, praetereo. Sed forte antequam aliquid in litteras PHILOSTRATVS referret, sanum quoddam existit. Caue hanc suspicionem aliquid rationis habere pices. Quod si enim temporum distantia, quae a PHILOSTRATO ad AVRELIANVM decurrit, nullum causae cuiusdam vestigium ostendere potest, ob quam illud deletum fuerit, multo minus anni a morte APOLLONII ad PHILOSTRATVM aliquod suppetitabunt. Quo recentior hominum, qui magni putantur, fama, eo florentior esse potius solet. Vetustas saepenumero quorundam extinxit cultum et gloriam, in quae tempori, quod eorum fata consequitur, nullum plane ius ac potestas erat.

§. VII.

Si quis tamen est, qui in hisce nondum acquiescere velit, eum iam, ut meus fiat, iis quae sequentur facile cogam. Ad DIOCLETIANI nos tempora conferamus, sub quo et VOPISCVS vixit

A a 5

et

et HIEROCLES CHRISTI gloriam APOLLONII celebritate obscurare voluit. Tum si nullum eius Tyanae fanum exstitisse docuero, numquam ipsi sacra ab eius urbis ciuibus facta fuisse, planum simul fecero. HIEROCLES ipse, admiratorum APOLLONII facile princeps, qui, vt alio loco demonstrauimus.¹ Suos in Christianos libellus A. CCCIII. in litteras retulit, hic, inquam, suo tempore diuinis honoribus Tyanae eum non fuisse adfectum, testis erit. Ipse quidem diuinum eum fastigium ascendere noluit, sed Deorum tantum amicum et Philosopho quouis potiore nominauit: *ειπερ, ait, ημεις μεν τον τοιαυτα πεποιηκοτα & Θεον, αλλα Θεοις κεχαρισμενον ανδρα ηγουμεθα.*² Quin vt apud LACTANTIUM est, et EVSEBIUM³ ex eo potissimum Christianis inuidiam creare studebat, quod, cum mirabiliores Christi factis res essent APOLLONII, *gentes eis tamen statim diuinitatis fidem non adiunxerint, eum ob exigua portenta illi CHRISTVM Deum crediderint.* Idem vero neque Tyanenses hac se contaminasse dementia, nos edocebit. Commodum LACTANTII nobis conseruauit industria, quae de diuinis herois sui honoribus scripserat; *stultum igitur est*, eloquentissimus vir ait, *id putare APOLLONIVM noluisse, quod optaret utique si posset: quia nemo est, qui immortalitatem recuset, maxime quum eum dicas et adoratum esse a quibusdam sicut Deum, et simulacrum eius sub Herculis Alexicaci nomine constitutum ab Ephesis nunc etiam honorari.*

¹ Diff. de figuris telesticis Apollonii.

² Ap. EVSEBIUM libro adu. Hieroclem p. m. 434. c. II. p. 430. ed. Lips.

³ Vid. illam diu. instit. L. V. c. III. p. 543. hunc I. c. II. p. 430. ed. Lips.

rari. Concidit Tyanense templum, quocunque etiam modo haec verba consideremus. Proficiuntur ab eo, cui neque voluntas, neque facultas Christiani nocendi, seruatorisque factis ex APOLLONII gestis obscuritatem comparandi deerat, ab eo cui nihil magis, quam ut nostrum extolleret, cordi erat, ab imperatorum amico summaque auctoritate viro. Tantus hic, tantaque vir malitia, cum omnia, quae gloriam eius augerent, corraderet, eo, quo de cultu eius exponit, loco, nihil praeter haec duo, fuisse eum olim a quibusdam adoratum et Ephesi adhuc coli, tradere potuit. Quae de sacris ab Ephesiis ei factis dicit, mox sub examen diligentius vocabo. Quod dum fiet, viri simul apparebit studium remotissima quaevis conquirendi, quo summi altiori gradu collocaret. Quo pacto iis occurreretur, qui omissa forte quaedam ab eo, quamquam sine vlla causa, suspicari possent. Hic eius tantum de Tyanensi templo silentium obseruari volo. Nemo melius, si quid eiusmodi exstitisset, HIEROCLE illud scire potuisset, viro amplissimis honoribus ornato. Nemo citius, quod exploratum habebat, eo aperuisset, homine ut in Christianos iniquissimo, sic APOLLONIO amicissimo. Is vero cum sileat, nihil sibi tale innouisse testatur. Cum se eius notitia caruisse, docet, luculenter Tyanam templo illo caruisse, indicat. Colligamus paulisper dispersas demonstrationis vires. DIOCLETIANI aeuo, quod ex HIEROCLE patet, vrbs Tyana in Diis APOLLONIVM non habuit. Si habuisset, HIEROCLES, et qui cum eo in Christi saeuiebant discipulos, operam summo studio dedissent, ne cultus

tus ille exstingueretur. Quae vel sola ratio totum perficit negotium. At si DIOCLETIANO regnante fanum eiusmodi Tyana nesciuit, tum, cum AVRELIANVS illi immineret, nullum etiam ibi conspectum fuit. Ratio manifesta est. Ne per somnium quidem caussa quicquam succurreret, quae vt eo interuallo istud diruerent, ciues commouere potuisset. Id potius intelligo, mala, quae tum maxime Christianorum incumbabant ceruicibus, ac indelebile in eos odium, quemuis Deorum cultorem, vt de eo instaurando, si forte collapsum esset, serio ageret, incitare debuisse. Quod si vero cum AVRELIANVS Tyanam oppugnaret, nullum ibi templum APOLLONII exstitit, eandem ob caussam, quam dixi, PHILOSTRATI aetate ibi illud esse haud potuit. Num ante itaque, quam hic deliraret? Etiam hoc perfugium obstruximus? Quid ergo restat? vt nullo tempore religioso cultu ac templo Tyanenses eum honorasse concludamus. Ea mihi haec videtur demonstratio, qua in hoc praesertim genere vix certior, aut firmior requiri possit. At qui tam ad impudentiam mendax PHILOSTRATVS? Noli quaeso mirari. Ita solent, qui Rhetorum potius fucos, quam rerum veritatem quaerunt. Sed vt plane mirari desinas, latentem erroris caussam iam eruere conabor. Celeberrimus saeculi IV. sub IULIANO et aliis Historicus AMM. MARCELLINVS viderat Tyanam, viderat etiam locum, in quo natus ferebatur APOLLONIVS. At nullius templi eo loco in honorem eius exstructi scriptor alioqui diligentissimus meminit, neque etiam ante se aliquod ibi floruisse prodit. De Iouis vero Asbamaei templo in eo prato condito vlti-

ultima commemorat. *Apud Asbamaei quoque Iouis templum*, ait,⁴ *in Cappadocia ubi amplissimus ille Philosophus APOLLONIVS traditur natus prope oppidum Tyanae stagno effluens fons cernitur, qui magnitudine aquarum inflatus seseque resorbens numquam extra margines intumescit.* Vide totius erroris fontem. Quod hic pari diligentia ac eruditione scriptor templum eiusmodi ignoravit, famae illud mendacis opus esse nouo documento est. Quod Iouis Asbamaei templum eo loco dedicatum fuisse perhibet, quid PHILOSTRATO fraudi fuerit docet. Ipse fontis huius mentionem facit, de quo AMMIANVS: ipse Ioui sacrum illud pratum fuisse non negat, cum APOLLONIVM, quod in lucum in eo editus esset, testetur.⁵ Genitoris itaque, qui putabatur, templum male ad filium, quem ita vocabant, pertinere censuit. Stabat id eo loco, quo ortum fuisse APOLLONIVM constans fama ferebat. Is, cui dedicatum erat, huius credebatur parens. Imaginem denique Philosophi, quem ibi natum credebant, memoriae causa in eo Tyanensium collocauerat superstitio. Quid mirum, ex Iouis templo APOLLONII fanum factum esse, ab eo praecipue, qui quadrata rotundis miscebat, ut huic immortalitatem compararet?

§. IIX.

Collapsum est Tyanense templum. Iam faces Ephesino, quod HERCVLI ALEXICACO et sub eius nomine APOLLONIO destinatum fuisse ferunt, submouebimus. HIEROCLEM apud LACTANTIUM dicere

⁴ Historiar. L. XXIII. c. VI. p. 370. ed. Vales.

⁵ L. I. c. IV. p. 7. VI. p. 7. Lips.

dicere audiuius: *Simulacrum eius sub Herculis Alexiaci nomine constitutum ab Ephesiis suo adhuc tempore honoratum esse.* Etiam in his nihil esse, quod diuinis eius honores stabiliat, iam demonstrabimus. Quae LACTANTIVS olim respondit,

frigidiora sunt. Rem ipsam concedit, at in ignominiam hominis conuertit, qui alieni nominis titulo diuinum olim surripere cultum, cum proprio non posset, ausus sit. *Non potuit ergo, ait, post mortem Deus credi, quia et hominem et Magum fuisse constabat: et ideo alieni nominis titulo adfectabat diuinitatem, quia suo nec poterat nec audebat.* Recte iam ingeniosissimus vir PETRVS BAYLIVS⁶ plus in hac responsione subtilitatis, quam roboris esse animaduertit; neque eo modo diuinis APOLLONII honoribus, multum detrimenti allatum esse, vidit. Quamuis enim sub peregrino nomine adoratus fuerit, ciues tamen Ephesinos Herculis simulacrum dedicando APOLLONIVM eo ipso honorare voluisse, quippe qui

, pestem

⁶ *Dictionnaire Histor. et Critique*, voce *Apollonius* I. 1. nota F. p. 311. *Favué*, inquit, que Lactance suppose, que personne n'honorait Apollonius comme un Dieu, mais il ne s'inscrit en faux contre ce que l'Auteur qu'il refute avoit avancé, que l'on honorait encore à Ephèse un simulacre consacré à Apollonius sous le nom d'Hercule: il se contente de se prevaloir de ce que Apollonius n'étoit point honoré sous son vrai nom, mais sous un nom emprunté. - - Cela est plus subtil que solide. Car quand les Ephesiens consacrerent ce simulacre ils n'eurent intention que d'honorer Apollonius et ils ne se servirent du Titre d'Hercules *αλεξιακος*, où Alexiacus que pour marquer qu'Apollonius delivra de la peste. Il n'eut apparemment nulle forte d'Artifice dans tout cela. Apollonius ne chercha point à se couvrir d'un autre nom par aucune crainte que le sien ne jettât quelque scrupule dans les esprits.

pestem depulerit. Neque etiam aliqua cum veri specie tectae cuidam huius arrogantiae id posse tribui, ac si inuidiae causa latebras et alienum nomen quaesiverit. Bene quidem haecenus. De fuisset certe, si requisita fuisset, LACTANTIO probatio astutiam in hoc facto APOLLONII versatam fuisse, sed qui non absurde LACTANTIVM impugnat vir doctissimus ipse in humanae incuriae et negligentiae reprehensionem incurrit, dum ex his HIEROCLIS verbis certum esse censet, quarti adhuc saeculi sub initium de diuinitate APOLLONII opinionem nondum desuisse, eique tum sacra adhuc esse facta.⁷ Mihi quidem neque LACTANTIVS ipse, neque alii omnes HIEROCLEM recte hucusque cepisse videntur.⁸ Non is adfirmat, Ephesios religioso cultu nostrum honestasse. Sed id tantum vult cum Herculis illi vellent imaginem expri-

⁷ L. c. sic concludit: *Voilà donc un bon témoin produit par Lactance, touchant le culte qu'on rendoit encore à notre Apollonius au commencement du IV. siècle.*

⁸ Male vir celeb. GODOFR. OLEARIVS et cum eo alii errores hic admissi LACTANTIVM accusant. *Singulare autem est, ait ille Not. ad Philostrat. L. VIII. c. VII. p. 341. quod LACTANTIVS habet, ipse APOLLONII simulacrum esse, quod sub HERCVLIS ALEXICACI nomine constitutum ab Ephesiis honoretur. Quod commentum est LACTANTII, cui PHILOSTRATVS occasionem nisi negligentissime inspectus, dedisse non potest. Conf. Prolegom. eiusd. ad EVSEBIUM adv. Hieroclem p. 413. Si quid reprehensione dignum, quod tamen haud existimo, hic occurrit, illud non in LACTANTIVM, sed in HIEROCLEM vnice conferendum est, cuius ille verba recitat. Idem vero Celeb. OLEARIVS Prolegom. ad EVSEB. p. 423. recte aliud ab eius capite delictum deuoluit, cuius a viro quodam non indocto postulatus erat. Errasse is putabat LACTANTIVM,*

exprimere, quem pestem ab vrbe propulsasse putabant, hunc APOLLONIO honorem habuisse, vt ad eius vultum illam fingi curarent. Nihil melius cum ipsis verbis, nihil pulcrius cum temporum illorum moribus et rationibus congruit. Dii olim in numis et templis Imperatorum aut aliorum magnorum hominum facie vestiti cernebantur. Sic LIBANIUS Iouis aliorumque Deorum simulacra IULIANI tempore ita caelata et fabricata fuisse testatur, vt Imperatoris huius vultum referrent.⁹ Ad eundem modum IRENAEI haec ego verba de SIMONIS MAGI sectatoribus interpretor.¹⁰ *Imaginem quoque SIMONIS habent factam ad figuram Iouis et Helenae in figuram Mineruae et has adorant.* Homines illi a Deorum cultu non recesserant. Vt SIMONIS tamen simul memoriam conseruarent, Ioui eius faciem circumdabant, Mineruae vero Helenae scorti eius vultum tribuebant. Qui aliter intelligunt, ac tam stolidos homines fuisse illos existimant, vt SIMONEM suum IOVEM optimum maximum crediderint, nae quid sibi persuadeant, non satis considerant. Alia exempla, cum res inter viros eruditos explorata sit, emitto. Quare cum ob pestem pulsam singularem HERCVLI honorem exhibere vellent Ephe-sii, vna tamen APOLLONIO gratum animum declaraturi

TIVM, quod HERCVLEM ALEXICVVM pro ἀποτροπαιῶν, vt PHILOSTRATVS vocat, substituerit. Eodem, quo prius, modo accusatio haec dilui potest, HIEROCLEM non LACTANTIVM hic teneri. Sed et bene sese habet OLEARII Defensio ἀλεξικαίων et ἀποτροπαιῶν nomina litteris tantum differre, prius etiam posteriore frequentius inueniri.

⁹ Orat. de Morte IULIANI p. 330.

¹⁰ Lib. I, c. XX. p. 95. ed. Grabii.

raturi essent, cuius consiliis res gesta erat, huius vultum in exemplum artificii proposuerunt, ad quod HERCVLIS simulacrum fingeret. Num is igitur propterea Deus? Antiquorum rituum expers sit, necesse est, qui sic colligit. HERCVLES colebatur APOLLONII vestitus lineamentis. Ergo Deus ille fuit. Num IVLIANVS idcirco IVPITER aut Deus, quod simulacra Iovis vultum eius exhiberent? Igitur hoc sensu si HIEROCLIS accipiantur verba: omnis iam de Ephesino cultu opinio corrui. Si quis tamen foret, qui ita nolle intelligere, Ephesiosque APOLLONIVM ipsum HERCVLEM putasse, eique sacrificasse contenderet cum ipso APOLLONIO eiusue Praecone PHILOSTRATO, qua ratione transigat, viderit. Vterque enim erroris ipsum arguit. Hic quidem quamvis mortalium impudentissimus, Ephesios tamen APOLLONIO statuum decreuisse, scribere non ausus est, sed diserte, HERCVLI LIBERATORI hoc quidquid erat monumenti suscitatum fuisse, tradit.¹¹ Ille vero in *oratione ad DOMITIANVM* idem aperte testatur: *οτω δευξαμενος, δηλοι το ιερον, ο εν Εφεσω υπερ τριτη ιδρυσαμην, Ηρακλεος μεν αποτροπαις εστι.*¹² *Cuius implorata* (id factam nempe sit) *ope declarat sacra statua Ephesi huius rei gratia a me dedicata, quae HERCVLIS est auerrunci.* Quid apertius? His qui repugnat testibus, at antiquitatis moribus, ipsiusque rei non commouetur ratione, cum eo ultra congredi ineptum duco.

§. IX.

¹¹ Lib. IV. c. X. p. 148.¹² Lib. VIII. c. VII. p. 340.

§. IX.

Igitur id iam euictum esse opinor, rerum non satis obseruasse naturam viros eruditissimos, qui huc vsque APOLLONIVM inter Deos immortales locum quondam tenuisse sibi persuaserunt. Quod licet ita sese habeat, praeclaram tamen et nobilem eius inter plurimos post fata fuisse memoriam, non tollit. Quid enim aliud magines, quae in templis fuisse visas negari nequit, ostendunt? Quid sacerdotum quos se inspexisse PHILOSTRATUS testatur, commentarii aliud docent? Quid denique qui res eius gestas memoriae mandarunt, aliud indicant? Horum speciatim beneficio illa, quam nactus erat, fama propagabatur. Quare diligenter hic quoque de iis agendum esse statim arbitror. De veteri enim illa Romana inscriptione, qua *prophetam* eum vocari, Io. SAVARO ait,¹ cum nihil compertum habeam, tacere satius erit. Tres praecipue sunt, quos *de vitae eius* exposuisse accepimus, DAMIS Assyrius, MAXIMVS et MOERAGENES. PLVTARCHVM is, quem nominaui SAVARO in vitae eius scriptoribus numerat.² Mihi vero non dubium est, quin vir doctus memoriae vitio in eo lapsus sit. Certe in nullo veterum! de PLVTARCHO hoc me legisse memini. DAMIDIS illius commentarios, quem assiduumperegrinanti comitem adfuisse perhibet, qui praeter PHILOSTRATVM ex antiquis viderit, nemo vnus est. Ne HIEROCLEM quidem eos vsurpasse ex EUSEBII *aduersus eum libro* constat, quo ex PHILOSTRATO cuncta eum hausisse traditur. Quidquid itaque

¹ Not. ad. Sidonii Apollinar. Epist. L. VIII. ep. III. p. 463. ed. Paris. 1599. 4.

² L. c. p. 467.

itaque de iis fertur, id deploratae huius hominis fidei innititur. Haec vero sunt, quae de illis habet. DAMIDIS quemdam familiarem in lucem eos primum protraxisse, ac IULIAE, Augustae obtulisse. Hanc, cum artis dicendi studiosa esset, sibi id laboris imperasse, ut quae agresti et incondita oratione DAMIS prodiderat, expoliret et meliori ordine digereret. Fecisse se id opere quod de *vita Apollonii* hodie adhuc tenemus. Ex his statim intelligitur, cum ante SEVERI tempora volumen hoc nulli visum fuerit, nullam etiam APOLLONIO parere existimationem potuisse. Deinceps vero actum esse de omni eius auctoritate ex hac ipsa narratione constat. Quis DAMIDEM illud consignasse, auctor est? Obscurus quidam homo, cuius nomen aut nescit, aut tacet PHILOSTRATVS, qui DAMIDI tamen sese familiarem fuisse gloriabatur. Quis praeter hunc? Nullus plane. Nec erat qui testis esse posset, cum scriptio ista in obscuro antea latuisset. Praeclarum vero testem: Nihil possidet rationis, qui non statim monstri quid suspicaretur hominemque fortassis illum aut laudis aut pecuniae avidum, ut quamdam apud Augustam, librorum eius generis cupidam, gratiam iniiceret, totam fabulam confinxisse coniiceret. Sed quis rustico labori exornando praeficitur? PHILOSTRATVS, Rhetor, ex eorum nimirum ordine, quibus omnia fucata et simulata erant. Egregie sane! Satis in his esse causae ad repudiandos hosce commentarios, nisi lepidissimis scaterent fabulis, arbitror. Quare nec iis me adiungam, qui ad fabulas, quas Romanenses vocant, eos ablegant. Quod de saeculi enim istius rationibus viri docti tradunt, quod in nugas eiusmodi pro-

penfiffimum fuerit, non fatis exploratum mihi videtur.³ Neque etiam cum iis me facere profiteor, qui, vt CHRISTI feftatoribus inuidia crearetur, ipfum PHILOSTRATVM omnem hancce fabulam ex ingenio fuo confinxiffe putant. Coniectura haec eft, a qua alienior idcirco fum, quoniam non adeo certis circumfcripta eft praefidiis.

Bre-

- ³ Auctor inter alios libri anglici, egregii ceteroquin, faepiusque editi: *A fhort and eafie method with the Deifts, wherein the certainty of the Chriftian Religion is demonftrated be infalible, proof from four Roules.* Lond. 1712. in 8. in praefatione p. IV. V. fic: *Let me obferve here, that this was an Age, wherein the Milefiack, or feign'd Romantick Stories were much in vogue; fuch as Heliodorus his Ethiopicks, the amour of Clitophon and Leucippe, etc. And it is very probable, that Philoſtratus living, as he tells, at Court, wou'd Endeavour not to te out of the Faſhion.* Vellem luculentius vir doctus probaſſet, quod affirmat; tertium et ſecundum a nato ſeruatore ſaeculum eiusmodi quiſquiliarum amore caluiſſe. Quod ATHENAGORAE ſuperbit nomine nihili opusculum: *de vero amore*, cum ab aliis exploſum, tum a Celeb. Viro MAT. VEISS. LA CROZE editori eius, MARTINO FVMAEO GENILLIACO vindicatum eſt, in litteris ad Vener. WOLFIVM, *Fabricii Bibl. Graec. Lib. V. P. II. C. VI. §. VI.* p. 800. 812. Plures eius generis ſcriptiones, quas actas illa protuliſſe ſeratur ignoro. Exempla, quae vir eruditus producit, ad alia pertinent tempora. Antiquiſſimum ex hoc ordine ſcriptum, ſi IAMBlichI forte *Babylonica* excipias, HELIODORI, Triccenſis, *Aethiopica* eſſe, cum illuſtr. HVETIO *de orig. fabul. Roman.* p. 38. cenſent viri docti. Hunc vero HELIODORVM quinto floruiſſe ſaeculo, omnes ſciunt. Fuit HELIODORVS quidam, HADRIANI familiaris, philoſophus, cuius SPARTIANVS meminit in *vita Hadriani* Tom. I. Hiſt. Aug. p. 147. 159. Laudat HELIODORVM, Sophiſtam, aequalis eius PHILOSTRATVS *de vitis Sophiſt.* L. II. p. 625. At neuter horum *Aethiopica* composuit. Pariter amores *Clitophonis et Leucippes* ſerioris aevi notas continent.

Breuibus adhuc vero notari velim, sic negotium hoc comparatum esse, ut fieri non possit, quin aut DAMIDEM plurima, quae non scripserat, litteris mandasse PHILOSTRATUS mentitus sit, aut ipse DAMIS omnium, qui umquam vixerunt, amentissimus ac mendacissimus habendus sit. Multa nimirum ex eo refert PHILOSTRATUS de orientis, aliisque rebus, quae apud PLINIVM, CTESIAM, aliosque eorum similes leguntur, et ab ipsa dudum experientia falsitatis conuicta sunt. Aut PHILOSTRATUS suo ex adparatu lectionis haec depromsit, aut ipse eorum scriptor et auctor DAMIS est. Quoduis eligas, tota libri causa desperata erit. Si prius, quod aliud PHILOSTRATO nomen, quam impostoris et fallaciis cooperti hominis, competere censes? Cui quidem adsentiri, nullius est, nisi qui mentem amiserit. Quod ex alio mutuatus sit, DAMIDI tribuere, manifestum alios decipiendi studium indicat. Si posterius, ex his tribus vnum simul eligendum erit, aut DAMIDEM itinerum APOLLONII socium minime fuisse, cui omnis tamen Historiae eius fides innixa est: aut oculis aut auribus caruisse, semperque somniantem, cum iter faceret, ambulasse, paucis, insaniisse: aut denique ad summam impudentiam mentitum esse. Sed de his, si vixero et fata velint, uberius in *ad Philostratum Exercitationibus*. Quibus nihil ineptius, nihil turpius, nihil ab omni fide alienius eius Historia cogitari posse, cum indubitatis aliis rationibus, tum ex ipsa temporum computatione, planum facturus sum. ⁴

B b 3

S. X.

⁴ Mann adscripsit haec Auctor: *Fabulam Philostrati Historiam esse vult* PRIDEAUX *Hist. des Juifs* T. II. p. 572. Qui errorem eius de Babylone notat. (M.)

§. X.

Quod tamen DAMIDIS negatum fuit labori, ut famam viri statim augeret, quoniam in obscuro latebat, id MAXIMI et MOERAGENIS Historiae praestiterunt. Ille quidem MAXIMVS, Aegiensis, quem Imperatori cuidam ab epistolis fuisse PHILOSTRATVS narrat,¹ dicta et ob facta ab eo, cum in Aesculapii templo Aegis versaretur, persequutus est.² PHILOSTRATVS labore eius vsus est, et ex eo, quae de rebus Aegis ab eo gestis tradit, depromsit.³ Omnia in illis praeclara sunt ac mirabilia: omnia diuinam testantur indolem, omnia singulari Deorum, AESCVLAPII praesertim, gratia cum polluisse docent. Quocirca satis intelligitur, quid MAXIMVS de eo senserit, quoue simul ingenio et sapientia fuerit. Neque dubium est, plurimos, quibus alioqui superstitio et ineptiae pro religione erant, augustiorem de virtute et prudentia APOLLONII opinionem ex eo acquisivisse. Diu ceterum hoc opus superfuisse et ab EVSEBIO adhuc lectum fuisse videtur. Quod mihi quidem haec eius verba verisimile fecere:⁴ *ο δε Μαξιμος κομιδη Βεαχσα των κατα μερος αυτω πεπραγμενων αναγραψατο.* MAXIMVS autem paucis singularia quaedam facta eius descripsit. Paucis eum scripsisse PHILOSTRATVS non prodidit. Quam ob rem ex ipsa eius lectione didicisse, id videtur EVSEBIVS. Contraria vero MOERAGENI fuisse certum est studia, qui quatuor libris de Historia nostri exposuerat. Quis aut qualis ille fuerit, num ille, quem in sodalibus

¹ L. I. c. XII. p. 14. vbi Olearii notas inspice.

² *Philostrotus* L. I. c. III. p. 5. ed. *Lips.*

³ Vid. L. I. c. XII. p. 14.

⁴ *Libro in Hierockem* c. III. p. 436.

libus suis PLVTARCHVS laudat, ⁵ hodie non satis constat. At quis libri ipsius scopus, qualeue Argumentum fuerit, euidentius est. Legit illum etiam PHILOSTRATVS: at spernendum esse, cum scriptor multa perperam tradiderit, monet. *ε γαρ, inquit?* ⁶ *Μοιραγενες τε προσεκτεον, βιβλια μεν ζυνδεντι-ες Απολλωνιον τετταρα πολλα δε των περι των ανδρα αγνοησαντι.* MOERAGENIS enim nulla habenda erat ratio, qui libròs de APOLLONIO quatuor scripserat quidem, multa tamen eius viri gesta ignorauit. Adsentior Celeberrimo OLEARIO, qui MOERAGENEM in eis non habendum esse, quos PHILOSTRATVS sequutus sit, postremaque verba quibus *τα πολλα των Απολλωνις αγνοήσαι* dicitur; non *de praetermissis*, sed *de male atque perperam traditis* accipienda esse, contendit. ⁷ Aperte quae praecedunt hunc sensum postulant. Et est luculentus ORIGENIS locus, qui egregie eum confirmat. Hic nempe cum CELSVS confutaret, MOERAGENIS librum omnium instar proponebat, ex quo insignes eorum, qui se *Magos* dicebant fraudes et praestigiae addisci possent. Accipe verba: ⁸ *περι μαγίας φάμεν οτι ο βυλομένος εξετασαι, ποτειον τότε και φιλοσοφοι αλοτοι ειπιν αυτη, ει μη, αναγνωτω τα γεγραμμεν α Μοιραγενει των Απολλωνις τε Τυανως μαγικ και φιλοσοφικ απομνημονευματων, εν οις ο μη χριστιανος, αλλα φιλοσοφος, εφησεν αλωναι υπο της εν Απολλωνιω μαγειας εκ αγενεις τινας φιλοσοφικ, ως προς γοητα αυτον εισελθοντας. Εν οις, οιμα, και περι: Ευφρατε πανυ διη-*

B b 4

γησατο

⁵ *Symposiacorum* Lib. IV. cap. V.

⁶ L. c. III. p. 5. 6.

⁷ *Diff. de Apollonio* p. XXXII.

⁸ L. VI. *adu. Celsum* p. 4. 302. ed. *Spenceri*.

ὡς αὐτοῦ, καὶ τινος Εὐσεβίου. De magia hoc tantum dicimus, quicumque vult cognoscere utrum et philosophi capi ab ea possint, annon, legat scripta Moeragenis, qui prodidit APOLLONII Tyanensis Magi et Philosophi res memorabiles: ubi non Christianus, sed Philosophus, ait captos ab APOLLONII magia non ignobiles Philosophos, cum tamquam ad praestigiatores accessissent, et in his, opinor, etiam de famoso illo Euphrate narrat et quodam Epicuræo. Ea sunt haec verba, ut quid opere suo MOERAGENES sibi proposuerit, euidenter ostendant, ac quo numero is APOLLONIUM habuerit, simul indicent. Praestigiatores eum esse putabat et circulatorem quamquam ex versutissimis et callidissimis, qui ipsos etiam Philosophos non imperitos in errorem induxerit. Qua cum, in eum voluntate fuerit, quis PHILOSTRATUM aures ei praeuisse censeat, aut quis, cur eius opus contemserit, nec HIEROCLES in scriptoribus de APOLLONIO apud EVSEBIUM illud posuerit, causam requirat? Nempe quam MAXIMVS et alii magnificam de eo opinionem in animis hominum accenderant, hic penitus exstinguebat, ac apud turpissimos mortalium, quem illi diuinum clamabant, commorari iubebat. Dubia itaque statim post fata APOLLONII erat fama. Vulgus aliique, quorum inueterata credulitas, maxime honoribus eius fauebant, ac Deorum immortalium credebant amicis. Prudentiores autem philosophi, in quibus MOERAGENES, in deceptoribus ac nequitiae magistris, qui plebem circumueniunt, eum habere non dubitabant.

§. XI.

Praeualebat posterior haec opinio et vires sensim sibi acquirebat. Illa, si nonnullorum, eorum tantum infidebat animis, quibus aut agreste erat ingenium, aut quorum memoriam eius non deleri intererat, quales Deorum erant sacrificuli. Dedisse aliquid honori eius HADRIANVM, Imperatorem, viros doctos existimare intelligo, sed ut, quamnam opinionis huius causam habeant, non perspiciam. PHILOSTRATVS HADRIANVM *dogmata Pythagorae*, quae ex antro Trophonii noster retulerat, una cum quibusdam eius epistolis, Antii, quo maritimo Italiae oppido mire delectabatur, collocasse et in palatio asseruisse coniicit. Coniicit, inquam: nihil enim nisi meram, quam forte conceperat suspicionem proponit. Quod eruditissimos viros non animaduertisse miror, qui id a PHILOSTRATO pro indubitato adfirmari, et propterea honore nescio quo ab HADRIANO eum decoratum esse, sibi persuaserunt. Dixerat scriptor, quem nominauimus, Antii incolas libellum illum, *dogmata Pythagorae* inscriptum, suo tempore adhuc custodire. Modum deinde adiungit, quo ille fortassis ad hanc urbem perferri potuerit, sibi, ait, verisimile videri, HADRIANI id factum esse auxilio, cuius ibi palatium et Bibliotheca etiam fuerit. περι δε τε βιβλις τετε γνωμη αποπεφανθω μοι, διακομισθηναι μεν αυτοι βασιλει Αδριανω υστερον, ο τε αη και τινας των τε Απολλωνις επιστολων, ε γαρ δη πασας γε, καταμεναι δε es τα βασιλια τα εν τω Ανδιω, οis μαλιστα δη των περι την Ιταλιαν βασιλειων εχαιρεν. At de libello ipso quid sentiam exponam: nempe ad ADRIANVM postea delatum censeo, una cum Apollonii epistolis aliquot, omnes

B b 5

enim

enim adeum non peruenere: relictumque in Palatio quod Antii erat, quo maxime omnium eorum, quae in Italia essent, ille Imperator delectabatur. Nihil pro certo venditat: suspicionem aperit, quae duobus innixa fundamentis est. Intulit hunc librum fortassis Antio HADRIANVS: nam saepissime ibi commorabatur, et curiosissimus rerum eiusmodi explorator erat. Quae diuinatio cum admodum sit lubrica, ipsam pariter rem longe incertissimam esse liquet. Quamquam quid tandem honoris consequutus esset APOLLONIVS, si librum hunc, eiusue epistolas sibi suaeque Bibliothecae Imperator adseruisset? Si quid omnino, parum certe. Hominum, quos fama aut infamia nobilitauit, scriptiones eodem studio a curiosioribus conquiruntur. Nec melior idcirco BRVNVS aut GODOFR. a VALLE, si eorum opera propter raritatem adcuratius inuestigentur. Exstat ceterum eruditissimi viri, FRANCISCI BLANCHINI, *Epistola de lapide Antiate, in qua agitur de villa Adriani in Antiati colonia sita, libro APOLLONII Tyanaei ibi dedicato et eiusdem asseclis.*¹ Quae num aliquid de nostris hisce rationibus aduersetur, in medium adduxerit, ii dixerint, quibus eam videre contigit. Nos famam APOLLONII iam persequemur. Fieri non poterat, quin ea sensim decresceret ac obliteraretur. Paucos admodum, secus ac reliqui Philosophorum, sectatores ac discipulos reliquerat: id quod ipsi EVSEBIVS haud obscure exprobat: Postquam enim nulla eius monumenta exstare monuisset, ita pergit:² ταυτη τοινυν και τις παλαι σοφης ζηλωτας τε και διαδοχες ποιησαδων της

¹ Romae 1698. in 4.

² Libro in Hieroclem c. VII. p. 434.

της αρετης. αθανατον ως αληθως ανθρωποις παρε-
 χημενους το κατορθωμα. *Atque ea ratione antiqui
 sapientes virtutis suae imitatores successoresque sibi
 parauerant, immortale generi emolumentum prae-
 bentes.* Quos vero reliquerat disciplinae suae con-
 scios, ii erant, quorum opera magistri existima-
 tio laedebatur potius, quam extollebatur, scele-
 ratissimi nimirum post hominum memoriam im-
 postores, et ad plebem quouis fallaciarum gene-
 re decipiendam aptissimi. Erat ex illis magister
 illius Alexandri, quem *Pseudomanti* suo LVCIANVS
 elegantissime perstrinxit. Ex quo quidem libel-
 lo non mediocre detrimentum honores accepisse
 APOLLONII, nemo facile inficiabitur. Nebulo
 enim ille, cuius stupendis plane fraudibus laruam
 detrahit, eius fuerat hominis discipulus, qui ex
 APOLLONIO, cuius ciuis erat, sua hauserat. Qua-
 lis igitur APOLLONIVS haberi potuit, cuius secta-
 tores cunctis sceleribus cooperti et mendationum
 pleni deprehendebantur? *EUPHRATIS* praeterea ad-
 huc commentarii exstabant, quod ex *SVIDA* di-
 scitur,³ quibus multorum eum flagitiorum su-
 spectum reddere conatus erat. Qui tamen num
 ab accusatorio libello, quem aduersus APOLLO-
 NIVM DOMITIANO obtulit, quod mihi probabilius
 videtur, differant, aut ab eo non diuersi sint,
 quod *OLEARIO* visum,⁴ iam non disputo. Igitur
 in vltimum discrimen APOLLONII adducebatur pu-
 blica existimatio; illis quidem, qui ingenio cete-
 ris superiores sibi videbantur; Epicuraeis aliisque
 turpissimum quaestus genus ac circulatorum insa-
 mia artificia, his, quorum ad vulgi opinionem
 ad-

³ Voce Σοφικλης.

⁴ *Notis ad PHILOSTRAT.* p. 12.

adcommodatior erat sapientia, Magiae crimen aperte ipsi obiicientibus. Vtriusque accusationis testes exceptione maiores habeo, illius LVCIANVM, huius APVLEIVM, vtrosque saeculi secundi scriptores et quidem aequales fere. Dignissima notatu prioris verba sunt, quae iam describo: ο δε αυτος εκεινος δημοσιος μεν δηθεν ιατρος ην, ηπιστατο δε κατα την Θωνος τε Αιγυπτιου γυναικα, Φαρμακια πολλα μεν εαδλα μεμιγμενα, πολλα δε λυγρα. ων απαντων κληρονομος και διαδοχος (Alexander nempe, de quo loquitur hoc libro) αυτος εγενετο. ην δε ο διδασκαλος εκεινος και ερασης το γενος Τυανευς τω Απολλωνιω τω Τυανει πανυ συγγενομενων και την πασαν αυτε τραγωδιαν ειδοτων. *Atque is apud populum Medicinam profitebatur, et norat quemodmodum Tonis Aegyptii coniux pharmaca mixta salubria multa et noxia multa, quorum omnium haeres hic et successor fuit. Porro doctor ille et amator, natione Tyanæus erat, ex iis qui cum illo APOLLONIO Tyanæo versati erant, totamque illius tragoediam pernouerunt.* In discipulo, et discipuli intimo ipsum hic magistrum, APOLLONIVM, depictum vide. Ad impostorum, nebulonum, sceleratorum subsellia omnes ablegantur. Vitam speciatim nostri τραγωδιαν vocat, cuius quidam eius assecularum fuerint conscii: sed eam tamen simul esse innuit, cuius non tanta fuerint mysteria, vt ab oculatioribus ignorarentur. Ad-dit hisce enim: ορας εξ οιας σοι διατριβης ανθρωπον λεγω; *Vides quam e schola hominem tibi refero.* Parum gloriosa, pro APOLLONIO! Sic de eius loquitur Schola, ac si doctioribus tamquam fraudum officina satis esset cognita, tamquam notissima omnium fuisset palæstra, cuius vulgus quidem

dem arcana praeterierint, non alios, Epicuræos imprimis et Christianos, quos ALEXANDER ille sacris suis interesse nolebat. Ille certe, qui in eam concessere sententiam, nequitiarum magistrum fuisse APOLLONIVM, abunde, quibus eum exor-
nent, in LVCIANI libro reperient. Vix coruus enim coruo in multis similior, quam ALEXANDER Luciani APOLLONIO. Vterque maior Pythagora, minimum par illi praedicatur. Vterque AESCV-
LAPII fauore et singulari floret beneuolentia. Vter-
que prodigiis eo loco inclarescit, quo se palam
conspiciendum salutare hocce numen praebebat.
Vterque infinitis ab eodem laudibus comulatur,
ille ut vates, hic ut castissimus et maximus, qui um-
quam vixissent, mortalium. Atqui alter praeesti-
giorum turpissimus: num melior ergo alter?
Nobile par fratrum, cui prima inter fraudum arti-
fices laurea optimo iure debetur. Sed hanc com-
parationem aliis perficiendam relinquo, qui hic
non de ipsa rei veritate, sed de hominum opini-
one commentor. Magiae potius a multis ipsi in-
tentatae testem APVLEIVM excito. Hic ipse Phi-
losophus coram CL. MAXIMO, Pro-Consule Afri-
cae, a SICINIO AEMILIANO criminis huius insimula-
tus erat. Defensionem itaque pro se parabat,
quae omnium adhuc in manibus versatur. Ea ve-
ro APOLLONIVM in Magis illis, quos rumor po-
tissimum celebrauerat, collocat. Digna eius sunt,
quae audiamus, verba:^s *Si una causa vel minima
fuerit inuenta, cur ego debuerim Pudentillae nupti-
as ob aliquod meum commodum appetere. Si quam-
libet modicum emolumentum probaueritis, ego ille
sum, Carinondas vel Damigeron, vel is Moses, vel
Ian-*

^s APVLEII *Apologia*, p. m. 317. 318. ed. *Amstel.* 1624. 13.

*Iannes,*⁶ *vel APOLLONIUS, vel ipse Dardanus, vel quicumque alius post Zoroastrem et Hostanem inter Magos celebratus est. Vide quæso, Maxime, quem tumultum suscitavit, quoniam ego paucos Magorum nominatim percensui. Quid faciam tam rudibus, tam barbaris? Doceam Rufinum, hæc et multo plura alia nomina in Bibliothecis publicis atque clarissimos scriptores me legisse. Nemo locum, qui hic APOLLONIO assignatur, homini inuidebit. In iis censetur magis, qui omnium celebrati sint sermonibus. Nomen eius apud clarissimos scriptores in Bibliothecis publicis in Magorum ordine inueniri additur. Non diu porro post mortem eius hæc pronuntiata sunt. Ante sæculi enim secundi medium hanc exaratam esse Apologiam ex temporum computatione et Proconsulatu MAXIMI constat. Ecquid igitur est, quod de mala eius fama clarius testari possit. Senserit ipse aliter*

⁶ Sic in meo codice optime legitur. Alii libri habent, vel *Hismoses*, vel *Ioannes*. Celeb. OLEARIVS *Dissert. de Apollonio* p. XXXIII. legendum esse monet: *vel hic Moses vel Ioannes*. Satis sese probat posterioris vocis emendatio. Quis enim quæ de *Ianne*, ut Magorum princeps, a multis prodita sunt ignorat? Consulantur tantum interpretes ad 2 Tim. III. 8. Venerat et eadem in mentem magnis viris SAM. BOCHARTO *Hierozoico* L. II. c. LIII. opp. T. I. p. 645. HENR. HAMMONDO *not. in N. T.* p. 419. ed. nov. aliisque. Sed præ *hic Moses* libri mei et BOCHARTI lectio mihi placet: *is Moses*, quæ cum præcedentibus *sive ille Cariondas* bene conspirat. Quamquam an emendatione hic omnino opus sit dubito. Varia nomina MOSIS inter gentes fuisse, eumque mox *Adamosen*, mox *Thermosen*, appellari, observatum est. Quid si ex his appellationibus una fuerit *Hismoses*? Ceterum ut meus liber, sic et IULIANVS FLORIDVS in *editione Apuleii, Delphini* vñbus destinata, p. 544. legit.

ter APVLEIVS, ac, quæ forte erat sapientia, nil nisi vulgare et humanum APOOLLONIVM possedisse crediderit. Ex eo tamen, quod hæc verba in iudicio loquitur, etiam confidenter decernit, facile intelligitur, non faciem solum mortaliū, sed et paullo sapientiores malarum artium ei crimen obieciſſe, rumoremque de magia eius in Africa publice receptum fuiſſe.

§. XII.

Sed quid Africam tantum dico? Vbiuis fere parum integra eum exiſtimatione laboraſſe, ipſemet ineptiſſimus eius præco, PHILOSTRATVS, non diffitetur. Qui, cum circa tertii ſæculi initium ſcripſerit, perſpicuum ſimul teſtimonium exhibet, ſiniſtram quæ poſt fata eius ſtatim coeperat, famam non exſinctam aut diminutam, ſed auctam potius fuiſſe, ſicque nullum ſapientum ſecundo præclare de eo ſenſiſſe. In ipſo ſtolidiſſimi operis exordio ſtatim viri rationes non ſatis hucusque perſpectas fuiſſe, conqueritur. Non deſuiſſe quidem, qui aliqua eum laude non indignum cenſuerint; neminem vero diuinæ eius ſapientiæ idoneum ſatis cultorem exſitiſſe¹: *ἔγω οἱ ἀνδρωποι γινωσκον ἀπο τῆς ἀληθινῆς σοφίας, ἣν φιλοσοφῶς τε καὶ οὐκ ὀγίως ἐπησκοῦσεν. Nondum nouerunt eum homines ex vera ſapientia, quam caſte, et ut Philoſophum decet, excoluit: ἀλλ' ὁ μὲν το, ὁ δὲ ἐπαινεῖ τὸ ἀνδρὸς. Sed alius quidem hæc, alius vero alia ex parte hominem laudat. Id, ni fallor, dicere vult, aliquos non plane nullam philoſophiæ cognitionem, aut virtutum decus in eo fuiſſe, exiſtimari, qui vero ante ſe humana forte*

ma-

¹ Lib. I. d. II. p. 3. conf. CROVSANZ *cinq Sermons* p. 98 f.

maiolem dixerit, fuisse neminem. Sine dubio MAXIMUM, Aegiensem, excipit, qui, ut supra tam monuimus, PHILOSTRATO superstitione et mendaciis minime cedit. Nos vero, bone vir, multum ob haec verba tibi debemus, qui si quo loco, hic candidissimus es. Nullo absque negotio exigua et obscura floruisse fama APOLLONIVM ante Te concedimus. Tu vero videris, quemadmodum id cum tuis narrationibus concilies, et annon hoc pacto Tuae DAMIDISQUE tui fidei graue vulnus inflixeris? Nemo enim nostrum percipit, qua ratione is, qui cunctos superauerit sapientia et prodigiis, qui terrarum orbem miraculis illustrauerit, tam tenui et prope nulla in laude versari potuerit. Sed addit homo, alius in vetitae eum sapientiae et artificiorum Magicorum inuidiam adducere: ο δε επειδη μαγοις βαβυλωνιων και Ινδων βραχμασι και τοις εν Αιγυπτω γυμνοις συνεγενετο μαγονηγουντο αυτον και δαβαλασιν ως βιαίως σοφον καικως γινωσκοντες. Imo et alii eo quod cum Babylonicorum magis et Indorum Brachmanibus et in Aegypto Gymnosophistis versatus fuerit, incantatorem eum fuisse arbitrantur et quasi magica vi sapientem calumniantur, male iudicantes. Ipse quidem hanc inuidiam a capite eius amoliri studet: sed ita frigide ac supine, ut satis militem sine viribus fuisse appareat. Placet defensionem hanc curatius excutere, ut ex ipso operis limine quid de eo habendum sit perpiciatur. Ex necessitudine quae cum Persarum, Indorum et Aegyptiorum sapientibus ipsi intercesserat, quidam Magiae eum postulabant. Mirum statim tot stupenda facinora, quae DAMIS ab eo facta commemorat, accusationi materiam non praeuisse. Fortissimum ea, fortius certe

certe illo cum Indis commercio, argumentum suppeditare potuissent. Igitur quid hoc rei, quod familiaritatem cum sapientibus quibusdam suspectis tantum in testimonium adducunt? Aut grauius erro, aut facta illa ignorabant. Quid de te, iam *optime Damis*, fiet, qui in ipso orbis terrarum theatro ea gesta esse narras? Audiamus iam responsionem Rhetoris nostri. Inficetum, ait, hoc accusationis genus esse. EMPEDOCLEM, PYTHAGORAM, DEMOCRITVM familiarissime iisdem vsos fuisse sapientibus, nec tamen artis magicæ inuidiam subiisse: PLATONEM quoque, cui magna fuerit, cum sacerdotibus Aegyptiis consuetudo, numquam criminis ipsius insinulatum fuisse. Eximiam vero defensionem cognoscite. APOLLONIUS non ideo Magus habendus est, quoniam cum Indis versatus est. Sapientum enim id hominum genus adiere, neque tamen veneficii existimati sunt conscii. Quasi vero de eo quaestio esset; an viri isti Magiae postulati fuerint: nec potius de eo: annon Magi fuerint, quod ante omnia PHILOSTRATVS euincere debuisset. De quibusdam enim eorum, quos nominat PYTHAGORA praecipuae, sub iudice adhuc lis erat. At vero deinceps, quid APOLLONIO cum his sapientibus? Accesserint hi Indos et Aegyptios discendi causa, ut ex variorum opinionibus iter sibi ad sapientiam pararent. Quod hos excusat, non purgat illum; quem omnibus istis longe praestantior, cunctarum linguarum, eius etiam, quae passerum est, peritum, germanum Deorum Aesculapii in primis et Herculis, fratrem, virum, quem nulla vincula tenere, nec abditissimi mentium recessus fugere poterant, PHILOSTRATVS exhibet. Quam

is quaeso ob causam tot subiit molestias, ut conspectu Indorum aliorumue frueretur? Didicisse eum plurima ex illis, arcana ope eorum percepisse, sententiasque eorum libris propagasse, nec Historicus eius, nec ipse APOLLONIUS Apologia ad Domitianum inficiatur. Iam Magi fuerint aut non fuerint Indi, reliquaque turba, perinde est. Quodcumque eligas, ingentem APOLLONII existimatio ruinam minatur. Si Magi, a qua sententia non nimis abhorret PHILOSTRATUS,² nulla maior vesania cogitari potest, quam Deorum amicum, cui partem nulla aetas viderat, iis nominibus socium dare, quos Diis inuisos esse semper erat creditum? Magos adiit: Magorum praecepta hausit eorumque disciplinae tradidit. Quid inde? Ergo nihilo ipse melior. Si non Magi, sed homines rerum naturalium scientissimi, mortaliumque sapientissimi, iterum iter ad eos dedecori erit APOLLONIO. Longe enim minor his fuerit necesse est, quorum causa tot suscepit molestias, ut melior eruditione eorum redderetur. Qui ergo omnium post hominum memoriam sagacissimus et vere diuinus esse potuit? Quid futurorum praescientia, humanarum cogitationum, omniumque linguarum cognitione praestantius? Haec omnia vero, antequam ad Indos migraret, iam erant, si PHILOSTRATO fides, in APOLLONIO. Et tamen quod merito rideas et mireris, vir iste prodigiosus et ad stuporem usque sapiens mox omnem istam diuinam scientiam, mirabili quadam commutatione, amisit, eiusue loco summam possidet ignorantiam sciscitatur puerorum more ex Indis: quaestiones proponit: opinion-

² Vid. L. VIII, c. V. p. 325, coll. *Apologia* p. 336.

nionibus eorum animum addicit. Vnde, bone vir, tam subita rerum conuersio? Vnde tot in tanto viro ignorantiae et stupiditatis signa? Quid si vero Indos istos delirasse, ex ipso planum sit PHILOSTRATO? Ego quidem quoties homines istos differentes audio, aut siccorum deliria aut vinolentorum somnia mihi legere videor. Nec quemquam ratione praeditum fore puto, qui aliter sensurus sit. Tales vero si praeceptores, qualis discipulus APOLLONIVS existimandus erit? Sed audiamus PHILOSTRATVM ad alterum accusationis fundamentum respondentem. Dicebant accusatores, praesensisse quaedam ac antequam fierint sciuisse APOLLONIVM. Nihil ex eo sequi, defensor reponit. SOCRATEM etenim et ANAXAGORAM eodem iure magos appellandos esse, quorum ille nonnulla a Daemone suo edoctus fuerit, hic pluuiam et ruinam domus instare aliaque nonnulla, praesagiuerit. Haec vero si defensio valet, actum erit de omni stupenda ista APOLLONII sapientia. Qualis SOCRATES non imprudens interdum diuinator, et ANAXAGORAS, causarum naturalium non ignarus, fuisse perhibetur. Quis hanc ei gloriam inuidebit, ex causis naturalibus de pluuiiae, venti, similibumque ortu eum aliquid praemonere potuisse? Diobolaris haec est sapientia, quae in nostros aratores cadit vsu de eiusmodi rebus edoctos. Sed et actum erit de omni PHILOSTRATI auctoritate et industria, qui nunc hominem omnibus numeris absolutum nobis fingit; vatem incredibili perspicacitate praeditum, qui passerulorum etiam sermones intellexerit: eo vero loco, quo infamiae abstergenda erat nota, vix exilis cuiusdam sapientiae vmbram, heroi suo

relinquit, ac ad eiusmodi exempla prouocat, quae aut prudentiam, aut rerum naturalium peritiam quamdam arguunt. Sed mittamus hominem, ac ad APOLLONIVM reuertamur. Eo cum res eius secundo saeculo statu locoque essent, nullum vere dubium est, quin mox penitus fuissent collapsurae, omneque eius nomen interituum. Commode vero desperatis eius opibus subueniebat IULIA, Septimii Seueri coniux. Nacta haec DAMIDIS, si fides homini, qui eos offerebat, commentarios, PHILOSTRATO, qui tum in eius versabatur aula, id dedit negotii, ut eos expoliret et ederet. Ac is strenue quidem hoc defungebatur munere, magnumque illud *de vita* APOLLONII opus conscribebat, putidisque exornatum mendaciis publici iuris faciebat.³ Reuisciebat itaque, extincta et prope iam et pessime habita APOLLONII fama. Fieri quidem aliter haud poterat, quin viri intelligentes stuporem fastidirent hominis, multique peius etiam de isto sentire inciperent. Recte etenim ab EVSEBIO aliisque adnotatum est, plus ad inuidiam viro comparandam, quam ad laudem conciliandam totum hocce opus valere, quod cum aliis erroribus, tum

³ GVIL. PHILANDER *Adnot. in VITRUVIVM* L. VIII. c. II. p. 315. esse quosdam animaduertit, qui sub *Philostrati* nomine *Lucionum* latere existiment. Propriam sine dubio sententiam dicit. In qua tamen nullam inesse verisimilitudinis speciem tum res ipsa declarat, tum doctissimi viri THOM. MALVENDA T. I. Lib. I. *de Anticristo* c. XVII. p. 34. (Vid. CRENII *Animaduersf. Philol. et Histor.* P. XI. p. 227. 228.) et GERH. IO. VESSIVS *de Historicis Graecis* L. II. c. XV. p. 232. 233., qui *Gilbert Cognatum* in eandem propendere opinionem notat, ostenderunt.

tum manifestis laborat contradictionibus. Verum tamen, ut nihil tam insulsum atque insipidum, quod ad aliquorum tamen palatum non sit, sic etiam non deerant imbecilli iudicii homines, qui ex eo volumine ad maiorem de APOLLONIO opinionem fouendam excitarentur.

§. XIII.

Qui SEVERI in imperio successor erat, M. AVREL. ANTON. CARACALLA paullo post heroum honoribus eum prosequabatur seu *ἡρώων*, ut DIO CASSIUS vocat, ei excitabat. *Magis et praestigiatoribus*, verba eius ex versione GVIL. XYLANDRI recito,¹ ita delectabatur, ut Apollonium Cappadocem, qui floruerat DOMITIANI temporibus, laude et honore affecerit (hic praestigiator fuerat sollers et Magus) eique monumentum faciendum curauerit. Magnus dubitandi locus hic nascitur, an unquam ultra promissa Imperator progressus sit ac vere aedem homini dedicauerit. Cui enim non mirum videatur, qui post hunc in coelum laudibus eum extulere, silentio penitus rem tantam praeteriisse? Et quanam, quaeso, causa, quare illud destructum sit monumentum, concipi potest? Quod si vero DIONIS auctoritatem valere iubeamus, nihilo minus tamen non exigui erroris reus esse videtur. Putat is, hoc monumentum summi CARACALLAE erga supersticiosas artes studii signum fuisse. Ego vero admodum infirmam hancce rationem censeo longeque iudico probabilius, IULIAE matris precibus victum Imperatorem eo processisse dementiae. Quanta in APOLLONIVM voluntate foemina illa fuerit, quamdiu

Cc 3

PHI-

¹ *Histor. Lib. LXXVII. p. 839. ed. Francof. 1692. in 8.*

PHILOSTRATI permanebit opus, manifestum erit. CARACALLAM vero in plurimis ei obtemperasse, ipse Dio prodidit. Quid mirum ergo, impetrasse eam ab Augusto, ut, cui tantopere fauebat, Philosopho, singulares, eosque publicos honores decerneret? Qualescumque vero illi fuerint, non diu eos durasse, euidens est. Consequentium temporum scriptores ad vnum omnes tale monumentum nesciunt, nullumque eius cultum commemorant. Nihilo tamen minus eximia quaedam viri veneratio apud multos relinquebatur. Cuius quidem optimus aliqui Princeps ALEXANDER SEVERVS, quem A. C. CCXXIII, imperio admotum esse constat, illaudabile exemplum praebeat. Is nimirum imagini eius in larario, quotidianis sacris destinato, inter summa sanctimonia viros locum faciebat. Audiamus AELII LAMPRIDII verba: ² *Matutinis horis, inquit, in larario suo (in quo et diuos principes, sed optimos electos, et animas sanctiores in quibus et APOLLONIVM, et quantum scriptor suorum temporum dicit, Christum, Abraham et Orpheum et eiusmodi ceteros³ habebat ac maiorum effigies) rem diuinam faciebat.* Vnde haec reuerentia? Vnde honor iste? Ex PHILOSTRATI sine dubio chartis, cuius Historia non diu antequam hic imperium adipisceretur, exarata erat. Non tantum tamen hunc honorem fuisse, quem SEVERVS ei habebat, censeo, quantum doctissimi viri putant, qui in Diis numeratum eum est ab Imperatore, ex hoc loco testatum iudicant. Parem eum,

² *Vita Alexandri c. XXIX. p. 328. ed. Obrechtii.*

³ Alii libri habent: *huiusmodi Deos.* At, quam nos exhibemus, lectionem optimae notae codicis habent.

eum, insigni quodam animi stupore, seruatori nostro esse sentiebat, vt LAMPRIDIUS diserte docet. CHRISTVM vero idem alio loco, licet in larario esset, tamen inter Deos non receptum fuisse, testatur. CHRISTO, ait, ⁴ *templum facere voluit, eumque inter Deos recipere.* CHRISTVS igitur si Deus non habebatur, qui eiusdem credebatur, notae, APOLLONIVS pariter isto honore caruit. Quod in larario effigies eius fuerit, rem minime conficit. Erant et in eo maiorum effigies, quos cum Diis eum composuisse, nullo modo credibile est. Sed honorabat tamen hominem, magni faciebat, diuinis animi dotibus instructum fuisse, existimabat. In quo quidem, vt fieri solet, plurimos principis imitatos fuisse exemplum, a veritate non alienum est. At qui diligentius cuncta ponderare consueuerant, neque rerum externa commouebantur specie, pristinam, quae de eo inualuerat opinionem non dimittebant. DIONEM CASSIVM iam produxi, qui, quid PHILOSTRATVS diceret, quidquid Imperatores agerent, ad vilem praestigiatorum turbam eum deprimit. Circa medium saeculi tertii suos *contra Celsum* libros ORIGENES consignabant: in quibus, quod in superioribus demonstrauius. ⁵ MOERAGENIS auctoritatem sequitur ac inter Magos eum adsidere iubet. Plura nobis testimonia tempus eripuit: at non iudicandi, facultatem, cuius ope quam hi suam fecerunt, sententiam longe pluribus probatam fuisse, colligimus.

C c 4

§. XIV.

⁴ C. XLIII. p. 342.⁵ §. X.

§. XIV.

Ad finem fere iam properabat annumque agebat CCLXXII. tertium a nato seruatore saeculum, cum AVRELIANVS Imperator, bello aduersus ZENOBIAM implicatus Tyanam, Philosophi nostri patriam, copiis cingeret. Accidisse tum aliquid ferebatur, quod, licet fabulosum, famam tamen eius mirum in modum amplificare potuit. Publice iratus edixerat Imperator, se Tyanam euerfurum esse, eo quod obstinatius ageret. Postea vero satius ducebat, parcendum vrbi esse. Repentinae huius mutationis APOLLONIVS perhibebatur causa esse, qui, vt ab omni crudelitate in patriam abstineret, Imperatorem commonuerit. FLAV. VOPISCVS mirabilis rei testis est: cuius verba etsi paullo longiora, vt hic integra exhibeam, negotium postulat: ¹ *Taceri non debet res quae ad famam venerabilis viri pertinet. Fertur enim AVRELIANVM de Tyanae ciuitatis euerfione, vera dixisse, vera cogitasse: verum APOLLONIVM Tyanaeum celeberrimae famae auctoritatisque sapientem, veterem Philosophum, amicum verum Deorum, ipsum etiam pro Numine frequentandum, recipienti se in tentorium, ea forma qua videtur, subito adstitisse, atque haec, Latine, vt homo Pannonius intelligeret, verba dixisse: AVRELIANE, si vis vincere, nihil est, quod de ciuium meorum nece cogites. AVRELIANE, si vis imperare, a cruore innocentium abstine. AVRELIANE clementer te age, si vis viuere. Norat vultum, Philosophi venarabilis Aurelianus, atque in multis eius imaginem viderat templis: denique statim attonitus, et imaginem et statuas et templum* *eidem*

¹ Vita Aureliani c. XXIV. p. 578. f. ed. Obrechtii.

videm promisit, atque in meliorem rediit mentem. Haec ego et a grauius viris comperi, et in Vlpiae Bibliotheca libris relegi, et pro maiestate Apollonii magis credidi. Habemus Historiam, prodigiosam sane. VOPISCVS credere non dubitat. Nihil reliquum est, quam vt dispiciamus, num nos quoque fidem habere possimus. At quis possit, cum, si omnibus vestigiis res indagetur, miraculi ne vmbra quidem remaneat. Principio quidem AVRELIANI tempore hoc de viso nihil fuisse auditum, sed VOPISCI aetate confictum esse, sunt quae forte nonnullis persuadeant. Templum vouisse dicitur Aurelianus, imaginem, statuas. Vbi vero templum illud? Nusquam sane gentium: quod iam in superioribus euicimus. Veri tamen simile est, etiamsi vel finxisset tantum Imperator, sibi eiusmodi quid accidisse, quo felicius milites falleret, votis satisfacturum fuisse. Deinceps quando VOPISCVS scribebat? DIOCLETIANI temporibus, quibus omnia sollicitate conquirebantur, quae famae APOLLONII consulere poterant. Quam facile otioso cuidam fuit, qui quae in obsidione Tyanae contigerant, non nesciebat, eiusmodi quid comminisci, vt heroi suo nouum decus accederet? Haec licet ita sese habeant, vt aliquos fortassis commotura sint, mihi tamen sic praeliari non placet. Quod si enim vel maxime concedamus, in vulgus portentum hoc, cum Aurelianus Tyanam oppugnaret, emanasse, tamen ad debellandam illud machinae non desiderabuntur. Ante omnia quidem animaduerti volo, dictum a VOPISCO relinqui, num vigilantem an dormientem Imperatori APOLLONIVS adparuerit? *Recipienti, ait, se in tentorium adstitit.*

Cc 5

Lubri-

Lubricae voces et ambiguae! ex quibus nihil testati eruitur. Videntur tamen posteriori fauere sententia, ac cum ad quietem sese Augustus componeret, prodigium euenisse docere. Fuerit ergo somnium, et nullus contra veritatem ostenti pugnabit. Nouimus quantopere dormientibus imaginationis illudant vires, qui cum animi quadam contentione res contemplari solent. Nouimus iis id praesertim vsu venire, quos cura, metus, aut aliae mentis commotiones suspensos tenent. Quis igitur magnopere admiretur, quiescenti AVRELIANO, qui viri imagines saepius attente considerauerat, et praeterea futurorum expectatione non leuiter distrahebatur, visum eiusmodi oblatum fuisse? Hac qui vti volet obseruatione, omnem facile prodigii huius auctoritatem eneruabit. Ego vero ista nondum contentus, hanc eiusmodi explicationem iam adferam, quam se omnibus probaturam, fraudemque aperturam esse, confido. Statum, in quo tum versabatur Imperator ante oculos nobis ponamus, et confestim ad militum animos emolliendos omnem rem fraudulenter excogitatam esse, persuasum erit. Cum Tyanam occlusam reperisset, ira accensus dixerat. *Canem in hoc oppido non relinquam,*² aperteque depraedationem et euerfionem eius militibus sponderat. Hi, adductis in spem praedae animis, acrius pugnabant, moxque, Heraclammonis adiuuante proditione, vrbs capiebatur. Interea promissi poenitentia, quibus de causis incertum AVRELIANVM subierat. Milites vero expugnato oppido, copiam vastandi et diripiendi eius sibi fieri confestim postulabant.

² VOPISEVS l. c. §. XXIII. p. 577.

bant. Quid agendum? Augustus proposito decedere nolebat. Ideo mitigandi erant; ne in seditionem indignatio erumperet, militum animi. Elusisse quidem eorum postulata noua dicti sui interpretatione dicitur: *Canem negaui in hac urbe me relicturum: canes omnes occidite.* At qui ista explicatione ferocia, componi potuisse ingenia sibi persuadet, is viderit, ne perurbanos et festiuos homines milites fuisse simul statuatur. Qui AVRELIANVM vero, sic motus omnes sedatum iri, credidisse putat, is hominem bellicosum et in militia strenue excitatum, omni prudentia et experientia caruisse existimat. Non ii sunt barbari, ferique homines quibus caedes et rapinae voluptatum loco sunt, quique aliorum bona spe iam deuorant, ut iocosa quadam sententia demulceantur. De fortiori itaque simul circumspiciendum erat remedio, quo ab omni tumultu arcerentur. Quid vero vulgi mentem vehementius religionis quadam specie ferit? Quid priscis Romanis vilitius hoc fallaciae genere fuit? More ergo maiorum rumor ille disseminabatur, non leuitate quadam, sed diuina actum fuisse commonitione Augustum, ut urbem inuiolatam conseruaret. Bellum inuentum! Iam omnia tranquilla: Iam nihil seditiosi miles Deorum immortalium metu attonitus, religione loci pauidus turbarum obliuiscitur, praedae spem libenter amittit, Imperatoris sapientiam admiratus. Et quis tandem ostenti lectis? Praeter AVRELIANVM nemo. Habemus natales mirabilis istius visi, quibus certiores dari non posse, quilibet, opinor, confitebitur. Iam ratio quoque patet, quare nullum postea templum APOLLONIO dedicatum sit. Seditionis

ditionis etenim formidine solutus Imperator, vota soluere neglexit sine omni ratione concepta.

§. XV.

Quamquam vero adeo manifesta fraudis indicis prodigium hocce continet, nullo tamen modo, quin plurimos e faece Romuli isto tempore ad APOLLONII venerationem incitauerit, dubitari potest. Non rationibus enim, sed rumoribus in varia vulgus ducitur. Quae me prope causa commouet, ut hac tempestate NICOMACHVM quae de APOLLONIO reliquit litteris consignasse putem SIDONIVS APOLLINARIS eius epistola ad EVRICI Regis senatorem, LEONEM, meminit. APOLLONI PYTHAGORICI, ait,¹ *vitam, non ut NICOMACHVS, seniore Philostrati, sed ut TASCIVS VICTORIANVS e Nicomachi schedio exscripsit, quia iusserat, nisi: quam dum parere festino celeriter, eiecit in tumultuarium exemplar, turbida, et praeceps, et opica translatio.* TASCIVS ille, cuius homo notae fuerit prorsus ignotum est. De NICOMACHO coniecturae quaedam produci queunt: quis qualique ille fuerit, primo quaeritur deinde quid ad vitam et historiam APOLLONII illustrandam conrulerit. Non ignobile NICOMACHI GERASENI inter eruditos nomen est, cuius inter alia *αἰσθητικὴ* exstat. Hunc a SIDONII *Nicomacho* diuersum haud esse, Io. IONSVS, vir eruditissimus, contendere non dubitat.² Hominis quidem aetas non leue ipsi dubium commouet. Ex CASSIODORO nouimus GERASENI illius *αἰσθητικὴν* Latine

¹ Lib. VIII. epist. cp. III. p. 462. ed. Paris. 1599. in 4.

² De scriptoribus Histor. Philos. L. III. c. XIII. p. m. 289.

Latine ab APVLEIO translata esse, qui sub MARCO potissimum floruit. PHILOSTRATVS vero, ut iam notauimus, sub SEVERO Historiam suam composuit. Nimis diuturnum itaque vitae spatium GERASENO videtur decerni, si iam ante MARCI tempora et post SEVERI imperium libris eum inclaruisse statuatur. IONSIVS hoc ita tolli posse dubium putat, si NICOMACHVS, admodum iuuenem numerorum scientiam, senectute grauem *Historiam* APOLLONII composuisse existimetur. Ego vero vel hac ipsa coniectura, nimis, ut opinor, coacta, ut me socium adiungam ei, prohibeor. Quem animum ex eo confirmatum sentio, quod laboris istiusmodi de APOLLONIO nulla inter GERASENI libros mentio fiat. Praeferendum arbitror potius virorum eximiorum IO. SAVARONIS, ³ IO. MEYRSII ⁴ et GERH. IO. VOSSII ⁵ sententiam; qui NICOMACHVM illum, cuius sub AVRELIANO laus aliqua ex litteris fuit, a SIDONIO innui censet. Mentio eius apud VOPISCVM habetur, ut interpretis Graeci epistolae cuiusdam Syriacae a ZENOBIA exaratae. ⁶ Nullum quidem viri docti, quo hanc coniecturam firment, argumentum producant. Quibus quidem haud dubie hoc pro ratione fuit, quod GERASENO liber iste tribui nequeat, nec alius tamen eius nominis in scriptoribus occurrat. Mihi vero id potissimum eam probabilem reddit, quoniam imperante AVRELIANO visi istius, de quo egimus, diuulgatione fama eius aliquo modo amplificata fuit. Quo ut
opus

³ Not. ad Sidonium p. 363.

⁴ Notis ad Nicomachi *εγχειριδιον αρμονικης*.

⁵ De Historicis Graecis L. II. c. XVI. p. 241.

⁶ Vita Aureliani c. XXVII. c. XVI. p. 241.

opus eiusmodi adgrederetur, NICOMACHVS facile commoueri potuit. *Seniorem* quidem SIDONIUS eum vocat; qua voce ab alio hominem distingui euidens est. Quamdiu vero quis ille sit, a quo seiungatur, non constat, nihil in hac appellatione est, quod suspicioni nostrae nocere possit. Maior inde scrupulus nascitur, quod HIEROCLI, EVSEBIO, aliisque opus istud non innotuerit: unde fortassis post horum tempora a longe alio illud compositum esse coniici posset. At eum multi dari possent rationes, ob quas paullo obscurius tum temporis illud fuerit, nouae ista diuinatione nostra, non prorsus coniectura destruitur. Non eam volumus esse hanc opinionem, cui nihil aduersum sit: sed altera illa probabilior esse, tantum contendimus. Cuius vero generis labor iste fuerit NICOMACHI de APOLLONIO, non minus inter viros eruditos disceptatur. Omnis opinio ex verbis illis SIDONII: *exscripsit e schedio Philostrati* ducenda est. Quae cum perobscura sint, sententiarum fieri non potuit quin diuortia orirentur. IO. SAVERO,⁷ GERH. IO. VOSSIVS,⁸ MEVRIVS⁹ pluresque alii in scriptoribus rerum Apollonii eum collocant. IAC. vero SIRMONDVVS CRITICOS FASCIVM et NICOMACHVM fuisse existimat, qui mendosos Philostrati codices emendauerint. Quae sententia post TAIOM. MALVENDAM¹⁰ multis sese probauit: non aequae mihi, qui num satis SIDONII verbis respondeat, dubito.

Aliud

⁷ *Not. ad Sidonium* p. 467.

⁸ L. c. p. 241.

⁹ *Notis ad Hesychium illastrem.*

¹⁰ *De Antichristo* Libr. I. c. XVII. T. I. Opp. p. 34. conf. *Fabricii Bibl. Graecae* Libr. IV. P. II. c. XXIV.

Aliud puto esse exscribere aliquid, aliud emaculare codicem. Praeterea si de emendatione hic ageretur, dicendum foret, NICOMACHVM ipsum, quod manu sua Philostratus scripserat, exemplum correxisse. TASCIVM hac opera non contentum denuo illud nouis castigationibus illustrasse. Quod profecto ridiculum est. Quis criticum vmquam audiuit in ipsum scriptoris exemplum ius aliquod sibi arrogasse? Quod si vero id SIRMONDVS vult, NICOMACHVM exemplum suum ad Philostrati codicis fidem accurate descripsisse, ex NICOMACHO TASCIVM fideliter iterum suum codicem transtulisse pariter sese expedire nequit. Vt haec se sustentet opinio, primo statuendum, id quod nemo sibi? facile persuaserit, NICOMACHO ipsas, quas Philostratus exarauerat chartas ad manus fuisse. Porro si NICOMACHVS suum ex PHILOSTRATI ipsius schedis exemplum TASCIVS ex NICOMACHI codice suum accurate transcripsisset, nulla omnino vtriusque exempli fuisset discrepantia. Vtrumque probatissimum et ex ipso fonte fuisset haustum. Neque adeo vt sollicitè vtrumque distingueret, SIDONIO fuisset necessarium. Quod dum facit, dum NICOMACHI opus a TASCII labore diligenter sepingit, notabile discrimen inter hoc et illud intercessisse, extra controuersiam est. Quo posito, omnis ista SIRMONDI prostrata est opinio. GODOFR. OLEARIVS viros hosce fusius PHILOSTRATI opus in compendium misisse coniicit.¹¹ Quam sententiam et IONSIO placuisse, non obscure ex verbis eius colligitur.¹² Causas eius duas expromit vir celeberrimus.

Primo

¹¹ *Diff. de Apollonio* p. XXXV.

¹² de scriptor. Hist. Phil. l. c. p. 280.

Primo animaduertit, SIDONIUM immensas APOLLONIO laudes admetiri. Aliter vero eum fuisse pronuntiaturum non dubitat, si integro usus fuisset PHILOSTRATO. Tot enim in eo commemorata prodigia Magi sine dubio conuitium SIDONIO extonsura fuisse. Ipse vero SIDONIUS hanc rationem refellit, cuius, quae inferius dabimus verba, omnia APOLLONII itinera, aliaque, ex quibus potissimum suspectus reddebatur, in illa TASCII vita ex NICOMACHO exscripta narrata fuisse docent. Quis deinde tam rerum imperitus est, ut in fabulosissimis saepe narrationibus admirandi causas mortales quaerere nesciat? Ipsa illa prodigia, quae nos merito irridemus, SIDONIUM, ut maioris APOLLONII sapientiam faceret, inducere potuerunt. Multi certe ex insigni rerum naturalium pericia ea omnia profecta esse adseuerabant. Quid lepidius, quaeeso, illa PHILOSTRATI narratione excogitari potest, dolia duo apud Indos fuisse imbrium et ventorum plena, quorum ope terra mox siccare, mox irrigari potuerit? Quid incredibilius, quam quod idem perhibet, multis in locis simul conspectum fuisse APOLLONIUM. Exstitit tamen vir magni inter eruditos nominis DAN. GEORG. MORHOEVS,¹³ qui et permolestè ferret, PHOTIUM dolia ista exagitate, et vtrumque arcano quodam artificio fieri potuisse, defenderet. Adeo verum est, quod dixi, ubi mille alios modi remorantur, omnia quibusdam creditu facilia esse, quibus quamdam admirandi voluptatem natura ingenuit. Altera celeb. OLEarii ratio ex voce *schedium* petita est. SIDONIUS ex NICOMACHI *schedio Tascium sua exscripsisse* tradit. Ex eo colligit, excerptisse tantum

¹³ Polyhistoris Tom. I. Lib. II. c. XIII. p. 126. 127.

tum quaedam ex PHILOSTRATO NICOMACHVM. Elaboratissimum enim illius opus *schedium* appellari non potuisse. At hic parum diligenter SIDONIVM vir egregius inspexit, verbaque eius non curate fatis descripsit. Locum ille sic exhibet: *non ut Nicomachus senior e Philostrato exscripsit.* At constanter apud SIDONIVM legitur: PHILOSTRATI, vt *schedium* et ad hunc et ad Nicomachum referatur. Ex quo patet, omnino, quod negat, opus Philostrati *schedium* a SIDONIO vocatum esse. Non id mirum in scriptore, cuius inficeta dictio et paene barbara quive sermonis nusquam proprietatem obseruat. Melior itaque adhuc ea, quam primo loco posui, sententia videtur, scripsisse quemlibet horum duorum virorum vitam APOLLONII. Sensum vero verborum SIDONII hunc esse puto: NICOMACHVM vitam APOLLONII composuisse, sed ita, vt omnia paene ex PHILOSTRATO desumeret: TASCIVM eidem insudasse negotio: at hunc strenue NICOMACHI opera vsum fuisse, vt nihil fere noui daret. Si qua nostris hisce fides est suspicionibus, nouum qualecumque in NICOMACHI labore AVRELIANI temporibus famae APOLLONII firmamentum aderat et praesidium. Quod ad multos tamen non peruenisse ex eo certum est, quod nec EVSEBIVS, nec HIEROCLES, nec alii notitiam eius habuere. Quidquid vero iactabatur, quidquid superstitione moliebatur, pauci a mala, quam semel imbiberant, de eo opinione abduci poterant. Afri praecipue et alii constanter in ea persistebant sententia, in magorum cohorte non vltimum ei locum deberi. Cuius ciuium suorum animi, qui circa quarti saeculi initium scripsit, ARNOBIVS, Rhetorices siccae Professor,

fessor, testis est: *Age nunc veniat, inquit, ¹⁴ qui super igneam Zonam magus interiore ab orbe Zoroastres, Hermippo, ut adsentiamur, auctori. Bactrianus et ille conueniat, cuius Ctesias res gestas Historiarum exponit in primo. Armenius Zostriuni nepos et familiaris Pamphilus Cyri, APOLLONIVS, Damigero, et Dardanus, Velus, Iulianus et Baebulus, et si quis est alius qui principatum et nomen fertur in talibus habuisse praestigiis.* Egregiam vide cateruam, in qua non postremo loco APOLLONIVS versatur. Quam confidenter ex vnanimi hominum consensu ordinis huius praecipuum membrum eum esse iubet! Consenescebat et aliis in locis fama eius, nec consenescebat tantum, verum etiam maculas contrahebat. Tantum aberat, ut in stupendae sapientiae viris plerique cum haberent, ut ne inter Philosophos quidem recipere hominem vellent. Aperte id EUSEBIUS docet: ¹⁵ *ομως επειγε εδε πολλης τα κατὰ τον ανδρα δειταισπιδαι λογιας, εχ' οτι γε εν Θεοις, και παραδοξοις, και θαυμασιοις, αλλ' εδ εν Φιλοσοφοις παρα τισι των νυν μνημης υπαρχουσ αυτη.* Attamen non accurate nimis aduersus hominem studio nobis opus est, quod tantum absit, ut inter Deos stupendosue viros et admirandos locus ipse habeatur, ut ne inter Philosophos quidem a quibusdam nostri aevi hominibus mentio eius fiat. O tennes tanti hominis scilicet reliquias! O exiguam ac paene nullam memoriam! Ita neque visum illud

AVRE-

¹⁴ Verba exhibeo ex editione *Desid. Heraldi*, quae *Parisi*. 1605. in 8. prodiit L. I. p. 39. Criticas vero subtilitates omitto. Vid. HERALDVM in Not. p. 77. et VALÉSIVM ad *Amm. Marcellinum* p. 374.

¹⁵ *Aduersus Hieroclem* c. XXXVI. p. 457.

AVRELIANI, neque, si tum exstitit, NICOMACHVS neque aliud quidquam tantum poterat efficere, vt quae a longo tempore invaluerat praua eius existimatio ex hominum animis euelleretur. Quid si omnibus, quae enarrauimus, praesidiis destitutus fuisset homo, euenturum fuisse putas? Quid si neque PHILOSTRATVS fuisset nugatus, neque CARACALLA et SEVERVS superstitioni addicti, neque AVRELIANVS militum metu fabulam confinxisset? Contabuisset dudum omnis viri gloria et inter-mortua esset.

§. XVI.

In has cum redacta esset APOLLONII fama angustias, DIOCLETIANVS omne malorum genus Christi sectatoribus inferre incipiebat. Crudelitatis huius HIEROCLES, Philosophus et Bythyniae primo, postea Alexandriae praefectus, princeps auctor exstiterat. Is hoc non contentus scelere, quos gladio et suppliciis enecabat, rationibus simul et argumentis, ne frustra scilicet philosophiae operam dedisse videretur, impugnare conabatur. Quare duos componebat libellos, quibus a veritatis amore nomen faciebat, eorumque altero APOLLONII facinora cum sanctissimi Seruatoris miraculis conferebat. Qua opera A. C. CCCIII. eum defunctum esse, alio loco docuimus.¹ Versuti vir ingenii Christianos pro sacrorum suorum veritate miracula Christi potissimum laudare obseruauerat, nec eorum fidem negari posse perspiciebat. E re itaque Deorum existimabat, si quis ex cultoribus eorum hac gloria non inferior in medium produci posset. Circumspicienti nullus prae-

D d 2

ter

¹ *Diff. de figuris telesticis Apollonii, §. V.*

ter APOLLONIVM sese offerebat, cuius vita per PHILOSTRATVM consignata utebatur. Quare in hanc operam omni modo incumberebat, vt factorum nobilitate ac praestantia nihilominus inclaruisse Historiae eius auxilio euinceret. Stolidissimum profecto consilium! sed quo omni tamen caruisse successu, euentus docuit. Eripiebatur quae sepulta iam ac derelicta iacebat APOLLONII fama ex fati paene faucibus. Rebus viri cognoscendis et ii vacabant, quorum intererat, vt fastus et amentia viri comprimeretur, et ii, qui Deorum prospicere studebant commoditatibus. Prodibant ex his, qui laudes viri vberius persequi sibi datum putabant. Erat in illis, qui Poëticae facultatis laude DIOCLETIANI floruit temporibus SOTERICHS, quem APOLLONII vitam, carmine vt suspicor, composuisse, SVIDAS testis est.² Oasites is erat, ex vrbe Lybiae, Aegypto vicinae oriundus: Alexandriae vero praefecturam HIEROCLES administrabat. Quod perspicue videtur docere, quae stus aut commodi ab HIEROCLI obtinendi causa, aut praemiis eius excitatum hominem hunc adscribendum animum appulisse. Eadem forte opportunitatis impetrandae spes FLAVIVM VOPISCVM perculit, vt eundem subire laborem ardentissimo studio cuperet. Quem tamen num absoluerit, incertum est. Scripsisse eum circa idem tempus AVRELIANI vitam, ex eo constat, quod Imperatoris CONSTANTII

² Voce *Σωτηριχος*. Emendandi hic sunt ea, quae in *Diff. de Tullianibus* APOLLONII §. V. p. 13. scripsi: *Stesichorus tunc*, (sub AVRELIANO) *nisi falso mihi*, quae apud Suidam legi memoria nunc repraesentat res eius scripto complectebatur: Fefellit memoria. STESICHORVM dicti pro SATERICHO. AVRELIANI deinde tempora pro DIOCLETIANI nominaui.

STANTII CHLORI, veluti viuentis, mentionem facit, quem A. C. CCCVI. decessisse nouimus. *Et est quidem iam*, ait,³ *Constantius Imperator eiusdem vir sanguinis, cuius posteros puto ad eam gloriam, quae a Druidibus praenuntiata sit peruenire.* Ex quo quidem loco TRISTANI penitus destruitur sententia, qui IULIANI eum sub Imperio Historiam hanc perfecisse autumat, leuissimis indutus rationibus.⁴ Igitur cum tempestate illa omnium per ora APOLLONII volitare videret, seque ex eius laudibus non nullum forse honorem adepturum intelligeret, nefas fore, si conticeret, credidit. Hinc phaleræ illae, quas ingenti adparatu spargit: hinc consilium illud in Romanorum

D d 3

gra-

³ Vit. Aurel. c. XLIV. p. 597.

⁴ *Commentaires Historiques* titulo IULIEN. Tom. III. p. 727. 728. Ce dit l'impie Vopiscus, *que j'estime avoir vescu sous Iulien et avoir escrit son Histoire sous son regne; C'est pourquoy il affecte d'exalter, ainsi ce Magicien en faveur de cet Aboſtat, les plus affectionnée a ces arts Diaboliques des tous les Idololâtres et par conſequent grand admirateur, voire adorateur d'Apollonius.* Haec prima ratio, quae eo redit: Scripsit Vopiscus sub Iuliano. Nam Imperator hic honoribus studuit APOLLONII: In se leuissima est: ſequentia, quibus ostendetur, nullum ſingularem honorem IULIANVM APOLLONIO habuiſſe viliorem adhuc et nullam reddent. *Et ce qui me fait juger, pergit, que Vopiscus pouvoit avoir vescu et escrit en ce tems-là, eſt que je voi qu'il dit que ſon ayeul vivoit ſous Diocletian, du quel il avoit appris ce qu'il rapporte de lui en la vie de Numerien.* Nihil proſecto contemptius adferri poterat. Quodnam hoc argumentum: Scripsit ſub Iuliano Vopiscus. Auus etenim eius ſub DIOCLETIANO vixit. Num nepotes forte et aui eodem tempore viuere nequeunt? Locus ceterum ad quem prouocat in vita NUMERIANI eſt, c. XV. p. m. 670. *Auus meus retulit, ſe interſuiſſe concioni cum Diocletiani manu Aper eſſet occiſus.* Quid hoc ad docendum ſub IULIANO VOPISCVM ſcripſiſſe?

gratiam vitam viri, quae graeco fermone hucusque tantum lecta erat, Latina lingua conscribendi, quo omnium videlicet concelebraretur formonibus. *Quid illo, inquit, viro sanctius, venerabilius, diuiniusque inter homines fuit? ille mortuis reddidit vitam: ille multa ultra homines et fecit et dixit: Quae qui velit nosse Graecos legat libros, qui de eius vita conscripti sunt. Ipse autem, si vita suppetat, atque ipsius viri fauori usquequaque placuerit, breuiter saltim tanti viri facta in litteras mittam: non quo illius viri gesta munere mei sermonis indigeant, sed ut ea quae miranda sunt, omnium voce praedicentur.* In eandem fortassis operam et alii, ut fieri solet incubuerunt, quorum nomina vna cum libris vetustas consumpsit. Alii qui Deorum causae aduersus Christianos aderant, strenue, quam HIEROCLES primus aperuerat, semitam calcabant, argumentumque a prodigiosis Seruatoris operibus petatum APOLLONII facinoribus diluere studebant. Quod quidem studium non exiguam viro famam et celebritatem adtulisse, nullius probationis indiget. Exeunte iam quarto saeculo, postratis vndique et debilitatis Deorum rebus, plurimis adhuc argumentandi hocce genus in usu fuisse, MARCELLINVS et AVGVSTINVS declarant. Ille sic ad AVGVSTINVM:⁵ *Apollonium siquidem suum nobis ac Apuleium, aliosque Magicae artis homines in medium proferunt, quorum maiora contendunt exstitisse miracula. Quibus ab hoc ita respondetur:*⁶ *Quis autem velrisu dignum non putet, quod Apollonium et Apuleium, caeterosque Magicarum artium peritissimos con-*

⁵ Epistola quae quarta est in Augustini epp. p. m. 14.

⁶ Epistola V. p. 23. ed. Reinhardt.

conferre Christo, vel etiam praeferre conantur?
Et quod mirum, tantum haec collatio valebat,
vt quorumquam, qui minus acri iudicio erant,
mentes vacillarent. Quorum ex numero ille erat,
cuius confirmandi causa EVSEBIUS *librum contra*
Hieroclem scripsit, id quod ex ipso eius initio patet.

αε εν, αιτ, ω φιλοτης, κακεινα σε τε συγγραφεως
αξιον αποδωμαζειν, α, τω ημετερω σωτηρι τε και δι-
δασκαλω τον Τυανεα συγκρινων, παρεδοξολογει. Ten',
amice, illa quoque scriptoris suscipere par est, quae
cum magistro ac seruatore nostro Tyanensem compo-
nenses paradoxe iactavit. Accedebat et aliud iam

tum, cum EVSEBIUS hunc commentarium in litte-
ras referret, quod ad incrementum famae eius
plurimum pertinebat. Rumor quidem derepen-
te oriebatur, repertas eius esse machinas quas-
dam, ad malorum quorundam impetus coërcen-
dos arte recondita fabricatas. αυτικα, inquit EV-

SEBIUS,⁷ των νυν εστιν οι περιεργες μηχανας, τη τε
ανδρος ανακειμενας προσηγορια, κατειλοφεναι λεγε-
σιν. αλλ' ουκ εμοι γε Φιλον τετοις προσεχειν τον νυν.

Suntque etiam hodie, qui magicas machinas, quae
virii illius esse dicantur, sese dicant reperisse. At istis
animum aduertere, nunc quidem haud placet. Vagi

quidem hi erant hominum sermones, quibus nulla
documenta, nulla aderant praesidia, quod ex ipsis
verbis liquet, et diligentius alio loco a nobis de-

monstratum est.⁸ Iis etiam nati videntur aucto-
ribus, qui existimatione eius inuidebant ac nar-
ratiuncularum eiusmodi auxilio ad Magorum tur-
bam eum deprimere cupiebant. At qui leuita-
tem mortalium considerant, Graecorum inpri-

D d 4

mis,

⁷ Libro in Hieroclem c. XLIV. p. 464.

⁸ Diss. de his figuris telesticis.

mis, vulgique cogitant stuporem, cui quod aliis ne homine quidem dignum admirabile ac diuinum ducitur, hi nullo intelligent negotio, quod ad diminutionem venerationis eius, comparatum erat, augendae illius argumentum nonnullis fuisse.

§. XVII.

IULIANVS cum imperio esset praepositus, abstrusae artes e squalore suo eluctabantur, laetissimisque, qui earum scientia nobiles erant, fatis fruebantur. Imperator etenim mirabili futurorum cognoscendorum cupiditate ardens, omnique contaminatus superstitionum genere, quantum erat eiusmodi hominum accersebat et miris exornabat honoribus. Quocirca adquisitam APOLLONIO gloriam non extenuatam sub eo fuisse, memoriamque viri, cuius praecipua in his nugis laus erat, caram ei fuisse habitam, nullo modo dubitari potest. Celeberrimo tamen TRISTANO adsentiri nequeo, qui IULIANVM ludos in honorem eius celebrasse ac diuinis eum adfecisse honoribus, sibi persuasit. Cepit vir egregius hoc statuendi fiduciam ex numo aureo maioris moduli, cuius altera pars effigiem exhibet hac addita inscriptione: APOLLONIVS TYANAEVS: altera athletam quadrigas agentem, dextra scuticam quatientem, sinistra palmam tenentem repraesentat. Superius comparent littera STEPHAN. Inferius: NIKΑ.¹ Magna con-

¹ *Commentaires historiques* Tom. III. titulo IULIEN. II. p. m. 726. C. Audi ipsa eius verba: Apollonius Teaneus pour Tyaneus. *Les traits de visages d'Apollonius Tyaneus et ceux de Iulian confus en une même effigie couronnée de laurier, ce philosophe passant sa main dessus le pan de*

coniecturarum ex eo seriis ipsi nascitur: IULIANVM ludis sollemnibus Memoriam APOLLONII honestasse Tyanenſes ciues eius, quibus Numen ſalutare fuerithabitus, idcirco hunc nummum percuſſiſſe: vt vero maiori IULIANVM honore decorarent, pro temporum illorum conſuetudine APOLLONII eiusue vultus coniunctim in eo ſignari curaviſſe: voluiſſe eos ſic declarare, parem philoſopho illi reconditarum rerum ſcientia Imperatorem eſſe: athletam in altera nummum parte praecipuum huius

D d 5

gene-

de ſon manteau Philoſophique à la Grecque. Au revers il y a un athlete teré par quatre cheveaux portants chacun comme victorieux une palme ſur la teſte, (Sculptor tamen nullam palmam praeter eam, quae in manu athletae eſt expreſſit) le quel tient un foveet et une palme. Paullo poſt pergit p. 727: Or je tiens que Iulien ayant honoré de la Solennité de jeux de prix la memoire du renommé Magicien Apollonius, qu'il veneroit comme un Dieu, ce Medaillon fut frappé par les Tyaneans en faveur de cette devotion de Iulien meſlans ſa reſſemblance avec celle de ceux fameux Philoſophe Magicien, qu'ils veneroient dans leur ville en qualité de ſon ſouverain Genie et plus puiſſant conſervateur et cela par la perſuaſion des compagnons de cet Apoſtat en l'eſtude de la Magie et de la Necromantie. Car c'eſtoit la couſtume de ce temps-là de repreſenter les ſtatues et effigies de Iulien ſous les reſſemblances de leurs Dieux et demi-Dieux ſuivant ſon inclination et pour lui eomplaire, p. 728. Au ſur plus cet Athlete repreſenté victorieux en ce revers regarde ſans doute quelque excellent Iſelaſte natif de Tyane, honoré par ſes habitans comme un Heros, ainſi qu'une infinité des villes Grecques faiſoient les leur: auquel les Tyaneans comparent Iulien en dexterité et valeur, ainſi qu'Apollonius en philoſophie et en connoiſſance des ſciences abſtruſes, ſecrettes et myſtierieufes, de meſme que les Locriens comparerent, Neron et Trajan a Euthymius leur invincible athlete, d'autres a Philinus, et encore les Achajens Nero à leur Stephanas, conf. hic HAVERCAMPI Diff. de numis contorneatis p. 155.

generis fuisse, cum quo dexteritate et agilitate eundem comparari posse, indicare voluerint: Postremo VOPISCVM hac IULIANI erga APOLLONIVM voluntate commotum vitam eius componere voluisse. Quantus suspicionum cumulus! Quem tamen, si ex quo fonte manasse dixerō, fortasse miraberis. Tantum oculis suis eximius vir tribuit, ut lineamenta vultus APOLLONII et IULIANI in hoc nummo commista esse, se cernere putet. Atque hoc fulcrum illud est, quo haec tota moles sustentatur. Admiror lumen viri perspicacissimi, cui tam dextre et distincte confusionem istam videre licuit. Mihi vero quantum est prudentiorum veniam daturum esse spero, si eiusce generis diuinationibus, quae probatione carent ad adfensum me rapi negaui. Tam lubrica et incerta earum ratio est, ut si quis eandem similitudinem in DIOCLETIANI aut NERONIS nummis indagare velit, de felicitate eam reperiendi haud desperare debeat. Nusquam oculi nos facilius fallunt, quam in exploranda imaginum discrepantia et conuenientia. Quo attentiores in contemplando saepe sumus eo citius in errorem delabimur. Et quantum sibi viri docti interdum non indulgent, quibus nihil inexplicatum relinquere animus est? Ea sibi cernere, ea detexisse videntur, quae num cernant, aut detexterint, praeter eos nemo iudicauerit. Alia ceterum quoque adsunt, quibus haec doctissimi TRISTANI coniectura infringatur. Certiorem me fecerunt, viri rerum eiusmodi longe peritissimi, omnes nummos qui APOLLONII imagine signati venditantur, ex eorum esse genere, quos *contorniatus* vocare solent, quorumue leuissima est apud Antiquarios auctoritas.

Qui-

Quicumque summam iis Antiquitatem attribuunt, ad HONORII imperatoris tempora reuocant. Nihil fortius ad omnes hasce ratiocinationes labefactandas dici potest: cum diu post IULIANVM imperii res HONORIVM esse moderatum notissimum sit. Addam ego hisce ex AMMIANO MARCELLINO obseruationem pariter eo comparatam. Nemo hoc Iuliani res, quarum spectator maximam partem fuit, superstitiones, et in Philosophos studia curatius et diligentius memoria prodidit, ita vt minutiarum quoque rationem habeat. Quis, quaeso, hunc ludos istiusmodi diuinosque APOLLONII honores praetermissurum fuisse, opinetur? Dum in IULIANI rebus exponendis occupatus est, bis philosophi huius mentionem iniicit. Neutro vero loco tum temporis singulari quodam honore eum fuisse cultum tradit. Altero, quem in superioribus exscripsimus philosophum eum vocat.² Alterum summorum eum virorum, quibus familiaris quidam genuis adfuerit, ordini eum adgregat. *Itidem*, inquit,³ *ex sempiternis HOMERI carminibus intelligi datur, non Deos coelestes cum viris fortibus collocutos, nec adfuisse pugnantibus vel iuuisse, sed familiares genios cum iisdem versatos, quorum adminiculis freti praecipue Pythagoras enituisse dicitur et Socrates, Numaque Pompilius et superior Scipio: et vt quidam existimant Marius et Octavianus, cui Augusti vocabulum delatum est primo Hermesque terminimus, et TYANAEVS APOLLONIVS, atque Plotinus ausus quaedam super hac re differere mystica. Dignissima notatu verba, ex quibus diuersa hominum*

² Vid. §. VII.

³ *Historiarum* Lib. XXI. c. XIV. p. 287.

num de APOLLONIO sub IULIANO iudicia discuntur, et tum nulla insigni accessione honores eius locupletatos esse intelligitur. Quosdam tantum, non omnes APOLLONIO diuinam quamdam et extraordinariam virtutem abfuisse, adfirmasse discrete tradit. HIEROCLIS sic sine dubio sectatores erant, quem in ea fuisse opinione vidimus. Qui quidem cum ipsemet Deum numquam eum dixerit, a discipulorum eius nullo id quoque factum esse, nisi AMMIANVS id testaretur, per se factis probabile foret. Quid vero alii, qui his sapientia superiores esse volebant, quibusue AMMIANVS sese adiunctum esse, non obscure indicat. Philosophum e praecipuis eum fuisse opinabantur. Ex collatione alterius illius loci AMMIANI, quem supra adduximus ipsi hanc fuisse mentem liquet. Ex quo porro, longe plurimos eadem imbutos fuisse opinione sine negotio efficitur.

§. XVIII.

Pessime sibi suisque rebus consulissent, qui tum florebant, Christianorum doctores, si in istis silentium sibi indixissent motibus. Quod res itaque postulabat, agebant plumbeosque istos in Seruatorem impetus magna propulsabant diligentia. HIEROCLIS quidam eloquentia et auctoritate, commoti gradum referre incipiebant. His EVSEBIVS eo succorrebat *libro*, quem *aduersus Hieroclem* inscripsit, quoque nugas PHILOSTRATI breuiter, at eleganter perstringit. Multum damni hunc laborem rationibus intulisse APOLLONII, qui eum perlustrabit, sine dubio sentiet. Mihi quidem fere persuasum est, multos lectione eius eo fuisse adductos, vt vltra Philosophum eum non sapi-

sapuisse, adfirmarent: quo animo MARCELLINVM cum aliis fuisse, iam videmus. Strictim PHILOSTRATI percurrit *Historiam*, hominisque contradictiones, stupiditatem et amentiam non sine sale manifestat. Res etiam, quae narrentur ab eo, APOLLONII ponderat, ac, si vere sint, principatum in Magis et incantatoribus ipsi decernendum esse, concludit. Quibus qui sapiebant sine dubio accendebantur, ut PHILOSTRATO nuntium mitterent, et praeter insignem quamdam Philosophiae cognitionem aliquid peculiare eum possedisse negarent. LACTANTIUS post hunc HIEROCLI quaedam opposuit,¹ non spernanda illa quidem, sed Eusebianis tamen ingenio et virtute longe inferiora. Si qui alii tum exstiterunt, qui pro Seruatore dixerunt aut scripserunt, et nomina et libri iniuria temporum perierunt. Quicquid vero omnes isti molirentur, fama tamen hominis exfordibus semel eluctata haud exstingui poterat. Non idem omnes sentiebant: at in eo cuncti fere concordantes erant, multis facinoribus virum inclaruisset. Quid? quod ipsorum Christi sectatorum fiebat industria, ut maiorem fama eius dignitatem indueret et a maculis purgaretur? Admirabilem certe rem! Ab eo tempore quo publicarum de religione disceptationum pars esse coepit, ii quorum inimicus videbatur rationibus, plus in eo orando laboris posuere, quam illi, quorum subuenire credebatur partibus. Magum quidem eum qui fuisse contenderent, aliquos exstitisse, extra dubium est. LACTANTIUS diserte in hoc ordine eum collocat:² *Non potuit ergo post mortem Deus credi,*

¹ *Divinar. Institutionum* Lib. V. Cap. III. p. 550. f.

² L. c. p. m. 543.

credi, ait, quia et hominem et Magum fuisse constabat. Longe vero plures, pessime PHILOSTRATVM et alios, qui tot cum miraculis inclitum perhibuerint, de eo promeritos esse statuebant. Nihil horum ab eo profectum fuisse: sed philosophum nulli laude et ingenio secundum existitisse, cuius gloriae laudatores illi nimis officiosi istis narratiunculis vehementer detraxerint. EVSEBIUS non vno loco se honoribus eius in primis fauere indicat. εγω δε, ait, ³ ω εταιρε, σοφον τινα τα ανθρωπινα τον Τυανεα γεγονεναι ηγεμνη, και επι γε αυτης εχεσθαι διανοιας ικων ειναι βελοισμη, και σοι μεν αυτος εμαυτε περι αυτη δοξαν εκδιδειν αν, ερωτωντι. Φιλοσοφων μεν οτω τις βελοιστο καταλεγειν τον ανδρα, παρα μηδεν διανοχλεντα ταις περι αυτη μυθολογιας, εσα. Ego vero, amice, humanae sapientiae egregie callentem fuisse Tyanensem et olim existimaui et adhuc quoque eandem non inuitus retinere sententiam velim, imo et tibi meam de eo opinionem, si interrogas, exponere non dubitem. Cum quouis philosophorum ut componat virum, modo fabulis de eo nihil turbarum det, patior. Praelcaram satis sententiam! quam alio loco satis manifesto repetit, ⁴ et in ipso operis aduersus HIEROCLEM sine inculcandam sibi putauit: ε δε επι τετοις, inter alia ibi inquit, ⁵ εν φιλοσοφων διατριβαις αξιοιεν επι καταλεγειν τινες τον ανδρα λεγεται ως αν, ει απωκαθηροι εαυτον της εξωθεν λυμης, και της απο της γραφης επεισκευλημενης αυτω σκευης, φθονος πας αυτης εκποδων αν εση. Si autem post haec etiam in philosophorum scholis locum face-

³ Libro contra Hieroclem c. V. p. 432.

⁴ C. XII. p. 440.

⁵ C. XLVIII. p. 467.

facere viro dignati quippiam fuerint, eis dicendum, fore, ut, ubi eum a labe aliunde adpersa purgauerint, idemque a machina, quae ex ista scriptione in eum impellitur, immunem praestiterint, omnis quae ex hac scriptione ipsi conflare possit, inuidia, e medio tollatur. Quibus verbis opere isto non tam APOLLONIO, quem magni faciat, inuidiam conflare, quem a PHILOSTRATI insulis ac illiberalibus criminationibus se virum liberare voluisse, prodit. AVGVSTINVS quae de eo feruntur prodigia nullo fideli auctore ferre inquit.⁶ *Et tamen, si hoc, quod de Iona scriptum est, Apuleius Madaurensis, vel APOLLONIVS TYANAEVS fecisse dicerentur, quorum multa mira nullo fideli auctore iactitant -- non iam in buccis creparat risus, sed typhus.* Idem vero leuius a se tolerari declarat, si CHRISTVS cum hoc, quam si cum Diis, compararetur, APOLLONIVMQUE virtute IOVI MAXIMO anteponere non veretur. Quod profecto de virtute, temperantia, castitate, continentiaque eius non malam eum concepisse opinionem, argumento est. *Quamquam, verba eius subiungo,⁷ tolerabilius ferendum sit, quando istos (Apollonium et Apuleium) ei comparent, quam Deos suos? Multo enim melior APOLLONIVS fuit, quam tot stuprorum auctor et perpetrator, quem Iouem nominant.* Dubius est animi, quid de eo pronuntiandum sit, HIERONYMVS. Mox quidem ad Magorum eum classem detrudit: *Non est grande, ait, facere signa, nam fecere signa in Aegypto Magi contra Moysen, fecit et APOLLONIVS, fecit et Apuleius.*⁸ Mox vero mitius

⁶ Ep. XLIX. p. 208. ed. Reinbardi, qua nunc vtor.

⁷ Ep. V. p. 23.

⁸ Comment. in Ps. LXXXI. confer Ep. XXXI. ad Pammachium.

tius sentit, ac quis ei locus, num inter Magos, aut philosophos assignandus sit, ambigit: ita tamen, ut non obscure posterius sibi satius videri indicet, ardoremque viri, ut disceret, non illaudandum censeat. Eos commemorat ibi, qui amore sapientiae magna et periculosa subierint itinera. In his nostrum ita recenset: *Apollonius siue ille magus, ut vulgus loquitur: (satis honorifice, quod deteriore de eo sententiam vulgi esse autumat. Ipse itaque, qui vulgo abnumerari volebat, praeclarius sine dubio sentiebat.) siue philosophus, ut Pythagorici tradunt intrauit Persas, pertransiit Caucasum, Libanos, Scythas, Massagetas, opulentissima Indiae regna penetravit, et ad extremum latissimo Phisone amne transmissio pervenit ad Brachmanes: ut Hiarcham, in throno sedentem aureo, et de Tantali fonte potantem, inter paucos discipulos de natura, de motibus siderum ac dierum cursu audiret docentem; inde per Elamitas, Babylonios, Chaldaeos, Medos, Assyrios, Parthos, Syros, Phoenices, Arabes, Palaestinos reuersus Alexandriam perrexit Aethiopiam, ut gymnosophistas, et famosissimam solis mensam videret in fabula. Inuenit ille vir ubique quod disceret, et semper proficiens, semper se melior fieret: (Quod ad laudem iterum hominis inprimis facere, perspicuum est.) scripsit super hoc plenissime octo voluminibus* PHILOSTRATVS.⁹ Adeo non id agebant eruditi inter Christianos viri, ut maculas et caliginem nomini eius inducerent, sed ut illud a superstitione nonnullorum diligentia vindicarent et integritati suae restituerent. Luculentiora eius animi vestigia in sequentibus praesto erunt. Quae ante-

⁹ *Epist. ad Paulinum C. III. p. m. 138.*

antiquam aperiamus, inopinatae huius rei causas paucis inuestigare, opere pretium erit.

§. XIX.

Rem omnem diligenter expendenti duae satis probabiles sese rationes obtulerunt. Primam liber eius, quem de *sacrificiis* seu *περὶ θυσιῶν* scripsit, suppeditat. Hieroclis adhuc tempore omnium in manibus ille versabatur, et fragmentum quoddam eius ab Evsebio producitur.¹ Apparet ex eo, omnia eum sacrificia quibus Numen placari gentium ferebat opinio, damnasae, supremoque rerum omnium conditori, qui nullius plane rei indigeat, praeter sanctae et incontaminatae mentis preces nihil omnino afferendum esse, statuisse. Egregie ista Christianorum conueniebat rationibus, qui omnem istum victimarum adparatum, repugnantibus caerimoniis antistitibus, explodebant. Quapropter et Evsebius testem eum hac in parte aduersus illos pro doctrinae Christianae praestantia rogat. Cuius exemplum, quin alii fuerint sequuti, qui tempora ista non ignorat, nemo vnus dubitari potest. Quid mirum igitur doctores Christianorum, ei, ex quo non plane nihil praesidii sperabant, omnem eripere noluisse gloriam? Quid mirum in Philosophorum praecipuis fuisse numeratum, quo felicius armis eius hostium conatus infringerent? Quod si enim atris eum pinxissent coloribus, si criminum et Magiae inprimis notam ei inuississent, omnis eius in profligandis aduersariis

¹ *Præparation. Euangel.* L. IV. c. XIII. p. m. 150.

riis vtilitas prostrata iacuisset. Eo teste vti, quem ipsemet accuses, eius laudare sententiam, cuius impietatem detesteris, prorsus ineptum est. Ipsam disputationum, quae tum de miraculis seruatoris enatae erant, conditionem si ob oculos ponamus, rationum alteram habebimus. Ex mirabilibus APOLLONII operibus Deorum cultores argumentum a stupendis Christi factis dudum infirmare studebant. Ad quem tamen scopum non vna omnes via properabant. Nemo etenim cunctos, qui in ista depugnabant palæstra, aequae bene et praeclare de APOLLONIO existimasse, in animum inducat. Multi quidem, qui cum HIEROCLE sese coniunxerant, omnia quae egerat diuinae virtutis signa esse, quae in eo habitauerit, contendebant. Ex quo ita aduersus Christianos concludebant. Ex operibus Seruatoris haud posse effici, Deorum cultum abrogandum eique fidem omnem addicendam esse, cum frequentissimus Deorum cultor simili valuisset robore hominis viribus superiora producendi: Sed alii, si quidem ita vellent Christi discipuli, omnia, quae perfecisse ferebatur, admiranda malorum geniorum auxilio peracta fuisse, concedere non verebantur veterem illam, quae iam inoluerat, de Magica eius sententiam non deferendam esse, consentiebant. Quod genus hominum omnem istum de auerruncis statuis ad mala quaedam propulsanda ab eo positum rurem concitasse arbitror. Eius enim e re cum maxime erat, ut plurima incredibilia ac arte humana maiora patrasse crederetur. Verum tamen hoc ipso concesso, ita Christi nocere conabantur miraculis, ut, cum

dae

daemonum sodalis similia praestitisset, adiuuantibus iisdem Christum coecos sanare, languentes sanitati restituere, mortuos ab inferis reuocare potuisse, coniicerent. Vtraque via ad eandem ducebat metam: Vterque modus praestantissimum veritatis Christianae firmamentum destruere debebat. Christiani coetus duces commodissime omnes hasce ratiocinationes tollere potuissent, etiam si nihil eorum, quae fecisse perhibebatur homo, ab eo factum esse negassent. Age vero sic disceptare potuissent, nemo nostrum in dubium reuocabit, admirabilibus APOLLONIVM vestrum operibus insignem fuisse. Vos e contrario CHRISTO nostro eandem miraculorum gloriam derogare non audetis. Iam vero, quam ingens doctrinae, quam vester, et eius quam noster, discipulis tradidit discrimen sit, cogitate. Christus vnum supremum Numen adorandum, Deos gentium irridendos esse docuit. APOLLONIVS honores Deorum fere collapsos restituit. Quae hic inculcauit, ille in impiis et turpibus habenda esse praecepit. Si omnino veritas quaedam et religio est, quod nemo vestrum negat, vtriusque dogmata simul vera esse nequeunt. Aut melior est, quam APOLLONIVS proposuit, doctrina: aut sanctior est ea, quam a CHRISTO maiores nostri acceperunt. Vtriusque vero nostrum Lydium concessit lapidem diuina sapientia, ad quem placita hominum exploranda sunt; nimirum rationem. Ad eius igitur regulam vtriusque exigamus dogmata. Quae huic optime responderit, doctrina ea praecellentior, quae minus bene, deterior existimetur. Hoc exa-

Ee 2

men,

men, quatenus potiora habendae sint miracula, declarabit. Illa nimirum pro veris et diuinis habebuntur, quae sanctiori et puriori inseruisse doctrina videbimus. Ea fraudes, praestigias, malorum geniorum opera dicemus, quae stultis improbis et ineptis placitis patrocinari compariemus. Fieri hac ratione non potuisset, quin superiores e conflictu Christiani discessissent, quorum plurima dogmata clarissimis bonae mentis praeceptis inniti certum est, sicque simul omnes illae argutiae ad deformanda Seruatoris miracula comparatae periissent. Nolebat verò tum quidem temporis in hoc negotio Christiani doctores hoc pacto cum Deorum ministris congregari, forte quod paullo id molestius ac difficilius existimarent. Id vnice sibi relictum putabant, ut aut simpliciter negarent, aut adfirmarent APOLLONIVM admiranda, quae perhibebatur, praestitisse. Sed adfirmare periculosum fore, qui paullo sapientiores erant, facile perspiciebant. Qua enim, obsecro, ratione, missio eo, quod diximus, disceptationis genere, sese expedire potuissent? Quodcumque respondissent, integris et inuiolatis opibus ad sua hostes rediissent receptacula. Nil itaque praestabilius esse opinabantur, quam si omnino illa quae dicebatur, miracula perfecisse negarent. Non propterea reprehendendos esse viros eximios arbitror, qui aduersariorum copias funditus sic prosterni potuisse sentio. Causam tantum, quare nomini APOLLONII haud inimiciorum fuerint, hic inuestigare laboro. Miracula itaque ab eo esse facta, nullo modo probari posse defendebant. Vnde
vero

o tanta eius gloria? Vnde post fata fama eius vi-
bat, florebat, colebatur? In promptu erat respon-

Philosophus erat, et e maximis quidem et
aecipuis. Quidquid laudis adeptus est, eru-
tioni eius et scientiae debetur. Nos quidem,
debant, hanc ei minime gloriam invidemus:
miramur magis, tam pessime nomini eius Deo-
m cultores consulere, vt fabulosis narratiunculis
eum priuare studeant. Nouimus istos de
odigiis eius clamores. At neque hoc ignora-
us, aut inimicorum, qui male ipsi cupiebant,
os esse mendacia, aut insanorum somnia, qui
male et stolide laudando vituperarunt odium-
que sapientum ei concitarunt.

§. XX.

His dubio procul de causis sequentibus tem-
poribus non tam diminuta, quam amplificata,
non tam depressa, quam erecta fuit APOLLONII fa-
ma. Exspirabat prope, qua hucusque pressus
erat, Magiae infamia ac Philosophi pallium ho-
mini circumdabatur. Quamobrem CHRYSOSTO-
MVM veritatis propugnandae studio abductum esse
fere mihi persuadeo, cum APOLLONIVM inter eos,
quorum celebrari desierit memoria, collacat.

Haec verba eius sunt: ποσοι δογματα ηβηληθη-
σαν εισαγαγειν παρ' ελλησι και πολιθειαν ενσησασθαι
ξενην, οιον Ζηνων, Πλατων, Σωκρατης, Διαγορας,
Πυθαγορας, και στεροι μυριοι; αλλ' ομως τοσπον
απειχον περιγενεσθαι, ως μηδε εξ ονοματος ειναι τοις
πολλοις γνωριμοι, ο δε Χρυσος εν εγγραφε πολιθειαν.

Ee 3

μονον

¹ Libro III. *aduers. Iudaeos*, p. 418. T. I. Opp. ed. Pa-
ris. 1639.

μονον αλλα και πανταχϋ της οικουμένης αυτην κατε-
 φυτευσε. Πόσα λεγεται Απολλωνιος ο εκ Τυανων πε-
 ποιηκεναι; αλλ' ινα μαθης οτι ψευδος παντα εκεινα
 ην και φαντασσια, και αληθες εδεν, εσβεσθαι και
 τελος ελαβεν. Και μηδεις υβριν ενομιζετο εισαι τε
 Χριστου, οτι εν τοις περι αυτου λογοις Πυθαγορα και
 Πλατωνος, Ζηνωνος, και τε Τυανews μεμνημεθα. ε
 γαρ εξ οικειας τετο ποιημεν γνωμης, αλλα τη ασθε-
 νειϋ των Ιεδαιων συγκαταβαινοντες. *Quot non ex-*
stiterunt, qui noua dogmata in Graecos introduce-
re, nouamque ciuitatis formam condere voluerunt,
ut Zeno, Plato, Socrates, Diagoras, Pythagoras,
aliique innumerabiles; sed tam parum cessit insti-
tutum, ut ne de nomine quidem multitudini noti
sint. At CHRISTVS non litteris tantum nouum ciui-
tatis genus mandauit, sed et per totum terrarum
orbem plantauit. Quot et quanta mirabilia APOL-
LONIYS ille TYANAEVS perfecisse dicitur: sed ut dis-
cas, nihil in eis veritati, mendaciis et opinioni
hominum cuncta esse tribuenda, sufficit, ut obser-
ues, haec omnia dissipata iam et fere oblita esse.
Neque vero quisquam Christo nos iniuriam infer-
re existimet, quod in sermonibus de eo Pythagorae,
Platonis, Zenonis et TYANAEI mentionem facimus.
Non enim id de nostro sit iudicio, sed ut Iudaeo-
rum subueniamus infirmitati. Diuum virum sub
 quarti saeculi finem *libros contra Iudaeos*, ex qui-
 bus haecce verba petita sunt, composuisse, ex-
 tra controuersiam pono. Litem enim illam, an
 cum adhuc lectoris fungeretur munere, quod
 SOCRATES testatur,² an, cum iam in seniore[m]
 adsci-

² Hist. Eccles. Lib. VI. c. III. p. m. 302.

adscitus esset ordinem, quod antiquus vitae eius scriptor perhibet, eos litteris commendauerit, tuto hic praeterire possum. Eo vero tempore minime viri siue gloria, siue ignominia intercederat, quod LACTANTII, AVGVSTINI et HIERONYMI, quorum copiam paullo ante fecimus, loca copiose demonstrant. Erant adhuc, quod MARCELLINVS Augustino significat, qui eius et Seruatoris comparationem ad exemplum HIEROCLIS tentare haud erubescerent. Quare aut, quod iam monui, putandum est, non veritatis, sed victoriae et persuadendi studium ista CHRYSOSTOMI verba peperisse, aut de sectae et disciplinae APOLLONII interitu accipienda esse, censendum. Posse, si curatius inspicias, sed nec posse tantum, verum forte debere sic exponi, verisimile fit. De rebus publicis, scholisque loquitur, quae sapientissimis licet auctoribus institutae aetatem tamen ferre non potuerint. Ad has APOLLONII aggregat disciplinam, quae, cum tot miranda homo perfecisse passim dicatur, dudum tamen desierit, cum Seruatoris leges et praecepta totum terrarum orbem impleuerint. Constat hisce dictis sua, si ita capiantur, veritas. APOLLONII disciplinae tenuissimae restabant reliquiae, nulleque, qui se eius in omnibus auctoritati mancipauerant, reperiabantur. Non ita multi, cum adhuc viueret, discipuli virum sequutierant: post fata vero, quod ex EVSEBIO in superioribus etiam docuimus, nullam sectam aut scholam, ut alii quidem Philosophi, reliquerat. Aderant, qui famae eius idcirco seruiebant, ut Christi sectatoribus molestiam quamdam exhiberent. At qui

se eo vnice magistro vti profitebantur, nulli re-
periebantur. Inde tamen eius gloriae et laudi
nihil derogabatur, sicuti nec PLATONIS, cuius
pauci discipuli, magna erat fama et existimatio.
Inter gentes suos passim tum adhuc praecones
habebat, qui PHILOSTRATI mendaciis inducti stul-
titiā eius imitabantur. *Sophistarum vitas* haud
dubie circa tempus illud EVNAPIVS, Sardianus,
contexuit,³ homo inprimis ad amentiam vsque
superstitiosus. Is sic ex PHILOSTRATI lectione
delirare didicerat, vt non laudes, sed portenta
laudum in portentosum, quem putabat, APOL-
LONIVM coniiceret. Hominibus eum eximit,
medioque inter Deos et philosophos loco con-
sidere iubet. Quin succenset, graculus nimirum
graculo, PHILOSTRATO, quod Historiam suam
modestius βίον inscripserit Απολλωνίῳ, cum Επι-
δημίων ἐς ἀνθρώπους θεόν iure vocare debuisset.⁴
Satis grauitet et facete! Magnum is et luculen-
tum stultitiae praemium retulit, qui sic alios nu-
gis irretire potest, vt magistrum ipsum satis non-
dum desipuisse putent. Quantus igitur PHILO-
STRATVS, qui insulsiſſimis fabulis id consequutus
est, vt EVNAPIVS magis strenue eum nugari de-
buisse, diceret? Christiani doctores, quo minus
ita delirarent, sacris, quibus adstricti erant, pro-
hibebantur. Non obstabant ea tamen, quo mi-
nus amplissimis hominem laudibus exornarent,
ac integerrima frui vellent existimatione. Tres
non

³ Meminit c. V. p. 75. expeditionis Alarici in Graeciam,
quae Anno 395. et 396. facta.

⁴ *Prooem. ad vitas* p. II. ed. Gen. 1616.

non infimae nota ex quinto saeculo doctores in eam rem compellabo, qui longe lateque ista aetate famam viri percrebuisse, gloriamque multis locupletatam fuisse accessionibus, fidem facient, ISIDORVM PELVSIO TAM, SYNESIVM et SIDONIYM APOLLINAREM. Principis pécularis ad Zachaeum quemdam epistola huc pertinens extat, quam, quoniam praeclare ad rem nostram facit, totam describere necessarium erit. Καρπὸς, αἰτ,⁵ τινες λόγοις τῆς ἀνδρωπῆς ἠπαίδησαν τὸν ἐκ Τυανῶν εἰσαγαγόντες Ἀπολλωνίον, πολλαχόσῃ πολλὰ τελεσάμενον ἐπ' ἀσφαλείᾳ, Φάσι, τῆς οἰκῆσεως, ἀλλ' ἔδεν εἰσὶν δεῖξαι παρ' ἐκείνῃ γενομένον, οἱ γὰρ καὶ λόγους ψίλους τῶ ἀνδρὸς ἀναγράψαντες, καὶ πάντα τὰ κατ' αὐτὸν ἀκριβώσαντες ἐκ αὐτὰς θρυλλόμενας παρ' ἐλιπὼν πράξεις, εἰς δὲ τὸν Φιλοστράτον ἀκριβῶς τὰς ἐκείνῃ ἐκδεμένον, καὶ μανθάνειν ὡς σαφὴ συνοφάντιαν μαγγανείων ἐχθροὶ τοῦ ἀνδρὸς, ὡς εἶκος, κατεσκευάσαν. IAC. BILLIVS ita vertit: *Quidam novis sermonibus homines deceperunt, TYANAEVM APOLLONIVM inducentes, qui multa plerisque in locistutae habitationis caussa, ut aiunt, effecerit, (seu potius auerruncas imagines constituerit.) At nihil quod ab illo factum sit, ostendere queunt. Nam alioqui ris, qui nudos etiam sermones ipsius litteris mandarunt, totamque ipsius vitam accuratè conscripserunt, actiones eas, quae vulgi sermonibus celebrantur, non omisissent. Habes autem Philostratum, qui vitam eius magna cura et diligentia in lucem edidit. Ex quo intellige, quam perspicuam huius modi praestigiarum calumniam*
E e 5 viri

⁵ Libro I. Epp. ep. 398. p. m. 103. ed. Paris. 1638. fol.

viri illius hostes, ut vero consentaneum est, concinnasse. Multa haec epistola, quae dignissima sunt obseruatu, continet. Intelligitur primum ex ea, consurrexisse in Aegypti regionibus tum homines, qui de admirandis quibusdam machinis ab APOLLONIO constructis clamores tollerent. Quibus tamen fidem habendam esse, ISIDORVS negat, quum et vitae eius scriptores diligentissimi nihil de illis prodiderint, et frustra decantata ista monumenta a curiosis quaerantur. Ingenti nobis hicce locus auxilio fuit, cum tritam illam de *telesticis* eius *imaginibus* fabulam exploderemus. Sed simul tamen ostendit, quam frequens eius mentio tum inter homines fuerit, quae floruerit fama. ISIDORI deinde in eum voluntas, et studium ex ea perspicue cognoscitur. Rumores etenim istos in criminationibus a maleuolis confictis habendos esse contendit. Non prorsus a veritate haec remota est suspicio. Deorum etenim, ut iam adnotauimus, patroni parum id adtentebant, nam Magus, aut vir diuinus crederetur, modo res Christianorum eius ope maculam quamdam contraherent. Igitur ex iis, qui incantatoribus eum connumerabant, aliquos, quo causam suam promouerent, rumores istos de *inuentis* eius *machinis* disseminasse, non prorsus incredibile est. Satis vero ISIDORVS perspiciebat, infamia sic eum obrutum iri, hacque persuasione durante Magiae simul accusationem permanfuram esse. Quo itaque in eum ferebatur amore, nil nisi hostium inuidiam et obtrectatorum calumnias has omnes narrationes spirare, propugnabat. Quot hic doctor discipulis vsus sit,

fit, inter omnes constat. Quos quidem magistri imbibisse opinionem, sicque numerum fautorum Apollonii mirum in modum creuisse, dubio simul caret. In eadem Aegyptiorum gente circa eadem fere tempora magna nominis gloria floruit SYNESIVS, et philosophus et episcopus. Hunc cum omnium eius aevi maxime assiduum PLATONIS sectatorem fuisse constet, non tam admirandum est in APOLLONII Pythagorici laudes valde propensum fuisse. Festiui vir ingenii dum *Caluitiei laudes* persequitur, magnum causae suae firmamentum a summorum virorum exemplis petit, qui nudato capillis capite fuerint. At comatam APOLLONII effigiem recordatur, quae, cum passim conspiceretur, in contrariae sententiae emolumentum obuerti possit. Remouere igitur obstaculum hocce sequentibus verbis enittitur: ⁶ Εξ εσι δε τας εν μυσειω θεασαθαι πινακας,

της Διογενεις λεγο, και της Σωκρατεις, και της ης τινας βεβλει των εξ αιωνος σοφων, Φαλακρον γαρ αν ειτε δοξειε θεατρον. Απολωνιος μη ενοχλειτω τω λογω: μηδ' ει τις ετερος γους και περιττος τα δαιμονια, και γαρ εκ οντες ετοι κομηται δυνανται φαινεσθαι τα πληθη κατα πολιτευομενοι. Ταχα δε οδε σοφια μεν των τιμιωτατων ενομιζον, επι δε της γοητας ετρεφον της δημιες, ωσε ει και κομητης Απολωνιος, οδεν προς λογον. Και τε φιλια μοι προς τον ανδρα και βελοιμην αν αυτον ειναι τε καταλογε. PETAVII licet non satis elaboratam versionem subiicio: *Licet eas intueri quas in museo habemus depictas, clarorum virorum magines, Diogenes inquam*

⁶ *Encomio Caluitiei* p. 68. Opp. a Petauio editorum Paris. 1640. fol.

*inquam illos et Socrates, aliosque ab hominum memoria sapientes, caluorum theatrum conuentumque esse dixeris. Nec est quod hoc loco negotium mihi faceſſat APOLLONIVS aut alius quisquam praestigiatorum eiusmodi et vanitatis Magicae peritorum.*⁷ *Cum enim minime comati ſint, eiusmodi tamen vt appareant, vulgi oculos fascinare poſſunt. Sed nec nulla forte talium impoſtorum peritia eſt, ſed portentorum potius artifex, non ars quidem illa, ſed facultas. Ita enim a legiſlatoribus ſapientiae peritiaeque honos ſemper habebatur ab iisdem veneficiis et in cantationibus puniendis carniſices alebantur. Quamtumvis igitur comatus fuerit APOLLONIVS, magni intereſſe non poteſt.*⁸ *Quamquam mihi cum homine iſto amicitia eſt, eumque plurimum optem ex noſtro eſſe numero.*⁹ *Prima quidem fronte turpem inter homines peſſimae notae locum APOLLONIO adſignare videtur, qui praestiigiis aliorum fascinare oculus potuerit. Ultima vero verba eum, non quid ipſe ſenſerit, ſed quid ignobile forte vulgus exiſtimarit enarrare docent. Maniſteſta diuerſarum opinionum, quae tum inter homines regnauerint, de eo veſtigia in his verbis expreſſa ſunt. Plures ſummorum virorum memoriae eius parem iudicaſſe, ex ipſa, quam fingit SYNEſIVS, obiectione liquet. Summos viros in medium producit: his non niſi eximii nominis vir opponi poterat. PHOEBVS etenim*

⁷ Arioli nimirum et praestigiatores promiſſiori barba et capillo erant. Vid. *Petauius Notis* p. 27.

⁸ De coma ſua ipſe APOLLONIVS *Apol.* c. 6. p. 335.

⁹ Melius reddidiſſet PETAVIVS: *Quamquam virum amem velinque ex caluorum numero eſſe.*

etenim et MIDAS non facile congregantur. Opponitur vero APOLLONIVS. Quid apertius, praecipuam inter illustres viros eius laudem fuisse? Accidit et hoc, quod in museo, honestissimo loco inter varios egregios imago eius appensa fuerit. Sinisterioris tamen etiam iudicii nonnullorum signa conspiciuntur in argumentatione, quam obiectioni illi reponit, et in consortio. Quamquam qui considerat, ut aduersa propulsaret tela, SYNESIVM ad hoc confugisse iudicium, non nimis ei fidei habebit. Qui causam enim quamdam defendendam omni ope susceperat, ex triuio quiduis arripiunt, quo se expedire citius queant. Quam morem imitatus SYNESIVS, ut occurreret aduersariis, vulgus compellat, eiusue producit opinionem, Magum fuisse APOLLONIVM. Atque haec quidem sufficerent ad demonstrandum, meliorem et doctiorem inter Christianos aequisimam tum usum fuisse sententiis APOLLONIVM, etiam si nihil addidisset SYNESIVS. Is vero minime rem in dubio relinquit, sed se ipsum memoriam eius veneratione prosequi indicat. Qua quidem ratione satis eum ab istis, quae paullo ante adduxerat, criminationibus purgat, sui que similes cum istis minime facere calumniatoribus indicat. Velim ea hic repeti, quae iam iam ad locum ISIDORI dixi, et euidentius, quibus auctoribus haec fama forte tam illustrata fuerit, efficietur, etiam si id quoque e memoria dimitti nolim, de Magia APOLLONII antiquissimam suspicionem fuisse, a multis Christianorum propagatam et a plebe creditam. In occidentis regionibus SIDONIVS APOLLONIARIS, Aruernorum episcopus, ingenii tum et doctrinae

doctrinae laude inclitus erat: cuius carmina et epistolae adhuc leguntur. Magnus ille vero APOLLONII nostri admirator erat, summisque etiam viris, qui rempublicam administrabant, memoriam eius commendabat. Erant sine dubio doctissimi viri, GVIL. CAVEVS,¹⁰ IO. SAVARO¹¹ et alii, qui aut SIDONIVM Historiam vitae APOLLONII e Graeco Latine vertisse, aut ipsummet vitam eius consignasse, produnt. Neutrum mihi ex eius, quam in testimonium adhibent, epistola elicere licuit. Id intelligo, misisse eam ad Regis EVRICI Senatorem, LEONEM, vitam APOLLONII, vt TASCIVS VICTORIANVS e NICOMACHI eam *schedio* exscripserat. Quae de re iam in superioribus abunde expositum est. Quemadmodum vero ex hoc quis possit conficere aut scripisse SIDONIVM, aut vertisse Tyanaei vitam, me quidem praeterit. Fateor in sequentibus sic eum verba facere, ac si proprii foetum ingenii LEONI offerat, eiusque excuset tenuitatem. *Nam dum me tenuit inclusum, ait,¹² mora moeniorum Liuianorum, non valebat curis animus aeger, saltim saltuatim tradenda percurrere, nunc per nocturna suspiria, nunc per diuturna officia distractus.* Et paullo post: *Sane cum primum reduci aliquid otii fuit, impolitum hunc semicrudumque et (vt aiunt) tamquam musteum libellum, plus desiderii tui, quam officii mei memor obtuli.* Crederes, magnae molis opus hominem eniti voluisse.

¹⁰ *Histor. Liter. script. Eccles. P. I. p. 259.*

¹¹ *Notis ad Sidonium p. 467.*

¹² *Loco iam citando.*

luisse. At, si priora consulas, strepitus hosce non nisi festinationem in describendo TASCIO, quod oneris sibi bonus vir, imposuerat, excusare videbis. Nihilo tamen minus mirum in modum Tyanaei studuisse honoribus et existimationi, evidens est. Nihil enim eorum, quae ad eum pertinerent amplificandam, ad LEONEM scribens obliuiscitur. Audiamus declamantem:

¹³ *Exuere utcunque continuatissimis curis et otium tuum molibus aulicis moribusque fruarere. Historiam flagitatam tunc recognosces opportune competenterque, si cum TYANAEO nostro nunc ad Caucasum Indumque, nunc ad Aethiopum Gymnosophistas, Indorumque Brachmanos, totus lectioni vacans et ipse quodammodo peregrinare. Lege virum (fidei Catholicae pace praefata) in plurimis similem tui, id est a diuitibus ambitum, nec diuitias ambientem: cupidum scientiae, continentem pecuniae, inter epulas abstemium, inter purpuratos linteatum, inter alabastra, censorium, concretum, hispidum, hirsutum: in medio nationum delibutarum, atque inter Satrapas Regum tyrannorum myrrhatos, pumicatos, malobratratos, venerabili squalore pretiosum: cumque proprio nihil esui aut indutui de pecude conferret, regnis ob hoc, quae pererrauit, non tam suspicioni, quam fuisse suspectui: et fortuna regum sibi in omnibus obsecundante, illa tantum beneficia deposcentem, quae magis sit suetus oblata praestare, quam sumere. Quid multis? si vera metimur aestimamusque, fors fuit, an Philosophi vitae scriptor aequalis maiorum temporibus*

¹³ Epistolarum Libro VIII. ep. III. p. 462. 463.

*poribus accesserit, certe per saeculo meo per te la-
 Hor obuenit.* O ampullas! o magnificum prae-
 conium! Quo si aliqua tantum ratione LEO iste
 tactus fuit, quod, si non dissimilis, vt SIDONIUS
 ait, APOLLONII fuit, sine dubio factum est, alios,
 qua auctoritate erat, in eius venerationem nullo
 negotio pertraxit. Plato in deliciis erat ADONIO,
 quod ex quibusdam eius locis nuper docuit vir
 doctissimus, Io. HERM. ab ELSWICH.¹⁴ Huius
 amor tantum APOLLONII amorem sine dubio pro-
 creauit. Sed praeter hunc complures id aetatis
 in PLATONIS sententias iurauerant. Quare plures
 etiam causae fuisse APOLLONII, facili coniectu-
 ra est.

§. XXI.

Cui vero, cum haec ita sese habeant, mirum
 demum videbitur, sensim sensimque nouis famam
 eius Praesidiis munitam fuisse? Quod quintum
 excipiebat saeculum litteris veraeque sapientiae
 cum maxime infestum, Graecorum insulsiati et
 mendaciis faustum, et auspicatum erat. Hanc
 vero nationem, sic esse et fuisse adfectam, quis
 ignorat, vt in sanas fabularum substructiones le-
 uissimis imponat fundamentis? Semel inter Chri-
 stianos, bona APOLLONII fama inuecta erat. Dua-
 bus, quas in superioribus enumeraui causis,
 tertia augendae illi maxime accommodata acces-
 serat, doctorum et episcoporum in PLATONEM
 amor. His iactis fundamentis, nihil quam in-
 uentis

¹⁴ *Notis ad LAVNOIUM de varia Aristotelis fortuna*
 181.

mentis addere facilius erat, iis praesertim quos infanus portentorum vexabat amor. Non omnes forte deficiebant, qui contra niterentur, ac Magorum ordini adscriptum fuisse, contenderent. Viri eruditi ANDR. CAESARIENSIS in IOANNIS visorum librum expositionem hoc saeculo ineunte in litteras relatum esse suspicantur. Illi vero malos genios ipsi familiares fuisse et responsa per eum dedisse, persuasum erat. *Ισορεिताι πολλακις, ait, γοητειαῖς λαλησαι δι' εικονων, και ξανων, και δειδρων, και υδατων, δια τε Απολωνιῃ δια τε ετερων, δαιμονας.* Nescio an de statua APOLLONIO dedicata, qua de supra iam ex Auctore *Quaestionum et Responsonum ad orthodoxos* retulimus, haec accipienda sint. Id vero scio in vertendis illis THEODORVM PELTANVM tota via errasse, qui ab ANCREA nostrum veluti testem compellari putavit. Sic vertit: *Narrat APOLLONIVS et alii confirmant, daemones incantationum et praestigiarum vi per imagines et statuas, per arbores rursus et aquas, perque alia eiusmodi saepenumero loquutos.* At qui Graeca tantum adtulerunt, hunc esse sensum sine difficultate intelligunt: *Memoriae proditum est, daemones nonnumquam Magicis artibus per imagines, opera sculptilia, arbores et aquas, quin et per APOLLONIVM aliosque loquutos esse.* Si qui plures hac opinione tum existerunt, paucissimi, si cum eius patronis contendantur, fuerunt, quibus infinitam istam garrulorum et mentientium turbam comprimere non licuit. Omnibus itaque modis ad immortalitatem

¹ *Comm. in Apocalypsin* p. 48. ed. Peltani.

litem fama eius grassabatur, novasque veluti nervos quotidie nanciscebatur. De *imagibus telesticis* fabula inprimis instruebatur et augebatur. Quibus ab homine ista fieri potuisse sine geniorum quodam auxilio incredibile videbatur, ignorantiae parata erat accusatio. Naturalis scientiae beneficio, quae prodigiosa et supra omnem fidem insignis in eo fuerit, omnes istas imagines fabricatas esse, publice defendebatur. Referunt viri eruditi ad sextum a servatore nato saeculum auctorem *Quaestionum et Responsonum ad Orthodoxos*, qui inter IUSTINI M. opera relatus est. Illi quidem quaestionem istam: Qui fieri potuerit, ut machinae illae ad repellenda mala ab APOLLONIO collocatae tantum efficerent, nec a Deo tamen abolerentur? hunc in modum solvere visum fuit.²

Ο μὲν Απολλωνιος, ὡς αὐτῆς ἐπιστημῶν τῶν φυσικῶν δυνάμεων, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς συμπάθειων τε καὶ ἀντιπάθειων, κατὰ ταύτην τὴν ἐπιστήμην τὰ τελεσμάτα ἐποίειτο, ὃ κατὰ τὴν θεϊαν αὐθεντίαν. οἷο ἐν ἀπασὶ τοῖς ἀποτελεσμασὶν ἐδεήθη τῆς τῶν ἐπιτηδεύων ὑλῶν παραλήψεως, συνεργείας αὐτῷ πρὸς τὴν τῶν τελεσμένων ἐκπληρωσιν, ὃ δὲ Ὡτῆς ἡμῶν, Χρῖστος, κατὰ τὴν θεϊκὴν αὐτῆς αὐθεντίαν ποιώντα θαύματα ὁδῶμῶς ἐλεήθη ὑλῆς. Apollonius quidem, ut vir naturalium virium peritus, et rerum, quae in eis sunt, tum repugnantiae, tum cognationis sciens eiusmodi scientiae effectus edidit, (seu potius, figuras telesticas construxit) non diuina id potestate fecit. Quam ob causam in effectibus omnibus opus illi fuit congruentis materiae adsumptione, ad id, quod efficiebat, complen-

² Quae sequuntur verba, supra legere poteris, §. V.

dum, ipsum opera sua adiuvantis. Servator autem noster CHRISTVS miracula diuina potentia sua exhibens, haudquaquam materiae indigens fuit. Elucet ex his verbis, dubitandi et haesitandi locum nonnullis rumores istos fecisse. Neque tamen doctos etiam viros, qualis pro temporum istorum ratione hic erat, fabulae fidem derogare, sed potius sibi ipsis ignorantiae dicam scribere et ad, nescio quam eruditionem, arcanam confugere voluisse, ne vlla scilicet homini tanto iniuria inferretur. Omnia igitur Graecorum scripta his personabant rumoribus. Nemo fere Historicorum eius gentis ab eo tempore ad nos peruenit, qui in eam rem multum facere verborum neglexerit. Hinc et nummi illi haud dubie nati, qui effigiem exhibent APOLLONII, quosue omnes *e-contorniatorum*, ut vocant, ordine esse doctissimi viri me edocuerunt. Absorum videlicet nationi videbatur, quae in suorum profusissima laudes esse solet, cuius nihil incredibile videtur, quod auctore Graeco quodam perfectum fertur, aliquid omittere, quod ad amplificandam ciuis sui gloriam valere posset.

Haec habui, quae de APOLLONII dicerem *existimatione*. Quorum quidem non plane nullam utilitatem esse, primo statim Dissertationis membro planum a me factum esse, memini. Quod recentioribus in eadem causa temporibus accidit recensere, haud adeo necessarium duco. Celebrerrimum adhuc hodie eius esse nomen, moxque erigi, mox deprimi, ii tantum ignorare possunt, qui innumeros libros pro sacrorum nostro-

rum veritate compositos nesciunt. Exstiterunt in Britannia, qui deploratos et improbiſſimos HIEROCLIS conatus renouandos ſibi ſumſerunt. Fuerunt alii, qui id ſibi datum crediderunt, vt ſamam eius omnimodo contaminarent et polluerent. Quod quidem nullo modo melius potuiſſe fieri putarunt, quam ſi genios ad aeternas tenebras damnatos adminiſtros eius fuiſſe adſeuerarent. Sed nec ii deſiderantur, quorum ſtudio purgata eius ſama et deſenſa fuit, quos inter NAVDAEVS eminet. Ego quidem ab his omnibus enumerandis hic mihi abſtinendum eſſe opinor.³ Praeterquam enim, quod eorum tanta in hoc negotio non ſit auctoritas aut opportunitas, quanta quorum veſtigia ex antiquitate poſſunt reſpeti, notiora ſunt pleraque, quam vt enumerationem neceſſitas ſuadeat. Interea, qui fortassis earum rerum ignari ſunt, praecipua ex celeberrimi OLEARIJ, quam PHILOSTRATO praefixit, de APOLLONIO Diſſertatione haurire poſſunt.

³ Vide interim Notas Ill. Auctoris noſtri ad Cudworthi *Systema Intell.* Cap. IV. §. XV. p. 304. ſſ. (M.)

DE
S C R I P T I S
A P O L L O N I I T Y A N A E I
B R E V E S P I C I L E G I V M.

DE SCRIPTIS APOLLONII TYANAEI. *

Argumentum.

Des *χρησμοῖς* Apollonii, quos SVIDAS ei tribuit: de quibus ad vera eius scripta non pertinere, docetur. §. I. *Dogniata Pythagorae* male ipsi adscribuntur, cum *Herculis Trophonii* aut *sacerdotis eius* sint. §. II. *Vita Pythagorae*, quam scripsisse dicitur, diuersa est ab his dogmatibus. Incertissimum quoque est, an auctor huius vitae fuerit? §. III. De *diuinatione ex astris* *Libros* paucis cognitos fuisse ex Philostrato docetur. §. IV. *vvχθνημερον Apollonii ex Gaulmini* ad *Pfellum* notis exhibetur. §. V.

§. I.

Appendiculam proxime praecedenti Dissertationi hoc capite addam, eaque, quae de *Scriptis Apollonii* post eruditissimos viros mihi obseruata sunt, pauca quidem sed non inutilia forte, chartae mandabo. Exhauserunt fere, quae de illis dici poterant, summi viri, Io. ALB. FABRICIVS¹ et GODOFR. OLEARIVS.² Quorum eruditis laboribus num, quae breuib. hic exposituri sumus supplementi loco possint esse, alii viderint. Breuem operum Apollonii indicem SVIDAS dedit, quem, quo dicenda melius intelligantur, hic describam:³ *σύνεταξε δε, ait, τοσαυτα τελετας, η περι θυσιων, διαθηκην, χρησμων,*
F f 4 *επι-*

* Index hic cap. IV. *Observ. Sacr. et Histor. Crit.* p. 383. exhibetur. (M.)

¹ *Bibl. Graec.* Lib. IV. P. II. c. XXIV. p. 60. 61.

² *Diff. Apollonii epistolis praefixa*, p. 380. f.

³ Voce *Αναλυσιν*, Tom. I.^o p. m. 376. ed. *Perti*.

ἐπιστολας, Πυθαγορεῖ βίαν. Praetermisit quaedam, sed a me non repetenda, quoniam quae de illis moneam, vix habeo. Ab oraculis, quae ipsi tribuit, χρησμοὺς vocat, exordiar. Celeb. FABRICIVS ea non diuersa esse coniicit a praedictionibus illis, quas GEORG. CODINVS aeneis eum columnis Byzantii insculpsisse perhibet.⁴ Nolim huic suspicioni quidquam derogare. Si tamen obtineat, e scriptorum APOLLONII numero has vaticinationes expungendas esse, crediderim. Iis enim, quae de *figuris telesticis* eius alio loco dissonant, id, ni fallor, censequutus sum, vt quae ab eo Byzantii gesta traduntur, iure optimo non suspecta, sed falsa censeferi debeant. Nullus praeterea eorum, quorum alioqui leuitati ridicula illa de auerruncis eius imaginibus commenta debemus, harum columnarum meminit. Soline igitur CODINO, homini imprimis stolido, fidem habebimus? Absit. Nihil erit tam absurdum quod in animum non sit admittendum, vbi semel adfirmanti Graeculo cuidam credendum esse putauerimus. Sed hi tamen χρησμοί in memoriam mihi reuocarunt, memorabilem IYSTINI locum, in superioribus iam descriptum, quo statuam APOLLONIO dedicatam oracula olim reddidisse memoriae prodidit.⁵ Cui mores istius aevi perspecti sunt, hoc a veritate haud remotum videbitur. Habebat Graecia plurimis in locis fatidicas eiusmodi statuas, quarum ope religiosi impostores plebem emungebant. Nec facile quisquam erat, cui singularis quaedam virtus viuo adfuisse credebatur, cuius vita functi ima-

⁴ De *Originib. Constantinop.* p. 30. ed. Lambecii.

⁵ *Quaest. et Resp. ad Oribd.* quaest. XXIV. p. m. 405.

imago miraculis non inclaresceret. De NERILLI-
NI cuiusdam, quod in vrbe Troade erat, simu-
lacro ATHENAGORAS haec habet:⁶ *Εἰς δ' αὐτῶν*
καὶ ἱατρῶν νοσητὰς νομίζεται. PEREGRINI et ALE-
XANDRI cuiusdam státuas iisdem insignes fuisse pro-
digiis, idem memorat.⁷ Ne de aliis hic aliquid
dicam, quarum magnus ex veterum monumentis
numerus colligi potest. In eam igitur aliquando
cogitationem veni, an hi SVIDAE *χρησμοὶ* scita ista
aut oracula fuerint, quae statua APOLLONII, aut
sceleratus quidam impostor per eam, ediderit.
Fieri potuit, vt ab otioso quodam ea colligeren-
tur ac coniunctim luci exponerentur. Obscurior
vero haec res, quam vt certi aliquid possit statui.
Id exploratum habes, siue cum doctissimo FABRI-
CIO ad CODINI columnas confugiamus, siue sta-
tuam eius in partes vocemus, siue denique recen-
torem quemdam nugatorem sub eius nomine
eiusmodi quid composuisse suspicemur, quod
postremum fortassis veri est simillimum, nullum
his oraculis inter scripta vera APOLLONII locum
concedi posse.

§. II.

Idem quoque dogmatibus PYTHAGORAE quae
HADRIANVS, Imperator, ANTHI postea dedicauit,
statuendum esse arbitror. Nullam enim rationem
video, ob quam viri docti scriptis hominis ea ad-
iunxerint. Quantum ego ex PHILOSTRATO intel-
ligo, non eum, sit HERCVLEM TROPHONIVM, cu-
ius ex antro responsi loco ea adtulerat, auctorem
F f 5 habu-

⁶ Legat. pro Christianis §. XXIII. p. 107. ed. Oxon.

⁷ Loc. cit.

habuere. Haec scriptoris verba sunt: ¹ ἀνεσχη γὰρ δι' ἡμερῶν ἑπτὰ - - - φερὼν βιβλίον προσφορωτάται, τῇ ἐροτῇ, ὁ μὲν γὰρ κατήλθεν ἐπὶ τῶν, τινὰ, ὡς Τροφῶνι, καὶ συτὴν τε ἀρίστην καὶ καθάρωτάτην φιλοσοφίαν ἡνίκα; τὸ δὲ βιβλίον τὰς Πυθαγόρῃς εἶχε δοξὰς, ὡς καὶ τὰ μαντεῖα τῇ σοφίᾳ ταύτῃ ζυντιδεμεν. *Nempe die septimo inde emerfit libellum ferens conuenientissimum interrogationi. Descenderat enim interrogans: Quamquam a Trophoni, tu quoque optimam et purissimam philosophiam esse putas? Continuebatque libellus opiniones Pythagorae, quasi oraculo etiam illi philosophiae suffraganti, aut potius, ut haec verba vertenda esse arbitror, ita ut et oraculum Philosophiae illi suffragaretur.* Igitur, si quid video, in his dogmatibus nihil APOLLONII ingenio tribuendum est. Responſa erant Numinis, in tabula illa, quae, pro oraculi huius more, is, cum in antro versaretur, audiuerat ac in literas retulerat. Quae quidem eodem iure in operibus eius haberi possunt, quo quae. Clarius olim APOLLO aut AMMONIVS IVPITER cecinit, consultantium dici queunt carmina. Non me praeterit, doctissimum OLEARIVM in ea fuisse opinione, quod Apollonius libellum hunc Herculi obtulerit, non ab eo acceperit. ² Nil vero causae video, quod, ut ita sentiret, celeberrimum virum impuleret. Aperte PHILOSTRATVS descendente in antrum, ut Numinis de vera Philosophia mentem exploraret, nihil, adscendente autem libellum hunc manu tenuisse refert. Ipsa deinceps quaeſtio Herculi proposita hoc confirmat. Non quae-
rit

¹ Lib. VIII. c. XIX. p. 363. 364.

² Dissert. iam laudata p. 380.

rit de PYTHAGORAE, sed generatim de omni Philosophia. Quod si vero libellum, in quo PYTHAGORAE placita descripta erant, Deo obtulisset, sic eum interrogare debuisset: Annon haec quam descriptat teneo PYTHAGORAE philosophia praestantissima omnium tibi videtur? Rationes et consuetudinem oraculi huius ne arcessam quidem. De quibus si vir egregius, cum scriberet, cogitasset, rectius procul dubio sensisset. Res apertissima est, nec plurium verborum indiget.

§. III.

Ex his quoque intelligitur, doctissimos viros, qui *Βιον Πυθαγορος*, quam SVIDAS ei tribuit, et haec *dogmata* non diuersa esse censent, errare. Rectius sine dubio pronuntiaissent, nisi diligentiam eorum IAMBlichI et PORPHYRII loca effugissent, quibus illi vitae huius Pythagorae ab Apollonio conscriptae meminerunt, atque ita meminerunt, ut fragmenta ex ea adferant. Iamblichus quidem simpliciter APOLLONIVM de PYTHAGORA commentatum esse refert, haud aliter, ac si liber in omnium tunc fuisset manibus.¹ Floruit is vero, cum CONSTANTINVS M. rem publicam administraret. Praeter ea ab aliis eum saepenumero dissentire, *και πολλα πρωτιτεσθαι των μη εισημενων*, *mutaque ceteris indicta adiciere* adfirmat. Apertius alter PORPHYRIVS. nimirum APOLLONIVM *εν τοις περι Πυθαγορος* laudat, simulque diligentia reliquos vitae huius scriptores eum superasse productis ex eo locis haud obscure indicat.² Ab hac igitur PYTHAGORAE

¹ De vita Pythagorae Sect. CCLIV. p. 203. 204. ed. Küsteri.

² De vita Pythag. c. II. p. 5. ed. Küsteri.

GORAE *vita* toto coelo *dogmata* ista differre perspicuum est. Neque etiam hoc dubitatione caret, non alium a nostro APOLLONIO eius esse scriptorem. SVIDAS certe, qui adfirmat, tantum apud me non valet, ut auctoritatem eius deferendam esse negem. Multo minus hoc me commouet, quod PYTHAGORAE disciplinae hominem addictum fuisse constat. Difficulus vero mihi persuadeo, PHILOSTRATVM aut reliquos vitae eius scriptores praeterituros fuisse, cum alias eius lucubrationes diligenter commemorauerint, si eiusmodi scriptum exstitisset. Sub initium statim fabulosi operis Atticus, quem dixi, Rhetor, τὰς ~~ἐκείνης~~ *ταύτης* τῶν Σαμίων Πυθαγορείων in partes vocat, ex iis multa, quae ad laudes PYTHAGORAE pertinent, narrat. Quis dubitet, si APOLLONIUM in horum esse choro cognouisset, eum verbulo saltem id indicaturum fuisse? At sic loquitur, ut ad aures suas nihil de eiusmodi scriptione peruenisse, manifesto doceat. Idem eo loco, quo *de dogmatibus Pythagorae* ex TROPHONII *antro* ab eo relatis differit, pulcerrimam vitam hanc commemorandi occasionem habuisset. At ibi quoque silet. Quod silentium hoc certe probat, tum cum iste scriberet, nihil de eiusmodi opere inter homines auditum fuisse. Qua vero ratione, si quidem exstitisset, viri huius diligentiae sese subducere potuerit, cui nec voluntas, nec facultas omnia eius peruestigandi deerat, nemo facile dixerit. Ipsa, quae laudaui, IAMBlicHI et PORPHYRII loca TYANAEO nostro opus hoc abiudicare videntur. Vix credibile est, eos tantum virum, a cuius non alieni erant placitis, sine praeconio

conio dimissuros fuisse. Multo minus hoc explicari potest, quare cognomen eius, o *Tuaneus*, quo ab aliis plerumque distinctus fuit, cum nomine eius haud coniunxerint? His omnibus ego quidem prope adducor, ut alium quemdam *Apollonium*, nostro haud paullo obscuriorem, in conscribenda Pythagorae Historia operam collocasse existimem? Nominis adfinitas nostrique in Samii illius opinionibus propugnandis ardor, facillime scriptorem, quem *SVIDAS* secutus est, decipere potuerant. Nec incongruum huic videri poterat, Tyanaeum vitam eius, quo magistro constanter usus erat, cuiusue mores tota vita exprimere studuerat, scripto illustrasse commentario. Sed fortassis V. C. FRANC. BLANCHINVS ea, quam in superioribus commemoravi, epistola hoc etiam pluribus discussit negotium.

§. IV.

περι μαντειας αστερων quatuor eum composuisse libros, ex Indorum Philosophorum disciplina *DAMIS* et *MOERAGENES*, post hos *PHILOSTRATUS* testatur.¹ Postremi huius verba, quibus de hoc opere agit, num recte a doctissimis viris intellecta sint, dubito. Haec sunt:

και συγγραψαι μεν εκειθεν περιμαντειας αστερων βιβλους τετταρας, ων Μοιραγενης επεμνηθη. Damis tradit, scripsisse eum de astrologica divinatione libros IV. quorum etiam² Moeragenes meminit. Pergit paullo post, cum operis eius *περι θυσιων* etiam mentionem fecisset. *τα μεν δη των αστερων*

¹ L. III. c. XLI. p. 130. ed. Lips.

² Vocula haec in *MORELLI* et *OLEARI* versione male omissa est.

αφερων, και την τοιαυτην, μαντικην πασαν υπερ, την αν θρωπινην ηγεμαι φυσιν, εδ' ει κεκτητες τις ωδα. *Astrorum igitur scientiam quidem atque omnem huius generis diuinandi artem humanae naturae metas excedere puto; neque an quispiam possideat, satis scio.* Haec vltima sunt, quae attendi volo. Doctissimi viri de arte diuinandi, cuius an aliquis mortalium particeps esset PHILOSTRATVS se nescire dixisset, ea capiunt. Mihi vero, quod pace eorum dixerim, verisimilius videtur, de APOLLONII libro, quem de hac arte scripserat. Historicum loqui. Quae haec verba, quae iam exscripsi, excipiunt mihi hoc persuasere: το δε περὶ Θυσιαν εν πολλοις μεν ιεροις ευρον εν πολλοις δε πολλοις. Non concinne satis cum antecedentibus haec cohaerent, si in illis de diuinatione agi putemus. Optime vero, si de libro interpretemur ipso. Id dicere vult nimirum, an illud volumen, quispiam possideat, sese ignorare: at, quod de *sacrificiis* conscripserit, variis in locis a se reperi- tum esse. Liber opponitur libro, non liber scientiae.

§. V.

Omiserunt inter scriptiones APOLLONII viri *υχθνημερον* illud, quod ei tributum, *at ex Iudaeorum libris totum descriptum esse*, qui primus edit, GILB. GAVLMINVS testatur.¹ Causa ipsis sine dubio haec fuit, quoniam aperte confictum et a recentiori quodam nugatore exclusum est. Nobis vero quid obstat, quo minus perbreuem ac lepidum libellum hic describamus? Testimonium erit famae illius, qua ferioribus saeculis floruit, cuius-

¹ Notis ad L. III. de vita et morte Moysi p. 206.

cuiusue sapientiae auctor tum ac parens fuit habitus, docebit. Ii nempe, qui arcanis se dediderant artibus, ab hoc potissimum Magiae praecepta repetenda esse putabant. Accipe ipsas nugae, quas GILB. GAVLMINVS, vti dixi, e codice manu exarato publici iuris fecit.² Constat XII. horis.

I. Εν η δαιμονες ανηκντες (lege υμηντες vel ανηκντες) τον Θεον, ετε αδικησιν, ετε κολαζωσιν.

II. Εν η ανηκσιν οι ιχθυες τον Θεον, και το τε πυρος βαθος, εν η οφειλει φοιχειουσθαι αποτελεσματα εις δρακοντας και πυρ.

III. Εν η ανηκσιν ο Φεις και κυνες και πυρ.

IV. Εν η διερχοντα, δαιμονες εν τοις μνημασιν, και ο ερχομενος ο εκεισε βλαβησεται, και φοβον και φρικην εν της δαιμονων λεψεται φαντασιας, εν η οφειλει ενεργειν επι μαγικη και παντος γοητικη πραγματος.

V. Εν η ανηκσιν τα ανω υδατα τον Θεον τε ερανθ. (aquae supracoelestes tabula marmoris mundi Hebraeorum.)

VI. οτε δεον η συχαζειν και αναπαυεσθαι, διοτι εχει φοβον.

VII. Εν η αναπαυει παντα τα ζαα και εαν τις καδαρος ανθρωπος αρπασιν και βαλλη αυτο ο ιερεις και μιξει Ελαιω και αγιαση αυτο και αλειψη ατω αυτε αδην, παρευθο της νοσε απαλλαγησεται.

VIII. Εν η αποτελεσμα φοιχειων και παντοιον φυτων.

IX. Εν η τελειται εδεν.

X. Εν

² Not. ad Psellem de operationib. daemon. p. 92.

X. Ἐν ἡ ανοιγώνται αἱ πόλεις τῶ θράνης καὶ αἰθρώπος
ἐν κατανύξει ἐρχόμενος εὐη κροῶ γενήσεται.

XI. Ἐν ἡ πετόνται ταῖς πτερυξίν συνήχῳ αἱ ἀγγε-
λοι καὶ Χερυβιμ καὶ Σεραφίμ, καὶ ἐστὶν χάραξ ἐν
θράνης, καὶ γῆ ἀνατελλεῖ δὲ καὶ ὁ ἥλιος ἐξ Ἀδάμ
(lege ἔδεμ.)

XII. Ἐν ἡ ἀναπαύονται τὰ πύρνα τὰ γμάτα.

Vide quantarum rerum otiosi homines APOLLONIVM magistrum fecerint. Versionem, cum facilia omnia sint, addere nolui. Ceterum ad quem APOLLONIVM pertineat illa IACHAEI CHRISTIANI et APOLLONII *philosophi altercatio*, quae in ISAACI VOSSII Bibliotheca fuit,³ ignoro. Ad nostrum etiamsi referretur, referendam haud esse certus sum. In *epistolas* denique Apollonii *Observationes* alio loco a me expecta.

³ Teste COLOMESIO Catal. MSS. Vossii in opp. p. 880.
Edita est a Luca Dacherio *Spicil.* Tom. X. in *Add.* vid.
ITTIG de *biblioth. patr.* p. 236.

DE
IMAGINIBVS TELESTICIS
QVAS
APOLLONIVS TYANAEVS
CONFECISSE DICITVR
AD
VIRVM CELEBERRIMVM
MATVRINVM VEISSIERE
LA CROZE
DVM INTER MORTALES DEGERET
POTENTISSIMO BORVSSIAE REGI
AB ANTIQVITATIBVS ET BIBLIOTHECA
EPISTOLA.

G g

DE IMAGINIBVS TELESTICIS APOLLONII TYANAEI. *

Argumentum.

Occasio dissertationis. §. I. Imaginibus magicis multa miracula patrasse dicitur Apollonius, sed falso. §. II. Scriptores, qui eius aetatem adrigerant, et ipse Philostratus, de iis silent. §. III. Repugnat temporis ratio. Itinera Apollonii. Ter Romae fuit. Parum conuenit illis, qui statuarum illarum meminere, cum Philostrato. §. IV. Neque Hierocles, cuius haec historia illustratur; illarum mentionem fecit. §. V. Factum illud est demum seculo quinto vel sexto. Locus Isidori Pelusiotae illustratur. §. VI. VII. Testimonia eorum qui illas imagines commemorarunt, examinantur. §. IIX. IX. X. Vnde euincitur, quae de illis narrantur accensenda esse fabulis. §. XI. Fabulae origo. Thonis non fuit inter Apollonii discipulos. §. XII. Conclusio. §. XIII.

§. I.

Memini, *vir amplissime*, ante semestre ferre¹ te a me postulasse, vt eorum, quae me in PHILOSTRATVM ac de APOLLONIO TYANAEO commentatum esse, scripseram, in hac ipsa Bibliotheca specimen ederem. Lubentissime Tuis tunc paruissimè iussis, nisi innumera,

G g 2

quibus

* Exhibuit hanc Dissertationem epistolicam primum BIBLIOTHECAE BREMENSIS *Classis III. Fasciculus primus* p. 11. ff. Confer cum hac dissertatione *Observationes* auctoris ad *Cudworthi Systema Intellectuale* c. IV. §. XV. Not. 18. p. 309. ff. (M.)

¹ Litteris XVII. Kal. Septembr. A. MDCCXVIII. datis.

quibus saepe premor, negotia, corporis imbecillitas, aliaque obstitissent. Opportune vero hisce diebus, quibus ob fractas plane vires publicis ac ordinariis laboribus vacare non poteram, horum mihi denuo in mentem venit. Quapropter nullas diutius moras interponere volui, quo minus dicto TIBI audiens essem; sed haec, quae vides, in litteras, debili licet manu, referre statim coepi, ut ex iis de toto opere, quod in PHILOSTRATVM ac de APOLLONIO ab aliquo tempore molior, iudicare posses. Sunt mihi quam plurima hanc in rem obseruata; quae aut alii prorsus neglexerunt, aut minus curate pertractarunt. Illud tamen de *telesticis* APOLLONII *imaginibus* argumentum prae ceteris selegi, de quo ad TE paullo plenius differerem, quod TV mihi illius excutiendi vnus omnium auctor fueris. Illa scilicet verba TVA, quibus in litteris, pridie Idus februarii A. MDCCXVIII. ad me datis, utebaris: *absit vero et a te et a me, ut fabulas illas, quas sequioris aetatis Graeci et Latini de Telesmatibus, Byzantinis, et aliis Apollonii confinxerunt, pro veris adoptemus.* Haec, inquam, verba TVA me potissimum excitarunt, ut, quibus omnes hae narrationes fundamentis niterentur, diligentius inquirerem. Fructus, quem cepi, qualiscumque industriae, hic est, quem TIBI, *vir amplissime*, nunc afferro. TV, quaeso, ex eo iudicium feras, an in lucem protrahenda, an vero tenebris deuouenda sint, quae de *fide historica* PHILOSTRATI, de *existimatione* APOLLONII, de *Aporbeosis ipsius*, quam numquam esse factam, liquido ostendam, aliisque maximam partem ab aliis relictis, mihi fuisse adnotata sunt.

§. II.

Mira plane ac stupenda plurimos nosti narrare de magicis illis, quas impostor hicce maximus collocauerit, imaginibus.¹ Hic numen illud fuit salutare, quod, statuis maxime virtutis positus, serpentum, insectorumque vim ab Antiochenium capite depulit, terraeque motus sedauit. Hic arte eadem Lycum anem cohibuit: hic equos ferocientes Byzantii quiescere iussit. Hic ventum aquilonarem, arcano quodam monumento compescuit. Hic singulari quadam ratione tot alia mala, Antiochiae praesertim et Byzantii, sustulit, ut, vix pares tantis beneficiis gratiae referri possint. Quorum hic quidem numerum inire nolo, quod in vulgus nota sint, et ex pluribus peti possint scriptoribus. Ferenda essent haec narrationum portenta, aniculis certe, si non aliis, profutura, nisi, ut eis fidem haberent, quam plurimi fere adducti essent, eruditissimi quoque viri. Nullus saltem quantum ego noui, hodie est, qui vrbes Graeciae circulatorum illum APOLLONIVM obiisse, variisque huiusmodi statuis nomen famamque consecutum esse, dubitet. Ipsi illi summi homines, quibus in peruestiganda APOLLONII vita praecipua laus debetur, TILLEMONTIVM dico,² OLEARIVM,³ DV PINIVM,⁴ aliosque, rei veritatem nullo modo impugnant.

G g 3

Dis-

¹ Vid. Celeb. ARPIVS libro de Talismanibus cap. I. pag. 24. 25. 26.

² Histoire des Emper. T. II. p. 200. ed. Bruxell.

³ Diff. de Apollonio, Philostrato praemissa, conf. notas p. 112. 147. et reliqua.

⁴ Libro peculiari Gallico, Paris. 1707. 12. edito. Addi his potest P. Baylius Diction histor. Tom. I. p. m. 310. 311.

Diffentiunt, an malarum mentium 'auxilio haec omnia praestiterit? an vero fumos hominibus praestigiis suis vendiderit? an denique naturalis scientiae, quam in eo magnam fuisse adfirmant, miracula haecce tribuenda sint? In re ipsa satis conueniunt. De causis ergo disputant: effectum indubitatum esse censent. Ego vero nec daemones huc accersam, nec artes circulatorias excutiam, nec eruditionem naturalem commemorabo. Valeant causae cum effectu, et ad Aborigines tota haec abeat narrationum series. Mihi enim tantum est audaciae, ut haec omnia non postremum in mendaciis locum occupare contendam. Ignoscant mihi illi, qui qualitates occultas, artemque telesticam semper in ore habent. Lapidem me illis loqui video, quibus nescio quod decus ac praesidium vanus hic videtur homo. At nil mirum est, me, qui hisce non initiatus sum mysteriis, liberiores sententiam dicere. Neque tamen nunc disputo, huius generis imagines numquam existisse, quibus vulgus maximam adscripserit efficaciam, APOLLONIOQUE tribuerit. Possem id forsitan: et disquiro tantum, utrum illae vere ab APOLLONIO profectae fuerint? Nullam huius doctrinae, si quidem doctrinae nomine nugarum cumulus appellandus est, virum illum notitiam habuisse, nunc non adfirmo. Non enim cum Indiae sapientibus, celeberrimis somniorum horum magistris, versatum fuisse, ignora, et *αγαλμα αποτροπαιων* Ephesi aduersus pestem dedicasse, ex PHILOSTRATO⁵ didici. *Praecipuum illius magistrum inter Grae-*

⁵ Lib. IV. c. X. p. 147. Vtor Editioni noua Lipsiens.

Graecos eum fuisse, id quod celeberrimo viro⁶ visum fuit, eaque, quae Antiochiae et Byzantii miranda perfecisse putatur, fecisse nego. Nec a veritate adeo aberrasse Io. SELDENVM⁷ existimo, qui in Graecia APOLLONII nostri tempore *τελεστην* non admodum fuisse notam, statuit.

§. III.

Non longis, *vir amplissime*, in hanc rem verborum ambagibus opus erit. Id mihi concedatur, quod aequiorum nullus post Io. LAVNOIVM¹ vlli denegandum putavit, reiicienda esse, vt fabulosa, quibus et aequalium scriptorum; et eorum, qui per ducentos inde florere annos, auctoritas desit: addo in hac causa ipsorum Panegyristarum. Huius enim numeri omnes istas inficitas de his APOLLONII statuis narrationes esse, iam demonstrabo. Qui de eo primus quidquam scripto consignavit DAMIS est iterum eius, vt ferunt, perpetuus ac indiuulsus comes. Tuto enim hic a me seponi potest controuersia, alio loco peroranda, an DAMIS hic vinqum exstiterit, aut commentarius quosdam de vita magistri sui scriptos reliquerit? sequuntur MAXIMVS et MOERAGENES, vterque temporibus hominis proximus, vterque rerum eius ex instituto scriptor: Hi omnes prodigiosa illa opera penitus ignorarunt. Qui enim ex eorum laboribus suas locupletauit chartas PHILOSTRATVS, ac quae memoranda videbantur, studiose transtulit, non certe praetermississet, si de his quaedam habuissent. Hoc ipso

G g 4

non

⁶ Notis ad *Philostrati* L. III. c. XXII. p. 112:

⁷ Notis ad marmora Oxoniens. p. 51.

¹ De auctoritate argum. negatiui p. 190.

non ineptiorem, non superstitioniorem virtutum suarum praeconem noster habuit. Quinam, quaeso, dubium esse potest, hominem, qui, quod multis ostendam aliquando, quadrata rotundis miscebat, quo heroem suum supra homines eueheret: qui non historiarum, sed fabularum plane monstra tam anxie conquirat ac comminiscitur, ut mente captus hinc inde videri possit, hunc praetermissurum fuisse, quae tantopere ad viri existimationem facere poterant, si vel levis quidam de his rebus rumor tum exstitisset? At enim, cum annales ille nobis sistat, longe Volusianis deteriores, ne verbulo quidem auerruncarum harum imaginum meminit. Num credibile est, *vir celeberrimi*, haec latere potuisse scriptorem illum, qui magnam terrarum orbis partem peragrauerat² nilque reliquerat intectum, quo curate de APOLLONIO posset exponere? Quid vrbes commemorem, ubi viuus commemoratus erat noster? Quid templa, quorum collapsis fere rebus frequens hic Deorum cultor opem tulerat? Diligenter quidem in his omnibus memoria ipsius conseruata erat. Multa quoque cum PHILOSTRATO, id quod ipse tradit, de vita eius communicauerant. At ubi statuæ illae? Nulla vrbs, nullus templorum sacerdos, nulli commentarii et annales his beneficiis mortales ab eo adfectos fuisse, narrauerant. Epistolae denique ipsius, quarum satis ampla collectio Historico lecta erat, tale quidquam ipsi non suggerant. Quanta sodes, dubitandi causa, iis silentibus

² Ipse ita Lib. IX. c. 31. p. m. 371. ταφῶ μὲν ἐν ἡ ψευδο-
ταφῶ τ' ἀνδρὸς ἡδαιμῆ προστυχῶν οἶδα, καὶ τοὶ τῆς γῆς,
ὁποση εἰσιν, ἐπελθὼν πλείστην.

lentibus quorum omnes in eo versabatur industria, quo ad posteros talium memoria perueniret.

§. IV.

Hocne addam, quae de statuis hisce tot alii tradunt, iis plane repugnare, quae apud PHILOSTRATVM, praecipuum eius historicum, de itineribus ac gestis ipsius leguntur? Adeo, vt aut illos, aut hunc splendide mentiri, omnino necessarium sit. Byzantium illi nominant, vbi admirandis his operibus famam praecipue sibi adquisierit. Sed cum cunctas eius migrationes curiose, licet tumultuarie, exponat, nulla vox huic excidit, quae vel commorandi diuersorium illic eum aliquando habuisse indicet. Roma discedentem illi eo peruenisse nostrum volunt, ille sub CLAVDIO, hic sub DOMITIANO. Nec enim satis sibi constant esurientes Graeculi, quorum fide potissimum haec facta nituntur. Byzantii multis imaginibus collocatis Antiochiam perrexisse narrant. Hac quoque arte sua nobilitata Seleucium petiisse, indeque in Aegyptum commigrasse. In sociis viri homines fuisse diceres, tam distincte ac curate cuncta explicant. At vero vndecumque haec habuerint ex PHILOSTRATO certe non hauserunt, cuius historiae nihil magis contrarium confingi poterat? Romam, vt ego quidem arbitror, tertio salutauit¹ CLAVDIO imperante

G g 5

perante

¹ Nondum dextre satis APOLLONII vita, vt a PHILOSTRATO narratur, peruestigata, nondum satis apte, ordineque chronologico disposita est. Non sperno eruditissimorum hominum, OLEARII praesertim ac Tillemontii

perante ne conspexit quidem. Legitur inter eius epistolas Claudii, Augusti ad senatum Tyanensem

montii, labores: omnibus tamen numeris eos absolutos esse, vix mihi persuadeo. Historici illius, quo vix unquam inconcinniores me legisse recorder, inscitia, stupor ac inertia doctissimis obfuerunt viris, quo minus omnia sine erroribus traderent. Consentunt in eo, bis APOLLONIVM tantum Romam vidisse. Ac sane, si pressius quis PHILOSTRATI vestigiis insistere velit, quod hi procul dubio fecere, ita omnino statuendum esse, videtur. Ego vero, postea, quam omnia diligentissime excussi ac praecipue apologiam APOLLONII coram DOMITIANO dicendam cum illius historici rationibus contuli, in eam ingressus sum opinionem, tertio cum Romam fuisse profectum ac bis quidem sub Domitiano. Atque hoc luculenter hac occasione probabo, cum historiam ipsius noua quadam luce perfundat, ac PHILOSTRATI incuriam et sordes retegat. Maximum crimen, ob quod caussa ipsi Romae coram DOMITIANO dicenda erat, immolatio erat pueri, quam fecisse perhibebatur, quo ex illius extis NERVAE, ceterisque, qui nouas sub DOMITIANO res moliebantur, quid ipsis spei de abtinenda rerum summa superesset, praedicere posset. Quam primum ex Asia, vbi vitam ducebat, Puteolos naui appulisset, ut Romam inde pergeret, DEMETRIVS, Cynicus ille Philosophus, hoc ipsi aperiebat, (vid *Philostratus* Lib. VII. c. XI. p. 287.) *Φασι δ', αὐτῷ, ὡς παῖδα θυσιᾶς ὑπερ μαντικῆς, ἢ τὰ νεῦρα τῶν σπλαγχνῶν φαινεῖ.* Sequitur hinc fronte, hanc, quae ei obiiciebatur, immolationem factam fuisse, antequam ex Asia, ut a criminibus se purgaret, in Italiam venisset. De loco igitur quaerendum est, quo nefanda haec sacra peregrisse eum volebant. Aperte vero pars illa Apologiae (vid. *Philostratus* Lib. VII. c. VII. Sect. XII. XV. p. 345-351.) qua hoc crimen multis verbis diluit, indicat, non aduersarios in Asia, sed in ipsa vrbe facinus hoc ab eo commissum fuisse, criminatus esse. Neque Roma se tunc temporis abfuisse, quo hoc contigisse accusatores ferebant, APOLLONIVS disputat. Longe alio defensionis

nensem de honoribus ipsi decretis epistola,² sed talis, quam in *observationibus ad epistolas* TYANAEI apertas

sionis genere vitur. Romae se tunc vixisse, concedit: inde tamen se crimen hoc admisisse, non patere. Non extra urbem se, aut etiam in suburbio eam noctem exegisse; sed domi se continuasse, veterique amico, PHILISCO MELIENSI, philosopho, grauiter decumbenti adfuisse. Testes huius rei medicos rogat aegroti discipulos, ac TELESINVM cum maxime consularem virum (§. XIII. XIV. p. 348. 349.) quorum vltimus hic certe iussit. Certissime ex hic colligitur, antequam denuo accusationis suae causa Romam proficisceretur, illic sub eodem DOMITIANO per aliquod tempus APOLLONIVM substituisse. Annus quoque designari potest, quo urbem primum sub DOMITIANO accesserit. Exilium NERVAE Tarentinum, *Rusque ac Orfiti supplicium* ob consilia in caput Augusti habita, quorum ille particeps dicebatur in A. C. XCIII. cadit. Doctissime id ostendit ANTON PAGI in *critica ad Ann. Baronii* ad A. C. n. IV. p. 85. 86. nosque vberius in tractatione de *historica fide Philostrati* probabimus. Credibile ergo est A. XCII. Romae primo fuisse APOLLONIVM. Vel hanc propter causam Diui OLEARII calculus mihi se non probat, qui eadem A. XCII. Romae eum capitis dixisse causam contendit. Metuo, ne nimium erga PHILOSTRATVM suum studium quem omnium errorum absoluere eupit, hanc computationem minus exactam, progenuerit. Melius TILLEMONTIVS *Histoire des Emper.* T. II. p. 172. ad A. C. XCIV. Apologiam hanc refert. Quamquam et hic non omnino ab errore immunis sit. Sed hanc causam plenius alio loco. Qui factum sit, quod PHILOSTRATVS non distincte secundum hoc iter commemorauerit nisi forte generalia illa verba L. VI. c. XXXV. p. 272. huc quis trahere velit, quibus post reditum ex Aethiopia cum *περι Φοινικας και Κιλικας Ιωνας τε και Αχαιους και Ιταλς παλιν*, peregrinatum fuisse, tradit, alii viderint. Equidem suspicor, fraudis eum in hac omissione insigne documentum edidisse, qua de re alio loco.

² N. I. III. p. 399.

apertas impostoris notas secum vehere docebo. Sub NERONE urbem adiit. At hoc ad Graecos commeante, ad Hispanos commigrauit. DOMITIANI temporibus bis ibi fuit, ut in subiecta annotatione euici. Liber primum, ac tunc in Asiam minorem inde profectus est. Captius deinceps: cui quidem periculo ereptus in Graecia ac Ionia, quod reliquum erat vitae transegit. Nec auerruncis tamen statuis fabricandis, sed aliis longe rebus operam dedit. Antiochiae ter fuit. Primo quidem cum adhuc AVGVSTVS imperio Romanos regeret, admodum iuuenis. Castigauit tunc imperitiam urbis illius, cuius ciues litterarum penitus expertes erant.³ Non vero Byzantio, sed aut ex Pamphilia, aut ex Cilicia, ubi quinquennalis silentii tempore potissimum vixerat, tum veniebat. Rediens ex India iterum hanc transiit urbem. Nihil tamen temporis in ea consumere voluit, quod iocis indulgeret illiberalibus, nullumque sapientiae studiis pretium statueret.⁴ Neque tum Byzantium reliquerat. Peractis itineribus tertio eam inuisit, ac de futura terrae commotione, si nostro credimus fabulatori,⁵ quaedam praedixit; at non ea, quae MALALAS, ceterique nugatores habent. Taceo Sardibus, ut nexus quidem narrationis suadet, eo tunc illum contendisse. Seleuciam praetereo, ne longiores in hac re moras traham. De Aegypto verbum adiiciam. Non mediocre fateor spatium in hac terra exegit. At num sub DOMITIANO? Minime. VITELLIO VESPASIANO, Tito regnan-

³ *Philostratus* Lib. I. c. XVI. p. 19.

⁴ Lib. III. c. LVIII. p. 139.

⁵ Lib. VI. c. XXXVIII. p. 274.

regnantibus.⁶ Nec ex Seleucia, sed ex Piraeo soluit, cum eum peteret. Hac umquam, *celeberrime vir*, quis maiorem narrationum discrepantiam vidit? Vtros vera credam dixisse? historicum APOLLONII, qui propior eius erat temporibus, plurimisque subsidiis instructus, aut ceteros, qui, praeterquam, quod iuniores sunt, nullos aut obscuri nominis testes citant? Equidem sic censeo, si prioris vacillare videatur fides, posteriorum plane rationem non habendam esse.

§. V.

Sufficerent haec, *vir celeberrime*, demonstrandae quam suscepi, rei. Attigi enim SEVERI iam tempora, quibus PHILOSTRATVS vixit, ac ad tertium adeo progressus sum saeculum. Sed pergam pace TVA in itinere, quod exorsus sum. Intermortua ferme iam erat APOLLONII fama, cum subito reuiuisceret, AVRELIANO fasces imperii tenente, cui, ut ferebat fama, singulari ratione apparuerat. STESICHORVS tunc, nisi falso mihi, quae apud SVIDAM legi, memoria, nunc repraesentat,¹ res eius scripto complectebatur, ac alii fortassis, quibus venalis erat calamus. Dicam de his, ubi de *exstimatione* APOLLONII acturus sum, ac ipsam insimul visionem AVRELIANO oblatam, ac a VOPISCO expositam² curiosius examinabo.

⁶ Lib. V. XX. p. 202. f.

¹ Fefellisse, cum haec fide memoriae scriberet, auctorem nostrum hanc fidem alioquin rerum custodem, memoriam, ipse fatetur in *Dissertatione de Apollonio Tyanaeo*, quae in hac Sylloge legitur, §. XVI. Not. *) Vbi, qua ratione corrigendus sit lapsus, vide sis. (M.)

² In *vita Aureliani* c. 24. T. II. Hist. Aug. p. m. 474. 475.

nabo. Iam satis erit obseruasse, nondum ista aetate de statuis illis, quas impugno, quidquam auditum fuisse, nec de iis scriptores aliquid commemorasse. Posteriorum enim, qui eum celebrarunt, aut eius meminere, diligentiam et oculos hoc minime effugisset. Ferebant sequentia DIOCLETIANI tempore HIEROCLEM quo nullus in Seruatorem nostrum commotior, nullus in hunc hominem studiosior repertus fuit, quem cum illo contendere inepto conatu moliebatur. ⁴ Hoc quis melius nosse paterat, quae ad nostrum pertine-

- Cum HIEROCLIS summi *Apollonii* admiratoris, historia cum huius rebus maxime coniuncta sit, hominis infauisti, qui viam BLOVNTIO, aliisque miseris primus praeiuit, ac post PHILOSTRATVM famam eius potissimum euexit: non possum, quin hac occasione paucis eam illuminem, ac tempus praecipue, quo librum suum in Christianos scripsit, designem. Plurimos eruditorum munera eius non satis distinguere video, quin ex Nicomediensi iudice Alexandrinum factum esse praefectum simpliciter adfirmare. In incerto sic relinquunt, an hoc ita velint intelligi, quod Praeses Bithyniae fuerit, an quod iudicis ac vicarii officio Nicomediae tantum functus sit? vid. IO. PEARSONI *prolegom. ad aurea carmina Hieroclis Comm.* §. VIII. IX. Andr. DACIERIVS *prolegom. ad Gall. version. aureor. Carm.* p. 239. et alii. Horum errorem ambiguitas verborum tolerabiliorem reddit. Apertius doctissi. peccat. OLEARIVS *notis ad Eusebium, adde Hieroclem* p. 432. 445. ubi se in ea fuisse opinionem non obscure docet, praesidem Bithyniae *Hieroclem* non egisse, sed ex iudice Nicomediensi statim ad praefecturam Alexandriae euectum fuisse. Non succurrebat forte celeberrimis viris, LACTANTIUS locus *de morte persecut.* c. XVI. p. m. 1081. de *Walchii*, quo DONATVM suum sic alloquitur. *Nam cum incidisses - - - in Hieroclem ex vicario praesidem - - - documentum enunibus inuictae fortitudinis praebuisti.*

pertinerent, viro in illustri dignitate constituto,
Augustorum DIOCLETIANI et MAXIMILIANI fami-
liari,

fuisse. Vicariatus officium est, quod idem LACTANTIVS *diuin. institut.* Lib. V. c. II. p. 502. innuit, *cum e numero iudicum* (qui in christianorum nempe capita promuntiabant Nicomediae) *eum fuisse*, ait vnde sine dubio viri optimi haesitandi causam habuere. Sed tempus, quo muneribus hisce praefuit, ac virulentum illum, quo APOLLONIUM cum CHRISTO contulit, libellum composuit, iam explicatius notabo. Faciem praeferet EVSEBIUS libro de *martyribus Palaestinae*, ad calcem L. VIII. *Hist. Eccl.* Cap. V. p. 326. ed. *Valesii* (ex diuisione *Th. Ruinarti* in *actis martyrum* C. XIV. p. 322. ed. *Wesslen.*) ubi celeberrimum Christi testem, *Aedesium*, tertio anno adflictionis DIOCLETIANI, Alexandriae HIEROCLE praefecto, supremo supplicio adfectum fuisse, narrat. Fateor, HIEROCLIS nomen diserte ibi non legi: nullam tamen video causam, cur non Graecorum *Menaee* ac *Methaphrasti* vitae *Aedesii* fidem habeamus, qui HIEROCLEM praesidem illum fuisse aperte dicunt, in quem martyr hicce ob indomitum in Christi sectatores furorem acerbe inuectus sit, vid. *Valesii notae in Eusebium* p. 177. Tertius hic annus vexationis DIOCLETIANI idem est cum A. C. CCCV. cetera igitur iam facili negotio explicabantur.

A. CCCII. inter aulicos Nicomediae HIEROCLES degit, ac inter eos procul dubio *iudices* erat, qui rogati sententiam ab Augusto, quid de Christianis sentirent? *Inimicos Deorum et hostes religionum publicarum tollendos esse*, censabant. LACTANTIVS *de mort. persec.* c. XI. p. 1075. Quin auctor praecipue ac consiliarius erat ad faciendam persecutionem idem c. XVI. p. 1081.

A. CCCIII. Flagrante iam persecutione vicarius erat praefidis Bithyniae, FLACCINI. Hoc enim certe cum fuerit nullo alio, quam hoc anno, esse potuit. *Enamero tunc erat iudicum in Christianos constitutorum* (LACTANTIVS *diu. Instit.* Lib. V. 2. p. 538.) qui, ut idem se explicat *de mort. persec.* p. 1079. *per omnia templa disper-*

liari, Bithyniae prouinciam non in Byzantio vicinam, vicario, mox praefide? (Vid. annot. subiectam)

disperſi vniuerſos ad ſacrificia cogebant. Hoc anno duos illos libellos aduerſus Chriſtianos conficiebat, quorum partem de APOLLONIO *Eusebius libro aduerſus Hierocem* confixit. Suſcepiſſe enim hunc laborem, cum e numero ordinariorum eſſet iudicium, nondum videlicet praefes, ſed vicarius LACTANTIVS *Lib. V. 2.* aperte teſtatur. Ad hunc igitur annum referendus eſt.

A. CCCIV. ſecundo perſecutionis anno FLACCINI ſucceſſor, Bithyniaeque praefes, mala longe plurima in coetum ſanctorum inferebat, ac in his DONATVM LACTANTII amicum, virum in primis Chriſto fidelem, non mediocriter excruciabat. vid. *Lib. de mort. perſecut. c. XVI. p. 1081.*

A. CCCV. cum annua praefidum illic ſucceſſio eſſet in Aegyptum Auguſtorum iuſſu migrabat ac Alexandriae cum auctoritate praeerat. Vid. EPIPHANIVS *haeſ. XVIII. 1.* Supplicia hic inaudita pro more in Chriſtianos ſtatuentem AEDESIVS, philoſophus Chriſtianus, grauiter abiurgabat, quem in mare praecipitari iuſſit. Vid. MENAEVM *Graecor. Metaphraſten*, EVSEBIVM *de martyr. Palaeſt. c. V. pag. 326.* Vnicus tamen eſt LACTANTII locus quem circulos meos turbare, nonnulli poſſent opinari. DONATVM ſuum, ſex annis in carcere peractis liberatum eſſe, ſcribit, cum MAXIMILIANVS GALERIVS celebre illud pro Chriſtianis edictum proponeret. *Hoc edictum, ait, proponitur Nicomediae pridie Kalendas Maias, ipſo octies et Maximino iterum conſulibus (hoc eſt A CCCXI.) tunc apertis carceribus, Donate cariffime, cum ceteris conſeſſoribus e cuſtodia liberatus es, cum tibi carcer ſex annis pro domicilio fuerat, de mort. perſec. c. XXXV. pag. 1109.* Nullum eſt dubium, quin rationes noſtrae ſint reſingendae, ſi ſex illi anni omne comprehendant tempus, quo ob CHRISTI profeſſionem iniurias DONATVS accepit, eosque adeo cruciatus quoque, quos FLACCINVS, HIEROCLES ac PRISCILLIANVS nouies ipſi exhibuere. (vid. LACTANT.

iectam) quam opportunum huic fuisset, si de tantis constitisset beneficiis, horum cum miraculosis seruatoris operibus comparisonem institueret? At quid agit? Nil adfert nouarum rerum, in colloquio, quem in Christianos scripserat. In iis se iactat improbus homo, quae PHILOSTRATVS, DAMIS ac MOERAGENES suppeditabant, telesmatum

LACTANT. l. c. c. XVI. p. 1081.) Vicariatus HIEROCLIS sic reuocandus esset ad A. CCCVI. praefectura Bithyniae ad A. CCCVII. dicendumque, longe alium a nostro Alexandriae praesidem ab EVSEBIO indigitari. Secundus enim praesidum Bithyniae hic fuit, cuius furorem DONATVS sensit. At salua res est. Maxime verisimile est, sub initium statim calamitatis Bithynicae et ad iudicis munus HIEROCLEM vocatum et DONATVM correptum fuisse. Igitur sex illi anni non numerandi sunt, nisi ab eo tempore quo elusis, quae excogitari poterant, tormentis, in carcerem DONATVS coniectus fuit. Tres quippe praesides, tribus annis se inuicem excipientibus, nullis perpescerant cruciatibus, vt in partes suas illum pertraherent. At non expugnari poterat eius constantia. Sententia hinc A. CCCVI. demum in eum ferebatur, in carcere retinendum esse. Prouidebant enim saepe magistratus, ne quis Christianorum multis palmis nobilitatus morti traderetur. Sic nimirum persuasi erant infamiae sibi esse, post tot vltimae saeuitiae conatus ab homuncionibus istis illa ad vitae vsque finem perseuerantia se quasi derideri. Soluebatur haec DONATI miseria A. CCCXI. sex annis completis. Nihil plane hic fingo. Qui locum illum priorem LACTANTII (c. XVI. p. 1081.) attentius considerauerit, perspicue eum nobis fauere intelliget. Possem ex his aetatem libri EVSEBII *aduersus Hieroclem* curatius, quam hactenus factum est, constituere. Aliarum quoque in *Lactantium* obseruationum hic esset occasio. At enim alio loco potius, quam hoc, talia a me tractari poterunt.

tum plane ignarus. Periiit quidem opus illud: sed nemo hodie id nescire potest, quod de artificiiis illis nihil continuerit, qui EVSEBII *aduersus Hieroclem* librum, ac quae contra eum LACTANTIUS disputat, consuluit. Illi enim certe hoc non siluissent. Quid ergo, *vir amplissime?* mysteriane primis saeculis hae imagines erant? Fuerint. Fuerint Eleusiniis arcaniora. Si Christiani, profanum vulgus, ab iis arcebantur, initiati tamen, qualis HIEROCLES, sociique, ea nosse debebant.

§. VI.

Sed bene habet. Aequiora fuere APOLLONII cultoribus sequentibus temporibus fata. Iam iam ex tenebris suis stupenda haec prodigia eluctantur, ac post trecentos fere annos, quae omnes antea ignorauerant, comparent. Obscurus iam, cum HIEROCLEM confutaret EVSEBIUS, rumor spargebatur, thesauros huius generis detectos esse: quamquam ne dignus quidem huic videbatur, cui excutiendo operam impenderet. *Αυτῶν τῶν νῦν εἶσιν, αἰτ, ¹ οἱ περιεργὰς μηχανὰς, τῇ τε ἀνδρὸς ἀνακειμένους προσηγορίᾳ κατελήφεναι λεγασιν. ἀλλ' οἱ μοι γε Φίλον τῶτοις προσεχειν τὸν νῦν.* *Suntque etiamnum hodie, qui magicas machinas, quae viri illius esse dicantur, sese dicant reperisse. At istis animum aduertere nunc quidem haud placet.* Siue a cultoribus, APOLLONII, quorum magna tunc erat seges, siue ab inimicis, quod ex verbis EVSEBII fere colligitur, hi sermones profecti fuerint tenues admodum erant, ac inter vulgustum primum nati. Confidentius vero haec res sequenti

¹ Lib. V. div. Inst. c. II. et. III. p. 358. f.

² Lib. adu. Hieroclem c. XLIV. p. 464. ed. Olcarii,

ti saeculo, quod a nato seruatore quintum erat, agebatur vtrisque et CHRISTI et Deorum ministris famam, vt fieri solet, augentibus. Insignis est in hanc rem ISIDORI PELUSIOTAE locus, quem integrum infra dabo; nunc verba quaedam tantum exscribam: ² καινους τινες λογους της ανθρωπης ηπα-

τησαν τον εκ Τυανων εισαγαγοντες Απολλωνιον, πολ-
λαχουσε πολλα ΤΕΛΕΣΑΜΕΝΟΝ. π' ασφαλεια φασι-

H h 2

της

² *Epistolar. Libro I. ep. 398. ad Zachaeum p. m. 103. ed Paris. 1638. fol. versio illa, quam dedi, BILLII diuo displicebat OLEARIO (Not. ad Philostrati Lib. IV. c. X. p. 147.) Ipse verba haec ita reddit: mirabilibus nonnulli historiis homines circumuenere, Tyanensem illum Apollonium repraesentantes, multa multis in locis telestica collocantem, vt tutius habitari, vt quidam aiunt, illa possint. Equidem fateor, pluribus verbis constare hanc versionem, magisque hinc altera perspicuam esse. Vox τελεσαμενον melius hic quoque explicata est. Nec tamen satis capio, quid potissimum eruditum virum commouerit, vt istam versionem, satis alias curatam, castigaret. Mitto, quod εισαγαγοντες nullam ob causam per repraesentantes exprimitur. Id vero plane non intelligo, cur καινους λογους mirabiles esse historias voluerit. Nolim quidem contendere, non posse voces has aliquando sic latine efferri. At in nostro hoc loco an ita verti debeant, valde dubito. Omnis certe sermonis habitus declarat, καινους λογους PELUSIOTAE illas de APOLLONIO narrationes dici, quod antea non auditaе, sed tum demum prognatae fuerint. Candide, quid animo voluam, exponam. Ipsum ISIDORVM mihi plane non inspexisse videtur vir celeberrimus, sed verba a ceteris dinulsa apud alium reperta transulisse. Cui quidem vel hoc testimonio est, quod, si id fecisset de auerruncis APOLLONII statuis longe aliter disseruisset. Adeo in hoc quoque in *Philostratum* labore, plane alias eximio, illud, quod vulgo dici solet, verum est: *nihil abummi parte beatum*. Non ipse semper euoluit, ac, si euoluit, non diligenter satis consideraui veterum, quae citat, loca vir egregius. Vulgare hoc temporum nostro-*

της οὐκ ὀρθῶς. IAC. BILLIVS sic vertit: *quidam novis sermonibus hominis deceperunt*, TYANAEVM APOLLONIVM inducentes, qui multa plerisque in locis

nostrorum vitium est, cui vastae ac variae lectionis gloria arridet; quod tamen viros longe maximos non raro imitari, dolendum est, cum quam intutum sit, aliorum cernere oculis, omnes sentiant. Sunt et alii naevi, ex quibus venustum illud opus hinc, inde, laborat. Non dicam, virum, in quo plurimae profecto erant elegantiores litterae, in historicis tamen et chronologicis rebus non aequae feliciter versatum videri. Absit enim, ut hoc in eius maculis numerandum esse censeam, qui meo exemplo quotidie disco, non vnius ingenio cuncta scientiarum arcana exhaustiri posse. Prolixum illud ac superstitiosum fere erga PHILOSTRATVM studium tantum tangam. Quod quidem tale ac tantum est, ut, ubi hic defendendus sit, sui fere obliuiscatur, ac in rationis principia non raro manifeste peccet. Virum hunc non potuisse falli, fundamenti saepe loco ipsi est, cum de eo quaestio sit. Si reliqua deficiant, falx critica in partes vocatur, communi criticorum vitio, quod *oratione de eo, quod nimium est, in studiis linguarum et critices* fusius nuper in publica panegyri delineavi. Hinc illud saepe videas argumentum: Malesanus hic locus est. Quae ratio? Coecutiisset alias PHILOSTRATVS homo, quo absurdior vix cogitari potest. Taceo multa praetermissa esse loca, quae illustrationis indignissent: taceo alios naevos, in ad PHILOSTRATVM *exercitationibus* a me notandos. Nolim vero, haec quis eo interpretetur, ac si laudem ex hoc opere partam viro maximo inuideam. Vel manes ipsius veneror, ac praematura toties fata eius deploro, quoties immortalis ingenii monumenta evoluo. Ut iudicium hocce de laudatissimo alias labore ferrem, solus me veritatis amor impulit. Servile est, nil nisi ampullas spargere, ubi celebres viri in scenam producendi sunt. E contrario candoris signum, etiam heroum non reticere lapsus. Quo maioribus enim illi sunt parentibus, ac facilius in eadem retia incautos pertrahunt. Modestia regnet; sed et fucus verbis absit. HOMERVS in-

rerum

cis tutae habitationis causa, ut aiunt, effecerit. Audacius adhuc, quisquis ille fuerit, *Quaestio-
num ac responsionum ad arthodoxos* Auctor, qui
inter IUSTINI M. opera legitur, quemque doctissi-
mus du PINIVS ultra sextum seculum non ascen-
dere erudite docuit, 3 non exstitisset tantum haec
monumenta se vivente, verum etiam, inspectan-
tibus cunctis, singularia mortalibus beneficia ex-
hibuisse, fingit, dicam, an tradit? Quaestio hinc
talis ipsi nascitur. 4 Εἰ Θεὸς ἐστὶν ὃν μὴ ἐργὸς καὶ δε-
σποτῆς τῆς κτίσεως, πῶς τὰ Ἀπολλωνίου τελεσμάτα
ἐν τοῖς μετέσσει τῆς κτίσεως δύνανται; καὶ γὰρ θαλάτ-
της ὀρμας, καὶ ἀνέμων φορὰς, καὶ θηρίων ἐπιδρο-
μας, ΩΣ ΩΡΩΜΕΝ, κωλύσι. Si Deus conditor
est, et dominus creaturae, quomodo APOLLONII te-
lesmata (effectus male reddidit interpretes) in parti-
bus creatures potentes sunt? Nam impetum maris
et ventorum vim et marium bestiarumque incur-
siones, ut videmus, prohibent. Satis haec confidenter,
licet a recentiori, ac nullius fidei homine dicta.
Nondum tamen ita distincte loquitur, ut quidem
illi sequentibus temporibus. Cernitur interea ex
duobus hisce locis, ut vires eunto sensim haec fama
ibi acquisiverit. Ac vehementer fallor, aut, cum
ultimus hicce scriberet, erant inter eos, qui a sa-
cris Christianorum alieni erant, quibus invidiosa
statuarum commemoratione, quas in his
illisque locis exstare mentiebantur, miraculis
CHRISTI et Apostolorum pretii non nihil demi-
H h 3 posse

terdum dormit: ac errores quidem, quos humana parum
cauit incuria, non omne statim laboris pretium tollunt.
Bibl. des Auteurs Ecclesiast. Tom. I. p. 58. troif. edit.
à Paris.

³ *Bibl. des Auteurs Ecclesiast.* Tom. I. p. 58. troif. edit.
à Paris.

⁴ Quæst. XXIV. p. 405. inter opera *Iustini Colom*. 1686. fol.

posse, spes erat. Sunt in ea, quam modo citavi, IUSTINI quaestione, verba, quibus id subindicatur: *παλιν δε, ait, απερ ως αγαθω τω γυγνομενω ηδωμενος εκεινο συνεργησε (ο Θεος) δια τι μη δια προφητων και Αποστολων τα τοιαυτα γεγενηται. E diuerso vero, si illo, quod factum est, tamquam bono, delectatus Deus opem et operam suam contulit, quare talia per Prophetas aut Apostolos praestita non sunt.* Quamquam ex ISIDORO, cuius verba mox recitabo, quoque patet; eos, qui infensi ceterum. APOLLONIO erant, hos tamen rumores disseminasse. Adderem his duobus ANASTASII SINAITAE de his statuis testimonium, nisi ex eo id petatum esset libro ⁵ de quo, qui omnium optime iudicant, improbas seculi noni falsarii manus expertum esse, statuunt. ⁶ Tutius igitur hoc loco illud, opinor, omittitur, quod et ceteroquin generaliora tantum habet.

§. VII.

Hoc igitur hac vsque, *vir amplissime*, vidimus, aliquam quinto et sexto saeculo figurarum telesticarum APOLLONII famam inter homines versatam fuisse. Sed qualem? Aridam, tenuem ac valde macilentam. Tollebantur hinc inde clamores; sed quales circumforaneorum esse solent, qui plebem quidem attonitam reddunt, vbi prudentioribus sistuntur, in fumos abeunt. Rumores spargebantur; sed noui ac ab omnibus antea inauditi. ISIDORVS NOS PELYSIOTA hoc docet, cuius testimonio nil aptius esse potest ad totam hancce fabulam destruendam: initium epistolae eius
supra

⁵ Quaest. in SS. Scripturam Quaest. XXHI.

⁶ Vid. GVIL. CAVE Hist. Liter. Scriptor. Eccl. Tom. I. p. 296. 297. ed. Genev.

supra dedi: iam reliqua adiiciam: αλλ' εδεν εχουσι
 δειξει παρ' εκεινς (nimirum Απολλωνις) γενομενον,
 οι γαρ και λογες ψιλες τε ανδρος αναγραψαντες,
 και παντα τα κατ' αυτον ακριβωσαντες,¹ εκ αντας
 θρυλλυμενας παρελιπον πραξεις. εχεις δε τον Φι-
 λοστρατον ακριβως τα εκεινς εκθεμενον, και μανθανε
 ως σαφη συκοφαντιαν μαγγανειων, εχθροι τε ανδρος,
 ως εικος κατεσκευασαν. *At nihil quod ab illo factum
 sit, ostendere queunt. Nam alioqui iis, qui nudos
 etiam sermones ipsius litteris mandarunt, totamque
 ipsius vitam accurate conscripserunt, actionis eas,
 quae vulgi sermonibus celebrantur, non omisissent.
 Habes autem PHILOSTRATVM, qui vitam eius ma-
 gna cura et diligentia in lucem edidit. Ex quo in-
 tellige, quam perspicuam huiusmodi praestigiarum
 calumniam viri illius hostes, ut vero consentaneum
 est, concinnarunt. Egregium profecto locum, cu-
 ius initium multi quidem arripuere, sed reliqua
 non diligenter considerarunt! Si de ZACHAEO
 nobis constaret, ad quem data est haec epistola,
 et de scriptionis simul tempore, curatius differe-
 re possem. Nunc paucioribus, iisque generalio-
 ribus contentus esse debeo obseruationibus. Ac
 vltima quidem verba diligentius expendam, quan-
 do de existimatione viri agendum mihi erit. In pri-
 oribus hic subsisto. Discimus hinc, AEGYPTVM,
 vbi ISIDORVS agebat, multis de his telesticis ima-
 ginibus sermonibus repletam fuisse. Nil id mi-
 rum, cum HIEROCLES Alexandriae praefectus simul-
 que Philosophus, discipulus illic sine dubio reli-
 querit. καινοι vero λογοι, hi ipsi erant rumores, saecu-*

H h 4

lo

¹ Ad Philostrati sine dubio verba hic respicit L. I. c. II. p. 4.
 δοκει εν μοι μη περιεδεν την των πολλων αγνοιαν, αλλ' εξα-
 κριβωσαι τον ανδρα etc.

lo quinto iam decurrente. Magnum viri nomen fuerat, apud eos quoque, qui CHRISTVM sequebantur, id quod ipsa haec epistola testatur. Nul-
lus aliquid de eiusmodi eius operibus vel auribus perceperat. Vagi erant praeterea sermones, non secus ac Aegyptiorum numina, propriis in hortis subito prognati. Non locus, vbi haec monumenta posuerit, non tempus, non occasio designabantur. Quod maximum, exactius et thesauris his inquirenti ne carbonem quidem, non umbram, non vestigia ostendi poterant. Scilicet evanuerant e conspectu hominum, quae nullus antea viderat. Auctorisne sui mores fortassis referebant, qui in iudicium vocatus coram DOMITIANO confestim disparebat? aut, quod verisimilius Pythagoricam postulabant fidem, qui de Pythagorico viro eiusmodi disseminabant commenta?

§. IIX.

Sed ne quidquam meae desit demonstrationi, ipsos TIBI, *celeberrime vir*, nunc testes sistam, quibus philosophum nostrum tam insignem fuisse praestigiatores, viri docti crediderunt. Causa cadam, si fidem suam hi tueri possint. Comparent iam, sed fordidi ad modum ac illiberales. Stupiditatem vultu prae se ferunt. Litterarum plane expertes sunt. In ea enim incidere tempora, quibus nihil sciendi ars incrementa passim capiebat. Impeditioris sunt linguae ac Graia illa venustate prorsus vacui. Vetustissimi denique septimo demum saeculo fere natos perhibent. Duo praecipue sunt, quorum fides hoc in negotio spectari potest, autor ALEXANDRI CHRONICI quod

quod RADERT et CANGII curis illustratum habemus¹ et ANTHIOCHENSIS ille MALALAS.² Reliquorum, qui iuniores sunt, nulla plane ratio haberi potest, eo quod, quae priores vomuerant, mirabili industria collegerint, ac denuo propinauerint. Idem enim, quod scriptorum hodiernorum, quam plurimis in more positum, tunc obtinebat. Quid quis dixisset, non quam vere, attendebatur. Non deesse satis erat, unde transcribere, voluminaque sua locupletare possent. Duos igitur ex omni memoria testes habemus tantarum rerum. Quosnam vero? Pudet dicere. Quingentis minimum annis ab aetate APOLLONII remotos. CHRONICON illud septimum redolet saeculum. MALALAM, qui antiquissimum faciunt, hoc paullo antiquiorem putant. Pergo. Sinistrae famae homines, quos inter aniculas stamina quondam duxisse, diceres. Nugatores certe, quorum narrationibus, ut omnes eruditi consentiunt, tam tutor creditur, quam Cretarum adseuerationibus. Non historicos denique, sed compilatores. Quem tantorum hominum auctoritas non commoueat?

§. IX.

At quid duos laudo testes? omnia circumspicienti vnicus tantum offertur. Eadem verba de his imaginibus, nulla fere voce immutata, et in *Chronico*, quod dixi, et in MALALA leguntur. Alterum ergo alteri sua debere, manifestum est. Nil moneo, vter furti crimine sese obstrinxerit?

H h 5

Doctis-

¹ Ad. A. C. XCIII.² Hist. Chronicæ P. I. p. 345. Oxon. 1691. in 8.

Doctissimi viri, HYMER. HODYVS¹ et GVIL. CAVEVS² dum de MALALAE disputarunt antiquitate, hanc litem simul attigerunt. Ille iuniorem facit hominem, ac nono saeculo scripsisse, satis erudite contendit.³ Hic pro eius vetustate militat, ac non diu post IVSTINIANVM floruisse, adfirmat. Quis rectius iudicauerit, alio loco mihi dicendum erit. Iam perinde est, quem sequamur; praesertim cum vterque homines hos nimium quantum fabulis fuisse addictos, fateatur. Sic eo deinum ventum est, vt vniuersa haec caussa ex vnus recentioris Graeculi, eiusdemque stupidi plane ac inertis, ore pendeat, siue is GEORGIVS quidam, *Chronici Alexandrini* scriptor; siue MALALA; siue etiam, quod addendum est, DOMNINVS. ANTIOCHENVS nimirum τον σοφωτατον χρονογραφον Δομνινον laudat, extat, quos passim citat, scriptoribus vnum, eumque obscurum, vnde quae de APOLLONIO habet hauserit. Fuerit per me is, testis noster, quo reliqui sua acceperint. Parum profecto refert, num is, aut alius. Etenim ad istum sapientiae gradum nulli, nisi ipsi insano, peruenire licuit, vt insani vnus Graeci fide sibi adquiescendum putauerit. Equidem ignoro, albus an ater fuerit DOMNINVS illi: hoc tamen intelligo inclinantis Graeciae fuisse moribus, eaque praeditum sapientia, qua MALALAS, vnde mihi innotuit.

§. X.

Reliquos testes, *vir amplissime*, vix operae pre-

¹ Dissert. de Malala vid. §. XXII. c. ****. 4. b. et §. XXX. ***** I. 2.

² Hist. liter. Script. Eccl. Tom. I. p. 312. et T. II. p. 126.

³ Suffragatur huic vir eruditissimus, EDV. BERNHARDVS.

pretium est nominare: sed paucis tamen eos per-
 lustrabo. GEORGIUS CEDRENS ¹ primus est ex
 vndecimo saeculo miser quod omnes norunt,
 compiler, fabulatorque audacissimus, quem di-
 uinus olim SCALIGER *quisquiliarum stabulum* no-
 minabat. Sequuntur GEORG. CODINVS ² et IO.
 TZETZES ³, qui eadem portenta longo nobis ad-
 paratu occinunt. Ne quem vero splendida tur-
 bent nomina, alter, vt nosti, decimi quinti sae-
 culi scriptor est, omnis plane iudicii expers, alter
 frigidioris venae poëta ac Grammaticus, cui ci-
 uium nugas carmine contexere iucundum vide-
 batur: qui MALALAM praeterea sequitur, quem
 se legisse non diffitetur. ⁴ Mihi plures non inno-
 tuere. Producit tamen CHILMEADVS ⁵, MICH. quo-
 que GLYCAM, qui de his *Apollonii* rebus aliquid
 in litteras retulerit. ⁶ Adiungantur ergo et hic,
 et si forte plures adhuc Graecorum mihi quidem
 ignoti supersunt, adiungantur ceteris. Melio-
 rem sociis GLYCAM esse, nemo sibi persuadebit, qui
 duodecimo saeculo annales suos inepte hunc Si-
 culum consarcinasse nouerit.

§. XI.

Causa cognita est, *celeberrime vir*, quod iam
 decretum formabimus? Equidem sic decerno,
*nil causae viris fuisse doctis, cur omnis artis telle-
 sticae inter Graecos hunc magistrum fuisse, conten-
 derent.*

¹ Compendio Histor. p. 197. 246. ed. Paris.

² Originibus Constantinop. p. 30. ed. Lambecii.

³ Chiliad. I. Hist. LX. conf. Olcarii Philostratum p. 372.

⁴ Chiliad. VI. Hist. LXI.

⁵ Notis ad Malalam. p. 342.

⁶ Annal. ab. O. C. P. III.

*derent.*¹ Praecipiti errasse iudicio, qui Byzantium et Antiochium monumentis huiusmodi ab eo exornatas fuisse, crediderunt. Iter iam haec omnia ad Platonis parant *Atlantidem*, quo illius ciuitatibus ornamento ac praesidio sint. Liberalius hinc eos decebat cum eruditis agere hominibus, qui se omnia veritati tribuere clamant, vulgique opiniones, ac pallium DIOGENIS, dudum se abiecisse aiunt, quam putida eiusmodi commenta cum sanctissimorum virorum miraculis comparare. Fouit Britannia quibus somnia haec in mentem venerint, sed eos, quorum nubila mens, ac frenis vineta erat. Non ergo illud mirum, sed hoc, passim suos fautores ista humani ingenii excrementa reperire potuisse et adhuc reperire. Qui quidem nisi ab omni intelligendi facultate penitus reiecti sint, ex his, quae disputauimus, discent, quo loco omnes illae, quas crepant narrationes, habendae sint. Non pugnam ceterum auersamur, quacunque demum ex parte nobiscum congredi velint. Sed admonitos tamen eos cupimus, vt, si quid vltcrius meditentur, criticorum antea pueris erudiendos sese tradant. Hoc facto, si quid nebularum superfit, ne fumoso nimis vtantur cerebro maximopere verendum est.

§. XII.

De fabulae natalibus pauca mihi adhuc differenda

¹ Thom. Stanleius Hist. Phil. Orient. Sect. II. Cap. XXVI. p. 1145. id. Lips. Quae instar amuletorum erant (Telesmata), eas quidam putant esse recentius a Tyanaeo Apollonio inventas ac reuera primus eo nomine apud Graecos celebris factus est.

renda sunt; at quales illi fuerint, nondum satis constitui. Num discipulorum APOLLONII quemquam coruos hiantes delusisse dicendum est? APOLLONII sane ab ipsius nomine dicti sunt, qui ex disciplina eius prodicere. Sic enim cum doctissimo OLEARIO legendus hic est PHILOSTRATI locus: ¹ ΑΦικοντο δ' αὐτῷ κατ' Ἰωνίας οἱ ομιληταὶ πάντες, ἔς ονομαζόν Απολλωνίους ἡ ἐλλάς. Venerunt ad eum
ex

* Lib. VIII. c. XXI. p. 364. Commoda hic mihi nascitur occasio, cum de APOLLONII loquor discipulis, THONVM aegyptium ex eorum exturbandi numero, quem CL. OLEARIUS, nescio quo errore, in iis fuisse censuit. Ipsa celeb. viri verba primum dabo, ex *notis in Philostr.* ad L. IV. c. XI. p. 148. n. 4. loquitur de sectatoribus APOLLONII, Dioscoride et Phaedimo quorum ibi mentio. Deinde sic pergit: *Forte autem in illa ομιλία, ut loquitur paulo post Philostratus, Θωνος quoque mentio facienda erat, Aegyptii, quem inter Apollonii discipulos refert Lucianus in Pseudomant. p. 663. Nisi tamen eum ille in Aegypto demum sequi coepit, LVCIANVM appellat. Igitur audiamus virum. Legitur locus mihi T. I. opp. Luciani ed. Graevii p. 750. ubi de ALEXANDRI sui praeceptore sic loquitur: ο δε αὐτος ἐκείνοι δερμσσια, μὲν δὴθεν ιατρος ην, ηπισατο δε κατὰ την Θωνος τε Αιγυπτια γυναικα, φαρμακα πολλα μεν εθλα μεμιγμένα, πολλα δε λυγρα, ων απαντων κληρονομως, και διαδοχος (Alexander nempe) αὐτος εγενετο. Atqui is apud populum medicinam profitebatur, et norat, quemadmodum Thonis Aegyptii coniux pharmaca mixta, salubria multa et noxia multa. Hunc ipsum ALEXANDRI sui praeceptorem adiungit demum LVCIANVS nostri fuisse APOLLONII discipulum. Perspicuus iam fere est error. Magis vero adhuc patebit, si HOMERVM in partes vocemus, ad quem LVCIANVS more sui temporis frequentissime alludit. Is ubi de Helena canit quae, ut animi sedaret moerorem, singulari quodam vĩa sit, medicamento, sic pergit Odyss. Δ. v. 227. f. p. m. 31. ed. Basil. 1561. fol.*

Τρια

ex Ionia quoque discipuli omnes, quos Apollonius Graeci vocabant. At si haec valet coniectura, quo minus ad ipsum recorramus magistrum nil impedit. Num alter ille APOLLONTIVS, qui sub ANNA COMNENA vixit, huc aduocandus est quem TZETZES memoriam? facerem, nisi iam ante COMNENAM in ore hominum miranda haec opera ver-
fata fuissent. Quid itaque censendum? Nexum totius rei, qui mihi quidem omnium veri videtur simillimus, demonstrabo. Quarto primum saeculo rumorem de his rebus percrebuisse, obseruaui: ac eo quidem tempore, quo HIEROCLES vna cum aliis id quod alio loco ex AVGVSTINO ostendam, id agebat, vt ex eius laudibus Christianorum sacris inuidiam concitaret. Etiam si enim non plane nullum antea nomen eius fuerat, tum primum tamen pars publicarum de vera religione disceptationum esse coepit. Eccui vero dubium esse potest, vtrosque et Christianos, et deorum cultores sequenti tempore summopere laborasse, quo illustriorem aut exosum magis hominem redderent? Hi, si quid forte reperirent, quod ineptum

Τοια διος θυγατηρ εχε Φαρμακα μητιογεντα.
Εσθλα, τα α Πολυδαμνα παρε θανος παρακοιτης
Αιγυπτια, τη πλειστα φερει ζειδωρος αρβρα
Φαρμακα, ποδα μεν εσθλα μεμιγμενα, ποδα δε λυγρα

*Talia Iouis filia habebat pharmaca utilia
Bona, quae illi Polydamnia prae-buerat Thonis uxor
Aegyptia, quae plurima producit fertilis terra,
Pharmaca, plurima quidem bona mixta multaque mala.*

Vides THONIM, Polydaminiae apud HOMERVM natum, inuigum plane sectatoribus APOLLONII, multa post saecula viuentis, connumeratum fuisse. Haec si tanto viro excidere potuerunt, quis nobis veniam non dederit sicubi fortassis lapsi simus?

eptum vulgus magnae virtutis opus putaret, aut,
 si quid fabularum inter homines versari audiuis-
 sent, id eo omne trahebant, vt. Diis proximum
 fuisse, fidem facerent. Christiani tantum aberat,
 vt mendaciorum postularent, vt hinc potius re-
 bus suis consulerent, mortaliumque nigerrimum
 ac malarum mentium familiarem fuisse, disputa-
 rent. Ac potissimam quidem harum narratio-
 num partem, ab inimicis eius excogitatam fuisse
 EVSEBII ac ISIDORI loci indicare videntur. Cre-
 uit cum tempore hominum opinio. Quae con-
 fusius iactabantur, inconsulta quorundam leuitas
 explicatius postea tradit. Mortalium quis igno-
 rat indolem? Vbi semel quis aut maior, aut
 venustior, aut peior etiam ceteris putatur, in
 hunc omnia coniiciunt, quae vnumquam de virtu-
 tibus aut vitiis istiusmodi acceperunt. Testis sit
 celeberrima apud Germanos de IO. FAVSTO histo-
 ria, cui ego quidem hanc omnem de TYANAEONar-
 rationum congeriem simillimam esse iudico. Mox
 scriptor quidam Graecus, eorum ex ordine, qui
 lolio victibant, bona fide quae ex graculis audi-
 uerat, sic retulit in commentarios, ac si Apollo
 quidam in somnis nuntiasset. Atque hoc pacto
 totus ille ineptiarum aceruus eam, qua nunc est,
 perfectionem adeptus est. Probabilior cogitan-
 ti origo succurrere non potuit. Sed cur Antio-
 chiam prae ceteris et Byzantium elegerint, qui-
 bus tanta bona intulerit, equidem coniectura nul-
 la consequor. Num forte conuenientissimum
 existimarunt, illustribus factis illustria adsignare
 Theatra? Num aliud quid animo voluerunt?
 Satiis est suspicionibus abstinere, tantis praefer-
 tim in tenebris, quam multa dicendo nihil dicere.

§. XIII.

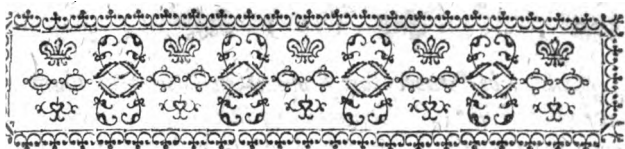
Habes, *vir amplissime*, quae inter perpetuam cum morbo nescio quo, luctam de *figuris* APOLLONII *telesticis* in chartam conieci. TE rogo, vt, si quid minus solide scriptum videas, emendes, mihiq̃ue, num quae mihi supersunt huius generis, fatis multa, luce digna sint, significes. Aequum TE noui iudicem. Quapropter TVAE stabo sententiae. Ita vale, meque vti facis, amare perge. *Dab. Kiliae d. XV. Maii A.O.R. MDCCXIX.*¹

- ¹ Operam non contemnendam ac inutilem in examinanda hac de *telesticis Apollonii figuris* quondam nouauit CHRISTFRID. WAECHTLERVS, Iureconsultus Dresdensis. Exposuit ea, quae calculum eius non ferebant, in epistola quadam, ad b. MENKENIVM scripta, et *Actis Eruditorum Lipsiens.* Anni MDCCXXI. mens. April. p. 177. ff. inserta. Dignam iudicauit viri eruditi humanitatem MOSHEMVS, quam prioris suae sententiae vberiori explicatione et defensione compensaret. Factum hoc ab eo est in epistola critica ad laudatum virum data in *Biblioth. Bremens. Class. V. Fascic. I. p. 216. ff.* Qua, etsi non omnino satisfactum sibi esse significaret WAECHTLERVS, adducere tamen Moshemium non potuit, vt quidquam sui temporis liticulae huic amplius tribuendum, esse censuisset. (M.)

ORA.

ORATIONES
DE
REBUS ACADEMICIS
IN
SOLLENNIBUS
ACADEMIAE IVLIAE
ACTIBUS
RECITATAE
NVNC PRIMVM EX CHARTIS
PERILL. AVCTORIS
PVBLICI IVRIS FECIT ET NOTAS ADIECIT
M. IO. PET. MILLER.

Lectori cudiaryiv!

Orationes has, fingulare PERILLVSTRIS CANCELLARIJ munus, quas primum iam cum litterato orbe communicamus, non sine summae quodam pietatis grataeque mentis significatione e manibus nostris emittere volumus. Quid? quod, quanto maiori obtestatione illarum communicatio nobis constitit, eo prae illis prioribus cariores eas esse non diffitemur, nec sine osculo fere ire illas iusimus. Vt enim aut districto nouis curis, aut gestu nuneris onere nondum relaxato animo, aut aliis gravioribusque negotiis distracto ingenio in chartam coniectae fuerunt, ita nescio quibus naeuis deformatae felicissimo parenti visae fuere. Decreuerat quidem aliquando binas illas, quae in Poëcili nostro quintum et sextum locum occupant, multis veterum scriptorum estimoniis et obseruationibus munitas typis describendas radere, at crescens in dies negotiorum moles optimo nunc consilio semper obstitit. Atque hae etiam maiores urae tantum otii viro summo non reliquerunt, ut vel iugituo, quod aiunt, oculo perlustrare illas potuerit. Quare eo habitu, quem primum nactae sunt, intactae in publicum iam conspectum prodeunt. Iussus quidem fui mutare quaedam, quae minus apta iudicem aut concinna, at impudentissimus ego mortalium sum, qui tanta ingenii laudisque summae moderatior impulsus fuisset, ut ego, cui infimum inter MOSHEVM discipulos tueri sat gloriae sit, inter gratos veronimum adspicem, ut ego inquam ibi sapere pueriliter

li 2 gestiam;

gestiam, ubi Praeceptor summus relictus paullulum ab arte sibi videtur. Ne qua ergo in opes, quarum tutorem me tantum esse probe memini, villo modo iniurius essem, quod accepi, bona fide, reddere decreui, si vnā et item alteram lineolam excipio, quae ad praesentes eo tempore vnice pertinere videbatur. Omisi itaque, ne quid ex mysteriis hisce enuntiarem, seu potius, ut vel hoc modo paruisse iussibus patroni summi censeret. Fruere nunc itaque B. L. hisce mecum deliciis et tuo in re frueri. Nisi enim publica pro me fecisset verba expectatio, carissima haec cimelia ut vnquam data fuerint priuatis meis precibus a facillimo et humanissimo viro, vere metuo. Adnotatiunculas meas aequi bonique consules: attexui illas, non quod requirere TE eas magnopere, crederem, sed ne negligentius orationes istas relectas a me fuisse suspiceris. A maiori illarum copia abstinui, cum, quod tempus non suppeteret, tum quod properare libri editionem subinde iuberet, et ut ingenuē, quod res est, fatear, quia minus id necesse ipse iudicarem. Vale.

ORATIO PRIMA
DE
DIFFICVLTA
MAGISTRATVS ACADEMICI.

DE
DIFFICVLTATE MAGISTRATVS
ACADEMICI ORATIO. *

Nec libens, AVDITORES, nec inuitus purpuram hanc, aut graue potius onus illud, quod splendor huius purpurae tegit, suscipio, verum animo plane composito et in neutram partem concitato. Meae quidem si parere voluntati voluisssem, inuidiosam hancce dignitatem, id quod iam semel feci, iterum declinasssem: honestisque, vt arbitror, de causis id facere mihi licuisset. Nam, vt de natura mea nihil dicam, tranquillitatis scilicet amantissima, neque virium mearum tenuitatem commemorem, quam magnis rebus bene et feliciter gerendis imparem esse, non diffiteor nostris omnes, tantum mihi sollicitudinum et negotiorum esse, quantum ad hominem et animo, et corpore valentem exercendum, satis est. Verum me continuit reuerentia, quam vestris mandatis, PATRES ACADEMICI, debeo, continuit me studium erga venerabilem Collegam, qui semel iam magnas mei causa molestias tolerare haud grauatus est, ne his rationibus, mentisque propensione cederem. Metui nimirum, ne si huic praefecturae denuo me subducerem, et vestra, PATRES, suffragia contemnere et pietatis erga virum, quem me loco parentis venerari conuenit, immemor esse viderer. Itaque rem omnem vestris iudiciis committendam, idque faciendum mihi statui, quod e re nostra Vobis visum esset. Iudicastis, meque non indignum persona, quam nunc sustineo,

li 4

* Recitauit eam auctor Magnificus, cum gerendae reipublicae onus humeris suis imponi pateretur. (M.)

stineo, declarastis. Approbavit iudicium vestrum REX POTENTISSIMVS, nihil ergo mihi relictum erat, quam vt dicto audiens essem. Videtis, vnde ista mentis aequabilitas nata sit, qua comitatus in hunc gradum, quem omnes metunt, conscendi. Nec libenti adsum et hilari animo, nec aegro et impedito, verum sibi plane relicto et in neutram partem commoto. Non elato et libenti animo: maluisssem enim aliena sub tutela, quod adhuc feci, mihi, ceterisque negotiis meis viuere: verum nec molesto et conturbato: malo enim meis aliquid opportunitatibus, quam vestrae, PATRES ACADEMICI, auctoritati decedere.

Forte plerique eorum, qui haec audiunt, istam mentis meae temperationem et aequabilitatem sub aditum muneris, quod aequae difficile et aerumnosum, atque honorificum omnes iudicant, notam hominis parum considerati, nesciique, quantum hodie oneris subeat, interpretabuntur, praesertim si recordati fuerint, omnes fere qui hanc prouinciam ingrediuntur, aegritudinem quamdam prae se ferre solere. Inexpertis enim bellum parum viderit etrum et calamitosum affollet. Ad hos ego reuocandos hanc oratiunculam, quam more maiorum auspicii causa, recitare coepi, comparauit. Non nihil enim verborum de *difficultatibus magistratus Academici* facere, proposui: quasi nec ingenium meum, quod exiguum mihi obtigisse, scio, nec eloquentiam, quasi forte olim mediocriter valui, nunc diu videlicet ab eius consuetudine seclusus prope demonstrabunt, hoc tamen testatum vobis facient,
me

me nec imprudentem, nec ignarum rerum nostrarum ad hanc procuracionem accessisse. Accipite, AVDITORES, aequis auribus, quae de meis ipse molestiis vobis narraturus sum. Nec pulcrum, nec eruditum, nec iucundum argumentum affero: at breuitate illud condiam quodammodo, vt vel ex ipsa hac oratione intelligatis, quantopere nemini vestrum in hac statione grauis esse cupiam.

Magnificum et illustre vocatur munus illud, quo societatum eruditorum praefecti funguntur: nec immerito, si quis ad officia eius, si quis ad naturam et indolem, si quis ad fines denique eius animo sese referat. Est magistratus Academicus, in vniuersum circumspicere ac prouidere, ne quid detrimenti ciuitatis erudita capiat, et, si quid forte periculi minetur, promte, alacriter et celeriter imminenti sese malo obicere: Est Magistratus huius sigillatim, iura et beneficia, quibus summi Principes eruditos de reliqua multitudine exemerunt, parta tectaque tueri et custodire: est denique huius magistratus, felicitati ingenuorum iuuenum consulere, qui in nostram sese disciplinam tradiderunt, futuraque vtriusque reipublicae fulcra et ornamenta paterna sollicitudine fouere. Haec quis nobilia, quis eximia, quis splendida, esse neget? Verum nihil horum est, quod suis careat, iisque summis difficultatibus, quae sagacissimum et prudentissimum, ne rem ex suo bonorumque omnium voto agat, morantur. Duo primum per omnes administrationis huius partes sese fundunt impedimenta, quae mirificas interdum moras, nec

leuiiores molestias creant. Alterum est, *verum ad rem publicam cum fructu procurandam necessarium inopia*: Alterum *ipsa ciuitatum litteratarum forma*.

Nemo vestrum, AUDITORES, est, qui nesciat, omnem potestatem publicam tribus potissimum rebus niti, auctoritate, aerarii vbertate, ministro- rumque et satellitum fidelium numero, per quos magistratus videat, per quos impediatur, per quos curet, quae ipse nec videre, nec impedire, nec curare potest. Quorum quidem vnum si desit homini, cuius vigilantiae publica, priuataque fortuna commissa est, optima consilia, maximique conatus si minus interuertuntur, turbantur tamen et differuntur. Horum rei bene gerendae adminiculorum quantum nobis hodie relictum sit, tacitus potius vos reputare, quam verbis explicare malo. Longas Regibus manus esse, poëta quondam cecinit: illi vero, qui Reges in societatibus eruditis referunt et exhibent, breuissimis nonnumquam vtuntur, alienasque, si quid paullo maioris incidat negotii, implorare, ne concitant, coguntur. Quare recta via raro nobis eo integrum est contendere, quo nos boni publici amor vocat, verum per circuitus, flexuosaeque itinera sensim ad exoptatam metam commeandum est. Longam et amplissimam difficultatem paucis verbis complexus sum: nec enim multis vti iuuat.

Alia minor quidem, nec tamen contemnenda in ipsa gubernationis Academiae forma sita est. Legibus sancitum est, in Academiis, ne quid ex suo arbitratu et voluntate decernat et gerat Pro-
Rector,

Rector, verum omnia ex sententia et iudicio Senatus. Nihil ipse potestatis habet publicae; omnis auctoritas in Patribus ita residet, vt iure etiam suffragii ferendi, innocenti alioquin, careat. Quumque omnes Academiae ciues eum tamquam caput et principem reipublicae colere et obseruare iussi sint, ipse tamen proprie minister est et famulus Academiae, qui, tametsi regere videatur, Senatus tamen iussis vnice regiturque flectitur. Hinc omnia negotia, maxima, media, infima, ad Senatum, saltim ad delectos ex Senatu, deferenda, idque vnum, quod optimum Patribus visum fuit, perficiendum est. Sapientissimo haec omnia consilio constituta esse, fateor: nec ego tam excors sum, vt hanc rei publicae nostrae formam abrogatam, aut mutatam cupiam. At hic ipse tamen ciuitatis nostrae habitus difficilem eius saepenumero et impeditam administrationem facit. Principio Senatus toties cogi sine impudentia vix potest, quoties necessitas id poscere videtur. Nam et aliis, iisque vtilissimis laboribus distinentur Patres, quae qui saepius interpellat, is in publica commoda et in ipsam verecundiam peccat. Igitur scripto exploranda est de multis rebus sententia Patrum: quam viam aestuosam et longam esse, quis ita rerum humanarum expers est, vt nesciat. Quum necessitas verecundiae vincula rumpere, consiliumque conuocare iubet, minus frequens adest saepenumero Senatus, quoniam multi grauissimis impediuntur rationibus, ne compareant, quam vt de rebus arduis et maioribus, decerni commodè possit. Hinc noua mora. Et quid de ipsis dicam Patrum suffragiis? Omnes quidem amore

amore boni publici ardent, omnes prudentia et cautione instructi in Senatu confident: at ingentiorum diuersitas ita non potest non hunc boni publici amorem, hanc prudentiam temperare, ut sententiarum inde noscatur differentia: idque in rebus potissimum implicatis et difficilioribus contingit. De sententia plurium pronuntiandum est: verum multa resistunt nonnumquam, ne id statim liqueat, quod placet plurimis. Hinc consultatio consultationem, conuentus conuentum gignit. Est non leuis, fateor, AVDI TORES, est non leuis tardis hisce consiliorum nostrorum progressibus adiuncta utilitas. Ut enim materies quo diutius ab artifice tractatur, eo pulcrius nitescit ac splendet: ita etiam quae saepius et cum cura explorantur et disceptantur rectius cognoscuntur, prudentiusque curantur et distribuuntur. Et diem constat, sapientemque moram saluberrima saepe remedia et consilia praeter omnem opinionem afferre verum, ut nunc sunt tempora, pinguis iste, si ita loqui licet, corporis nostri habitus, dum motus celeritatem sustinet, saluti eius interdum obest. Dum nos cogimus, dum deliberamus, dum caute ac prudenter consultamus, occasio saepe bene agendi praeterlabitur, illique, quos bona nostra vrunt et angunt, vires acrius nocendi adipiscuntur. Verum satis hoc de communibus illis difficultatibus, quae diligentiam magistratus Academici turbant et morantur: ad illas nunc descendendum esset, quae singulis muneris huius partibus sese obiciunt. Hic amplissima dicendi seges nobis occurrat: sed parcam vobis, eaque tantum paucis delibato, quae ceteris mihi grauiora videntur.

Curan-

Curandum est Pro-Reſtori, ne iuribus, beneficiis et libertate, quibus ſapientiſſimi Principes eruditas ciuitates aduerſus contemtionem munire voluerunt, diminuuntur: hoc officium cum alia quaedam, de quibus taceo, tum poſiſſimum temporum infelicitas ſpinoliſſimum facit. Dudum eſt, quod litterae et litterati auream illam aetatem, quā vir eruditus fauſti loco ſideris erat, haecque collegia, quibus artium et diſciplinarum omnium commiſſa eſt propagatio et dignitas, pro ſolidiſſimis reipublicae fulcris habebantur, periſſe conqueruntur. Eadem eſt, quae olim fuit, artium et doctrinarum quas proſitemur, ad populorum ſalutem cuſtodiendam et muniendam vtilitas? Et quid eadem? Maior eſt, niſi me fallunt omnia, quam olim fuit. At idem nobis euenit hodie, quod machinis, quarum ope ſplendiſſima palatia, fortiſſimaque munimenta ad ſecuritatem et commoditatem hominum extruuntur: quae quidem opere perfecto in abdito collocari et parui pendi ſolent, dum noua neceſſitas in lucem eas reuocare iubeat. Haec litteratae exiſtimationis imminutio noſtrae aetati familiaris, quantum malorum in haec ſapientiae domicilia inferat, dici vix poteſt. Haec ſegnioreſ efficit potentiorum animos ad commoda noſtra non dicam amplificanda, namquis id hodie ſperet? Sed cuſtodienda et ab improborum machinibus defendenda: haec homines maleuolos incitat et inflammat, vt omnia moliantur ad iura noſtra conuellenda et labefactanda: haec repentinis procellas et tempeſtates excitat, quae nulla re, niſi grauitate, conſtantia, patientia, et moderatione componuntur.

Longam

Longam coepi fabulam, AUDITORES, verum inuidiosam: itaque quiescam, et de illius potius curae difficultate pauca dicam, quae ad ciues nostros, ad optimos et ingenuos iuuenes, qui ad nos bonarum artium cupiditate commeant, pertineat.

Summa diligentia praecauendum est magistratui Academico, ne quid funesti inter ciues accidat, ne qua pestis bonas mentes inficiat, ne turbæ, rixæ, aut caedes sapientiae et pietatis domicilia polluant. Beatum Pro-Rectorem, qui hanc muneris sui partem cum plausu potest obire! at proh dolor! pauci hac felicitate potiuntur, dixissem fere, nulli, oculatissimi licet sint et in omnes partes animum conuertant. Neque id mirum videbitur homini res humanas cum aequitate aestimanti: veniunt ad nos ciues nostri ea ætate, qua vis cupiditatum et animi commotionum, quibus nihil vitæ humanæ perniciosius fieri potest, feruet et inprimis exaestuat: veniunt malefanis opinionibus de honore et iniuriarum ultione opinionibus corrupti, quas nec summorum Regum seuerissima edicta, nec tot sapientissimorum virorum praecepta adhuc extirpare potuerunt: veniunt ad nos praua libertatis Academicæ notione contaminati: veniunt et nonnulli non satis liberaliter educati, domesticisque morbis affecti. His ex causis vitia illa gigni necesse est, quæ in Academiis dominantur: ex vitiis necessaria quadam lege peccata et crimina procreantur. Vtrisque nos exhortationes, increpationes, poenas denique opponimus leuiiores, quia non tam seuerorum iudicium, quam patrum

patrum et Medicorum munere fungimur. At vim exhortationum et minarum aestus plerumque iuventutis obtundit: poenarum nostrarum dedecus vix alii sentiunt, quam illi, qui animi quadam ingenuitate, sensuque virtutis praediti sunt. Praeterea non in vitia, sed in crimina tantum, quae nascuntur ex vitiis poenae sancitae sunt. Ita fit, ut vitia, prauique errores occulte serpent, quidquid connitatur, ut exstinguantur, et tristissimos saepe casus, sapientissimo etiam Prorectore fasces tenente, pariant.¹ Quae quum ita sint, permirum mihi saepe visum est, homines cetera

¹ Audiamus alium testem b. BVDDEVN scilicet in *Isag.* L. I. c. I. §. II. p. 49. *Calet adhuc, inquit, in iuventute sanguis in venis, unde motus atque affectus vehementiores, quibus facile in devia abripiuntur mortales, nisi fortiter iis resistent, naturaeque impetum, iniecto freno, cobibeant, coërceantque, oriuntur. Accedit, magna, quae ubique fere regnat, scholarum et academiarum corruptio.* (Teutonicas tamen, quod magis in iis, atque in exteris libido quaelibet audendi coërceatur, hisce praefert I. P. de CROVSANZ in *Traité de l'Education des enfans*, et multus est in nostris officinis laudandis.) Nullibi fere, quam in his, solutior viuendi ratio, nullibi plures voluptatum illecebrae, nullibi plura ad peccandum irritamenta, immo nullibi maior peccatorum impunitas. Cum officinae virtutum et domicilia sapientiae, academiae esse debeant, vitiorum omnium nullibi, quam in iis, laetior efflorescit seges. Nec aliorum modo, qui eiusdem sunt aetatis, sed, quod dolendum maxime, qui ipsimet virtutis et sapientiae exemplum iuuenibus praere debebant, dictis, factis, dogmatibus aguntur in transuersum tenerae mentes, et ad turpia quaeuis abducuntur. Iam cum plerique, qui ad academias accedunt, iam antea eam animo conceperint opinionem, in iis quiduis sibi fas esse, libertatisque, quam iactitant, academicae hanc esse indolem, ut impune peccare liceat; quid mirum, si adau-
geantur

cetera non insipientes calamitatum Academicarum causam in vnum conferre illum, qui praeest Academiae: quasi vero is mentium recessus, in quibus radices omnium malorum insitae sunt, ad quos soli Deo patet aditus purgare et sanare posset.

Has Tu omnes difficultates, ceterasque, quas prudens praetereo, Tu, VIR EXCELLENTISSIME, a quo taditam hanc accipio prouinciam, tanta mentis constantia, tantaque superasti felicitate, vt
omnium

geantur potius, quam emendentur aut corrigantur, iuuenum vitia. Haec testis *αὐτοπτης*, et pietatis aequae amans quam lenitatis: Tot malorum epidemicorum num vnus homo, et is quidem, cui ad anni tantum vnici dimidium emendandi facultas relinquitur, medicus iure postulari potest? Diuina accedat clementia necesse est, si tot cordationum desideria fructu suo beanda sint. Optant multi, maior vt senatui academico concederetur potestas. Quae tamen contra ea minui in dies videtur. Monent ergo iidein probi viri, patres academiae paternis admonitionibus plus quam poenis profecturus esse, sperantque, si in praelectionibus suis sups quisque auditores crebrius diuinis disciplinae IESU CHRISTI et item sanae rationis argumentis de vita pie instituenda admoneret, si suo patres exemplo iuuenes ingenuos formarent, si lapsos Theologorum inprimis venerabilis ordo in viam reducere omni ratione studeret, tum vero opinione citius magnam querelarum partem sublatum iri. Quidquid sit, est eorum, quibus spes vtriusque reipublicae formanda creditur, nihil eorum negligere, quae ad gratissimum hoc negotium spectant, sed omnia potius, DEO in partes curae vocato, tentare, nec concedere, vt neglecti per metum aut alius res officii postulari patres academiae queant. Neque enim satis est, eruditos tantum domum remittere iuuenes, publicis muneribus, et curae alieno salutis et multorum hominum quidem, praeficiendos.
(M.)

omnium bonorum gratulatione ornatus ad otium reuertaris. Solatur me, nonnihil his incommodis perterritum: exemplum Tvvm, quod, si modo potero, aemulari studebo.

Nec minus vero solatur me vestra, PATRES CONSCRIPTI, beneuolentia, quam eo satis testati estis, quod in locum hunc ancipitem quidem et lubricum, at honorificum etiam, vestris suffragiis extulistis. Equidem ad Vos, quemadmodum debeo, in rebus omnibus, tamquam ad aram, confugiam: Vos parum forte prouidum, nimisque securum monebitis, Vos natura fortassis paullo molliorem, quam res nostrae ferunt, ad grauitatem et seueritatem reuocabitis, Vos intempestiue cedentem confirmate, Vos quid facto opus sit, praecipite: Ego, quantum per virium mearum infirmitatem licebit, docilem me semper VOBIS, aequi, rectique cupidum et ad iussa vestra capeffenda alacrem praebebo.

Solatur me denique non amor modo vester, LECTISSIMI IUVENES, ORNATISSIMI CIVES, quem mihi toties per hos tres et decem annos, quos in hac Academia doceo, testati estis, verum etiam modestia et virtus. Nulla mihi maior obtingere felicitas poterit, quam si decedens hac prouincia gloriari potero, neminem vestrum me Pro-Rectore malo quodam ad officium reuocatum aut ex hac ciuitate eiectum esse: Facite, OPTIMI CIVES, ne spe huius felicitatis tristis et moestus excidam, naturalemque leuitatem meam expugnare cogar. Ita de VOBIS ipsis, ita de hac Academia, ita de VOBIS omnes praeclare merebimini.

K k

Ad

Ad extremum, AVDITORES, vota vestra meis iungite, supremoque Numini, sine cuius auxilio nihil rerum humanarum beatum, stabile ac firmum esse potest, pro salute POTENTISSIMORVM et SERENISSIMORVM DOMINORVM nostrorum, Academiaeque incolumitate ac gloria supplicate. Adesto, DOMINE, gratis et benignitate TVA POTENTISSIMO REGI nostro, Academiae huius hoc anno, quem inchoamus, RECTORI MAGNIFICENTISSIMO, Tutori nostro longe clementissimo: Fac domi, forisque per multos annos ita splendidus, gloriosus, ac illustris esse pergat, terror hostium, generis humani delictum, civium honos, litterarum columen, uti adhuc uniuerso terrarum orbi visus est. Adesto quoque CAROLO, HERO NOSTRO SERENISSIMO et CLEMENTISSIMO, vouisque indies incrementis ornamenta Eivs amplifica: Adesto uniuersae DOMVI GVELPHICAE, eamque aduersus omnem vim et machinationem tutam, felicem, gloriosam praesta: Addesto huic Academiae, atque sartam tectamque gloriam et salutem ipsius serua, quaesumus: Serua Patres Academiae, facque pro clementia TVA, ut omnes et singuli hunc annum, pluresque subsequentes alios salui, laeti, omnibusque corporis animique bonis ornati transigant. Moderare denique sanctissimo SPIRITU Tvo mentes optimorum civium, qui hic studiorum causa commorantur, ne cuiquam aduersi aliquid eueniat, verum uniuersi non virtutis modo et modestiae, verum etiam felicitatis spectatissima exempla euadant.

D I X I.

ORATIO

ORATIO SECVNDA
DE
RATIONE
ADMINISTRANDI
REMPUBLICAM LITTERARIAM
IN ACADEMIIS
VT NVNC EST
NON ABROGANDA.

DE
RATIONE MAGISTRATVS ACAD
VT NVNC EST, NON ABROGANDA.*

Vt multa sapienter et egregie a maioribus nostris constituta sunt: ita hoc etiam prudentissime fanciuerunt, societatum litterarum administratos et gubernatores ex ipsis sapientum collegiis sumendos esse, nec tamen perpetuos hos rectores esse debere. Reprehendunt quidem hac nostra aetate, quae nihil facile veterum legum ac consuetudinum sine nota aliqua dimittit, reprehendunt, inquam, nonnullivtrumque hoc institutum, sed temere profecto, nec considerate satis. Vtilius fore quidam opinantur reipublicae, si qui ciuitates moderantur, res publicas etiam litteratas regerent. Causam huius sententiae quaesiti, cum alia respondere solent, parum accurate meditata, tum hoc maxime, inter Pontificiae religionis reliquias inter nos superstitis id ipsum esse referendum, quod ex sapientum et eruditorum ordine aliquis societatibus ex sapientibus et sapientiae candidatis collectis praeficiatur. Romani nimirum Pontifices, si his credas, ut imperii sui fines amplificarent, Academias et item inferiores scholas ciuilium magistratuum ditioni calide subduxerunt: horum igitur potestate abrogata, hoc quoque demirationis Pontificiae fulcrum euertendum est, scholaeque communi, qua omnes vtuntur reipublicae ciues, auctoritati subiiciendae sunt. Scilicet quidquid displicet non-

K k 3 nul-

* Dicta 1740, a. d. 25. Iulii, cum auctor magistratu academico abiret. (M.)

nullis sui forte commodi, quam publicae salutis
 cupidioribus, id his nostris imprimis temporibus
 continuo inter Romanae versutiae et superstitionis
 reliquias nondum inter nos extinctas refertur.
 Cum hoc genere ut rixemur accuratius necesse non
 est. Si quid enim veri est in illis, quae disputant, (et
 fortassis parum in illis veri est,) si quid tamen veri
 est in illis, ad *Protestantium*, qui vocantur, Academiae
 transferri id nullo iure potest. Equis enim
 ignorat, supremorum imperantium iuribus et au-
 ctoritati in nostris scholis nihil omnino detrahi,
 neque Academiae nostras imperia esse in impe-
 rio, aut res publicas singulares in republica. Idem
 qui apud nos ciuitatis totius legislator, et iudex
 est, is etiam supremus est ciuitatum litteratarum
 legislator: et quidquid magistratus Academici iu-
 ris, dignitatis et auctoritatis habent, id fatentur
 sese maiestati, clementiae et munificentiae supre-
 morum rei publicae caput debere. Hanc ipsam
 qui munificentiam et clementiam Regum et Prin-
 cipum Protestantium erga ciuitates litteratas ac-
 cusant, et rei publicae noxiam esse contendunt,
 illi viderint, ne ipsimet in accusationem impru-
 dentiae et iniquitatis incidant. Quid, obsecro
 vos, AVDITORES, sapientius aut aequitati conue-
 nientius es, quam societatum singularum guber-
 nationem illis committi, qui rationem, indol-
 em et naturam earum ceteris rectius intelligunt
 meliusque perspiciunt? Et quis, nisi excors fue-
 rit, negauerit, eruditaram ciuitatum interiores
 rationes, quid status earum poscat et ferat, quid
 contra respuat et auersetur, nullis melius, quam
 primariis earum membris, patere? Quotidianus
 por-

porro vitæ humanæ vsus demonstrat, nullis salutem societatis cuiusdam cariorem esse, quam illis, quorum salus et felicitas societatis salute continetur? Quocirca, quum salus ciuitatis suprema lex sit eorum, a quibus ista gubernatur, ipsa certe ratio flagitat, vt Academiarum procuratio nullis credatur, nisi illis, qui potiore in illis loco et numero sunt, suæque idcirco felicitatis incrementa ex Academiae felicitate capiunt. Si vos copiosa oratione morari yellem, adderem his multa alia. Sed non licet mihi hodie diserto esse. Ex multis igitur vnum tantum offeram. Nullae res magis ornant et decent Academiae Rectorem, quam amor ciuium et moderata lenitas. Has vbi virtutes quaesiueris? Certe non apud illos, qui extra Academias viuunt. Vruntur hi plerumque, nescio quonam malo fato, inuidia litteratorum, et eruditorum, et ipsi licet ex Academiis quidquid sciunt et possunt, retulerint, nihil tamen magis cupiunt, quam vt de doctorum iuribus, emolumentis, honoribus, aliquid detrahatur. Quid igitur ab hominibus sic affectis salutare exspectes? Hoc etiam si vitio careant, nec multos ita bonos et sapientes esse, vt eo careant, inficiamur putant tamen, tam strictæ et rigide in causis ciuium litteratorum semper agi posse, vt in aliis negotiis humanis. At certe, AUDITORES, hoc ego certissimus sum, experientia scilicet edoctus, si verum illud est, quod in prouerbiis versari solet: *Summum ius summam saepe iniuriam esse*, nusquam id verius esse, quam in rebus et causis Academicorum ciuium. Multa iuuentutis erroribus, multa alijs rebus con-

cedi debent, quae in ciuitatibus vix concedi possunt.

Accedamus iam ad illos, qui perpetuos Academiae Rectores vtiliores fore existimant, quam ad certum tempus creatos. Honestas hi, non nego, sententiae suae rationes asserre videntur. Experientia enim constare dicunt, omnem publicae administrationis mutationem ciuitati detrimenti aliquid asserre: vicissitudines ciuitatum scholasticarum et commotiones maximam partem ex perpetua illa gubernationis conuersione oriri: nouum caput noua semper instituta, nouos mores, nouas consuetudines adferre: stabiliores fore Academias et veterum legum seruantiores, si vni semper parerent Rectori: exercitatione acquiri solere agendi facultatem: perpetuum igitur Prorectorem longa exercitatione aptissimum redditum iri ad rem publicam bene administrandam. Sed videtis facile, AUDITORES, vox in primis, qui rerum Academicarum non estis ignari, rationes has maximam partem ab iis proficisci, qui interiorem gubernationis Academicae naturam et formam haud callent. Itaque in illis confundendis longus esse nolo, sed pauca tantum et breuiter quidem monebo. Neque id repetam, quod alii iamdudum contra huius sententiae patronos monuere, iniquum esse, vt vnus homo per totam vitam muneris huius molestias ferat et sibi met ipsi, suisque studiis veluti subducatur: Habent enim, qui secus sentiunt, quod huic rationi reponant: Cogitate tantum, paritatem, quae multis de causis inter collegiorum litteratorum

torum membra esse debet non pati, ut vnus semper omnibus praesit: multo enim magis haec seruatur, si omnes vnus, eiusdemque dignitatis fieri possunt participes. Cogitate, hac ipsa continua successione amicitiam et necessitudinem, qua nihil magis optandum est in Academiis, magis firmari et roborari: Cogitate denique, iustum esse, ut in sapientiae domiciliis perpetuae exstet vanitatis et inconstantiae rerum humanarum imago. Nihil omnibus, nihil nobis, qui litterarum studiis dediti sumus, salutaris et vtilius est, quam perpetua recordatio miseriae, fragilitatis, leuitatis et vanitatis omnium rerum. At quid, obsecro vos, AVDITORES, quid, obsecro, efficacius et melius hanc vanitatem adumbrat, quam haec magistratus perpetua vicissitudo, quae in Academiis obtinet. Sumit vnus purpuram, sceptrum, fasces: Sed quam diu? Post sex menses exiit et ad veterem iterum locum reuertitur. Succedit alius, eodem fato: Talis, AVDITORES, talis est vita nostra, tales sunt omnes res mortalium. Omnia caduca, vana, misera omnia! Haec vobis in mentem veniant, quum paullo post me descendere, alium vero ascendere videbitis: Haec semper cogitetis, quum fasces nostros ad alium deferri videbitis!

Hac ob causas in hac etiam Academia CELSIS-SIMA et POTENTISSIMA DOMVS BRVN VICENSIS vices esse sempiternas magistratus nostri, et honorem hunc omnibus communem esse voluit. Praetere sex illi menses, quibus Patrum decreto administratio huius ciuitatis concredita fuit, ad est iam hora, qua in alium hoc onus deuoluam,

K k 5

me-

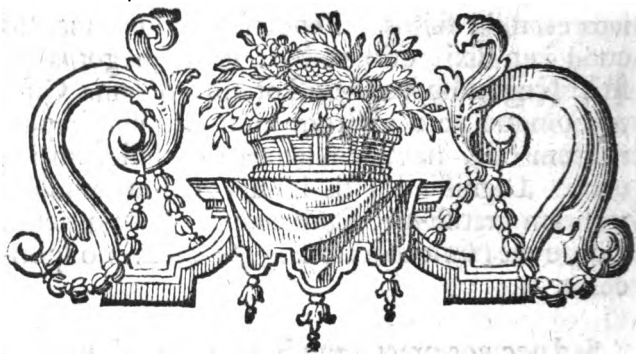
meque meae quieti, (si modo quies dici potest vita satis negotiosa,) vindicem. Qua felicitate, qua moderatione, qua prudentia, Academiae huic praefuerim, vos iudicabitis, PATRES CONSCRIPTI, vos CIVES, qui testes fuistis: ego id vnum affirmo DEVMque immortalem testor, me fide optima res nostras moderatum fuisse et pro viribus cauisse, ne quid detrimenti res publica nostra caperet. Moderationem consecutus sum in omnibus, quoad licuit; vehementer prouidi, ne quem laederem, nec, quoad sciam, vilius mortalium iuribus et honoribus detraxi mihi molestus essem alui, quam aliis. Liticulas forte natas de rebus quotidianis componere studui, ne commoditatibus et otio PATRVM CONSCRIPTORVM officerem. Meo enim iudicio sanctum est otium virorum eruditorum ac litteratorum: quod qui temere et sine graui causa turbat, is in ipsam rem publicam, quae plurimum ex eo vtilitatis capit, peccat. Scio, hanc meam lenitatem, patientiam, modestiam alios, vt sit inter homines, laudaturos, alios vituperaturos esse. Ego vero, AUDITORES, (nec enim me publice id profiteri pudet,) sic sentio, Pro-Rectorem Theologum (de reliquis enim nihil pronuntio) Pro-Rectorem Theologum id agere debere, vt placabilitatis, mansuetudinis, affabilitatis, humanitatis et patientiae exemplum exhibeat. *Beati enim pacifici, nam filii DEI vocabuntur: beati mites, nam haeredes terrae erunt: beati misericordes, nam ipsimet misericordiam consequentur.* Ita IESVS CHRISTVS, Dominus noster et Seruator, pronuntiauit, quem nulli magis imitari debent, quam
fer-

serui et ministri eius. Sed de his vestrum est iudicare, AUDITORES, quod dixi: Ego praepotenti primum DEO gratias ago immortales, qui hanc Academiam per hos sex menses incolumen, tranquillam et sanam seruauit, nec accidere aliquid rebus nostris funestum et calamitosum passus est. TIBI VNI, DOMINE, TIBI VNI, non mihi, tribuo, si non prorsus mole et inepte officio meo satisfeci: Vobis deinde gratias ago, PATRES CONSCRIPTI, COLLEGAE OPTIMI, qui consiliarii et adiutores mihi fuistis. Peperci, quoad licuit, id quod iam dixi, otio vestro, immo negotiis vestris: Negotiosum enim est otium vestrum. Quotiescūque vero vestrum mihi auxilium implorandum fuit, neminem segnem et difficilem inueni. Dignissimi estis igitur, quibus publice mentem gratissimam significem et officia quaeuis, si quae mea sunt officia, singulis ex animo spondeam.

Sed nec vos praetereundi mihi estis, CIVES GENEROSI, NOBILISSIMI, LECTISSIMI, AMICI et FILII mei! Nostis me parentis loco vos complexum esse: atque de ciuibus seruandis diligenter cogitasse: vicissim publice mihi laudandi estis, quod filiorum instar monitis meis morem gessistis. Perpauci inter vos peccarunt: et nullus, quod ego, quidem sciam, malitiose peccauit. Tranquilla maximam partem et quietam fuit haec litterata ciuitas, nec infami strepitu et aliis ingenii parum compositorum vitiis turbata fuit. Erit mihi hic vester amor erga me, quem maximi facio, erit mihi haec virtus memori semper animo

mo reposita, nec ullam credite mihi, occasionem libentius amplectar, quam si quae mihi de vobis bene merendi dabitur.

D I X I.

ORA-

ORATIO TERTIA
DE
PVRPVRA PRORECTORVM
IN
ACADEMIIS

DE
PVRPVRA ACADEMICA. *

Scio, PATRES ACADEMIAE CONSCRIPTI, CIVES
GENEROSI atque NOBILISSIMI, scio non eas-
dem omnibus, qui solemnem hanc inaugu-
rationis pompam meque magistratus Academici
insignibus ornatum conspiciunt, cogitationes,
sed aliis alias, ut varia sunt mortalium ingenia,
laboriri. Forte aliqui beatum me et felicem iu-
dicabunt, cui cum ipso noui anni exordio pote-
ras ciuitatem hanc litteratam pro Maximo eo-
demque Sapientissimo Rege gubernandi commit-
tatur: Aliis rursus miser et aerumnosus videbor,
quia maxima pars temporis, cuius parcissimus
esse soleo, inter continuas interpellationes, ani-
mo inter spem metumque distracto, perdenda
erit. Nonnullis forsitan haec cerimonia viam
imaginem vanitatis et inconstantiae rerum huma-
narum obiecit aliis tempora illa in memoriam re-
uocauit, quibus tantum litteris et eruditioni ho-
noris a summis Principibus datum est, ut maie-
statis suae partem in Academiarum Rectores con-
ferre non dubitauerint. Ego antequam cathe-
dram hanc conscendi, tam studiose mentem pur-
gaui et composui, ut mihi paene vacuus omni-
bus curis et cogitationibus huc accessisse videar.
Sumsi mihi, et quam potui roborauī, firmum et
constans propositum, fideliter et fortiter ea fa-
ciendi, quae facere iussus sum, et pro huius Aca-
demiae Salute haud aliter ac si mea esset, pri-
uata,

* Dicta ab auctore, cum magistratum academicum tertium
CICIDCCXXXIV. a. d. 2. Ianuarii auspicaretur, (M.)

uata, vigilandi. Hoc vnum attuli: Cetera quae animum vel frangunt, vel efferunt, abieci: his prouinciam, quam ingredior, mediocriter administraui, non virtute mea, quam exiguam esse libenter fateor, sed Dei auxilio, vestraque prouidentia et beneuolentia, P. A. C. ciuium denique amore suffultus: spero, fore, ut tertio pari felicitate munere hoc defungar. Aderit diuina clementia homini, debili quidem et a praesidiis ad rem bene gerendam necessariis leuiter instructo, atque ingenuo tamen, salutisque publicae cum cupidissimo tum etiam ad omnia, quae res poscere videbitur, suscipienda et ferenda parato. Vos, P. A. C., quod bis egregie fecistis, incertum et haerentem ope ac consilio firmabitis, deuium humaniter monebitis et in viam reducetis, oppressum molestiarum parte leuabitis. Vos, CIVES OPTIMI, de quorum mihi amore gratulor, vos inquam non committetis, ut quod Deo, quod ecclesiae, quod vobis sacrum esse debet, tempus meum litibus cognoscendis, motibus componendis, delictis coercendis, totum pereat et sine fructu consumatur. Habebitis me, dum vixero - - - . Sed quid verbis? quid precibus, quid promissis opus est? Ipsa, P. A. C. praesentia vestra, plura dicere meditantem continet. Nec enim intueri vos possum, quin tot, tantorumque beneficiorum, quibus a singulis vestram liberalissime affectus sum, recordatio animum meum subeat, vosque tales mihi fore hoc in magistratu spondeat, quales semper vos expertus sum, amicos, beneuolos, officiosos, placidos, boni publici amantes. Ipse vultus vester,

ster, ORNATISSIMI IUVENES, modestiae plenus et recti moris pignoris mihi loco est, ciuibus me vsurum esse bonis, honestis, piis et, quod omnia complectitur, illustri hac et multis nominibus celebri Academia dignis. Securus igitur futuri id agam tantum, quod maiorum mores a nouo Pro-Rectore postulat, breui vt oratione faustum veluti omen sex illis mensibus, quibus ad gubernacula nostra sedebo, praebeam. Suppeditabunt mihi dicendi materiam Antiquitates litterariorum illarum societatum, quas *Vniuersitates* seu *Academias* nominant: Dicam de PURPUREA RECTORIS ACADEMICI, atque ORIGINES illius inuestigabo. Argumentum humile est, nec cultum orationis et eloquentiam admittit: idem tamen quum non iniucundum sit, non dubito, quin aequas et beneuolas aures oratori simplici, parumque facundo commodaturi sitis.

Quum certum sit, AUDITORES, non ipsos pallium hoc purpureum, quod videtis, humeris suis imposuisse Academicarum Rectores, non ipsos haec sibi sceptrum, quae potestatis signa sunt, sumsisse, sed ab illis, qui supremum in ciuitate imperium habent, accepisse, diu est, quum quaerent viri eruditi, cuinam ornatum hunc debeant, quarum rerum causa potissimum datus sit? Communis fere consuetudo fert, vt ab Imperatoribus et Pontificibus hoc munus ad Magistratus eruditos peruenisse dicamus, quo Regibus quodammodo aequarentur et supra ceteros ciues extollerentur. Haec responsio, falsi licet nihil habeat, ~~firmam~~ tamen accendit magis, quam extin-

stinguit eorum, qui rerum quas vident veras rationes et initia sibi aperiri cupiunt. Iunguntur Pontifices et Imperatores: et incredibile tamen est, utrosque in concedenda hac purpura consensisse. Nominantur plures: et vnus tamen sine dubio tantum muneris huius auctor est. Quis igitur ille est Pontifex? Aut quis Imperator ille, cui hoc beneficium acceptum ferimus.

In diuersa hic abeunt principes Francorum, Germanorum et Anglorum scriptores, quibus diligentius in hanc rem inquirere operae pretium esse futurum visum fuit. In eo quidem vniuersi consentiunt, (et quo quaeso pacto dissentire illi possent!) a suprema potestate hanc purpuram honoris et maioris dignitatis causa tributam fuisse. At quum duplex olim potestas fuerit, altera sacra, ciuilis altera, quum diuisum habuerint Pontifex Maximus et Reges imperium, in eo primum disiuncti sunt, vniuersa dignitatis insigne adscribendum sit. Germanorum plerique, quos inter HERM. CONRINGIVS, aeternum huius scholae decus primas fere tenet, ¹ Roma purpuram nostram

¹ Accipe ipsa viri eruditissimi verba, in *Antiquitatibus academicis Dissert.* V. §. XX. p. 159. et edit. celeberr. Heumannii p. 162. f. - - a Pontificibus Romanis esse, non dubito. Id enim arguit vel illud solum, quod vbiuis terrarum Europae hic habitus obtineat. In quae loco huiusmodi quid introducendi, nec Caesarum nec Regum in potestate fuit. Sed et vnde omnis, pergit Conringius, purpureus habitus in clerum et eruditos deuenerit, nisi a Romanis Pontificibus? Sane, nemo non videt, epomidem hanc purpuram Cardinalium Romanorum aemulari. Et
alios,

nostram repetunt, et Pontificum quemdam eius auctorem faciunt. Et habent, quod sequantur,

L 1 2

vir

alias, in Europa quidem, purpureus aut coccineus color o Curia papali demum clero est consecratus. Ea propter quoque nihil dubito, post Paulli II. aetatem primum hoc quidquid est, in academias peruenisse. Is enim omnium primus Cardinales Romanos coccinea eiusmodi veste (v. Platina in Paulo) insigniuit, quos ante Innocentius IV. quo maior ordini accederet auctoritas accresceret, equo et rubris galeris donauerat. Nec enim vero est simile, academiarum Rectores ante Cardinales ipsos hoc inuicendo et regio schemate usos. Praefuit autem Paulus ille papali sedi ab anno postmillesimum quadringentesimum quarto sexagesimo ad septuagesimum primum. Quo tamen tempore an statim et in academias vestimenti istius genus penetrauerit, equidem dicere non audeo. Sed et parum refert, huius Quatuordecim (liceat mihi quod res est, fateri,) originem primam accurate nouisse. Notari autem meretur, quod scribit. Onuphrius (L. III. de Pontif. et Cardin. creat. in not. ad Platini Innoc. IV.) Innocentium IV. Papam, cum pileum rubrum Cardinalibus concederet, "significare voluisse, eos qui in illum ordinem legerentur, paratos esse debere, pro libertate ecclesiastica propriam, si opus esset, vitam morti exponere." Id quod si ita est, (nam Platina dumtaxat narrat, factum illud honestandi ordinis causa) indubie istud hoc habitu non subducere tantum omnem academicum coetum et in scholis creatos Magistros ac Doctores callide voluit Papa imperio Caesarum, Regum et Principum, adeoque sibi uni subiicere, sed et animare eosdem ad imperia eiusmodi, etiam legitima, omnia excutienda. Et vero ex eo passim coepere omnes Academici clericorum ordini accenseri: recte tamen longe aliter iudicauit de Parisiensis academiae membris suprema nobilissimae illius vir-

bis

viri egregii, quum ita sentiunt. Arrogat sibi Romanus Pontifex supremam in scholas omnes et superiores et inferiores iurisdictionem, et habet in plerisque ecclesiae, cuius caput est, provinciis. Quid igitur veri est similius, quam hoc, omnem, quo Rectores scholarum fruuntur, splendorem a totius reipublicae scholasticae Domino esse profectum? Est vero hic aliquid iterum, quod eos segregat, quibus ista placet opinio. Nec enim eandem omnes Pontificibus causam suppeditant Academiarum capita purpureo illo amictu cohonestandi. Aliqui, quorum princeps est CONRINGIVS, cum *Cardinalium*, quos vocant, purpura, illum comparant: alii cum pallio, quod *Archiepiscopis* donare solet antistes Romanus. Illos si audias, voluit Pontifex hoc munere significare, gradu et dignitate pares esse civitatum eruditarum administratos cardinalibus, quibus nihil secundum ipsum Pontificem maius est et excellentius in Romano coetu: hos si consulas, testatum hac purpura dare princeps sacerdotum Romanorum studuit, Rectores Academiarum quidquid habent potestatis et maiestatis a se, non secus ac episcopi, traditum accipere, legatosque suos, seu, ut vulgo loquimur, *vicarios* esse. Ex priori sententia antiquior haud esse potest haec purpura medio saeculo decimo et quinto, et post PAVLLI II. tempora demum inualuit: ex posteriori nihil impedit, quo minus multo habeatur anti-

bis curia, anno superioris saeculi septuagesimo tertio. v.
 CHOPPINVS de dominio Franciae L. XXXVII. n. 12.
 (M.)

antiquior et ad ipsum illud decimum tertium saeculum, quo conditae sunt Academiae, referatur. Differt quidem haud parum, si formam spectemus, purpura haec scholastica et a purpura Cardinalium, et a pallio episcoporum: sed discrimen hoc doctissimi viri parui faciunt, nec tam formam, quam colorem vestibus et consilium Pontificum attendendum esse, statuunt.

Ibimusne igitur in hanc sententiam AUDITORES, et fatebimur, munificentiae, aut, si mauultis, arrogantiae et dominatui Romanorum Pontificum ornatum hunc imputandum esse? Sed intercedunt et nos ire vetant vno ore omnes Francorum et Anglorum scriptores, quicumque hoc argumentum attigerunt. Nolunt illi omnes Roma origines purpurae nostrae accersi: iubent contra nos credere, Reges suos, non Pontifices, amore litterarum et disciplinarum ductos, Academiarum gubernatores hoc beneficio impertuisse. Angli asseuerant ALFREDVM, Regem optimum et doctissimum, quem saeculo nono Academiam Oxoniensem non condidisse quidem, sed instaurasse, volunt, quidquid habet splendoris et auctoritatis Concellarius (sic enim nominant illum, quem nos Rectorem vocamus) *Purpuram*, pileum rubrum, annulum aureum, ocreas, GRIMBOALDO, primo Cancellario, quem ex Francia vocauerat, largitum fuisse. In quo tamen ita sunt ingenui, vt diffiteri nolint, Francos, a quibus litteras ad se rediisse concedunt, exemplum, quod imitaretur, ALFREDO dedisse. Franci cuiam Regum suorum hoc decus Recto-

rum Academiae tribuant, non audent constitue-
re: silet enim vetus rerum Francicarum Historia,
silet tabularia Academiae Parisiensis. Nostis
plurimos generis huius scriptores CAROLVM M.
pro parente et conditore Parisiensis scholae habe-
re: hoc qui probant, illi CAROLVM M. ipsum,
aut CAROLVM saltim CALVVM suspicantur purpura
sua Rectores Parisienses testandae beneuolentiae
caussa donasse. Verecundiores alii quum credi
hoc difficillime posse, videant, ad ROBERTVM,
Francorum saeculo decimo Regem, descendunt.
Et si ista iam aetate floruiisset schola Parisiensis,
suoque Rectori paruisset, ipse ego his me iun-
gere non dubitarem. Mira enim fuit ROBERTI in
fouendis litteris, verisque eruditis praemiis et
honoribus supra vulgus extollendis sedulitas alter,
vt paene eruditionis in Francia stator post CARO-
LVM M. esse censeatur. Verum iacet hodie, quod
vos non ignoratis, P. A. C. magna illa Parisien-
sis scholae antiquitas,¹ Francorumque optimi et
docti-

¹ Hanc, explosam iamdudum fabulam ornat pro virili sua
parte et defendit inprimis JEAN BOISSEAU dans sa
nouvelle description de la ville et Vniuersité de Paris. à
Paris 1665. Quem rarissimum librum, vt alios multos
incomparabilis academiae Georgiae Augustae Bibliotheca
in suis asseruat cimeliis. In quo libro, postquam au-
ctor pro CAROLO M. doctae vniuersitatis Parisiensis
conditore a pag. 91. vsque ad p. 121. pugnauerit,
omni ingenii acie et pro CAROLO studii vi collecta in-
festis vere signis inferitur in *Paschasium*, *Duchesnium*,
Loisellium et alios, qui iuniorem multo atque ille, aca-
demiae aetatem, pro cuius antiquitate is quasi pro aris
et focus pugnat, dederunt. V. etiam Heumanni *Bibl.*
Hist.

doctissimi infantiam eius duodecimo, iustam aetatem decimo tertio saeculo grauissimis compulsi auctoritatibus adsignant. Quae sententia postquam, STEPHANO potissimum PASQUIERIO, accuratissimo Francicarum antiquitatum indagatore obtinuit, meliores Francorum auctores a PHILIPPO AVGVSTO potius, magno et inclyto saeculi decimi tertii Rege, gloriam omnem et dignitatem Rectoris Parisiensis vna cum hac purpura deriuant.²

Accepistis, AVDITORES, quid de purpurae academicæ origine viri eruditi sentiant: nunc quid sentiendum sit, nostro quidem iudicio, si vultis, paucis accipite. Praeferendi sunt, nisi nos omnia fallunt, illi qui Regum munus et institutum eam esse arbitrantur. Dabitur hoc nobis, ut opinamur, facile ut Academias ipsas, ut formam, consuetudines, iura, leges Academiarum fere omnes, ita etiam vestitum Rectoris Academici a Francis ad ceteros Europae populos translatum esse. Ne ipsi quidem Angli, quos rebus Francicis minime adulari solere nostis, hoc

Ll 4

infi-

Hist. acad. p. 151. ff. Refutavit vero haec commenta ingenue IO. LAVNOIVS de *Scholis Celebrrioribus* edit. Fabric. cap. LIX. p. 175. ff. (M.)

² Breuem academiae Parisiensis historiam suppeditat Celeb. IO. GOTTFR. KEVFFEL in *Historia Scholarum inter Christianos*, Helmst. 1743. in 8. p. 321. ff. Reliquorum, qui principis huius Musarum sedis fata descripserunt auctorum nubem excitat S. R. HEVMANNVS in *Bibliotheca histor. academica* p. 147. ff. (M.)

infiari cupiunt. Atqui hoc si confectum est, illud quoque firmum et certum haberi debet, Francorum ex Regibus aliquem amiculum hoc magistratus Academici decus et ornamentum esse iussisse. Docent omnes Francorum lureconsulti, docet inprimis celebre illud Themidis Francicae Oraculum, LVDOV. SERVINVS, supremus caussarum in senatu Parisiensi, patronus, in causis forensibus, Academiae Parisiensis Rectorem non Pontificem, sed Regem Francorum, referre, Regi, non Pontifici, subiectum esse, nihil a Pontificibus, cuncta quibus fruitur iura et ornamenta a Regibus habere tradita. Cancellarii Academiae, (nam binis illustris schola utitur) Pontifici parent, quia Clerici sunt: verum Rector, qui Laicus est, vni subiectus est Regi, nec alii, quam Regi, factorum rationem reddere debet. Rex parens et conditor est Academiae: Rector pro Rege eam gubernat. Atque hoc ita sese habere, plurimus constat documentis omni exceptione maioribus. Obseruauit quem iam nominavi, STEPH. PASQUIERVS, nullum vnumquam Romanorum antistitem mandata ad Rectores Parisinos misisse, nulla exstare decreta Pontificum Rectoribus data: omnes, quae a condita Academia exstant, epistolae Pontificum Cancellariis inscriptas esse, quorum est, providere, ne religio detrimenti aliquid in hac ciuitate erudita capiat, ne pietati et sanctimoniae vis inferatur, ne honores Academici hominibus indignis et improbis praebeantur. Habet Rector Parisinus Conseruatores priuilegiorum, non vt olim scholae, a Pontifice, sed vnice a Rege. Atque is *Seneschallus* est Parisien-

risiensis, quem *Praepositum* vulgo nominant, qui sacramento solemni ipsi Regi promittit, se esse vigilanturum, ne quid de antiquis iuribus et privilegiis Academiae deteratur. Addite, Rectorem Patrimonium olim Senatus Regii, qui res administrat imperii et *Consilium Status* appellatur, membrum semper fuisse, quod vnum iam a iurisdictione Pontificis eum eximit. Quis, quaeso, haec in memoriam sibi reuocans, negauerit, cum omnia, quibus fulgent Academiae Rectores, dignitatis et honoris insignia, tum hanc sigillatim purpuram Regum Francorum munificentiae et erga litteras studio deberi?

Restat, ut videamus, cuius ea naturae et indolis sit. Ecquis vero est, qui nesciat, purpureum Regium esse colorem atque Reges olim vestibus sese purpureis spectandos dedisse? ¹ Quare praestantissimi quique scriptores cum amictu Regio nostrum hunc contendere solent, atque largitores eius testari eo voluisse iudicant digna esse, qui Regum gaudeant honore et ornamento, societatum eruditum praefides. Praestantissimi ex Francis scriptores magnificam hanc opinionem valde augment, quum statuunt, nostrum hoc pallium adformam illius, quod Francorum Reges, inter inaugurationis solemnia cingi solent, et a CAROLI M. tempore cincti sunt, prorsus effectum et comparatum esse. Heu! Ciues, quanta fuit maiorum nostrorum gloria! quantum decus! si credere hoc licet, Francorum Reges, suae maiestatis

L 1 5

statis

¹ Illum non populi fasces, non purpura regum flexit.
VIRGIL. Georg. II. v. 495. (M.)

statis insignium participes esse voluisse Academia-
rum gubernatores. Et quis tam est sui honoris
immemor ut spiritus sibi crescere haud sentiat,
quum se Regis Francorum sodalem esse audiat?
Verum metuo, ut hoc verum sit. Repugnat
forma regii Francorum pallii, quae prorsus a no-
stri rationibus differt, repugnat color. Quadran-
gulum id est, aureis liliis distinctum. Coerule-
um, denique totum tegit hominem, verbo, pa-
ludamentum illud vetus est Imperatorum Roma-
norum. Mittamus igitur hanc regiae dignitatis
umbram, quam nimis liberaliter nobis multi
tribuunt, et minore contenti simus honore.

Quid moror vos, AUDITORES! Enuntiabo id,
quod certum prope dici potest in hac re et ma-
gnis testimoniis nititur. Pallium hoc nostrum,
purpura haec nostra, amictus est Ducum atque
Parium regni Franciae. Non vos praeterit, esse
in Francorum regno duodecim eminentissimae
dignitatis viros et iudices, quos *Pares* regni no-
minant et plerique ab HVGONE CAPEDO institutor
esse suspicantur. Sex horum *Parium* sacri sunt
ordinis: sex ex militum et equitum ordine more
veterum deliguntur. His, qui Regi proximi
sunt, *Paribus* concessit veterum Regum aliquis
potestatem palliolo purpureo utendi, quum in
supremo Senatu, quem *Parlamentum* nominant,
locum suum occupant. *Pares ecclesiastici* ornati
sunt purpura *violacea*: *profani* siue saeculares, ut
loquuntur, purpura *coccinea* siue rubra. Demon-
strat hoc celeberrimus Gallorum scriptor, ANDREAS
FAVINUS de *officiariis coronae Franciae Libro III.*
Hoc

Hoc Parium pallium prorsus est simile illi, quod Rector Academiae Parisinae, quod *Procuratores quatuor nationum*, quod nostri ad exemplum Parisini Rectoris gerunt, quum inaugurantur et magistratu decedunt.¹ Vix igitur cuiquam esse dubium potest, quin Francorum Regum aliquis, forte PHILIPPVS AVGVSTVS, forte alius, illud eo consilio suae Academiae gubernatoribus dederit, vt eum supremis regni magistratibus siue *Paribus* eos quodammodo sociaret. Idque etiam FAVINVS ille, quem dixi, et post hunc plures alii tamquam rem minime dubiam confirmant et edicunt. Facit, vt puto, ad eam firmandam non nihil, quod discrimen illud vestitus, quod Pares ecclesiasticos et militares distinguit, in Rectore et Protectoribus quatuor Nationum, qui dignitate proxime ad Rectorem accedunt, pariter apparet. Rector nempe epomide ornatur e purpura violacea, quae Paribus sanctioris ordinis propria est: Rubram, seu coccineam purpuram, quae

- ¹ Quaeri quidem posset, cui principum in Germania virorum purpurae ac dignitati academica respondeat? At quis nescit, multa esse et adhuc vigere inter nos instituta, quorum antiquas rationes vel ignoramus, vel abiicimus etiam. Ita in ritibus ecclesiae Romanae id genus sexcenti sunt. Sufficit, cum nostrae academiae ad Parisiensis rationes institutae sint, statores Musarum Germanicarum nostros Rectores Francicis minores esse, noluisse. Suum praeterea vbique purpurae eminens est pretium. Nec illud a partibus auctoris quemquam retrahet, quum *Magnifici* titulum Pontificis legato debeant academiarum Rectores, (v. orat. proximam) amictum quoque ipsi debere eos, veri valde simile videri. (M.)

quae Patribus civilibus concessa est, habent Protectores. Lutetia ornatus hic ad reliquas Europae Academias transit, ut alia plura.²

Intelligitis, AUDITORES, satis splendidos esse purpuræ nostrae natales: utinam! per illis hodierna eius esset dignitas et auctoritas! Utinam purpurati Rectores loco illo adhuc collocati essent, qui cum purpura primum illis concessus est. Sed hic etiam illud contigit, quod in rebus humanis solemne est: Res ipsa sensim vicissitudine temporum perit: signa et notæ rerum illibatae manent. Priscis illis temporibus, quibus litterae in Europa renascebantur, nihil tam magnificum et splendidum erat, quin Reges atque viri principes id liberaliter cultoribus earum donarent. Postquam robur et vires acquisiverant, ipsa eruditorum et litteratorum multitudo de ingenti pretio, quod illis olim tributum est, haud parum abstulit. Feramus hanc iacturam, quae communis est omnium rerum humanarum, aequo animo atque gaudeamus, esse tamen adhuc inter orbis terrarum capita, quae doctorum, doctarumque civitatum gloriam, iura et honores non prorsus interire patiuntur. Eminent inter ea maximi celsissimique heropes, Guelphicae stirpis, qui acceptum a gloriosissimis maioribus suis

² De purpura hac Prorectorum conferendi sunt b. CHR. TOMASIVS in Disputat. de iure circa colores §. LII. in Dissertt. acad. p. 224. ZIEGLER Tract. de iuribus maiestus. L. I. Cap. X. §. 23. §. II. GÖCKEL. Deliciae acad. p. 119. (M.)

suis litterarum, veraeque eruditionis amorem
 constantissime servant, et praemiis honoribusque
 declarant, curae sibi esse viros, a quibus
 ornantur, et ciuitates, in quibus florent et do-
 centur. His saluis et florentibus, non metuen-
 dum erit, ut huius Academiae, ut huius pur-
 purae dignitas et existimatio plane conteratur et
 pereat. Tenet merito inter Europae Reges,
 qui doctrinae et litterarum deliciae dici possunt,
 principatum AVGVSTISSIMVS et MAGNIFICENTISSI-
 MVS Academiae huius RECTOR, GEORGIVS II.
 magnae Britanniae Rex, cuius quanta sint in
 omne genus eruditionis immortalia merita, ne-
 mo hodie ignorat, nec vlla vnquam ignorabit
 posteritas. Floreat igitur et diutissime floreat san-
 ctissimum hoc et augustissimum caput, quod vniuer-
 sa veneratur Europa: nouoque hoc anno, nouis glo-
 riae et felicitatis incrementis ditetur. Quidquid
 gloriae, quidquid felicitatis ad Rectorem nostrum
 Augustissimum diuino beneficio perueniet, id in
 hanc eius Iuliam, id in vos Patres Academiae
 et in vos quoque, Ciues generosi et nobilissimi,
 ex parte redundabit. Floreat pariter, viuatque
 felix, gloriosus, beatus CELSISSIMVS DVX noster,
 CAROLVS, PRINCEPS PIVS, MAGNANIMVS, salutis
 publicae, litterarumque, quibus magna pars
 salutis publicae continetur, amantissimus, cum
 CELSISSIMA DOMO, singulisque annis opibus;
 fortunis et bonis omnis generis amplior et maior
 fiat! Video vos omnes, P. A. et Ciues, video vos
 omnes ad haec vota mea laetos et lubentes acce-
 dere: iisdem si supremum Numen, quod spera-
 mus, clemens annuerit, incolumis et florens
 stabit

542 ORATIO DE PURPVRA ACADEM.

stabit haec clara Iulia, tot magnorum animo.
cum mater et nutrix, neque unquam, obscu-
rior licet paullo, quam olim, prorsus obscura-
bitur HAEC PURPVRA.

D I X I

ORATIO QVARTA
DE
TITVLO
MAGNIFICI
QVI
ACADEMIARVM PRORECTORIBVS
IN GERMANIA DATVR.

DE
TITVLO MAGNIFICI

ORATIO. *

Meministis, P. A. C. meminerunt plerique vestrum, CIVES GENEROSI, NOBILISSIMI, ORNATISSIMIQUE, deliciae nostrae, spes patriae, me, quum ante hos sex menses hanc purpuram sumerem, de origine eius ad vos dixisse. Argumenta eiusmodi ex nostris Antiquitatibus non dedecent vt puto, personam eorum, qui magistratu Academiae funguntur. Manebo igitur in hac palaestra atque purpuram vna cum reliquis honoribus ei adiunctis deponens de *titulo MAGNIFICI, qui tribui solet Academicarum Rectoribus* nonnihil apud vos verborum faciam. Non longa et erudita oratione onustus venio: parcam vobis, parcam mihi, parcam tempori et quae in mentem mihi de hoc honoris titulo venerunt, quanta fieri potest simplicitate ac breuitate enuntiabo.

Saepe mecum cogitavi, AUDITORES HONORATISSIMI, hoc vnde esset, quod rerum publicarum eruditarum moderatores Magnifici nomen proprium veluti habent. Lege id quadam euenit? aut consuetudine? Et quid ista sibi vult, quae gubernatoribus Academicarum tribuitur, magnificentia? Auxit haud parum curiositatem meam, quod animaduerti solos Germanicarum Academicarum et earum, quae ad normam et exemplum Germanicarum conditae sunt, Rectores Magnificos salutari.

Non

* Habita 1744. d. 25 Iunii, cum magistratum academicum deponeret auctor,

Non vtitur hoc nomine antiquissimae in Europa Academiae Parisiensis Rector, sed *Excellentissimus* et *Amplissimus* appellatur, quod chartae ostendunt a CAESARE EGASSE DE BOVLAY, in *Historia Academiae Parisiensis* productae. Italicarum Academicarum Rectores *illustrissimi*, non Magnifici, nominantur. Academicarum, quas Anglia foret, Cancellarii, qui Rectorum loco in illis versantur, *Honoratissimorum* titulo gaudent, quod ex ANTONIO WOODO¹ compertum habemus. Haec ergo vnde illustrium in patria nostra scholarum gubernatoribus felicitas venit, quod soli Magnificorum magnifico nomine et a ciuibus et ab aliis etiam compellentur? Ante saeculum decimum quintum nullum vocabuli huius vestigium reperire mihi licuit: At post Concilium Basileense inclinante iam quod diximus saeculo vbique illud in litteris publicis et priuatis vsurpari videas. Acciderit igitur necesse est in Germania post Basileense Concilium aliquid, quod honorem istum magistratui Academico pepererit. Id quale esset, quum studiose quaererem, neque vero exquirere possem, commode me omni labore leuauit celebris ille Gallorum doctor, IOH. LAVNOIVS, vir cuius doctrinam et rerum veterum peritiam nemo vestrum, Auditores, ignorat. Is in *Historia regii Gymnasii Nauarreni* vbi de IOH. IONIO disserit,² eius Rectore viro inclyto de schola

¹ Cuius habemus *Historiam et Antiquitates Vniuersitatis Oxoniensis*. (M.)

² Integer libri titulus est: *Academia Parisiensis illustrata, quatuor*

la sua praeclare merito, aequae eum dignum fuisse, ait, qui magnificus diceretur propter opera, quae exstruxit, egregia atque Rector nouae academiae Basiliensis, quem NICOLAUS CVSANVS, celebris ille et doctissimus, ecclesiae Romanae Purpuratus hoc titulo primum cohonestauerit. Habemus ergo nominis *magnifici* initia, habemus tem-

M m 2

pus,

tuor partibus diuisa: I. continet, quae ab anno MCCCIV. vsque ad annum MDCXX. in regio Nauarrae Gymnasio gesta sunt. II. Regiae Nauarrae elogia. III. Scriptores CXXXIV. Scriptorumque vitam seu elogium, cum operum indice. IV. Doctorum CLXIII. qui bene acta vita claruerint, Elogium. Auctore Ioan. Launoio, Constantiensi, Parisi. Theologo. Tom. II. Parisi. MDCLXXXII. in 4. Verba autem, ad quae hic respicit III. auctor, repetemus adductis etiam superioribus, quia incundam et pulchram rem narrant, ex Tomo II. cap. LXXXIIX. p. m. 1052. - - "Cum Richelius Cardinalis factus est, et Regis administer, pro rebus academicis saepe conueniendus fuit. Sed non prius aspiciebat Ionium, quam ei de acceptis in collegio beneficiis gratularetur, et subridens diceret, *se adhuc eum metuere et reuereri*. Verba sunt, quibus quantum ibi disciplina florebat scholastica, luceleptent ostenditur. Sed quia iucunda erat praeteritae ad Sanctiionysianum Monasterium supplicationis recordatio, Cardinalis petebat ab Ionio, venerabili tunc senone, num meminisset se ei vt puerum honorarium adstittisse? vix vlla mittebatur ad Cardinalem ab Academia legatio, quin legationis princeps Ionius foret. Cardinalis, cum propter alia, tum propter Ionium maxime, legatos benigne audiebat excipiebatque, ita vt nisi rebus, certe verbis contenti redirent. *Ionius, seu Rector, seu aliam iustinens personam, vere dignus fuit titulo MAGNIFICI, quo et olim Nicolaus Cardinalis Caesanus Basiliensis studii Rectorem cohonestauit.* Haec Launojus. Forte alia, quae pertinent ad hanc disputationem, in libro magno et vario occurrunt, sed indice caret, et totum vocis causa perlegere librum, non vacat. (M.)

pus, quo illud natum est. NICOLAUS A CVSÀ siue CVSANVS auctor eius est; qui illud Basileensis academiae Rectori princeps contulit. Basiliensis vero Academia anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo nono nata est: quare aut hoc ipso anno, aut post primum illud adhibitum et Basilea deinde ad reliquas Germaniae Academias, ex Germanicis ad Batavas et Septemtrionales propagatum est. Vtimur ergo eo legati Pontificii, is enim CVSANVS diu fuit, beneficio.

Verum sentio cupiditate vos accendi *causas et rationes* sciendi, quibus CVSANVS commotus fuit, vt tam splendido nomine Musarum Basileensium caput ornaret. De his igitur pauca quaedam adiicio. Duas habet vocabulum *Magnificus* in monumentis aevi, quod medium vocare solent, *notiones*. Primum *Magnificus* idem est, quod is, qui *magna facit* aut facere potest, verbo, isquem nos hodie *Potentissimum* nominamur. Hinc CAROLVS M., hinc antiquiores Francorum reges in antiquis tabulis *Magnifici*, id est, *Potentissimi* Reges appellantur. Deinde magnifici Romanis audiunt, qui *splendidi* sunt et magnam sibi dignitatem vestibibus, satellitibus, comitatu, aliisque rebus pariunt. Priorem notionem ipsa, quod videtis facile, res recusat. Maior enim licet olim potentia fuerit, quam est hodie, Rectorum Academiae, tanta tamen fuit nunquam, vt Potentissimis aut illis, qui magna faciunt et facere possunt, annumerari potuerint. Splendorem igitur CVSANVS spectauit, quum novae Academiae Basileensis Rectori Magnifici nomen

men imponeret. At qualis, quaeso splendor nobilitat hos, qui ciuitatibus eruditis praesunt! qualis sigillatim in Basileensi Rectore splendor et magnificentia fuit? Quaestionem hanc Helueto-
rum Historici dirimunt, maxime Ioh. Itear. Hottingerus in sacra Heluetiae Historia. Omnes olim Academi-
arum Rectores multis ceremoniis, splendidoque apparatu munus suum agrediebantur, eamque ob causam magnificorum sibi nomen arrogare certo modo poterant: At omnes splendore ac magnificentia superabat, quum re-
gens adhuc esset, Academiae Basileensis moderator. Is nimirum incredibili pompa, magna procerum et equitum turba comitatus locum suum capeffere solebat, ut ad hanc caerimoniam viden-
dam innumerabilis plerumque variis ex locis multitudo conflueret, nec aliter nisi magnifico habitu et angusta forma in publicum prodire solebat. Hoc adduxisse videtur CUSANVM, Pontificis ad Heluetos legatum, ut eum potissimum, magnifici titulo condecoraret.

Isto honoris et dignitatis signo mihi per hos sex menses Regis Potentissimi clementia, vestro, PATRES CONSCRIPTI, beneficio uti licuit: illud ego nunc laetus ac lubens depono et in alium me digniorem transfero. Quod dum facio, non vnā habeo gaudendi, Deumque celebrandi causam. Quaecunque enim ex hoc ipso loco ad magistratum hanc accedens a supremo Numine deprecatus sum, ea omnia, quae infinita eius est benignitas, consequutus sum. Licet mihi vos omnes, quod volui maxime P. C., quos sub

initium muneris salutavi, in eius exitu saluos, incolumes, florentes venerari. Nulla lis aduersa fortunam nostram afflixit. Nulli motus ciuiles et intestini rempublicam nostram turbauerunt et concusserunt. Nemo ciuium nostrorum criminis aut delicti cuiusdam accusatus: immo vix in ius aliquis eorum vocatus est. Numerus solito maior additus est ciuitati nostrae membris iuuenum moratorum et ingenuorum, quorum adhuc nullus vitiositatis sibi notam aliquam inussit. Si qua igitur inter Germanicas illustris est schola, quae ciuibus honestis bonis et flexibilibus vti sese gloriatur, haec certe nostra nunc eam sibi laudem inprimis vindicare potest. Quid dicam de tot viris eruditis et egregiis, qui supremos Theologiae, Iuris et artis Medicae honores virtute sua et speciminibus eximiis sibi apud nos pepererunt? Quid reliqua memorem nobis grata et iucunda, quae vel iam concessa nobis sunt vel non temere sperantur! O pater, o supreme bonorum omnium auctor, da, quaesumus, vt melioris fortunae, quam concepimus, spes stabilis et perennis sit! Fac, supplices TE oramus, vt faustis, quae TVAE accepta ferimus clementiae, initiis progressus succedant laetiores! Effice, obsecramus, vt saluo et incolumi AVGVSTISSIMO et POTENTISSIMO REGE GEORGIO II. RECTORE MAGNIFICENTISSIMO; saluo et incolumi, CAROLO, Hero nostro clementissimo; salua et florente cellissima familia Brunouicensi, haec bonae mentis et sapientiae sedes tot magnorum virorum magistra et nutrix, ad pristinum decus suum redeat et nouis indies splendoris et gloriae accessionibus locupletetur!

Secun-

Secundum Deum vos mihi laudandi essetis, PATRES ACADEMIAE CONSCRIPTI, collegae coniunctissimi! qui studiis, scriptis, laboribus, et institutione prouidistis, ut Iuliae nostrae honos et dignitas amplificaretur. Sed ab hoc instituto cum me vestra praesentia retrahat, hoc saltem patiemini, ut, quas amplissimas debeo gratias paucis vobis agam de summa, quam semper testati estis, voluntate me adiuuandi et consiliis, monitisque vestris erudiendi. Habebitis me semper cum multis aliis, quae omittere debeo, nominibus, tum hoc potissimum, dum haec vita suppetet, ad quaeuis officia paratissimum. Faueat ceterum vobis diuina clementia, viri egregii, vosque quam diutissime fospites, et incolumes ingenti huius Academiae bono praestet!

Nec praetereundi mihi estis, CIVES GENEROSI, NOBILISSIMI, ORNATISSIMIQUE, spes et amor noster! Quod sub initium magistratus mei auguratus sum ex vultu vestro, fore, ut vos omnes obsequentes, faciles, bonos et honestos haberem, id summo meo cum gaudio mihi obtigit. Intellexi multis ex rebus singulis id curae, cordique esse, cauere, ne quis mihi aliquid molestiae crearet, ne quis temporis, cuius me valde parcum esse, fateor, particulam mihi eriperet, ne quis animi parum compositi, rixosi vitis,que dediti, infamiam sibi contraheret. Itaque vix sensissem, nisi publica negotia et iurisdictio me interdum admonuissent, me magistratu inter nos fungi. Quantum mihi hic amor et haec modestia vestra, gaudium attulerit, incredibile dictu est. Vellem,

M m 4

de

de singulis vestrum bene merendi facultas mihi concederetur: quam quum concessam mihi esse nolerit diuina prouidentia, faciam tamen, vt poterò, ne quis votis et commodis vestris inseruendi voluntatem vnquam in me desideret.

Acta sunt, quae ius, quae fas, quae officii ratio
 agia me voluerunt: si minus bene omnia, nihil ta-
 men mala fide, aut parum ingenuae actum est.
 Restat ultimus actus, ut in TE, VIR ILLUSTRIS,
 CONSULTISSIME et AMPLISSIME F. C. CONRADI, 3 SE-
 RENISSIMO DVCI *a consiliis aulae, collega et factor*
multis de nominibus colende, quem mihi ob spe-
 ctatissimam prudentiam, virtutem et insignia me-
 rita successfuliorem Patres Academiae designarunt.
 POTENTISSIMO REGE et RECTORE MAGNIFICENTISSI-
 MO approbante hoc Senatus Consultum, orno-
 menta transfero. Accede igitur, vir ILLUSTRIS
 et CONSULTISSIME atque celebris meritis TVIS,
 quae omnes summa esse nouimus, hoc etiam adiu-
 ce, ut *ciuicam* TIBI aliquando *coronam* ob bene et
 sapienter iterum administratam rempublicam, et
 seruatos ciues gratissimi decernere quaeamus.

Sume primum hanc *purpuram*, dignitatis Tuae
insigne, quam Francorum primum Reges Aca-
demiae Parisiensis Rectoribus indulserunt, vt testa-
tum facerent, se reipublicae suae litteratae mo-
dera-

3 Decessit is ex statione, quam tot ornamentis et optimi
cuiusque plaustibus ornauit, atque adeo ex mortali hac vi-
ta A. a. N. C. c l o l o c c x x x x i i x . a. d. 17 Iul. acade-
miae, bonis omnibus et Themidi magnum sui desiderium relinquens. (M.)

deratores eodem quo proceres, siue *Pares* regni, loco habere. Molesta plerumque haec tunica est, et aequae premit, atque ornat. Mihi supermi Numinis beneficio levis fuit: faxit illud, ut eadem, immo, si fieri, id potest, maior Tibi felicitas obtingat.

Commitantur purpuram haec bina *sceptra*, quae documenta esse non ignoras potestatis ab Imperatore et celsissima domo Brunouicensi Tibi concessae. Tu, cum omnia, ut es iuris consultissimus, melius, quam ego quidem dicere possum, nosti, quam magnifice Te officiorum illa admoneant. Referes Tu in posterum inter nos Regem ut potentissimum, ita iustissimum, sapientissimum, clementissimumque. Nemo nostrum est, qui dubitet, Te summum hoc exemplum pro modo rerum nostrarum iustitia, moderatione et placabilitate inter nos exhibiturum esse.

Adiungo bina haec *sigilla*, aureum alterum, alterum argenteum. Optas, nouimus, Tu ipse, optamus Tecum omnes, qui huic Academiae bene cupiunt, ut nulla illis firmes decreta, nisi quae salutaria omnibus et Tibi honorifica, ciuibus iucunda et accepta sunt.

Dicerem ex hoc *codice* intellecturum esse Te iura et leges nostras a Summis Principibus huic Academiae concessas, nisi scirem et scirent omnes, nihil eorum, quae eo continentur, ignotum Tibi esse. Patere igitur tantum, ut Te ver-

bo moneam, etsi huius admonitionis haud indigeas, codicem hunc perpetui instar signi TIBI esse, TE iurium et legum nostrarum custodem creatum et a Potentissimo Rege nobis datum fuisse.

Ex hoc albo numerum et nomine ciuium Tuorum cognosces.

Claues hi potestatis TVAE aliud insigne sunt. Patent TIBI omnia nostra, quae reliquis occlusa sunt. Nos TE caput nostrum venerabimur: Tu pro TVA sapientia et vigilantia, vt securis nobis TE praeside liceat esse, providebis. †

Liceat mihi postremo me ciuem TVVM primum profiteri, TIBIQUE verbis Academiae totius reuerentiam et obsequium, quod debemus, polliceri. Salue, MAGNIFICE DOMINE PRORECTOR! Praestet TIBI supremum Numen animi corporisque vires integras et incolumes, vt oneri, quod TE expectat, sufficere possis: aperiat idem TIBI plurimas occasiones commoda et gloriam huius Academiae amplificandi et roborandi.

D I X I.

- † Nolui hanc orationis partem abiicere, quae magistratus academici honores conferendi cerimoniam non modo describit eleganter, sed simplici etiam ac nativa interpretatione exornat. Id vero est, quod reuocasse in memoriam incundum videbitur multis, quos dulcis academiae vitae delectat recordatio. (M.)

ORA-

ORATIO QUINTA
DE
VETERI
CVRSV THEOLOGICO
SEV DE
EXERCITATIONIBVS
ET
EXPLORATIONIBVS DOCTORATVS
THEOLOGICI CANDIDATORVM.

DE
VETERI CVRSV THEOLOGICO
ORATIO. */

Fausus ergo iterum et posteris in fastis nostris commendandus dies illuxit, qui IULIAM nostram, tot olim nominibus sanctam et illustrem, tot meritis in omne doctrinarum genus nobilissimam, tot immortalibus hominibus fulgentem, pristinum decus suum tueri adhuc, veterisque gloriae formam quamdam diuino beneficio seruare, demonstrat. Honorari sese cupit publico ordinis nostri testimonio vir suis dudum meritis honoratus et venerandus: Nos, impetrata clementissimi Herois, qui gubernat hoc anno Academiam, facultate adsumus ad eum ornamentis, quae meretur, impertiendum et ritibus a maioribus nobis traditis doctoribus nostris aggregandum. Fauete, PATRES, fauete, CIVES, solemni huic diei, et vota Nobiscum concipite, vt saepius ille splendidior, serenior, laetior redeat. Quot ex hac cathedra diuinae sapientiae doctores creabuntur, tot fulcra, tot patronos, tot fautores, tot gloriae suae testes haec alma mater nostra recipiet. Ego, cui primas partes fors hodie agendas dedit, pro virium mearum modo studebo, ne lucem hanc obscurasse, fastidiumque et molestiam, voluptatis loco, tam splendidae, quam laetus intueor, concioni creasse videar. Oratione quum me scenam aperire leges velint, breuitate partim, partim argumenti iucunditate eloquentiae, qua me laborare et magis in-

* Habitz et Helmstadii, A. R. S. clcccxxxix. a. d. I Iulii. (M.)

indies laborare sentio, inopiam compensabo. Dabunt mihi dicendi materiam antiquitates Academicarum, quarum cognoscendarum iure suo cupidi sunt, qui vel docent, vel discunt in Academicis, atque *quot quamque molestis gradibus Saeculo XIII. et XIV. adscendendum fuerit ad Doctoris diuinae sapientiae dignitatem* ex monumentis minime fallacibus demonstrabo. Spero, neminem vestrum fore, AVDITORES, quin haec benignis auribus accipiat atque rebus publicis Scholasticis, non secus ac civilibus, suas etiam conuersiones esse, sensimque mutari, quae sapienter a maioribus constituta sunt, libens intelligat.

Doctoratus Theologici initia, AVDITORES perobscura sunt. Certum est Lutetiae Parisiorum, aut sub saeculi duodecimi finem aut decimi terti initium eum esse natum, et hinc Bononiam primum, deinde medio saeculo XIII. Oxoniam propagatum esse.¹ Atqui ea, quae de auctoribus huius

¹ De origine quidem philosophica academicorum honorum nemo dubitat, quin ea studium Principum in re publica virorum fuerit, ornamentis hisce ad praeclara quaeuis et ad omne virtutis decus erectioris indolis iuvenes inuitandi: at de historica magna est ob veterum scriptorum silentium eruditorum dissensio. Quos mihi quidem consulere licuit, (consului autem IO. CHRISTIANI ITTERI *Diatribam de Gradibus academicis*, *Giessae* 1689. in 8. cap. III. p. 16. ff. et IACOBVM MIDDENDORPIVM in L. II. de *academiis celebribus vniuersi terrarum orbis* *Colon. Agripp.* 1602. in 8. L. I. c. XIII. p. 120. ff.) ii in hoc fere consentiunt, honores hos academicos LOTHARII II. s. Saxonis temporibus primum natos, atque hanc angustiae huic liberalitati causam fuisse

Huius instituti, quae de anno, quae de primo Doctore Theologiae varie differuntur a variis, si cuncta

se aiunt: Imperator bellum aduersus Siciliae regem Rogerium gerens non sine magno animi dolore oppressum bonarum artium et legum inprimis Romanarum, studium animaduertisse, atque ut primum restituta bellorum flamma pacatior reipublicae status rursus efflueret, iussisse fertur Cancellarium suum Irnerium (Wernerum vocant alii) iuris et aliarum scientiarum studia in pristina domicilia postliminio quasi reducere, additis nonnullis legibus, quae et vitam inueniunt et studiorum rationem definirent. His vero nouis statutis ut sua constaret auctoritas, per eundem Irnerium *gradus* quos vocant, *academicos* stabiluisse, iusque illos conferendi, ut loquimur, antiquissimae Bononiensium scholae, praescriptis iuxta a Cancellario certis ritibus in *promotione* seruandis, concessisse dicitur. Primum Ictorum nonnulli, ut BVLGARVS, HVGOLINVS, MARTINVS, PILEVS, hoc honoris insigne acceperunt, paullo vero post etiam diuiniae sapientiae consultis illud tributum est, nec in Bononiensi tantum, verum etiam in aliis et Parisiensi inprimis, in qua vero qui PETRVM LOMBARDVM, principem hoc splendore sollemni pompa decoratum fuisse putant, falluntur, sententiarum, ut videtur, *magistri* nomine decepti. Siquidem ut CONRINGIVS *Antiqu. acad. Diff.* IV. p. 134. docet, nondum Saec. XII. vsu fuit recepta Magistrorum s. Doctorum laurea (v. verba FILESABEI in nota proxima.) *Graduum* iam nomina accipe, quae parum quidem latina, at eo honorificentiora sunt: primus est *Baccalaureorum*, qui tyrocinii depositi insignia iam acceperunt, hos Theologi in duas cohortes distribuerunt, alii enim sunt *Baccalaurei biblici* s. currentes, alii *Baccalaurei formati* vel sententiarum. Alter est *Licentiatorum* s. Meliodidascalorum vel prodoctorum; Qui omnia militiae huius scholasticae munia multo sudore effuso strenue ornarunt; Ad summum tandem et tertium quidem gradum adscenderunt, et *Doctores* ac *Magistri* vocantur. *Insignia* Doctorum sunt *Osculum*, studii in rempublicam nota; anno

ita rite explores, coniecturis parum certis continentur, neque ex monumentis et chartis, quae adhuc in lucem protractae sunt, firmi aliquid et solidi erui potest. Aequè dubium est, vtrum Iuris Doctoris Theologiae, an Theologiae Iuris Doctoribus antiquiores sint: Hoc vero controuersia vacat, vtrosque a Doctoribus seu *Magistris* Philosophiae siue Artium, vetustate superari, atque morem hunc Doctores Theologiae et Iuris creandi ob *Artists*, (sic enim Philosophi olim vocabantur,) ad Theologos et Iurisconsultos peruenisse. Citius nimirum artium liberalium doctores, quam Theologi, Iureconsulti et Medici in collegium coierunt et idcirco citius etiam accurate explorandos et probatos certis ceremoniis de numero discentium eximendos esse, qui in collegium suum cooptari vellent, censuerunt. Hos ceterarum deinceps disciplinarum Professores imitati sunt.

Sed

annulus, qui monet, nihil praeter virtutem, aeternum esse, in hac sola nullum esse extremum: *Pileus* solum sapientem vere liberum esse docet, *epomis* denique regii et heroici pectoris est argumentum: ita

- - - *Sapiens vno minor est Ioue, dices*

Liber, honoratus, pulcer, rex denique rerum.

HORAT. Ep. L. 1. ep. I. v. 106.

Plura, qui hac de re nosse cupiat, is legat velim BOETTII EPONIS orationem de *honorum academicorum titulis* edit. Lotteri Lips. 1727. 8. et quos arripere poterit ex ea nube scriptorum, qui excitantur in CASP. THYRMANNI IC. *Bibliotheca academica de rebus et iuribus academicarum et academicorum* rel. Halae Magdeb. 1700. in 4. add. FRANC. IVNII *Academia*, Heidelb. 1587. Digna sunt viri huius fata quae ex *Baillet* Dictionaire cognoscantur. (M.)

Sed mittamus haec, et ea tantum promamus, quae de exercitationibus et explorationibus, a futuris Theologiae Doctoribus, olim, quum florerent Academiae, subeundis ex fide dignis antiquiorum scriptorum monumentis decerpimus. Asperum, triste, longum, difficillimum iter videbitis; tale denique, quale si hodie ab honorum Academicorum candidatis, non dicam totum, sed ex parte tantum suscipiendum esset, nemo facile vnus, nemo, AUDITORES, pileum illum purpureum, qui Doctores ornat, appetiturus esset. Verum, qui primi Academias saeculo maxime decimo tertio instruebant, Doctoris Theologiae nomen et iura res esse putabant auro quouis cariores et maximis ideo laboribus et incredibili patientia dignissimas, immo duris legibus suis praestantiam et dignitatem earum extollere ignavosque et ignobiles ab illis arcere quam maxime cupiebant.¹ Audite *primum*, quibus ornatus esse debuerit dotibus, qui supremum honorum

¹ Audiamus IOANNEM FILESACVM, Sorbonicum Doctorem, *Philippo Augusto*, inquit, *rege* (Galliarum ab anno 1180. vsque ad a. 1223.) *nullae aut paucae leges, ut nec solennes ritus et formulae, ad curriculum theologicum emetiendum, vel Doctoralem lauream adipiscendam. Sed, ut ego arbitror, prout quisque in rerum theologicarum cognitione sub Theologis, qui publicas habebant scholas, profecisset, communi velut auditorum consensu ad libros V. aut N. Testamenti sese accingebat; et paucis interiectis cum scio, pergit, quidam et, qui vix Theologiam degustassent, illud publicum docendi munus ultro sibi arrogarent, Doctorum melioris notae, qui tum erant, iudicio ordo ille theologicus formam legitimae societatis,*
tum

norum Theologorum gradum aspirabat: adiungite vos *deinde* mecum comites huic homini currenti iam aut *cursum*, quem vocabant tum temporis, suum ineunti et tenenti: videte *denique* quid agendum ipsi fuerit cursu finito et in cathedrae iam superiori limine, immo in ipsa cathedra posito et collocato.

Adest igitur *primum* vir doctus, atque litteris Decano et Collegio Magistrorum exhibitis demisse

tum primum habere coepit. Hinc leges nonnullae scriptae, et quidem ante annum MCCC. quod ex utroque codice MS. nostrarum legum, tum antiquiore, tum recentiore, firmari potest. Et paullo post: Ne in facultatem Theologicam, inquit, etiam imperiti irrumperent, hinc sacra theologica Facultas in quatuor velut ordines distributa, Magistrorum, Licentiariorum, Baccalariorum formatorum, et Baccaliorum cursorum. Inde publicae exercitationes indictae (actus theologicos appellant) Expectatoria, siue Expectatiua, Tentatoria siue Tentatiua, Sorbonica, Ordinaria, Quodlibeta, Collationes, Disputationes in Resumptis et similia. Iis theologicis gymnasiis originem dedisse videtur, quae tum inualuit consuetudo, publice videlicet interpretandi libros sententiarum. Et interspersis nonnullis: Bibliae Cursum dixere veteres S. Scripturae tempus aliquod additum. Ab eo vero docendi munere Theologicum cursum suum ordiebantur nuperi illi Baccalarii Cursores, ac postea Sententiarum Petri Lombardi libros quatuor interpretabantur. Hinc nota illa distinctio Baccaliorum apud maiores, ut alii biblici, alii sententiarum nuncuparentur. Haec IOANNES FILESACVS, celebris iste versionis Bibl. vulgatae defensor, in L. de origine Statut. Facult. Theol. Paris. p. 21. 22. 27. et 43. Sexcentos alios de honoribus academicis earumque ritibus laudat CASP. THVRMANNVS in Bibliotheca Academica I. potius rerum litterarum omnium Tir. PROMOTIONES ACADEMICAE p. 189. ff. (M.)

misse potestatem sibi dari petit, *cursum* suum *incipiendi*, id est, recitationibus, disputationibus, explorationibus varii generis virtutem suam et in sacra sapientia profectus declarandi. Facilesne sese praebent Magistri his precibus? Immo vero difficiles. Quaerunt primum accurate de patria, ortu, genere, vita et moribus hominis: negant enim fas esse alium, quam honesto loco natum, ingenuum, bene moratum, bonae existimationis et famae inter Doctoratus Theologici candidatos cooptari. Quaestionibus his feliciter expeditis, alia de aetate nascitur. Quot annos habes, tu qui cupis ordini nostro adscribi? Si nondum triginta quinque vitae Tuae annos natus es, noster esse, haud poteris. Hanc aetatem candidati ROBERTVS de CVRCEO, auctoritate Pontificis Maximi cuius legatus erat, A. 1215. Lutetiae Parisiorum definiuit. THOMAS quidem de AQVINO annos tantum viginti quinque natus erat, quum ad exhibenda publicae specimina admitteretur. Sed quod huic, id nulli praeter eum contigit. Superabat THOMAS annos virtute et ingenio, pondereque meritorum suorum magistros Parisienses etiam inuitos cogebat, vt veniam aetatis concederent. Si nec aetas impedi- menti aliquid votis candidati ponebat, maximum parere obstaculum poterat artium seu Philosophiae ignorantia. Primae quidem Theologorum scholae non requirebant in illis, qui docendi facultatem sibi dari postulabant, magnam artium liberalium et rerum Philosophicarum peritiam: Satis ille Magistris aptus et idoneus videbatur, qui sacras litteras pro rudi saeculi more interpretari atque veterum doctorum scitis et

sententiis dogmata sacra firmare poterat. Verum hanc veterum Magistrorum lenitatem viginti aut triginta circiter annis elapsis tyronum Theologorum inertia et negligentia tollebat. Hic nempe artes omnes liberales, eloquentiam, Logicam, Rhetoricam plane contemnebant et ad Theologiam statim, relictis reliquis rebus conuolabant, quo citius ad dignitates, munera, et ut loqui solebant, *beneficia* peruenirent. Quae res quum multum detrimenti compararet ciuitati Christianae et Theologos imbelles, loquaces, rerum ignaros in cathedras produceret, sollemni lege Parisiensis primum Theologorum ordo, deinde Bononiensis et Oxoniensis cavit, ne cui aditus ad supremos in Theologia honores aperiretur, nisi qui *rexisset antea in artibus*: haec formula saeculi erat istius: nostro stylo dicendum esset: Nisi quis Magister Philosophiae *legens* alicubi fuisset. Seuera haec lex acerrimis concertationibus et rixis, maxime cum Dominicanis, qui faciliiori et breuiori via ad suggestum Theologicum properabant, occasionem dedit: at salua tamen et incolumis contra omnes machinationes perstitit. Et hac lege lata, Doctoris primum Theologiae titulus auditus est, quum omnes antea, qui docendi munus merito suo adepti erant, communi vocabulo *Magistri* salutarentur.²

Necesse

² Quum hic de Magistris, qui nunc vocantur, liberalium artium data opera non agatur, nolumus adferre loca in re vel ex Filesiaci verbis clara. Adduceremus etiam ex *epistolis obscurorum virorum* hanc in rem loca, si castum sermonis auctoris nostri flumen turbare non dubitaremus. In illis enim nugis Theologi aliquoties κατ' ἐξοχήν *Magistri nostri* salutantur. Hinc factum V. C. est, ut CAROLVS V. da-

Neceſſe ſcilicet erat, quum nullis, niſi artium Magiſtris, via ad diuinæ veritatis profeſſionem publicam pateret, vt quibus hoc beneficium obtigerat, proprium vocabulum imponeretur; Aemulati ſunt exemplum Theologorum, eadem licet neceſſitas eos, quæ Theologos, minime premeret. Iureconſulti et Medici, atque illos, quos Magiſtros antea vocauerant, pariter *Doctores* ſalutari voluerunt, Magiſtri nomine *Artiſtis* ſolis, ſeu Philoſophis, relicto.

Intelligitis facile, AUDITORES, præter libera-
lium artium cognitionem Theologiæ quoque
non mediocrem ſcientiam in homine deſidera-
tam fuiſſe, qui Theologiæ Doctoribus adſcribi
ſeſe volebat. Certis igitur testimoniis, ante-
quam Collegium Theologorum ſtatueret, do-
cendum ipſi erat, ſeſe probatiſſimis diuinarum
diſciplinarum magiſtris, vni ſaltim fama et vitæ
non minus, quam doctrinæ caſtitate notiſſimo
diligentem operam dediffe. Quot vero putatis
annos? Num duo, tres, quatuor? Sufficiunt tot
nobis. At priſco illo æuo minime ſufficiebant.
Arcebat lex Pontificia iam decimo quinto ſæculi
XIII. anno lata, omnes a ſpe Doctoratum Theo-
logicum impetrandi, niſi qui octo annos conti-
nuos in ſcholis ſanctioribus perpetuus auditor et
diſcipulus fuiſſet.

Nn 3

De

V. datas ad Academiam Viennensem ſuam litteras inſcri-
beret: Den Würdigen, unſern lieben Andächtigen und
Getreuen = = = Rectoren, Magiſtern und Doctoren
unſerer Uniuerſität zu Wien. Doctores hi Iuris ſunt
et Medicinæ. (M.)

De his omnibus, quae diximus, cum satisfactum esset magistrorum ordini, *exploratio* tam *priuata*, quam *publica* petitori sustinenda erat, eademque seuerissima Primum ex prompta memoria et facili lingua ad quaestiones subtilissimas, quas singuli magistri congregati proponebant, dissoluendae erant: deinde in publicam deducebatur arenam atque de quaestione a magistris electa contra quosuis dissentientes et contrauenientes defendere cogeatur.

Euge! eluctatur iam, tot difficultatibus exhaustis, candidatus noster. Probat venerabilis magistrorum ordo hominis consilium atque carceribus stadii reclusis decurrere ipsum omni virium contentione iubet, dum laurea potiatur Theologica, quam optat. Nouo iam nomine de ceterorum *studentium* turba eximitur: Dicitur enim *Praeceptor in Theologia*, quoniam incipiendus ipsi est longus ille et formidandus *Cursus*, qui ad cathedram superiorem, ad honores et iura Doctoris, ducit. *Cursus* dicebatur maioribus nostris tempus illud, quod primum Theologiae gradum appetenti in variis exercitationibus consumendum erat, ex quibus cum Magistri, tum vniuersa Academia, cognoscere posset, fore, ut Doctoris nomen aliquando cum laude et fructu discentium gestaret. Hinc *lectiones*, quae isto spatio habebantur, *Cursoriae* dicebantur. Nomen hoc apud Theologos adhuc restare, nostis et rei ipsius umbram quamdam licet levissimam: at potestatem nominis amissum fere esse, fate-mur. *Cursus* iste, quem diximus, non aliquot, ut hodie apud nos, diebus, non aliquot men-sibus

sibus, sed compluribus annis absoluebatur. Septem aut octo Lutetiae Parisiorum annos candidatus strenue decurrebat, in aliis Academiis interdum decem, immo plures. Modum nempe nonnumquam annorum numero statuebat spectatissima currentis virtus et doctrina: at de septem (octo) tamen annis rarissime aliquid Magistrorum seueritas detrahebat.

Longus iste et molestissimus cursus in quatuor distinguebatur *principia*, vt tum loqui solebant. Duo horum principiorum debebantur interpretationi librorum sacrorum: duo explicationi Magistri Sententiarum, siue PETRI LOMBARDI. *Primo cursus anno* Inceptor noster librum quemdam sacri codicis in schola celebris cuiusdam magistri, qui et ipse cum collegis aliquot, aderat, declarabat. Hoc primum principium si cessisset ex voto, nouo honoris vocabulo, quod indulgentia magistrorum largiebatur et bene candidatum sperare iubebat, ornabat: *Baccalau-reus* enim a collegio, cui nomen professus erat, appellabatur;¹ Addebat huic consuetudo vocabulum

Nn 4

bulum

¹ De cuius vocis origine grammatice certant et magna adhuc sub iudice lis est. Quibusdam enim ducere ista illam videtur a *bacca laurea*, eruditae victoriae insigni quondam ornamento; alii vero quum tam strenue et quasi de ipsa vita dimicare nouos hos homines vident, quid multa inquirunt, a sagatis ad togatos milites mirabile nomen profectum est. Quum enim pugna prisca Francorum lingua *Battala* pro *une bataille* recentiorum dicta fuerit, atque *battalarii* ii fuerint nominati, qui tyrones in exercitu primum virtutis suae edidissent specimen, factum est, vt qui in erudita palaestra eodem modo primum viros se praestitissent, *Baccalarii*,

bulum *Cursor*, vt conditio et status hominis indicaretur.

Nouis hicce *Baccalaureus Cursor* triennium, vt maiores sibi vires acquireret, a recitationibus cessabat: at interea tamen frequentissimus in scholis magistrorum aderat, nunc audientis, nunc disputantis persona fungens, summam modestiam, et discendi ingens studium vultu et toto habitu prae se ferens, magistros saepius demisse adibat et consulebat, iuvenes quosdam priuatim instituebat, quo docendi facultatem quamdam sensim sibi compararet. In *quarto cursus anno* secundum incidebat principium. Prodit iterum in cathedram inferiorem nobilis cuiusdam scholae, *Baccalaureus Cursor*, atque interpretando alio sacri voluminis libro praesentibus magistris demonstrat, quantum per istud tempus, quod a primo principio effluxerat, sapientia et eruditione sacra profecerit.

Si testibus doctrinam et diligentiam probat, decernunt Magistri, nihil impedire, quo minus ad *Sententiarum* enarrationem admittatur. Nam LOMRARDI interpretationem aetas haec, nec temere

larii, (sic enim dicebantur primum) deinceps vero deprauata vsu vulgari voce *Baccalaurei* salutati fuerint. Qui *baculum* hic cogitant, non audiendi, abiectius enim sentiunt de fortissimis viris et pueriliter, vt nec ii, qui *Bacheliers* scribendum putant, quasi Baccalarus vnus fuisset ex numero *de bas Chevaliers* ex inferiori equitum ordine quodam. Speciminis loco Baccalaureatus Candidato difficillima quaestio proponenda esset, si operae pretium foret, de lana caprina decertare. (M.)

mere fortassis, iudicabat, plus roboris et ingenii requirere, quam diuini codicis explorationem. Sane tentandus antea videbatur, num muneri, tam arduo et impedito, par esset candidatus. Nec male: Paret ille magistrorum decreto atque comite et praesidente illustri quodam doctore, de dogmate quodam Theologico subtiliter disputat; Hanc disputationem *Tentatiuam* nominare solebant. Victori ex hac concertatione, quae vehementissima plerumque erat, integrum est *Sententiarum* partem aliquam eodem more, quo antea sacrum codicem, exponere. *Tertia* huic principio *quartum* sequenti anno succedit, quod iterum Magistro sententiarum explicando impenditur. Quatuor haec principia triennium iterum consequitur a lectionibus quidem et disputationibus sollemnibus vacuum, at negotiosum tamen. Quo propius enim ad metam accedit Cursor, tanto studiosius cauere debet, ne remisisse aliquid de contentione videatur. Disputat; igitur, docet, discit, neque diem sine aliquo diligentiae et dexteritatis suae specimine praeterire facile patitur. *Septimus*, quod felix et faustum, illuxit *Cursus* diuturni et molestissimi annus. Ostenditur iam certanti corona: sed nouis ad eam consequendam laboribus, nouis certaminibus, nouis victoriis opus est. Hoc ipso anno *Maiores Ordinariae*, sic primum vocabant Disputationem, quae pro Licentia summos in Theologia honores subeunda erat, *Maiores* inquam *Ordinariae* certamen grauissimo quodam moderante, exhibenda est. *Octauum* et vltimum *cursus* annum illustrat alter pro *Licentia* conflictus publicus, duce doctore quodam de-

nuo instituendus, quàm *Paruam Ordinariam* appellabant. Inter *maiores* et *paruam ordinariam* interiectus erat Lutetiae Parisiorum *terribilis illa Sorbonica*, seu *Actus Sorbonicus*, omnium, quas adhuc commemorauimus, exercitationum et laborum laboriosissimus et difficillimus. ExcoGITauit hanc candidatorum Theologiae aerumnâ exeunte saeculo tertio FRANCISCUS MAYRONIS, acutissimus ex Franciscanorum familia rixator, nec Parisiensibus tantum, sed etiam aliis quibusdam Academiis introducendae eius auctor fuit. Accipite paucis, AVDITORES, naturam celeberrimi instituti! *Sorbonica* seu *Actus Sorbonicus* est solemnis disputatio, quam Veneris quodam die is, qui a cursus Theologici fine parum remotus est, ab hora quinta matutina ad septimam vespertinam sine praeside, sine socio, sine prandio, sine loci et corporis mutatione, aequali mentis contentione suscipere et sustinere debet, donec omnibus certantibus satisfecerit. Res ipsi est non cum tyronibus, sed cum strenuis gladiatoribus. Sexaginta enim minimum Baccalaurei, tam primi, quam secundi ordinis, id est, tam *Cursores* quam *Formati* hominem fatigant et centum et amplius argumentis spirofissimis exanimare et obruere nituntur. Beatum illum, cui saluo licet et incolumi extâ formidoloso bello egredi! Huic, quae difficillima videntur aliis, non possunt non facilia et leuia videri.

Finitus est *Cursus*, AVDITORES! at nondum molestiarum finis est. Restant ante solemnem renuntiationem, restant ipso renuntiationis tempore,

pore, restant denique post desideratissimum hoc tempus nonnulla peragenda satis difficilia. Plaudunt *Baccalaureo*, qui *absoluit*, vt aiunt, Magistri, atque in se quidem nihil impedimenti fore significant, ne docentium adscribatur coetui, sed requirendum esse addunt, antequam id fiat, consensum eius, qui Pontificis Maximi nomine solus licentiam largiri potest bene meritis publice diuinam sapientiam tradendi, *Cancellarium*¹ veteri vocabulo hac potestate praeditum nominare solent: se quidem explorantium tantum partes sustinuisse, huic auctoritate Pontificis approbandum esse, quam de Candidato tulerit, sententiam. Interim *Baccalaurei formati*, aut *Licentiatii* nomen libenter tribuunt. Quod testimonii loco est, dignum sese illum, cui datum est, Doctoris honore praestitisse et omnes officii partes expleuisse. Adeunt igitur certo tempore Cancellarium hunc, aut eum, qui vices eius sustinet: exponunt ordine, quae gesta sunt a candidato omnia: laudant eum ab ingenio, a doctrina, a natalibus, a disputandi et docendi peritia, a modestia, a sanae doctrinae studio, aliisque artibus: sacramento confirmant, nihil a se mala fide narratum esse: ostendunt digitis candidatum flexo genu *Cancellarii* pro impetrando docendi facultate supplicantem: rogant denique obnixè, vt potestatem sibi faciat eum publice Doctorem diuinæ sapientiae creandi et collegio suo adscribendi.

¹ Episcopus is plerumque erat, et appellatur a CAMERARIO in elegantissima *Melanchthonis vita* p. 160. tutor et custos priuilegiorum academicorum, inspector et apyodictor, aliis vero Dictator perpetuus, siue censor. (M.)

bendi. Differt interdum *Cancellarius* decretum suum; interdum statim aut ipse, aut per idoneos viros virtutem eius explorat: postero vbi bene sese habere omnia cognovit, pronuntiat, expectitamque tot laboribus, tot sudoribus, tot certaminibus publice docendi licentiam liberaliter, nec tamen gratis, concedit. Tota enim haec fabula vt laboriosa, ita valde sumtuosa est, quod facile intelligitis.

Appropinquat nunc exoptatissimus ille dies, quo praemium tot laboribus defesso exsoluendum est: Sed is ipse dies nouas secum fert contentiones. Vespera proxime antecedente conflictus, in frequentissimo magistrorum confessu cum fortissimis disputatoribus, teste tota Academicorum multitudine, suscipiendus est. *Vesprias* celebrem hanc disputationem a tempore, quo habetur, nominant, in qua creandus iam Theologiae doctor scita bina aut tria a se proposita, a quorumcunque dissentientium argumentis alacri et prompto ore vindicare debet. Ipso die, quo coronandus est, antequam in templum ducatur, aliud certamen instat. Hoc *Aulicam* veteres a loco vocant. In aula enim seu palatio Cancellarii, qui plerumque episcopus vrbis erat, de sanctioribus quibusdam argumentis denuo cum nobilissimis gladiatoribus congregiendum erat. His etiam aduersariis fortiter depulsis pompa procedit. Candidatus sudore et puluere adhuc madidus in sacras aedes solemnibus hisce ritibus destinatis magna comitante magistrorum et discentium turba triumphans proficiscitur, ceremoniisque, quas mox videbitis, a praefecto collegii

collegii Theologici rite inter membra eius et Doctores recipitur. Haec inter solemnia pilei, chirothecae et alia munera inter spectatores distribuuntur. Excipit hunc actum conuiuium: sed hoc magistris, proceribusque inuitatis fructuosum et iucundum est: non item nouo Doctori. Is enim mensae veteri more haud admouetur, sed stat et prouidet, ne quid conuiuiis suis desit. Postero die oriens sol nouum recenti doctori praelium denunciat. *Resumptam* enim publice et solus quidem defendere debet: Quamquam hanc dimicationem nunnulli differre in tertiam vel quartam hebdomadem solebant, quo maius ei decus comparandi spatium haberent. *Resumptae* autem nomen disputationi tribuebatur illi, quae signi loco erat, doctorem, qui a recitationibus aliquot annos quieuerat, *resumere* seu de nouo inchoare velle institutionem iuuentutis. Hac lite etiam terminata nouus Doctor ad *Actualem regentiam*, sic loqui solebant ista aetate, demum aptus videbatur, siue potestatem habebat, ubicumque vellet, ludum aperiendi et publice, priuatimque iuuenes Theologiae consecratos erudiendi, de argumentis sanctioribus, quoties opus videretur, disputandi, pro concione dicendi, et reliqua Doctoris officia peragendi.¹

Rectene

¹ Barbara haec nomina in Francorum academiis hodie quoque esse, ex LAVNOII laudata nobis iam Hist. Gymn. Parisiensis constat. Audemus illi coronidis loco eius notationem vocabuli *Bursa*, ex L. I. c. V. p. 51. - - in Collegio triplex ordo est iuuenum qui litteris incumbunt, uni Grammaticae, nonnulli Philosophiae, alii Theologiae: quibus pro qualibet septimana certum quoddam stipendii genus

Rectene vobis, AUDITORES omnis generis honorandi, rectene vobis in ipso narrationis meae limine significavi, hodie si hac lege cum sacrae laureae Candidatis ageretur, qua actum est superioribus saeculis, cathedram Theologicam vacuum nobis relictum iri? Quis quaeso, tam molli aetate, quis obsecro sedecim annorum continuus studiis, laboribus, exercitationibus, disputationibus, quis tot sumtibus, quis tanta patientia, quis cum valetudinis detrimento munus Theologiam docendi, quod nec opes, nec gloriam hodie pollicetur, redimere vellet? Faciliorem hoc saeculum ad diuitias, ad honores, ad auctoritatem et dignitates perueniendi rationem monstrat. Sua tamen pristino mori et durissimae legi, quam vobis recitauimus, auctoritas adhuc magnam partem manet in Academiis Romano-Pontifici subiectis: manet etiam in Anglorum Academiis, in quibus longo et aestuoso itinere ad cathedram migratur Theologicam. Scilicet has inter gentes honorum titulis, quos concedunt Academiae, suum adhuc pretium, sua dignitas, sua laus constat: quare non desunt, qui eos magnis molestiis et sumtibus suis sibi
 comparare

genus assignatur. Stipendium dicitur bursa, nomine tunc communi iis omnibus, qui pecuniae summam aliquam pro laboris mercede vel pro victu accipiunt, dicuntur Bursarii. -- Qui dicuntur Bursarii, dicuntur quoque socii, quod societatem inuicem habeant, simul versentur, simul vivant, simul maneant. Communitas quaelibet suos nunciscitur Magistros rel. Num inde tritum in Academiis nomen studiosorum, Bursche, natum sit, tantum mihi otii non est, ut curiosius exquiram. Fecerunt id iam aliqui, sed per iocum, quos vidi, fecisse mihi videntur. (M.)

comparare non recusant. Inter nos vero post instaurata sacra adeo nobilitas, quae adiuncta quondam illis fuit, cecidit et diminuta est, ut mirum magis sit, paucos adhuc inueniri, qui modica eos industria sibi acquirere volunt, quam plerosque eos spernere ac contemnere. Rationes huius rei non ignorare poterunt, quibus quid actum sit inter nos ab eo tempore, quo prior nobis religio restituta est, ad hanc usque aetatem, non resciant. Nos inuidiosum carmen fausto hoc die silemus, nec reipublicae, quae hinc orta sunt, damna et detrimenta recitamus.

Omnium tamen adhuc proxime, (spero autem fore, ut hoc vobis haud inuitis dicam AUDITORES praestantissimi,) omnium inquam proxime ad maiorem normam et regulam accedunt Theologi. Non tot annos Academicos, non tot certamina, non tot pericula imponimus illis, qui merita sua coronari a nostris collegiis volunt: et requirimus tamen alia, et requirere nos leges nostrae iubent non parum difficilia, quae reliquarum scientiarum tutores a suis haud impetrant.¹ Sit oportet laureae nostrae candidatus munere in ecclesia non ignobili ornatus: scriptis et libris nomen sibi aliquod inter eruditos peperit: virilem et iustam aetatem attigerit: a meritis suis aut in iuuentute Academica instituen-

da,

¹ A Comitibus praeterea Palatinis Doctoris nomen nonnulli accipiunt, qui a ceteris, qui ex academiis hanc laudem reportarunt, *bullatorum Doctorum* nomine vulgo, nisi egregie fallor, distinguuntur. (M.)

da, aut in sanctioris coetus gubernatione partis niteat.

Et talem, quod nemo diffitebitur, candidatum supremorum honorum nostrorum produci-
mus hodie, talem ego TIBI, MAGNIFICE DOMINE
PRO-CANCELLARIE, more maiorum sisto: virum
nempe M. Reu. I. M. GLAESENERVM habes, quae
fallere nequeunt, virtutis eius, doctrinae et pie-
tatis testimonia luculentissima. Tenes memoria,
quis enim TE difficilius obliuiscitur, qua gloria
et felicitate ante hos octo et quod excurrit annos
Licentiam primos disciplinae nostrae honores,
quo commodum foret tempore, sumendi sibi
comparauerit: Tu ipse, VIR VENERABILIS, inter
primos fuisti, qui tum meritis et dotibus eius
plauderent. Ab hoc vero tempore quantum ac-
cesserit ad ornamenta eius, non nos modo noui-
mus, sed proceres litterati orbis omnes praedi-
cant. Non toties cathedram nostram conscendit,
ut doceret, non toties disputauit, ut olim moris
erat; at libris cum doctissimis, tum utilissimis plus
commodi et emolumenti ecclesiae et litteris attulit,
quam veteres illi Baccalaurei cursores quatuor
Principiis suis et Tentatiuis, ordinariis, Sorbo-
nicis, Vesperiiis, Aulicis, Resumptiuis omnibus.
Rexit, ut cum maioribus loquar, non studiosae
quidem iuuentutis mediocrem numerum, at par-
tem non ignobilem et numerosam ecclesiae IESU
CHRISTI, eaque cura et opera rexit, ut amore
et auctoritate haud mediocri inter suos valeat.
Neque spes haud exigua deest, fore, ut maiori-
bus etiam rebus et negotiis in republica sacra ad-
moueatur: dignus certe est, quem praemia se-
quantur, quippe et doctrinam cum vera pietate
et

et amabilissimum pacis studium cum arctissima veritatis custodia coniungit.¹ Sed quid Te commendando candidato meo detineo? Quasi verò Tv, quasi vniuersae huius concionis, qua circumfusi sumus, quisquam dubitaret, tantam in eo virtutem, tantam doctrinae copiam esse, quantam honores, quos ambit, poscunt! In rem potius praesentem, missis verborum ambagibus, venio, Teque MAGNIFICE DOMINE PROCANCELLARIE, VIR VENERABILIS et AMPLISSIME DOMINE CHRISTOPHORE TIMOTHEE SEIDELI, *Abbas Regiae Lutetiae dignissime, sacrorum huius urbis et tractus antistes venerande, Theologiae in hac illustri Schola Professor celeberrime, Fautor et Compater multis nominibus colende, Te, inquam, vna cum candidato meo, quem praesentem et mecum rogantem vides, rogo, vt pro potestate, quam TIBI a SERENISSIMO, CELSISSIMOQUE DVCE CAROLO, Duce Brunsvicensium et Luneburgensium RECTORE et CANCELLARIO hoc anno huius Academiae suae MAGNIFICENTISSIMO, patre patriae. Item nostro indulgentissimo Tibi concessam scio, facultatem mihi tribuas, Virum Summe Reuerendum et Amplissimum, IVSTVM MARTINVM GLAESENERVM, SS. Theol. dudum Licentiatum dignissimum atque coetus Christiani, qui Hildefiae ad aedem S. Andreae cogitur, pastorem insigniter meritum* DOCTO-

¹ Vtinam memor sui huiusque laudis mansisset Martinus Glaesenerus, tragicæ illius fabulae, quæ indignantibus piis omnibus, acta est ante annos aliquot, et a scena, in qua magna cum contentione et non sine simplicioris pietatis offensione gesta est: *der Hildesheimische Mitlersfreit* vocatur, auctor. Sed euocatus ex scena est: de mortuis nil nisi bene! (M.)

DOCTORVM THEOLOGIAE *renuntiandi* et ceremoniis, quas maiorum nobis ingeniosa pietas tradidit, inaugurandi. Vt hoc beneficium, quod postulamus, mihi, Candidatoque meo fructuosissimum longe et iucundissimum erit; ita vterque nihil eorum vnumquam omitemus, quae ad nostram erga Te obseruantiam et pietatem testandam vel ipse requires, vel tempus et occasio necessaria demonstrabunt.

* * *

Fecisti, quod officiosissime petiuimus, ea, quae TIBI summa est, humanitate, MAGNIFICE DOMINE PROCANCELLARIE! Patere, vt primum TIBI gratias, quas debemus, agamus, non tales, quales mereris, sed quales locus et tempus permittunt, deinde beneficio Tuo vtamur. Tu primum, Minister Academiae, Sacramentum praelege: Tu, maxime reuerende Domine Candidate, quid iure iurando promittendum TIBI sit, attende et ad officia conceptis verbis Te adstringe.

* * *

Quod igitur felix, faustumque esse iubeat supremum Numen, verus omnis sapientiae humanaeque fons, totique ecclesiae, huic nostrae sigillatim optimae Academiae honorificum et salutare, ego Io. Laur. Moshemius, SS. Theol. D. et Professor primarius in hac Academia, Ordinis Theologici Senior et hodie Decanus et Prorector, Seren. Ducis Brunsvic. à Consiliis Consistorii et rerum sanctiorum, Abbas Coenobiorum Vallis S. Mariae et Lapidis S. Michaelis, Scholarum per terras Brunsvicensis Ephorus generalis, auspiciis

im-

Imperatoriiis, auctoritate et potestate Magnificentiſſimi Academiae Rectoris et Cancellarii, CAROLI, Ducis Brunſuic. et Lüneb. Heri noſtri longe clementiſſimi, quam ex ore Magnifici Pro-Cancellarii accepi, TE IVSTVM MARTINVM GLAESENERVM, Theol. Licentiatum et aedis S. Andreae, quae Hildeſiae eſt, paſtorem primarium, *Doctorem Theologiae publice creo, renuntio, proclamo, facultatem TIBI tribuo omnes ſacrae ſapientiae partes ubicumque placet, docendi, defendendi, explicandi, omniaque illa munera, quae Theologiae Doctori conueniunt, libere obeundi, iura item omnia et beneficia, honores, dignitates largior et concedo, quibus Doctores Theologiae in Academiis Chriſtiani orbis, maxime Pariſienſi, Bononiienſi, Ieneniſi, Patauina, Papienſi, Peruſina, Lipſienſi ſiue lege, ſiue conſuetudine fruuntur in nomine PATRIS, FILII et SPIRITVS S. Amen.*¹

Aſcende iam, nec enim fas eſt TE diutius in cathedra inferiori conſiſtere, aſcende iam in ſuperiorem, quem ipſe occupo, locum, meoque TE lateri iunge, vt ſciant omnes, eadem TE, qua ego ipſe, facultate valere Theologiam et Scripturam S. docendi et interpretandi. *Salue, Summe reuerende Domine DOCTOR, ſalue inquam! et feliciffimis auſpiciis hanc cathedram occupa! Altior hic gradus praefentes docet, TIBI doctoris munere et dignitate in poſterum libere fungi lice- re: idem vero gradus TE ipſum admonet, eo TE nunc loco poſitum eſſe, quo facem aliis praefer-*
O O 2 re,

¹ Die 1 Iulii A.C. MDCCCXXXI. haec in templo academico more maiorum acta ſunt ab auctore ordinis ſui tum quidem Decano.

re, nec ore tantum et voce, verum etiam exemplo et toto vitae habitu aliis quemadmodum et sentiendum et viuendum fit, monstrare debes. Collocatus es in conspectu omnium: memento sic agendum esse TIBI vt in TE omnes, tanquam in exemplum et speculum intueri possint.

Accipe hunc *pileum*, ornamentum et insigne illud, quo vetustas, vt nostra, si quid video, aetate multis rebus sapientior, doctores et sapientes a discipulis distingui voluit, quo honoratiores essent. Nolo TIBI, quod vulgo dici solet, repetere, hunc pileum libertatis esse notam: temere enim hoc inculcari arbitror, neque hoc in mentem venit illis, a quibus hi ritus ad nos manarunt. Tu, quoties hunc pileum aspicias, quoties manutenes, recordare, dignitatem TIBI obtigisse non inferiorem illis, si res aequa mente spectetur, quae summa vulgo putantur, facque, vt eam, quo potes modo, exornes, tuearis et nobilites.

Vide *codicem* hunc. Libros ille continet, vnde omnis sapientia ducitur, quos Deus ipse humani generis bono dictauit. Hunc ego *aperio*: quo ritu TIBI et significo perpetuo eum TIBI legendum, scrutandum, euoluendum esse, quo indies vere doctior et sapientior euadas, et alios diuina veritate imbuere queas. Is demum verus est Theologiae Doctor, qui ex hoc diuino libro quae docet, sumsit et didicit, omnesque eius sententias animo comprehensas tenet.

Eundem vero librum iterum *claudio*. Hac vero

ero ratione Te monitum volo, non lectionem officere, sed quae lecta sunt acriori meditatione consideranda, expendenda, et animo in omnes partes versanda esse. Claude, obsecro, interlum diuinum hunc librum, atque Tecum, quonodo haustas ex illo opes, in sacrae ciuitatis commodum impendere possis, attentissime Teum cogita.

Accipe hunc *annulum*. Is olim honoris tantum nota erat. Nec enim omnibus veteri aevo gestare licebat annulos, sed viris tantum nobilibus et in eminendi dignitate positis. Hodie, quo annuli omnium digitos exornant, aliam rationem habet. Testimonio nempe est, foedus Te aeternum et indissolubile cum ecclesia meliore cum veritate, cum pietate inire. Leges huius pacti flagitant, vt quam accipis sponsam pro viribus defendas, tuearis, foveas, nutrias, ames et ornes. Fuisti id adhuc: Facies in posterum si minus maiori, eadem certe contentione.

Addo denique osculum: *Id pacis est osculum*, a primis ecclesiae temporibus ad nos ductum. Testor ego hoc osculo, nos omnes, qui Theologiae doctores sumus, Te pro socio et fratre habere et habituros esse, in collegium nostrum recipere, et quae a nobis proficisci possunt, officia lubentes exhibituros esse.

Salue iam, collega, frater, socie exoptatissime! et ad vltimos vsque humanae vitae annos saluus et incolumis hanc, quam hodie accepisti prouinciam, sic exorna, vt plurimos virtutis et

doctrinae TVAE fructus regnum IESV CHRISTI capiat et coelestis aliquando Academiae ciuibus adscribaris. Adsit TIBI Deus gratia sua, faciatque, vt hic honos infinita TIBI et ecclesiae bona et commoda pariat!

Tu vero, sempiternus DEVS, praesto sis, quae-so, huic optimae Academiae virtute TVA, depelle, quae eam saepe nebulas, veterumque splendorem et serenitatem restitue, saluos praesta pro infinito amore Tvo Potentissimos et Serenissimos eius patronos et nutritores,¹ totamque domum Brunswicensis, serua et robora carissima, quae vides, capita, magnos et praeclaros viros, qui eam docendo et scribendo illustrare et commendare pergunt, inuenes denique omnes, qui ad eam confluunt et in ea viuunt, virtutis, doctrinae, pietatis amore, vitiorum odio inflamma, omnique felicitatis genere exhilara!

¹ Tunc enim temporis, quo haec agebantur, academia Iulia pari potestati subiecta erat cum GEORGII II. Potentiss. M. Britanniae Regis, tum Seren. Ducis Brunsw. et Luneb. CAROLI, deinceps autem in vnus indulgentissimi heri nostri iurisdictionem transiit. Acta haec sunt a. d. XXX. Martii MDCCCXXXV. Commissarii Principis erant duumviri perillustres b. FRIDR. ADAM. ZENK. et IO. GE. BYRKHARD, Academiae vero, vt hic vocatur, Vice-Rector PETRVS GERIKE, qui ipse vero superiore anno a. d. IIX. Octobr. ex hac in caelestem academiam euocatus est. Ablegati traditis senatui academico regis litteris, quibus Professores a Sacramento, cuius religione Regi obstricti erant soluantur, solique vt CARO. LO. Seren. pareant, iubentur, altero die iurisdictionem aedificiorum academicorum capiunt. Ex quo Academia Iulia Carolina, ab altero sui quasi parente, nominata est, (M.)

ORATIO SEXTA

DE

SCHOLA PALATINA

VETERVM FRANCORVM

REGVM.

DE
SCHOLA PALATINA REGVM
FRANCORVM ORATIO.

Quaerenti mihi, MAGNIFICE ACADEMIAE PRO-
RECTOR, PATRES ACADEMIAE CON-
SCRIPTI, Auditores pro sua dignitate
quisque honoratissimi, CIVES ACADEMIAE LE-
CTISSIMI, et ORNATISSIMI, quaerenti mihi ar-
gumentum nec a diei huius celebritate, quem
merito festum nobis esse voluit CELSISSIMVS hu-
ius scholae conditor, alienum, nec vulgare
prorsus et centies hac hora hocque die explica-
tum, de quo ad vos nec inutiliter, nec iniucun-
de prorsus dicerem, opportune in mentem mihi
venit mos ille, quem vir summus et immortale
huius scholae ornamentum, HERMANNVS CON-
RINGIVS tenuit, quum officium in hac ipsa
eum cathedra collocaret: Is, quod *Antiquita-
tes eius Academicæ*, liber copiosissima eruditio-
ne refertus, et hoc anno ob praestantiam in
lucem reuocatus ¹ testatur is inquam, ex veteri
scholarum et Academiarum Historia et origini-
bus et *antiquitatibus* materiam sibi plerumque
orationis sumsit: Is hoc ipso Iuliae nostrae natali,
hac hora, hoc loco, ex hac cathedra quondam
admirabili ingenio et facundia origines et fata
ciuitatum litteratarum illarum, quas scholas et
Academias vocamus, a primis initiis ad nostram
vsque aetatem persequutus est. ² Placuit haec mihi

O o 5

con-

¹ A Ven. Christoph. Augusto Henmanno adiecta *Bibliotheca Historica academica*, Goettingae MDCCCXXXIX. (M.)

² Dissertatio haec prima est, quae inscribitur: *de statu scho-*

consuetudo: atque vix haec mecum reputaueram, quum statuerem, haud temere ac imprudenter me facturum, si tantum hominem imitarer, et de re quadam ad ortum et veterem statum publicarum scholarum pertinente ad Vos hodie verba facerem. Viuimus nos omnes in Academia et iuribus illis fruimur, quibus Regum et Imperatorum clementia et in bonas litteras propensio doctores et discipulos ditauit. Eo praeterea die dicendum mihi est, quo memoriam nos recolere oportet summi beneficii, quo has regiones et hanc urbem sigillatim Diuus IULIVS affecit, quum illustrem hanc bonarum litterarum et artium matrem et officinam conderet. Haud igitur iniucundum vobis fuerit, pauca quaedam ex veteri Academiarum Historia percipere. Non ego is sum, qui CONRINGII vobis copiam, eloquentiam et eruditionem, qua de rebus hisce ad maiores nostros quondam differuisset, reddere queam. Sed neque hanc quisquam vestrum a me requireret, quem multis modis hoc homine inferiorem esse non ignoratis. Satisfecero, nullus dubito, vobis, si ipsum consilium eius pro viribus aemulabor atque breuitate orationis inopiam meam compensem. Elegi vero ex multis huius generis rebus, quae animo se haec meditati obuiabant, *scholam aulicam Regum et Imperatorum Francorum*, de qua differerem, quam medii, quod vocant, aevi scriptores PALATINAM *scholam* a palatio Regum, in quo habebatur, vocare solent.³

Cele-

scholarum ubique terrarum ac gentium, inde ab antiquissima memoria usque ad academiarum in Europa ortum
p. 3. ff. (M.)

- ³ Pauca sunt, quae de celebri hac schola habet, qui ceteroquin

Celebrem hanc scholam intactam plane reliquit summus, quem dixi, CONRINGIVS. Et haec tamen

roquin classicus in scholasticis rebus auctor est, IOANNES LAVNOIVS, libro de *scholis celebrioribus etc. etc.* a pag. 27-31. quare alios in subsidium vocare voluimus & inprimis eos, quos adire non omnibus aequè licet, et nominatim LVDOVICI THOMASSINI oratorii *Gallici* quondam *Presbyteri* egregium opus de *vetere et noua Ecclesiae disciplina circa beneficia et beneficiarios*, quod tribus Tomis in forma maiore Lugduni MDCCV. editum est, et quidem *Part. II. Tom. II. Tit. de scholis et vniuersitatibus Cap. XCVI. p. 289. ff.* Quod igitur ad augustam hanc scholam attinet, illa non solum *palatina* appellata est, sed ipsum Augusti palatium *scholae* nomen accepit, propterea quod tota bonis litteris, libris eruditis et artium studiosis referta esset: ita enim ALCVINVS epistola *nona* ad Carolum M. scribit: *ego ignarus nesciens Aegyptiacam scholam in Palatio Dauidicae versari gloriae, ego abiens Latinus ibi dimisi, nescio quis subintroduxit Aegyptios.* Coniicio, (neque enim alios consulere nunc quidem vocat) Alexandrinae scholae eruditionem et inprimis graecam, Aegyptiacam Alcuino vocari. Sed Caroli Calui temporibus hunc loquendi morem adhuc dum seruatum fuisse, ex his clarum est Monachi S. Germani in epistola ad Carolum Caluum, verbis, (quae ANDREAS du CHESNE operam cum Alcuini, tum Olderici Vitalis historiae ecclesiasticae editor, citat *Tomo II. p. 471.*) *ita ut MERITO VOCITETVR SCHOLA PALATIVM, cuius apex non minus scholaribus, quam militaribus consuescit quotidie disciplinis.* Et in epist. Praefulum synodi ad Carisiacum ad Ludouicum Germaniae regem, quam Lau-noius d. I. habet. - - *Domus regis schola dicitur, i. e. disciplina,* - - - En raram felicitatem et Maiestatem, Musarum, et Martis etiam in vna domo concordiam et aequalem fere gloriam. Hodie procul a Ioue grammatice, et Dialectici, homines quippe umbratici, qui nil nisi vocularum apices et monades in latibulis suis venantur. At in Caroli, in quo omnia erant magna, aula in illius scilicet principis, cui accumbenti *ministrabant duces et Tyranni,*

men Palatina schola omnium Academiarum nostrarum veluti fons et genitrix est. Postquam enim ex Palatio regio in urbem Lutetiam transiit, et cum altera schola, quae episcopo urbis subiecta erat, coaluit, nata ad extremum ex ea est illustris illa Academia Parisiensis, ad cuius exemplum omnes in Europa Academiae deinde, quod vos non ignoratis, institutae sunt. Audite me, MAGNIFICE DOMINE PRORECTOR, PATRES CONSCRIPTI, vosque AVDITORES, beneuole, simplici et plana dictione ea vobis recitantem, quae in veterum libris et monumentis, quibus tempus pepercit, de hac SCHOLA FRANCORVM REGVM PALATINA mihi obseruata sunt. Ipse veterum dicta, ex quibus narrationem meam composui, suo tempore producam et publice exhibebo: 4 nunc summam

Tyranni, vel reges diuersarum gentium, ut San - Gallensis Monachus refert, summus eruditus viris honos habebatur, et ut ei inprimis, qui praceptor palatinus appellabatur. Qualem auctor vitae Aldrici Archiepiscopi Senonensis Alcuinum refert a Carolo M. constitutum fuisse: Imperator Augustus cum Praeceptorem Palatinum instituit, ut vita imperialis aulae et maiora negotia suae discretionis arbitrio diffinirentur; quo et illa pertinent Ionae Aurelianensis Episcopi verba, quibus tradit, Claudii Taurinensis Episcopi de Imaginum cultu librum a Carolo suaeque Palatii prudentissimis viris examinatum iusto iudicio esse repudiatum.

Immo et discipuli hoc titulo superbiebant: Ita enim Vincentius Bellouacensis ad Carolum: *Ego itaque licet parum proficiens, cum Turonica quotidie pugno rusticitate. Vestra vero auctoritas Palatinos erudiat pueros, ut elegantissimum proferant, quidquid sensus vestri lucidissima dictauerit eloquentia.* Loca veterum alia habet Launoius, quae transcribere non libet, quia liber a Fabricio fere omnium manibus traditus est. (M.)

4 Quod ut fiat aliquando optamus, interim nostris, si quo loco

summam tantum eorum, ne arida et longa oratione molestus vobis sim, exponam. Quidquid in eloquentia mea, quidquid in docendi ratione requiretis, AA. id breuitate compensare conabor.

In ipsa Imperatorum et Regum Francorum aula, seu in ipso eorum palatio, inclinante saeculo octauo illustris schola nata est, quae per nonum saeculum decimique partem non aequale licet semper splendide floruit, donec tandem ex palatio in urbem Lutetiam migraret et in Academiam Parisiensem, Almam illam matrem omnium Academicarum, mutata est. Sunt doctissimi viri, qui hanc scholam aulicam ipsam esse Parisiensem Academiam arbitrantur et idcirco magnae huius Academiae origines ad octauum saeculum et ad *Carolus* Magnum referunt. In hac sententia roboranda et ornanda cum alii, tum in primis multum diligentiae posuit. CAESAR EGASSE DE BAVLAI, vir praeclarus, cuius *Historia* exstat *Academiae Parisiensis* sex primae molis voluminibus comprehensa, opus egregium et pereruditum: quem quidem multi sequuntur. Hos vero nominis similitudo in errorem sine dubio induxit, quod Io. LAVNOIVS et Io. MABILLONIVS docuerunt. Illa nimirum schola, quae in urbe Lutetiae, episcopo subiecta fuit, pariter *Palatina* saeculo nono, decimo et vndecimo vocatur, et doctores eius *Palatini doctores* nominantur; sed hoc nomen non ex eo ductum est, quod in Regum aula
seu

loco habenda sunt, frueri, aut si quid nouisti rectius istis
Candidus imperti: si non, his utere mecum. (M.)

seu palatio fuit, aut Reges ipsos tutores et curatores habuit, sed inde, quod vetus haec schola eo loco primum sita et habitata fuit, vbi Palatium Imperatoris Iuliani quondam exstructum fuit. Cautè igitur duplex haec schola Francorum Palatina secerni debet. Nos de illa loquimur, quae ipsius Palatii Regum ornamentum erat, non vero de altera, quae non longe a palatio Iuliani posita fuit. Vtraque postremo sociata est, et, quod iam diximus, Academiam peperit.

Parens et conditor huius scholae aulicae magnus ille CAROLVS est, qui ex Francorum gente primus Imperator salutari meruit. Scitis in hoc summo Imperatore cum multas alias fuisse virtutes excelsas, in quo positus erat, fastigio dignas, tum incredibile omnis sapientiae et doctrinae, tum diuinae, quam humanae, studium.¹ Haec eum sciendi cupiditas instigabat, vt ex Hibernia, quae tum

viris

¹ Audiamus EGINHARDVM apud du Chesne Tom. II. p. 101. 102. 103. *Liberos ita censuit instituendos, vt tam filii quam nepotes primo liberalibus studiis, quibus et ipse operam dabat, crudirentur. - - Inter coenandum aliquod acroama, aut lectorem audiebat. Legebantur ei historiae et antiquorum regum gesta. Delectabatur et libris S. Augustini, praecipue his, qui de ciuitate Dei praetitulati sunt. Nec patrio tantum sermone contentus, etiam peregrinis linguis ediscendis operam impendit. In quibus Latinam ita didicit, vt aequè illa ac patria lingua orare esset solitus. Graecam vero melius intelligere, quam pronuntiare poterat. Artes liberales studiosissimè coluit. Alcuinum Diaconum de Britannia virum vnde quaque doctissimum Praeceptorem habuit. Apud quem et Rhetoricae, Dialecticae, praecipue tamen Astronomiae ediscendae plurimum et temporis et laboris impertinuit.*

Discebat

viris eruditis imprimis abundabat, tum ex Italia doctissimos homines lautissimis conditionibus in aulam suam accerferet, quibus semetipsum instituendum et erudiendum, inusitato exemplo, comittebat.² Inter hos memorant annales imprimis PETRVM quemdam PISANVM, qui Papiæ in Italia

Discebat et artem computandi, et intentione sagaci siderum-cursum curiosissime rimabatur. In Sacris autem litteris perscrutandis explicandisque, quàm codicibus vtriusque Fœderis, a mendis naevisque, quos in ista barbarie contraxerant, tantum studii consumpsit, vt fidem vix, nisi ipse id profiteretur, adhiberemus. Voluit autem exempli sui magnitudinæ et splendore excitare ex somno et torpore pinguia monachorum ingenia: Ita enim ipse immortalis princeps in Praefatione Homiliarii, a Paulo Diacono compilati iussu suo, (seu, vt nos hodie, Postillæ) vt haberent, quas in paupertate sua fidelium gregi apponerent, dapes, quo ex diuturna fame aliquantulum reficeretur: *Curae est nobis, vt Ecclesiarum nostrarum ad meliora semper proficiat status, ob litteratam paene litterarum reparare satagimus officinam, et ad pernoscentia sacrorum librorum studia, nostro etiam quos possumus, inuitamus exemplo.* Inter quæ iam pridem vniuersos veteris ac noui Testamenti libros, librariorum imperitiâ deprauatos adamussim correximus. (M.)

- * Inter eos, quos Roma accersiuit, canendi artis magistri sunt; computandi item et dialecticæ. Sic enim scribit hac de re Monachus Engolismensis in *vita* Caroli ad a. 387. postquam lepidam cantorum Romanorum et Francorum digladiationem et vociferationes narrauerat, scribit. - - *Correcti sunt ergo Antiphonarii Francorum, quos unusquisque Francorum pro arbitrio suo viliauerat addens vel minuens, et omnes Franciæ Cantores didicerunt notam Romanam, quam nunc vocant notam Franciscam* - - *Similiter erudierunt Romani cantores supradicti cantores Francorum in arte organandi, et Dominus Rex Carolus iterum a Roma artis Grammaticæ et computatoriae magistros secum adduxit in Franciam, et ubique studium*

Italia bonas litteras, seu Grammaticam ~~diu cum~~ laude docuerat: quem Carolus capta hac vrbe et Longobardis erepta in Galliam secum adducebat. Hoc longe celebrior est ALCVINVS, gente Anglus, quem pariter Carolus ex Italia, quo ex patria commigrauerat, secum adduxit, vir, quod pauci ignorant, Graecarum et Latinarum non modo litterarum, sed etiam omnium, quae tum temporis docebantur, scientiarum peritissimus. Accedebat his tertius ex Italia PAVLVS WARNEFRIDVS, Diaconus primum Aquileiensis, postea in monte Cassino Monachus, cui pauci hac aetate pares fuerunt doctrina, quod ex scriptis nondum deletis constat. Memorant et scriptores huius aevi CLEMENTEM, Hibernum, acutum et subtilem Philosophum et Theologum, THEODVLVVM Aurelianensem deinde antistitem et LEODRADVM, qui Lugdunensem postea ecclesiam rexit, inter eos, quorum consiliis et ~~opera litteras~~ Francorum in amplissimo imperio instaurauit, ceterorum nomina tempus absumsit. Neque tamen hos omnes magistros adhibuit ipse Imperator. Duo enim tantum praeceptores Caroli nominantur: alter PETRVS PISANVS, cui in Grammaticis studiis operam dedit: alter ALCVINVS, quem reliquas

studium litterarum expandere iussit. Ante ipsum enim Dominum Carolum Regem in Gallia nullum fuerat studium liberalium artium. Graecae vero linguae Professores Alexandria aut Constantinopoli repetiisse credibile est. (M.)

- 3 Quem senem religioso quasi quodam fastidio abhorruisse a VIRGILII lectione, veluti Hieronymi flagellis caesum, auctor vitae operibus suis a du Chesne editis, memoriae prodidit: *Legerat iuuenis libros antiquorum Philosophorum, Virgilique mendacia, quae nolebat iam ipse nec*

liquas artes liberales Rhetoricam, Dialecticam et alias, Astronomiam maxime, cuius studiosissimus erat, interpretantem audiuit. ⁴ Eodem forte ALCVINO magistro Theologiam quoque didicit, in qua, ut res huius aetatis ferebant, probe versatus fuit: quamquam et Clementem fortassis et Paulinum, et ceteros quos in aula liberaliter aiebat, viros eruditos interdum consuluit et doctores in nonnullis rebus adscipuit.

Carolus ipse litteris tam profanis, quam sacris imbutus, liberos pariter suos et iuuenes, qui more huius aetatis in aula cum principibus inuentutis educabantur, erudiri et institui voluit. Hoc honestissimum et praeclarum maximi Imperatoris consilium scholam, de qua loquimur, in Palatio Imperatoris quum propius ab exitu suo remotum esset saeculum octauum, peperit. Obseruata quidem nobis sunt saeculo iam VII. obscura quae-

ne audire, neque discipulos suos legere. Sufficiunt, inquit, diuini poetae vobis, nec egetis luxuriosa sermonis Virgilii vos pollui facundia. Ceterum opus non est, ut de his summis viris hic sigillatim agamus, locum, enim inueniunt in omnibus istis libris (Lexico vocant) in quibus vita, fata et res gestae eruditorum data opera exponuntur, quique nunc vbiuis obuii sunt. (M.)

⁴ Ita enim pergit Eginhardus: (v. l. not. p. 590.) *In discenda Grammatica Petrum Pisanum diaconum senem audiuit, in ceteris disciplinis Albinum, cognomento Alcainum. . . Tentabat et scribere, tabulasque et codicillos ad hoc in lectulo sub cervicalibus circumferre solebat, ut cum tempus vacuum esset, manum effigendis litteris assuesceret. (M.)*

quaedam vestigia scholae aulicae tempore Regis Clotarii florentis: verum haec paullo post desuisse videtur. Nec putem, quum summam aetatis illius barbariem cogito in ea aliquid praeter prima elementa litterarum et Christianae religionis tradita fuisse. Quocirca ad nullum, quam ad Carolum, nomine non modo, sed factis etiam magnum, scholae Palatinae origines vnice referendae sunt. Docuerunt in hac schola, dum vixit Carolus, maxima cum laude illi, quos antea nominauimus, Clemens Hibernus, Petrus Pisanus, Alcuinus, Theodolfus Aurelianensis, Paulus Aquileiensis et alii, quos in postremo itinere Romano ex Italia ineunte saeculo nono adduxerat secum Carolus. Quot autem horas docuerint et qua ratione operae inter eruditos hosce viros distributae sint, non satis constat. Id vero exploratum habemus, in ipso eos Imperatoris palatio vixisse et docuisse scholae huius magistros, atque *Bibliothecam* illis auctore Eginhardo constructum fuisse a Carolo, pro temporum horum statu locupletem et splendidam.¹ Moderator totius scholae

¹ Nullus quidem nobis locus se obtulit, qui Bibliothecae huius auctorem et originem et alia quae ad illam pertinent, vt librorum genus ac multitudinem enarraret, at in eos tamen incidimus, qui exstitisse eiusmodi litterarium thesaurum affirmant. Ita in praefatione libri sui de Praedestinatione: *Hincmarus corrupto* inquit, *muneribus iunioris Bibliothecario Aquileiensis palatii, librum beati Hilarii rasit*, (Felix scilicet Vrgelita episcopus) *et ubi scriptum erat, quia in Dei filio carnis humilitas adoratur, immisit, carnis humilitas adoptatur.* Ex quibus verbis intelligimus: primum, hanc Bibliothecam tum temporis Aquile-

lae et caput doctorum ALCVINVS videtur fuisse: forte et idem Bibliothecae praefuit. Nec enim scio, vtrum Bibliotheca Palatina ipso statim cum scholae initio suum habuerit proprium praefectum, an vero sub Ludouico Pio demum accepit.

P p 2.

Sed

Aquisgrani fuisse, siue semper, siue cum Domino eo profectam, neque enim ex his verbis clarum est, num tota, an pars tantum regiae Bibliothecae ibi fuerit, Sed credibile tamen mihi esse videtur, cum maximam vitae partem in splendidiore Aquisgranensi palatio Carolus consumserit, ibi etiam fixam deliciis suis, libris, sedem fuisse. Scholam autem totam regiis sumtibus statorem suum et fidus Musarum eo sequutam fuisse regiis sumtibus, ita tamen, vt nec Parisiis, quarum vsus frequentissimus erat, libri deessent. Alterum est, cimelia haec haud secus atque aureum illud vellus summa religione et circumspectione asseruata fuisse, ne qua vel furto corrumperebantur, vel haeretica malitia corrumperebantur. Hinc viros integrae et sanctae fidei custodes huic gazae datos fuisse nouimus. Quodsi enim aequae libere, atque nunc, Bibliothecae librorum vsus patuisset, parcere muneribus potuisset Felix. Sed quod pauci iam sunt rariores in Bibliothecis libri, id ea aetate omnes omnino ob caritatem exemplorum fuerant. Notamus denique infelicem hunchaerefeos parentem Caroli M. tempore vixisse. Atque haec regia haud dubie Bibliotheca fuit, a patre accepta, cuius filius LVNOVICVS PIVS meminit: *Noueris quia ideo illius exemplum apud armarium Palatii nostri detentum est, vt en probari potenter possit, quis eam iniuriose transcripserit, vel quis aliquam eius partem detruncarit.* Quid vero armarium sit, vel ex his Vopischi in Tacit. c. 8. *habet Bibliotheca Vlpia in armario sexto librum Elephantinum etc.* intelligitur. Atque hac vsi etiam fuerunt patres concilii Aquisgranensis in compilandis veterum ecclesiae testimoniis. Ita enim in praefatione concilii: (*Concil. gall.*

Tom.

Sed quum Carolus M. id quod nemo vestrum ignorat, vt ceteri quoque Francorum imperatores, qui eum consequuti sunt, non vno commoratus sit loco, sed mox Wormatiae, mox Ratisbonae, mox Moguntiae, mox Herbipoli, mox Francofurti, mox Lutetiae Parisiorum, mox aliis in locis aulam et palatium constituerit maximam licet partem vitae suae Aquisgrani consumserit; non immerito quaeritur: *utrum haec schola palatina aut cum aula eam in urbem semper transferit, quam Carolus praesentia sua honorabat, an vero Aquisgrani, quae sedes erat Imperatori gratissima, certum fixumque domicilium habuerit?* Distraxit haec quaestio litteratissimos quosdam ex Gallis viros. Alii enim, quos inter IOH. LAVNOIUS, CAESAR EGASSE DE BAVLAY eminent, nunquam scholam hanc loco fuisse motam, sed aut Aquisgrani, aut Lutetiae semper relictam fuisse, quum itinera Imperator faceret, arbitrantur. Hos, vt ita sentiant, Bibliotheca imprimis commouet, scholae huic adiuncta, quam non sine maxima molestia transferri potuisse, iudicant. Verum alii scholam hanc semper ibi fuisse, vbi Carolus fuit, opinantur.

Et

Tom II. p. 330. ff.) *Eiusdem piissimi, inquit, Principis (Ludovici Pii) non modico adiuti iuamine, eius videlicet liberalissima largitione copiam librorum prae manibus habentes.* Haec autem ecclesiae comitia A. C. DCCCXVI. celebrata sunt, altero a Caroli M. obitu anno. Intra quod breue temporis spatium et regni auspicia Ludouicum ipsum hanc Bibliothecam collegisse, ei tantum verisimile videbitur, qui rerum ignarus, et seignorem in his rebus fuisse Ludouicum, pium alias principem, ex episcoporum adhortationibus de iuanda re scholastica, certior nondum factus est. (M.)

Et hi quo veritatem huius probent sententiae, incredibile Caroli erga litteras studium testantur, quod non passurum esse putant, vt scholam a se suam diuelli sineret. Exornauit hanc opinionem IOH. MABILLONIVS, summum nostra memoria Benedictinae familiae lumen, quem multi recentiores sequuntur. Fateor, difficultatem Bibliothecae transuehendae, quae his opponitur, exiguum esse: Neque enim horum temporum Bibliothecae ex mole et numero nostrarum aestimari debent: Paucis illae, si cum nostris comparantur, voluminibus constabant, et facili propterea labore, vna cum reliqua aulae supellectile, alio deportari poterant.¹ At aliae tamen sunt, quibus adducor rationes, vt neutram mihi partem amplecti, sed medium inter vtramque locum tenendum esse, constituam. Sic nempe sentio, nonnumquam sequutam esse Carolum hanc scholam, saepe vero Aquisgrani aut Lutetiae, ipso proficiscente, remansisse. Nostis, bella gessisse Imperatorem in Italia, Germania, Pannonia, Hispania et aliis prouinciis longe grauissima? Nostis, eum aliquoties in Italiam profectum esse? Quis credat, voluisse Imperatorem Musas mansuetiores quae Martem timent, nec vilo modo armorum strepitum ferunt, secum in castra et contra Saxones, Hunnos, Longobardos, Saracenos, quos longis et seueris bellis domuit, proficisci, aut diuturna itinera suscipere? Veri autem simillimum est, eundem quum negotiorum ciuiliu, comitiorum iuris dicendi

P p 3

caus-

¹ Cum quo facit CAROLVS le COINTE in *Annal. ecclesiast. Francorum* ad annum Christi DCCCII. §. LXXIX. et XCII. (M.)

caussa, more Francorum Regum, modo in hanc, modo in illam urbem imperii sese conferret, noluisse sese voluptate illa, quam ex colloquiis cum viris eruditis maximam capiebat, sese priuare.

De *disciplinis* et *scientiis* si quaeritis, AUDITORES, quae in illustri hac schola ab eximiis, quorum nomina audiuitis, viris traditae sunt, certum est, omnes tam inferiores, quam sublimiores litteras, quales hac aetate erant, in ea explicatas et propositas esse. Id vero maxime ex illis intelligitur, quae de laboribus ALCVINI, moderatoris huius scholae, cum ipse in epistolis suis, tum alii memoriae prodiderunt. Illustris hic et summus vir hac utebatur *docendi ratione et forma*, ut primum artem accurate legendi, recteque scribendi discipulis instillaret: Superiorum enim temporum barbaries has facultates, quae fundamenti tamen loco toti seruiunt humanae eruditioni penitus fere abstulerat aut corruperat. Nec idcirco, quum de instauranda litterarum omnium salute et gloria ageretur, magno huic viro indecorum videbatur, legendi scribendique elementa inculcare. Iactis his initiis progrediebatur ad *septem artes*, quae *liberales* vulgo nominantur. Et de his quidem primum generatim in publicis recitationibus differebat: tum auditores ad *Grammaticam* ducebat, hinc ad *Rhetoricam*, porro ad *Dialecticam*: quod nomen hac aetate latius patebat, quam hodie, nec artem tantum ratiocinandi et disputandi, sed etiam *Metaphysicam* et coniunctam ei *Theologiam* naturae et rationis designabat. Intra trium harum disciplinarum, quae *tri-*

uim

sum vocabantur, limites consistebant iuuenes, qui mediocrem tantum doctrinam appetebant. Maiorem ingenii cultum qui capeffere studebant, illi ad *quadriuium* etiam, sic enim stylo huius aevi nominabantur reliquae quatuor artes liberales, *Arithmeticam, Musicam, Geometriam, Astronomiam*. His scientiis eruditio huius aetatis humana terminabatur. Nescire vero me fateor, immo dubito, an de his quatuor scientiis publice etiam Alcuinus praeceperit in schola Palatina: suspicor potius, eas alii cuidam magistro interpretandas esse datas. Id certum est nullum exstare in scriptis Alcuini vestigium, ex quo intelligi queat, his artibus operam ab eo sigillatim fuisse datam. Exstat vero liber eius, aut potius pars libri eius, quo generatim *naturam septem artium liberalium* persequitur: ad cuius sine dubio normam magnus hic magister illustri discipulos suos erudiuit. Fatendum tamen est, libellum hunc ut mole, ita pretio paruum esse, nec ab ipso Alcuino compositum, sed, quod ex collatione didici, ex CASSIODORI opere de *artibus liberalibus* exscriptum esse. Habemus etiam adhuc eiusdem magistri Grammaticam, Rhetoricam, Dialecticam, opuscula, si cum hodiernis huius argumenti scriptis contenduntur, leuioris momenti, at si ex Saeculi VIII. et IX. statu et conditione aestimentur, praeclara et erudita. Ceterum more Platonis exarata sunt, et formam dialogorum seu colloquiorum habent. Loquentes autem, quod mirabile videtur, inducuntur ipse augustissimus Imperator, qui discipuli personam sustinet, et Alcuinus, qui doctoris munere fungitur. O temporum vicissitudines,

AVDITORES! Hoc si factum nostrum aliquis hodie imitaretur atque semetipsum cum Rege vel Imperatore de litteris sermones conferentem introduceret, certe omnes honestatis et decori leges violasse putaretur. At his temporibus maius summi homines pretium bonis artibus et litteris ponebant. Fecit hoc Alcuinus, passus est fieri Carolus, ut iuvenes tanto maiorem eruditionis et bonarum litterarum amorem animis conciperent, quum ipsum Imperatorem intelligerent inter discipulos nomen suum profiteri, haud dedignatum fuisse. Humanae eruditionis partes, quales tum erant, qui comprehenderat animo, is ad diuinam et sublimiorem scientiam admittebatur: Et hanc iterum Alcuinus docebat, rudis, si ad nos referatur, magister, egregius hac aetate: *Iurisprudentiae* et *Medicinae*¹ his nondum temporibus locus aliquis in Europa nostra inter partes eruditionis assignatus erat: Nec est idcirco, cur miretur aliquis, eas in hac schola neglectas fuisse. Iurisprudentia tota tum constabat antiquis populorum legibus et Regum edictis, seu *Capitularibus*, simpliciter scriptis et ea re intellectu facillimis.²

Vetus

¹ Quibus argumentis innixus ill. auctor et antiquarum litterarum etstrarum haec tradiderit, cum ego quidem nesciam, verba tantum THOMASSINI producam. Is enim de l. §. III. sic incipit: *In alio capitulari anni 805. adiicitur a Carolo studium Medicinae: DE MEDICINALI ARTE, VT INFANTES HANC DISCERE MITTANTVR.* De qua schola id edictum fuerit, non exprimitur, ego vero non dubito, quin de matre et exemplo reliquarum, Palatina. (M.)

² In quibus tamen disputandis et ut praefatio Concilii Mogun-

Vetus Romanum ius cum tenebris colluctabatur et sordibus. Ab arte vero Medica valde abhoruisse Carolum, scriptores referunt: qui causam tamen cur optimam et saluberrimam scientiam despexerit, reticent.

Sed de *auditoribus et discipulis* huius scholae, ne quid omisisse videamur, adhuc quaedam adii-cienda sunt. Ipse primum inter illos locum obtinet Imperatorum Maximus, Carolus, scholae huius conditor. Nec enim vllum dubium est, quin ipse publicis doctorum recitationibus, quum per negotia licuit, interfuerit, et priuatis horis bonis artibus a doctoribus erudiri curauerit. O! AVDITORES! aurea litterarum et litteratorum tempora! quum tanti imperii, cui nullum inter hodierna simile est, caput in discipulorum subselliis confidere non erubesceret et virtutis sapientiaeque praecepta ex ore doctorum hominum attentissimo animo exciperet! Quantum auctoritatis et existimationis in hominibus fuisse putatis, quos imperator ipse duces sibi adsciscebant! Quantum gloriae litteris et artibus, sine quibus beatum sese negabat esse is, cuius arbitrio tanta respublica, tot populorum salus regebatur. Parentem excipiebant, in hac schola liberi, nec liberi tantum, quos nemo dubitauit iisdem, quibus magnus parens, doctoribus vsos esse, sed filiae quoque. Legitur adhuc virginum Caesarearum Gisela et Rictrudis epistola ad Alcuinum data inter opera Alcuina, qua gratias huic doctori suo immortales de labore in se erudien-

P p 5

dis

guntini A. C. 813. habiti, habet, *Comites et iudices in mundanis legibus decertantes, desudabant.* (M.)

dis suscepto perfoluunt gaudentque licuisse sibi in schola tanti ducis et magistri non inferiores, (nam id minus esset mirandum,) sed sublimiores scientias addiscere. Illustribus his exemplis addi possunt alia multa virginum summo loco natarum, huius aetatis, qui eodem, quo Imperatoriae, modo ab ineunte aetate bonis artibus imbutae fuerunt. Discipulis et auditoribus hisce primi ordinis procerum tum in aula maximis muneribus fulgentium, tum in prouinciis rempublicam administrantium filii insigni numero iungebantur. Familia enim Caesarea tanto sapientiae amore accensa, quis summos ciues ad eius rationes sese composuisse dubitet? Longam satis VOBIS seriem eorum ex octauiae et noni Saeculi scriptoribus recitare possem, qui de disciplina in hac schola accepta sibi gratulantur. Sed parcendum est tempori, nec animus est mihi, obscuris hodie et ignotis nominibus aures vestras fatigare. Fateor vero, dubium mihi esse, an praeter eos, qui sacro ordini destinati erant, alii etiam pueri et iuuenes ad hanc scholam missi fuerint. Curiosissime enim licet explorauerim omnia, nullum tamen mihi adhuc reperire licuit ex hoc aeuo hominem, vel ciuili, vel militari dignitate ornatum, quem ex hac schola prodiisse constet. Omnes, qui fatentur, sese ex ea egressos esse, aut antistites sunt rerum sacrarum siue episcopi, aut capita Monachorum, quos Abbates vulgo vocant. Vt enim Imperator ipse non aliena a splendore ac maiestate sua duceret, litterarum studia procerum tamen plerisque hac aetate illud penitus insitum erat, et euelli nullo modo poterat, militem, iudicem,

cōmi-

comitem, gubernatorem litteris carere posse, Clericos vero, vt nominabantur, vnice decere scientiam.¹

Hæc

¹ Addemus ad calcem quædam, quæ immortalis principis in bonis litteris et earum alumnis fouendis merita in caelum vsque extollunt. Ita enim, quod vidimus non augusto suo tantum exemplo, quasi sacro quodam signo ad bene sperandum, ignorantiam vero depellendam dux nobilioribus ingeniis fuit, sed præmiis etiam Musarum amicos ornauit, vel, vt verius dicam, publica ecclesiae et reipublicae officia eruditis hominibus ornauit, nulla generis aut aliarum rerum, sed solius doctrinae virtutisque ratione habita. Ita enim (adferente verba du CHESNE d. l. Tom. II. p. 108. III.) aliquando, cum laudarentur ipsi iuuenum aliqui gaudio elatus eos sic hortatus est: *Nunc ergo ad perfectum attingere. studete, et dabo vobis Episcopata et Monasteria permagnifica, et perhonorabiles eritis in oculis meis.* Cui quidem regiae voci quantum inquit ad inflammandos honesti amore erectos animos vel contrario suo exemplo nostra testatur aetas. Ex quo enim ecclesiastici redditus aliis rebus dicati fuere, eorum plurimi, qui animum ad Theologiae studium applicant, ex eorum sunt genere, quos aduersa noscendi fors domesticis exemplis, bona educatione, optimis artium et vitae magistris verbo facultatibus necessariis, et sexcentis aliis bonis priuat. Paucae enim sunt tam generosae et pietatis plenae mentes, quibus vt Apostolis gloria IESV CHRISTI, cui omnia, si quæ sunt, nostra, verbo ipsam vitam totam deuouere ipso voluntatis libero decreto nos oportet, hominumque salus et futurae vitae præmia tam splendidis et mentis aciem perstringentibus rebus, pro eo, ac debet, potiora habeantur. Quid? quod omnem fere fidem superat, ipse quantum quisque profecerit, statò tempore explorauit, et varia iuuenum scribendi exercitia lustrauit summus Imperator. Ceterum præter hanc Palatinam scholam alii quoque in tam vasto regno ludi litterarii erant,

Haec facies, haec gloria, hic splendor fuit scholae Palatinae ultimis Caroli M. temporibus. Nunc ad reliqua eius fata, quae sub LVDOVICO PIO fensit, pergendum esset.¹ Sed difficile est omnia vna et breui quidem oratione complecti. Itaque in

erant, imprimis in Episcoporum et Abbatum, immo et Parochorum aedibus. Nulla vero post illam celebratior est cum *Turonensi* cui ALCVINVS praeerat, et de qua vide IO. LAVNOIVM de *scholis celebribus* cap. V. tot. tum *Osnabrugensi*, cuius item pater et tutor est Carolus M. in qua graecae imprimis litterae tradebantur. Hinc factum est, vt Osnabrugensis episcopus ab omnibus aliis publicis oneribus immunis Constantinopolim in regii connubiū negotio ablegaretur. v. ven. IO. CHRIST. KOECHERI *Historiam Academiae Osnabrugensis* in Heumanni Hist. acad. p. 125. ff. et LAVNOIVS p. 44. f. (M.)

- ¹ LVDOVICVM PIVM ipsum pro ratione temporum praeclare litteris fuisse extultum, haec THEGANI apud du Chesne Tom. II. p. 279. verba testatum faciunt: *Lingua graeca et latina valde eruditus, sed graecam magis intelligere poterat, quam loqui: Latinam vero sicut naturalem aequaliter loqui poterat. Sensum vero in omnibus scripturis spiritalem et moralem, necnon et anagogen (triplex e. haec cum literalī potestas verbis diuinis inesse ea aetate credebatur, et anagoge quidem ad alte spectandum atque res futurae vitae euehebat mentem) optime nouerat: At Primo tamen imperii tempore vel nouis reipublicae curis nimis distractus, vel, quod a vero propius abest, ad ministrorum quorumdam, suam umbraticis doctoribus gloriam et lautiores vitam inuidentium vocibus inductus, vt constabat sibi parum semper suaeque maiestati Imperator neglexisse comoda litterarum videtur. Vnum habeo locum, qui mihi quidem ipsi minus satisfacit. Priuatae enim querelae, vt singulares saepe causae sunt, ita etiam leuis plerumque auctoritas. Sed adducam tamen. Ita enim LVFVS Ferrariensis Abbas Epist. I. ad Eginhardum, apud THO-*

in aliud hoc tempus differre, quam oratione longiori molestiam vobis creare malo. Ludouicus Pius, quem patri successisse constat, Carolo licet magnitudine animi, constantia, fortitudine, litterarum amore, aliisque virtutibus, sed et felicitate inferior fuerit, hanc tamen scholam minime neglexisse, sed ornasse potius videtur. Id quidem

THOMASSINVM P. II. L. I. c. 97. §. I. p. 293. declamat: *Siquidem vestra memoria per famosissimum Imperatorem Carolum, cui litterae eousque deferre debent, ut aeternitati parent memoriam, coepta reuocari studia aliquantulum quidem extulere caput, satisque constitit veritate subnixum praeclarum dictum: Honos alit artes, et accenduntur omnes ad studia gloriae. Nunc oneri sunt, qui aliquid discere adfectant, et veluti in edito sitos loco, studiosos quosque imperiti vulgo adspectantes, si quid in eis culpa deprehenderint, id non humano vitio, sed qualitati disciplinarum assignant. Vti diximus, forte id maligna sacrificulorum superstitione, aliorumque administratorum ambitione, forte etiam nonnullorum Musarum filiorum, indulgentia Caroli ad licentiam morum abutentium vitio, forte Imperatoris incuria contigit. Legem certe, seu capitulare, scripsit Episcopis A. DCCCXXIII. Scholae sane ad filios et ministros ecclesiae instruendos vel edocendos, sicut nobis praeterito tempore ad Attiniacum promissis, et vobis iniunximus, in congruis locis, ubi nec dum perfectum est, a vobis ordinari non negligent. Capitul. L. II. c. 5. Consil. Gall. T. II. p. 452. 505. Satis erat, iussisse semel senere Imperatorem: ecclesiae antistitem erat, id, vel iniussos curare, quanto magis iterum iam admonitos. Dubium tamen est, in quibus haec labes haereat, Patres enim concilii Aquisgranensis A. 816. Imperatori scholarum salutem et amplificationem de meliori commendarunt. Palatinae autem scholae suum constituisse decus, ex eo videmus etiam, quod ipse libros tum editos examinare, cum prudentissimis palatii sui viris consuevit princeps.*

dem dubio caret, hoc Imperatore ad clauum rei publicae sedente Musis aulicis homines praefuisse ingenio, eruditione et subtilitate illis minime minores, qui sub Carolo eas rexerant. Primus horum, quem Ludouicus in ipso imperii exordio scholae suae praefecit, CLAVDIVS est, Taurinensis deinceps antistes, gente Hispanus, qui sacerdotis antea Regii munus obierat, vir summus et ex scriptis, quorum pars nondum periit ex superstitionis odio, et controuersis denique de imaginum cultu hodie adhuc celeberrimus. Videtur hic inprimis sacras litteras interpretatus esse, quia in hac constitutus prouincia Commentarios in tres priores Mosis libros, in S. Matthaeum et in epistolam S. Paulli ad Galatas euulgauit. Hoc Claudio ad Taurinensis ecclesiae perfecturam euecto, scholam suam Ludouicus regendam dedit ALDERICO, cuius exercitatum et subtile ingenium in publica disputatione quadam admiratus fuerat. Nihil huius viri ad posteros peruenit, praeter vnam epistolam ad Froarium, antistitem Zullensem, datam. Alderico Abbate Ferrariensi creato AMALARIVS Diaconus moderator scholae Palatinae electus, vir non indoctus, quod ex scriptis eius intelligere licet adhuc superstitibus, quibus ritus aetate sua in cultu diuino vsitatos interdum nimis ingeniose explanauit. Qui hunc excepit THOMAS ex carminibus tantum nonnullis notus est, quae Walafridus Strabo, nobilissimus aevi huius scriptor, ad ipsum exarauit. Hi sunt moderatores scholae Palatinae Ludouico Pio Francis et Germanis imperante, quorum nomina temporum iniuriae ad nos peruenire passae sunt.

sunt. Praeter moderatorem quin alios etiam Magistros secundarios habuerit haec scholae, hac aetate, non secus ac Caroli M. aetate, nullus equidem dubito: horum vero nomina et merita vetustas obliteravit. Cepisse etiam Bibliotheca Palatina sub Ludouico non contemnenda incrementa videtur. Habebat illa suos curatores et praefectos, ex quibus EBBO, Archiepiscopus deinceps BREMENSIS, et GANWARDVS nescio quis fuerunt. Multitudine etiam varii generis librorum abundabat. Idque ex eo satis elucet, quod scriptores huius aevi memorant, Ludouicum ex hac Bibliotheca copiam librorum suppeditari iussisse Amalerio, quum huic iussu et auctoritate Imperatoris ex sententia veterum ecclesiae doctorum Canonorum Regula conscribenda esset.²

Postremis regni Ludouici Pii temporibus dignitas Scholae Palatinae ob ciuiles turbas et Imperatoris mollitiem valde diminuebatur. At pristinum vero decus suum assurgebat, immo maiorem gloriam, quam sub Carolo et Ludouico habuerat, consequebatur, quum CAROLVS CALVVS, Ludouici filius, Francis iura daret.¹ Non is erat

² V. annotat. nostram p. 594. (M.)

¹ Illustrabimus haec veteri testimonio, de summo CAROLI CALVI erga omnes litteras, non Palatinam scholam tantum, studio. Quum bella ciuilia, et Normannorum incursionis Musas disturbassent, veterem gloriam, immo maiorem restituit, accersitis ex omni terrarum, qua patet, orbe viris eruditionis fama conspicuis. Ita Monachus in littera nuncupatoria et vitae Aklisidiorensis Antistitis praefixa Imperatorem alloquitur: *Id tibi significare*
statuimus

erat hic Carolus, qui vel cum auctore, vel cum parente contendere posset. Carebat enim multis earum artibus et virtutibus, quae magnos Reges et Imperatores supra vulgus efferunt: totumque praeterea, quo rem publicam administravit, tempus in perpetuis bellis et contentionibus, maximamque eius partem vitiis consumpsit. Nihilominus tamen minus Imperator hic vitiis licet nobilior, quam virtutibus, patrem amore litterarum superabat, auctorem certe aequabat, bellicae non minus, quam pacis temporibus eruditissimos viros ad se invitabat, praemiisque ac honoribus amplissimis afficiebat. Quocirca dum ipse vixit et confectum erat ubique Francorum imperium, viris pro aetate huius conditione litteratissimis et libri conscribebantur varii generis, quorum magna pars ad ipsum Imperatorem mittebatur.

Scio,

*studium effecisti, ut sicubi terrarum Magistri florent artium, quarum principalem operam Philosophia pollicetur, hos ad publicam eruditionem undequaque tua celsitudo conduceret, comitas attraheret, dapnitas promicaret. Ideo tantis praemiis certantibus propositis, mirum non est, aduolasse ad tam illustre stadium eruditos homines. Pergit praeced: Quid Hiberniam memorem contempto pelagidi-
scrimine pene totam cum grege philosophorum ad litteras nostras migrantem? Quorum ut quisquis peritior est, ultro sibi indicit exsilium, ut Solomoni sapientissimo famuletur ad votum. Quin, auctorem praeferre nullus dubitat: Caroli studium erga immortales disciplinas non modo ex neque repraesentat, verum etiam incomparabili fervore transcendit, cum quod ille suppositus duxit cineribus, tum fomento multiplici, tum beneficiorum, tum auctoritatis usque-
quaque detrahitis. BARON. Annal. ad ann. 876. §. 38. 39. Verba quaedam deme, quae his epistolis propria sunt, cum veram laudem, rerum multis testimoniis munitam habebis. Sed ohe! iam satis est de scholis dictum. (M.)*

Scio, AUDITORES, vestrum plerosque hanc scholae Carolinae historiam audientes, nostra tempora cum illis, de quibus loquuti sumus, comparasse atque rerum humanarum vicissitudinem tacitos deplorasse, quam litterae etiam tam diuinae, quam humanae, sentiunt. Fateor hoc vos iure vestro fecisse. Si tales semper Imperatores et Principes, qualis Carolus fuit, imperium deinceps moderati essent, quantum ex consiliis eorum actessionum, quantum gloriae meliores artes et scientiae, eorumque cultores, quantum ex horum incrementis et laboribus fructum respublica, quantum ecclesia cepisset? Si iis hodie moribus summi Reges et Imperantes viuerent, quibus veteres Francorum Imperatores, si singuli in Palatio scholam alerent illustrem, aulam viris litteratis refertam haberent, hominesque magnis aliquando vel ciuilibus, vel aulicis, vel militari-bus muneribus admouendos ante omnia sapientia, imbui curarent, nemo nostrum hodie quereretur, contemni doctrinam cum illis qui eam consecretantur, natalemque, quem agimus, Academiae multo quam antea obscuriorem esse. Verum heu! vices rerum! Amplissimum qui olim locum in aulis obtinebant, et inter ipsos reipublicae proceres confidebant, illi bene secum agi hodie dicunt, si commoda et honores, quibus veterum Principum munificentia ornati sunt, facta tueri queant: Et, quae olim in aulis Imperatorum florebant scholae, hodie satis belle sese habeant, si non omnibus patronis inter summos Imperantes, eorum-

Q q

ue

ue administrós destituantur. Sed quid luctu solemnis huius diei celebritatem polluimus? Gaudeamus potius nondum periisse omnia bona, quibus olim litterae et maiores nostri vñ fuerunt; gaudeamus illustrem hanc scholam, tot magnorum hominum matrem, plane adhuc et inter tam multas rerum et temporum conuersiones, non contemnendam partem veteris gloriae et dignitatis suae incolumen seruire: Fruamur illis, quae relicta nobis sunt et in hac simul spe nos erigamus, fore propitio Numine, vt feliciora tempora, vt beata illa Saecula redeant, quibus summi Principes dulce et decorum putabant grauiiores curas et negotia litterarum amoenitate et virorum eruditione colloquiis temperare. Fiet id sine dubio, si potentissima domus Brunouicensis, cui proprius est prae aliis litterarum et litteratorum amor, sub tutela pacati et tranquillii otium litteratum colimus et studiosam iuuentutem instituimus, felicitas et gloria, qua splendet, illibata non modo seruetur, verum etiam indies amplificetur. Floreat igitur, (iungite preces et vota vestra meis vocibus, **AVDITORES**, floreat igitur celsissima haec domus, tot ornamentis, tot virtutibus et amore inprimis humanarum diuinarumque litterarum inter Germanos immo Europaeos nobilissima, supra multas emineat, floreat, tantumque indies opibus et potentia crescat, quantum de pristina litterarum dignitate et gloria tempus adhuc detriuit. Seruet supremum Numen optimum herum nostrum, **CAROLVM**, Academiae huius Rectorem hoc anno Cancellarium Magnificentissimum, dominum nostrum clementissimum,
faxit-

faxitque, vt maximos maiores, et in his proauum
AVGVSTVM Principum eruditissimum, amore er-
ga nos et hanc scholam si minus superet, reddat
nobis tamen iterum.

Faueat diuina Clementia Potentissimo Regi,
GEORGIO II. clementia, gloria, omnibusque vir-
tutibus maiestatem decentibus nulli secundo, vi-
tamque diuturnam, prosperos rerum omnium
successus, et quaecumque ad tanti herois gloriam
et felicitatem faciunt, conueniunt, abundantissi-
me largiatur.

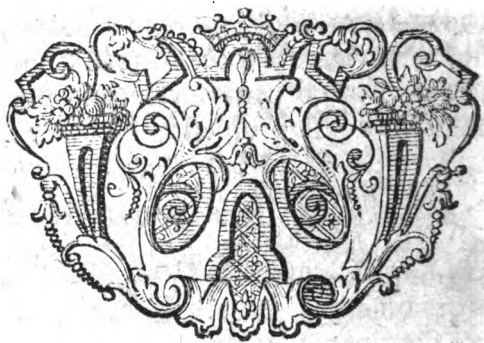
Custodiat DEVS illustrem hanc scholam, ser-
uet, inquam, DEVS almam hanc Iuliam atque
tam charam virorum bene meritorum nutricem
atque matrem omni prosperitatis genere ornare
et cumulate quidem dignetur. Saluti vero Aca-
demiae, dum bene precor, vobis simul MAGNI-
FICE DOMINE PRORECTOR, PATRES ACADEMIAE
CONSCRIPTI, vobis, inquam, simul fausta quaeuis
et praeclara ominor. Salus enim Academiae ve-
stra salute continetur, vestra fama, vestris curis et
vigiliis, vestris denique laboribus haec Iulia illu-
stratur, nec idcirco vobis saluis et rem litterarum,
vti adhuc, feliciter agentibus, obscura esse pote-
rit: Viuite igitur beati et gloriae, quam vobis ex
Academia collegistis, diu superstites estote. Vi-
uite et vos, CIVES ACADEMIAE GENEROSI, NOBILIS-
SIMI, OPTIMI, CETERIQUE AVDITORES, vestrisque
moribus, studiis, laboribus matris vestrae decus

Q q 2

et

et nomen toti Germaniae commendate. Redeat
 haec natalis lux, atque quotannis candidior redeat,
 nobisque Academiae nostrae gratulandi et laetandi,
 numquam vero lugendi materiam, secum affe-
 rat!

D I X I.

ORA.

ORATIO SEPTIMA

QVA

DEO

PATRIBVS ACADEMIAE

CONSCRIPTIS, CIVIBVSQVE

GRATIAS AGIT AVCTOR

DE

GESTO A SE BENE ILLIS FAVENTIBVS HAVD

INFELICITER MAGISTRATV ACADEMICO.

MAGNIFICE
ACADEMIAE PRORECTOR,
PATRES ACADEMIAE CONSCRIPTI,
CIVES GENERORI, NOBILISSIMI,
CVRAE, SPES, DELICIAE
NOSTRAE!

Qua mentis aequabilitate et constantia ante
sex menses fasces Academicos suscepi,
eadem hodie illos reddo, nec tristis ni-
mirum, nec hilaris. Alterum horum, nihil scili-
cet me tristitiae in hunc attulisse locum, quo pur-
pura exuenda est, nemo vestrum, ut opinor, du-
bitabit. Magnum est omnino et honorificum,
non diffitetur, POTENTISSIMI REGIS vice fungi:
magnum est et amplissimum, primum locum in-
ter viros tot inclytos, summaeque eruditionis et
sapientiae laude illustres obtinere: magnum de-
nique ciuitatem regere, quae futuris utriusque
reipublicae, sacrae et ciuilibus, fulcris, praesidiis et
ornamentis constat. Sed hanc amplitudinem,
hos honores, quod nemo vestrum ignorat. AV-
DITORES, tot, his praesertim litterarum tempori-
bus, incommoditates, tot molestiae sequuntur,
ut, quod alioquin humanae naturae, gloriae et
potentiae cupidissimae repugnare videtur, carere
illo splendore prudentes multo malint, quam uti.
Idem tamen nec laetitia magnopere offeror. Me-
minerunt plerique vestrum, me, cum hanc pro-
uinciam capefferem, auspicii causa de difficulta-
tibus magistratus Academici differere. Senti ego,
nihil a me dictum, quod veritas repudiet: immo

Qq 4 sensi,

* Cum Prouinciam Successori concederet, dicta. (M.)

sensi, usuque didici, multo maiores, quam existimaueram, difficultates muneri huic, necessaria quadam lege, sociatas esse.

Difficilius sine dubio VOBIS alterum persuadebo, nec eximia me hoc de laetitia commoueri, quo mihi, rebusque mihi demandatis veluti restitutor. Ecquis enim non gaudeat, in portum ex alto, eoque commoto et turbido, feliciter delatus? Verum, AUDITORES ita mecum semper constitui, omnem quae proponitur, fortunam viro bono et sapienti non fortiter tantum, sed etiam libenter, subeundam esse, modo suis laboribus et molestiis publicae saluti videat consuli. Et hanc ego cogitationem variis illis verumnis, quibus circumfessus est rei Academicæ moderator, magno cum fructu opposui: ita præterea vos ipsi, AUDITORES, maximam partem effecistis, ut exquisito hodie laetitiae sensu affici nequeam: siquidem vestra beneuolentia, PATRES CONSCRIPTI, vester amor, CIVES OPTIMI, ingenti mihi solatio et adiumento fuit, neque magnam animo aegritudinem, quicquid etiam accideret, concipere me permisit. Ita, quod in maximis numero beneficiis, eadem mihi mentis constantia, ad vitam privatam hodie mihi reuerti licet, qua olim hunc gradum, quem relinquo, conscendi.

Statueram postremo ad vos de vtili quodam argumento nonnihil, quod moris est apud nos, differere: verum consilium hoc erga vos, CIVES, studium simulatque natum est, abstulit. Quid est, quod mea Vos docere posset, tenuitas, *venerandi Patres!* Et cur ego vestrum, CIVES, desiderium

siderium nouum Pro-Rectorem videndi, salutandum et audiendi remorarer! Quí, dum rebus vestris praesui, id caui potissimum, ne cuiquam temere aliquid molestiae crearem; itaque nolo etiam in exitu administrationis meae oratione longa et ieiuna (nec enim diserta expectari a me potest) molestus esse. De fide et dexteritate mea, qua rempublicam hanc gubernavi, vestrum est iudicare: Itaque ne hunc quidem locum tangam. Si tam felix et fortunata mortalium esset conditio, vt eadem semper nobis virtus, quae voluntas, esset, confidere possem mediocriter rem a me curatam esse. Volui certe, et constanter volui, nemini nocere, omnibus, si fieri vlllo modo posset, prodesse: volui iura Academiae huius, inter Germanicas nulli olim gloria et meritis secundae, non amplificare, (quis enim his temporibus id potest?) verum facta et tecta tueri et custodire: volui denique et assidue volui ciues fidei meae creditos seruare. At nostis hanc esse rerum humanarum infelicitatem, vt euentus voluntati minime respondeat. Idem metuo, ne et mihi euenerit. Si quid tamen non prorsus infelicitate a me gestum est, omne id primum diuinaetribuendum est providentiae. Huic, AVDITORES, huic animo pie commoto gratias supplices agamus, quod hanc ciuitatem tot inter procellas vndique imminentes saluam et incolumem adhuc praestiterit, quod tristitia quaeuis et infausta a publica non minus salute, quam priuatorum fortunis clementissime propulsauerit, quod Patrum decretis et consiliis bene dixerit, quod ciuium moratorum et modestorum non contemnendo numero Academiam auxerit. Esto nobis benig-

gnissimus Pater, in posterum praesidio, nec committe, ut salutem nostram maligna quaedam et aduersa vis vlla ratione turbet et concutiat!

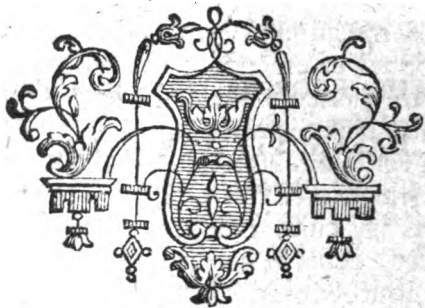
A DEO si recedamus, VOBIS, PATRES ACADEMICI, vestrae prudentiae et alacritati id maxime adscribendum est, si non prorsus male ciuitatem nostram rexi. Nullus vestrum est, cui non singulare quoddam beneficium deberem. Vos consiliis optimis et saluberrimis hunc hominem firmastis et erudiistis: vos auxilium vestrum implorantem numquam deseruistis, publicaue semper commoda priuatis vestris commodis et negotiis anteposuistis: vos sponte, quid e re nostra esset, suppeditastis, memoriaeque meae aut imperitiae diligentissime subuenistis. Fas igitur est, ut publice me vobis omnibus aeternum propter tot ac tanta beneficia obstrictum fore, significem gratusque profitear, nisi vos omnia circumspexissetis nisi vos ope ac sapientia mihi adfuissetis, vix bonum aliquid et laudabile a me profecturum fuisse. Viuite felices, PATRES OPTIMI, diuque gloria, quam vestris vobis meritis et virtutibus comparastis superstites fruimini!

Postremo, ne vos quidem CIVES CARISSIMI et ORNATISSIMI, mihi praetereundi estis. Si laudis aliquid ex difficili hac procuratione refero, pars eius non exigua ad vos, Amici, pertinet. De caritate, qua me complexi estis, nihil dicam, tametsi suauissimo eam mihi solatio fuisse, diffiteri nequeam: at modestia plerorumque, diligentia, virtusque sileri minime debent. His ornamentis vestris id acceptum fero, quod tranquillitas publica

blica rarissime, me Pro-Rectore, turbata est. His id debeo, quod nemini tristem et seueram exilii poenam a Senatu iussus, dictaui; his id debeo, quod carcer maximam partem incolis caruerit. Felicem me, cui ciuibus adeo mei amantibus, et honestatis Studiosis imperare licuit! Peccarunt aliqui vestrum: sed imprudentia plurimi, animi malitia et improbitate forte nullus. Et quicumque lapsi sunt, vix moniti errorem agnouerunt, et ad ordinem redierunt. Erunt mihi haec officia memori animo recondita, nec credite mihi, libertius, agam, quam si de vobis bene merendi locus dabitur.

Si quae tamen forte, AUDITORES, vt homines sumus, a me admissa, cum a meis, tum a vestris votis aliena, ea emendabit sine dubio et restituet is, quem concors Patrum vox, POTENTISSIMI REGIS auctoritate roborata, caput huius Academiae in residuum huius anni spatium creauit, vir scilicet Illustris, Excellentissimus et Amplissimus I. P. KRESS, cuius eruditionem cum vniuersus, qua patet, orbis litteratus non ignoret, commemorare inutile foret. Humanitatem certe, prudentiam, placabilitatem, affabilitatem satutisque publicae cupiditatem nullus inter nos ignorat. Nemo scio, vestrum erit, quin hanc electionem approbaturus, nemo, quin Academiae nouum hunc Pro-Rectorem gratulaturus, nemo, quin ad nutum et mandata eius promptum et paratum sese praebiturus sit. Et ego ipse, AUDITORES, etsi omni vacuus animi commotione hunc locum conscendi, laetitia tamen me concitari sentio, cum tantum virum, cogito, negotiorum multitudinem

titudine se haud teneri passum fuisse; ne, ad insignia dignitatis a me recipienda accederet. Salve, vir illustris, Patrone et collega ab ipso meo in hanc Academiam ingressu mihi coniunctissime, salve inquam, reiue publicae nostrae gubernationem felicissimis auspiciis suscipe. Omnes nos confidimus, digniori eam haud tradi potuisse: Tu, quod nouimus, spes nostras non implebis modo, sed superabis prorsus.

ORATIO OCTAVA
DE
CAERIMONIIS
IN CREANDIS
S. S. THEOL. DOCTORIBVS
VSV IN
ACADEMIIS RECEPTIS CONTRA QVOSDAM
EARVM VITVPERATORES.

DE
RITIBVS IN RENVNCIATIONE
THEOLOGIAE DOCTORVM
ORATIVNCVLA.

VIR S. REV. ET AMPL.
DOMINE CHR. MVNDENI,
THEOL. DOCT. ET IN HAC ACADEMIA
PROF. PVBL. ORD. DECAN. COLL. THEOL.
ET PRO - RECTOR SPECT.
DOMINE FAVTOR PLVRIMVM VENERANDE!

Facultatem Tibi postulas a me concedi,
Summe Reuerendum, quem praesentem
cernimus, honorum Theologicorum *Cand-*
didatum, sanctioris sapientiae Doctorem creandi
publice atque renunciandi. More facis id qui-
dem et instituto maiorum a quibus has omnes
caerimonias traditas accepimus: ego quod iussus
sum, eidem maiorum nostrorum mori obtem-
perabo, potestatemque, quam Tibi dari flagitas,
AVGVSTISSIMI IMPERATORIS et POTENTISSIMI REGIS
auctoritate munitus, statim liberaliter largiar.
Vterque vero nostrum an sapienter faciat, et ex
praescripto disciplinae, quam profitemur, id
vero est, de quo multi dubitant, qui animo po-
tius quam oculis, res humanas metiuntur. Non
ignoras, esse hodie non paucos, qui hanc
omnem aspernantur pompam, ritusque illos,
quibus in creandis Theologiae Doctoribus uti-
mur, criminando perturbant et contaminant.
Tantum quidem a se impetrant, vt rem ipsam
hisce caeremoniis adiunctam tolerant, atque rei
publi-

publicae interesse fateantur, publico eos testimonio exornari, qui variarum rerum cognitione atque docendi dexteritate praeter ceteris excellent: negant vero sapientum grauitate indignum esse, rem simplicem et apertam institutis obruere futilibus, quae se nullo alio, quam antiquitatis nomine, tueri queant. *Primum* caeremoniarum nostrarum natales in contemtionem adducunt: ortas esse aiunt illas ex ea aetate, qua barbaries in Scholis vnice imperauerit; Pontifex Romanus impotenti dominatione rempublicam Christianam constrictam tenuerit, scientiaeque ipsae plus speciei et inanis ostentationis, quam veritatis habuerint: vniuersam ergo hanc scenam inter turpes Antichristi reliquias numerandam esse, quas merito abiiciant et repudient, quibus purior curae sit religio. Ipsas *deinde* caerimonias vanitatis accusant: facile inquirunt, patere, ab hominibus esse inuentas, qui non ingenio quidem, at sanitate caruerint. Alterum facultatem flagitare Doctorem creandi: Alterum potestatem istam concedere. Vtrumque ad speciem tantum fieri, plusque fabulam et ludum referre, quam rem seriam. Pileum, libros, osculum, anulum certiora humanae leuitatis, quam virtutum et doctrinarum signa esse: si quam habuerint olim haec omnia ex opinione hominum significationem, eam hodie prorsus extinctam et sublatam esse; verbis multo clarius et certius animis instillari posse omnia, quae Doctoris aut exigat, aut polliceatur, titulus, quam imaginibus eiusmodi, euentum testari nobis, cuius haec omnia generis sint. Idem euenire nobis, quod in hifrio-

strionibus videmus, qui, cum a scena discesserint, nihil sibi minus agendum putent, quam quod mimico isto habitu professi sint. *Postremo* in Theologos imprimis acerbe inuehuntur: si ferendum sit, aiunt in nonnullis istud leuitatis et nugarum studium, in Theologis certe acriter castigandum esse, quos mores imprimis deceant compositi, quosue religio omnem fucum et inutilem pompam fugere magistri contra sanctissimi seueritatem imitari iubent. Hisne accusatoribus assentiemur, VIR SVMME REVERENDE, nosque ipsos mimum hodie agere profitebimur? Non faciemus. Non est, quod negemus illis nata esse haec instituta temporibus, quibus religio aequae frigebat atque eruditio. Sed si omnia, quae ista vigerunt aetate abiicienda sint, cras ipsas quoque doctrinas et scientias in exilium licebit mittere, quarum semina saltem et initia ex illis temporibus ad nos delata sunt. Repudietur ea, quibus aut ratio, aut diuina patefactio turpitudinis notam inuulerunt: Eiiciamus, quae cum reipublicae pugnant salute: at, quid quaeso, est, quod nos iis quoque rebus bellum indicere cogat, quae nec per se inhonesta sunt, nec veritati coelesti contraria, nec denique ciuium saluti perniciofa et noxia. Quis nescit praeterea, nostras quidem caerimonias, eo tempore praescriptas, quibus puriora iam sacra maiores nostri receperant, litterisque melioribus et omnibus disciplinis amissum decus erat redditum?

Ipsos, quibus utimur, ritus non tam stupidissimos, ut minus habere virtutis intelligamus,

R r

quam

quam multi opinantur, quibus pro corde fungus est: dabimus quoque vanitatis eius non nihil illis adhaerescere, qua terrarum orbis conficiatur. Sed hoc sacra nostra cum omnibus rebus humanis commune habent. Quocumque te vertas, umbras, ludos, fabulas, fumum et fucum etiam in illis negotiis deprehendas, in quibus nil nisi castigatum et seuerissimum expectes esse. Ante omnia igitur, qui nos coarguunt, vitam hominum vniuersam coarguant, nec coarguant tantum, sed purgent: quodsi fecerint, haec quoque nostra nulli amplius stomachum commouebunt. Quicquid est eiusmodi legum et institutorum, id fas est, ex consilio eorum a quibus profecta sunt, non autem ex indole, multo minus ex euentu metiri. Excamus e vita, et ad superos migremus, si quod vitii non prorsus vacuum est, aut quod manifestum non ostendit fructum, dimittendum omnino sit.

Quid vero est, quod Theologos hi censores imprimis in iudicium vocant et neglecti officii postulant? Ita est, vt aiunt: Dedecent nos ineptiae: decet grauitas et morum sanctimonia. At nos quidem nec nugamur, nec a grauitate recedimus. Nusquam contra grauiores sumus, quam in eiusmodi negotiis! Vestigia sequimur maiorum, adhibitisque signis quibusdam et notis, eos, quos in ordinem nostrum recipimus, officiorum et morum, quos noui, illi honores postulant, commonemus? In hoc quidnam vitii est? Resne ipsa muneri nostro repugnat? Non arbitror; an vero ratio rem explicandi aut notae,

tae, quibus illa explanatur, legibus nostris aduersantur. Ne hoc quidem putem. Viderint, qui sic nos oppugnant, ne iniqui rerum per se honestarum et consiliorum interpretes aequioribus videantur. Sed finge, mimum nos agere: fac, fabulam esse omnia, quae hodie agimus. VIR AMPLISSIME! Ne sic quidem iure vituperabimur. Est id muneris nostri, vitae huius fragilitatem, inconstantiam, vanitatem, ludibria verbis, factis, exemplis hominum mentibus, quoad fieri potest, diligentissime inculcare. Statuant accusatores nostri, nos eiusmodi exemplum hodie edere, ex quibus cum ipsi, tum alii, quid rerum inter homines agatur, discant. Spernite nos, spernite ritus nostros, spernite hunc totum apparatus viri sapientissimi: at simul haec omnia simulacrum esse rerum humanarum cogitate. Mimum, si placet, hic spectari, credite: at hunc mimum vos admonere recordamini, quae suscipiunt, quae colunt, quae venerantur miseri mortales, honores, munera, copias, splendorem, litteras, totam vitam mimum, fabulam, fucum, somnium, umbram, ludum et iocum esse.

Valeant reprehensores nostri: ego, quod dies hic a me flagitat, quod POTENTISSIMVS atque INVICTISSIMVS PRINCEPS et DOMINVS GEORGIUS II. MAGNAE BRITANNIAE, FRANCIAE et HIBERNIAE REX, DEFENSOR fidei, DVX BRVNSVICENSIS et LVNEBURGENSIS, Academiae huius hoc anno Director et Cancellarius Magnificentissimus, Dominus noster longe clementissimus, me agere voluit, peragam. Placuit huic, litteris ad ordinem nostrum

Rr 2

datis,

datis, iudicium nostrum, quod de viro summe
 Reuerendo et Amplissimo CHRISTOPHORO TIMO-
 THEO SEIDELIO, Abbate Regiae - Lutterae, tuli-
 mus, comprobare, summos candidato huic in
 Theologia honores decernere, mihi denique
 partes, quas Cancellarius in eiusmodi actibus
 obire solet, clementissime committere. Quapro-
 pter ego, Io. Laur. Moshemius, Theolog. D. et
 in hac Acad. Theol. Prof. publ. et ad huncce
 actum procancellarius, mandato regio delectus,
 auctoritate sacrae Caesareae Maiestatis et Poten-
 tissimi, Inuictissimique Regis GEORGII II. Tibi, VIR
 SUMME REVERENDE CHR. MYNDENI, plenam con-
 cedo potestatem, Dominum CHRIST. TIMOTH.
 SEIDELIVM, Abbatem Regiae-Lutterae, more ri-
 tuque maiorum Theologiae Doctorem creandi,
 renuntiandi, proclamandi, omnibusque illis iu-
 ribus et privilegiis donandi, quibus ex institutis
 et legibus Academiae Bononiensis, Patauiensis,
 Papiensis, Perusinae, Parisiensis et Lipsiensis Aca-
 demiarum frui solent. Faxit supremum numen,
 vt ex nouis his honoribus ecclesia multam utilita-
 tis, Academia autem haec nouam dignitatem,
 capiat.

ORATIO

ORATIO NONA

DE

OPTIMA ACADEMIA.

DE OPTIMA ACADEMIA. *

Video, P. A. C. ILLUSTRIS COMES, HOSPITES, IUVENES GENEROSI, video quantum mihi oneris et molestiae hac cum purpura, quam magistratus Academici insigne Pontifices et Imperatores esse voluerunt, impositum sit: video breue illud, otium quod mihi semper a negotiis conceditur, totum paene per hos sex menses, qui instant, in cognoscendis et componendis laticulis, in varii generis insidiis, quae hac aetate nostra collegiis litteratorum strui solent, depellendis, in speculandis et custodiendis illis, qui aut impetu aetatis, aut innata quadam vitiositate ad peccandum proclives sunt, consumendum esse: Sed iustas tamen me habere causas opinor, cur, omni formidine seposita, erectus et alacris ad gubernaculum litteratae civitatis huius confideam. Primum magnam mihi bene ominandi fiduciam iniicit vestra, PROCERES ACADEMIAE, benevolentia, quam cum saepissime, tum ante quadriennium, cum hoc ipsum munus administrarem, mihi testati estis. Aderit haec mihi, non dubito, neque nunc illa hominem de rebus nostris haud male merendi cupidum, aut fortunae aut imbecillitati suae succumbere patietur. Confugiam, quod debeo ad sagacitatem et prudentiam vestram si quid graue et arduum imminere intellexero: Vos nutantem

Rr 4 confi-

* Habita a. d. 2. Ianuar. A. C. MDCCCXXX. cum Pro-
Rectoris partes auctori Magn. demandarentur.

consilio et auctoritate vestra confirmabitis, vos incerto viam agendi monstrabitis.

Haud parum deinde ad hanc animi mei serenitatem, qua fasces Academicos complector, vos adiicitis, CIVES GENEROSI, NOBILISSIMI, ORNATISSIMIQUE. Nam ut de vestra in me voluntate, quam eximiam semper sensi, nihil commorem, exoptata illa tranquillitas, quae reipublicae nostrae contigit, dum vir Excellentissimus, in cuius locum sufficior, ei praefuit, haec inquam publica tranquillitas, honorificum virtutis et probitatis vestrae testimonium praebet, ostenditque, paucos esse inter vos, qui peccare malint, quam sapere. Quidni igitur sperem, fore, ut Vos morigeros, officii memores, honestos et ab omni libidine alienos habeam? VOBIS fauentibus, PATRES ACADEMICI, VOBIS, OPTIMI CIVES, sic viventibus, uti vivere decet futura Ecclesiae et patriae ornamenta et fulcra, feram facile reliqua, quae ferenda sunt, hilarisque, priuatis commodis publicas opportunitates anteponom.

Ad extremum in me ipso non nihil est, AUDITORES, quod magnam metus mei partem opprimat. Multa licet mihi forte desint, quibus bonum Academiae Pro-Rectorem instructum esse decet, firmum tamen solidumque affero ad vos, Deus mihi testis est, propositum, et publice et priuatim de omnibus bene merendi, sanctissimeque quae fidei meae credita sunt, etiam cum molestia mea, curandi. Non deferet, ut confido,
diuina

diuina prouidentia hominem sic animo affectum, nec committet, ut vel socordia, vel imprudentia is noceat, a quo omne fallendi, nocendi et oscitandi consilium quam longissime abest. Verum satis de me: quod restat temporis ad dicendum dati argumentum occupabit simplex quidem, at per se honestum, et ad praesentis diei celebritatem accommodatum. Disseram nempe de OPTIMA ACADEMIA, meamque vobis sententiam de celebri hac quaestione explicabo: *Qualem esse Academiam oporteat, quae ceteris omnibus iure suo praeferenda sit?* Cauebo, ne in ipso muneris exordio, in quo facilem omnibus et suauem me esse par erit, longa VOBIS oratione molestus sim: Vos AUDITORES omnes, ea, qua soletis, attentione loquentis verba excipite. Vos autem, PATRES ACADEMIAE, rogo, ut, si quid VOBIS male a me meditaturn videatur, id vestra prudentia et eruditione emendare velitis.

Quum plerique mortalium, AUDITORES, res humanas parum prudentes aestiment, suoque potius ex ingenio, quam ex veritate, spectent, mirum nemini videri debet, homines quum de optima Academia pronuntiandum, in diuersa rapi, multosque non satis sapienter decernere. Pro suo quisque ingenio aut potius stomacho ciuitatem sibi effingit, quam praestare cunctis confidenter asseuerat. Qui strepitu, hominumque magna concursione delectantur, illi tanto meliorem et praestantio rem Academiam esse censent, quanto plures ciues habet. Qui vero salutem suam in quaestu et lucro positam esse arbitrantur,

Rr 5

eam

eam demum Academiam beatam et pulcram appellare solent, quae ciuibus abundat, quos patrimonii copia et amplitudo magnificos et prodigos esse patitur. Qui vitae elegantiam et mores scite compositos amant, Academias praedicant illis in vrbibus conditas, quarum incolae humanitate perpoliti putantur esse. Qui gloriae et laudis amore ardent, nullas sibi laudandas esse Academias arbitrantur, praeter eas quarum doctores in orbe litterato eruditionis et doctrinae fama supra ceteros eminent. Ex deliciarum et voluptatum vbertate, qui vitae humanae felicitatem metiuntur, nullis bene scholis esse iudicant, quam illis, quae ibi positae sunt, vbi nihil earum rerum desideratur, quae sensus varii generis suauitate afficiunt.

In his caussis, propter quas Academiae commendari vulgo solent, etsi quaedam sunt, quae opportunitatis aliquid habent, nec si cetera bene constituta sint, contemni possint: numquam tamen sapiens a se impetrabit, vt ab illis siue singulatim, siue coniunctim sumtis iudicandi normam sumat, cum de ciuitatum litteratarum praestantia quaeritur. Cuncta haec et alia eius generis, quae intacta dimittimus, iudicia a sensibus vnice et imaginatione dictantur: Quibus qui fidendum sibi esse putat, cum de rerum agitur dignitate et excellentia, is, non expedire quaestionem, sed implicare magis solet, quia facultates illae certa et constanti lege carent. Qualis quaeso vos, homo videretur, qui contentione forte exorta, cuiam inter nobiliores ciues principatus

tus adscribendus esset, repente eum supra ceteros sine controuersia extollendum esse clamaret, qui humerorum et lacertorum robore, formae venustate, vocis suauitate, rebusque aliis externis imprimis valeret? Itane vero, diceret sapiens, ista bona, quae fluxa et caduca sunt, quae non eadem omnibus videntur, quae in dementem quemuis et stolidum cadere possunt, signa erunt illa, ex quibus constare possit, quantum homo praestantior et excellentior homine sit? Quin tu bona haec missa facito, et in ipsam hominis mentem descende, ut scias, cui te studere oporteat. Haud aptius, credite mihi, AUDITORES, illi iudicant, qui scholarum publicarum gloriam et dignitatem commodis et rebus eiusmodi in sensus incurrentibus ponderant. Firmiori opus est et euidentiori regula, si veri et considerati iudicis nomen tueri velis.

Humanorum institutorum ex ceteris meliora sunt vocanda, quae aptiora sunt ad fines illos obtinendos, quorum causa inuenta et condita sunt: et quo remotius institutum quoddam est ab usu illo, quem praestare vitae et reipublicae debet, eo deterius et inutilius haberi debet. Transferre quaeso, AUDITORES, hoc rectae rationis decretum ad nostram de optima Academia consultationem, nec diu dubitabitis, cuinam inter omnes splendidum hoc nomen conueniat. Illa nobis, nisi a veritate officii neglecti accusari velimus Academia, illa inquam sola optima et ceteris melior iudicanda est, quae certiore ad comoda illa viam monstrat, quae sibi conditores ciuitatum

ciuitatum litteratarum proposuerunt. Fingite Vobis animo Academiam viginti ciuium, in humili et obscuro loco collocatam, doctoribus paucis, nec nobilissimi nominis, instructam: apponite huic aliam multitudine ciuium, magnificentia vr̄bis, doctorum celeberrimorum numero fulgentem. Illam sine dubio rudis et indoctus quisquam admirabitur et praedicabit, quomodo-
cunque demum sese habeat: Non item illi, qui ratione plus, quam oculis et auribus, tribuunt. Hi sollicite primum explorabunt, vtra conuenientior sit scholarum publicarum finibus, nec, si viderint paruam istam et parum celebratam reipublicae plus vtilitatis polliceri, eam grandiori et opulentiore illi longe anteferre verentur.

Duae vero sunt potissimum causae, quibus viri principes commoti sunt, vt societates illas litteratas, quibus Academiae nomen imponitur, construerent. Altera in omnium versatur ore, nec praeterire quemquam potest: altera paullo est a vulgari cognitione remotior, nec tamen abdita prorsus. Sciunt omnes ideo collegia haec eruditorum hominum cuncta, eximiisque iuribus de vulgo exempta esse, vt semper spectatae fidei et doctrinae doctores essent in re publica, qui iuuentutem ingenuam iis artibus et scientiis imbuerent, sine quibus nec ciuitas, nec ecclesia regi et custodiri potest. At nescire quidam videntur, id etiam his collegiis praescriptum esse, vt disciplinas et artes illas, quae vitae hominum solatio, ornamento, praesidio, et com-
modo

modo sunt, paullatim emendent, amplificent, et, quantum fieri potest, perficiant. Omnium quidem vere doctorum et eruditorum est, providere, ut scientiam illam, quam sibi quisque colendam sumsit, expoliant magis, augeant illustrent et locupletent; maxime vero hoc illis officii datum est, quos Regum et summorum imperantium munificentia in liberali collocauit otio, ut humanae cognitionis fines pro viribus proferant et latentes rerum recessus magis, magisque communi mortalium bono patefaciant. Cuiuscunque igitur Academiae doctores instituta et leges intelligeris ad hos fines, quos diximus, obtinendos, quam maxime esse comparata, eam siue magna, siue parva, siue illustris, siue obscura, siue in emporio, siue in oppidulo posita sit, siue turbam magistrorum, aut paucos habeat, eam, inquam, optimam et praestantissimam ducite academiam, neque populi iudicio ab hac vos sententia abduci sinite.

Brevis haec optimae Academiae notio rerum plurimarum refertissima est, AUDITORES: et ardeo ego desiderio, eam per partes evoluendi et explicandi, ut facilius de veritate eius constet: sed amplissimam meditationem horulae non capit spatium. Igitur per summa tantum ibo capita, et monitoris potius munere, quam doctoris et magistri fungar. Principio ut a Doctoribus exordiar, neminem vestrum dissentientem habeo, cum dixerò, primam optimae doctorum Academiae laudem esse debere, ut apte, scienter, certa via et ordine disciplinarum omnium et artium

artium elementa tradere et studiosae iuuentuti exponere valeant. Sivel vniuersi terrarum orbis sapientes in vnum cogerentur locum, nec esset inter eos, qui animi sui cogitata facunde et conuenienti forma discentium ingeniis promere posset, si difficili omnes lingua et ingenio inuito et aspero vterentur, de magnis reipublicae ornamentis, non autem Academiae de felicitate summa gratulandum esset. Aduertistis sine dubio, dixisse me optimae Academiae doctores facultate praeditos esse debere, elementa et initia artium et disciplinarum, non ipsas artes et scientias, iuuenibus studiosis explicandi. Bina haec nimirum valde distincta sunt, scientias tradere ipsas, et scientiarum initia et rudimenta exponere. Illud quidem omnes fere possunt; qui se disciplinae cuidam totos dediderunt. Hoc inter doctissimos etiam pauci, nec alii, quam illi, quas aut benigna natura, aut diuturnus vsus res latissime diffusae breui spatio complecti, et ad prima sua initia reuocare docuit. Boni autem doctoris Academici est, non omnia, quae vel ex multis voluminibus hausit, vel meditando et contemplando ipse consecutus est, effundere et rerum multitudine teneras audientium mentes obruere, sed concinnam tantam scientiae, quam tradit, formam et descriptionem animis committere, quam ipsimet deinde auditores industria et lectione, dilatent, expleant, et absoluant. Haec vos meminisse oportet, CIVES OPTIMI, ne vos error eorum decipiat, qui mysteria omnium scientiarum doctorum recitationibus comprehendere autumant, seque satis doctos et beatos esse opinantur, si *Collegia*,

VT

vt vulgo loquuntur, memoriae mandauerint. Nos sapientis instar architecti primas tantum aedificii lineas ducimus, quod vobis ipsis deinde accuratius exstruendum et exornandum est.

Sufficeret haec prima virtus doctorum ad gloriam et salutem Academiae, si omnes scientiae suis iam certis regionibus definitae essent, neque maiorum nobis sagacitas, quod ageremus reliqui fecisset. Ecquis vero vestrum adeo rerum nostrarum imperitus est, vt resciat, omnes adhuc artes et disciplinas, siue meditandi, siue agendi normam praescribant, multum a summa perfectione abesse, nec vnus generis incrementa desiderare? quocirca optimae Academiae doctores ita etiam factos et institutos esse decet, vt fordes et morbos, quibus disciplinae humanae adhuc laborant, depellere valeant, eoque omni contentione coniti, vt quas fidei suae commissas habent scientias perfectiores, faciliores, quin nitidiores reddant. Hoc autem officium non poscit necessario, vt omnes multis magnisque scriptis nomen suum illustrent. Laboramus in omnibus scientiis ingenti numero voluminum, in quibus si molem detrahas, nihil magnum est. Deest praeterea aliis occasio, voluntas aliis multa scribendi. Satis is bonis omnibus fecit, quicunque ea, quae vel lectio, vel meditatio ipsi supeditauerit vtilia, nec satis omnibus cognita paucis paginis descripta exhibeat, nec secum interire patiatur.

His

His si longiori mihi liceret esse multa adicerem alia non minus honesta et necessaria. Ofterderem optimae Academiae doctores pietatis erga Deum, grauitatis, prudentiae, ceterarumque virtutum exempla esse debere. Fingunt sese plerumque homines et tenera imprimis ingenia non tam ad leges et verba, quam ad facta potius et mores Magistrorum. Ex quo manifestum est, in optima Academia impiis, rixosis, et vitiosis doctoribus nullum concedi locum debere. Docerem, his doctoribus veniam esse dandam, libere sentiendi et inter se et cum aliis dissentiendi, hoc tamen lege, vt modestiae studeant, nec vel religioni vel reipublicae iniuriam afferant. Quid enim, quaeso magnum, praeclarum, eximium ab illis expectes, quorum ingenia seruire iussa sunt? Demonstrarem denique his doctoribus illa instrumenta, quibus cultura scientiarum carere nequit, publice suppeditanda esse. Paucis enim tam ampla et copiosa res data est, vt suo sumtu comparare sibi queant omnia, quorum non sine detrimento scientiarum indigent. Sed haec, aliaque nonnulla, VOBIS considerata relinquere oportet, vt de institutis et legibus optimae Academiae dicere queam.

Formam ciuitatis litteratae omitto. Nec enim diffiteri licet, in plerisque Germaniae Academicis satis eam ad fines nostros apposite adornatam esse. Inter cetera instituta, quae optimam decent Academiam, hoc ferre primum esse arbitror, vt quam paucissimae peccandi et delinquendi occasiones ingenuae iuuentuti, in qua futurae

futurae felicitatis spes maximam partem posita est, apertae relinquuntur. Invidiosissimum hic locum tango, qui breviori oratione declarari nequit. Hoc tamen quin aperte prae me feram et fatear, nequeo, videri mihi post instaurata beneficio Lutheri sacra saluberrimum hoc praeceptum vbique fere in Protestantium Academiis neglectum esse. Qua quidem ex re multa mala profecta sunt, quibus frustra legibus et poenis resistimus. Proficiscimur ad collegia virorum doctorum ea aetate, qua vis perturbationum animi quam maxime viget, naturaeque vitiosae aestus rationis imperium respuit. Huic aetati si copiam offeras earum rerum, quibus satiari possunt libidines, idem facis, ac si ad peccandum invites. Haec non satis pensitare videntur, qui Germanicarum Academiarum turbas, intemperantiam, rixas, digladiationes et alia vitia nobis perpetuo exprobrant, iuventutisque contra in exteris Academiis viventis¹ modestiam, humanitatem, continentiam praedicant. Horum nos accusationi non vno modo occurrere liceret.

Nunc

¹ Oxoniensis v. c. confer hic orationem *de difficultate magistratus academici*. Albae tamen sunt academiae nostrae, si pristinam, et eam, quae tricemalis belli tempore earum erat, conditionem cum hodierna contendas. Duo, ut hoc utar, monstra, Nationalismus et Pennalismus, quae Dei est prouidentia, iam exsulant, quae expellere ex pietatis sapientiaeque sedibus Hercules labor erat. Utinam et de reliquis interfectis laetari optimus quisque queat! Multos enim optimae spei iuvenes, atque adeo spem patriae, desideria parentum, ecclesiae et reipublicae interiisse in iis dolendum est. V. b. BVDDEI *Isagogen* L. I. c. III. §. II, p. 49. a. b. Utinam fomenta vitiorum subtraherentur. (M.)

Nunc vnum tantum, et magni ponderis, offerimus. Forté Gallorum et Britannorum studiosa iuuentus multo vitiosius viueret, quam nostra, si aequae libere viueret atque nostra, multoque grauius peccaret, si aequae facile, ac nostra peccare posset.²

Leges Optimae Academiae iustae sint, necesse est, aequitati consentaneae, ingeniis liberalibus dignae non mancipiis, ideoque nec molles nimis, nec praeter modum seuerae. Floreat libertas Academiae: liberos enim homines et liberalibus studiis deditos libertate honesta frui fas est: At modum tamen eadem habeat libertas, ne in licentiam desciscat reipublicae et pietati noxiam. Vindicein vero hae leges habeant aequum, iustum et salutis ciuium cupidissimum, qui et clemens esse cum maxime cupiat, et caueat tamen, ne inertiae condemnetur et pestes in republica toleret. Ita est, quod multi aiunt: Error facile obrepit teneris animis: nec idcirco nimis acriter castigandus: at is ipse error, qui tam facile animos nondum confirmatos inuadit, constantem. Sibi sensim sedem figit, et morbus sit prope insanabilis, nisi mature coërceatur. Quocirca, meo quidem iudicio in optima Academia leuioribus etiam peccatis, quae atrocium saepe criminum initia sunt, moderate et sapienter occurrendum est. Illos vero ciues, qui ne cogitant, quidem, se diuinae humanaeque sapientiae filios esse, nec ipsi tantum in leges irruunt, sed et alius ad peccan-

² Ipsa enim horum hominum cum incredibilis ingeniorum vigor, tum nescio cuius libertatis amor hoc auctoris iudicium, vt de experientia taceam, confirmant. (M.)

candum duces sunt, ipsa, non dicam optimae, sed non prorsus malae Academiae notio penitus excludit. Nam in litteratis ciuitatibus, quae ideo constitutae sunt, ut virtuti, pietati et sapientiae initientur, inuenies, illi, qui, pietati, sapientiae et virtuti inimici sunt, non secus spectari possunt, quam hostes publici. Publicum vero hostem quis, obsecro vos, nisi demens, in re publica viuere, nec viuere, sed insanire patitur. Verum desino: maiora enim haec sunt, quam ut angusta oratione concludi queant.

Iam si quis vestrum ex me sciscitetur, num talem, qualem optimam vocaui Academiam, existere vsquam putem, et qualem hanc nostram esse credam? primum respondebo id, quod ex stoicis respondere solebant illi: qui minus habebant arrogantiae, cum de sapiente suo quaerentur: Alium suorum alio propius ad veri sapientis formam et rationem accedere, vniuersum vero exemplum sapientis viri viuendo expressisse neminem. Ea est rerum humanarum infelicitas, ut summam perfectionem haud ferant: contentos igitur nos qualicumque oportet esse, nec plura vel sperare, vel appetere, quam naturae nostrae conditio sperare patitur. Ad hanc nostram deinde Academiam quod attinet, ita dudum sapientissimi viri, quorum iudicia publice exstant, censuerunt, eam inter meliores Academias Germaniae non postremo loco adnumerandum esse. Quanta quaeso exstant ob ipso eius ortu doctorum eius in omne genus litterarum merita? quanta est institutorum honestas et grauitas? quanta legum aequitas, moderatio, et iustitia?

Neque nobis hanc laudem adhuc temporum detraxit iniquitas. Valet adhuc ea parte alma haec Iulia, qua valere necesse est Academiam, quae melioribus adscribi debet. Externa quaedam decora et ornamenta nostra dies et inconstantia rerum humanarum nonnihil debilitavit: verum nec in his, quod vidimus, salus et gloria Academicarum posita est. Et forte idem dies, eadem perpetua huius orbis vicissitudo reddet nobis quae abstulit. Maiorem vero haec ominandi et sperandi confidentiam parit nobis insignis et absoluta Celsissimae Domus Brunsvico-Luneburgicae erga litteras voluntas et munificentia, quae felicitatem huius Academiae nunquam iacere patietur. Inter tot curas gravissimas, quae publicam totius Europae fortunam moderantur, de Musarum salute cogitare etiam solet GEORGIVS II. Potentissimus magnae Britanniae Rex, herus noster longe clementissimus, quem Magnificentissimum Rectorem et Cancellarium hodie demisse et religiosissime salutamus, heros nulli maiorum secundus. Neque litterarum amorem gloria et fastigio suo inferiorem ducit CAROLYS, pater patriae, Dux Brunsvicensis et Luneburgensis pius, iustus, beneficus, herus noster clementissimus. Tantis Augustis, tantis Maecenatibus nobis bene cupientibus, nil desperandum est. Atque hoc ipsum nos admonet, AUDITORES, ut hoc die solenni, quo pro salute Academiae Deo supplicare omnes casta mente oportet, vota simul pro gloria et incolumitate CELSISSIMORVM HERORVM nostrorum publice nuncupemus. Serua, Nutritorum summum Numen, Regem optimum Maximum, GEORGIVM II. fidus salutis.

salutiferum et Britanniae et vniuersae Europae, gloriaeque et felicitati eius, (nam hoc vnum fere desiderari potest,) felicitati, inquam, et gloriae Regis nostri constantiam et diuturnitatem adde. Serua nobis DEVS, CAROLVM nostrum, ciuium delictum, crescentemque eius in dies gloriam secundissima propagari fortuna maximisque incrementis augeri iube. Neque tamen haec spes salutis, quam in summorum principum clementia iustissime positam habemus, segnes nos et remissos faciat. Agamus omnes, quod nostrum est, vt Academiae sapientissime conditae et iudicio omnium, honorem et decus illibatum et integrum custodiamus. VOS, PATRES OPTIMI, prouidete mecum hoc semestri, qua estis prouidentia, ne quid de praestantia Academiae deturatur et si quid aduersi forte fortuna ferat, consiliorum vestrorum sapientia tempestatem propulsate. Id quo facere singuli alacrius possitis, equidem DEVM publice nunc rogo, nec priuatim rogare desinam, vt Vos huic Academiae, et mihi etiam, saluos, florentes et incolumes praestet, nec vel animo, vel corpore affligi patietur. VOS, CARISSIMI CIVES, filii mei, quibus hodie tutoris et parentis loco praeficior, Vos inquam operam date, (et confido,) plerosque vestrum operam duros esse,) ne cui potestas dolendi nascatur, bonae Academiae malos obtigisse ciues. Ego vicissim superis fauentibus, Patribus autem iuuuantibus, quoad potero, connitar et vigilabo, ne sapienti collegio, ne almae Academiae, ne ciuibz honestis, imprudens, malus, et iniquus datus esse Rector videatur.

D I X I.

S s 3

AD-

A D D E N D A

AD ORATIONEM

DE

SCHOLA PALATINA VETERVM

REGVM FRANCORVM.

Dum exemplum huius orationis typis Hamburgi describitur, IO. DAVID. KOELERI, Prof. Hist. Goetting. celeberr. Dissertatio de CAROLI M. *Bibliotheca* nobis a fautore, quodam maximopere colendo, offertur, qua lacunam, quam reliquimus in notis nostris de Bibliotheca palatina, explere commode admodum datur habita est Altorfii 1727. atque in illa quidem §. II. ex Alcuini ad Car. M. epistola ostenditur, eruditorum de raritate librorum querelis optimum Musarum statorem permotum fuisse, ut serio de instruenda Bibliotheca cogitaret, atque magnifice id omnino praestitisse. Ita enim EGINHARDVS in *vita Caroli* cap. XXXIII. *librorum*, inquit, *magnam in bibliotheca sua copiam congregavit*. Emicuere autem in illa praeter alia cimelia haec imprimis: I. *Lib. theologici*: α) Biblia Vallicellana. β) Tigurina. γ) Psalterium Lat. Vindobonense. δ) Gregorii M. lib. Sacramentorum. ε) Alcuini de SS. Trinit. II. ζ) Eiusd. aduers. Felicem et adu. Elipandum, alique exarati a summo hoc viro libri, et sermones habiti. η) Paulini II. aduers. Felicem et Elipandum. θ) Etherii et Beati II. aduers. Elipandum. ι) Odilberti L. de baptismo. κ) Leidradi L. de Baptismo. λ) Amalarii L. de Cerem. baptismi. μ) Magni L. de mysterio baptimi. ν) Theodulphi

dulphi L. de ritibus baptismi. ζ) Iesse ep. de Baptismo. ο) Theodulphi L. de Sp. S. π) Il. Car. M. de non adorandis imaginibus. ς) Hadriani I. scriptum oppositum. σ) Suspiria ex Psalmis. τ) Scripta Patrum. υ) Regula S. Benedicti. II. *Libri Iuridici.* 1.) Codex Canonum Ecclesiae Rom. 2) Acta Conciliorum. 3) Capitularia regum Francorum. 4) Lex salica. 5) Lex Ripuarensis. 6) Codex legum Longobardorum, Alamannorum, Baiuuariorum, Saxonum, Frisionum cet. *Medicos* libros nullos habuisse dicitur, referuntque rerum suarum scriptores parum eum Aesculapii filiis, qui erant ea aetate degeneres plerique fauisse. Audi Eginhartum, C. XXII. *Valetudine fuit prospera praeter quod, antequam decederet, per quatuor annos febribus corripiebatur, ad extremum vno etiam pede claudicaret. Et tunc quidem plura arbitrato suo, quam medicorum consilio, faciebat, quod ei in cibis ossa, quibus adsuetus erat, dimittere, et elixis adsuescere, suadebant. Et, infuderat ipsi Wintarus, medicus ipseus, potionem, quae infirmitatem ita auxit, ut validius & acrius ei lues acerba augeretur.* Sunt verba Eigil. in vita Sturm. abbatis §. 24. ap. Mabill. Saec. III. Bened. Sed fateor veram huius rei causam ex his nondum a me capi. Etiam si enim suae aetatis medicastros eorumque artem, ut prorsus incertam contemserit, veterum tamen medicorum libros et artem ideo fusque deque habuisse, aut omnem artem salutarem auersatum fuisse, non est probabile. Ita ut hoc utar, sacrorum nostrorum irrisorum et inimicorum libros videmus inter optimaе notae scriptores in

bibliothecis nostris repositos, quin maximo saepe pretio fuisse comparatos. Quare ergo nullos de sanitate tuenda libros ex Italia aut Graecia adferri iusserit, causam dicant alii. Mihi certe ipsa res dubia et silentio tantum auctorum veterum, nullo vero negante testimonio munita esse videtur. III. *Inter libros philosophicos* eminent: a) Alcuini Grammatica, b) Car. M. Gramm. Theotifca, c) Alcuini Dialectica, d) eiusd. L. de allegoriis, e) rhetor. f. de Musica, f) ll. de Astronomia, g) Cantilenae de fortibus factis virorum illustrium rhythmicae Bardorum h) Epistolarum XCIX. volumen, i) Ausonii poëmata, k) Terentius l) ll. antiphonarii S. Gregorii, m) ll. computatorii, n) ll. historici, o) Vsuardi Martyrologium, p) quibus denique addendus liber euangeliorum ruffu Car. M. A. C. 788. a Godeschalco conscriptus; codex item Euang. Aquisgranensis. Qui plura de his libris scire desiderat, ipsam excell. viri Commentationem consulat. (M.)

CON-

CONSPECTVS VOLVMINIS.

I. Praefatio editoris, in qua disputatur, num tuto satis, atque pie, noua miracula, inter infideles gentes, Christi causa, hodie quoque expectanda sint, nec ne?	
II. Commentatio de odio theologico	pag. I
III. Meditatio de die Christi ab Abrahamo visa	33
IV. Cogitationes de iustificatione Abrahami	75
V. De diuersis rationibus, quas sequuti sunt, qui iuris sacri corrigendi negotium in se susceperunt	89
VI. Cogitationes de studio litterario	103
VII. Dissertatio, in qua soluitur quaestio: Num Philosophorum a vera religione auerforum aliquis mundum a Deo ex nihilo creatum esse docuerit?	123
VIII. De Sancto Nomine ab Heliogabalo in penetrale Dei sui translato	261
IX. Dissertatio de linguae latinae cultura et necessitate	271
X. De hodierna Romani sermonis in patria nostra existimatione	327
XI. Dissertatio de existimatione celeberrimi philosophi Apollonii Tyanaei	349
XII. De scriptis Apollonii Tyanaei	455
XIII. De imaginibus Telesticis Apollonii Tyanaei	467
XIV. Orationes de rebus academicis, in solennibus academiae Iuliae actibus recitatae:	
1 De difficultate magistratus academici	503
2 De ratione administrandi rempublicam litterariam in academiis, ut nunc est, non abroganda	517
3 De purpura academica	527
4 De titulo Magnifici, qui academiarum Pro-Rectoribus in Germania datur	545
5 De veteri cursu theologico	557
6 De Schola Palatina veterum Francorum Regum	585
7 Gratias agit Deo, patribus academiae, et ciuibus, de gesto, haud infeliciter, magistratu academico, illis bene fauentibus	615
8 De caerimoniis in creandis S. S. Theolog. Doctoribus	623
9 De optima Academia	631

INDEX

PRAECIPVARVM RERVVM.

A.

- Abraham* gentem Iudaeorum interdum significat pag. 85
Academia, quae optima, ab hominibus praeconcepta opinio-
ne imbutis, habeatur 633 sq. Quomodo de *optima aca-*
demia iudicandum 635 sq. Causae, propter quas *acade-*
miae conditae 636 sq. Leges optimae academiae 641 sq.
An existat eiusmodi academia 642
Aeternitatem Platonici distinguunt, in aeternitatem *temporis*,
et *causae*, *fluentem*, et *stabilem* 250
Anima Platoniorum reliquorumque Philosophorum de natu-
rali statu animae opiniones 157
Apollonius Tyanaeus. Eius, cum adhuc viueret, existimatio
356 An pro Deo haberi voluerit 357 sq. Sequiora de
eo adhuc viuo iudicia, ex Philostrato collecta 360 sq.
Quando, et quo mortis genere obierit, incertum est 363
An in Deorum numerum fuerit cooptatus 364 sq. An
imago eius in templis collocata, diuinos, post mortem,
honores, confirmet 367 sq. An Tyanenses religioso cul-
tu ac templo eum prosecuti sint 371 sq. Iouis Asbamaei
templum falso ei tributum 380 sq. An Ephesi diuinus ei
honor habitus sit 382 sq. A quibus vita eius posteritati
mandata 386 sq. Quid de historia Damidis censendum
387 sq. Quid de Maximi, et Moeragenis 390 sq.
Quomodo Apollonii fama sensim decreuerit 394 sq. Id
quod ex Luciano et Apuleio confirmatur 395 sq. Ipsius
Philostrati in hanc rem testimonia 399 sq. Quomodo Ca-
racalla, vt Apollonio maximos honores decreuerit, addu-
ctus sit 405 sq. Honores Apollonio ab Alex. Seuero ha-
biti 406 sq. Fabula de viso, ab Aureliano Imperatore,
Apollonio 408 sq. Cur Aurelianus praetenderit visionem
hanc? 410 sq. Quid ad Apollonii historiam illustrandam
contulerit Nicomachus? 412 sq. In Africa, teste Arno-
bio magus habitus est Apollonius 417 sq. Quomodo
Hierocles famam Apollonii restituere adgressus sit 419 sq.
Soterichum, Apollonii famam carmine celebrasse, credibile
est 420 Flavius Vopiscus ad eundem laborem incitatus

INDEX.

420 Quae fuerit Apollonii existimatio tempore Iuliani
 424 sq. Quomodo doctores Christiani, gentium diluen-
 tes calumnias Apollonii famam tractarint 428 sq. Caus-
 sae, propter quas doctores Christiani in eum non tantopere
 inuecti sint 433 sq. Chrysostomi de Apollonio testimo-
 nium 437 sq. Pelusiotae 441 sq. Synesii 443 sq. Sy-
 donii 445 sq. Famae Apollonii doctorum christianorum
 in Platonem amor vsui fuit 448 Quinam de scriptis
 Apollonii exposuerint 455 Quid de eius *χρησιμους* habes-
 dum 456 sq. An Pythagorae dogmata ei adscribenda
 457-sq. Vita Pythagorae, quam scripsisse fertur, ab his
 dogmatibus diuersa est 459 Neque credibile est, ab eo
 Pythagorae vitam conscriptam esse 460 sq. Quid de
 astrologica diuinatione scripserit 461 sq. *νυκθημερον* Apol-
 lonii 462 sq. Imaginibus magicis multa perpetrasse mi-
 racula falso dicitur 469 sq. Scriptores coacui rem hanc
 taciti praetereunt 471 sq. Itinera Apollonii etiam repu-
 gnant 473 sq. Neque Hierocles illarum facit mentionem
 478 sq. Rumor ille saeculo inprimis Vto et Vtro sparge-
 batur 482 sq. Testimonia, quae mentionem illarum
 imaginum faciunt, examinantur 488 sq. Fabulae huius
 origo 492 sq.

Atty. Vox prisca temporibus decantata 265 sq.

Augustini de loco Matth. XIX. 28. opinio 58

B.

Baccalaurei titulus 567

Balduini Icti de prisca legibus consilium 90

Barbarismi an vniuersam deforment orationem 281 sq.

Bos. Lamb. expositio dicti Hebr. XI. 19. 67

Braunii Ioh. explicatio eiusdem loci 65

Brachmanum recentiorum sapientia et religio 219 sq. Ve-
 rustiorum sapientia 224 sq.

Britanni quem statum litterarum ac eruditionis teneant 274

C.

Clementis Alex. explicatio vocis *ηγυμνασιον* 35

Creatio mundi. Quomodo doctrina haec, in initiis reip. chri-
 stianae tractata sit 124 sq. An philosophos a vera reli-
 gione alienos creationem ex nihilo docuisse, res certa et ex-
 plorata sit 129 sq. An ex Aristotele probari possit, vete-
 res philosophos creationem statuuisse ex nihilo 140 sq. Bi-
 nae praeceptuae, veterum, de generatione et ortu rerum,
 senten-

INDEX.

sententiae 146 ffq. An versus Empedoclis argumento sint, quosdam veterum philosophorum creationem ex nihilo statuisse 151 ffq. Num ex Seneca probari possit 153 ffq. An ex Orpheo 159 ffq. Hesiodo 161 ffq. Xeniade Corinth. 164 ffq. Vtrum quidam pythagoraei creationem ex nihilo docuerint, an spinosissimi potius accusandi sint 166 ffq. An Philolaus 168 ffq. An Plato 171 ffq. An Aristoteles 194 ffq. An Stoici 197 ffq. An Aegypti 199 ffq. An Sinenfes 209 ffq. An Iapones 215 ffq. An Indi recentiores, horumque imprimis philosophi Brachmanes, seu Bramines 219 ffq. An antiqui Brachmanes 224 ffq. An Phoenices 229 ffq. An Persae 232 ffq. An Hetrusci 235 ffq. An iuniores Platonici 238 ffq. *Cypriani* captivi gaudium a Prudentio descriptum 36

D.

Dies priscis temporibus illum saepe connotavit diem, quo sancti homines martyrium subibant 36 Diem alicuius videre, quid significet 37 ffq. Dies Christi quid sit 42 Dies natalis apud bonos auctores, absolute dies vocatur 57 Dies resurrectionis alter dies natalis dici potest 59 Dies resurrectionis Domini vocata est *ἡμέρα κυριακή*, vel etiam *κυριακὴ* 59 ffq. Quomodo Christi diem viderit Abrahamus 61 ffq. *Disputatio* tentativa quid olim fuerit 569 Quid disputatio maior ordinaria 569 Quid parva ordinaria 570 Quid disputationes vesperae, et aulicae 572 Resumpta 573 *Doctōratus* theologicus initia 558 ffq. Requisita Candidati Theol. antequam ad explorationem olim admittebatur 562 ffq. Ipsa exploratio 566 Sic dictus cursus explorati Candidati 566 ffq. Quid Doctōrandus, finito iam cursu, praestare debuerit 571 ffq. Quomodo Doctōr creatus sit 572 ffq. Ritus in renunciatione Doctōris Theol. quibus accusationibus petantur 624 ffq. Defenduntur 625 ffq. Praecipuae Doctōris academici dotes 637 ffq. *Doctrinarum* hodierna existimatio 509

E.

Eloquentiam qui contemnunt, reprehenduntur 329 *Erudito* homini an conveniat eleganter scribere 275 ffq. *Error* magna est, inter religionis interpretum, et aliorum hominum errores, differentia 16

F.

Fœdus Dei cum Abrahamo 53

Fœdus

INDEX.

Folietae laus, quam latinae scriptionis praestantia reportavit
318 ssq.

G.

Germaniae eruditae honor 337 *Germaniae* eloquentiae vituperatores reprehenduntur 330 ssq.

Grammatici quibus interdum conuiciis proscindantur 273
Eorum labores interdum quoque nimis extolluntur *ibid.*

H.

Haeretici a Pontificiis, simulata humanitate, vocantur segregati fratres 13

Hetruscorum religio 235 ssq.

Hierocles, quae mala in domum Dei intulerit 419 sq.

Historiae litterariae definitio 106 *Distinctio* historiae litterariae, in linguarum, scientiarum, et auctorum 106 ssq.

Quid de distinctione historiae litterariae, in scientiarum, stricte sic dictarum, doctorum, et librorum, statuendum 110 *Differentia*, inter historiam litterariam, librariam et eruditam 111

Hispani qualem linguae suae inaeftatem tribuant 306

Hondlaci B. de iure sacro sententia 95

Humilitas. Quid voce hac veteres, quidque recentiores scriptores denotent 288

I.

Iapones. Tres inprimis inter eos florent sectae 216

Imaginum apud veteres, in templis, vsus 368 ssq.

Imitatio veterum, in efformanda latine scribendi facultate, an, et quomodo instituenda 295 ssq.

Irenaei in dictum Ioh. VIII. 56. meditationes 70 sq.

Ius summum, in causis academicis saepenumero summa videtur iniuria 519 sq. *Ius sacrum* ad veterum instituta renocare, an consultum sit 92 ssq. An ecclesia sibi met ipsi ius sacrum scribere debeat 95 sq. An, et quomodo, iuris sacri emendandi negotium ad summos magistratus, pertineat 97 ssq.

L.

Lampridii locus vexatus: *Sanctum* nomen in penetrale Dei sui transtulit *Heliogabalus*, expositus 262 ssq.

Lex interdum idem est, ac disciplina 81 *Definitio* legis *ibid.*

Quid lex operum et fidei, *ibid.* Leges a maioribus traditas ludaci sepimentum vocant, quo diuina lex valletur 289

Linguae latinae paupertatem nonnulli ex ipsis Quiritibus accularunt 271 Qui in latinas litteras hodie sunt iniquiores, in

INDEX.

in duas classes tribuuntur 272 et 328 Quid de peregrinis vocibus in latinae linguae usu censendum sit 291 sq. Latine scribendum sit viro docto, necne? 302 sq. Quomodo de principatu contenderint olim latinae, et hetru-scae linguae cultores 303 sq. Idem certamen inter latini et gallici Sernionis cultores 305 Rationes, quibus linguae latinae necessitas solet adstrui 306 sq. Rationes eorum, qui omnia latinis litteris mandanda esse, negant 309 sq. Latina lingua praescriptionis iure, eruditorum facta est vernacula 315 sq. Lingua peculiari res eruditorum carere non possunt 312 sq. Linguas in ore hominum versantes, tempus valde mutat 338 Linguarum mortuarum alia ratio est *ibid.*

M.

Magdeburgensis obsidionis a P. Lotichio expressa imago 39
Magistratus academici officium 505 Officii huius impedimenta 506 sq. Magistratus academici iura ad reliquias superstitionis Romanae, falso referuntur 517 sq.
Magistri legentes quomodo olim adpellati 564
Magnifici titulo non omnium academiarum Rectores gaudent 545 sq. Quo tempore usurpari coeperit 547 sq. Notiones, quae vocabulo hoc exprimuntur 548
Materia. Platoniorum de ea opiniones 255 Qui ex illis materiam dixerunt esse conditam, de idea tantum materiae locuti sunt 253 sq.
Miracula Seruatoris nostri, qua iniuria, tempore Diocletiani, lacessita sint 419 sq.
Mortem non videre, quid denotet 50
Mot. Quid hac voce indicauerint Phoenices.
Mundi aeternitatem adstruxit Aristoteles 194 Quomodo hanc sententiam interpretatus sit Thomas Aquin. 195 Proclus quoque mundi aeternitatem statuit 207 Num etiam Sinenfes? 211 Et Platonici? 241 sq. et 247 sq.

N.

Nicomachi vita ac fama 412 sq.
Nililum. Quomodo interpretentur Platonici 190 sq.
Nomen. Quid sit sanctum nomen apud Ael. Lampridium 263 sq.

O.

Odii theologici definitio 8 Phil. Melancht. sententia de odio theologico 7 sq.

Oratio

INDEX.

Orationis cultus in quo versari debeat 275 sq. Incommoda, quae ex orationis neglectu proueniunt 277 sq. Quid de illis statuendum, qui orationis elegantia nihil leuius esse putant 300 sq.

P.

Palatina schola vid. *schola*.

Papae praetensa auctoritas 12 sq.

Parabola diuersae significationes 65 sq.

Pares in regno Francorum, quomodo distinguantur 538

Perfarum religio 232 sq.

Phoenixes quam habuerint religionem 229 sq.

Platonicos in tres partes tribuit Galantes 241 sq. Quomodo Platonici in scriptis suis duplicem gerant personam, Physicorum nimirum, et Metaphysicorum 251 sq.

Potestas publica quibusnam potissimum rebus nitatur 506

Praeudicium auctoritatis practicum 6

Pro-Rectoris in ciuitate erudita officium 509 Impedimenta praecipua 509 sq. An praestet, perpetuum academiae praesse Pro-Rectorem 520 sq. Rectoris academiae Parisiensis auctoritas 536

Prosp. Aquit. verba ad Pf. CXLIII. 4. 58

Purpurae academicae origo 529 sq. An a Pontifice repetenda 532 Vtrum purpuram Cardinalium, an pallium Episcoporum referat 532 sq. Num origo huius purpurae ad summos Principes referenda 533 sq. Purpurae academicae indoles 537 sq.

R.

Raphelii G. explicatio dicti Hebr. XI. 19. 67 sq.

Religio. Cur disputatio de veterum nationum religione incerta et anceps sit 198

Resurrectio corporum adpellatur generatio ac *παλιγγενεσις* 58

Romani sermonis hodierna exstimatio 327 sq.

S.

Sacrificia. Quid de iis statuerit Apollonius Tyanaeus 433

Schola Palatina Francorum Regum, quo tempore nata 589

Vnde nomen inuenerit 590 Eius conditor Carolus M.

ibid. Quibus praeceptoribus ipse Carolus usus sit 591 sq.

Scholae huius bibliotheca 594 sq. Et *Addenda* vtrum

schola haec Aquisgrani aut Lutetiae semper fuerit, an Carolum iter facientem secuta sit 596 sq. Quae disciplinae

in schola hac tractatae 598 sq. Iurisprudentiae et Me-

dici-

INDEX.

dicinae, locus in ea non erat 600 sq. De auditoribus et
discipulis huius scholae 601 ffq. Fata eius sub Ludouico
Pio 604 ffq. Sub Carolo Caluo 607 ffq.
Sinenfes. Quid de eorum statuendum sit sapientia 208
Societates litteratae quomodo gubernandae 517 sq. Cur
ipsis societatum harum membris earundem committenda sit
administratio 518 sq.
Soloecismi an vniuersam deforment orationem 281 ffq.
Sorbonicus actus quid olim fuerit 570
Statuae Graecorum fatidicae 456

T.

Theologorum accusatores 3 sq.
Tbouae Aquin. Doctoratus 363

W.

Werenfelsii S. de die Christi ab Abrahamo visa, suspicio 37

ERRATA.

In *praef.* p. 23. *lin. 3. corr.* intermediarum, p. 28. l. 5. expli-
candi. *lin. pen.* peragit. p. 30. l. 4. *diversum.* p. 209. l. *ult.* c. ton-
fores. p. 226. l. 15. fieret. p. 238. l. *pen.* est. p. 296. l. *ult.* debe-
ant. 352. in not. l. 8. quoad. et l. 10. En! p. 355. l. 25. vocans. p.
512. l. *penult.* alienae. p. 530. in not. l. 5. loca. p. 503. l. 24. pro-
pensionem. p. 504. l. 30. quae si. l. 32. qua si. p. 505. l. 17. ciuitas. p.
509. l. 30. machinationibus. p. 513. *antep.* lenitatem. p. 589. l. 8.
postulant. p. 530. l. 20. vtri. l. 28. loca. p. 537. l. 26. quo. p. 517.
l. 26. callide. p. 520. l. vos. p. 547. l. 27. Sandionifianum. l. 38.
cusanus. p. 549. l. 6. Henr. p. 554. *penult.* academicae. p. 570. l. 26.
spinos. p. 573. in n. l. 3. addemus. p. 575. l. 20. at. p. 607. l. 9. Rhe-
mensis. Reliqua Sphalmata, (neque enim omnia insectari, mihi
licuit) ipse, B. L. pro tua beneuolentia emendatis,

2

